

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET ve SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

**GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN
TOPLUMSAL ve SİYASAL YAPISI: MARDİN
ÖRNEĞİ'NDE SİYASAL KATILIM**

A. Vahap Uluç
2502990114

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Birsen Örs

İstanbul 2007

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NİN TOPLUMSAL ve SİYASAL YAPISI: MARDİN ÖRNEĞİ'NDE SİYASAL KATILIM

A.Vahap Uluç

ÖZ

Hem ekonomik, hem sosyo-kültürel, hem de teknolojik alanda dünya ve Türkiye hızlı bir değişimi yaşamaktadır. Değişen dünya koşulları içinde hala mülkiyet ilişkilerinin belli aileler tarafından kontrol edildiği ve sosyal ilişkilerin soy-sopa dayandığı, kendi içine kapalı, güçlü sosyal dayanışmanın hakim olduğu aşiret düzenlerinin var olduklarını ve toplumsal bir misyon yüklediklerini görmekteyiz. Biz de çalışmamızda, sosyal ve siyasal örgütlenmesi büyük ölçüde geleneksel aşiret düzenine bağlı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Mardin ilinde bir aşireti (Kikan) evren seçerek bölgenin sosyal, kültürel ve siyasal özelliklerini inceleyerek, bu çerçevede çalışmaya konu olan aşiretin siyasal katılım dahilinde siyasal kültürünü öğrenmeye çalıştık.

İkincisi, ülkemizde, çok partili hayata dayanan demokratik bir sistem mevcuttur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin aşiret düzenine dayanan geleneksel yapısı ise, gelişmiş modern toplumların bir ürünü olan, demokratik siyasal sisteme yabancı bir durumu arz etmektedir. Birbirlerine yabancı bu iki sistem (demokratik yapı-aşiretsel yapı) karşılaştıkları noktada, iki sisteme de yabancı, farklı ilişkiler geliştirmektedir. Modernleşme yönündeki değişim süreci ve bölgede var olan etnik sorun, bölgenin siyasal ve sosyal ilişkilerine başka boyutlar eklemektedir. Bundan yola çıkarak, demokratik yapı ile aşiret düzeninin bir araya geldiği - özellikle de seçimler döneminde – noktada ortaya çıkan çelişki ve durumu analiz etmeye çalıştık.

Çalışma, temelde kuram ve uygulama olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Kuramsal kısımda yerli ve yabancı literatürden yararlanılmış, uygulama kısmında ise örneklem olarak seçilen yerleşim birimlerinde ikamet eden aşiret fertlerine anket uygulanmıştır.

Nihayetinde, çalışmada, aşiret düzeninin büyük bir çözülme süreci yaşadığı, ülkemizde yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişim sürecinin, özellikle siyasal alanda yaşanan etnik sorunun, aşiret fertlerinin siyasal bilgi, tutum, değer ve davranışlarını önemli düzeyde etkilediği sonucuna varılmıştır.

SOCIAL AND POLITICAL STRUCTURE OF SOUTHEAST ANATOLIA REGION: A CASE OF POLITICAL PARTICIPATION IN MARDİN

A.Vahap Uluç

ABSTRACT

Turkey has been experiencing a rapid change in economical, socio-cultural and technical terms, as has the rest of the world. Our observations show that tribal organizations still exist in Turkey in spite of changing conditions towards modernization in most part of the world. The fundamentals of these tribal organizations are based on lineage, strong social solidarity, and societal responsibility. They are confined to and controlled by certain strong families. In this study, we examine a tribe (Kikan) in the province of Mardin in the Southeast Anatolia Region, social and political organization of which is largely based on tribal organizational structure. By choosing this tribe as the environment for this study and by investigating the area's social, cultural and political characteristics, we tried to discover the tribe's political culture in reference to their political participation.

Secondly, as it is known our country has a multi-party democratic system. However, the traditional structure based on tribal order in the Southeast Anatolian Region presents a situation unfamiliar to democratic politics, which is a product of developed modern societies. At the point where these two alien systems (democratic structure – tribal structure) meet, some different relationships are developed. Both transition process towards modernization that the people of the region has been living, and the problem of ethnicity in the same region, together, give social and political relationship different aspects. Keeping this in mind, we tried to analyze the contradictory situations that arise at the point in which democratic structure (and values) meets with tribal structure (and values), especially during electoral periods.

The study consists of two fundamental parts: one is theoretical and the other practical (area study). We made use of Turkish and foreign literature in the theoretical part. On the

other hand, a survey was conducted on members of tribes living in the sample area chosen, in order to test our hypothesis.

Our observations and the data gathered during the survey reveals that the tribal order in the region is experiencing a massive dissolution. The second result of the survey is that two basic developments - economical, social and cultural change Turkey has been experiencing, and that the problem of ethnicity has been gaining political aspects - have been significantly affecting the political attitudes, values and behaviors of the tribal members.

ÖNSÖZ

Ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yaşam biçimi hala büyük ölçüde geleneksel aşiret düzeni değerlerine dayanmaktadır. Aşiret düzeni içinde oluşan sosyal ve siyasal örgütlenmeyi şekillendiren iki saç ayak vardır. Birincisi mülkiyet ilişkilerinin belli aileler tarafından kontrol edilmesi, ikincisi sosyal ilişkilerin kan bağına dayanmasıdır. Ancak, değişen dünya koşulları aşiret düzenindeki ekonomik ve sosyal ilişkileri derinden etkilemiştir. Modern değerler ile buluşan aşiretler bir yandan çözülme süreci içine girmiş, bir yandan da geleneksel değerler mevcudiyetini devam ettirmekte ve önemli sosyal roller oynamaya devam etmektedir. Aşiret düzeninde değişimi gerçekleştiren dinamikler topraktan bağımsız iş imkanlarının yaratılması, eğitim ve iletişim teknolojisidir. Nihayetinde, aşirete bağlı yaşam biçimi, modern değerler ile geleneksel değerlerin iç içe yaşadığı modern yaşam biçiminin gün geçtikçe daha çok hayatın içinde kabul gördüğü bir geçiş süreci yaşamaktadır.

Çalışmamızda aşiretin siyasal tutum ve davranışları yolu ile hem siyasete olan ilgi ve katılımlarını, hem de bu ilgi sayesinde belli düzeyde sosyal modernleşme düzeylerini öğrenme şansı yakaladığımızı düşünmekteyiz. Bu çalışma söz konusu alanlarda bir adım atabildiyse, amacına ulaşmış demektir.

Tezde çıkan sonuçlar, aşiretin siyasal kültüründe değişimi yaratan eğitim, meslek, gelir, iletişim teknolojisi ve siyasal gelişmeler gibi kaynakların siyasal katılım ve dolayısıyla aşiret düzeninin modernleşme süreci üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.

Çalışma süresince her türlü kolaylığı ve yardımı esirgemeyen Prof. Dr. Zehreddin Aslan'a, teze gösterdikleri ilgi ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Fulya Atacan ve Doç. Dr. Adalet Alada'ya, her an ulaşabildiğim ve tezin tüm aşamalarında tez ile çok yakından ilgilenen danışman hocam Doç. Dr. Birsan Örs'e yürekten teşekkür ediyorum. Ayrıca saha çalışması ve anket uygulaması esnasında bana büyük destekler sunan bütün dost ve arkadaşlara candan teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	xiv
KISALTMALAR	xxiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE SİYASAL KATILIM

1.1.DEMOKRASİ KAVRAMI	5
1.2. DEMOKRASİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE KATILIM	6
1.2.1. Halk Egemenliği	6
1.2.2. Eşitlik	8
1.2.3. Özgürlük	8
1.2.4. Çatışma ve Uzlaşma	9
1.2.5. Katılım ve İşlevsel Demokrasi	10
1.3. SİYASAL KATILIMIN GENEL ÇERÇEVESİ	12
1.3.1. Kavram ve Tanım	12
1.3.2. Siyasal Katılımı Uyarayan Nedenler	15
1.3.3. Siyasal Katılma ve Oy Verme	19
1.3.4. Gönüllü ve Uyarılmış Katılım	23
1.3.4.1. Gönüllü Katılım	23
1.3.4.2. Uyarılmış Katılım	24

1.3.4.2.1. Kişisel Bağlar ve Zorlama	25
1.3.4.2.2. Patronaj İlişkiler	26
1.3.4.2.3. Duygusal Bağlar	30
1.3.5. Çapraz Baskılar ve Siyasal Katılma	30
1.3.6. Siyasal Katılma Düzeyleri ve Biçimleri	31
1.3.6.1. Siyasal Katılma Düzeyleri	32
1.3.6.2. Siyasal Katılma Biçimleri	35
1.3.6.2.1. Olağan Siyasal Katılım	35
1.3.6.2.2. Olağandışı Siyasal Katılım	37
1.3.6.2.3. Siyasal Katılma ve Katılımsızlık	38
1.4. SİYASAL KATILIMDA TOPLUMSAL VE PSİKOLOJİK ETKENLER	39
1.4.1. Siyasal Katılımda Toplumsal Etkenler	40
1.4.1.1. Siyasal Kültür ve Katılım	40
1.4.1.2. Siyasal Toplumsallaşma	44
1.4.2. Siyasal Katılımda Psikolojik Etkenler	48
1.5. SİYASAL KATILIMA ETKİ EDEN FAKTÖRLER (KAYNAKLAR)	50
1.5.1. Yaş ve Siyasal katılım	50
1.5.2. Cinsiyet ve Siyasal Katılım	53
1.5.3. Meslek ve Siyasal Katılım	57
1.5.4. Yerleşim Birimi (Kır-Kent Ayırımı) ve Siyasal Katılım	60
1.5.5. Eğitim ve Siyasal Katılım	63
1.5.6. Gelir ve Siyasal Katılım	66
1.5.7. Sosyo-Ekonomik Statü ve Siyasal Katılım	68
1.5.8. Kitle İletişim Araçlarını İzleme ve Siyasal Katılım	70
1.5.9. Din ve Etnik Kimlik ve Siyasal Katılım	72
1.5.10. Aile ve Siyasal Katılım	74
1.5.11. Grup ve Örgüt Üyeliği ve Siyasal Katılım	76

İKİNCİ BÖLÜM

KİKAN AŞİRETİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. KİKAN KAVRAMININ ANLAMI	79
2.2. SOSYAL ve SİYASAL ÖRGÜTLENME	80
2.2.1. 19. Yüzyıl Öncesi Kürtler’de Sosyal ve Siyasal Örgütlenme	81
2.2.2. 19. Yüzyıl Sonrası Kürtler’de Sosyal ve Siyasal Örgütlenme	83
2.2.3. Kikan Aşireti’nde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme	90
2.2.3.1. Aşiret	91
2.2.3.2. Kabile (Klan)	93
2.2.3.3. Bavık/Mal (sülale)	95
2.2.3.4. Mal (Sülale altı büyük aile)	95
2.2.3.5. Mal (Geniş/Çekirdek aile, Oturulan ev).....	96
2.3. AŞİRET KÜLTÜRÜNDE STATÜLER	97
2.3.1. Ağa ve Makul	97
2.3.2. Malmezın	100
2.4. KİKAN AŞİRETİ’NİN TARİHİ	101
2.4.1. Aşiret’in Kızıltepe Ovası’na (Berri) Yerleşmesi	101
2.4.2. Aşiret’in İkiye Bölünmesi	103
2.4.3. Aşiret Liderliğinin (Ağalık) El Değiştirmesi	104
2.4.4. 16. Yüzyıl’da Kızıltepe Ovası’ndaki Bazı Köylerin İskan Durumu.....	105
2.4.5. Diyarbakır Yöresindeki Kikanlar	107
2.4.6. Osmanlı Devleti Döneminde Kikan Aşireti’nin Mardin Yönetimindeki Rolü ...	108
2.4.7. Bir Hamidiye Alayı Olarak Kikan Aşireti’nin Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı’na Katılması	110
2.4.8. Sım’ela Kabilesine Yapılan Baskın	114
2.5. AŞİRET’İN BÖLGEDEKİ KONUMU	115
2.5.1. Yönetimsel Konumu	115
2.5.2. Coğrafi Konumu	115
2.5.2.1. İklim	116
2.5.2.2. Yağış ve Bitki Örtüsü	116

2.5.3. Ulaşım	117
2.6. NÜFUS ve TOPRAK İLİŞKİSİ	118
2.6.1. Yarı Göçebelik	118
2.6.2. Yerleşik Hayatın Biçimi	120
2.6.2.1. Şehir	120
2.6.2.2. Bucak	121
2.6.2.3. Köy	121
2.6.2.4. Köy Altı Yerleşme (Mezra)	123
2.7. EKONOMİK İLİŞKİLER	123
2.7.1. Toprak Mülkiyeti	124
2.7.2. Üretim İlişkileri	127
2.7.3. Geçim Kaynakları	129
2.7.3.1. Çiftçilik	129
2.7.3.2. Ticaret	132
2.7.3.3. Sanayi	133
2.7.3.4. Taşımacılık	133
2.7.3.5. Hayvancılık	134
2.7.3.6. Kaçakçılık	134
2.7.3.7. Diğer Geçim Kaynakları	135
2.8. SOSYO-KÜLTÜREL YAPI ve İLİŞKİLER	136
2.8.1. Akrabalık Olgusu	136
2.8.1.1. Babasoylu Akrabalık	137
2.8.1.2. Aşiret Temelli- Kabilesel Akrabalık	138
2.8.2. Aile Yapısı	141
2.8.3. Evlilikler	143
2.8.3.1. Evliliklerin Yönü	145
2.8.3.2. Evliliklerin Biçimi	145
2.8.3.3. Berdelye Evliliği	146
2.8.3.4. Başlık Parası	147
2.8.3.5. Amca Kızına Talip Olma	148
2.8.3.6. Kız Kaçırma veya Kaçma	149
2.8.3.7. Boşanma ve Terk Etme	149

2.8.4. Miras	150
2.8.5. Aşiret İçinde Yer Alan Aşirete Mensup Olmayanlara Karşı Tutum	151
2.8.6. Yaş (Rispiler)	152
2.8.7. Köy Odası'nın (Misafir Odası) İşlevi	152
2.8.8. Kadın - Erkek İlişkisi (Kadının Aşiret İçindeki Yeri)	155
2.8.9. Kan Davaları	156
2.8.9.1. Kan Davalarının Karakteristik Özellikleri	157
2.8.9.2. Kan Davalarının Sebepleri	159
2.8.9.3. Kan Davalarının Son Bulması	160
2.8.10. Ölüm Törenleri ve Taziyeler	162
2.8.11. Etnik Durum, Din ve Örf-Adet İlişkisi	163
2.8.11.1. Etnik Durum	163
2.8.11.2. Dinsel Durum	165
2.8.11.3. Din-Örf-Adet İlişkisi	167
2.9. AŞİRET KÜLTÜRÜNDE BAZI OLGULAR VE BUGÜNKÜ ÖNEMLERİ ..	169
2.9.1. Navmali (Gulam)	169
2.9.2. Kahveci	169
2.9.3. Gazve (Talan etmek)	170
2.9.4. Beş	170
2.9.5. Eğiti (Yiğitlik)	171
2.9.6. Baht (Söz Verme)	172
2.9.7. Cellıkırın (Aşiret'ten Kovma)	172
2.9.8. Dahl (Sığınma)	173
2.9.9. Bülh	173
2.9.10. Kirvelik	173
2.10. AŞİRET KÜLTÜRÜNDE BAZI DEĞERLER	174
2.10.1. Cesaret	174
2.10.2. Fedakarlık	175
2.10.3. İntikam Almak	176
2.10.4. Erkeklik Olgusu	176
2.10.5. Cömertlik ve Misafirperverlik	177
2.10.6. Namus	178

2.10.7. Ağırbaşlılık	178
2.11. EĞLENCE BİÇİMLERİ ve BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME	179
2.11.1. Düğünler	179
2.11.2. Televizyon Seyretme	179
2.11.3. Müzik	180
2.11.4. Dengbejlik (Ozanlık)	180
2.11.5. Şevbîherk	181
2.11.6. Spor	181
2.12. AŞİRET HUKUKU	182
2.12.1. Şer’i Hukuk	182
2.12.2. Örfî Hukuk	183
2.12.3. Modern Hukuk	183
2.13. AŞİRET’İN DEVLET İLE İLİŞKİLERİ	184
2.13.1. Bürokrasi ile İlişkiler	186
2.13.1.1 Sivil Bürokrasi ile İlişkiler	186
2.13.1.2. Askeri Bürokrasi ile İlişkiler	186
2.13.2. Siyasi Partiler ile İlişkiler	187
2.14. AŞİRET TEMELLİ YAPIDA ÇÖZÜLME	192
2.14.1. Yerleşik Hayata Geçiş	193
2.14.2. Tarımda Makineleşme	194
2.14.3. “Dış Tehdit” Algısı	197
2.14.4. Eğitim	199
2.14.5. Kitle İletişim ve Ulaşım Araçlarının Etkisi	200
2.14.6. Nüfus Artışı	202
2.14.7. Etnik Kimliğin Önem Kazanması	204
2.14.8. Sanayi ve Ticaret	206
2.14.9. Aşiret Yapısının Yeniden Üretilmesine Katkıda Bulunan Temel Dinamikler ..	208

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, VARSAYIMLARI, SINIRLIKLARI, VERİ TOPLAMA, YÖNTEM ve TEKNİKLERİ ile ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, VARSAYIMLARI, SINIRLIKLARI, VERİ TOPLAMA, YÖNTEM ve TEKNİKLERİ	211
3.2. ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	226
3.2.1. Örneklem İlişkin Kişisel Bilgiler	226
3.2.2. Haberleşme Kanallarını Kullanma Biçimi	243
3.2.3. Kültürel Değerler	253
3.2.4. SİYASAL İLGİ	267
3.2.5. SİYASAL BİLGİ	293
3.2.6. SİYASAL DEĞER	324
3.2.7. SİYASAL KATILIM	376
3.2.8. UYARILMIŞ SİYASAL KATILIM	409
SONUÇ	442
KAYNAKÇA	465
EKLER	477
ÖZGEÇMİŞ	502

TABLÖLAR

Tablo 1 Deneklerin yaş profili	227
Tablo 2 Yaş gruplarına göre eğitimin durumu	227
Tablo 3 Deneklerin cinsiyet profili	228
Tablo 4 Cinsiyete göre eğitimin durumu	228
Tablo 5 Deneklerin medeni durumu	229
Tablo 6 Yerleşim birimine göre aile büyüklüğünün durumu	229
Tablo 7 Deneklerin eğitim durumu	230
Tablo 8 Eğitime göre cinsiyetin durumu	231
Tablo 9 Cinsiyete göre mesleğin durumu	233
Tablo 10 Mesleğe göre toprak mülkiyetinin durumu	234
Tablo 11 Yerleşim birimine göre mesleğin durumu	235
Tablo 12 Yerleşim birimine göre gelirin durumu	236
Tablo 13 Yerleşim birimine göre toprak mülkiyetinin durumu	238
Tablo 14 Ankete katılanların ikamet ettiği yerleşim birimi	239
Tablo 15 Yerleşim birimine göre eğitimin durumu	240
Tablo 16 İlçe veya belde’de oturma süresi	241
Tablo 17 Konuşulan dil	241
Tablo 18 Cinsiyete göre gazete okuma sıklığı	244
Tablo 19 Yerleşim birimine göre gazete okuma sıklığı	245
Tablo 20 Deneklerin okudukları gazeteler	246
Tablo 21 Cinsiyete göre televizyon seyretme süresi	247
Tablo 22 Yerleşim birimine göre televizyon seyretme süresi	247
Tablo 23 Cinsiyete göre seyredilen televizyon programlarının türü	248
Tablo 24 Yerleşim birimine göre seyredilen televizyon programlarının türü	248
Tablo 25 Cinsiyete göre cep telefonuna sahip olma	249
Tablo 26 Yerleşim birimine göre cep telefonuna sahip olma	250
Tablo 27 Cinsiyete göre İlçe’ye gitme yoğunluğu	250
Tablo 28 Yerleşim birimine göre İlçe’ye gitme yoğunluğu	251
Tablo 29 Cinsiyete göre büyük şehre gitme yoğunluğu	251
Tablo 30 Yerleşim birimine göre büyük şehre gitme yoğunluğu	252
Tablo 31 Cinsiyete göre eğitime verilen önem	254
Tablo 32 Yerleşim birimine göre eğitime verilen önem	255
Tablo 33 Cinsiyete göre namaz kılma sıklığı	256
Tablo 34 Yaşa göre namaz kılma sıklığı	256
Tablo 35 Yerleşim birimine göre namaz kılma sıklığı	257
Tablo 36 Cinsiyete göre aşiretlerin örf ve adetlerini beğenme	258
Tablo 37 Yaşa göre aşiretlerin örf ve adetlerini beğenme	258
Tablo 38 Yerleşim birimine göre aşiretlerin örf ve adetlerini beğenme	259
Tablo 39 Cinsiyete göre beğenilen örf ve adetler	259
Tablo 40 Yerleşim birimine göre beğenilen örf ve adetler	260
Tablo 41 Cinsiyete göre beğenilmeyen örf ve adetler	261
Tablo 42 Yaşa göre beğenilmeyen örf ve adetler	262

Tablo 43 Yerleşim birimine göre beğenilmeyen örf ve adetler	263
Tablo 44 Kendinizi ne hissediyorsunuz?	263
Tablo 45 Kendinizi ne hissediyorsunuz?	264
Tablo 46 Kendinizi ne hissediyorsunuz?	264
Tablo 47 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Yaş	268
Tablo 48 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Yaş	269
Tablo 49 Siyasal Konuları Kimlerle Konuşursunuz?/Yaş	270
Tablo 50 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Cinsiyet	271
Tablo 51 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Cinsiyet	272
Tablo 52 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Cinsiyet	272
Tablo 53 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Eğitim	273
Tablo 54 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Eğitim	274
Tablo 55 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Eğitim	275
Tablo 56 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Meslek	276
Tablo 57 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Meslek	277
Tablo 58 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Meslek	278
Tablo 59 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Gelir	279
Tablo 60 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Gelir	280
Tablo 61 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Gelir	281
Tablo 62 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Yerleşim birimi	282
Tablo 63 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Yerleşim birimi	283
Tablo 64 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Yerleşim birimi	284
Tablo 65 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Gazete okuma sıklığı	285
Tablo 66 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Gazete okuma sıklığı	286
Tablo 67 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Gazete okuma sıklığı	287
Tablo 68 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Televizyon seyretme sıklığı	287
Tablo 69 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Televizyon seyretme sıklığı	288
Tablo 70 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Televizyon seyretme sıklığı	289
Tablo 71 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?/Grup ve Örgüt üyeliği	289

Tablo 72 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?/Grup ve Örgüt üyeliği	290
Tablo 73 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?/Grup ve Örgüt üyeliği	291
Tablo 74 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Yaş	293
Tablo 75 Başbakan'ın adı nedir?/Yaş	294
Tablo 76 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?/Yaş	294
Tablo 77 Demokrasi nedir?/ Yaş	295
Tablo 78 Laiklik nedir?/ Yaş	296
Tablo 79 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Cinsiyet	297
Tablo 80 Başbakan'ın adı nedir?/Cinsiyet	297
Tablo 81 Kızıltepe Belediye başkanı'nın adı nedir?/Cinsiyet	298
Tablo 82 Demokrasi nedir?/Cinsiyet	298
Tablo 83 Laiklik nedir?/Cinsiyet	298
Tablo 84 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Eğitim	299
Tablo 85 Başbakan'ın adı nedir?/Eğitim	300
Tablo 86 Kızıltepe Belediye başkanı'nın adı nedir?/Eğitim	300
Tablo 87 Demokrasi Nedir?/Eğitim	301
Tablo 88 Laiklik nedir?/Eğitim	302
Tablo 89 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Meslek.....	302
Tablo 90 Başbakan'ın adı nedir?/Meslek	303
Tablo 91 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?/Meslek	304
Tablo 92 Demokrasi nedir?/ Meslek	304
Tablo 93 Laiklik Nedir?/Meslek	305
Tablo 94 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Gelir.....	306
Tablo 95 Başbakan'ın adı nedir?/Gelir	306
Tablo 96 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?/Gelir	307
Tablo 97 Demokrasi nedir?/Gelir	308
Tablo 98 Laiklik Nedir?/Gelir	309
Tablo 99 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Yerleşim birimi	309
Tablo 100 Başbakan'ın adı nedir?/Yerleşim birimi	310
Tablo 101 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adını biliyor musunuz?/Yerleşim birimi	311
Tablo 102 Demokrasi Nedir?/Yerleşim birimi	312
Tablo 103 Laiklik nedir?/Yerleşim birimi	312
Tablo 104 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Gazete okuma sıklığı	313
Tablo 105 Başbakan'ın adı nedir?/Gazete okuma sıklığı	313
Tablo 106 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?/Gazete okuma sıklığı	314
Tablo 107 Demokrasi Nedir?/Gazete okuma sıklığı	315
Tablo 108 Laiklik nedir?/Gazete okuma sıklığı	315
Tablo 109 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Televizyon seyretme sıklığı	316
Tablo 110 Başbakan'ın adı nedir?/Televizyon seyretme sıklığı	317
Tablo 111 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?/Televizyon seyretme sıklığı.....	317
Tablo 112 Demokrasi nedir?/Televizyon seyretme sıklığı	318
Tablo 113 Laiklik nedir?/Televizyon seyretme sıklığı	318
Tablo 114 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?/Grup ve Örgüt üyeliği	319
Tablo 115 Başbakan'ın adı nedir?/Grup ve Örgüt üyeliği	320
Tablo 116 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?/Grup ve Örgüt üyeliği.....	320
Tablo 117 Demokrasi nedir?/Grup ve Örgüt üyeliği	320

Tablo 118 Laiklik Nedir?/Grup ve Örgüt üyeliği	321
Tablo 119 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Yaş	323
Tablo 120 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/Yaş	324
Tablo 121 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/Yaş	325
Tablo 122 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?/Yaş	327
Tablo 123 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/Yaş	327
Tablo 124 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/Yaş	328
Tablo 125 Politikacılara güveniyor musunuz?/Yaş	330
Tablo 126 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/ Yaş	331
Tablo 127 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Cinsiyet	332
Tablo 128 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/Cinsiyet....	332
Tablo 129 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Cinsiyet	333
Tablo 130 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?/ Cinsiyet	333
Tablo 131 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/Cinsiyet	334
Tablo 132 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/ Cinsiyet	334
Tablo 133 Politikacılara güveniyor musunuz?/ Cinsiyet	335
Tablo 134 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/Cinsiyet	335
Tablo 135 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Eğitim	336
Tablo 136 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/Eğitim	337
Tablo 137 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Eğitim ..	337
Tablo 138 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istemiyorsunuz?/Eğitim	338
Tablo 139 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/Eğitim	338
Tablo 140 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/Eğitim	339
Tablo 141 Politikacılara güveniyor musunuz?/Eğitim	340
Tablo 142 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/Eğitim	340
Tablo 143 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Meslek	341
Tablo 144 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/ Meslek	342
Tablo 145 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Meslek.	343
Tablo 146 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?/ Meslek	344
Tablo 147 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/ Meslek	344
Tablo 148 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/ Meslek	345
Tablo 149 Politikacılara güveniyor musunuz?/ Meslek	346
Tablo 150 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/ Meslek	347
Tablo 151 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Gelir	348
Tablo 152 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/Gelir	349

Tablo 153 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Gelir...	349
Tablo 154 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?/Gelir	350
Tablo 155 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/Gelir	351
Tablo 156 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/Gelir	352
Tablo 157 Politikacılara güveniyor musunuz?/Gelir	352
Tablo 158 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/ Gelir	353
Tablo 159 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Yerleşim birimi	354
Tablo 160 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/ Yerleşim birimi	355
Tablo 161 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Yerleşim birimi	355
Tablo 162 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istemiyorsunuz?/ Yerleşim birimi	356
Tablo 163 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/ Yerleşim birimi	357
Tablo 164 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/ Yerleşim birimi	357
Tablo 165 Politikacılara güveniyor musunuz?/ Yerleşim birimi	358
Tablo 166 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/ Yerleşim birimi	358
Tablo 167 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Gazete okuma sıklığı	359
Tablo 168 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/Gazete okuma sıklığı	360
Tablo 169 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Gazete okuma sıklığı	360
Tablo 170 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?/ Gazete okuma sıklığı	361
Tablo 171 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/ Gazete okuma sıklığı	362
Tablo 172 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/ Gazete okuma sıklığı	362
Tablo 173 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/ Gazete okuma sıklığı	363
Tablo 174 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Televizyon seyretme sıklığı	364
Tablo 175 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/ Televizyon seyretme sıklığı	364
Tablo 176 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Televizyon seyretme sıklığı	365
Sizce 177 Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/ Televizyon seyretme sıklığı	365
Tablo 178 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/ Televizyon seyretme sıklığı	366
Tablo 179 Politikacılara güveniyor musunuz?/ Televizyon seyretme sıklığı	367
Tablo 180 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/ Televizyon seyretme sıklığı	367

Tablo 181 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?/Grup ve Örgüt üyeliği	368
Tablo 182 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?/ Grup ve Örgüt üyeliği	369
Tablo 183 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?/ Grup ve Örgüt üyeliği	369
Tablo 184 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istemiyorsunuz?/ Grup ve Örgüt üyeliği	370
Tablo 185 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?/ Grup ve Örgüt üyeliği	370
Tablo 186 En güvendiğiniz kurum hangisidir?/ Grup ve Örgüt üyeliği	371
Tablo 187 Politikacılara güveniyor musunuz?/ Grup ve Örgüt üyeliği	371
Tablo 188 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?/ Grup ve Örgüt üyeliği	372
Tablo 189 Oy kullanıyor musunuz?/Yaş	375
Tablo 190 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Yaş	376
Tablo 191 Düşüncesini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/Yaş	377
Tablo 192 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/	378
Tablo 193 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/Yaş	379
Tablo 194 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Yaş	379
Tablo 195 Oy kullanıyor musunuz?/Cinsiyet	380
Tablo 196 Neden oy kullanmıyorsunuz?/Cinsiyet	380
Tablo 197 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/Cinsiyet	381
Tablo 198 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/ Cinsiyet	381
Tablo 199 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Cinsiyet	382
Tablo 200 Oy kullanıyor musunuz?/Eğitim	382
Tablo 201 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Eğitim	383
Tablo 202 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/Eğitim	384
Tablo 203 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/ Eğitim	384
Tablo 204 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Eğitim	385
Tablo 205 Oy kullanıyor musunuz?/Meslek	386
Tablo 206 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Meslek	387
Tablo 207 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/Meslek	388
Tablo 208 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/ Meslek	389
Tablo 209 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/Meslek	390
Tablo 210 Oy kullanıyor musunuz?/Gelir	391
Tablo 211 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Gelir	391
Tablo 212 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/ Gelir ...	392
Tablo 213 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/ Gelir ...	393
Tablo 214 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Gelir	394
Tablo 215 Oy kullanıyor musunuz?/Yerleşim birimi	394
Tablo 216 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Yerleşim birimi	395

Tablo 217 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/Yerleşim birimi	395
Tablo 218 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/ Yerleşim birimi	396
Tablo 219 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Yerleşim birimi	396
Tablo 220 Oy kullanıyor musunuz?/Gazete okuma sıklığı	397
Tablo 221 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Yerleşim birimi	398
Tablo 222 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/ Yerleşim birimi	398
Tablo 223 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/ Yerleşim birimi	399
Tablo 224 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Yerleşim birimi	400
Tablo 225 Oy kullanıyor musunuz?/Televizyon seyretme sıklığı	400
Tablo 226 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Televizyon seyretme sıklığı	401
Tablo 227 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/ Televizyon seyretme sıklığı	401
Tablo 228 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?/ Televizyon seyretme sıklığı	402
Tablo 229 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Televizyon seyretme sıklığı	402
Tablo 230 Oy kullanıyor musunuz?/Grup ve Örgüt üyeliği	403
Tablo 231 Neden oy kullanmıyorsunuz?/ Grup ve Örgüt üyeliği	403
Tablo 232 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?/ Grup ve Örgüt üyeliği	404
Tablo 233 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?/ Grup ve Örgüt üyeliği	404
Tablo 234 Oyunuzu kim kullanır?/Yaş	407
Tablo 235 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Yaş	408
Tablo 236 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Yaş	410
Tablo 237 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/ Yaş	411
Tablo 238 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Yaş	412
Tablo 239 Oyunuzu kim kullanır?/Cinsiyet	412
Tablo 240 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Cinsiyet	413
Tablo 241 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Cinsiyet	413
Tablo 242 Oyunuzu kim kullanır?/Eğitim	414
Tablo 243 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Eğitim	415
Tablo 244 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Eğitim	416
Tablo 245 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/ Eğitim	416
Tablo 246 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Eğitim	417

Tablo 247 Oyunuzu kim kullanır?/Meslek	418
Tablo 248 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Meslek	419
Tablo 249 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Meslek	420
Tablo 250 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/ Meslek	420
Tablo 251 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Meslek	421
Tablo 252 Oyunuzu kim kullanır?/Gelir	422
Tablo 253 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Gelir	422
Tablo 254 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Gelir	423
Tablo 255 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/Gelir	424
Tablo 256 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Gelir	425
Tablo 257 Oyunuzu kim kullanır?/Yerleşim birimi	425
Tablo 258 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Yerleşim birimi	426
Tablo 259 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Yerleşim birimi	427
Tablo 260 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/ Yerleşim birimi	427
Tablo 261 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Yerleşim birimi	428
Tablo 262 Oyunuzu kim kullanır?/Gazete okuma sıklığı	429
Tablo 263 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Gazete okuma sıklığı	430
Tablo 264 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Gazete okuma sıklığı	430
Tablo 265 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/ Gazete okuma sıklığı	431
Tablo 266 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Gazete okuma sıklığı	432
Tablo 267 Oyunuzu kim kullanır?/Televizyon seyretme sıklığı	432
Tablo 268 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Televizyon seyretme sıklığı	433
Tablo 269 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Televizyon seyretme sıklığı	434
Tablo 270 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/ Televizyon seyretme sıklığı	434

Tablo 271 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Televizyon seyretme sıklığı	435
Tablo 272 Oyunuzu kim kullanır?/Grup ve Örgüt üyeliği	435
Tablo 273 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?/ Grup ve Örgüt üyeliği	436
Tablo 274 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)/ Grup ve Örgüt üyeliği	436
Tablo 275 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)/ Grup ve Örgüt üyeliği	436
Tablo 276 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?/ Grup ve Örgüt üyeliği	437

KISALTMALAR

A.e.: Aynı eser
a.g.e.:Adı geçen eser
AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
Akt.: Aktaran
ANAP: Anavatan Partisi
AP: Adalet Partisi
A.y.: Aynı yayın
Bkz.: Bakınız
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.: Çeviren
Der.: Derleyen
DP: Demokrat Parti
DSP: Demokratik Sol Parti
DTP: Demokratik Toplum Partisi
DYP: Doğru Yol Partisi
Fak.: Fakülte
GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi
GÜNSİAD Güneydoğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Derneği
HADEP: Demokratik Halk Partisi
HEP: Halkın Emek Partisi
MHP; Milliyetçi hareket Partisi
MSP: Milli Selamet Partisi
RP: Refah Partisi
SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SES : Sosyo-Ekonomik Statü
SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP: Saadet Partisi
t.y.: Tarih yok
TMO: Toprak mahsulleri Ofisi
TÜSES: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
Üni.: Üniversite
Vb.: Ve benzeri
Vd.: Ve diğerleri
y.y.: Yayınevi yok
Yay.: Yayınları

GİRİŞ

Geleneksel toplum, geçimlik ekonomiye dayanan, üretim ilişkilerinin farklılaşmadığı, uzmanlaşmanın gerçekleşmediği, fertlerin dayanışma halinde yaşadığı kapalı toplumlardır. Modern toplum ise tam tersine, pazara dayanan ekonomik ilişkilerin geliştiği, uzmanlaşma ve farklılaşmanın ortaya çıktığı, cemaat kültürü yerine bireyin kendisi için özerk yaşam alanları oluşturabildiği toplum tipidir.

Bir topluluğun ya da toplumun toplumsal yapılanmasını belirleyen değerler, aynı zamanda siyasal yapılanma ve siyasal davranışlarını da yansıtır. Buna göre modern bir toplumda, modern toplumun değerlerine uygun bir siyasal kültürün, geleneksel bir toplumda da geleneksel toplumsal değerler ile uyumlu geleneksel bir siyasal kültürün ortaya çıkması beklenir.

Ancak ekonomik, sosyal ve kültürel alanda, iletişim teknolojisinin de katkısı ile hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimden geleneksel yapılar da nasibini almaktadırlar. Dolayısı ile, geleneksel yaşam biçiminin hakim olduğu kırsal kesimde de geleneksel değerler saf bir şekilde özelliklerini koruyamamaktadır. Devletin nüfuz alanının genişlemesi ve iletişim teknolojisindeki ilerleme geleneksel yaşam biçimlerini modern değerlerle bütünleştirmiştir. Ancak, ortaya çıkan toplumsal yapı modern toplum ile geleneksel toplum arası bir yerde duran geçiş toplumu özelliklerini taşımaktadır.

Biz de bu çalışmamızda, Türkiye'nin nisbeten geleneksel özelliklere hala sahip Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Mardin ilinde bir aşireti (Kikan) evren olarak seçerek, bu evren çerçevesinde genelde bölgenin, özelde de çalışmaya konu teşkil eden aşiretin bazı siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerini anlamaya çalıştık.

Bir aşiret topluluğunun siyasal katılımını öğrenmeye yönelik bir alan çalışması olan bu çalışmada, evren olarak Mardin'de yerleşik olan Kikan Aşireti seçilmiştir. Aşiret fertlerinin oturduğu ilçe ile aşirete bağlı bir belde, iki köy ve iki mezra örneklem olarak belirlenmiştir. Görüşülen 393 deneğe, örneklemin öznel koşulları dolayısı ile "basit tesadüfi örnekleme" ile "kartopu örnekleme" yöntemleri kullanılmıştır.

Bu çalışmamızda; birincisi mülkiyet ilişkilerinin belli aileler tarafından kontrol edildiği ve sosyal ilişkilerin soy-sopa dayandığı, kendi içine kapalı, güçlü sosyal

dayanışmanın hakim olduğu aşiret düzeninin, siyasal katılım bağlamında siyasal kültürünü öğrenme çalıştık.

İkincisi, ülkemizin sahip olduğu siyasal sistem, çok partili hayata dayanan demokratik bir yapıdır. Bundan dolayı da, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geleneksel yapısı, modern toplumun bir ürünü olan mevcut siyasal sistemden etkilenmekte ve karşılaştıkları noktada birbirlerine yabancı bu iki sistem (demokratik yapı-aşiret temelli yapı) bu yabancılaşmaya uygun ilişkiler doğurmaktadır. Son yıllarda bu ilişkiye eklenilen modernleşme yönündeki değişim süreci ve etnik sorun, ilişkiyi başka noktalara doğru evirmektedir. Bundan hareketle de modern demokratik kültürün bir ürünü olan demokratik yapı ile geleneksel toplumun bir ürünü olan aşiret düzeninin bir araya geldiği noktada ortaya çıkan çelişki ve durumu analiz etmeye çalıştık.

Bundan yola çıkarak demokrasi kavramını, siyasal katılımı, çalışmaya konu teşkil eden aşiretin sosyal, siyasal ve kültürel yapılanmasını, çalışmanın kuramsal çerçevesi olarak ele aldık.

Çalışmamızın birinci bölümünün başında, fazla ayrıntıya girmeden demokrasi kavramını konu ile bağlantılı temel kavramlar etrafında anlatmaya çalıştık. Aynı bölüm içinde siyasal katılım kavramını ve bu kavrama içkin olan temel kavramları etraflıca incelemeye çalıştık.

İkinci Bölüm'de çalışmamıza konu olan aşiret olgusunu, bütün hatları ile yani hem alt yapı kurumları (üretim tarzı, üretim ilişkileri); hem de üst yapı kurumları (ideoloji, kültür, din siyaset) ile ele almaya çalıştık. Bu bağlamda Aşiret'in tarihini, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını, siyasal parti ve devlet ile ilişkilerini nihayet aşiretin yaşadığı çözülme sürecini ve çözülme sürecine etki eden unsurları ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalıştık.

Üçüncü Bölüm, görüştüğümüz kişilerin anket sorularına verdikleri cevapların değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu bölümde anket sonuçlarını sekiz alt bölüm içinde incelemeye çalıştık. Buna göre ilk üç alt bölümde, Aşiret'in sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarını; yaş, cinsiyet, eğitim, yerleşim birimi gibi kaynaklar (değişkenler) bağlamında inceledik. Siyasal katılımı hazırlayan unsurlar olarak gördüğümüz **siyasal ilgi, siyasal bilgi** ve **siyasal değer**in yanında **siyasal katılım** ve **uyarılmış siyasal katılım** alt bölümleri de incelediğimiz diğer beş alt bölümü oluşturmaktadır.

Çıkan sonuçlar dahilinde söz konusu aşirette, siyasal katılımı etkileyen kaynakların (yaş, cinsiyet, eğitim, meslek vd.) ne düzeyde siyasal tutum ve davranışları etkilediğini

öğrenme şansı bulduk. Ayrıca çalışmamız özelinde, ulaştığımız sonuçlar çerçevesinde, siyasal katılımı etkileyen kaynakların bundan sonra bölgedeki siyasal kültürü ne biçimde etkileyebileceğine dair bazı sonuçlara ulaştık.

Son olarak, anket çalışması ile ilgili çok önemli gördüğümüz bir noktayı, bir anekdot ile anlatmak istiyorum:

12 Eylül darbesi döneminde siyasi bir tutuklunun avukatı uçakla Ankara'dan Diyarbakır'a gelir. Ticari bir taksiye biner. Şoför, takım elbiseli ve kravatlı müşterisini devlet erkanından biri sanır. Bunun üzerine başlar generallerin darbe yapmakla ne kadar iyi ettiklerini, ülkenin böyle bir askeri müdahaleye ne kadar ihtiyacının olduğunu... Şoför biraz sonra müşterisine niçin Diyarbakır'a geldiğini sorar. Müşteri, Diyarbakır'da herkesin iyi tanıdığı, tutuklu bir militanın avukatı olduğunu söyler. Bunun üzerine bizim şoför bu sefer darbeyi yapanların darbe yapmakla insanlara ne büyük kötülük ettiklerinden, darbenin ülkeye hiçbir yarar getirmeyeceğinden dem vurmaya başlar.

Avukat şaşırıp kalır. Şoföre, anlattıklarından bir şey anlamadığını söyler. Şoför cevap verir:

- Abi! İlk sana anlattıklarım, benim resmi görüşümdü.

Yaptığımız çalışmada deneklerin, anket sorularına verdikleri cevapların bir kısmının "resmi görüş"leri olduğunu unutmamak kaydıyla, beklediğimizin üzerinde samimi duygularına dayanarak, çekinmeden cevap verdiklerini düşünmekteyiz. Onun için, bölgenin tüm hassasiyetlerine rağmen, siyasal tutum ve davranışları öğrenmeye yönelik yaptığımız bu çalışmanın büyük ölçüde sağlıklı bir ortamda gerçekleştiğini düşünmekteyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE SİYASAL KATILIM

Günümüz ulus-devletleri Eski Yunan'daki site devletlerinin boyutlarını aşan büyüklük ve karmaşıklıkta olduğu için halkın doğrudan yönetime katılması imkânsızlaşmıştır. Bu nedenle bugünün demokrasileri, “temsili” dediğimiz siyasal iktidarın halk tarafından seçilen aktörlere devredilmesi yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Ancak, bu aktörleri halk seçtiği için halkın hem bunları seçme yolunda, hem de bunların icraatları konusunda tepkilerini ve taleplerini dile getirmeleri bakımından siyasete katılımları demokratik sistemin işleyişi açısından gereklidir.

Demokrasi ile siyasal katılım konusunda önemli bir noktaya değinmek istiyoruz. Her şeyden önce demokrasinin varlığı siyasal katılımı gerektirmektedir. İster temsili, ister katılımcı demokrasi anlayışında olsun, demokratik siyasal sistemi işlevselleştiren koşul, halkın katılımıdır. Ancak demokrasi ile siyasal katılım arasındaki bu ilişki, siyasal katılım ile modernleşme arasındaki ilişkiye benzememektedir. Çünkü siyasal katılım modernleşme düzeyi ile yakından ilişkilidir. Geleneksel bir toplumda katılımcı bir kültürün yaratılması zordur. Dolayısı ile modernleşmeksizin siyasal katılımın koşullarının yaratılması oldukça zordur.

Bu ilişki, demokrasi ile siyasal katılım arasında biraz daha farklıdır. Her ne kadar demokrasinin varlığı zorunlu bir şekilde siyasal katılımı gerekli kılıyorsa da, siyasal katılım aynı zorunlulukta demokratik bir yapıyı zorunlu kılmamaktadır. Yani katılım, beraberinde demokratik bir kültürü zorunlu bir şekilde yaratır, diyemeyiz.

“Batılı olmayan toplumlardaki iktisadi ve toplumsal modernleşme süreci, toplumsal hareketliliği ve dolayısıyla siyasal katılımı arttırmış”¹tır. Bununla birlikte bu sürecin sonucunda “demokratik olmayan siyasal kurumlar ortaya çıkmıştır”². Örneğin demokratik bir sistemde, demokrasiye inanmamış ideolojik bir kitlenin, demokratik sistemin siyasal katılım imkânlarından (oy verme, parti propagandası yapma, gösteri ve yürüyüş düzenleme) yararlanarak, siyasal egemenliği eline geçirdikten sonra demokratik yapıyı sürdüreceği söylenemez. Bunun en güzel örneği, demokratik araçlardan yararlanarak Hitleri iktidara getiren kitlenin Hitler’in totaliter yönetim anlayışını benimsemeleridir.

¹ Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yay. 2003, s.38.

² Köker, **a.g.e.**, s.38.

1.1. DEMOKRASİ KAVRAMI

Demokrasi, çok geniş ve çok yönlü bir kavramdır. Çünkü demokrasi, tarihin belirli bir dönemine ait bir ürün değil, dünden bugüne Batı Uygarlığı'nın meydana getirdiği siyasal bir eserin adıdır. Komünizmi ve sosyalizmi Marks'a bağlamak ya da onları Marks'tan sapmalar biçiminde değerlendirmek mümkündür. Oysa ki demokrasi için böyle bir şey söylemek yanlış olur. Demokrasi teorisi, Eflatun ve Aristo'ya kadar giden temel bir retorikten oluşmaktadır³.

Demokrasi terimi, Yunanca bir kelime olup "demos" ve "kratos" sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiş olup, "halkın yönetimi" manasına gelmektedir⁴.

Atina demokrasisinden 19.yüzyıla kadar demokrasi herhangi bir şekilde gündeme gelmedi. Sadece Roma devleti bazı dönemlerde demokrasiye yaklaşmıştır. Ancak Roma Cumhuriyeti de Atina tipi bir demokrasi olmadı⁵.

Eski Yunan'dan günümüzde şartlar değişmiştir. Toplumların üzerine yayıldığı coğrafya çok genişlemiş, toplumsal ilişkiler karmaşıklaşmış, devleti yönetme işi uzmanlık gerektiren bir nitelik kazanmıştır. Bundan dolayı da halkın doğrudan kendini yönetmesi imkansızlaşmıştır. Onun için de günümüz demokrasilerinde halk, seçimler yoluyla belirli bir süre için siyasal iktidarı kullanacak kişileri seçmek suretiyle dolaylı yoldan yönetime katılmaktadır. Yönetimin bu şekline temsili demokrasi diyoruz. Birey, eşitlik, özgürlük, temel hak ve hürriyetler, çoğunluk, azınlık, temsil ve katılım gibi kavramlar liberal demokrasinin ruhunu oluşturmaktadır.

Günümüz koşulları içinde halkın doğrudan yönetime katılamayacağı açıktır. Onun için halk kendisini temsil edecek yöneticileri seçim yoluyla seçer⁶.

Eski Yunan'da demokrasinin en büyük savunucularından Perikles'in de dediği gibi demokrasi belli bir azınlığın değil, çoğunluğun yönetimidir⁷. Ancak çoğunluk azınlığı ezmemelidir, azınlığın da rahat bir şekilde kendini ifade etmesine olanak tanınmalıdır. Demokrasilerde "herkes" ne düşünürse düşünsün "biri" daha farklı düşünebilir ve bu düşüncesini çoğunluğa karşı savunabilir.

³ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri dönüş**, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996, s.3.

⁴ Roy C. Macridis, **Contemporary Political Ideologies**, Cambridge, Winthrop Publishers, Inc., 1980, p.16.

⁵ Sartori, **a.g.e.**, s.333.

⁶ Toktamış Ateş, **Demokrasi (Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler)**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1995, s.119.

⁷ Macridis, **a.g.e.**, p.15.

İnsan hakları, demokrasi ve hukuk devleti birbirleriyle sıkı ilişki içindedir. İnsan haklarını savunmaya yönelik uluslararası hareket, Batı’da demokrasinin yayılmasını mümkün kıldığı gibi demokrasi de mevcut yönetimler arasında, insan haklarını en iyi koruyan rejim olduğunu göstermiştir. Demokrasinin, insan haklarına saygıyı gösteren en önemli özelliği, yurttaşların rızasıyla yöneticilerin iktidara gelmesidir⁸.

Bütün bu açıklamalardan sonra –yeterli olmasa da- demokrasiyi birkaç cümleyle tanımlayacak olursak, demokrasi, seçim usullerine göre sınırlı çoğunluğun yönetimine dayanan, insan temel hak ve özgürlüklerinin hukuk devleti anlayışı çerçevesinde korunduğu bir rejimin adıdır.

Demokrasinin en çok üzerinde durulan biçimlerinden biri katılımcı demokrasidir. Katılımcı demokrasi, temsili demokrasiyi yadsımamakla birlikte demokrasiyi sadece seçimden seçime oy kullanma olarak görmemektedir⁹. Bireyin siyasetin içinde daha aktif ve faal olması gerektiğini söylemektedir. Katılımcılık ile işlevsel demokrasi arasındaki ilişkiyi daha sonraki bir alt başlıkta değerlendirmeye çalışacağız.

1.2. DEMOKRASİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE KATILIM

Klasik demokrasilerin en esaslı özelliklerinden biri, halkın mutlak egemenliğidir. Halk egemenliği, günümüz çağdaş demokrasilerin de vazgeçilmez bir unsuru olmasına rağmen mutlak kabul edilmemektedir. Halkın egemenliği uluslar arası belgelerle sınırlandırılmaktadır. Demokrasinin eşitliği ile eklemlenen liberalizmin özgürlüğü çatışmacı-uzlaşmacı çağdaş demokrasilerin önemli iki saç ayağıdır. Bugün demokrasi ile ilgili olarak savunulan ilkelerden biri, demokrasinin işlevselliğinin ancak bireyin, devletin değişik kademelerinde aktif olarak siyasete katılması ile anlam kazanabileceğidir.

1.2.1. Halk Egemenliği

Demokrasinin en önemli prensibi, yönetimin halka ait olmasıdır. Ancak pratikte yönetimi elinde bulunduran ve kullanan halkın tümü değil, çoğunluktur. Yönetimin çoğunluğun elinde olması imkanlar çerçevesinde zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Onun için de demokrasi çoğunluğun yönetimine dayanan bir rejimdir, diyebiliriz¹⁰.

⁸ Aytekin Yılmaz, **Çağdaş Siyasal Akımlar**, Ankara, Vadi Yayınları, 2003, s.192.

⁹ Sartori, **a.g.e.**, s.124.

¹⁰ Jack Lively, **Democracy**, New York, St. Martin’s Press, 1975, p.9.

Çoğunluğun yönetimine dayanan Batılı manadaki demokratik yönetimler, halk egemenliğinin sınırları konusunda iki aşamalı bir değişim geçirmiştir. Mutlak halk egemenliği ve sınırlı çoğunluk egemenliği.

Mutlak egemenliği savunan demokrasi anlayışının nazariyecisi Rousseau'dur. Ondan sonra da Fransız İhtilalinde Robespierre ve Saint-Just gibi siyasetçiler bu anlayışı işleyip geliştirmişlerdir. Bu anlayışa göre demokrasi, halk çoğunluğunun kayıtsız ve şartsız iradesine dayanan bir rejimdir. Halk çoğunluğunun iradesi bir şekilde herhangi bir yönde belirdikten sonra artık bu iradenin karşısına çıkacak sınırlayıcı bir güç yoktur¹¹. Böyle bir demokrasi anlayışında azınlıklar tamamen çoğunluğun insafına bırakılmış olur. Bu durumda azınlığın çoğunluğa dönüşmesi zordur. Ayrıca çoğunluğun bu mutlak egemenliğinde en çok etnik-dini gruplar zarar görür¹².

Sartori, çoğunluğun mutlak egemen olması durumunda azınlığın haklarını ihlal edeceği konusunda şunları söylemektedir:

“İnsanlık tarihi boyunca çoğunluklar-etnik, dinsel veya salt sayısal çoğunluklar- gerçekte azınlıklara, kimi zaman onları yok etme noktasına kadar varan, zulüm ve baskı yapmışlardır. Bugün bu (göze çarpar biçimde hem Afrika'da, hem de dünyanın başka bölgelerinde) çoğunluk yönetimi adına ve bunun açık bir anlatımı sayılan, demokrasi adına yapılmaktadır. Demokrasinin bu anlama geldiği kesinlikle savunulamaz bir şeydir...”¹³.

Klasik (çoğunlukçu) demokrasi anlayışı bugün değişmiştir. Çağdaş demokrasilerin dayandığı en önemli ilkelerden biri egemenliğin mutlak değil, sınırlı çoğunluğun elinde olması gerektiği ilkesidir¹⁴.

Temel özgürlükler, azınlık hakları ve çoğulculuk adına egemenlik açısından iç anayasa üstülük ve dış anayasa üstülük ayırımı yapılmaktadır. Milletlerarası hukuki belge ve sözleşmeler iç anayasaların üstünde ve iç anayasaları bağlayıcı kabul edilmektedir¹⁵.

Sonuç olarak bugün artık devletler, kendi vatandaşlarına istediğim şekilde davranırım diyememektedir. Egemenlik sınırlandırılmıştır. Devletin şiddet ve baskı ile bireyleri susturmaları kabul edilmemektedir. Devletin vatandaşlarını susturma ve

¹¹ Munci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, Ankara Üniv. Hukuk Fak. Yay. No:453, 1981, s.169.

¹² Hillman M. Bishop, Samuel Hendel, **American Democracy**, New York, Appleton-Century-Crofts, 1965, p.96.

¹³ Sartori, **a.g.e.**, s.33.

¹⁴ **A.e.**, s.32.

¹⁵ İbrahim Kaboğlu, “Nasıl Bir Çağdaş Anayasa ve Anayasa Yargısı”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 40, 1998, s.188.

özgürlüklerini kısma teşebbüsü egemenlik hakkının göstergesi değil, devletin ya da yönetimin vatandaşların temel insani haklarını ihlal etmesi olarak görülmektedir¹⁶.

1.2.2. Eşitlik

Bir kısım düşünörlere göre, buna De Tocqueville de dahil olmak üzere bir kitleyi eşitliğinden yoksun kılmak, özgürlüklerinden yoksun kılmaktan daha zordur. Bir köle iseniz etrafınızdakiler de köle iseler teselli bulursunuz. Herkesin parası yoksa, sizin paranızın olmaması sizi çok üzmez. Ama başkaları ile aranızda siyasal sistem tarafından düzeltilebilecek eşitsizlikler varsa ve bunlar benimsetilmeye çalışılıyorsa işte buna tahammöl edilmez¹⁷.

Eşitlik ile özgürlük arasında yapılacak tercih konusunda böylesine kesin bir ayırımın yapılmasının doğruluğu ya da yanlışlığı bir yana şu bir gerçek ki, eşitlik kavramı demokratik düşüncenin özünü oluşturmaktadır. Demokratik düşünce, insanlar arasındaki benzerlikleri ön plana çıkaran ve farklılıkları bertaraf eden düşüncedir¹⁸.

Eşitlik kavramı, demokratik teoriler tarafından değişik kombinezonlarda kullanılan beş ayrı düşünceyi ifade eder. Bunlar politik-hukuki eşitlik, fırsat eşitliği, ekonomik eşitlik ve sosyal eşitliktir.

1.2.3. Özgürlük

Batılı çağdaş demokrasiler, bireye ve topluluklara, siyasal sistemin karşısında bir çok özgürlükler tanımaktadır: kişi hakları, düşünce özgürlüğü, ekonomik özgürlükler, basın, toplantı, gösteri, demek kurma özgürlüğü gibi.

Demokrasi, kişiyi keyfi tutuklama ve hapsedmeye karşı korumayı ve güvenliğini sağlamayı amaç alır. Konut dokunulmazlığı, seyahat ve haberleşme özgürlüğü gibi. Bunun yanında mülkiyet hakkı, serbest rekabet, teşebbüs hürriyeti, serbest mübadele gibi liberal ekonomiyi tanımlayan bütün ekonomik özgürlükleri özel girişimlere bırakmaktadır¹⁹.

Demokrasilerde, siyasete katılma, siyasal tercihleri biçimlendirme ve onları kamuoyuna iletme, propaganda yoluyla benimsetme, bu tercihleri benimseyen kadroları

¹⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s.293.

¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul, Araştırma-Eğitim-Ekin Yayınları, 1982, s.206.

¹⁸ Bishop; Hendel, **a.g.e.**, p.10.

¹⁹ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 1995, s.375.

organize etme, siyasi konularda mücadele gibi eylemlerin gerçekleşebilmesi için vatandaşların düşünce ve ifade, toplanma ve örgütlenme, haberleşme özgürlüklerine sahip olması gerekir. Siyasal demokrasinin varlığının şartı, belirttiğimiz hak ve özgürlüklerin kısıtlamalara tabi tutulmadan tüm vatandaşlarca kullanılabilmesidir²⁰.

Konuşma ve basın-yayın özgürlüğü, kendi kendini ifade etmeye imkan sağlar. Örgütlenme özgürlüğü, muhalefet yapabilmenin teminatıdır. Kısacası özgürlüğün temellerinden biri olan dernek kurma ve haberleşme hürriyeti, demokratik devletin gerekleridir. Eğer muhalefet, yasal değilse alternatif politikaların üretilmesine izin verilmiyorsa, oy sandığına gidilmiyorsa, o zaman demokrasi yok demektir²¹.

Özgürlük ve eşitlik, demokrasinin vazgeçilmez iki unsurudur. Ancak ilk etapta bakıldığında özgürlük ile eşitliğin birbirlerine zıt iki kavram olduğu düşünülebilir. Bir noktada hak verilebilir. Çünkü mutlak özgürlüğün olduğu yerde eşitlikten bahsedilemez. Aynı şekilde mutlak eşitliğin olduğu yerde de özgürlük büyük ölçüde kısıtlanmış olur.

Demokratik sistemlerde aslanan eşitlik ile özgürlük arasında makul olan dengeyi bulmaktır. Bir toplumda özgürlüğü güncelleştirmenin yolu eşitlikten geçer. Herkesin kendi kişiliğini geliştirmek için hürriyetten eşit ölçülerde faydalanma olanaklarına sahip olmadığı bir düzen eksiktir, özgürlük yok demektir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki eşitlik bazen özgürlüğü tümüyle örtebilir. Bireyler arasındaki bütün farklılıkları düzleyen, onları kendi kaderlerini belirleyebilecek bağımsız ve sorumlu kişiler olarak görmeyen, birbirlerine eş birimler biçiminde kabul eden bir düzende de özgürlük pek bulunmaz²². Demokratik sistemler, eşitlik ve özgürlüğü kendi varlıklarının birer şartı olduğunu telakki ederek ikisinin bir arada yaşayabileceği bir düzeni kurma çabasıdır.

1.2.4. Çatışma ve Uzlaşma

Farklı yönelimlerin, farklı çıkarların ve farklı dünya görüşlerinin bir toplumda var olması doğaldır. Doğal olduğu kadar da kaçınılmazdır. Farklılıkları uyumlandırmak mümkün olduğu gibi, her zaman farklılıklar üzerinde oydaşma sağlamak mümkün olmamaktadır. Yani çatışma, toplumsal farklılıkların zorunlu bir sonucudur.

²⁰ İlter Turan, **Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar**, İstanbul, Türkiye Denizciler Sendikası, 1986, s.16.

²¹ Robert K. Carr, vd., **American Democracy**, Illinois, The Dryden Press, 1974, p.478.

²² Kapani, **a.g.e.**, s.12.

Demokrasi, çatışmayı red etmediği gibi, bir yönüyle çatışmanın yönetilmesini hedefleyen kurallar kümesinden oluşmaktadır. Farklı fikir ve görüşler ileri sürülecek, savunulacak ve bir taraf çoğunluğu sağlamaya çalışacaktır. Bunu yapabilmek için örgütlenilecek, propaganda yapılacak, kitle iletişim araçlarından yararlanılacaktır. Bu aşamada bir çoğunluk iktidarda, bir azınlık da muhalefette olacaktır. Demokrasinin gücü, bu iki gücün çatışma ve mücadelesini baskıya ve şiddete varmadan yönetebilmektir. Demokratik kültürün gereği olarak hareket edildiği takdirde, çoğunluk azınlığın temel hak ve özgürlüklerine müdahale etmeyecek, aynı şekilde azınlık da bir gün çoğunluk olduğunda azınlığın haklarına saygılı olacaktır²³. Bu, aynı zamanda barışçıl bir şekilde birlikte yaşayabilmenin önemli koşullarından biridir.

Demokrasinin amacı, sosyal sorunların çözümünde mümkün olduğu kadar geniş bir sosyal taban oluşturarak, eleştiriye açık, sorunların tartışıldığı hoşgörülü bir ortamı ve çıkarların çatışmasından doğan toplumsal gerilimleri çözebilen bir sorun çözme yeteneğine sahip olmaktır. Uzlaşma sağlayabilmek için de eşit katılım imkanının olması gerekir. Eşit katılım imkanının temin edildiği yönetimlerde, toplumsal uzlaşmanın bağlayıcılığı ve meşruluğu da o oranda yüksek olmaktadır²⁴.

Demokratik sistemlerde, mevcut olan çatışmaları uzlaşıya çevirecek veya sistemin işleyişini bozguna uğratmayacak düzeyde düşük yoğunluklu bir rekabet seviyesine düşürecek temel mekanizmalardan bir tanesi de insan temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan hukuk sistemidir.

Demokratik sistemlerde çatışmanın ılımlı bir düzeyde kalması ya da uzlaşının sağlanması için, sadece maddi demokratik ilkeler yeterli olmamaktadır. Bir toplumda demokrasinin işleyebilmesi için demokratik kültürün yerleşmiş olması gerekmektedir.

1.2.5. Katılım ve İşlevsel Demokrasi

Bugün hala demokrasi en iyi rejim olarak kabul edilmektedir. Nedeni, halkı en iyi temsil eden rejim olduğuna dair güçlü inançtır. Ancak son zamanlarda ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin başında temsili demokrasinin, demokrasinin gerçek işlevselliğini temin edemediğidir. Bu görüşe göre, temsili demokrasi artık parti despotizmine dönüşmüştür. İktidara seçilerek gelen siyasal partiler, yasama ve yürütme mekanizmalarının

²³ Ateş, a.g.e., s.157.

²⁴ M. Akif Çukurçayır, **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2002, s.19.

imkanlarını halkın yararına değil partinin çıkarları için kullanmaktadırlar. Dolayısıyla partili parlamenterler, kendileri sayesinde iktidara geldikleri seçmenleri değil, kendi partilerini temsil etmektedirler²⁵. Böyle bir yönetim anlayışı ne kadar demokratik olabilir? Demokrasiyi içinde bulunduğu bu çıkmazdan kurtarmanın yolu toplumu ilgilendiren kararların alınmasında vatandaşları karar alma sürecine katmaktır, yani katılımcı demokrasiyi hayata geçirmektir.

Katılımcı demokrasi, daha çok insanın oy kullanma işlevine katılması, politikaya genel ilgi ve politik grupların aktif siyasi katılımlarıdır²⁶.

Katılımcı demokrasinin sahip olduğu nitelikleri şu şekilde sıralayabiliriz²⁷:

- Bireylere, kendilerini ilgilendiren konularda alınacak kararlara katılabilmek imkanı tanınmalıdır,
- Ortak karar almaya katılım, oy vermekle sınırlı olmamalı, daha başka faaliyetleri de kapsamalıdır,
- Politik olmayan ortak kararlara katılma, bireyleri eğitici ve onları daha geniş politik konulara katılmayı özendirici nitelikte olmalıdır.

Demokrasi, vatandaşların sadece seçimden seçime oy kullandıkları ve bunun dışında siyasetten uzak durdukları bir yönetim biçimi değildir. Demokrasi, toplumsal kararların alınışında sivil toplum örgütleri ile baskı gruplarının aktif bir şekilde siyasi katılımında bulunması ile işlevsellik kazanan bir yönetim biçimidir²⁸.

Vatandaşların siyasal katılımına katkıda bulunan ve temsili demokrasiye katılımcı bir nitelik veren olgulardan biri, 1960'lı yılların sonu ile 70'li yılların başında baş gösteren azınlık gruplarının mücadeleleri, çevreci hareket, kadın hareketleri ve öğrenci hareketleridir²⁹.

Sosyal hareketler ile yurttaşlık arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Bir yandan sosyal hareketler yurttaşlık bilincinin gelişimine katkıda bulunur, diğer yandan devletin vatandaşla tanıdığı bir takım haklar sosyal hareketlerin oluşumunu kolaylaştırır.

Siyasal katılım, sadece birey ya da grupların çıkarlarını korudukları bir mekanizma değil, bunun ötesinde bireyde sorumluluk duygusunu ve yurttaş olma bilincini geliştiren,

²⁵ Birsan Örs, Temsili Demokrasiye Eleştiriler Konusunda bkz., "Siyasal Temsil ve Demokrasi", **İktisat Dergisi**, Sayı: 374, Aralık 1997, s.24.

²⁶ Helena Catt, **Democracy in Practice**, New York, Routledge, 1999, p.39.

²⁷ Ali Yaşar Sarıbay, **Politik Sosyoloji**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000 s.89.

²⁸ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993, s.42.

²⁹ Catt, a.g.e., p.39.

bireyin siyasal yabancılaşmasını önleyen, dolayısıyla onu demokratik sürecin içine çekerek demokrasinin belirli güçlerin elinde oligarşik bir yönetime dönüşmesine izin vermeyen amaçsal bir araçtır.

1.3. SİYASAL KATILIMIN GENEL ÇERÇEVESİ

Tarihin eski dönemlerinden beri, birey, içinde yaşadığı farklı siyasal sistemler veya kültürlerde, farklı ölçülerde de olsa siyasal yaşamın çeşitli uygulamalarına konu veya tanık olmuş-olmakta ve yine farklı ölçülerde bunlardan etkilenmekte ve onları etkilemeye çalışmaktadır. Ancak bireylerin siyasal sistemi etkileme dereceleri sistemlerin kapalı (otoriter) ya da açık (demokratik) olmalarına göre değişmektedir. Otoritelerin aldıkları otoriteye ilişkin değer dağılımını etkileyen kararlara konu olan bireyler, demokratik olmayan sistemlerde çok sınırlı bir ölçüde sistemin aldığı kararları etkileyebiliyorken, demokratik sistemlerde birey daha geniş bir şekilde sistemi etkileyebilmektedir. Bu etkileme çeşitli şekillerde (olağan-olağandışı, gönüllü-uyarılmış) ve farklı düzeylerde olabilmektedir.

1.3.1. Kavram ve Tanım

Bireyin siyasal yaşama katılmasından bahsedebilmek için onun davranışlarının siyasal otorite tarafından etkilenmesi gerekir. Eğer birey, otoritelerin kararlarıyla kendi yaşantısı arasında bir bağ kurabiliyorsa ya da onların kararlarının kendisi tarafından etkilenebileceğini düşünüyorsa, veya en azından, bu kararların etkilerinden kendisini, göstereceği gayret ile koruyabileceğini düşünüyorsa, otoritelerin kararlarını etkilemek üzere davranışta bulunması mümkündür. “En yüksek düzeyde demokratik ülkelerde gerçekleşen siyasal katılım, hem bireyler için, hem de toplum için büyük önem taşımaktadır.”³⁰

Birey, otoritelerin aldığı siyasal kararları, emirleri, tüzükleri, yasaları ve bunlara benzer bireyin yaşam alanını etkileyen kararları etkileyebilmek üzere davranışlarda bulunmaya başladıkları andan itibaren siyasal yaşamın içinde oluşan etkinlik ve faaliyetlere katılmaya başlamış olmaktadır. Eğer kişi, iktidarların kararları ile kendi yaşantısının bu kararlardan etkilenmesi arasındaki bağı algılamıyorsa, siyasal kararları etkilemek üzere

³⁰ Ergun Özbudun, “Political Participation in Rural Turkey”, Ed. by Engin D. Akarlı, Gabriel Ben-Dor, **Political Participation in Turkey**, İstanbul, Department of Social Sciences B.U., 1975, p.33.

davranışta bulunması biraz zordur³¹. Bu kişiler büyük ölçüde ancak başkaları tarafından güdülenerek bazı siyasal davranışlarda bulunabilirler.

Siyasal katılma kavramı, siyaset biliminde en çok kullanılan kavramlardan biri olmasına rağmen kavramın tanımı ve içeriği konusunda bir mutabakata varılmış değildir.

Bazen siyasal katılma sadece devlet içi ilişkileri değil, aynı zamanda devlet-dışı iktidar ilişkilerini de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Bazı tanımlar sadece siyasal “eylem”leri değil, siyasal “tutum” yönelim” ve “eğilim”leri de içine alacak şekilde katılımın alanını genişletmektedirler. Siyasal davranışlar arasında, salt destekleyici ya da törensel nitelikteki bazıları (örneğin kanunlara uyma, vergilerini ödeme, sembolik nitelikteki seçimlerde oy kullanma), bir kısım tanımlarda katılma eylemleri olarak kabul edildiği halde, diğer bazılarında edilmemektedir. Bunların yanında bazı bilim adamları hukuka aykırı eylemleri ve irade-dışı katılma eylemlerini siyasal katılma içinde kabul ederken bazıları kabul etmemektedir³².

Huntington ve Nelson siyasal katılmayı, özel vatandaşların, hükümetçe alınan kararlarını etkilemek için tasarlanmış faaliyetleri olarak tanımlamaktadırlar³³. Huntington ve Nelson bu tanım çerçevesinde siyasal katılımın kapsamı üzerinde yaptıkları analizde siyasal katılmanın sadece eylemleri içerdiğini, tutumların katılım içerisinde yer almadığını, eylemlerin, hükümet kararlarını etkilemek üzere tasarlanmış eylemlerle sınırlı olduklarını, ayrıca siyasal katılmanın sadece bireylerin iradi eylemlerinden oluşmadığını bunun yanında uyarılmış (mobilize) katılımın da siyasal katılım kavramı içerisinde yer aldığını belirtmektedirler³⁴.

Weiner’e göre ise katılım ulusal ya da yerel, hükümetin herhangi bir düzeyindeki siyasal liderlerin kararlarını yasal ya da yasal olmayan metodlar kullanarak etkilemeyi amaçlayan, sürekli ya da süreksiz, örgütlü veya örgütsüz olarak yapılan eylemlerdir³⁵. Ergun Özbudun da Weiner’in tanımına benzer bir tanım yaparak, siyasal katılımı, vatandaşların yerel ya da merkezi otoritenin karar ve eylemlerini etkilemek üzere otonom veya uyarılmış

³¹ Ersin Kalaycıoğlu, **Çağdaş Siyasal Bilim**, İstanbul, Beta Yayınları, 1984, s.200.

³² Ergun Özbudun, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara, Ank. Üni. Huk. Fakültesi Yayınları No: 363, 1975, s.2.

³³ Samuel P. Huntington, Joan M. Nelson, **No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries**, Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press, 1976, p.4.

³⁴ A.e., p.6.

³⁵ Myron Weiner, “Political Participation: Crisis of the political Process”, **Crises and Sequences in Political Development**, Ed. By. Leonard Binder, Sidney Verba, James S. Coleman, v.d., New Jersey, Princeton University Press, 1971, p.164.

tasarlanmış, legal ya da illegal, başarılı veya başarısız eylemlere girişme biçiminde tanımlamaktadır³⁶. Özbudun da Huntington ve Nelson gibi uyarılmış katılımı siyasal katılımın içinde kabul etmektedir. Oysaki Ersin Kalaycıoğlu, uyarılmış eylemleri katılımın içinde saymamaktadır. Kalaycıoğlu'na göre siyasal katılma, kişinin otonom bir şekilde siyasal otoritenin karar ve oluşumunu etkilemek üzere siyasal eylemlerde (faaliyet) bulunmasıdır³⁷. Bu tanımlar çerçevesinde siyasal katılma, oy verme gibi siyasal otoritelerin seçiminden, seçildikten sonra alacakları kararları biçimlendirmeye ve yeni kararlarda etkili olmaya kadar bir dizi eylemi kapsamaktadır.

Şu ana kadar siyaset biliminin belli başlı uzmanlarından aktardığımız siyasal katılımın tanımlarının ortak noktası, hepsinin siyasal katılmayı “bireylerin eylemleri” düzeyinde değerlendirmesidir. Bu görüşün karşısında yer alan ve siyasal katılmayı sadece eylemlerden ibaret görmeyerek, eylemlerin yanında tutum ve ilgileri de katılımın içinde değerlendiren görüşler mevcuttur. Bunların başında da Dahl gelmektedir. Dahl siyasal katılmanın dört boyutundan bahsetmektedir³⁸: ilgi, önemseme, bilgi ve eylem. İlgi, siyasal olayları takip etmeyi, önemseme, siyasal olaylara önem vermeyi, bilgi, olaylar hakkında bilgi sahibi olmayı, eylem ise siyasal olaylara aktif olarak karışmayı ifade etmektedir. Baykal bu konuda üçlü bir sınıflamaya gitmektedir³⁹: Siyasal olayları izleme, siyasal olaylar hakkında tavır takınma ve siyasal olayların içine karışma. Siyasal olayları izleme gazete, dergi okumayı, radyo dinlemeyi kapsamaktadır. Tavır takınma, siyasal olaylar karşısında tutum almayı, siyasal olayların içine karışma ise olayların içine karışmayı (Gösteri yürüyüşü, mitinglere katılma vb.) ifade eder. Munci Kapani de Dahl ve Baykal gibi tutumları ve ilgiyi siyasal katılmanın içinde kabul etmektedir⁴⁰.

Siyasal herhangi bir konudaki tavır, eylem düzeyinde gerçekleşmediği sürece siyasal konunun üreticisi otoritelerin tutumlarını veya faaliyetlerini etkilemeleri ya da tutum değişikliğinde bulundurmaları beklenemez. Kaldı ki siyasal katılımın amacı siyasal otoriteleri etkilemek, onları kararlarından caydırmak ya da kabul ettirilmek istenen kararlara zorlamaktır. Aynı şekilde siyasal katılma mevcut düzen ve uygulamaları desteklemek biçiminde de kendini gösterebilir. Ancak siyasal sistemi benimsemek şeklinde olsun, ya da

³⁶ Özbudun, **a.g.e.**, s.4.

³⁷ Ersin Kalaycıoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, İstanbul, İstanbul Üni. Yayın No: 3160, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayın No: 10, 1983, s.10.

³⁸ Robert Dahl, **Modern Political Analysis**, New Jersey, Prentice, 1976, p.56-57.

³⁹ Deniz Baykal, **Siyasal Katılma**, Ankara, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak.Yay. No:302, 1970, s.33.

⁴⁰ Munci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, s.131.

sisteme muhalefet biçiminde olsun her halükarda sistemi etkilemenin tek yolu bunu eylem ve faaliyetlerle göstermektir. Onun için tutumların (ilgi bilgi, önemseme) siyasal katılımın bir parçası olarak görülmesi zordur. Tutumlar, daha çok siyasal katılımın gerçekleşmesini hazırlayan kaynaklar niteliğinde olup “bireyin siyasal katılma olasılığını arttırmaktadır”⁴¹. Çünkü “belli bir seviyedeki siyasal katılma aynı zamanda belli bir yoğunlukta merak, ilgi, bilgi...”⁴² gerektirmektedir.

Yukarıdaki tanımlamalar çerçevesinde siyasal katılımın sahip olduğu temel özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- Yerel ve ulusal düzeydeki siyasi faaliyetlere katılım,
- Siyasal iktidarı belirleyecek güçlerin seçimler yoluyla belirlenmesi,
- Devletin siyasal kararlarına yönelik siyasal faaliyetlerde (parti faaliyetlerine katılma, propaganda yapma, mitinglere ve gösterilere katılma) bulunma,
- Örgütlü ya da örgütsüz katılım,
- Meşru veya meşru olmayan yollardan siyasal faaliyetlerde bulunma,
- Otonom ve uyarılmış katılım.

1.3.2. Siyasal Katılımı Uyaran Nedenler

Tarihsel sürece bakıldığında toplumlarda siyasal düşüncelerin ve kurumların iktisadi ve sosyal gelişmelerden soyutlanmış bir biçimde ortaya çıkmadıkları görülmektedir.

Tarih boyunca toplumların hayatında rol oynayan iki tür rejimden bahsedilebilir. Biri, yönetenlerin otoritesini yönetilenlerin özgürlüğü yararına sınırlayan liberal eğilim, ötekiyse tersine, yönetenlerin otoritesini yönetilenlerin zararına güçlendiren otoriter eğilimdir. Bu durumda iki ayrı felsefe iki ayrı yaşam biçimiyle karşılaşmaktayız⁴³. Bu iki yönetim anlayışının toplumların geleneksel ya da modern (modern toplumda da otoriter anlayış söz konusu olabilir) bir anlayışa sahip olmaları ile yakından bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

⁴¹ Özbudun, a.g.e., s.9

⁴² Baykal, a.g.e., s.32.

⁴³ Maurice Duverger, **Siyasal Rejimler**, Çev. Teoman Tunçdoğan, (y. y.), İletişim Yayınları, (t.y.), s.10.

Geleneksel toplumun bireyi ile modern toplumun bireyi bir birinden farklı nitelikler taşımaktadır. Geçim kaynakları, üretim tarzları, sosyal ilişkileri, dünyaya bakışları, hayat felsefeleri tamamen farklıdır. Bütün bu farklar temelde üretim ilişkilerine dayanmaktadır.

Geleneksel toplumlar, geçimlik ekonomiye dayanmaktadır. İnsanlar sadece günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar üretmektedir ve artı değer çok sınırlıdır⁴⁴. Geçimlik ekonomi bireylerin sosyal yaşantısını belirlemede önemli bir role sahiptir.

Geleneksel toplumlarda geleneklere uymak adeta bir ibadet niteliğindedir. Bu toplumlarda dini kurallar ile örf ve adetler toplumsal yaşamın temel belirleyici ve şekillendirici öğeleridir⁴⁵. Toplumsal hareketlilik düşüktür. Bilindiği gibi toplumsal hareketlilik iki şekilde ortaya çıkar: Yatay ve dikey. Yatay toplumsal hareketlilik denildiğinde, maddi değerlere bağlı statü değişikliği olmaksızın coğrafya içinde yer değiştirmek anlaşılır. Dikey hareketlilik halinde ise saygınlık sıralamasında bir değişme vardır. İşte geleneksel toplumda bu iki hareketlilik de gözükmez. İnsanlar çoğu defa içinde doğdukları coğrafyada yaşar ve burada ölürler. Yaşamları boyunca babalarından aldıkları statü ile yaşarlar. Kısacası geleneksel toplumda birey bilineni ve varolanı sürdürme alışkanlıkları içinde yaşamını sürdürür⁴⁶.

Geleneksel toplumda birey bir ailenin, aşiretin, kabilenin, köyün üyesidir. Sonuçta bir topluluğa aittir. Dünya görüşü, mensubu olduğu topluluğun içinde gelişir. Kimliği bir ulusa mensubiyeti içermemektedir. İçinde yaşadığı topluluk ona kul olduğunu telkin etmekte ve bunun için de siyasal otoriteyi etkileyebileceğini düşünmemektedir⁴⁷.

Geleneksel toplumların otorite biçimi olan geleneksel iktidarın en tipik biçimi, patrimonyal otorite tipinde görülebilmektedir. Patrimonyal otorite biçiminde yöneten ile yönetilenler arasındaki ilişki baba ile oğul arasındaki ilişkiye benzemektedir. Baba nasıl ki çocuklarını ödüllendirip cezalandırabiliyorsa, patrimonyal şef ya da devlet de yönetilenler üzerinde böyle bir tasarrufa sahiptir. Patrimonyal devletin hükümdarı, tebaasını hem sevip hem dövebilmekte, onlara yerine göre mal dağıtmakta ve yeri geldikçe mallarını müsadere

⁴⁴ Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1996, s.277.

⁴⁵ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Varlık Yay., 2002, s.137.

⁴⁶ Cemil Oktay, **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, İstanbul, Alfa yay., 2005, s.37.

⁴⁷ Alex Inkeles, "Participant Citizenship in Six Developing Counties", Ed. by Lewis Bowman, G.R. Boynton, **Political Behavior and Public Opinion: A Comparative Analyses**, New Jersey, Prentice-Hall, 1974, p.217

edebilmektedir. Hükümdar, devletin sahibi addedildiğinden devlet işlerini “şahsi meselesi” olarak telakki etmektedir.⁴⁸

Patrimonyal iktidar biçimi, insanların özerk ve bağımsız bir birey olarak kabul edilmediği, bireyselleşmenin henüz gerçekleşmediği toplumlara özgü bir yönetim biçimidir. Onun için böyle (geleneksel) toplumlarda insanlar, batılı manadaki liberal demokrasilerin hayat bulduğu modern toplumlardaki bireyler gibi katılımcı değildir. Çünkü bu toplumlarda katılımcı bir kültür gelişmemiştir. Aşiretlerde aşiret reisleri, ağalık müessesesi ve tarikat şeyhleri, monarşilerde krallar, Osmanlı devletinde padişahlar böyle bir toplumun iktidar seçkinleridir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana siyasal anlamda görülen en önemli gelişmelerden biri, geleneksel siyasal kadroların parçalanmakta oluşudur. Değişim sadece siyasal alanda değil sosyal alanda da görülmektedir. Değişme, özellikle geleneksel dengenin bozulması yönündedir. Küçük, kapalı grupların içinde yaşayan insanlar, birden bire kendilerini metropollerin ikincil ilişkileri içinde bulmuşlardır. Nüfus hareketliliğinin artışı ve hızlı bir şehirleşme, küçük ölçekli üretim birimlerinin büyük pazarlarla bütünleşmek zorunda kalışları, ulaşım ve kitle iletişim araçlarındaki hızlı gelişmeler, bu ülkelerde geleneksel dengeyi alt-üst etmiştir. Yeni şartlar insanlardan ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda daha aktif bir rol oynamalarını talep etmektedir. Bu değişimler, kitleleri siyasal hayatın içine çekerek bir katılma problemine sebep olmuştur⁴⁹.

Dünyevileşme, modernleşme dediğimiz iktisadi, sosyal ve siyasal alandaki köklü değişimlerin sonucudur. Modernleşme, iktisadi yapıda tarıma dayalı, geçimlik ekonomi yerine sanayi üretiminin egemen olduğu bir düzene geçmeyi ve buna paralel olarak kırdan yaşayan nüfusun kentlere yerleşmesi, endüstriyel ve kentsel yapıya bağlı olarak okuma-yazma bilen bireylerin artması, haberleşmenin yüz-yüze olmasının yanı sıra kitlesel bir şekilde haberleşmeyi sağlayacak kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve bireylerin yaşamında birincil grup faaliyetlerinin önemi azalırken ikincil grup faaliyetlerinin önem, çeşit ve sayısının artmasıyla ortaya çıkan bir toplumsal değişme olayını ifade eder.

⁴⁸ Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi** (Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar), İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, s.57-58.

⁴⁹ Baykal, **a.g.e.**, s.3.

Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan bu tür değişimler dünyevileşme dediğimiz olayı ortaya çıkarmıştır⁵⁰.

Modernleşmeyle birlikte bireylerin sistemden talepleri artmıştır. İş ve başlarını sokacakları bir yer, sosyal hizmetler (eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri vb.), siyasal haklar, iktisadi gelişmeler sonucu ortaya çıkan dalgalanmalardan doğan talepler, vatandaşın siyasal sistemden talep ettikleri belli başlı haklar ve hizmetlerdir. Bunun karşısında sistemin bütün taleplere cevap vermesi de zordur. Bu durum sonucunda ortaya çıkan çıkarların çatışması, bireylerin siyasal hayatın içine girmesine sebep olmaktadır⁵¹.

Modernleşmenin siyasal hayat üzerindeki etkisi değişik şekillerde ifade edilebilirse de şu üç özellik modernleşmenin siyasal hayat üzerindeki etkisini genel hatları ile izah etmektedir⁵²: Siyasal modernleşme, her şeyden önce otoritenin ussallaşmasını sağlayarak, dinsel, geleneksel otoritenin yerine ulusal siyasal otoritenin geçmesini sağlamaktadır. Bu tür otoriteye direnmek daha kolaydır. İkincisi, siyasal modernleşme yeni uzmanlaşmış yapıların ortaya çıkmasını ifade eder. Uzmanlık alanları olan hukuki, askeri, idari ve bilimsel faaliyetler politik faaliyetlerden ayrılmaktadır. Fakat yine de siyasete bağlı organlar eliyle yönetilmektedir. Yönetim hiyerarşisi daha karmaşık ve daha disiplinli bir hale gelmektedir. Liyakat ön plana çıkmaktadır. Üçüncüsü, Politik modernleşme, sosyal grupların daha çok siyasete katılımlarını sağlamaktadır. Bütün modern devletlerdeki vatandaşlar direkt olarak hükümet faaliyetlerinden etkilenir. Ussallaşmış otorite, farklılaşmış yapı ve kitle katılımı modern siyasaları modern olmayanlardan ayırır.

Geleneksel toplum ile karşılaştırıldığında, modern toplumun daha katılımcı olduğu görülür. Ancak bu, modern toplumda bireylerin sürekli yüksek düzeyde siyasete katıldıkları anlamına gelmez. Siyasal iktidar, vatandaşları memnun edecek düzeyde ne kadar adil davranırsa, toplumun refah seviyesi ne kadar yüksek olursa ve gruplar (işçi-burjuva) ya da topluluklar(dini, etnik) arasında çıkara dayalı derin muhalefet ne kadar az olursa, bireylerin siyasal katılımında da o düzeyde bir azalma gözükebilir⁵³.

⁵⁰ Ersin Kalaycıoğlu, **Çağdaş Siyasal Bilim**, s.209-210.

⁵¹ Karl W. Deutsch, "Social Mobilization and Political Development", Ed. by Jason L. Finkle, Richard W. Gable, **Political Development and Social Change**, John Wiley and Sons New York, 1966, p.212-213.

⁵² Samuel Huntington, **Political Order in Changing Societies**, New Haven and London, Yale University Press, 1968, p.34

⁵³ Ahmet Yücekök, **Siyaset'in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara, Ank. Üni. SBF No:565, 1987, s.24.

Genelde dört güdünün insanları siyasete katılmaya sevk ettiği söylenebilir⁵⁴: Kişisel bağlılık, dayanışma, çıkar ve yurttaşlık duygusu.

Kişisel bağlılık, daha çok geleneksel toplumlarda görülen, bireylerin geleneksel liderlerine bağlılıklarına dayanan katılma biçimidir,

Dayanışmadan doğan katılma, bireylerin mensubu olduğu gruba (köy, kabile, cemaat, sosyal sınıf) bağlılığını göstermek üzere gerçekleşen katılımdır,

Çıkara dayalı katılım şekli ise bireylerin çıkarları doğrultusunda (patron-yanaşma, sektörel çıkarlar, sosyal refah) tercihte bulunmasıdır.

Yurttaşlık duygusu saikiyle katılım ise bir ahlaki yükümlülük veya görev hissinden doğan katılımdır.

Kişisel bağlılık ve dayanışma geleneksel toplumlara özgü nitelikler iken, çıkara dayalı katılım ile yurttaşlık duygusu ise modern toplumlara has tutumlardır.

1.3.3. Siyasal Katılma ve Oy Verme

Siyasal katılma genel anlamda siyasal otoritenin alacağı veya almış olduğu kararlara karşı vatandaşların bir takım eylemlerde (Parti faaliyetlerine katılma, gösteri ve mitinglere iştirak etme vb.) bulunmasıdır. Özel manada ise oy verme eylemidir. İradi bir biçimde oy verme eyleminde bulunan kişi, hem oy verme şeklinde bir karar almış, hem de hangi parti veya adaya oy vermesi gerektiği konusunda bir tercihte bulunarak iki kararı içeren bir eylemde bulunmuş olmaktadır.

Seçim sırasında kullanılan oylar, belirli bir dönem için ülkeyi yönetecek yöneticilerin seçilmesinin ve iktidar süresi boyunca uygulayacakları bir dizi siyasal kararların belirleyicisi olacaktır⁵⁵. Bu durumda oy verme basit bir siyasal aktivitenin ötesinde anlamlar taşıyan ve bununla bağlantılı olarak önemli işlevleri olan siyasal bir davranıştır.

Rose ve Mossawir oy vermenin sahip olduğu işlevleri şu şekilde sıralamaktadırlar⁵⁶:

- Oy verme iradesinde bulunan seçmenlerin davranışı, yaşamlarını derin bir şekilde etkileyecek siyasi otoriteler arasında yapılan bir tercihi ifade eder.

⁵⁴ Özbudun, **a.g.e.**, s.5.

⁵⁵ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.251.

⁵⁶ Richard Rose, Harve Mossawir, "Voting and Elections: A Functional Analysis", Ed. by Lewis Bowman, G.R. Boynton, **Political Behavior and Public Opinion: A Comparative Analyses**, New Jersey, Prentice-Hall, 1974, p.160-163.

- Seçmenlerle adaylar veya seçilmiş yöneticiler arasında bir kontrol mekanizması görevi görür. Seçilmiş olan kişi ya da kişiler seçmenlerin tercihleri doğrultusunda hareket etmedikleri takdirde bir sonraki seçimde seçilmeme korkusu ile seçmenlerin talepleri karşısında duyarlı davranırlar.
- Oy verme, bireylerin siyasal rejimle olan bağlarını açıklar. Oy kullanmak suretiyle birey, rejime olan bağlılığını ifade eder. Bu davranış, gelişmekte olan siyasal sistemlerde ulusal birliği temin eden bir araç işlevi görür.
- Oy verme, seçmenin mevcut anayasal rejime karşı duyarsız hale gelmesine sebep olabilir. Birey, sistemin düzenlemelerine gönüllü olarak uymayı reddedebilir. Bu durumdaki seçmenler, mevcut rejime muhalif partilere yönelebilir ya da yokluğu halinde sandık başına gitmeme tutumu içine girebilirler .
- Oy vermek, oy veren kişiler için sadece duygusal bir anlam ifade edebilir. Bu durumdaki kişilerin davranışları siyasal bir anlam taşımamaktadır.
- Ve oy vermek hiçbir işlev içermeyen bir davranış oluşturabilir. Seçmenler sadece birilerinin isteği üzerine oy kullanmaktadırlar. Bu tür kişiler oy verme işlevinin farkında değildirler. Uyarılmış biçimde oy kullananlar daha çok böyle davranmaktadırlar.

Oy verme davranışında bulunan bireyler belirli faktörlerin etkisiyle hareket etmektedirler. Kışlalı'ya göre, oy verme davranışında bulunurken, seçmeni çıkarı dışında etkileyen dört sebepten söz edebiliriz⁵⁷: Güvenlik isteği, saygınlık isteği, duygusal bağlılık, dinsel ve siyasal inançlar.

Güvenlik isteği, kişileri her şeyden önce istikrar arayışına götürür. Bu da kişileri tutuculuğa iter. Sağcı partilere giden oyların bir kısmı bu tür bir refleksin sonucudur.

Siyasal veya sosyal manada kendilerine eşit davranılmadığını düşünen, etnik ya da dinsel azınlık grupları genellikle ilerici ve değişimden yana bir tutum takınırlar.

Duygusal yönden hareket eden kişiler bir süre sonra koşullar (siyasal, ekonomik, sosyal) değişse bile yine duygusal bağlılıklarını devam ettirmektedirler. Dinsel grupların bağlılıkları daha çok bu yönde olmaktadır.

⁵⁷ A. Taner Kışlalı, **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s.190.

Campbell, oy vermek üzere sandık başına giden seçmenlerin üç faktörün etkisiyle hareket ettiklerini ifade etmektedir⁵⁸: Parti tutma-parti ile özdeşleşme (party identification), adaya karşı duyulan güven, Parti programı.

Parti tutma duygusunun oy vermeyi etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu görülmektedir⁵⁹. Siyasal parti tutma, bireyin herhangi bir partiye üyeliğini değil, o partiye psikolojik bağlılığını kastetmede kullanılan bir kavramdır. Yapılan araştırmalara göre yetişkin bir bireyin parti tutmasının, ebeveynlerinin etkisi altında kalarak çocukluk yıllarında yaptığı tercihin bir sonucu olduğu yönündedir. Yani siyasal toplumsallaşmayla bağlantılı bir tutumdur. Bunun ileriki yaşlarda bireyin siyasal tutumunu belirlediği savunulmaktadır⁶⁰.

Parti tutma duygusu siyasal sistem açısından iki önemli sonucu ortaya çıkarmaktadır⁶¹: Birincisi, sisteme yaygın bir desteğin sağlanması, ikincisi, istikrarlı bir parti sisteminin işlenmesi.

Oy vermeyi etkileyen unsurlardan bir tanesi de adaya karşı geliştirilmiş olan tutumdur⁶². Lideri esas alarak oy verme davranışında bulunan seçmenler bir süre sonra siyasal iktidar ile iktidarı kullanan kişi arasındaki farkı göremeyerek ikisini eş tutmaya başlamaktadırlar. İktidarlar liderlerin şahsında sembolleşmekte, siyasal partiler hakkındaki kanaatler liderlerin imajları ile şekillenir hale gelmektedir⁶³. Türkiye için bunun en güzel örneği, 1980 öncesinin siyasi atmosferi içerisinde Demirel ile Ecevit'in şahsında yapılan siyasi mücadelede görülmüştür.

Bireyin siyasal tercihinin yönünü belirleyen üçüncü bir unsur da, özellikle siyasal konularla yakından ilgilenen kişilerin, salt bir parti veya kişiye yönelmeyerek daha çok partinin programında yerine getirmeyi ön gördüğü esaslara bakarak parti programı tercihinde bulunmasıdır⁶⁴. Bu yönde oy kullanan seçmenler seçimden seçime tercih edecekleri siyasal

⁵⁸ Angus Campbell, Gerald Gurin, Warren E. Miller, **The Voter Decides**, New York, Peterson and Company, 1954, 88-145. Aktaran, Deniz Baykal, **Siyasal Katılma**, Ankara, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları No:302, 1970, s.112.

⁵⁹ Donald E. Stokes, Angus Campbell, Warren E. Miller, "Components of Electoral Decisions", Ed. by Lewis Bowman, G.R. Boynton, **Political Behavior and Public Opinion: A Comparative Analyses**, New Jersey, Prentice-Hall, 1974, p.349.

⁶⁰ Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, "İlkokul Çocuklarının Parti Tutmasını Belirleyen Etkenler", **Toplum ve Ekonomi**, Sayı:1, Mart 1991, s.138.

⁶¹ A.y., s.139.

⁶² Stokes; Campbell; Miller, a.g.e., p. 362-365.

⁶³ Baykal, a.g.e., s.112-113.

⁶⁴ Stokes; Campbell; Miller, a.g.e., p. 363.

partiyi değiştirebilirler. Salt siyasal konulardaki eğilimlerine dayanarak parti tercihinde bulunanların sayısının az olduğu konusunda bulgulara rastlanmaktadır⁶⁵.

Kişilerin beğendiği aday, parti ve program aynı niteliği taşıyorsa, bu üç faktörün örtüşmesine bağlı olarak siyasal katılım oranı da yüksek olmaktadır⁶⁶. Bu faktörlerin farklılaşmasına bağlı olarak bireylerin aday, parti ve programa verdikleri öneme göre tutumları farklılaşacaktır.

Yapılan araştırmalara göre oy verme kalıpları, çeşitli ülkelerde (Almanya, İsveç, Amerika, Norveç...) çok yakın benzerlikler göstermektedir. Erkekler kadınlardan, iyi eğitilmişler, az eğitilmişlerden, kentliler kırsal kesimde oturanlardan, 35-55 yaşları arasında olanlar daha genç ve yaşlılardan, evliler bekarlardan, kuruluşlara üye olanlar üye olmayanlardan daha çok bir katılım biçimi olan oy verme davranışına katılırlar⁶⁷.

Yukarıda belirttiğimiz bağımsız değişkenlerin (cinsiyet, eğitim, yerleşme biçimi, yaş) oy oranlarını etkilemesinin yanısıra kısmen bunlardan bağımsız olarak oy oranlarını etkileyen faktörlerden biri de bir takım siyasal krizler sonrası (demokrasiye ara verilmesinden sonra tekrar çok partili hayata geçmek gibi) görülmektedir. Örneğin Türkiye’de çok partili hayata ve iki askeri darbeden sonra tekrar siyasal rekabete geçişi simgeleyen seçimlerde (1950 %89,3; 1961 %81,0; 1983 %92,3) oylamaya katılma çok yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Nitekim bu seçimlerden sonra oy verme oranlarında düşmelerin (1957 %77,6; 1969 %64,3; 1991 %83,9) olduğu görülmektedir⁶⁸.

Lipset’in de belirttiği gibi, bir grubun yüksek oranda oy vermesi dört ana unsura bağlı bulunmaktadır⁶⁹:

- Çıkarlarının yüksek düzeyde hükümetin takip ettiği politikadan etkilenmesine,
- Alınan siyasal kararların kendi çıkarlarıyla ilgili olduğu bilgisini edinmelerine,
- Oy vermeye zorlayan sosyal baskılarla karşı karşıya kalmalarına,
- Farklı siyasi partilere oy vermesi için çapraz baskılarla karşılaşmamalarına.

⁶⁵ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.266.

⁶⁶ Baykal, **a.g.e.**, s.112.

⁶⁷ S. Martin Lipset, **Siyasal İnsan**, Çev. Mete Tunçay, Ankara, Teori Yayınları, 1986, s.168-169.

⁶⁸ Turan, **a.g.e.**, s.76.

⁶⁹ Lipset, **a.g.e.**, s.171-172.

Seçmenler sandık başına giderken iradelerini kullanma açısından iki şekilde hareket etmektedirler: Gönüllü Katılım ve Uyarılmış Katılım.

1.3.4. Gönüllü ve Uyarılmış Katılım

Bireylerin hangi tür faaliyetlerinin siyasal katılma kategorisi içinde yer aldığı, siyaset bilimi uzmanları arasında ihtilaf konusu olmuştur. Weiner gibi düşünenler siyasal katılmayı sadece iradi bir davranış olarak görmektedirler⁷⁰. Bu görüşe göre, siyasal katılım olayının gerçekleşmesi için bireylerin kendi iradeleri ile katılımda bulunmaları gerekmektedir. Bunun karşısında yer alan Huntington ve Nelson gibi kişiler ise gönüllü katılımın yanında uyarılmış katılımın da siyasal katılım kavramının içinde yer alması gerektiği kanısındadırlar. Onlara göre bütün politik sistemler (demokratik ve rekabete dayalı sistemler dahil olmak üzere) gönüllü ve uyarılmış katılımın iç içe olduğu bir karışımı içerir⁷¹. Sonuçta uyarılmış biçimde kullanılmış oylar da sistemin işleyişine katkıda bulunmaktadır. Kaldı ki sosyalleşme yoluyla (çocukluğundan itibaren ailesinin bir parti veya aday desteklemesi sonucu) bir partiye ya da lidere hayranlıkla bağlanmış kişilerin kullandıkları oylar ne kadar iradi ve ne kadar uyarılmıştır?

Birey içine girdiği faaliyetleri, bir yurttaşlık görevi, bir tatmin ya da tatminsizlik aracı, bir siyasal parti ile kendisi arasında mevcut olan bir bağın vurgulanması şeklinde algıladığı andan itibaren siyasal bir eylemde bulunmuş olmaktadır. Eğer birey birilerinin yönlendirmesi sonucu siyasal bir faaliyette bulunuyorsa bu eylem değil bir davranıştır. Bu çerçevede birey başkalarının etkisiyle de olsa iradesiyle siyasal bir faaliyete geçiyorsa buna gönüllü katılım, salt başkaları tarafından yönlendiriliyorsa buna da uyarılmış katılım adını verebiliriz⁷².

1.3.4.1. Gönüllü Katılım

Gönüllü katılım “hükümet yetkililerince alınmış kararları etkilemek üzere aktörün kendisi tarafından tasarlanmış faaliyetler”⁷³dir. Gönüllü katılım, kişinin dolaylı yoldan başkalarının etkisi olsa da kendi başına ve kendi iradesiyle yönetsel karar ve eylemleri

⁷⁰ Weiner, **a.g.e.**, p.164.

⁷¹ Huntington; Nelson, **a.g.e.**, p.8.

⁷² Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.103.

⁷³ Huntington; Nelson, **a.g.e.**, p.7.

etkilemek üzere siyasal eylemde bulunmasıdır. Bu bakımdan özerk katılım demokratik sistemler için çok önemli bir alt yapı sağlar.

Gönüllü katılımı bulunmanın en bariz biçimi, yurttaşlık duygusu ile hareket ederek gerçekleşen katılımıdır. Burada bireyler önce siyasal katılımı bulup bulunmama konusunda karar almakta, daha sonra da eyleminin biçimini belirlemektedir. Yurttaşlık duygusu ile katılım “devletin niteliği hakkında beslenen inançlardan doğar ya da belli bir sorun veya bir dizi sorun üzerinde bireyin sahip olduğu güçlü değeri yargılarına dayanır.”⁷⁴ Her iki durumda da katılan birey, mensup olduğu yöresel topluluk veya sosyal grup yönünden herhangi bir maddi kazanç beklemez.

Sosyo-ekonomik gelişme ile özerk ya da uyarılmış katılım arasında çok yakın ilişkiler bulunmaktadır. Bir toplumda sosyo-ekonomik gelişme (eğitim, gelir, meslek, kentleşme) düzeyi (modernleşme) ne kadar yüksek olursa, siyasal katılma düzeyi o oranda yüksek olur. Yine muhtemelen gönüllü katılım, uyarılmış katılıma oranla daha yüksek bir seyir izleyecektir⁷⁵. Bu bağlamda uyarılmış oy kullanmaktan, otonom oy kullanmaya geçiş, siyasal modernleşmenin bir göstergesi olabilir⁷⁶.

Bireylerin sosyal ilişkilerde aktif ya da pasif olmaları da iradi katılım düzeylerini etkilemektedir. Siyasal olmayan örgütlerde örneğin, sosyal, ticari ve kültürel faaliyetlere katılma toplumsal yahut birikimseldir. Yani bir örgütte, organizasyonda, kurumda alınan kararlara katılanlar, genellikle başka kurum, örgüt ve organizasyonlarda da kararlara katılmaktadırlar. Bu bağlamda sosyal faaliyet ve etkinliklerden hoşlanan kişilerin siyasi faaliyetlere girme ihtimalleri sosyal faaliyetlerden kaçınan, pasif kimselere göre daha fazladır⁷⁷.

1.3.4.2. Uyarılmış Katılım

Daha çok siyasal katılımın oy verme biçiminde etkili olan uyarılmış katılım, “hükümet kararlarını etkilemek üzere aktörün kendisi dışında birileri tarafından tasarlanmış faaliyetler”⁷⁸dir. Daha çok siyasal kaynak ve güdülere sahip olmayanların maruz kaldığı

⁷⁴ Özbudun, **a.g.e.**, s.6.

⁷⁵ Samuel Huntington, Jorga Dominguez, **Siyasal Gelişme**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara, (y.y.), 1975, s.44.

⁷⁶ İlder Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul, Der Yayınları, 1986, s.75.

⁷⁷ Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993, s.213.

⁷⁸ Huntington; Nelson, **a.g.e.**, p.7.

uyarılma faaliyeti partiler için çok önemli bir oy potansiyeli oluşturmaktadır. Bu potansiyelin ilgi görmesinin bir diğer nedeni de maliyetinin az olmasıdır.

Az gelişmiş ülkelerde geleneksel liderler (toprak sahibi ağalar, eşraf, dini liderler) tarafından sosyo-ekonomik statüleri düşük (siyasal kaynaklardan yoksun) seçmen gruplarının siyasal katılma için uyarıldıkları çok sık görülmektedir. Uyarılmış katılımın saikleri, fiili zorlamadan, nüfuz sahibi kişilere (ağa, dini önder) duyulan bağlılık ve saygıya ve ayrıca çıkar ilişkilerini esas alan patronaj ilişkilerine kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde şekiller alabilmektedir⁷⁹.

Lider ve takipçileri arasında gerçekleşen uyarılmış katılım üç temel kategoriye ayrılabilir⁸⁰: Geleneksel lider ve takipçileri, patron-yanaşma ve parti makineleri arasında gerçekleşen ilişkilerdir.

Uyarılmış katılım, daha önce de belirttiğimiz gibi daha ziyade sosyo-ekonomik statüsü düşük, geleneksel ilişkilerin hakim olduğu toplumlarda görülen bir katılım biçimidir. Nitekim yapılan araştırmalarda, Türkiye’de uyarılmış katılımın en yoğun olduğu bölgelerin, iktisadi ve sosyal manada geri kalmış, aşiret temelli örgütlenmenin ve dini cemaat bağlantılarının en yoğun olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olduğu ortaya çıkmıştır⁸¹.

Çalışmamızda uyarılmış katılımı üç alt başlık altında incelemeye çalışacağız: Kişisel bağlar ve zorlama, patronaj ilişkiler ve duygusal bağlar.

1.3.4.2.1. Kişisel Bağlar ve Zorlama

İktisadi gelişme sadece siyasal katılımın boyutu üzerinde değil fakat aynı zamanda çeşitleri ve niteliği üzerinde de etkili olmaktadır. Bu etki özellikle kırsal kesimde kendini göstermektedir. Yöresel kabile şefleri ve ağalar, himayelerinde bulunan (köylüler) kişilerin refah ve barınma ihtiyaçlarını karşılayarak, bunun karşılığında oylarına talip olup, onları istedikleri şekilde yönlendirebilmektedirler. Köylülerin ekonomik gücü elinde bulunduran

⁷⁹ Özbudun, **a.g.e.**, s.3.

⁸⁰ Huntington; Nelson, **a.g.e.**, p.126.

⁸¹ Bkz., Cenap Nuhrat, “Türkiye Köylerinde Olağandışı Oy Verme”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXVI, No:1, Mart 1971, ss.219-244., Murat Erdoğan, “ ‘Olağandışı Oy Verme Davranışı’ ve Mobilize Katılım: Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesinde Toplu Oy Veren Köyler Üzerine Bir Araştırma”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi dergisi**, Sayı:1-2, Cilt:47, Ocak-Haziran 1992, s.277-310.

ağa ve şeflere bağımlı olmaları, onları siyasal tercihlerde bir tarafa yönelmelerini zorunlu hale getirmektedir.

“Tecrit edilme hali insanlar için taşınması en güç durumlardan birisidir”⁸². Sosyal ilişkilerin aşiret temelli bağlara dayandığı toplumlarda insanların en çok ihtiyaç hissettiği şeyler güvenlik isteği ve aidiyet duygusudur. İnsanlar, kendilerini bir yere bağlı hissetmekten doğan psikolojik duygularını mensubu oldukları aşirete bağlı olmakla temin edebilmektedirler. İkincisi, böyle ortamlarda bireylerin can güvenliğini devletten ziyade kişinin mensubu olduğu akrabaları ve aşireti sağlamaktadır. Bu bir yönüyle bireyin çevresine mahkum olması anlamına gelir.

Seçmenleri, herhangi bir parti veya kişiye oy vermeye zorlayan bir diğer faktör, grup baskısıdır. “Henüz erginler topluluğunun örgütlenmiş sosyal yaşayışındaki yerlerini almamış olan gençlerin ve emekliye ayrılma, kuvvetten düşme ve ölüm yüzünden kendi yaş gruplarındakilerle sosyal ilişkilerini kaybeden çok-yaşlılar”⁸³ın düşük oranda oy verdikleri gözlenmiştir.

Seçmenlerin herhangi bir tercihe zorlanmaları, yukarda da ifade ettiğimiz gibi sadece iktisadi ilişkilerden doğan bir zorunluluk değil, bunun yanında güvenlik, dışlanma korkusu, gönül –hatır gibi etkenlere de bağlıdır.

1.3.4.2.2. Patronaj İlişkiler

Patronaj ilişkisi, eşit olmayan sosyo-ekonomik statüye sahip kişiler arasında gerçekleşen, geleneksel kültürün hakim olduğu kırsal alanlarda ve sosyo-ekonomik düzeyde meydana gelen değişimlerle birlikte kırsal alandan şehre göç eden, geçiş topluluklarının siyasal hayatında anlam taşıyan ve bu manada siyaset biliminin siyasal katılma alanında ehemmiyet arz eden, siyaset bilimcilerin önemle üzerinde durduğu bir kavramdır.

Powell, patron-yanaşma ilişkilerinin şu nitelikleri taşıdığını belirtmektedir⁸⁴: 1) Patron-yanaşma ilişkileri her şeyden önce statü, zenginlik ve etki bakımından eşit olmayan iki taraf arasında gerçekleşir. 2) İlişkinin biçim ve niteliği mal ve hizmetlerin karşılıklı değiştirilmesine bağlıdır. Karşılıklı değiş-tokuş karşılaştırılmayacak mal ve hizmetleri içerir. Alt statüdekiler bu ilişkiden maddi anlamda kazançlar (köye yol elektrik gibi alt yapı

⁸² Baykal, **a.g.e.**, s.91.

⁸³ Lipset, **a.g.e.**, s.190.

⁸⁴ John Duncan Powell, “Peasant Society and Clientelist Politics”, **The American Political Science Review**, Vol. 64, No: 2, Jun., 1970, p.411-425, <http://www.jstor.org/Fri> Dec 5 07:34:05 2003.

hizmetlerinin götürülmesi, birinin işe yerleştirilmesi, vb.) elde eder. Bunun karşılığında üst statüdekiler ise bu ilişkiden maddi olarak değerinin ölçülmesi kolay olmayan kişisel bağlılık, saygı, itibar ve oy gibi kazançlar sağlarlar. 3) İki kesim arasında gelişen ilişkiler yüz yüze görüşmelere dayanmaktadır.

Görüldüğü gibi patron-yanaşma ilişkileri eşitsizlik, karşılıklılık ve yakınlık esasına dayanmaktadır.

Patron-yanaşma ilişkilerini uyaran dört faktör sayabiliriz⁸⁵: Birincisi, ilişki muhtemelen hızlı bir sosyo-ekonomik değişim gösteren toplumlarda görülür.

İkincisi, patronaj ilişkinin niteliği için genel şart zenginlik, statü ve güç ilişkisinin eşitsiz olmasıdır.

Üçüncüsü, Patron-yanaşma ilişkisinin boyutu hükümet faaliyetinin alanı ile ilişkilidir.

Dördüncüsü, seçim politikaları patron-yanaşma ilişkileri üzerinde etkiye sahiptir. Karşılıklı çıkar ilişkileri temelinde seçimler bu ilişkileri etkilemektedir.

Köy ortamında sosyal ilişkiler son derece sınırlı bir çevre içinde gerçekleşmektedir. Temel geçim kaynağı topraktır. Toprağın dışında köylünün bel bağlayacağı başka pek bir çalışma alanı yoktur. Bundan başka köylüyü tehdit eden bir çok dışsal faktör bulunmaktadır. Hastalık, kaza ve ölüm gibi doğal, şiddet, sömürü gibi insanlar tarafından yaratılan tehditler mevcuttur. Köylü bu tehditler karşısında zayıf kaldığının farkındadır. Durum böyle olunca insanlar kendilerini bu tür tehditlerden korumak için sığınabilecekleri ortamlar ararlar. Sosyo-ekonomik statüsü yüksek olan eşraf, ağa gibi patronlar bu tehditleri bir ölçüde azaltmaktadırlar. Dolayısıyla yöresel liderler ile köylüler arasındaki ilişkilerin duygusal boyutunun yanında dayandığı diğer temel, çıkardır.

Bu manada Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ağalar ile köylüler arasında var olan patronaj ilişki de büyük ölçüde çıkar esasına dayanmaktadır⁸⁶.

Patronaj ilişkinin kırsal kesimde görülen biçimi, büyük ölçüde “devletin ekonomiye ve toplumsal güç dengelerine müdahalesinin az olduğu kapalı ekonomilerde

⁸⁵ Ergun Özbudun, “Turkey: The Politics of Political Clientelism”, Ed by S. N. Eisenstadt, Rene Lemarchand, **Political Clientelism, Patronage and development**, London, SAGE Publications, 1981, p.252-253.

⁸⁶ Tuncer Bulutay, “Türk Toplumsal Hayatında İktisadi ve Siyasal gelişmeler”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXV, No: 3, Eylül, 1970, s.92., Erdoğan, a.g.e., s.303.

görülmektedir”⁸⁷. Böyle ortamlarda aşağı statüdeki kişilerin maddi ihtiyaçlarını temin eden ağalar bulunmaktadır. Ağalar köylüye yaptığı yardımın karşılığı olarak onlardan oy istemekte, ağa da parti güçleriyle girdiği ilişkide kendisine bir takım kazançlar temin etmektedir. Ağanın kazancı sadece bu maddi kazançlarla sınırlı olmamakta aynı zamanda bu ilişkilerden itibar, saygınlık gibi maddi değeri ölçülemeyen getiriler sağlamaktadır.

Ancak devletin kırsal kesime de hizmet götürebildiği günümüzde, ağalar kendi imkanlarını köylülere sunmamakta, devletin imkanlarını hem kendisine (akrabalarını işe sokma, ihale alma gibi), hem de oy karşılığında köylülere (birinin işe sokulması, köye elektrik su, yol gibi alt yapı hizmetlerini getirilmesi, cami gibi dini ibadethanelerin yaptırılması) kullandırmaktadırlar.

Tarihsel, coğrafi, sosyal, ekonomik, etnik, dilsel, bölgesel ve kültürel sebeplerden dolayı Türkiye’nin doğusu patronaj ilişkilerin varlığı açısından diğer bölgelere göre daha uygun şartlar taşımaktadır⁸⁸:

Tarihsel olarak Türkiye bu bölgeye ancak yüzeysel bir biçimde nüfuz edebilmektedir, coğrafi bakımdan bölge ülke merkezinden uzaktır. Dağlar, bölge ile ulaşım ve haberleşmeyi zorlaştırmaktadır. Bölge ekonomik yönden diğer bölgelerden daha az gelişmiştir. Refah ve gelirin bölge içine dağılımında bir eşitsizlik vardır. Sosyal yönden yöre aşiretler, dinsel cemaatler ve topluluklar biçiminde aşırı derecede bölünlenmiştir. Dilsel açıdan bölgede oturanların dili (Kürtçe) farklıdır ve çoğu insan ya Türkçe’yi bilmemekte ya da az bilmektedir. Bölgede geleneksel kültür hakim olup, modernleşme içselleştirilmemiştir.

Patron-yanaşma ilişkisinin görüldüğü bir diğer yer de kentlerdir. Buralarda var olan patronaj ilişkilerinin biçimi kırsal kesimde görüldenden farklıdır. Kentlerdeki parton-yanaşma ilişkileri “devletin ekonomiye müdahalesinin arttığı ve tarımın pazar ekonomisine daha yoğun olarak ”⁸⁹ katılması ile görülmeye başlanmıştır. Burada patronlar düşük sosyo-ekonomik seviyedeki kişilere kendi imkanlarını değil devletin olanaklarını kullandırmaktadırlar.

Orta düzeyde bir sosyo-ekonomik gelişmenin görüldüğü ve devletin, ilişkilerin meslek ve sınıf esasına dönüşmesine imkan sağladığı, sosyal hizmetlerin sunulmasında

⁸⁷ Ayşe Güneş-Ayata, “Kasabada Politika ve Politikacı”, **Toplum ve Bilim**, 50 YAZ, 1990, s.98.

⁸⁸ Özbudun, **a.g.e.**, p.254.

⁸⁹ Ayata, **a.g.e.**, s.99.

yetersiz kaldığı durumlarda, parti örgütleri (parti makineleri) seçmenlerle yakın diyaloga girerek, onlara sağladıkları imkanlar sonucu oylarına talip olmaktadır⁹⁰.

Hızlı kentleşmenin yaşandığı otarşik ekonomiden (korumacı ekonomi) pazar ekonomisine geçişin hakim olduğu orta düzeyde sosyo-ekonomik gelişme gösteren ortamlarda, geleneksel saygı ve itaat yerini çıkara dayalı ilişkilere bırakmaktadır. İktidar sahipleri ile seçmenler arasındaki ilişki karşılıklı taviz gerektiren iki yanlı bir nitelik kazanır. Bu durumda herhangi bir kamu kuruluşuna atama, ayrıcalıklı işlemlerden yararlanılma, para yardımında bulunma gibi çıkarlar arz edildiği gibi, bunlara bayındırlık hizmetleri götürmek, okul yaptırmak şeklinde semt ve köylere de arz edilebilir⁹¹.

Nitekim geleneksel patron meşruiyeti ve kırsal eşrafa olan itaatin erozyona uğramasında, kırsal kesim sektöründe kapitalizmin yayılması merkezi bir öneme sahiptir. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde ekonomik ve politik modernizasyon radikal bir biçimde geleneksel lider ile yavaşmalar arasındaki karşılıklı çıkar ilişkilerini değiştirmiştir⁹².

Güneydoğu'da da buna benzer bir süreç yaşanmaktadır. Bölgede hem geleneksel liderlerin meşruiyetinin erozyona uğramaya başlaması, hem de devletin ekonomik hayat ve sosyal alandaki nüfuzunun bölgede artması ve kırsal kesimi pazar piyasası ile bütünleştiren kapitalist ilişkilerin gelişmesi, çıkar ilişkilerinin biçimini değiştirdi. Daha önceleri ağalar oya karşılık kendi maddi imkanlarını köylüye sunuyor iken, şimdi ağalar ve geleneksel liderler siyasal partiler aracılığı ile köylere yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetleri götürmekte ve bu hizmetlerin karşılığı olarak köylüden oy istemektedirler.

Patron-yanaşma ilişkisi, iki açıdan önemlidir⁹³: Birincisi bir şekilde politik sistem içinde kendini ortaya koymaktadır. İkincisi politika biliminde politik davranışın alanının anlaşılmasına yardımcı olan bir araçtır.

Patron-yanaşma ilişkisi her şeyden önce eşit statüde olmayan kişiler arasında varolan ve daha çok çıkar esasına dayanan bir ilişkidir. Bu tür ilişkiler en yoğun biçimiyle orta düzeyde sosyo-ekonomik gelişme düzeyine sahip olan toplumlarda yoğunluk kazanmaktadır. Bu tür toplumlarda bu ilişkiler daha ziyade kırsal kesimin politik yaşantısını

⁹⁰ Ergun Özbudun, **Siyasal Partiler**, Ankara Üni. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 440, (t.y), s.80.

⁹¹ Sarıbay, **a.g.e.**, s.158.

⁹² Rene Lemarchand, "Comparative Political Clientelism: Structure, Process and Optic", Ed by S. N. Eisenstadt, Rene Lemarchand, **Political Clientelism, Patronage and development**, London, SAGE Publications, 1981, p.17.

⁹³ Powell, **a.g.e.**, s.412.

şekillendirmektedir. Devletin vatandaşlarına yönelik sosyal hizmetlerinin artması, patron-yanaşma ilişkilerini zayıflatmaktadır.

1.3.4.2.3. Duygusal Bağlar

Siyasal katılımı seçmenlerin uyarılmasına sebep olan etkenlerden bir diğeri de, seçmenlerin duygusal bağ içinde bulunduğu kişilerdir⁹⁴. Kabile ilişkilerinin yoğun olduğu ve din adamlarının itibar gördüğü yerlerde insanlar kendileri ile bu kişiler arasında duygusal bağlar oluşturmaktadırlar. Özellikle ilksel bağlar çerçevesinde bir araya gelmiş aşiret mensup kişiler, aşiret ağasının ya da aşiret ileri gelenlerinin istekleri doğrultusunda siyasal tercihlerini belirlemektedirler. Burada şefi, dini lideri veya aşiret önderini takip eden kişiler için oyun pek bir önemi yoktur. Önemli olan önderin isteği ve bu isteğin yerine gelmesi ile önderin şahsında grup veya aşiretin aşiretin elde ettiği şereftir. Bu şekilde oy kullanan kişilerin karşı taraftan herhangi bir çıkar beklentisi yoktur⁹⁵. Örneğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da iki aşiret arasında husumet varsa, bu iki aşiretin aynı partiyi desteklemesi pek görülmemiştir. Tercihler genelde farklı partilere olur, çünkü burada rasyonel değil, duygusal belirlenimler çerçevesinde hareket edilmektedir.

Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi sağlayan, bu geçiş aşamasında şehirlere göç eden insanlar akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri içerisinde gettolar oluşturarak ilişkilerini ilksel bağlar çerçevesinde yürütmektedirler. Şehirlerde kurdukları dernekler etrafında toplanarak bir çok ihtiyaçlarını karşılarlarken, seçimlerde de aynı yönde tercihlerini belirlemektedirler⁹⁶.

1.3.5. Çapraz Baskılar ve Siyasal Katılma

Bireyin siyasal tercihlerini etkileyen faktörler aynı yönde bireyi etkilerse siyasal tercihi belirleyen etkenlerin katılma ile ilişkisi doğrusal olur. Sosyo-ekonomik statüsü düşük olan bir kişi çapraz baskılara maruz kalmadığı takdirde alt gelir grubundakilerin gelir düzeyini düzeltmeğe yönelik söylem kullanan partiye, bunun yanında bir toprak ağasının, iktidara geldiklerinde toprak reformu yapacağını söyleyen bir partinin aksi görüşünü dile getiren bir partiye oy verme ihtimali daha yüksektir. Ancak seçmenler gerçek hayatın içinde

⁹⁴ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, s.3.

⁹⁵ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.270.

⁹⁶ Nülifer Narlı, **İlksel Bağlar, Hemşehrilik, Gettolaşma**, <http://www.bianet.org>, 2002, s.1-6.

değişik etkilerin baskısı altındadırlar. Sol bir partiye oy vermek isteyen düşük gelirli bir seçmen, yanında çalıştığı patronunun sağ bir partiden aday olması halinde patronunu, sevdiği partiye tercih etmesi ve yine yukarıdaki örnekle bağlantılı olarak toprak reformuna karşı olan sağ partiye oy vermek isteyen bir toprak ağasının, hasım olan bir başka toprak ağası aynı partiyi desteklemesi durumunda ve başka seçenek olmadığı takdirde sol bir partiye yönelmesi ihtimal dahilindedir.

Bireyi karşıt yönlerden etkileyen baskılar ne kadar çoksa bireylerin siyasete olan ilgileri de o düzeyde azaldığı yapılan araştırmalar göstermektedir⁹⁷. Çapraz baskılar çok olduğu takdirde kişi çareyi siyasetten uzaklaşmada bulabilir. Çapraz baskılar uzun süre devam ettiği takdirde siyasetten kaçış siyasete yabancılaşmayı da getirebilir.

Çapraz baskıların doğurabileceği bir başka sonuç, kişilerin aşırılışmasıdır. Değişik baskıların etkisinden uzaklaşmak isteyen birey, baskı yaratan faktörlere karşı onu etkileyen değişkenler çerçevesinden çıkmasına yardım edecek tek bir tercihe aşırı bağlanabilir⁹⁸.

Çapraz baskıların, bireyin siyasal katılımı yönünde genelde olumsuz denebilecek etkiler yarattığını söyledik. Ancak çapraz baskılar, çok yoğun olmadığı takdirde özellikle siyasal demokrasiler açısından yararlı olmakta, bireylerin sert, bükülmez tutumlarını yumuşatarak, daha hoşgörülü hale gelmelerine yardım edebilmektedir. Çapraz baskılardan uzak kırsal bölgelerde ve Kentlerden uzak alanlarda tek tek kurulmuş fabrikalarda, içine kapanmış toplumdan uzak yerlerde siyasal kanaat ve tutumlar genellikle sert ve bükülmez olur⁹⁹.

1.3.6. Siyasal Katılma Düzeyleri ve Biçimleri

Bütün siyasal sistemlerde insanlar belirli bir düzeyde ve değişik şekillerde siyasete katılırlar. Seyirci düzeyinden, gladyatör düzeyine kadar değişik katılım düzeyleri vardır. Yine insanlar olağan ya da olağandışı şekillerde katılımında bulunabilmektedirler. Ancak Katılımın bütün düzeyleri ve şekilleri ancak demokratik-açık toplumlarda gözükabilmektedir.

⁹⁷ Lipset, **a.g.e.**, s.191.

⁹⁸ Turan, **a.g.e.**, s.86.

⁹⁹ Yücekök, **a.g.e.**, s.25.

1.3.6.1. Siyasal Katılma Düzeyleri

Bireyler siyasete aynı düzeyde ilgi göstermemektedirler. Bazıları siyasete katılmazken, bazıları sadece oy kullanmakla yetinirler, bazıları da bütün enerjilerini, maddi olanaklarını kullanarak, aynı zamanda türlü tehlikeleri göze alarak sürekli siyasi faaliyetlerin içinde yer alabilmektedirler. Bireylerin birbirinden farklı bu tutumlarının psikolojik, soso-ekonomik, çevresel faktörler, siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma gibi değişik sebepleri vardır.

Her ne kadar bazı vatandaşların siyasete katılmadıkları söylene de her insan az da olsa siyasal hayata katılmaktadır¹⁰⁰. Bireysel manada bir takım bürokratik işler için insanların kamu görevlileri ile muhatap olmaları gibi.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Dahl, siyasal katılım düzeylerini, siyasal olayları izleme, siyasal olaylara önem verme, olaylar ve sorunlar hakkında bilgi sahibi olma ve siyasal olaylara aktif bir şekilde katılma olmak üzere dörtlü bir kategoriye ayırmaktadır¹⁰¹.

Verba ve Nie'nin, Amerika üzerine yaptıkları bir araştırma sonucuna göre bireyler altı düzeyde siyasal yaşama katabilmektedirler¹⁰²:

Siyasal sürece hiç katılmayanlar, siyasetle hiç ilgilenmemektedirler. Oy kullanmaktan bile kaçınmaktadırlar.

Her türlü siyasal faaliyete katılanlar, Oylarını kullanmakta, siyasal partilerde görev almakta ve siyasal kampanya faaliyetlerine katılmaktadırlar.

Sadece oy kullananlar, gerçekte en küçük politik faillerdir. Politik faaliyetin en geniş kesimini oluşturmaktadırlar.

Sınırlı katılımcılar, Oy verebilir ya da vermeyebilirler. Daha çok yaşamlarını ilgilendiren sınırlı konularda devlet memurlarıyla ilişki içine girmektedirler.

Bunlar topluluk düzeyinde katılımcılardır. Bazı insanlar bireysel katılımın yanında topluluk düzeyinde siyasal hayatın içine girmektedirler.

Kampanyacılar, bazı vatandaşlar seçim kampanyalarına da faal olarak katılırlar.

Verba ve Nie Amerika toplumunu esas alarak, bu sınıflamayı yapmışlardır. Onun için bütün toplumlar için aynı anlamı ifade etmiyor olabilir. Örneğin geleneksel toplumdan modern topluma geçişi yaşayan toplumlarda oy vermenin iki biçimi vardır. Bir kısım

¹⁰⁰ Daver, a.g.e., s.203.

¹⁰¹ Dahl, a.g.e., s.56-57.

¹⁰² Sidney Verba, Norman H. Nie, **Participation in America: Political democracy and Social Equality**, New York, Harper and Row, Publisher, 1972, p.77.

seçmenler kendi iradeleri ile tercihlerini belirlerken bir kısım seçmenler -ki bunların sayısı bazı yörelerde iradeleri ile oy kullananlardan daha çok olabilmektedir- başkalarının yönlendirmesi sonucu oylarının yönünü belirtmektedirler. Ancak Verba ve Nie'nin yaptığı bu sınıflama düzeyi sosyo-ekonomik açıdan gelişimini tamamlamış sosyal ve ekonomik sıkıntıların yaşanmadığı, açık toplumlar için büyük ölçüde doğrudur.

Bir başka sınıflamayı da Milbrath yapmıştır. Milbrath'a göre siyasal katılmaya konu olan eylemler zorluk sırasına göre şu şekilde sıralanabilir¹⁰³:

Gladiyatör faaliyetleri:

- Kamuya veya siyasal partiye ait bir mevkide çalışmak
- Siyasi bir makama aday olmak ve siyasal amaçlı para toplamak
- Partinin stratejik toplantılarına katılmak
- Siyasal partinin aktif üyesi olmak
- Seçim kampanyasında faaliyette bulunmak

Geçiş Faaliyetleri

- Bir siyasal toplantı veya mitinge katılmak
- Bir parti veya adaya para yardımı yapmak
- Bir siyasal lider veya kamu görevlisi ile temasta olmak

İzleyici Faaliyetleri

- Parti rozeti taşımak
- Başkalarını herhangi bir parti ya da adaya doğru oy kullanmaya ikna etmeye çalışmak.
- Politik tartışmalara katılmak
- Oy vermek
- Siyasal uyarılara açık olmak

Kayıtsızlar

Bu biçimde sıralanan eylemleri üç sınıfa ayırabileceğimizi öneren Milbrath, en kolay eylemlere izleyici faaliyetleri (spectator activities), daha zor olan eylemlere geçiş faaliyetleri (transitional activities) ve en zor eylemlere ise gladiyatör faaliyetleri (gladiatorial activities) adını vermiştir. Bir kişi, yalnızca seçimden seçime oy kullanıyorsa izleyici faaliyetleri düzeyinde siyasete katılmış olmaktadır. Oy vermenin yanı sıra siyasal bir lider ile ilişki

¹⁰³ Lester W. Milbrath, **Political Participation: How and Why do People Get Involved in Politics?**, Chicago, Rand McNally and Company, 1965, p.18.

kurmuşsa geçiş türü faaliyetleri ve seçim kampanyasında çalışmaya başlamışsa gladyatör faaliyetleri düzeyinde siyaset ile ilgileniyor demektir.

Milbrath'ın sınıflandırması sosyal, ekonomik ve siyasal problemleri olmayan demokratik bir ülke için anlamlı olmakla birlikte, bu sınıflamayı genel geçer bir katılım düzeyleri sınıflaması biçiminde kabul etmek zordur. Çünkü katılım düzeyinin zorluğu çoğu defa ülkelerin içinde bulundukları koşullara göre değişmektedir. Örneğin, 1970'lerin başında Amerika'daki zenciler için oy kullanmak bile en zor eylemlerden birini oluşturmaktaydı¹⁰⁴. 1990'ların başına kadar Türkiye'de bazı etnik kimliklerin isimlerini telaffuz etmek bile herkesin cesaret edebileceği bir şey değildi. Bu nedenle, siyasal katılım düzeyinin zorluğu biçimden ziyade öze ilişkin yapılması gereken bir belirlenimdir.

Siyasal katılmanın düzeyi yükseldikçe, o katılma türüne yönelenlerin sayısında bir azalma olmaktadır. Herkesin aynı düzeyde siyasete ilgi duyması beklenmemelidir. Bu sadece gelişmemiş toplumlar için değil aynı zamanda gelişmiş toplumlar için de -katılım daha yoğun olsa da- geçerlidir. Ancak demokrasinin işlerlik kazanması ve işlerliğini koruması için her katılım düzeyine yönelenlerin olması gereklidir¹⁰⁵.

Toplumsal örgütler siyasal katılma için dolaysız bir olanak sağlarken, dolaylı olarak da katılmayı uyarabilirler. Bireyin, siyasal gelişmelerle ilgisi olmayan örgütlerde görev alarak elde ettiği tecrübe ve yeteneklerin yarattığı toplumsal ve idari etkinlik duygusu ve sosyal girişkenlik, onun daha katılımcı bir kişi olmasına yardımcı olabilir. Bunun yanında, örgütlerde görev alan ve siyasetle daha içli dışlı olan kişiler, daha katılımcı olabilirler. Yapılan bazı araştırmalar, örgütlerde görev alan bireylerin, daha yüksek bir siyasal katılma düzeyi gösterdiklerini de desteklemektedir¹⁰⁶.

Siyasal katılım düzeyi, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ve siyasal sistemi hakkında bize bir takım bilgiler verebilir. Düşük düzeyde katılım (örneğin sadece oy kullanmak) durumundan o ülkenin modernleşmesini tamamlamadığı, ya da refah seviyesi çok yüksek olduğu için insanların siyasetle ilgilenmeyi gerekli görmedikleri sonucu çıkarılabilir. Bunun yanında yoğun düzeyde katılım o ülkede sınıfsal, bölgesel ya da dinsel sorunların olduğunu gösterebilir.

¹⁰⁴ Kalaycıoğlu, a.g.e., 204.

¹⁰⁵ İlter Turan, **Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve sendikalar**, s.41.

¹⁰⁶ İlter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, s.71.

1.3.6.2. Siyasal Katılma Biçimleri

Her birey aynı yoldan siyasi aktivitelere katılmamaktadır. Bazıları yasaların belirlemiş olduğu sınırların içinde kalarak siyasete katılırken, bazıları da bu sınırı zorlayarak yasaların kabul etmediği yollardan siyasi faaliyetlere katılmaktadırlar. Siyasal katılmanın şekilleri konusunda siyaset bilimciler tarafından değişik sınıflandırmalar yapılmıştır.

Milbrath yaptığı sınıflandırmada siyasi faaliyetleri aktif ve pasif olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır¹⁰⁷: Aktif faaliyetler, seçimlerde oy kullanma, parasal yardım, itaatsizlik, sisteme bağlılığı gösteren faaliyetler, sisteme karşı hoşnutsuzluğu gösteren protesto ve gösteri faaliyetleri. Pasif katılım ise itaat, askere gitme, vergi ödeme ve siyasete ilgi göstermeme (kayıtsızlık) gibi faaliyetleri içermektedir.

Kullanılan teknikler bakımından Max Kaase ve Alan Marsh siyasi katılımı olağan ve olağandışı katılım biçiminde iki temel ayırıma tabi tutmuşlardır¹⁰⁸.

Hem modernleşmenin göstergesi olan toplumsal hareketlilik, hem de ortaya çıkan toplumsal sorunlar karşısında insanlar yasal (olağan-olağandışı) ve yasal olmayan (olağandışı) siyasi katılım yollarına başvurmaktadırlar. Siyasal partilerin ve seçim ortamının bulunduğu demokratik toplumlarda vatandaşlar bu kurumlar yoluyla dertlerini dile getirebilme ve bunu göreceli olarak sisteme aktarabilme imkanına sahiptirler. Bu kurumlar, aynı zamanda bireylerin sisteme yabancılaşmasını da önlemektedir¹⁰⁹. Katılım imkanının olmadığı, sınırlı olduğu ya da taleplerine cevap alamadıkları rejimlerde bireyler, sisteme karşı olan tepkilerini yasal olmayan olağandışı yöntemlerle göstermektedirler.

1.3.6.2.1. Olağan Siyasal Katılım

Olağan siyasi katılma, seçim sürecine yasal ve meşru çerçevede katılma, siyasi rejimi destekler faaliyetler gösterme, sürekli olarak siyasi konularla ilgilenme (toplumsal değişimi yaratmak istemek gibi) ve gündelik işlerde bürokrasi ile ilişkiye geçme gibi yasal çerçevede yapılan siyasi faaliyetlerdir¹¹⁰.

¹⁰⁷ Milbrath, **a.g.e.**, p.14.

¹⁰⁸ Max Kaase, Alan Marsh, "Political Action: A Teoretical Perspective", Ed. by Samuel H. Barnes, Max Kaase, **Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies**, California, Sage Publications, 1979, p.42.

¹⁰⁹ Birsen Örs, **Siyasal Gelişme ve Modernleşme Kuramları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Masa Üstü Yayıncılık, No: 26, 1997, s.34.

¹¹⁰ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.204-206.

Oy verme, siyasal bir kulüp veya örgüte üye olma, partiye para yardımında bulunma, bir gazete ya da dergide siyasal yazılar yazma, seçimlerde aday olma, toplu halde kamu otoriteleriyle ilişkiye geçme, kişilerin yaşamlarını ilgilendiren sınırlı konularda devlet memurlarıyla ilişki içine girmeleri¹¹¹ olağan siyasal katılımın belli başlı biçimleridir.

Olağan siyasal katılımın en bilinen şekillerinden biri, seçimlerde oy kullanmaktır. Demokratik olmayan rejimlerde oy kullanmak mevcut rejimi desteklemek olduğu için pek bir anlam taşımazken, demokratik sistemlerde, otoriteyi belli bir süre kullanacak olan kişileri belirleyeceği için oldukça anlamlıdır.

Olağan katılımın bir şekli de seçim kampanyalarında faal olarak rol oynamaktır. Bazıları parti sözcülerinin yaptıkları konuşmaları dinleyerek, partilerin düzenlediği toplantılara katılarak pasif bir şekilde katılımda bulunabilirler. Bazıları da parti ve adayların seçim faaliyetlerine maddi ve emek biçiminde değişik yardımlarda bulunarak aktif bir şekilde siyasal katılımı rol oynayabilirler¹¹².

Siyasal katılmanın bütün siyasal sistemlerde görülen ve sık kullanılan biçimi kişinin bireysel olarak kendi adına kamu otoritelerinden bir takım isteklerde bulunmasıdır¹¹³. İşe alınmak için kamu otoritelerine başvurulması, birinin kendisine gelen elektrik faturasındaki meblağa itiraz etmek için elektrik kurumuna dilekçe yazması, yaşlı bir kadının huzur evine alınmak için yetkililere başvurusu gibi faaliyetler, bireysel katılımın biçimleridir.

Bir diğer katılım biçimi de grup halinde katılımıdır. Köylerine elektrik getirilmesi için köylülerin, mahallelerine üst geçit yapılması için mahalle sakinlerinin toplu halde politikacıları ziyaret etmesi ya da bürokratik yetkililere başvurmaları bu tür katılım biçimine örnek teşkil etmektedir.

¹¹¹ Yüksel Gülmen, **Türk Seçmen Davranışı: 1960-1970**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi No: 2531, İktisat Fakültesi No: 430, 1979, s.12.

¹¹² İlder Turan, **a.g.e.**, s.70.

¹¹³ İlder Turan, **Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar**, s.39.

1.3.6.2.2. Olağandışı Siyasal Katılım

Olağandışı siyasal katılma, bireylerin siyasal sistemin tümünü, ya da bazı uygulamalarını değiştirmek amacıyla normal olmayan yolları kullanmaları ve siyasal sisteme yönelttiği şiddet faaliyetleridir¹¹⁴. Boykot, toplu dilekçe verme, grev, gösteri yürüyüşleri ve mitingler düzenlemek, itaatsizlik, mülke zarar verme, suikast yapmak, zor kullanma, çete ve gerilla savaşına girişme belli başlı olağandışı katılım yollarıdır.

Turan belli başlı olağandışı katılım yollarını şu şekilde sıralamaktadır¹¹⁵:

- Bildiri yayınlamak, belli bir grup tarafından hazırlanan, mevcut uygulamalara karşı bir hoşnutsuzluğu ya da onayı ifade etmeye yönelik bir faaliyettir.
- Gösteri yürüyüşleri ve mitingler düzenlemek, önceden tasarlanmış olabileceği gibi bir anda olan bir olay karşısında gösterilen anlık bir tepki de olabilir.
- Sivil itaatsizlik, yönetime, yasalara bilerek uymamak biçiminde siyasal amaçlara ulaşmak için bazı zamanlar kullanılmıştır. Bu tür katılımın en büyük temsilcisi, Hindistan'ın bağımsızlığı için verdiği mücadele ile Mahatma Gandhi'dir.
- Zor kullanma, ayaklanma, çete ve gerilla savaşı olağandışı katılımın kullanılan en aşırı biçimleridir.

Olağandışı siyasal katılım hem yasal, hem de yasa dışı olabilir. Yani olağandışı katılımın bütün çeşitleri yasa dışı değildir. Bir işçi grubunun iş yerindeki uygulamaları protesto etmek için grev yapması ya da sistemin herhangi bir uygulamasına karşı izin alarak miting ve gösteri düzenlemesi olağandışı siyasal katılımın yasal olan biçimleridir. Bunun yanında yasa dışı gösteri, boykot, devlet güvenlik görevlileri ile girilen çatışma, kısacası her türlü silahlı çatışma olağandışı katılımın yasal olmayan biçimleridir.

Yasa dışı siyasal katılma biçimleri siyasal sistemin katılığından ve temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını engellemesinden doğabilecekleri gibi, belirli grupların olağan yollardan hedeflerine ulaşamamalarının sonucu da olabilir¹¹⁶. Bunun yanında olağan katılma yollarını bilmeme, değişik toplumsal kesimlerden gelen taleplerin birleştirilmesinin zorluğu, bu tür katılımın sebepleri arasında yer almaktadır.

Olağandışı siyasal katılım, tam demokratikleşmemiş bir sistemin demokratik temel hak ve özgürlüklere daha saygılı bir rejim haline gelmesine yardımcı olabilir. Aynı zamanda

¹¹⁴ Kalaycıoğlu, a.g.e, s.205.

¹¹⁵ İlder Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, s.72-73.

¹¹⁶ Kışlalı, a.g.e. s.186.

demokratik bir sistemde olağandışı katılım yollarına sık sık başvurulduğu takdirde, bu şekildeki katılım, sistemin işleyişine zarar vererek, bireysel özgürlüklerin sınırlandırılmasına da sebep olabilir.

1.3.6.2.3. Siyasal Katılma ve Katılımsızlık

Siyasal katılımsızlığın en önemli sebeplerinden biri, bireylerin sahip olduğu siyasal kültür düzeyidir. Geleneksel toplumların fertleri, siyasal sistemi etkileyebileceklerinin farkında değildirler. Bu tür bireyler, “sınırlı dünyaları içinde bu faaliyetlerden haberdar olmayı öğrenmemiş veya çevredeki fiziksel nedenler onların haber alma olanaklarını kısıtlamıştır.”¹¹⁷ Ya da siyasal faaliyetlerle siyasal sistemi etkileyebileceğine inanmamaktadırlar.

Pasif diyebileceğimiz katılımsızlığın diğer belli başlı sebepleri de şöyle sıralanabilir¹¹⁸:

- Siyasete katılım zaman isteyen bir iştir. Dolayısıyla siyasetle ilgilenmek belirli düzeyde bir gelir düzeyini gerektirmektedir. Kısacası temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamamış insanların siyasetle ilgilenmeleri biraz zordur.
- Bireyin içinde yaşadığı grup, cemaat, dinsel ve etnik topluluk, bireyi siyasal katılımdan alıkoyabilir.
- Siyasal ve sosyal temel sorunları olmayan, yaşam düzeyinin çok yüksek olduğu toplumlarda da siyasal katılımda bir düşüş görülmektedir¹¹⁹. Demek ki çok düşük gelir düzeyi siyasal katılımsızlığa sebep olduğu gibi toplumsal sorunlarını halletmiş, yüksek gelir düzeyindeki toplumlarda da siyasete karşı bir ilgisizlik (depolitizasyon) görülebilmektedir.
- Siyasete ilgisizliği bizzat devletin kendisi de yaratabilir. Bazı görüşler toplumun yoğun bir şekilde siyasetle ilgilenmesini sistemin işleyişi önünde bir engel olarak görmektedirler. Onun için bir takım yasal düzenlemelerle bireyler siyasetten uzak tutulmaya çalışılır. Örneğin Türkiye’de 1982 Anayasası bu endişelerle (demek, sendika ve meslek kuruluşlarının siyasetle uğraşmaları, partilere destek

¹¹⁷ Gülmen, a.g.e., s.23.

¹¹⁸ Osman Alacahan, **Siyasal Parti Seçmenlerinin Nitelikleri ve Siyasal Katılmaları**, (yayınlanmamış doktora tezi), Sivas, Cumhuriyet Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s.165.

¹¹⁹ Kışlalı, a.g.e., s.185.

olmaları ve kendi aralarında ortak hareket etmeleri yasaklanmıştır) hazırlanmıştır¹²⁰.

Pasif siyasal katılımsızlığın yanında bir de aktif siyasal katılımsızlık vardır. Birey ve sistem açısından siyasal katılımsızlığın en anlamlı olanı, sistem ve süreçler hakkında bilgi sahibi olan bireyin, siyasal sistemin beklentilerine cevap vermemesi üzerine siyasal katılımında bulunmaması, sistemi bu şekilde protesto etmesidir. Bu katılımsızlık daha çok sandık başına gitmeyip oy kullanmamakla kendini göstermektedir¹²¹. 1933 İspanya seçimlerinde, örgütlenmiş işçilerin çoğunun üyesi olduğu Anarko-sendikalist Ulusal İşçi Konfederasyonu’nun, “oy vermek, köleliği kabul etmektir” diyerek geniş çapta başlattığı kampanya, buna örnek verilebilir¹²².

Nuhrat da, Türkiye’deki köylerin siyasal parti tercihleri üzerine yaptığı bir araştırmada, bir kısım köylerin ilk anda hizmetlerin yerine getirilmemesinden ve asıl olarak parlamenter düzen karşısındaki ümitsizlikten doğan ilgisizlik üzerine protesto mahiyetinde oy kullanmadıklarını saptamıştır¹²³.

Burada şunu belirtmek gerekir ki, katılımsızlıktan kasıt bireylerin gündelik bürokratik işlerinin dışındaki siyasal faaliyetlere ilgi göstermemeleridir. Yoksa insanların hiç siyasete katılmadıkları söylenemez. Her insan, dolaylı yoldan da olsa (askere gitme, vergi verme, bürokratik işler) siyasal faaliyetlerin içine girmektedir.

1.4. SİYASAL KATILIMDA TOPLUMSAL VE PSİKOLOJİK ETKENLER

Karmaşık bir yapıya sahip olan bireyin sosyal ilişkilerini belirlemede rol oynayan iki temel faktör bulunmaktadır: Kültür-toplumsallaşma ve psikolojik olgular. Toplum içinde yaşayan kişinin davranışları (sosyal, siyasal ve ekonomik) temelde bu olgular çerçevesinde şekil kazanır.

¹²⁰ Kapani, **a.g.e.**, s.137.

¹²¹ Rose; Mossawir, **a.g.e.**, s.162.

¹²² Lipset, **a.g.e.**, s.191.

¹²³ Nuhrat, **a.g.e.**, s.235.

1.4.1. Siyasal Katılımda Toplumsal Etkenler

Sosyal bir varlık olan birey temel tutumlarını, sosyalleşme süreci içerisinde yüzyüze geldiği kültür dünyası çerçevesinde kazanır. Kültürün niteliği bireyin sosyal ve siyasal tutumlarını belirler. Ünlü felsefeci Wittgenstein, bilinen aforizması olan dilimin sınırları, dünyanın sınırlarıdır, veciz sözünde, insanın temel düşüncesini belirleyen asıl belirleyicinin kültür olduğunu vurgulamak ister. İnsanın kullandığı dil kişinin kültürel manada edindiği birikimle sınırlıdır. Derin toplumsal dönüşümler gerçekleşmediği sürece birey, içinde yaşadığı toplumun kullandığı kültürel dilin sınırları içerisinde hareket eder.

1.4.1.1. Siyasal Kültür ve Katılım

Bir arada yaşayan toplumun bireyleri, temel ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra birbirleriyle girdikleri ilişkilerde yaşam biçimlerine uygun inanç, değer, tutum ve bunları ifade eden semboller yaratırlar. Tarihsel süreç içinde elde edilen bu ortak bilinç kültürü tarif eder. Toplum, kültürün yaratıcısı olduğu gibi onu tarihi mirastan da devralır. Dolayısıyla toplum kültürün yaratıcısı olduğu gibi aynı zamanda onun taşıyıcısıdır.

Tarih boyunca toplumların sosyal alanda gösterdiği değişimler, bir nevi kültür alanında meydana gelen değişimleri ifade etmektedir. Bugün kültür alanında yaşanan evrim geleneksel kültürden modern kültüre doğru bir evrimdir. Kültür “bireyin başka bireylerle ilişkilerinde öğrendiği malumatlar ve fikirleri, benimsediği inançları, kazandığı ustalıkları ve beceriyi”¹²⁴ ifade eder. Sosyalleşmeyle elde edilen, toplumun kolektif bilincini yansıtan bir olgudur. Kültür;

“Bir bütündür, evrilir ve mekan üzerinde gezinir. Keza kültür, toplumların görünürdeki dokularının altında yatan, çok temel özellikleri içerir. Başka bir deyişle, toplumu bir arada tutan asıl yapıştırıcıdır”¹²⁵

Siyasal kültür ise “insanların içinde yaşadıkları topluluk veya toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemlerini, bu arada özellikle otorite sembolleri ve meşruluk ölçülerini ve bunları etkileyen maddi ve manevi şartlarını anlatır.”¹²⁶ Ancak siyasal kültür sadece toplumun yaratımlarından oluşmamakta, aynı zamanda “geçmiş deneyimler

¹²⁴ Oktay, a.g.e., s.92.

¹²⁵ A.e., s.104.

¹²⁶ Özer Ozankaya, **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ankara, Ankara Üni. SBF Yay., 1971., s.1.

tarafından biçimlendirilen tutumlar gelecekteki politik davranışlar üzerinde de önemli etkilere sahip olmaktadır”¹²⁷. Dolayısıyla farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı inanç ve değerlerle tanışan, farklı tarihsel koşullarla tanışmış, farklı şekillerde örgütlenmiş (köy-şehir hayatı, cemaatsel-bireysel örgütlenme, sanayileşmiş toplum-tarım toplumu) toplumların siyasal kültürel değerleri de farklı olacaktır.

Bugün dünyada bir çok ülke, geleneksel toplumdan modern topluma doğru hareket etmektedir. Kırsal alandan kente doğru göç, geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının hızla yaygınlaşması, teknolojik gelişme, sanayileşme ve yasal-ussal idari örgütlenme dünyadaki toplumların hızlı bir şekilde modern sosyal-iktisadi yapıya doğru ilerlediğini göstermektedir. Katılımcı demokratik bir kültür için bu gelişmeler gerekli iken tek başına yeterli değildir¹²⁸. Çünkü modernleşen bir toplum otoriter bir kültürü de beraberinde getirebilir. Almanya ve İtalya’da olduğu gibi. Onun için önemli olan “değişim sürecinde siyasal alanın ne tür bir dönüşüme uğrayacağıdır.”¹²⁹ İlter Turan bir çalışmasında Türkiye’de siyasal kültürün demokrasi ile uyuşmayan yönlerini sıralamaktadır. Onun yaptığı tespitleri tersine çevirirsek demokratik bir yönetim için bir toplumun siyasal kültürünün sahip olması gereken özellikleri şu şekilde belirtebiliriz¹³⁰:

- Toplum kendi içinde farklılaşmalıdır. Yani kişilerin kişiliğini topluluk dışında algıladığı bireysel çıkarını düşündüğü bir siyasal kültür oluşmalıdır,
- Sosyal, siyasal ve iktisadi alanların ayrışması. Toplumsal yaşamın kendini ortaya koyduğu alanlar arasında elbette ki bir etkileşim olacaktır. Ancak bununla birlikte bu alanların bir birlerinden farklı olması, aynı derecede siyasetle yakın etkileşim içinde olmaması yani her birinin özerkliğinin bulunması gerekmektedir.
- Merkezi devletin dışında ve ondan bağımsız kurum ve toplulukların (baskı grupları ve sivil toplum örgütleri) olması gerekir. Bağımsızlıktan kasıt, topluluk ve kuruluşların devletin desteğine gerek duymaksızın varlığını devam ettirmesi, siyasal sürece kendi inisiyatifi ile katılmasıdır.

¹²⁷ Sarıbay, **a.g.e.**, s.66.

¹²⁸ Örs, **a.g.e.**, s.52.

¹²⁹ **A.e.**, s.52.

¹³⁰ İlter Turan, “Türkiye’de Demokrasi Kültürü”, **Yeni Türkiye**, Sayı:29, Eylül-Ekim 1999, s.144-151.

- Farklı çıkarlara sahip kişi ve grupların bir noktada uzlaşması. Siyasal demokrasi farklı çıkarları olan herkesin uzlaşarak biraz kazandığı, fakat hiç kimsenin bütünüyle kazanmadığı bir rekabeti esas almaktadır.
- Seçkinciliğin yerine topluma güvenildiği ve bu anlayışı benimsemiş, kendine öz güveni olan, siyasal sistemi etkileyebileceğine inanan, kendisini tebaa değil birer yurttaş olarak gören insanlardan oluşan bir toplumun varlığı gereklidir.

Davranışın kişisel temelleri her toplumda farklılık arz etmektedir. Bu alanda siyasal kültür üzerinde önemli bir çalışma yapmış olan Almond ve Verba'ya göre siyasal kültürün üç boyutu vardır¹³¹: Siyasal olaylar hakkında bilgi sahibi olmayı içeren tanıma, herhangi bir tarafa yönelik bağlılığı içeren duygu, ve siyasal olaylar üzerinde değer yargılarını içeren yargı boyutu. Siyasal kültürün bu üç boyutu bir araya gelerek üç tür siyasal kültür kalıbını ortaya çıkarmaktadır¹³²:

Yerel Kültür (Parochial Political Culture): Kişilerin siyasete ilgileri azdır. Siyasal sistemden bir beklentileri yoktur. Ulusal çaptaki siyasal kurumlardan pek haberdar değiller ya da bu kurumlar ile kendileri arasında bir bağ görmüyorlardır. Köy, kabile ve soy bağlarının olduğu bölgelere ait kültürdür. Siyasal bağlantıları yerel güçlerle (kabile şefi, ağa, şeyh) oluşturdukları bağlardır. Güney Afrika kabile toplulukları buna örnek gösterilebilir. Yine Türkiye'nin doğu bölgelerindeki aşiretlerin kültürleri bu kültür kalıbının içine girer.

Uyrukluk Kültürü (Subject Political Culture): Siyasal otoritenin işleyişinin farkındadırlar. Fakat sistemin girdi ve çıktılarına karşı pasiftirler. Kişi siyasal sisteme ilgi gösterir ancak sistem karşısında kendisini tebaa olarak görür. Bunun sebebi sistemin otoriter bir yapılanma içinde olup, katılıma imkan tanımamasıdır.

Katılımcı Kültür (Participant Political Culture): Hem politika hem de yönetimin işleyişi hakkında bilgi sahibidirler. Politik sistemin girdi ve çıktılarını değerlendirirler. Siyasal sistemi, çıkarları doğrultusunda etkileyebileceklerine inandıkları için aktif bir şekilde siyasete katılırlar. Aynı zamanda siyasal sistem de bireylerin katılımını teşvik eder.

Katılımcı kültür ile uyrukluk kültürüne sahip toplumlar siyasal bilinç konusunda aynı seviyede olmalarına rağmen, sistemlerin siyasal katılım konusundaki farklı anlayışları sonucu uyrukluk kültürüne sahip birey sisteme karşı pasif dururken, katılımcı kültüre sahip birey aktif bir şekilde siyasal sisteme katılmaktadır.

¹³¹ Gabriel Almond, Sidney Verba, **The Civic Culture**, New Jersey, Princeton University, Press, 1963, p.15.

¹³² A.e., p.17-19.

Her kültür tipi belli bir siyasal yapı ile birleşir. Siyasal kültür ile siyasal yapının uygunluğu meselesi siyasal gelişme açısından önem taşımaktadır. Örneğin, yerel kültür, merkeziyetçi olmayan geleneksel bir siyasal yapıya denk gelmektedir. Uyrukluk kültürü, otoriter ve merkeziyetçi bir yapıya denk düşer. Ve katılımcı kültür de açık toplum ilkelerinin esas alındığı demokratik bir yapıyla düşümlenir¹³³.

Eğer siyasal kültür ile siyasal yapı arasında bir uyum varsa sistem nispeten iyi işler, siyasal kültür ile siyasal yapı arasındaki uyumsuzluk arttığı ölçüde sistemin işleyişinde de o ölçüde aksaklıklar meydana gelir. Azgelişmiş ülkelerin yaşamış olduğu krizlerin temelinde bu uyumsuzluk yatmaktadır¹³⁴. Demokratik siyasal yaşama geçtikten sonra üç darbe yaşamış Türkiye’de de sorun, büyük ölçüde siyasal yapı ile siyasal kültür arasındaki uyumsuzluktur.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, hiçbir toplumda saf bir şekilde tek bir kültür var olmamaktadır. Her siyasal sistem, hem yöresel, hem uyrukluk, hem de katılımcı kültürün bir karışımıdır. Sadece bazı ülkelerde örneğin katılımcı kültür egemenken, bazılarında uyrukluk ya da yöresel kültür egemen olabilir. Aynı zamanda bir ülkenin içinde farklı alanlarda bir kültürün ağırlığı söz konusu olabilir. Örneğin köylerde daha çok yöresel kültürün etkileri mevcuttur¹³⁵. Siyasal bilimcilere göre, siyasal tutum ve davranışlar iş-gücü biçimi, gelir miktarı, eğitim düzeyi gibi değişkenlere bağlı olarak önemli değişiklikler göstermektedir. Köy toplulukları hem iş-gücü, hem gelir ve hem de eğitim düzeyi bakımından siyasal iktidar sürecine katılmaya ve siyasal kararları etkilemeye uygun nitelikler taşımamaktadır. Çünkü köy topluluklarında iktisadi ilişkiler uzmanlaşmamış ve rasyonelleşmemiş küçük aile işletmeleri içinde yürümektedir. Bu ilişki biçimi köy topluluğunu geniş toplum kesimleri ile yoğun ilişkiler içine girmekten alıkoymaktadır¹³⁶. Bu soyutlanma iradi siyasal katılıma imkan tanımazken, uyarılmış katılımın önünü açmaktadır.

Siyasal kültürün siyasal katılıma açısından önemli olan bir yönü, bütünleşmiş olup olmadığıdır. Toplum farklı siyasal kültürlerle bölünmüşse ve bunun yanında siyasal toplumsallaşmada buna paralel bir farklılaşma varsa, değişik siyasal katılıma biçimleri yan yana yaşayacak demektir¹³⁷. Bunun en güzel örneği Türkiye’nin doğusu ile batısı arasında

¹³³ Duverger, **a.g.e.**, s.90.

¹³⁴ Çam, **a.g.e.**, s.202.

¹³⁵ Duverger, **a.g.e.**, s.90.

¹³⁶ Ozankaya, **a.g.e.**, s.3.

¹³⁷ Baykal, **a.g.e.**, s.129.

görülmektedir. Göreceli olarak modernleşmiş ve bireyselleşmiş batı bölgelerinde iradi siyasal katılım gözükürken, aşiret temelli bir toplumsal örgütlenmeye sahip doğuda uyarılmış katılım daha çok yaygındır.

1.4.1.2. Siyasal Toplumsallaşma

Bütün canlılar içinde toplumsal bir varlık olan tek canlı insandır. Bir arada yaşayan insan toplulukları zaman içinde ihtiyaç duydukları maddi ve manevi değerler yaratırlar. Bu toplumun kültürünü oluşturur. Aynı zamanda bu maddi ve manevi yaratımlar toplumu bir arada tutan toplumun çimentosu gibidir. Ancak yaratılan kültür sadece belli bir dönemde yaşayan topluluk ile sınırlı kalmaz, toplumsallaşma dediğimiz süreçle daha sonraki kuşaklara da aktarılır. Toplumun varlığı da bu seracin işleyişine bağlıdır.

Toplumsallaşmanın kesin olarak hangi tarihte başladığı bilinmemektedir. Ancak insanların maddi yaratımlarına paralel olarak, manevi kültürün gelişmeye başlaması ile beraber toplumsallaşmanın daha sistemli, bilinçli bir anlam ve süreç kazandığı iddia edilebilir. Alkan'a göre, Yaklaşık 300 000 yıl önce Asya'da ortaya çıkan Pithecanthropianlar ve Avrupa'da beliren Neanderthallardan bu yana, toplumsallaşmanın sürekli ve düzenli, temel bir olgu haline geldiği söylenebilir¹³⁸.

Siyasal toplumsallaşma açısından aile, okul, grup tecrübeleri ve kitle iletişim araçları politik bakışın şekillenmesinde araştırma kaynağı olarak hizmet etmektedir. Bu alanda ilk önemli çalışmayı 1959 yılında yayınladığı Political Socialization adlı kitapla (bu konuda yapılmış çalışmaları derleyen ve sistemleştiren) Herbert H. Hyman yapmıştır¹³⁹.

Toplumsallaşma, kültür edinme sürecidir. Başka bir ifade ile "toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların birey tarafından benimsenme sürecidir"¹⁴⁰. Ve bu süreç doğumdan kısa bir süre sonra başlayarak ömür boyu devam eder. Ancak toplumsallaşma, hayatın bazı dönemlerinde daha yoğunken bazı dönemlerinde daha yavaş yaşanabilir.

Easton ve Hess'e göre politik alanla ilgili bilgi, tutum ve davranışlar daha yaşlı olanlardan daha genç olanlara iletilir. Buna politik intibak denir. Politik toplumsallaşma ise

¹³⁸ Türker Alkan, **Siyasal Toplumsallaşma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s.2.

¹³⁹ Richard E. Dawson, Kenneth Prewitt, Karen S. Dawson, **Political Socialization**, Toronto, Little, Brown and Company, 1977, p.5.

¹⁴⁰ Türker Alkan, Doğu Ergil, **Siyaset Psikolojisi: Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1980, s.5.

genç bir insanın çevresindekilerden temel intibakları almasıdır¹⁴¹. Bu tanıma göre toplum etken, birey ise edilgendir. Oysaki tek taraflı bir toplumsallaşmadan söz etmek zordur. Özellikle entelektüel ve sofistike bilgiye sahip düzeyde kendini yetiştirmiş insanların toplumun kültürü üzerinde etkili olduğu tarih boyunca görülebilmektedir. Peygamberler, filozoflar ve toplumun aydın kesimlerinin toplumun kültür edinme süreci üzerinde çok önemli etkileri olmuş ve olmaktadır.

Siyasal toplumsallaşmayı daha geniş bir perspektiften tanımlayacak olursak, Politik toplumsallaşma, “toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerin gelişmesidir”¹⁴² diyebiliriz. Tanımdan da anlaşıldığı gibi siyasal toplumsallaşma her şeyden önce bir süreçtir. İkincisi birey ile toplum arasındaki etkileşim tek taraflı değil, karşılıklıdır.

Politik kişilik daima değişmektedir. Tarihsel süreç içinde yaşananlar ve hayatın tecrübeleri (yeni ülkelere göç, ekonomik durgunluk döneminde yaşanan acılar ya da savaşlar) politik bakış açısını değiştirebilmektedir¹⁴³. Avrupa toplumunun hoşgörü kültürünü edinmesinde tarihlerinde yaşadıkları din ve ırk savaşlarının önemli bir etkisi vardır.

Siyasal toplumsallaşmanın etmenleri farklı biçimlerde sınıflandırılabilir: Birincil gruplar, bireysel-çevresel faktörler, planlı toplumsal eğitici (eğitim gibi)- elverişsiz (arkadaşlık grupları) faktörler, çocukluk döneminde ve yetişkinler üzerinde etkili olan etmenler, toplumun tümünü etkileyen (basın, toplumsal sınıf) - bireyleri tek başına etkileyen (aile) faktörler¹⁴⁴.

Siyasal toplumsallaştırmada ailenin etkisinin çok olduğu bir çok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir¹⁴⁵. Bu araştırmacılara göre çocuk, temel ve ayırt edici politik tutum ve davranışları ilk yaşlardan itibaren elde eder. Çocuk, tutumlarının bir kısmını ileriki yaşlarda değiştirirken, bir kısmı yaşamı boyunca politik yaşamının bir parçası olarak kalır. Ailenin siyasal toplumsallaşmadaki etkisini vurgulayan örnek durum, Almanya’daki otoriter

¹⁴¹ David Easton, Robert D. Hess, “The Child’s Political World”, by Donald M. Freeman, William J. Crotty, Douglass Gatlin, **Political Parties and Political Behavior**, Boston, Allyn and Bacon, 1966, p.121.

¹⁴² Alkan, **a.g.e.**, s.8.

¹⁴³ Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, “Political Culture and Political Socialization”, by Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, **Comparative Politics Today (A World View)**, New York, Harper Collins Publishers Inc, 1996, p.42.

¹⁴⁴ Alkan; Ergil, **a.g.e.**, s.51.

¹⁴⁵ Easton; Hess, **a.g.e.**, p.126, Almond; Powell, **a.g.e.**, p.41.

aile yapısının Nazi rejiminin gelişmesine ortam hazırladığını gösteren araştırmalar oluşturmaktadır¹⁴⁶.

Erken yaşlarda edinilen siyasal davranışların (bir çok insanda değişmemekle birlikte) sonradan büyük ölçüde değişmeyeceği genellemesini yapmak pek doğru değildir. Çocuklukta edinilen kültür, sonradan değişime sebep olacak durumlar yaşanmamışsa ve toplum üyeleri üzerindeki baskılar azalmamışsa davranışlarda da pek değişme olmayabilir. Ancak modern çevreleme ve kitle haberleşme araçları bireylerin sosyal yaşantıları üzerinde o kadar etkilidir ki, farkına varılmaksızın ve okul sisteminden çok daha etkin bir şekilde insanları etkileyebilmesi mümkündür¹⁴⁷.

Çocukluk çağında siyasal rejime karşı oluşan duygusal bağ, ileriki yaşlarda daha rasyonel bir hal almaktadır¹⁴⁸. Başbakanı seven ve onu babası ile özdeşleştiren çocuk ileriki yaşlarda, Onu devleti yöneten ve işinde başarılı olan veya olmayan biri olarak görecektir.

Kırsal kesimde bireyin toplumsallaşmasında rol oynayan en önemli faktör ailedir. Bu ortamlarda gelenek hakim olduğundan ve bireyi toplumsallaştıran eğitim kurumlarının, kitle iletişim araçlarının, farklı düşünceleri temsil eden arkadaş çevrelerinin fonksiyonları sınırlı olduğundan, dernek, sendika, parti gibi örgütlenmeler olmadığından insanlar büyük ölçüde aileleri tarafından toplumsallaştırılmaktadırlar. Dolayısıyla düşünsel açıdan mobilizasyondan yoksundurlar.

Siyasal tutumların edinilmesinde rol oynayan önemli etkenlerden biri de, ikincil bir grup olarak eğitim kurumlarıdır. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki siyasal ilgi, siyasal bilgi ve siyasal katılma konularında eğitim düzeyinin kişiler üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Araştırmalar, “okulun, özellikle ilköğretim düzeyinde, son derece etkili olduğunu, bir çok durumlarda bu etkisini yükseköğretim kurumlarında da göstermeye devam ettiğini ortaya koyuyor”¹⁴⁹. Araştırmaların ortaya koyduğu başka bir sonuç, eğitimin kişilerde, toplumsal kurumları rasyonel kullanma ve değiştirme yönünde bir kültür oluşturmaktır. Bunların yanında bir diğer etkisi, soyut düşünebilme becerisini yaratmasıdır¹⁵⁰.

¹⁴⁶ A. Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1992, s.104.

¹⁴⁷ Duverger, **a.g.e.**, s.106.

¹⁴⁸ İter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, s.54.

¹⁴⁹ Alkan, **a.g.e.**, s.85.

¹⁵⁰ İnan Özer, “Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, Temmuz, 1996, s.91-92.

Eğitim ve demokrasi arasındaki ilişkinin önemi bir çok araştırmada ortaya konulmuş ve aralarında yüksek bir korelasyon tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar Almanya ve İtalya'nın Avrupa'nın iyi eğitilmiş toplumları olmalarına rağmen, bu ülkelerde demokrasinin istikrarlı olmadığını söylemektedirler¹⁵¹. Burada şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Salt eğitim tek başına demokratik değerleri getirmiyor. Burada önemli olan eğitimin niteliğidir. Demokratik değerleri benimsememiş bir eğitim anlayışı otoriter anlayışı çözmez, aksine güçlendirir.

Bireyin siyasal toplumsallaşmasında önemli rol oynayan bir diğer etken grup kimliğidir. Gruplar, bireylerin siyasal intibaklarının oluşmasına yardım eder. Bu grup okul arkadaşı, iş arkadaşı, dinsel cemaat etrafında toplanan insanlar olabileceği gibi mekansal olarak (köy ortamı gibi) aynı ortamı paylaşan insanlar da olabilir¹⁵².

Siyasal partilerin seçimler boyunca yürüttükleri kampanyalar, bunun yanında gençlik, kadın kuruluşları ve diğer parti kuruluşları da yoğun bir şekilde toplumsallaştırma eğitimi yaparlar¹⁵³. Bazı toplumlar daha rahat bir şekilde kuşaklarına sosyal intibakları sağlamaktadırlar. Bu toplumlar göreceli olarak sosyo-ekonomik, etnik, dinsel ve coğrafik olarak homojendir¹⁵⁴. Onun için partiler, toplumda önemli kültürel farklılaşmalar yoksa, ulusal bütünlüğü sağlayıcı yönde etki yapabilecekleri halde, siyasal kültür yönünden parçalanmış toplumlarda, kültürel bölünmeleri daha da derinleştirip, ulusal bütünlüğü tehlikeye sokabilirler.

Almond ve Powell'a göre siyasal toplumsallaşma hakkında üç genel noktaya vurgu yapılabilir¹⁵⁵: İlk, siyasal toplumsallaşma doğrudan ya da dolaylı yollardan yayma ve öğrenme biçimi olabilir. Toplumsallaşma, siyasal bilgi, değer ve tutumların açık bir şekilde iletilmesini içeriyorsa doğrudan bir yayma ve öğrenmeyi içeriyor demektir. Örneğin, okullarda vatandaşlık kimliğini kazandırma yönünde yapılan eğitim direkt siyasal toplumsallaşma ile ilgilidir. Eğer politik görüşler bilinçli bir şekilde değil de doğaçlama biçiminde aktarılıyorsa burada dolaylı yoldan toplumsallaşma var demektir. Çocuğun anne ve babasından öğrendiği şeyler gibi. İkincisi, toplumsallaşma kişinin yaşamı boyunca devam eder. "Toplumsallaşmanın değişik yoğunlukta olmakla beraber, yaşam süresince devam

¹⁵¹ A.y., s.93.

¹⁵² Dawson; Prewitt; Dawson, a.g.e., p.171.

¹⁵³ Alkan,a.g.e., s.115.

¹⁵⁴ Easton; Hess, a.g.e., p.123.

¹⁵⁵ Almond; Powell, a.g.e., p.42.

edeceğini düşünmemiz için haklı nedenler bulunmaktadır”¹⁵⁶. Ailenin etkisiyle yaratılan parti imajı, okul, iş hayatı ve arkadaş çevresi yoluyla yeni bir şekil alır ya da alabilir. Üçüncüsü, Bir toplumdaki siyasal toplumsallaştırma biçimi birleştirici ya da ayrıştırıcı olabilir. Bir toplumdaki farklı kültürler, ayrımcı bir toplumsallaşma biçimine sahip olabilirler. Yani kendilerini temel ulusal kültür ile bütünleşmiş hissetmeyebilirler.

1.4.2. Siyasal Katılımda Psikolojik Etkenler

İnsan oldukça karmaşık bir varlıktır. Bir konuda aynı biçimde tepki gösteren insanların iç dünyalarında onları harekete sevk eden güdüler farklı olabilir. Mevcut devlet düzenine karşı mücadele eden insanların bir kısmı daha çok toplumda etkin görünmek için, bir başka grup insan da daha çok devletin bireylere yönelik olan tutumuna karşı ilkesel bir tutum içinde olabilirler. Dolayısıyla bireylerin sisteme karşı geliştirdiği tutumun değişik psikolojik sebepleri vardır. Onun için bireyin siyasal tutumları sadece kültür ve kültür edinme süreci olan siyasal toplumsallaşma tarafından belirlenmemektedir. Bunların yanında kişilerin siyasal tavırlarını belirleyen psikolojik faktörler mevcuttur.

Bireylerin siyasal katılımını etkileyen psikolojik etkenlerin başında siyasal etkinlik duygusu gelmektedir. Siyasal etkinlik duygusu, kişinin “içinde yaşadığı siyasal sisteme ve/veya onun parçalarına etki etmek suretiyle, bu sistemi kendisine yarar temin edecek şekilde çalıştırabileceği inancı veya duygusudur”¹⁵⁷. Kişilerin sistemi istekleri doğrultusunda etkileyebileceğine inanmaları, siyasal sisteme katılımlarını artırır. Siyasal partiler, bu konuda bireylerin sistemi etkileyebileceklerine olan inançlarını hayata geçirmede önemli bir işlev görür.

Orta sınıfa mensup olanlar daha çok siyasal katılımında bulunmakta ve daha güçlü siyasal etkinlik duygusuna sahip olmaktadır. Onların siyasal katılımları etkinlik duygularını arttırmakta, etkinlik duyguları da katılımı arttırmaktadır¹⁵⁸. Dolayısıyla bireyin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar ile psikolojik dürtüler karşılıklı etkileşim halindedir. Ne sosyo-ekonomik koşullar, ne de psikolojik yönelimler tek başlarına siyasal katılımı belirlemektedirler. Bunun yanında bireyin etkinlik duygusu “politik konular ile ilgili

¹⁵⁶ Turan, a.g.e., s.51.

¹⁵⁷ Ersin Kalaycıoğlu, “Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış”, **İstanbul Üni. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı:37, 1979, s.172.

¹⁵⁸ Milbrath, a.g.e., p.58.

özel durumuyla bağlantılıdır.”¹⁵⁹. Sosyo-ekonomik statüsü yüksek olmasına karşın, eğer kişinin etkinlik duygusu güçlü değilse, kişi siyasette aktif olmayabilir, yine sosyo-ekonomik statüsü düşük bir kişi eğer güçlü bir etkinlik duygusuna sahipse siyasette daha aktif olabilir.

Siyasal kültürün biçimi, siyasal etkinlik duygusunu etkilemektedir. Siyasal kültür, katılıma elverişli ise bireylerin siyasal etkinlik duygusu da güçlü olacaktır¹⁶⁰. Bazı kültürlerde vatandaşlar siyasal kararların nasıl alındığından haberdar değildirler. Sadece hükümetin icraatlarının kendilerine ne getireceği veya ne götüreceği ile ilgilenirler. Hükümet kararlarına katılma haklarının olabileceğinden haberdar değildirler¹⁶¹.

Siyasal katılımı arttıran bir diğer bireysel nitelik, vatandaşlık görevi duygusudur. Vatandaşlık görevi duygusuna sahip olan kişi siyasette etkili olup olmayacağına bakmaksızın siyasal katılımında bulunmaktadır. Baykal, demografik değişkenler sabit tutulduğu halde bütün yaş, gelir, eğitim ve meslek gruplarında bu ilişkinin görüldüğünü, yüksek sosyo-ekonomik faktörler ve yüksek eğitimin yurttaşlık görevi duygusunu arttırdığını ifade etmektedir¹⁶².

Sosyal girişkenlik de siyasal katılımı arttıran başka bir kişisel niteliktir. Sosyal girişkenlik “toplumsal ilişkilerde bir rahatlık hissine ve bunlar için gerekli olan ustalıklara sahip olmak”¹⁶³ biçiminde tanımlanabilir. Sosyal girişkenlik niteliği taşıyan kimselerin siyasal faaliyetlerde bulunma olasılığı daha yüksektir. Baykal’a göre sosyo-ekonomik statü değişkeni sabit tutulduğu zamanda da bu ilişkinin devam ettiği görülmektedir¹⁶⁴.

Siyasal katılımı arttıran psikolojik değişkenlerin yanında, siyasal katılımı azaltan psikolojik değişkenler de bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilineni siyasal yabancılaşmadır. Yabancılaşma bireyin toplumla ilgili faaliyet ve ilgilerini toplumdan ayırarak aktivitesini kaybetmesidir. Siyasal sisteme yabancılaşan birey dış dünya ile ilişkilerini kesmektedir. Sistem kendisi için bir anlam ifade etmez, gerçek ihtiyaçlarına cevap vermez, sistemi kendisini gerçekleştirmesine engeller görür¹⁶⁵. Siyasete yabancılaşmanın bir nedeni, gelişmiş toplumlarda halkın karşısına çıkan problemlerin karmaşık ve teknik bir nitelik kazanmasıdır.

¹⁵⁹ Jeanne N. Knutson, “Personality in The Study of Politics”, ed by Jeanne N. Knutson, **Handbook of Political Psychology**, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1973, p.45.

¹⁶⁰ Çukurçayır, **a.g.e.**, s.58.

¹⁶¹ Yücekök, **a.g.e.**, s.23.

¹⁶² Baykal, **a.g.e.**, s.100.

¹⁶³ Milbrath, **a.g.e.**, s.101.

¹⁶⁴ Baykal, **a.g.e.**, s.102.

¹⁶⁵ Angus Campbell “The passive citizen”, ed by William J. Crotty, Donald M. Freeman, Douglas S. Gatlin, **Political Parties and Political Behavior**, Boston, Allyn and Bacon, Inc., 1966, p.405-406.

Halk, bilgisini aşan politik konular karşısında pasif kalmakta, bu da siyasete olan ilgiyi azaltmaktadır. Yabancılaşmanın bir diğer nedeni de devletin politikası gereği bireyleri siyasetten uzak tutmasıdır¹⁶⁶.

Siyasal katılımı azaltan bir diğer değişken anomidir. Anomi durumunda birey mevcut değerlerini kaybedip yerine yenilerini ikame edememektedir. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi sağlayan geçiş toplumlarının bireylerinde daha çok görülür. Eski değerlerini kaybeden birey, yerine yenilerini ikame edemediği için bir bocalama ve normsuzluk içindedir. Katılımı azaltan bir diğer psikolojik değişken olan sinizm de ise birey güvensizlik, şüphecilik ve düşmanlık duyguları içerisindedir. Sinik kişiyi, yabancılaşan ve anomi durumundaki kişilerden ayıran özelliği siyasal sistemden kopması değil sisteme karşı düşmanlık sayılabilecek ölçüde tümüyle olumsuz bir tavır sergilemesidir¹⁶⁷. Anomi ve sinizm durumundaki kişiler içinde bulundukları psikolojik durum gereği siyasetten uzak durmaktadırlar.

1.5. SİYASAL KATILIMA ETKİ EDEN FAKTÖRLER (KAYNAKLAR)

İnsan bir takım özellikleri yaş ve cinsiyet gibi doğuştan getirirken, bazı özellikleri de eğitim, meslek, gelir gibi sonradan kazanır. Bütün bunlar sosyal hayatın içinde bize bir takım imkanlar sunarlar. Bu imkan ve koşullar aynı zamanda bizim çevremizi ve dünyayı algılayışımızı etkiler. Dolayısı ile bu özellikler çerçevesinde bir kültür ediniriz. Bu kültür aynı zamanda siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerimizi de etkiler, şekillendirir. Biz de bu kısımda siyasal kültürümüzü bu denli derinden etkileyen faktörler üzerinde durmaya çalışacağız.

1.5.1.Yaş ve Siyasal Katılım

Siyasal toplumsallaşmanın tahmin edilenden çok daha erken yaşlarda başladığı araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Kapani, **a.g.e.**, s. 135-137.

¹⁶⁷ Baykal, **a.g.e.**, s.103.

¹⁶⁸ Easton; Hess, **a.g.e.**, p.126, Almond; Powell, **a.g.e.**, p.41., Robert D. Hess, Judith V. Torney, **The Development of Political Attitudes in Children**, Chicago, Aldine Publishing Company, 1967, p.92.

“Çocuk ilk yaşlardan itibaren politik faaliyetlere angaje olmaya başlamaktadır. Çocukların politik faaliyetlerinin sayısı, sekiz yaş civarında artar”¹⁶⁹.

Siyasal tutum ve davranışları çocukluk yaşlarından almakla birlikte, gençlerin siyasal katılım konusunda pek istekli olmadıkları belirtilmektedir.

Baykal, yaş değişkenini bağımsız bir şekilde tetkik etmeyi gerekli görmemektedir. Ona göre yaş ile ilgili bulgular iki noktada toplanmaktadır. İlki, gençlerde ve yaşlılarda katılım oranı düşük iken, orta yaşlılarda katılım daha yüksektir. İkincisi, gençler radikal siyasal hareketleri daha çok desteklemekte ve yaş ilerledikçe insanlar muhafazakarlaşmaktadırlar¹⁷⁰.

Kalaycıoğlu da Kore, Kenya ve Türkiye üzerine yaptığı araştırmada, gençlerin siyasete (oy verme, siyasal kampanya faaliyetleri) daha az ilgi gösterdiklerini tespit etmiştir. Orta yaşlar ise siyasal katılımın en yoğun olduğu dönemlerdir.

“Orta yaşlı bir adam genellikle yerleşmiş, belli bir statü ve mesleğe kavuşmuş adamdır. Dolayısı ile koruyacağı çok şey vardır, toplumda. Bu nedenle orta yaşlarda siyasal katılma artacaktır”¹⁷¹.

Yaşlanmayla birlikte katılım yoğunluğu yine azalmaktadır¹⁷². Yaşlılığın getirmiş olduğu bir takım fiziksel (enerji kaybı, hastalıklar) ve psikolojik (hayata karşı pek bir beklentisinin kalmaması, ölümün yaklaşması) gerçekler yaşlıları siyasetle ilgilenmekten alıkoymaktadır.

Turan da aynı yönde görüş belirtmektedir: “Gençlerin (takriben 25 yaşına kadar) düzensiz ve daha düşük düzeylerde bir katılma gösterdikleri, orta yaş grubuna girdikten sonra siyasetle daha yakından ilgilendikleri, altmış yaşından sonra ilginin yeniden azalmağa başladığı saptanmıştır”¹⁷³.

Yaş kategorilerine göre katılımın gençlerde düşük orta yaşlarda yüksek ve yaşlılarda düşük olduğu yönündeki genel kanı sosyal, siyasal ve ekonomik bakımdan sorunlarını büyük ölçüde çözmüş toplumlar için büyük ölçüde doğru iken, mevcut sorunların (etnik,

¹⁶⁹ Hess, Torney, **a.g.e.**, p.92.

¹⁷⁰ Baykal, **a.g.e.**, s.82.

¹⁷¹ Ahmet Yücekök, “Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış” **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, No:4, 1969, s.192.

¹⁷² Ersin Kalaycıoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, s.131-161.

¹⁷³ Turan, **a.g.e.**, s.80.

dinsel, ekonomik) çözülmediği ya da çözülemediği, politize olmuş bir toplumda gençler ile orta yaşlılar arasında farklı düzeylerde katılım oranlarını beklemek pek gerçekçi olmaz. Yine geleneksel ilişkilerin hakim olduğu, duygusal ve ekonomik bağımlılıkların egemen olduğu topluluklarda uyarılmış katılım ön planda olduğundan, buralarda yaş kategorileri arasında farklılık görmek biraz zordur.

Muzaffer Sencer ise, seçmen davranışları (oy verme) üzerine yaptığı alan araştırması sonuçlarına göre siyasal davranışta bulunanların dörtte üçünün 21-49 yaşları arasında olduğu sonucuna varmıştır. Aynı dağılımın hemen bütün parti tercihi kategorilerinde ortaya çıktığını, başka bir ifade ile bu kategorilerde çeşitli yaş öbeklerinin aynı yığılmayı gösterdiğini görmüş ve bundan dolayı da yaş ile siyasal tercih arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı kanaatine varmıştır. Ancak aynı çalışmadaki tablo incelendiğinde 50 ve 50'nin üzerindeki (yaş) seçmenlerin katılımının 21-49 yaşları arasındaki seçmenlerin katılımına oranla daha düşük olduğu görülmektedir¹⁷⁴.

Gençler geleneksel katılma yollarına (oy verme, parti ve kampanya faaliyetlerine katılma) fazla ilgi göstermemekle birlikte, gerek enerji gerek zaman gerektiren (gösteri yürüyüşü, eylem, açlık grevi, protesto faaliyetleri) siyasal katılım yollarına yüksek yaş gruplarına göre daha çok rağbet etmeleri mümkündür. Genç insan, inandığı şeyin mutlak doğru olduğuna inanır. Çünkü yaşı itibarıyla hayat tecrübesinden uzak olduğundan hayatta iyi ile kötü arasındaki çizginin siyah ile beyaz arasındaki çizgi kadar kesin ve net olduğunu düşünür. “Düşük yaş kategorileri içinde yer alanlar arasında, en radikal siyasal görüşlerin yer aldığına kuşku yoktur”¹⁷⁵. Taşıdığı gençlik enerjisi ile inandığı şeye sıkı sıkıya sarılır. Bir an önce onu hayata geçirmek ister¹⁷⁶. Gençlerin sahip olduğu enerji ve duygusallık, aynı zamanda orta yaşlılardaki aile sorumluluğu, iş ve barınma ihtiyacı gibi sorumluluklarının bulunmayışı, gençleri siyasal katılımın aktif eylemleri içine çekebilmektedir.

Yaş, parti tercihinde stabilize bir faktördür. Amerika seçmenleri üzerine yapılan çalışmalarda, gençlerin partilere bağlılıklarının katı, pekişmiş olmadığı görülmektedir. Ancak yaş ilerledikçe bağlılık giderek katılaşmakta ve bu kişilerin daha önce sürekli destekledikleri partiyi değiştirmeleri zor olmaktadır. Genç olan bir kişinin parti tercihi-

¹⁷⁴ Muzaffer Sencer, **Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, İstanbul, May Yayınları, 1974, s.100.

¹⁷⁵ Nermin Abadan, “Türk Üniversite Öğrencileri ile Genç İşçilerin Siyasal Eğilimleri”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, No:1, Mart, 1971, s.68.

¹⁷⁶ Alan Marsh, Max Kaase, “Background of Political Action”, Ed. by Samuel H. Barnes, Max Kaase, **Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies**, California, Sage Publications, 1979, p.101..

özellikle sosyal statüsü ve gelir düzeyi değişirse- değişebilir. İstatistikler göstermektedir ki genç demokratların, orta yaşlarda cumhuriyetçi partiye yönelmeleri, genç cumhuriyetçilerin demokrat olmalarından daha çok ihtimal dahilindedir¹⁷⁷. “Gençler, yaşlılara oranla, genellikle daha çok değişme ve yenilik yanlısıdır. Yaşlılarda ise tutucu eğilimler güçlenmektedir”¹⁷⁸. Yaşın ilerlemesiyle birlikte insanların muhafazakarlaştıkları görülmektedir.

“İnsanlar gençliklerinin görüş ve bağlarını sürdürmek yönelimindedirler. Böylelikle, günümüzde daha yaşlı bir nüfusun siyasal değişiklikleri yavaşlatması olası olmaktadır”¹⁷⁹.

Siyasal katılımın kaynaklarından olan yaş, katılımın diğer kaynaklarından olan meslek statüsü ve sosyo-ekonomik statü üzerinde de etkili olabilmektedir. Pek çok sosyo-ekonomik statü, ancak belirli bir birikim ve liyakat sınaması sonucu ulaşılabilen mertebelerdir. Bunun yanında kırsal kesimlerde belirli bir yaşa erişmeyen bireylerin yüksek bir sosyo-ekonomik statüye erişebilmesi pek mümkün değildir. Aynı zamanda birey yaşlandıkça belirli ilişkilerin içine girmekte, çevre oluşturmakta, bir takım faaliyetlerin –parti ve derneklere üye olma- içine girme olasılığı artmaktadır. Sonuçta yaş siyasal katılımı doğrudan doğruya etkileyebileceği gibi siyasal katılımın diğer kaynakları ile birleşerek siyasal katılımı belirlemede katkıda bulunabilecek bir kaynaktır¹⁸⁰.

1.5.2. Cinsiyet ve Siyasal Katılım

Siyasal katılımın önemli kaynaklarından biri cinsiyetler arası katılım farklılıklarının önemidir. Gerek geleneksel toplumlarda, gerek modern toplumlarda kadın ve erkeğe özgü roller belirlenmiştir. Buna göre erkekler daha çok kamusal alanda, kadınlar ise ev içi işlerle ilgilenen farklı iki cinsiyet olarak algılanmaktadır. Kadın ve erkeklerle ilgili yaratılmış olan bu imaj, iki cinsiyet arasında siyasal konularda da davranış farklılıklarını doğurmaktadır.

¹⁷⁷ Carr, vd., **a.g.e.**, s.253

¹⁷⁸ Kışlalı, **a.g.e.**, s.133.

¹⁷⁹ Lipset, **a.g.e.**, s.258.

¹⁸⁰ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.22-23.

Bugüne kadar yapılan hemen hemen bütün çalışmalar erkeklerin kadınlara oranla daha çok siyasetle ilgilendiklerini (oy verme, siyasal kampanya faaliyetlerine katılma, parti üyeliği vb.) ortaya koymuştur¹⁸¹.

Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre, 1958-1988 yılları arasında yapılan seçimlerde ortalama % 7 oranında kadınlar, erkeklerden daha az siyasal katılımında bulunmuştur¹⁸².

Yine Ersin Kalaycıoğlu Türkiye, Kenya ve Kore üzerine yaptığı karşılaştırmalı çalışmada, Kenya’da kadın seçmenlerin % 23.8’i ve erkeklerin % 13.2’si, Kore’de kadın seçmenlerin %15.7’si ile erkeklerin % 8.1’i, Türkiye’de ise kadınların % 25.5’i ile erkek seçmenlerin %6.9’unun siyasal hayata çok seyrek biçimde katıldıklarını tespit etmiştir. Aynı şekilde Kenya’da kadınların % 7.2’si ile erkek seçmenlerin % 24.4’ü, Kore’de kadın seçmenlerin % 6.8’i ile erkeklerin % 20.7’sinin, Türkiye’de de kadın seçmenlerin %3’ünün, erkek seçmenlerin ise % 14.2’sinin çok yoğun bir şekilde siyasal yaşama katıldıkları tespit edilmiştir¹⁸³. 1969 Milletvekili Seçimlerinden hemen önce Muzaffer Sencer tarafından yapılan alan araştırması sonuçlarında da, siyasal bir tercihte bulunmayan ya da bulunma niyetinde olmayan seçmenler arasında kadınların erkeklerden % 15-17 oranında fazla olduğu görülmektedir¹⁸⁴. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik statü durumunda, cinsiyetler arası katılım farkı daha da belirginleşmektedir¹⁸⁵.

Kadınların siyasal katılım konusunda farklı bir diğer yönleri, siyasal tercihlerinde erkeklere oranla daha muhafazakar davranışlarıdır¹⁸⁶. Nermin Abadan, 1964’te Ankara şehir nüfusunun siyasi eğilimleri üzerine yaptığı çalışmada “Türkiye’de kaç siyasi parti istiyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplarda kadınların % 72’si tek parti biçiminde cevaplarırken, erkeklerin % 76’sı üç’ten çok siyasi parti istediklerini ortaya koymaktadır. Yine bu soruya cevap vermeyen erkeklerin oranı %35 iken bu oran kadınlarda % 65’dir¹⁸⁷. Kadınlar huzur ve istikrarı temin etmede tek partiyi daha uygun bulurken, erkekler kadınlara

¹⁸¹ Carr, vd., **a.g.e.**, s.260., Milbrath, **a.g.e.**, s.135., Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.115., Şirin Tekeli, **Kadın ve Siyasal-Toplumsal Hayat**, İstanbul, Birim Yayınları, s.129., Baykal, **a.g.e.**, s.63.; Kışlalı, **a.g.e.**, s.144.

¹⁸² Ömer Çaha, Metin Toprak, İbrahim Dalmış, “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, **Yeni Türkiye**, Sayı:9, Yıl:2, Mayıs-Haziran1996, s.205.

¹⁸³ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.115.

¹⁸⁴ Sencer, **a.g.e.**, s.99.

¹⁸⁵ Milbrath, **a.g.e.**, s.136.

¹⁸⁶ Nermin Abadan, “Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler Nisan 1964”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, No:2, Haziran 1965, s.508, Lipset, **a.g.e.**, s.250, Tekeli,**a.g.e.**, s.139.

¹⁸⁷ Abadan, **a.g.e.**, s. 508.

göre daha liberal bir tutum sergilemektedirler. Yine aynı şekilde cevap vermeyenlerin % 65'inin kadın olması da kadınların siyasetten ne kadar uzak olduğunu ya da uzaklaştırıldığını göstermektedir. TÜSES Vakfı ve Veri Araştırma A.Ş. tarafından Mart-Nisan 1996'da yapılmış olan alan çalışmasında deneklere "Bugün bir milletvekili seçimi yapılacak olsa, oyunuzu hangi partiye verirsiniz?" şeklindeki soruya çalışan kadınların % 38'i (üçünün toplamı) RP, DYP ve ANAP' a oy vereceklerini söylerlerken, ev kadını ve köylü kadınların % 50 ve yukarısı bu üç partiye oy vereceklerini söylemişlerdir¹⁸⁸. Burada görüldüğü gibi kamusal alanın dışına çıkmamış ve çalışmayan kadınların muhafazakar ve merkez sağda yer alan partilere olan ilgileri, iş hayatının içinde yer alan kadınlara göre daha yüksektir.

Kadınların muhafazakar tutumları gelişmiş olan ülkelerde de devam etmektedir. Fransa'da yapılan bir kamuoyu araştırmasında kadınların % 47'si oylarını kullanacaklarına karar verirken kilisenin durumunu "çok" ya da "biraz" düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda erkeklerin oranı ise % 33'tür¹⁸⁹. Bunun yanında Avrupa'da yapılmış başka araştırmalar da kadın seçmenlerin tercihlerinin daha çok gelenekçi, otoriter, disiplinli siyasi düzenlerden yana oldukları görülmüştür¹⁹⁰.

Kadın ve erkeklerin siyasal tercihleri konusunda ortaya çıkan bir diğer durum da eşlerin aynı parti ya da adayı desteklemeleridir¹⁹¹. Bu durum kadınların kocalarına bağımlı olarak tercihte bulunmalarından kaynaklanmaktadır. "Evli kadınlar, kocalarına bağımlı olarak daha çok sandık başına gidiyorlar"¹⁹².

Araştırmalara göre, gelişmiş Avrupa ülkelerinde, kocaları ile aynı partiye oy veren kadınların oranı Norveç'te % 88, Fransa'da % 89 ve Hollanda'da % 92'dir¹⁹³. Kadınlar sadece oy verme davranışında erkeklere oranla daha az siyasal katılımda bulunmuyorlar. Bütün katılım biçimlerinde bu fark görülmektedir. "Kadınların siyasal katılmanın her biçiminde erkeklere kıyasla daha az faaliyet göstermeleri evrensel bir eğilimi yansıtmaktadır"¹⁹⁴.

¹⁸⁸ Nejat Erder, **Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri**, Ankara, TÜSES - Veri Araştırma A.Ş., 1996, s.155.

¹⁸⁹ Lipset, **a.g.e.**, s.250.

¹⁹⁰ Abadan, **a.g.e.**, s. 509.; Baykal, **a.g.e.**, s.65.

¹⁹¹ Milbrath, **a.g.e.**, s.136.

¹⁹² Kışlalı, **a.g.e.**, s.144.

¹⁹³ **A.e.**, s.145.

¹⁹⁴ Turan, **a.g.e.**, s.79.

Özer Ozankaya, kırsal kesim üzerine yaptığı alan araştırması çalışmasında örneklem içinde yer alan köylerde ikamet eden kadınların hemen hemen tümünün siyasetle ilgilenmediklerini, siyasal konularla ilgilenmek gerekip gerekmediği sorusuna büyük ölçüde “Bilmiyorum” veya “Uygun düşmez” dediklerini tespit etmiştir¹⁹⁵. Yine bu çalışmada, çok düşük oranda kadınların kendi iradeleriyle oy kullandıkları, büyük oranda ise kocaları tarafından yönlendirildikleri ortaya çıkmaktadır¹⁹⁶. Türkiye’de uyarılmış katılımın en yoğun olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da siyasal katılım konusunda kadınların daha da çok erkeklere bağımlı olarak siyasal tercihte bulundukları söylenebilir¹⁹⁷.

Kadınların genelde erkeklere oranla siyasetten uzak durmaları ve erkeklere bağımlı hareket etmeleri, kadının tarihi koşullar nedeniyle ekonomik bakımdan bağımlılıklarından kaynaklanıyor görülmektedir. Kadının eve kapatılması ve evin temel ihtiyaçlarını erkeklerin sağlıyor olması kadını erkeğe bağımlı hale getirmiş, erkekler de kadınları sosyal ve siyasal yaşamdaki rekabetten uzak tutmuştur. “Erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarının son derece yaygın olduğu kanıtlanmış”¹⁹⁸tır.

Ev kadını siyasal yaşama erkekten daha az ilgi duymaktadır, çünkü siyasal yaşamın boyutları onun küçük dünyasını çok aşmaktadır. Siyasal konularla ilgili bilgilerinin azlığı, seçimlere daha düşük oranda katılmaları, hep siyasal yaşama duydukları ilginin görece azlığıyla açıklanabilir. Siyasal konular daha çok kocasının ilgi alanı olduğu için, kocasının yaptığı siyasal tercihe katılması doğaldır. Duygusal koşullardan daha çok etkilenmeleri, güçlüye sığınarak güvence ve kararlılık aramaları, genellikle toplumda yaşadıkları koşulların bir ürünüdür. Bilinmeyen şeyler insanı korkutur. Kadınlar da siyasal yaşamla ilgili yeterli bilgiye sahip bulunmadıklarına göre, neler getireceğini iyice görmedikleri değişikliklere karşı, güçlüye ve kararlılığa sarılırken, ister istemez tutucu eğilimler gösterirler¹⁹⁹.

Gelişmiş toplumlarda kadın özellikle sosyal hayatın içinde olmakla birlikte erkeğin egemenliği hala devam etmektedir. Nitekim eğitim, gelir, kitle haberleşme araçlarından yararlanma gibi siyasal katılmayı etkileyen unsurlar bakımından kadınların erkeklerden daha az imkana sahip olmadıkları ülkelerde de kadınların erkeklere oranla daha az siyasal katılımında bulundukları görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Baykal’ın Robert Lane’dan

¹⁹⁵ Ozankaya, **a.g.e.**, s.204.

¹⁹⁶ **A.e.**, s.204-205.

¹⁹⁷ Bkz. Erdoğan, **a.g.e.**, s.277-310.; Nuhrat, **a.g.e.**, s.219-244.

¹⁹⁸ Caroline Ramazanoğlu, **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**, Çev. Mefkure Bayatlı, İstanbul, Pencere Yayınları, 1998, s.123.

¹⁹⁹ Kışlalı, **a.g.e.**, s.150-151.

esinlenerek yaptığı yorum oldukça anlamlıdır. Buna göre kadının rolü hakkında var olan imaj onların siyasal davranışlarındaki farklılığı ortaya koymaktadır. Bu imaja göre siyaset erkek işidir. Sosyal alanda kadının önü açılmış olmakla birlikte, siyasal alanda aynı anlayış gösterilmemektedir. Bunda kadının siyasal haklara geç kavuşmasının da etkisi vardır. Kadın ve erkek, toplumsal imaja göre iktidar ilişkisi bakımından farklı iki uca yerleştirilmiştir. Erkek hakim ve kuvvetli, kadın ise zayıf ve bağımlıdır. Siyaset daha çok erkek işidir²⁰⁰.

Kadının toplumdaki imajının olumlu yönde değişmesiyle birlikte kadın ve erkekler arasındaki siyasal katılım farklarının kadınlar lehine azaldığı görülmektedir. Nitekim Norveç'te 1901-1913 yılları arasında kadınların oy verme oranı erkeklerden % 20 az iken, 1916-1922 yılları arasında % 15 ile %20 arasında kalmış, 1947'den sonra da %10'un altına düşmüştür²⁰¹. Kadınlar ile erkekler arasındaki katılım farkının toplumdaki kadın imajının değişmesiyle beraber azalacağını tahmin etmek zor olmamasına rağmen, kadın ve erkeğin psikolojik durumunun bunda ne kadar etkili olduğunu ve bu farkın ilerde tümüyle kapanıp kapanmayacağını söylemek şimdilik zor görülmektedir.

1.5.3. Meslek ve Siyasal Katılım

Meslek, yaş ve cinsiyet gibi doğuştan kazanılan bir özellik değildir. İnsan yaşamının bir dönemini kapsamaktadır. Ortalama olarak insanlar yirmili yaşlardan itibaren bir mesleğe sahip olmaktadır. Aynı zamanda insanlar sürekli aynı meslekte kalmamakta yatay veya dikey biçimde mesleğini değiştirebilmektedirler. Siyasal katılımı etkilemesi açısından önemini anlamak için mesleği, eğitim ya da gelir düzeyi gibi kategorilere ayırmak zordur. Çünkü meslekle ilgili elimizde standart veriler bulunmamaktadır. Bir an için mesleği gelir düzeylerinde sınıflandırmayı düşünsük bile bu pek bir anlam ifade etmez. Çünkü aynı meslekten olanlar- memurlar (düşük statülü memur, yüksek statülü bürokrat), işçiler (asgari ücretle çalışan işçi, daha çok ücret alan işçi), çiftçinin sahip olduğu toprağın miktarı – arasında bile yüksek oranda ücret farkları olabilmektedir.

Meslekleri birbirlerine göre sınıflandırmanın bir başka yolu, toplum nazarında meslek gruplarının sahip olduğu prestije göre bir ayırım düşünülebilir. Nitekim bu tür çalışmalarda meslek gruplarının yüksek veya düşük statüleri göz önünde

²⁰⁰ Baykal, a.g.e., s.64.

²⁰¹ Şaban Sitembölükbaşı, **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler (Isparta Örnekolay Araştırması 1995-1999)**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.67.

bulundurulmaktadır. Ancak prestij esasına dayanan bir sınıflandırma –anlamli olsa da– nihayetinde mesleğin siyasal katılma üzerindeki etkisini bütünüyle açıklayamayacaktır. Ayrıca meslek diğer değişkenlerden de bağımsız değildir. Eğitim ve gelir gibi diğer değişkenlerle yakın olan bağı göz önünde bulundurulursa mesleği, diğer değişkenlerden bağımsız bir şekilde incelemenin güçlüğü daha iyi anlaşılacaktır²⁰².

Lane'e göre meslek statüsü siyasal katılmayı şu yollardan etkileyebilir²⁰³:

- Meslek, siyasal değeri olabilecek bazı yetenekler ya da becerileri insana kazandırıyor olabilir.
- Siyasetle ilgilenen insanları bir araya getirerek, etkileşim sağlıyor olabilir.
- Mesleği icabı, hükümet kararlarından etkilenildiği için siyasete ilgiyi artırıyor olabilir.
- Meslek icabı insanlar bazı rolleri oynamak zorunda olabilirler ve bu roller siyasete olan ilgiyi artırabilir.

Bunlara ek olarak Lipset boş zamanın, siyasal katılımı etkileyebileceğini belirtmektedir²⁰⁴.

Turan, eğitim ve gelirden bağımsız olarak, mesleğin (avukatlık ve öğretmenlik) siyasal davranış ve siyasal katılmayı etkilediğini gösteren bilgilerin bulunduğunu belirtmektedir²⁰⁵.

Yüksek meslek statüsüne sahip bireylerin, meslekleri icabı sahip oldukları etkinlik duygusu ile de daha çok siyasal katılımı bulundurmaları beklenebilir²⁰⁶. Meslek statüsü yüksek olan bireyin, aldığı eğitim, kitle iletişim araçlarını takip etme imkanı, içinde yaşadığı kentsel ortam, muhatap olduğu çevrenin siyasetle ilişkileri ve kendisine yakın çalışanlara verdiği emirler gibi faktörlerin tümü göz önünde bulundurulduğunda, daha düşük statüdeki birine göre siyasete daha çok ilgi göstermesi beklenebilecek bir şeydir.

Meslek statüsü, gelir ve eğitimden bağımsız değildir. Birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedirler. Bu üç bileşimden doğan yüksek statüdeki kişilerin boş zamanları da çok olur. Boş zaman, dış dünya ile daha rahat ilişki kurulmasını (kitle iletişim araçlarına açık

²⁰² Baykal, **a.g.e.**, s.45-46.

²⁰³ Robert E. Lane, **Political Life**, New York, The Free Press, 1965, p.331. Akt. Baykal, **a.g.e.**, s.46.

²⁰⁴ Lipset, **a.g.e.**, s.185.

²⁰⁵ Turan, **a.g.e.**, s.77.

²⁰⁶ Alkan, **a.g.e.**, s.113.

olma, kitap okuma, sohbetlere ve tartışmalara katılma) sağlar. Bu da bireylerin siyasete olan ilgilerini arttırmak yönünde avantaj sağlamaktadır²⁰⁷.

“Bireyin çalıştığı işin belirlediği etkenlikler, yalnızca onun toplumdaki örgütlenmiş haberleşme örgüsüne katılmasını ve dolayısıyla siyasal sorunlar üstüne bilinçliliğini etkilemekle kalmaz, siyasal etkinliklere girişmek yeteneğine de etki eder”²⁰⁸. Hukukçular, gazeteciler gibi serbest meslek çalışanları ile öğretmenlerin, işleri gereği toplumla iç içe olup, sahip oldukları girişkenlik ve boş zaman gereği siyasete daha fazla ilgi duymaları mümkündür.

Mesleklerin sahip oldukları nitelikler de siyasal katılım üzerinde etkili olabilmektedir. Bazı meslekler vardır ki siyasal iktidarın aldığı kararlardan daha çabuk etkilenmektedirler. Bu mesleklerde çalışan insanların siyasete daha çok ilgi duymaları, iktidarın kararlarından daha az etkilenenlere göre daha yüksektir²⁰⁹. Hububat fiyatlarını belirleyen iktidara karşı çiftçilerin²¹⁰ (sanayileşmiş ülkelerde görülenin aksine tarımla uğraşan bir meslek grubu olarak köylülerin oy-verme şeklinde siyasal hayata yüksek oranlarda katıldığını görüyoruz²¹¹), dış ticaretle uğraşanların direkt etkilendiği döviz kurlarının belirlenmesinde rol alan devletin kararlarına karşı tüccarların, geçimlerinin temelini oluşturan ücretlerin belirlenmesinde devletin kararlarına bağlı işçi ve memurların siyasete ilgi duymaları beklenen bir şeydir. Nitekim Bulutay ve Yıldırım, tarımsal üretimleri içinde buğday ve arpa oranının yüksek olduğu illerde seçmenlerin iktidarlara karşı çok duyarlı olduklarını belirtmektedirler²¹².

Toplu halde çalışılan yerlerde insanların birbirlerini etkilemesi ve bilinçlendirmesi yoluyla siyasal katılıma olan ilgi artabilir²¹³. Toplu halde çalışanlar arasında etkileşim daha fazladır. Ayrıca ortak çıkarları konusunda daha bilinçlidirler. Birbirlerini etkilemeleri ve bu etkilenmenin siyasi konulara yansımaları daha kolaydır. Ayrıca dernek ve sendikalar gibi

²⁰⁷ Ahmet Yücekök, **Siyasal Davranış ve Siyaset Sosyolojisi**, Ankara, (t.y.) s.14-15.

²⁰⁸ Lipset, **a.g.e.**, s.185.

²⁰⁹ Turan, **a.g.e.**, s.77.

²¹⁰ Köy ortamının fiziksel özellikleri dolayısıyla orta düzeydeki çiftçilerin katılımını sadece oy verme düzeyinde düşünebiliriz. Politikacılarla ilişkiye geçme, parti toplantılarına katılma gibi katılımın diğer biçimleri daha çok büyük toprak sahibi kişiler için söz konusu olabilir.

²¹¹ Baykal, **a.g.e.**, s.51.

²¹² Tuncer Bulutay, Nuri Yıldırım, “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi sebeplerin Önemi Üzerinde Bir Deneme”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgileri Fakültesi Dergisi**, Cilt:23, No:4, Aralık 1968, s.21.

²¹³ Sitembölükbaşı, **a.g.e.**, s.43.

insanların dayanışma halinde olduğu örgütlü ortamlar da insanları politize etmektedir²¹⁴. Nitekim kol işçilerinin siyasal katılımının düşük olduğu²¹⁵ söylenmekte, ancak “kol işçileri arasında sendikaların katılma yönünde kuvvetli bir etkisi vardır”²¹⁶ denilmektedir.

Batı demokrasilerinde işçilerin çıkarlarını temsil eden partiler yelpazesinde solda yer alan partilere işçilerin oy verme eğiliminde oldukları görülmektedir²¹⁷. Buna karşılık “kurulu düzenin sürdürülmesinin ağanın yararına”²¹⁸ olduğu düşünülürse, ağaların kurulu düzeni temsil eden statükocu partileri desteklemeleri beklenen bir tercihtir. Çiftçilerin sol partilerden ziyade sağda yer alan muhafazakar partileri destekledikleri görülmektedir. Bunun nedenleri şunlar olabilir²¹⁹: Birincisi sol partilerin kollektivist vurgusu mülkiyet haklarını kaybetmek istemeyen çiftçiler tarafından benimsenmemektedir. İkincisi de çiftçilerin dinsel değerlere bağlılığına karşı sol düşüncenin dini değerleri önemsememesidir.

1.5.4. Yerleşim Birimi (Kır-Kent Ayrımı) ve Siyasal Katılım

Kentleşme, medeniyet tarihinde önemli rol oynamış, toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda değişimleri de içeren, nüfus birikim sürecinin ötesinde anlamı olan bir kavramdır. Bu bağlamda kentleşme, “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir”²²⁰.

Kentsel yaşam, modern katılımcı bir kültürel çevre içinde sürdüğünden, değer ve tutumların oluşmasında çevrenin belirleyiciliği (komşular, çalışma grupları, dernekler, yerel parti organizasyonları vb.) de göz önünde bulundurulduğunda, kentte yaşayanların siyasal konularda daha katılımcı olmaları beklenebilir. Nitekim kent ortamında siyasal içerikler, kırsal kesime oranla daha çoktur. Çünkü kentsel çevre, eğitim, kitle iletişim araçlarını izleme, yüksek statülü meslek edinebilme gibi kırsal kesimde yaşayanların daha az ulaşabildiği imkanları sunmaktadır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, kentsel ortamda

²¹⁴ Bkz. Narlı, **a.g.e.**, s.1-7.

²¹⁵ Sencer, **a.g.e.**, s.140.

²¹⁶ Lipset, **a.g.e.**, s184.

²¹⁷ Şirin Tekeli, “Türkiye’de İşçilerin Siyasal Tercihlerinde Ortaya Çıkan Gelişmelere İlişkin Bazı Gözlemler”, **İstanbul Üni. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı:37, 1979, s.53.

²¹⁸ Bulutay, **a.g.e.**, s.92.

²¹⁹ Sitembölükbaşı, **a.g.e.**, s.50-51.

²²⁰ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s.5.

yaşayanların kırsal kesimde oturanlara oranla daha çok siyasete ilgi duymaları, siyasi konuları konuşmaları ve aktif olarak daha çok siyasal katılımında bulunmaları olağandır²²¹. Milbrath, şehir hayatının siyasal katılma üzerindeki etkisi için “şehir ortamında yaşayan insanlar, kırsal kesimde yaşayan insanlara göre politik konularda uyarılmaya daha çok müsaittirler”²²² demektedir. Kentleşme-siyasal katılım ilişkisi ile ilgili Özer’in İstanbul’da iki mahalle üzerine yaptığı çalışmada, deneklerin şehirde oturma sürelerinin artmasına paralel bir biçimde siyasete daha çok ilgi gösterdikleri ve siyasete daha faal olarak katıldıkları sonucuna varılmıştır²²³.

Geniş manadaki katılım (partiye üyelik, mitinglere ve gösterilere katılma gibi) için kır-kent ayırımında kentli insanların daha katılımcı oldukları söylenebilecekken, dar anlamda siyasal katılım olan oy verme davranışı ile ilgili olarak bu iki yerleşme alanındaki katılım için böyle bir farklılığın olduğunu söylemek zordur. Çünkü yerleşme yeri bağlamında seçmenlerin oy verme davranışını incelemek üzere yapılan araştırmalar birbirlerinin aksine sonuçlar vermiştir.

Yerleşme birimi ile siyasal katılma (oy verme) ilişkisi yönünde yapılan çalışmalarda genelde varılan sonuç, şehir hayatının siyasal katılımı arttırdığı yönündedir. Tingsten’in 1937’de yaptığı çalışma ile Rokkan ve Valen’in 1897’den 1927’e kadar Norveç’te yapılmış bütün seçim sonuçları üzerine yaptıkları çalışmalarda şehir seçmeninin kırsal seçmene oranla oy verme bakımından daha katılımcı oldukları kanıtlamışlardır²²⁴. Yine Amerika üzerine yapılan çalışmada da benzer sonuçlara varılmıştır²²⁵.

Ancak bunun genel geçer bir kural olduğunu söylemek zordur. Çünkü Fransa, Almanya, İngiltere ve Japonya gibi ülkelerde yapılan çalışmalar, bu ülkelerde kırsal kesimin kentlerde yaşayan insanlara göre daha katılımcı olduklarını göstermiştir²²⁶. Aynı durumun Türkiye için de geçerli olduğunu görüyoruz. 1961, 1965, 1969 ve 1973 yıllarında Türkiye’de yapılan seçim sonuçlarına göre kırsal kesimde seçime katılma oranı kentlere göre daha yüksektir²²⁷. Aynı şekilde 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları’na göre Türkiye’de

²²¹ Campbell, **a.g.e.**, p.412-413, Ersin Kalaycıoğlu, “Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış”, s.170.

²²² Milbrath, **a.g.e.**, p.42.

²²³ İnan Özer, “Kentleşme ve Siyasal Katılma”, **Hacettepe Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi**, Cilt:12,1994, s.126-131.

²²⁴ Baykal, **a.g.e.**, s.66-67.

²²⁵ Campbell; Gurin; Miller, **a.g.e.**, p.71

²²⁶ Nur Vergin, **Kentleşme ve Siyasal Yaşam** (yayınlanmamış doçentlik tezi), 1977, s.76., Milbrath, **a.g.e.**, s.129.

²²⁷ Nur Vergin, **Kentleşme ve Siyasal Yaşam** (yayınlanmamış doçentlik tezi), s.159.

ortalama oy kullanma oranı %83,9 iken, uyarılmış katılımın çok yaygın olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Mardin ilinin Kızıltepe ilçesine bağlı köy ve bucaklarda oran %96,5'tir²²⁸. 2002 genel seçim sonuçlarında Türkiye ortalaması %79,1 iken, söz konusu köy ve bucaklarda oran %92,4'tür²²⁹.

Huntington ve Dominguez ise şehir hayatının siyasal katılım üzerindeki etkisini red etmektedirler. Her iki araştırmacı birçok ülkede kentsel ve kırsal seçime katılma oranları arasında gerçek bir farkın olmadığını belirtmektedirler. Şehirsel oranların daha yüksek olduğu ülkelerde bu durumun yapay bir ilişki olduğunu, bu ülkelerde eğitim ve meslek farkları sabit tutulduğu zaman, yerleşme merkezinin büyüklüğü ve şehirde yaşama süresinin siyasal katılma üzerinde bir etkiye sahip olmadığını gördüğünü, söylemektedirler²³⁰.

Kırsal kesimdeki yüksek katılımı açıklamak için, genellikle, köylerin daha küçük ve türdeş oldukları, sosyal dayanışmanın fazla olduğu ve bunun bireyler üzerine baskı oluşturduğu, yerel eşrafın uyarma gücünün arttığı söylenmektedir²³¹. Bunun yanında, şehir hayatının bireylere oy vermeden daha etkin denilebilecek katılma yollarını sunduğu, bu durumun da kişileri oy vermekten soğuttuğu iddia edilmektedir. Bunlara ilaveten köyden kente göçün bir kültür şoku yarattığı, güvensizlik, yabancılaşma gibi duygulara sebep olduğu, bunun da oy verme yönünde siyasete olan katılımı azalttığı belirtilmektedir²³².

Baykal, Japonya ve kısmen Fransa'da kırsal kesimin daha katılımcı gözükmesini, ulusal bütünleşmede görülen sıkıntılara bağlamaktadır. Bu tür toplumlarda kültürel bütünlüğünü koruyan parçanın geleneksel olanın olduğunu, hızlı bir şehirleşme içinde olan kent kısmında ise intibak sorunları ile karşılaşıldığını bunun da siyasete olan ilgiyi azalttığını söylemektedir²³³. Baykal benzer durumun Türkiye için de geçerli olduğunu söylemektedir²³⁴. Özer, yaptığı çalışmada Baykal'ın tezini destekler sonuçlara varmıştır²³⁵.

Ozankaya, dört köy üzerine yaptığı araştırma sonuçlarına göre köylerde canlı bir siyasal ilginin olmadığını, köylülerin çoğunluğunun demokrasinin mahiyetini ve anlamını

²²⁸ **20.10. 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü

²²⁹ **3.11. 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü

²³⁰ Huntington; Dominguez, **a.g.e.**, s.52.

²³¹ 1961, 1965 ve 1969 seçimlerine göre kırsal kesim, şehir seçmenine göre ortalama %8 oranında daha fazla seçimlere katılmıştır. Bu farkın Türkiye'nin en geri kalmış bölgeleri olan Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde ortalama %23 olduğu göz önünde bulundurulursa bu bölgelerdeki kırsal kesimin seçimlere katılımının mobilize olduğu konusunda önemli bir ipucu olmaktadır.

²³² Özbudun, **a.g.e.**, s.105.

²³³ Baykal, **a.g.e.**, s.69-70.

²³⁴ **A.e.**, s.73.

²³⁵ Özer, **a.g.e.**, s.132.

bilmediklerini, siyasal partiler ve parlamento üyeleri hakkındaki bilgilerinin sathi, mahalli çıkarlara yönelik ve dinsel öğelere dayalı olduğunu belirtmekte ve köylülerin siyaseti, aktörü kendileri olmayan tehlikeli bir oyundan ibaret gördükleri tespitinde bulunmaktadır²³⁶. Bu tespitler de göz önünde bulundurulursa kırsal kesimdeki katılımın daha yüksek olmasını, en azından Türkiye’deki kırsal kesim seçmenleri için, siyasal kültür açısından katılımcı olmakla açıklamak zordur²³⁷.

1.5.5. Eğitim ve Siyasal Katılım

Eğitim, (siyasal) toplumsallaştırmada ve toplumsallaşmanın sonucunda ortaya çıkan (siyasal) kültürün en önemli unsurudur. Ancak toplumsallaşma ve kültür edinme süreci sadece “kitabi eğitim”le oluşmamaktadır. Aynı zamanda hayatı yaşama süreci bağlamında alınan eğitimin de bunda katkısı büyüktür. Bizim burada üzerinde duracağımız eğitim biçimi ise eğitim kurumlarında benimsenen eğitim olacaktır. Bununla birlikte hangi manada olursa olsun eğitim, siyasal katılmanın en önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

Bireylerin kültür anlayışları, eğitimin içeriğinden bağımsız değildir. Eğitimin içeriği kendi anlayışına uygun bireyler yaratır. Bu bağlamda her tür eğitim anlayışı aynı hoşgörüde bireyler yaratmaz. Faşist bir eğitim faşist, demokratik bir eğitim demokrat insanları yaratır²³⁸.

Almond ve Verba’nın beş ayrı ülkede yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, eğitim seviyesi yüksek olanlar, daha düşük olanlara nazaran siyasete ve siyasi konulara daha çok ilgilidirler. Bu sonuçlara göre eğitim seviyesi yüksek olanlar, düşük olan kimselere göre²³⁹,

- Hükümetin birey üzerindeki etkilerinin daha çok farkındadırlar.
- Siyaseti daha çok takip ediyorlar ve seçim kampanyalarına daha fazla ilgi gösteriyorlar.
- Siyaset hakkında daha fazla bilgiye sahiptirler.
- Politik konuları daha geniş bir alan üzerinde düşünürler ve siyasal ilgi alanları daha geniştir.
- Siyasal konuları daha çok konuşurlar. Bu konuda konuşabilecekleri kimseler çok daha çeşitlidir.

²³⁶ Ozankaya, **a.g.e.**, s.226.

²³⁷ Vergin, **a.g.e.**, s.164.

²³⁸ Sitebölükbaşı, **a.g.e.**, s.33.

²³⁹ Almond; Verba, **a.g.e.**, s.380-381.

- Siyasal iktidarı etkileyebilmede kendilerine daha fazla güvenmektedirler.
- Organizasyonlara daha çok üye olurlar ve sosyal çevrelerinde kendilerini daha rahat ifade ederler.

Kısacası eğitim, toplumsal statüyü yükseltmek, bireye siyasal faaliyetlerde bulunma ve örgütsel faaliyetlere girebilme bakımından gerekli olan alt yapıyı sağlamak, soyut düşünmek, karmaşık siyasal konuları anlayıp yorumlamak noktasında gerekli beceriyi kazandırmak yoluyla olduğu gibi, bireyde etkinlik ve vatandaşlık duygusu yaratmak suretiyle de siyasal katılım üzerinde etkili olabilmektedir²⁴⁰.

Yapılan araştırmalarda, eğitimle siyasal katılma arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir. Yani eğitim seviyesi yüksek olanlar düşük olanlara göre, siyasete daha çok ilgi göstermekte siyasete daha çok aktif katılmaktadırlar²⁴¹. “Eğitim ile siyasal katılma arasında olumlu bir bağlantının varlığı yani bir kimsenin eğitim seviyesinin artışı ile birlikte siyasal katılma seviyesinin de artacağı, değişik ülkelerde yapılmış bir çok araştırma ile güvenilir bir şekilde belgelenmiştir”²⁴². Almond ve Verba siyasal tutumları belirlemede eğitimin, siyasal katılmanın diğer kaynaklarından- yaş, cinsiyet meslek, oturulan yer, gelir, vb- çok daha etkili olduğunu söylemektedirler²⁴³.

Eğitimin siyasal katılma üzerindeki etkisini incelerken dikkat edilmesi gereken bir nokta eğitimin farklılaştırıcı etkisinin etnik, dinsel ve sınıfsal olguların ön plana çıktığı toplumlarda değişim göstermesidir.

“Parti sisteminin sınıf ayırımına dayandığı Norveç’te, kütle partilerinin hakim olduğu Birleşik Amerika’ya nazaran, eğitimin siyasal katılma üzerindeki etkisi daha az önem taşımaktadır. Eğitim seviyesi düşük kimseler, kendilerinin sayabilecekleri bir partinin mevcut olması halinde siyasal hayata daha aktif bir şekilde katılmaktadırlar”²⁴⁴.

Sınıfsal temelli partilerin yokluğu durumunda ise yüksek eğitimliler, düşük eğitimlilere oranla siyasete daha aktif bir katılım göstermektedirler. Bu durum etnik ve dinsel azınlıkların varlığı ve yokluğu bağlamında da geçerlidir.

²⁴⁰ Ersin Kalaycıoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, s.29.

²⁴¹ Milbrath, **a.g.e.**, s.122; Almond; Verba, **a.g.e.**, s.379.

²⁴² Baykal, **a.g.e.**, s.54.

²⁴³ Almond; Verba, **a.g.e.**, s.379.

²⁴⁴ Baykal, **a.g.e.**, s.57.

Eğitim seviyesi yüksek olanların siyasal konuları daha çok konuştukları, siyasete daha ilgili oldukları, kampanyaları daha fazla izledikleri, etkinlik duygularının daha güçlü olduğu-genel bir görüş olarak – kabul edilmekle birlikte, eğer siyasal katılma sadece oy vermek biçiminde düşünülürse eğitim ile siyasal katılma arasında aynı olumlu paralellik gözükmemektedir. Türkiye’de yapılan araştırmalar, eğitim seviyesinin düşük olduğu kırsal kesimde seçimlere katılma oranının, eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu kent ortamlarından daha fazla olduğunu göstermektedir²⁴⁵.

Eğitim seviyesi aynı zamanda siyasal değerleri de etkilemektedir. Nermin Abadan’ın Eskişehir ve Diyarbakır’da öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada, eğitim seviyesi ile genel oya taraftarlık arasında ilginç bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe kanaat liderlerinin “elitist” bir tutum takındıkları ve lise mezunlarının %50 ile üniversite mezunlarının %65’inin “tahsillinin oyu daha değerlidir” şeklinde görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Düşük eğitilmiş kişiler ise büyük oranda ‘herkese eşit oy hakkı’ yönünde görüş belirtmişlerdir²⁴⁶. Aynı zamanda 1965’te Ozankaya’nın üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri üzerine yaptığı çalışmada, öğrencilere sorulan “tahsilli kimselerle tahsilsiz kimselerin eşit oy hakkına sahip olmalarına taraftar mısınız?” sorusuna üniversite öğrencilerin yarısı “hayır” demiştir²⁴⁷.

Buradan çıkaracağımız sonuca göre eğitim, muhtevası itibariyle demokratikleştirici ve özgürleştirici bir anlayış geliştirirken, aynı zamanda günümüz demokrasi anlayışına uymayacak bazı anlayışlar da ortaya çıkarabilmektedir.

Eğitim düzeyinin siyasal katılım ile ilgili bir diğer boyutu da, tercih edilen partinin ideolojisidir. Ozankaya aynı çalışmasında vardığı sonuca göre, öğrencilerin %12’si AP’yi tercih ederken, CHP’yi destekleyenlerin oranı %47.7’dir²⁴⁸. Yine Sencer’in 1969 genel seçimlerinin hemen öncesinde yaptığı alan araştırması sonuçlarına göre ise, ilkokul üstü eğitim görenlerden AP’ye oy verenlerin oranı %26.87 iken, CHP için bu oran %38.4’tür²⁴⁹. Buradan da anlaşıldığı gibi, Türkiye örneğinde eğitim seviyesi yükseldikçe sol partiler, sağ

²⁴⁵ Sencer, **a.g.e.**, s.107.

²⁴⁶ Nermin Abadan, **1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 202-184, 1966, s.293.

²⁴⁷ Özer Ozankaya, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 209-191, 1966, s.53.

²⁴⁸ **A.e.**, s.75.

²⁴⁹ Sencer, **a.g.e.**, s.112.

partilere göre daha çok tercih edilmektedir. Ancak sadece Türkiye örneğine bakarak bunu genelleştirmek çok da anlamlı olmayacaktır.

1.5.6. Gelir ve Siyasal Katılım

Yaş, cinsiyet, yerleşme birimi, meslek ve eğitimde olduğu gibi, gelir ile siyasal katılma arasında da bir ilişki söz konusudur. Yapılan araştırmalar gelir ile siyasal katılma arasında olumlu bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır²⁵⁰. Lipset, yüksek gelir grubuna girenlerin yüksek düzeyde, düşük gelir grubundakilerin ise düşük düzeyde oy vermeye katıldığını ortaya koymaktadır²⁵¹. Birleşik Amerika’da 1948 ve 1952’de yapılmış iki seçimde, gelir artışının oy verme üzerinde olumlu yönde etki yaptığı anlaşılmıştır²⁵². Her iki seçimde de gelir arttıkça oy verme oranı da aynı paralellikte artış göstermektedir.

Ancak aynı durumun Türkiye için de geçerli olduğunu söyleyemeyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, gelir düzeyi düşük olan kırsal kesimde oy verme oranı, gelir düzeyi nispeten yüksek olan kentlere göre daha yüksektir. Türkiye’deki bu durumun sebebi Türkiye’nin özel koşulları ile bağlantılıdır. Kırsal kesimdeki sosyal kontrolün güçlü oluşu, Doğu’da toprak ağalarının ve ailelerin ileri gelenlerinin köylüleri uyarması bunun önemli sebepleridir. Nitekim, Türkiye’de oy vermenin en yüksek olduğu bölge, iktisadi ve sosyal açıdan en geri kalmış Doğu bölgesidir.

Ancak Türkiye’de büyük şehirlerde oya katılma üzerine yapılan bir araştırma, gelir gruplarının Türkiye genelindeki gelir dağılımına bağlı oya katılma davranışından farklı bir sonuç ortaya koymaktadır. Abadan’ın 1961 ve 1965 seçimleri bağlamında, büyük şehirlerde gelir durumuna göre oya katılma üzerine yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre oy vermeye en istekli gelir grubu üst gelir grubu olmakta, bu değerlere yakın bir ilgi alt gelir grubundan, buna karşılık en açık ilgisizlik orta gelir grubundan gelmektedir²⁵³.

Üst gelir gruplarının siyasi meseleleri izleme imkanına sahip olmaları, siyasi olaylardan haberdar olma yeteneğine sahip bulunmaları ve çıkarlarını gözetmeleri oya katılmalarının sebepleri olabilir. Aynı zamanda alt gelir grubundakiler de içinde bulundukları güç ekonomik koşullar sebebiyle seçim mekanizmasının bu olumsuz hayat koşullarını

²⁵⁰ Milbrath, **a.g.e.**, p.120; Baykal, **a.g.e.**, s.38.

²⁵¹ Lipset, **a.g.e.**, s.204.

²⁵² Campbell; Gurin; Miller, **a.g.e.**, p.73. Aktaran Baykal, **a.g.e.**, s.38.

²⁵³ Nermin Abadan, Ahmet Yücekök, “1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna Göre Oy Verme Davranışları”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXI, No:4, 1966, s.107.

değiştirebileceğini umut ediyor, buna karşılık orta sınıflar ise mevcut durumun devam etmesinden yana oldukları için ilgisiz kalıyor olabilirler²⁵⁴.

Lipset'in yaptığı araştırma bulguları sonuçlarına göre iktisaden gelişmiş ülkelerde düşük gelir grubuna mensup olanlar sol partileri, yüksek gelir grubuna girenler ise sağ partileri desteklemektedirler²⁵⁵. Oysaki iktisaden gelişmiş ülkeler için genel geçer bir durum olmakla birlikte aynı ilişki Türkiye gibi gelişmekte olan ve geleneksel değerlerin hakim olduğu ülkeler için geçerli değildir.

Nitekim, Sencer'in araştırmasına göre, CHP'ye oy verenlerin içinde yüksek gelirli olanların oranı AP'ye oy veren yüksek gelirli olanlardan %9-10'luk bir fazlalık göstermektedir. AP'nin aldığı oylar içinde düşük gelirli olanların oranı daha fazladır²⁵⁶. Yine 1987 seçimleri sonuçlarına göre de sol bir parti olan SHP gelişmiş illerde en fazla oyu almışken, ilin gelişmişlik düzeyi düştükçe partinin almış olduğu oylarda da düşme görülmüştür²⁵⁷.

Gelir durumu, aynı zamanda bireylerin siyasi bilincini ve siyasi sistemin niteliğine yönelik tutumlarını da etkilemektedir. Nermin Abadan, Ankara şehir nüfusunun siyasi eğilimleri üzerine yaptığı çalışmada "istenen siyasi parti sayısı" sorusuna yüksek gelir grubunda yer alanların üç ve üçten fazla siyasi partiye taraftar olduklarını, tek parti rejimine ise daha çok orta gelirli kimselerin yandaş olduklarını tespit etmiştir²⁵⁸.

Gelişmiş ülkelerde aynı gelir grubuna giren insanların ortak bir tutum sergiledikleri kabul edilmekle birlikte, ekonomik olarak belli bir istikrarsızlığın içinde yer alan ülkelerde kitlelerin içinde bulundukları gelir grubunun denk düştüğü ideolojiyi temsil eden partileri desteklediğini söylemek zordur. 1990'lı yıllardan bu yana Türkiye'de seçmenler sürekli farklı dünya görüşlerine (iktisadi, siyasi, sosyal) sahip partileri iktidara getirmekte, ekonomik sorunları çözemediğini gördükten sonra yerine yeni bir partiyi tercih etmektedirler. 1999 Genel Seçimleri'nde sol görüşlü, laik ve modernizmi benimsemiş DSP oyların %22.19'sini alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkarken, MHP oyların %17.98'ini alarak ikinci parti oldu²⁵⁹. Bu iki partinin önderliğinde kurulan koalisyon hükümetinin ekonomide pek başarı elde edememesi ve çıkan ekonomik krizler sonucu bir sonraki seçimde (3 Kasım 2002) DSP oyların ancak %1.22'sini alabilirken, MHP'nin oyları %8.36 düştü. Bu seçimde

²⁵⁴ A.y., s.107.

²⁵⁵ Lipset, a.g.e., s.211.

²⁵⁶ Sencer, a.g.e., s.141.

²⁵⁷ Sitebölükbaşı, a.g.e., s.25.

²⁵⁸ Nermin Abadan, "Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler Nisan 1964", s.510.

²⁵⁹ 18.04. 1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü

muhafazakar, laikliğı benimseyip benimsemediğı, modernizmi içselleştirip içselleştirmediğ tartışılan, islami duyarlılığı ağır basan, daha önce denenmemiş AKP, oyların %34.28'ini alarak tek başına iktidar oldu²⁶⁰. Bu da gösteriyor ki, bir ülkede gelir gruplarının siyasi tutumlarını gerçek manada öğrenebilmek, başta iktisadi olmak üzere siyasi ve sosyal sorunların belli ölçülerde çözülmüş olmasını gerektirmektedir.

1.5.7. Sosyo-Ekonomik Statü ve Siyasal Katılım

Yüksek Sosyo-ekonomik statüye (SES)'e sahip olanlar sistemin kendilerine sağladığı imkanları korumak ve devam ettirmek için mevcut sistemin devamını isteyebilirler. Sistemin işleyişine yardımcı olacak faaliyetlerde bulunmaya kendilerini sorumlu hissedebilirler. Bu durum yüksek SES'e sahip olanların siyasete daha fazla ilgi duymalarına, örgütsel faaliyetlere ve oy verme gibi siyasi faaliyetlere katılmalarına sebep olabilir²⁶¹. Yüksek SES'e sahip olanların sahip oldukları eğitim imkanları, bu bilincin oluşmasında en önemli kaynak kabul edilebilir.

Yüksek SES'e sahip olanların devletin üst kademelerinde yer alan kişilerle aynı okulu okumuş olmaları veya aynı mesleği paylaşıyor olmaları mümkündür. Böyle olmasa dahi içinde bulundukları çevrede politikacılar ve bürokratlarla çok kolay bir şekilde diyaloga geçecek insanlar bulunmaktadır. Bu durum yüksek SES'e sahip insanların sistemin çıktılarında (ekonomik, sosyal, siyasi) daha fazla yararlanmalarına imkan tanıdığından sistem ile daha fazla içli dışlı olmalarına sebep olabilir²⁶². Bunun yanında yüksek SES'e sahip olanların siyasi örgütsel faaliyetlere (partiye üye olma, parti toplantılarına katılma, derneklere üye olma) katılma imkanları daha yüksektir. Bu ilişkiler siyasi katılımı beraberinde getirebilir. "Ekonomik modernleşme, özellikle, toplumun sosyal tabakalaşma sisteminde ve örgütsel yapısında meydana getirdiğı değişimler yoluyla siyasi katılımı etkiler"²⁶³.

Huntington ve Dominguez sosyo-ekonomik gelişmeyle siyasi katılım arasındaki ilişkiyi şu nedenlere dayandırmaktadırlar²⁶⁴:

²⁶⁰ **3.11. 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü

²⁶¹ Ersin Kalaycıoğlu, "Siyasi Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış", s.168.

²⁶² Ersin Kalaycıoğlu, "Elections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities in the 1990s", **Comparative Political Studies**, Volume:27, Number:3, October 1994, p.412.

²⁶³ Özbudun, **a.g.e.**, s.8.

²⁶⁴ Huntington; Dominguez, **a.g.e.**, s.44-49.

- Siyasal katılma düzeyi sosyo-ekonomik statüye bağlı olarak değişim gösterir. Eğitimli, yüksek gelir sahibi kişiler, yüksek statülü mesleklerde çalışanlar, eğitimsiz, fakir ve düşük statüdekilere oranla daha çok siyasete katılırlar.
- Sosyo-ekonomik yapıdaki gelişme, örgüt ve derneklerin artmasına sebep olur. Örgüt ve derneklerin artması daha çok kişinin bu teşkilatlar yoluyla siyasete katılmalarına imkan sağlar.
- Ekonomik ve sosyal modernleşme, yeni grupların doğmasına sebep olduğu gibi gruplar arası çıkar çatışmalarına da sebep olur. Aynı zamanda grup ve sınıfların durumlarını iyileştirme olanağı doğar. Böyle bir durumda grup bilinci oluşur. Her grup bir diğer grup karşısında haklarını savunmak ister. Bu bilinçlenme siyasete yansır.
- Ekonomik gelişme devletin işlevlerini arttırır. Devlet bu fonksiyonları yerine getirmek için vatandaşa bazı sorumluluklar (vergi, hizmet ve düzenlemeler gibi) yükleyebilir. Vatandaşlar devletin bu istemlerini asgariye indirmek için siyasal eylemlere girişirler.
- Sosyo-ekonomik modernleşme birey ile devlet arasındaki bağı güçlendirir. Bireyde vatandaş olma bilinci yaratır. Kendini devletle özdeşleştiren birey siyasal katılımı devletin bekası ve düzenli işleyişi açısından bir vazife olarak algılayabilir.

Yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olanlar, özellikle yüksek eğitilmişler, düşük statüdekilere oranla²⁶⁵,

- psikolojik olarak daha çok siyasete hazırdırlar,
- etkinlik duyguları daha çok gelişmiştir,
- vatandaşlık sorumluluğu duygusu daha çok gelişmiştir,
- dünyadaki gelişmelerden daha çok malumat sahibidirler ve daha bilgilidirler.

Bu farklılıklardan yola çıkarak yüksek SES'e sahip olanların düşük SES'e sahip olanlara oranla siyasete daha fazla katılım gösterebileceklerini söyleyebiliriz. Örneğin Ozankaya, yaptığı çalışmada vardığı sonuca göre düşük SES'e sahip olanlar, yüksek SES'e sahip olanlara göre siyasal sürece daha az katılmaktadırlar²⁶⁶.

²⁶⁵ Milbrath, **a.g.e.**, s.53-68.

²⁶⁶ Ozankaya, **a.g.e.**, s.144.

Ancak, oy verme davranışında da katılımın aynı şekilde gerçekleşeceğini söylemek her zaman için geçerli değildir. Örneğin Fransa, Japonya, Türkiye, Hindistan, Tayland gibi ülkelerde oya katılma ülkelerin kırsal kesimlerinde, gelişmiş bölgelerine göre daha yüksektir²⁶⁷. Bu da gösteriyor ki ülkelerin çeşitli bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile katılım oranı farkları arasında determinist bir ilişki yoktur.

Statü değişkenlerinin siyasal katılma üzerindeki etkisi direkt değil dolaylı yoldandır. Yani SES'in yüksek olması katılımı etkilemez, ancak yüksek SES bireylerin etkinlik ve yeterlik duygularını etkilemektedir. Bu duygular da bireylerin katılım güdülerini harekete geçirmektedir. Kısacası statü değişkenleri tutumsal değişkenler kanalıyla siyasal katılma üzerinde etkili olmaktadır.

Sosyo-ekonomik statüdeki gelişme, katılımın niteliğini etkilemektedir. Bilindiği gibi SES'in düşük olduğu kırsal kesimde, özellikle geleneksel ve aşiret temelli ilişkilerin hakim olduğu yerlerde insanların oya katılmaları yönünde uyarılmaları çok kolaydır. Ve nitekim bu tür yörelerde uyarılmış katılım çok yaygındır. Ancak ekonomik modernleşme ile beraber insanlar bireyselleşmekte ve kendi kendine yeten bireyler haline gelmektedir. Bu da özerk katılımı, uyarılmış katılımın önüne geçirmektedir. “Sosyo-ekonomik gelişme, uzun dönemde politik katılımın büyümesini kolaylaştırmakta, katılımı çeşitlendirmekte ve uyarılmış katılımdan özerk katılıma geçmeyi temin etmektedir”²⁶⁸.

Refah toplumu, sadece katılımın biçimlerini belirlememekte, aynı zamanda katılımdan güdülen amacı da etkilemektedir. Avrupa’da 18 ve 19. yüzyıllarda siyasal mücadele maddi değerler etrafında seyretmekteydi. Ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batı’da gelişen refah toplumunun sağladığı sosyo-ekonomik imkanlar özellikle de eğitim seviyesi yüksek insanları maddi olmayan değerler etrafında siyasal etkinliklere ve sosyal örgütlenmelere yöneltmiştir²⁶⁹.

1.5.8. Kitle İletişim Araçlarını İzleme ve Siyasal Katılım

Kitle iletişim araçları, hem sosyal hem de siyasal toplumsallaşmada çok önemli bir işleve sahiptir. Küreselleşmenin önemli bir boyutunu oluşturan medya, sadece ülke sınırları içinde ortak bir kültür yaratamamakta, aynı zamanda ulusal kültürü aşan bir şekilde

²⁶⁷ Huntington; Dominguez, **a.g.e.**, s.52-55.

²⁶⁸ Huntington; Nelson, **a.g.e.**, p.64.

²⁶⁹ Çaha; Toprak; Dalmış, **a.g.e.**, s.212.

toplumları dünya kültürü ile de bütünleştirmektedir. Kitle iletişim araçları açık bir toplum olmanın, demokratik sistemin temel unsurlarından olan siyasi arenada kendini ifade etmenin önemli bir aracıdır.

Kitle iletişim araçlarını izleyen birey çevresinde olup bitenler hakkında bilgi sahibi olduğu gibi, çevresinin yapısı ve kapsamı hakkında da bilgi sahibi olma imkanını kazanmaktadır. Birey sadece sınırları içinde olup bitenleri değil, aynı zamanda ülkesinin sınırları dışında cereyan eden siyasi olaylar hakkında da, malumat sahibi olmaktadır. “Televizyon ulusal yapımların yanı sıra ulus ötesi ürünleri de, yaşayan kültürler içine ekmekte, bu kültürleri değişime itmektedir”²⁷⁰. Dünyadaki demokratikleşme arzusu, açık toplumlardaki insanların yaşam standartları ve kültürel hoşgörülülükleri ister istemez izleyicinin bilincinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Kitle iletişim araçlarını daha çok takip edip izleyenlerin, siyasi olaylarla daha çok ilgilendikleri ve daha çok siyasi olayları tartıştıkları görülmüştür²⁷¹.

Kültür ve dil birliğinin sağlanmasında önemli bir araç olan haberleşme teknolojisinin önemi ve bireyleri etkilemesi, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile de bağlantılıdır. Nitekim yapılan araştırmaların birinde, modern topluma ait çocukların diğer ülke insanları hakkındaki bilgileri kitle iletişim araçları yoluyla öğrendikleri, gelişen ülkelere ait çocukların ise bilgileri ebeveyn ve arkadaş çevresi gibi birincil gruplardan edindikleri sonucuna varıldı²⁷². Ancak bu, az gelişmiş ülkelerde iletişim araçlarının etkili olmadığı anlamına gelmez. “Radyo-televizyonun yaygınlaşması, toplu gruplar tarafından izlenme olanağının bulunması, bu ülkelerdeki kitle iletişim araçlarını etkili kılar”²⁷³. Kalaycıoğlu’na göre ise, özellikle kulağa ve göze hitap eden kitle iletişim araçları eğitim düzeyi düşük kitlelerde eğitim kadar etkili olabilecek siyasal ilgi ve bilgi kaynağı olabilmektedir²⁷⁴.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kitle iletişim araçları toplumsallaştırmanın önemli araçlarından biridir. Ancak iletişim araçlarını diğer toplumsallaştırıcı araçlardan ayıran önemli bir fark vardır. Aile, arkadaş çevresi ve okul gibi toplumsallaştırıcı araçların birey üzerindeki etkisi bireyin iradesine bağlı değildir. Dışardan empoze edilir. Oysaki gazete, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarına muhatap olmak ya da olmamak bir bakıma

²⁷⁰ Nimet Onur, “Küresel Kültürlerin Yerel Dönüşümünde Televizyon: Üç Köyde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, **Gazi Üni. İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:11, Sonbahar, 2001, s.10.

²⁷¹ Ersin Kalaycıoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, s.33.

²⁷² Dawson; Prewitt; Dawson, **a.g.e.**, p.191.

²⁷³ Alkan; Ergil, **a.g.e.**, s.134.

²⁷⁴ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.33-34.

kişinin elinde olan bir şeydir. Bu nedenle, insanlar dünya görüşlerine hitap eden gazeteleri okur, televizyon programlarını seyrederek, radyo programlarını dinlerler. Bundan dolayı “Kitle iletişim araçları, kişilerin eğilimlerini değiştirmekten veya yeni eğilimler yaratmaktan çok, var olan eğilimleri güçlendirecek yönde etki yapabilmektedir”²⁷⁵.

Abadan’ın 1965 seçimleri üzerine yaptığı tahlilde kanaat önderlerinin %70’inden fazlası birden fazla gazete okuyor, %33’ü günde en az iki defa radyo haber ve yorumlarını dinliyor, %49’u bütün parti konuşmalarını radyodan dinliyor, %52’si seçim haberlerini hem radyo, hem de basından dinleyip izliyor, %54’ü hiç kimseye danışmadan kendi iradeleriyle oylarının yönünü belirliyorlar²⁷⁶. Görüldüğü gibi, çevrelerinin siyasal tercihinde önemli etkileri olan kanaat önderleri sıkı bir şekilde kitle iletişim araçlarını takip etmekte ve bunlardan etkilenmektedirler.

1996’da yapılan bir anket çalışması sonuçlarına göre RP, ANAP, DYP, DSP, CHP, MHP parti yandaşlarının ortalama %88.3’ü televizyon kanalıyla, %51’i de gazete aracılığıyla bilgilendiklerini söylemişlerdir²⁷⁷. Bu oranlar da göstermektedir ki, kitle iletişim araçları siyasal bilgilenmede ve bilinç kazanmada önemli araçlar konumundadırlar.

1.5.9. Din ve Etnik Kimlik ve Siyasal Katılım

Din ve etnik kimlik, insanoğlunun kendini bağlı hissettiği toplumsal dayanışmayı sağlayan en önemli iki olgudur. Tarihin bilinen en eski zamanlarından beri insanlar yüce bir güce tapınma ihtiyacı hissetmiştir. Bu bazen bir hayvan olabilmiş, bazen bir gök cismi ve günümüzde de soyut görünmeyen yüce bir kudret olmuştur. Soy bakımından bir gruba aidiyetin tarihi de en azından dini aidiyetin tarihi kadar eskidir. Soy aidiyeti, bir zamanlar kabile veya klan iken, bugün daha kitlesel kapsayıcılığı olan ortak dil ve kültürü referans alan millete dönüşmüştür. Dini ve etnik kimlik sadece toplulukların hayatında kültürel manada bir anlam ifade etmemekte, bunu da aşan siyasal hayatın da temel belirleyici unsurları olabilmektedirler.

Din, siyasal katılım konusunda önemli unsurlardan bir tanesidir. Din, özellikle Ortadoğu’da toplumu bütünüyle motive edebilecek bir güç dinamosudur. Dini değerlerin toplumun temel dinamiklerini belirlediği ülkelerden bir tanesi de Türkiye’dir. Ancak din

²⁷⁵ Alkan; Ergil, **a.g.e.**, s.135.

²⁷⁶ Nermin Abadan, **1965 Seçimlerinin Tahlili**, s.282-286.

²⁷⁷ Erder, **a.g.e.**, s.101.

olgusu sadece Ortadoğu ya da “Üçüncü Dünya” ülkelerinde değil aynı zamanda en gelişmiş batı ülkelerinde de “hristiyan demokrat” partiler yoluyla siyasal yaşama taşınmaktadır²⁷⁸. Almanya’da Katolik ve Protestanlar Hristiyan Demokrat parti adı altında siyasete katılmaktadırlar. Bu ülkede de bir kişi ne kadar dini duyarlılığa sahipse, dini bir partiyi tutma olasılığı o kadar yüksektir²⁷⁹.

Erder’in araştırmasında sorduğu soruya “şeriat düzenini istiyorum” şeklinde cevap veren parti yandaşlarını, dini duyarlılığı yüksek kesim olarak kabul edersek bu kişilerin %61.3’ünün dini kimliği ön planda tutan ve hatta islami bir parti biçiminde değerlendirilen RP’yi tercih ettiklerini görüyoruz. Buna karşın böyle bir talebi olan yandaşların ancak %6.45’inin laik ve seküler bir sosyal yaşamı benimsemiş DSP ve CHP gibi partilere yöneldiklerini görüyoruz. Bu da göstermektedir ki dini duyarlılık arttıkça kişiler dini söyleme daha çok vurgu yapan partiye ya da partilere yönelmektedirler. Dini duyarlılıktan kaynaklı dini söylemi kullanan partiye yönelmede kişileri oy vermeye sevk eden temel dürtü, dini bir vazifeyi yerine getirmeye yönelik uyarılmış bir siyasal davranıştır²⁸⁰.

Siyasal katılımı arttıran bir diğer değişken de etnik kimliktir. Ancak etnik kimliğin siyasete taşınması ülkenin içinde bulunduğu siyasal koşullara bağlıdır. Eğer bir topluluk etnik kimliğinin yok olma tehlikesi içinde olduğunu veya siyasal bir takım haklardan yoksun olduğunu düşünüyorsa - tanınan özgürlüklerin tatmin edicilik düzeyine göre - oy vermeden gösteri ve protestoya, daha da ötesi silahlı mücadeleye kadar varabilecek yoğunlukta bir siyasal katılımın içine girebilir. Ülkenin demokratikleşme düzeyine göre katılım olağanüstü olmaktan olağan olmaya doğru bir seyir izler.

“Bir toplum içerisinde etnik çatışma ne kadar büyükse siyasal katılma da o kadar fazla olur. Etnik grup kendine yönelecek baskılara her zaman karşı koyabilecek bir titizlikle sarılmıştır sorunlarına. Etnik grubun üyesi bu titizliği ve ırk şuurunu her zaman taşır ve o toplum içinde ne kadar fazla temsil edilirse varlığının o kadar güvenlik altında olacağını bilir”²⁸¹.

Etnik gruplar genelde belli bir bölgede yoğunlaşmışlardır. Onun için bu grupları temsil eden partiler daha çok bölgesel temelli oyları toplarlar. “Etnik gruplar genellikle

²⁷⁸ Çaha; Toprak; Dalmış, **a.g.e.**, s.213.

²⁷⁹ Lipset, **a.g.e.**, s.234.

²⁸⁰ Erder, **a.g.e.**, s.119.

²⁸¹ Ahmet Yücekök, “Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış”, s.190.

toplum içindeki durumlarını sağlamlaştırma amacıyla siyasal eylemlerde bulunurlar. Bu nedenle bazı partilerin oyları tamamen bölgesel niteliktedir”²⁸². Bu partilerin varlığı bile başlı başına siyasal katılımı arttıran bir unsurdur. Çünkü etnik kimlik şuuruna ulaşmış bir topluluk bu aşamadan sonra ancak kendilerini temsil edebilecek bir siyasal partinin, sivil toplum örgütlerinin varlığı durumunda legal yoldan siyasete katılacaktır. Kendilerini temsil edecek bir organizasyon bulamadıkları takdirde ise siyasete yabancılaşırlardır.

Lipset’in yaptığı araştırmalara göre dünyanın bir çok ülkesinde (ABD’de zenci azınlık, Avrupa’da Yahudiler, Hindistan’da Andhrılar, Seylan’da Hintli azınlık, Japonya’da Koreli azınlık, İsrail’de Araplar) azınlık grupları sağ partilerden ziyade eşitlik, özgürlük ve kardeşlik söylemlerine vurgu yapan sol partileri desteklemektedirler²⁸³.

Erder’in araştırma sonuçları Lipset’in bulguları ile örtüşmektedir. Bu çalışma sonuçlarına göre Türkiye’de kendilerini daha çok kültürel bir kimlik olarak ortaya koyan Alevi vatandaşların %49.4’ü solda yer alan DSP, CHP ve HADEP’i desteklemektedirler. Deneklerin ancak %27.9’u sağda yer alan RP, ANAP ve DYP’yi destekleyeceklerini söylemişlerdir. Yine Türkiye’de etnik bir problem haline gelen Kürt sorununa vurgu yapan HADEP’e oy verenlerin %67.3’ü solcu olduklarını söylerken, %4.1’i sağcı olduklarını söylemişlerdir²⁸⁴.

Etnik ve dinsel kimliğe yönelik yoğun sorunların yaşandığı durumlarda ne bireylerin sosyo-ekonomik statüleri seçime katılım düzeylerini fazla etkileyebilmekte, ne de oy vermenin yönünü farklılaştırabilmektedir.

1.5.10. Aile ve Siyasal Katılım

Kişilik gelişimi ve insan davranışları üzerine yapılan bir çok araştırmada aile, çocuğa değer aktaran ve davranışlarına biçim veren en önemli toplumsallaştırıcı kaynak olarak gösterilmektedir²⁸⁵.

Ailenin çocuğu toplumsallaştırması çoğu defa bilinçli değildir. Bir çok aile çocuğunun yanında siyaset hakkında konuşmazlar ve kendileri de siyasetle ilgilenmezler. Ancak aile içi ilişkiler çocuğa siyasal bir tutum verebilir. Babanın otoriter olduğu, sağa sola emir vererek iş yürüttüğünü gören çocuk babanın bu tutumunu içselleştirerek, düzeni

²⁸² Gülmen, **a.g.e.**, s.51.

²⁸³ Lipset, **a.g.e.**, s.236.

²⁸⁴ Erder, **a.g.e.**, s.117-118.

²⁸⁵ Hess; Torney, **a.g.e.**, p.95; Almond; Powell, **a.g.e.**, p.42; Dawson; Prewitt; Dawson, **a.g.e.**, p.114.

sağlamanın disiplin ve güçlü bir otoriteyi gerektirdiğini algılayıp, yetişkinlik döneminde otoriter bir siyasal düzenden yana tavır koyabilir. “Otoriter kişiliğin oluşumunda çocuğun disiplinci yöntemlerle yetiştirilmesinin katkısı olduğuna psikologlar işaret ediyorlar”²⁸⁶.

Geniş ailelerin yoğunlukta olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde çocuğun, evde herkes büyük babasına, “baba” dediği için kendisinin de “baba” dediği, babasına ise ismiyle hitap edildiği için onun da babasına ismiyle hitap ettiği görülen bir şeydir. Hatta bazı çocuklar yetişkinlik döneminde de çocukluktan kalma, babaya ismiyle hitap etme alışkanlıklarını sürdürmektedirler. Bu durum bile çocuğun ilk yıllarında ailesiyle olan diyalogunda, ailenin çocuğu şekillendirici etkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Aile, çocuğa bir takım sembolleri (bayrak, devlet, milli marş, ulusal kahramanlar...) öğreterek ona bir aidiyet duygusu kazandırır²⁸⁷. Bu tür semboller çocuğun siyasal toplumsallaşmasına katkıda bulunan ilk olgulardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi çocuk daha ilkokula başlamadan siyasal bir takım bilgileri almakta ve siyasallaşmaktadır.

Ailede katılımı ilgili ilk tecrübeler, yetişkin olan kişiyi aktif katılıma teşvik edebilir, kişiye politik etkileşim için ustalıklar kazandırabilir ve kişinin politik yeteneklerini arttırabilir. Aynı zamanda anne ve babaya ait kararlara itaat etmenin örnekleri, politik bir özne olarak çocuğun gelecek performansını temin etmede yardımcı olabilir²⁸⁸.

Siyasal bakımdan yetişkin bir çocuğu, bütün ailelerin aynı düzeyde etkilediğini söylemek zordur. Ailelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri de bunda etkilidir. İyi eğitilmiş anne ve babalar çocuklarına verilmesi gereken siyasal bilgileri verebildiklerinden, eğitim düzeyi düşük olan ailelere göre siyasal toplumsallaştırma bakımından daha etkili olmaktadır²⁸⁹. Oysaki eğitim düzeyi düşük aileler çocuklarına yeterince bilgi aktaramadığından, okul dönemiyle birlikte anne ve babanın çocuk üzerindeki etkisi azalmakta, bu rolü öğretmen ve arkadaş çevresi üstlenmektedir.

Ozankaya üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri üzerine yaptığı çalışmada, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelen öğrencilerin siyasal yönelimlerinin geldikleri çevrenin siyasal yönelimlerinden büyük oranda farklılaştığı, ve farklı sosyal ve ekonomik çevrelerden gelen üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri arasındaki farkın

²⁸⁶ Turan, **a.g.e.**, s.56.

²⁸⁷ Hess; Torney, **a.g.e.**, p.95.

²⁸⁸ Almond; Powell, **a.g.e.**, p.42.

²⁸⁹ Alkan; Ergil, **a.g.e.**, s.57.

bu kişilerin aileleri arasında varolan siyasal yönelim farkları kadar büyük olmadığı sonucuna varmıştır²⁹⁰.

Aynı zamanda düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler - daha yüksek bir oranda - anne ve babalarının siyasetle hiç ilgilenmediğini söylerken, düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler, yüksek sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilere oranla daha çok açık oturumlara, gösteri yürüyüşleri ve mitingler gibi toplu faaliyetlere katıldıklarını söylemektedirler. Yine düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelen öğrencilerin siyasal konulardaki görüşlerinin babalarinkiyle uyuşma yüzdesi, yüksek sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilere göre daha düşüktür²⁹¹. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin daha fazla olağandışı siyasal katılım biçimine ilgi göstermelerinin sebebi olarak, bu insanların zor toplumsal koşullardan gelmiş olmaları dolayısıyla çevreleri ile daha kolay empati kurdukları, toplumda varolan sosyal ve özellikle ekonomik problemlerin hal edilmesi için bir arayış içinde oldukları söylenebilir.

Geleneksel ilişkilerin hakim olduğu yörelerdeki ailelere mensup çocuklar yüksek düzeyde bir eğitimden geçmemişlerse bunların siyasal tercihlerinde aileleri ile aynı partiyi tuttuğu söylenebilir. Ancak üniversiteye gidenlerin tutumları değişmektedir.

Lipset'in araştırmasına göre evliler bekarlara göre daha yüksek oranda oy verme davranışında bulunmaktadır²⁹². Aynı şekilde aile büyüdükçe siyasal tercihte bulunma eğilimi de artmaktadır²⁹³. Ve eşler genelde aynı yönde oy kullanmaktadırlar. Abadan'ın Diyarbakır ve Eskişehir'deki aileler üzerine yaptığı araştırmaya göre aile fertlerinin %55'i aynı yönde oy vermektedirler²⁹⁴. Bu oranın kırsal kesimlerde ve özellikle aşiret sisteminin hakim olduğu bölgelerde çok daha yüksek olduğu söylenebilir.

1.5.11. Grup ve Örgüt* Üyeliği ve Siyasal Katılım

İnsan dünyaya gözünü açtığı ilk günden öldüğü güne kadar sürekli çeşitli sosyal gruplarla ya samimi ve yüzyüze veya resmi düzeyde ilişki içindedir. Bu toplumsal bir varlık olmanın gereğidir. İnsan bu gruplar yardımıyla hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarını

²⁹⁰ Ozankaya, **a.g.e.**, s.143.

²⁹¹ **A.e.**, s.144.

²⁹² Lipset, **a.g.e.**, s.171.

²⁹³ Sencer, **a.g.e.**, s.117.

²⁹⁴ Abadan, **a.g.e.**, s.282.

* Ortak amaçla bir araya gelmiş ve aralarında çıkar ilişkileri bulunan insan kümesi.

karşılar. Medeniyetlere ait değerler büyük ölçüde sosyal grupların varlığı ve etkileşimleri sayesinde gelişir ve miras olarak bir başka topluma aktarılır. Grupların toplumun değişik alanlarında işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerinden bir tanesi de bireyleri siyasallaştırması, onları siyasal bir varlık haline getirmesidir.

Hem birincil (aile, arkadaş çevresi, komşular, dini ve etnik gruplar), hem de ikincil gruplar (siyasal, sosyal ve ekonomik amaçlı örgütlenmeler, dernek, sendika) bireylerin sosyal ve politik yaşamlarında bilgilenmelerinde ve sosyalleşmelerinde önemli roller oynarlar²⁹⁵:

Birincisi, gruplar önemli haberleşme kanallarıdır. Bireylere bilgi sunar ve onlara yeni düşünceler kazandırır.

İkincisi, bireylerin sosyal dünya ile ilgili temel algılarını belirlemede çok önemli bir rol oynarlar. Bireylere sosyal ve siyasal hayat içinde nerede oldukları konusunda temel algıları kazandırır.

Üçüncüsü, hem birincil, hem ikincil gruplar hayatı ve siyaseti ilgilendiren konular üzerinde belli bir perspektif kazanırlar. Grup üyeleri bu pozisyonlar üzerinde düşüncelerini açık bir şekilde ifade ederler. Gruba ayak uydurması için grup, bireyleri motive eder.

“kabul edilmiş tutum ve davranışlara uymak için grup, üyelerine baskı yaparak ya da onları motive ederek sosyalleştirir. Bireylere politik olayları takip etmeleri ya da politika ile ilgilenmeleri konusunda baskı yapabilir”²⁹⁶.

Bireylerin grubun bir parçası olma arzuları onlarla grup arasındaki etkileşimi artırır.

Bilindiği gibi bireyin siyasal tutumlarını ilk etkileyen grup ailedir. Çünkü kişi ailesi içinde toplumsallaşır ve ailesinin kendisine gösterdiği pencereden dünyaya bakar. Eğer bireyin ailesinin siyasal tutumları ile bireyin bağlı bulunduğu grup veya grupların siyasal tercihleri uyuşursa, siyasete daha çok ilgi duymaları beklenebilir. “Grupların çapraz baskılarına maruz kalan kişiler, çapraz baskıları yaşamayan kişilere göre daha az siyasete katılmaktadırlar”²⁹⁷.

Bir grup ya da örgütte bir araya gelen, ortak duyguya sahip olan insanların siyasal katılım oranının yüksek olması beklenebilir. Homojen bir çevrede yaşayanların ortak politik

²⁹⁵ Dawson; Prewitt; Dawson, **a.g.e.**, p.181-182.

²⁹⁶ Almond; Powell, **a.g.e.**, p.44.

²⁹⁷ Milbrath, **a.g.e.**, p.132.

duyguda birleşmeleri kolaydır. Örneğin zencilerin haklarını savunan kuruluşlar, zencilerin siyasete katılımlarını arttırmıştır. Bundan başka yapılan çalışmalar göstermektedir ki, işçi derneklerine üye işçilerin (politik konularla daha fazla ilgilenmek, oy vermek gibi) derneklere üye olmayan işçilere göre daha çok politikaya ilgi duymaktadırlar²⁹⁸.

Sosyo-ekonomik statü ve örgütsel ilişkilerin siyasal katılımın iki temel güdüleyici kaynağı olduğu konusunda yaygın bir kanaat vardır. Sosyo-ekonomik statü siyasal bilgi, siyasal ilgi, siyasal etkinlik ve vatandaşlık duygusu gibi psikolojik değişkenlerle siyasal katılımı etkileme durumundadır. Yani sosyo-ekonomik statü bireyde meydana getirdiği bir takım psikolojik değişmelerle siyasal katılma konusunda bireye bir bilinç kazandırmaktadır. Ancak örgütsel yaşam, daha çok siyasal katılımı sağlayan kaynaklardan yoksun bireylerde siyasal bir bilinç oluşturarak onların katılımını sağlamaktadır²⁹⁹. “Örgüt faaliyeti, çeşitli siyasal kaynaklardan nasibini alamamış fakat bir araya geldikleri takdirde büyük bir sayı oluşturabilen bireyler için siyasal kaynak yetersizliğini giderici bir düzenleme veya siyasal yaşama katılmada eşitlik yaratıcı bir toplumsal olay olmuştur”³⁰⁰.

Bir kişinin örgüt ve gruplar yoluyla siyasete katılması, siyasi bir örgüte bağlı olmasını gerektirmez. Siyasi bir amacı olmayan örgütler de işlevleri veya misyonları gereği siyaset ile ilgilenmek zorunda kalabilirler. Örneğin işçi sendikaları, hükümetin aldığı kararlardan üyelerinin etkilendiğini görürler ve siyasete katılma gereğini hissederler. Sendikaların siyasete dahil olmaları (seçimde desteklenecek partinin belirlenmesi, yürüyüş, protesto gösterileri) üyeleri ile gerçekleşmektedir. Bireylerin siyasete katılmalarına katkıda bulunan örgütlerden bir tanesi hemşehri dernekleridir. İnsanlar bu dernekler kanalıyla taleplerini siyasal sisteme aktarabilmektedirler. Dernekler ile sistem arasındaki bu ilişki, derneğe üye bireylerin siyasete daha fazla ilgi duymalarına zemin hazırlamaktadır³⁰¹.

Örgüt ve gruplar ile siyasal sistem arasındaki bu tür ilişkiler örgüt üyelerini siyasallaştırır ve siyasal katılımın kaynaklarından yoksun bireyleri, bu yoksunluğu telafi edici bir güç olarak siyasetin içine dahil eder.

²⁹⁸ A.e, p.131.

²⁹⁹ Özbudun, a.g.e., s.9.

³⁰⁰ Kalaycıoğlu, a.g.e., s.34.

³⁰¹ Narlı, a.g.e., s.5.

Köy odası, gençler için okul, fakirler için lokanta,
hak ve hukuk için mahkeme ve asayiş için idarehanedir.

Kikan Aşiret Ağası

H. Abdulkadir Timurağaoğlu

İKİNCİ BÖLÜM

KIKAN AŞİRETİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. KIKAN KAVRAMININ ANLAMI

Aşiretler, isimlerini ya bölge isimlerinden ya da “kurgusal ataları”ndan alırlar. Örneğin “Oramari aşiretine ismini veren Oramar, bir köydür, Dorski aşireti’ne ismini veren Dorski, bir grup köyü kapsayan bir bölgedir, Bilicani aşireti’ne ismini veren Bilican da bir köydür”¹. Nitekim Mardin’deki Ğurs, on iki köyden oluşan bir bölge ismi olmasına rağmen bugün söz konusu isimle bir aşiret/kabile hüviyeti kazanmıştır. Bunun yanında Omeri aşiretine bağlı Hırbemırışk ve Hırbekavır birer köy ismi olmasına rağmen, günümüzde kabile kimliğine bürünmüştür.

Aşiretlerin bir kısmı da isimlerini “kurgusal ataları”ndan almaktadırlar. Kikan Halacan koluna bağlı Emereka, Heseneka ve Temereka kabilelerinin isimlerini kabileye mensup fertlerin ataları olan Emer, Hesen ve Temer’den aldıkları iddia edilmektedir.

Kikan tabirinin ne manaya geldiğine dair elimizde yazılı herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak görüştüğümüz Kikan Aşiret ağası Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu’nun bize sözlü olarak ifade ettiğine göre Kikan Aşireti, bugün iskan ettiği Kızıltepe Ovası’na (Berri) yerleşmeden önce, Musul civarlarında yerleşik iken Aşireti yöneten iki kardeş vardı. Bunlar birbirlerine hitap ederlerken Kürtçe’de ağabey, birader manasına gelen “kek” ya da “kak” tabirlerini kullanırlardı. İnsanlar onları bu tabir ile yani bir nevi “biraderler” biçiminde telaffuz etmişler. Sonra bu kelime zamanla Kikan’a dönüşmüştür. Kendilerinin bize ifade ettiğine göre Bağdat’ta Kikan’nın manasını sormuş, verdikleri cevap bildiklerini teyit eder mahiyette olmuştur.

¹ L. Yalçın-Heckmann, **Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri**, İstanbul, İletişim Yay., 2002, s.136.

2.2. SOSYAL ve SİYASAL ÖRGÜTLENME

“Kültürün temel gerçeği, insanların sürekli gruplar halinde örgütlenmesidir. Bu gibi grupların ilişkileri, Rousseau’nun ‘toplum sözleşmesi’ne benzeyen bir anlayışla, bir geleneksel yasa ya da töreyle düzenlenir”². Toplumsal hayatın devamı ve ihtiyaçların temin edilmesinde toplulukların örgütlenmesi bir zorunluluktur. Sosyal örgütlerin hemen hepsi bilinçli bir örgütlenmenin sonucudur. Belli bir hiyerarşi içinde örgütlenmiş topluluklar, örgütlenmemiş topluluklara göre varlıklarını daha uzun süre devam ettirebilme şansına sahiptirler³.

Kişiler daima bir grubun parçası haline gelmek isterler. Çünkü grup içinde gerekli ihtiyaçların karşılanması, ferdi ya da örgütsüz davranmaktan daha kolaydır. Bir kişi içine girdiği bir gruptan tüm beklentilerinin ne olduğunu bilmezse de, gruba dahil olmanın bir çok sebebi vardır⁴.

Malinowski, “insanları ortaklık kurmaya iten ne onların heyecan tepilerinin benzerliği, ne aynı uyarıcılara gösterdikleri tepilerinin benzerliğidir, yalnızca yapay varolma koşullarının etkisi altında edinilmiş bir alışkanlıktır”⁵, der.

Birlik ruhu tüm grupların ortak bir özelliğidir. Grup yapısı, kişinin tek başına ulaşamayacağı türden hedeflerin elde edilmesinde insanların işbirliğine giderek karşılıklı bağımlı hale gelmelerinin sonucudur⁶. Uzun süreli bir arada yaşama neticesinde topluluklar “onu oluşturan ayrı ayrı kişilerin sahip olduğu özelliklerden çok farklı yeni özelliklere sahip olur. Bilinçli kişilik ortadan kalkar, bütün bu kişilerin fikirleri ve duyguları tek bir yöne çevrilir”⁷ ve sonuçta “sevinçte ve tasada” ortak kollektif bir bilinç oluşturulur. Bunun en belirgin örneklerden biri de aşiret yapılanmasıdır.

Aşiret temelli yapı içerisinde örgütlenmiş Kürt toplumunu, Max Weber’in yaptığı ideal sınıflandırma biçimlerinden, geleneksel toplum kategorisinin içerisine sokabiliriz. Geleneksel toplumlarda

² Bronislaw Malinowski, **İnsan ve Kültür**, Çev. M. Fatih Gümüş, Ankara, V Yayınları, 1990, s.45.

³ İsmail Beşikçi, **Doğu’da Değişim ve Yapısal Sorunlar** (Göçebe Alikan Aşireti), Ankara, Yurt Yayınları, 1992, s.101.

⁴ Erdal Tekarslan, vd., **Sosyal Psikoloji**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s.66.

⁵ Bronislaw Malinowski, **İlkel Tolumlarda Cinsellik ve Baskı**, Çev. H. Portakal, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi, 1989, s.138-139.

⁶ Sibel A. Arkonaç, **Sosyal Psikoloji**, İstanbul, Alfa Yay., 2001, s.256.

⁷ A.e., s.367.

“egemenleri belirleyen geleneksel kurallardır ve onlara uyulması da geleneksel konumlarından dolayıdır. En yalın örneğinde bu tür örgütlü egemenlik, asıl olarak birlikte büyümüş olmaktan ileri gelen kişisel bağlılık duygusudur. Erki elinde bulunduran kişi bir ‘üst’ değil, kişisel efendidir, onun yönetsel görevleri “resmi görevliler” olmayıp kişisel hizmetçilerdir”⁸.

Anthony Giddens de kabile toplumlarında veya göreceli küçük sözlü topluluklardaki başat yapısal ilkenin, gelenek ve akrabalık ekseninde işlediğini söyler⁹.

2.2.1.19. Yüzyıl Öncesi Kürtler’de Sosyal ve Siyasal Örgütlenme

Kürt tarihi üzerine yapılmış en eski çalışma, Bitlis beylerinden Şerefhan’a ait dönemin emirlikleri hakkında bilgi veren Şerefname adlı çalışmadır. Bu çalışmada “Büyük Lor” olarak bilinen “Fadlavi” ailesi beyleri (mir), Diyarbakır ve Cizre Beyleri (Mervaniler), Hasankeyf ailesi olarak ün yapan “Dinever” ve “Şehrezar” beyleri, “Al-ı Eyyub” (Eyyubiler) ismiyle bilinen Mısır ve Şam sultanları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bunların dışında Erdelan, Hakkari, İmadiye, Bohtan (Cizre), Çemişgezek (Tunceli), Mırdasi (Eğil, Palo), Sason (Siirt), Hizan (Bitlis) beyliklerinden (Emirlik) bahsedilmektedir. Bütün bu emirlikler birden fazla aşireti himayesine alan aşiret konfederasyonu hüviyetindeydiler. Bu beyliklerin “Mir” ünvanı ile bilinen liderleri, bazen adlarına para bastırıp ve kendi adlarına hutbe okutacak kadar nüfuz sahibi olmuşlardır¹⁰.

Revanduz bölgesinin emiri(mir) Mir Muhammed, o kadar güçlü idi ki Osmanlı Devleti’nin parasına karşılık, kendi adıyla bakırdan sikkeler bastı. Ön yüzünde “El Emir Mansur Muhammed Bey” ve arka yüzde de “Darb fi Revanduz” yazılıydı. Yine kendi adına para bastıran emirlerden bir tanesi de, 1847’de iktidarına son verilen, Botan Emiri Bedirhan Paşa’dır. Bastırdığı paranın ön yüzünde “Emir-i Botan Bedirhan” ve arka yüzünde “Hicri 1258” yazılıydı¹¹.

Sultan Selim ile Safevi Şahı arasındaki 1514 tarihli Çaldıran Savaşı’nda Kürt emirlikleri Osmanlı tarafını tuttular¹². Osmanlının Sünni bir devlet olması nedeniyle, aynı mezhebe mensup emirlikler açısından Şi’i olan İran Şahı’nın yanında bulunmaktansa

⁸ Max Weber, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev. Özer Ozankaya, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s.331.

⁹ Anthony Giddens, **Toplumsal Kuruluşu**, Çev. Hüseyin Özel, Ankara, Bilim ve Sanat Yay. 1999, s.243.

¹⁰ Şerefhan, **Şerefname**, İstanbul, (y.y) 1998, s.37

¹¹ Naci Kutlay, **21.Yüzyıla Girerken Kürtler**, İstanbul, Peri Yay., 2002, s.47.

¹² David McDowel, **Kürtler**, İstanbul, Avesta yay., 2000, s.46.

Osmanlı Devleti'nin yanında yer almak en uygun tercihti. Sonuçta Osmanlı ile İran arasındaki savaşta 25 Kürt Emirliği Yavuz Sultan Selim'in yönetiminde Osmanlı ordusuna katılarak Şah'ın ordusuna karşı savaşmışlardır¹³.

Kürtler'in yaşadığı coğrafyada 19.yüzyıla kadar bir dizi Kürt emirliği oluşturuldu. Bu emirliklerin her biri, bir hükümetin miras yolu ile ünvan hakkı tanıdığı bir aile tarafından yönetiliyordu. Hükümet aile bireylerinden istediği birini emir olarak seçebiliyordu¹⁴.

Martin Van Bruinessen, emirliklerle Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerle ilgili şu tespitlerde bulunmaktadır:

“Osmanlı Devleti asırlar boyunca aşiretler ve köylülerle doğrudan ilişki kurmak yerine bölgesel Kürt elitini aracı olarak kullanmıştır. Çok önemli stratejik ya da ekonomik değer taşıyan bölgeler merkezden atanan askeri yöneticilerle yönetilmişti, ama kural olarak dolaylı yönetim geçerliydi... Kürt emirlikleri Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edilmelerinden önce de vardı ve yönetici ailelerin konumları merkezin onları tanımasıyla daha da güçlenmişti. Merkezi devlete karşı bazı askeri ve küçük çapta vergi yükümlülükleri vardı. Toplanan vergilerin büyük çoğunluğu emirlerce alınıyor, bu yolla saray yaşantısı sürdürülebiliyordu. Emirlikler aşiretlerden ya da aşiret birliklerinden oluşuyordu... Raiyet (köylü) ve aşiretlerin doğrudan ilişki kurdukları tek yönetim biçimi emirler, hanedan ve maiyetlerindekiydi”¹⁵.

Osmanlılar döneminde Kuzey Irak bölgesinde bulunan emirliklerden bir tanesi de Baban Emirliği idi. Barth'ın anlatımı ile bu emirlik Kuzey Irak topraklarının önemli bir kısmına hakimdi ve paşalık biçimindeki bu emirliğin bölgedeki etkinliği, “aşiret biçimindeki siyasal örgütlenmelerin büyük bir bölümünün parçalanmasına ve büyük serf grupları ile kiracı çiftçilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır”. Barth, gezgin olan Claudius James Rich'in 19. yüzyılın erken dönemlerindeki Baban yönetimine dair gözlemlerine dayanarak, 1851 yılında söz konusu emirliğin Osmanlı merkezi hükümeti tarafından sona erdirilmesi ile birlikte, bu emirliğin yönetimi altındaki aşiretlerin tekrar güçlenerek bölgede istikrarsızlığa sebep olduklarını söylemektedir¹⁶. Bruinessen de bu savı desteklemektedir: “Yönetimsel

¹³ Joseph Von Hammer, **Osmanlı Tarihi**, Çev. Mehmet Ata, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Cilt:1-2, 1991, s.324.

¹⁴ McDowel, **a.g.e.**, s.46.

¹⁵ Martin Van Bruinessen, **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim Yay., 1995, s.107.

¹⁶ Fredrik Barth, **Kürdistan'da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri**, İstanbul, Avesta Yay., 2001, s.17

reformun ardından (emirliklerin kaldırılıp, merkezden yöneticilerin atanması v.u.) bölgede hızla aşiretler arası kavgalar başladı”¹⁷.

Kısacası 19.yüzyıla kadar aşiretlerden oluşan geniş bir bölge üzerine iktidarını tesis etmiş olan emirlikler, Osmanlı Devleti’nin merkezi sisteme geçmeye başlaması ile birlikte (1800’li yılların ortalarına kadar) tek tek ortadan kaldırılmıştır.

2.2.2. 19. Yüzyıl Sonrası Kürtler’de Sosyal ve Siyasal Örgütlenme

19.yüzyılın ortalarına doğru emirliklerin ortadan kaldırılması ile birlikte iki önemli durumla karşılaşıldı: Birincisi, daha önce de ifade ettiğimiz gibi aşiretler, sosyal ve siyasal örgütlenmenin temel belirleyicileri olarak ortaya çıktı. İkincisi de şeyhlerin (dini liderler) önemi arttı. Din adamlarının önemini artıran iki önemli gelişme vardı: Birincisi, daha önce aşiretler arasındaki kavgaları yöneten “mir”ler artık yoktu ve emirliklerin kaldırılması ile çatışmalar başlamıştı. Bu kaos ortamında şeyhler, dini kimlikleri ile aşiretler arasındaki çatışmaları sonlandıran ve bölgedeki güvenliği sağlayan “barış elçisi” rolünü oynadılar. Bu da, onların halk nezdindeki otoritelerini güçlendirdi. İkincisi de, emirliklerin kaldırıldığı 1800’li yılların ortaları aynı zamanda eş zamanlı misyonerlik faaliyetlerinin arttığı dönemdir. Bu yıllarda batıdan gelen misyonerler bölgede yaşayan Hristiyanlara yönelik yoğun faaliyette bulunuyorlardı. Buna tepki gösteren halk dine (İslama) daha yakın durmaya başladı. Dolayısıyla dinin temsilcileri olan şeyhlerin de itibarı arttı¹⁸.

Barınma, can güvenliği ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortak tehlikeler karşısında ortak bir kimlikle hareket eden ve Arapça bir kavram olan aşiret, “öz ve norm olarak politik bir birliktir”¹⁹. Hay, aşiret için dış saldırılara karşı üyelerini korumak ve eski gelenek ve yaşam biçiminin devamlılığını sağlamak için var olan bir topluluk ya da topluluklar federasyonudur²⁰, der. Ayrıca E. Gellner, Ortadoğu toplumlarındaki kabilelerin (aşiret), “devletimsi” bir örgütlenmenin temelini teşkil ettiklerini söyler²¹.

Gerçekten de aşiretler devlet düzeyinde disiplinli bir örgütlenme değilse de devletin sahip olduğu bir çok niteliği hatırlatmaktadır:

¹⁷ Bruinessen, **a.g.e.**, s.108.

¹⁸ **A.e.**, s109.

¹⁹ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, İstanbul, İletişim Yay., 2002, s.483.

²⁰ W.R. Hay, **Kürdistan’da İki Yıl 1918-1920**, İstanbul, Avesta, 2005, s.71.

²¹ Ernest Gellner, **Anthropology and politics**, Blackwell, Oxford, 1995. Aktaran: Nur Vergin, Siyasetin Sosyolojisi, İstanbul, Bağlam Yay., 2003, s.32.

Her şeyden önce belirgin bir şekilde çizilmiş değilse de aşiretlerin;

- Üzerinde yaşadığı, kendilerine ait, dışardan müdahalenin kabul edilmediği bir **toprak** parçası,
- Bir **lideri** (ağa), liderin yönetimi gerçekleştirdiği bir **mekanı** (köy-misafir odası),
- Suç işleyen kişiyi liderin talimatıyla yargılayan ve cezalandıran (malını elinden alma, cellikırın²², falakaya yatırma, bir odaya haps etme) bir “**yargı** gücü” ve suçluların ifadesinin alındığı bir mekan-**mahkemesi** (köy odası),
- Ayrıca dış tehlikeler karşısında eli silah tutan her bireyinin silah altına girdiği bir **askeri** gücü vardır.

Aşiretlerin varlıklarını, yüz yıllara dayanan uzun süreçler içinde devam ettirebilmeleri güçlü bir örgüt bağı ile birbirlerine bağlı olmaları ve örgütlenme bağının ortaya çıkardığı aidiyet duygusunun sonucudur.

Her şeyden önce şunu belirtelim ki Kürtler tümüyle aşiret biçiminde örgütlenmiş bir toplum değildir. Kürtler’de hem aşiretli hem de aşiretli olmayan topluluklar vardır ve bazı yerlerde aşiretli olmayan kesim, aşiretli kesimden daha fazladır²³. Ancak aşiretli kesim aşiretsiz olanları küçümser. Çünkü aşiretsiz kesim onlar gibi disiplinli geleneklere, derin köklere ve büyük topraklara sahip değildir, büyük masraflarla misafir ağırlamamaktadırlar, atalarının büyük kahramanlıkları ya da trajik yenilgileri yoktur.

Kürt aşiretleri üzerine yapılmış en eski sosyolojik çalışmalardan bir tanesi, Doktor Rıza Nur’un tavsiyesi üzerine Ziya Gökalp’ın 1920’li yıllarda Mardin ve Urfa yöresindeki aşiretler üzerine yaptığı çalışmadır. Çalışmayı yayına hazırlayan Şevket Beysanoğlu, Gökalp’ın çalışmasının önsözünde, Dr. Rıza Nur’un Gökalp’a bu çalışmayı yaptırmasının sebebini şöyle anlattığını aktarır:

“Ziya Gökalp’a Kürtler’i tetkik ettirdim. Maksadım, bu gibi malumatı toplayıp vaziyeti ilmi, iktisadi bir surette öğrendikten sonra, Kürtler’e Türk olduklarını anlatmak için teşkilat yapıp faaliyete geçecektim. Bugün Kürt denilen bu adamların çoğunun Türk olduğunu çoktan bilirim. Yalnız onlara bunu bildirmek, öğretmek lazımdı”²⁴.

²² Aşiret coğrafyasından kovma, bir nevi sürgün.

²³ Martin Van Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, İstanbul, 2003, s.82; Yalçın-Heckmann, **a.g.e.**, s141

²⁴ Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Haz. Şevket Beysanoğlu, İstanbul, Sosyal Yay., 1992, s.6.

Gökalp aşiret örgütlenmesine geçmeden önce aşiretin tanımını yapar. Gökalp aşiretin, birbiri içinde bulunan zümreler gibi olduğunu, bu zümrelerin ne “hıttavi” (aynı ülkede oturanlar), ne de “mesleki” olduğunu, bu topluluklara “kavmi zümreler” denildiğini, bunların bir taraftan aileye diğer taraftan siyasi bir heyete benzediklerinden dolayı “siyasiyen ailevi zümreler” adını da aldıklarını ve bu zümrelerin genellikle “gerçek” ya da “hayali” bir akrabalığa istinat ettiklerini ifade eder ve aşiretlere ait örgütlenmeyi kavim (millet)den en basit zümrelere kadar şu şekilde sınıflandırır²⁵:

- Kavim	Şa’blerden mürekkep	Ethnie
- Şa’b	kabilelerden mürekkep	Peuplade
- Kabile	Amarelerden mürekkep	Confederation
- Amare	Batınlardan mürekkep	Tribu
- Batın	Semiyelerden mürekkep	Phratrie
- Semiye	Talisemiyelerden mürekkep	Clan

Yukardaki sınıflandırma çerçevesinde Gökalp Kürt aşiretlerini kabile²⁶ düzeyindeki örgütlenmenin içinde kabul eder:

“Aşiretler merkez-i sıkleti haiz olan zümre esas olmak üzere tasnif edilmiştir. Bir aşirette merkez-i sıklet (ağırlık noktası) ‘semiye’de ise ona ‘semiyevi aşiret’ namı verilir. Avusturalya aşiretleri bu sınıfa mensuptur. Bunlara ‘basit totemli aşiretler’ adı da verilir. Merkez-i sıklet ‘batın’da ise ona ‘batni aşiret’ namı verilir. Şimali Amerika Hindlileri bu sınıfa mensuptur. Bunlara ‘mütekamil totemli aşiretler’ de denilir. Merkez-i sıklet ‘amare’de ise buna ‘amarevi aşiret’ adı verilir. Afrika aşiretleri bu enmuzece mensuptur. Bunlarda artık totemizmden eser kalmamıştır. Evvelki sınıflarda madei neseb (anaerkil) esas iken, bu enmuzecde ‘pederi nesep (ataerkil)’ hakimdir. Merkez-i sıklet ‘kabile’de ise buna ‘kabilevi aşiretler’ denilir. Arap ve Kürt aşiretleri bu enmuzece mensuptur”²⁷.

Gökalp, bütün Kürt aşiretlerinin iki ana bende (kol) ayrıldıklarını ifade eder: bunlar “Mil” ve “Zil” bendleridir. Örneğin Hasanan, Dekuri gibi aşiretler “Mil” bendine, Celali, Karakeçi ve Kikan gibi aşiretler de “Zil” bendine mensuptur²⁸. Ancak Gökalp, bu temel iki

²⁵ A.e., s. 18.

²⁶ Ziya Gökalp’ın çalışmasında kavramsal olarak “kabile” dediği şey, bizim çalışmamızda “aşiret” kavramına denk gelmektedir.

²⁷ Gökalp, a.g.e., s.21.

²⁸ A.e., s.31

tasnifin dışında aşiretlerin de kendi örgütlenmesi içerisinde iki alt bende ayrıldıklarını söylemektedir: “Kürtler’in hassa-yi mümeyyizesi ‘iki bende münkasim olmak’tır”²⁹. Örneğin Omeryan Aşireti, Mahmudki ve Atmanki biçiminde, Midyat kazası Huverki ve Dekşuri adları ile iki bende ayrılmaktadır. Gökalp bu ayırıma “dübendi” denildiğini söylemektedir. Bu ikili ayrımı Kikan Aşireti’nde de görüyoruz. Kikan Aşireti daha sonra da üzerinde duracağımız gibi, Çırkan ve Halacan olmak üzere iki alt bende ayrılmaktadır. Gökalp kendi terminolojisinde bu bendlere “Hususi Bendler” demektedir³⁰.

Kürtler’in siyasal ve toplumsal örgütlenmeleri üzerine yapılmış en eski çalışmalardan bir tanesi de Edmund R. Leach’ındır. Leach 1938 yılında Irak’taki Rewanduz bölgesinde yaşayan Kürtleri toplumsal ve iktisadi yönden incelemiştir. Leach, aşireti tanımlarken aşiret teriminin hem bir grup insanı, hem de bu grubun üzerinde yaşadığı toprakları tanımladığını belirtir. Örnek olarak da Balık aşiretini göstererek bu ismin hem bir aşiret, hem de bölge ismi olduğunu söyler. Leach aşiret biriminin bir veya daha fazla klandan (kabile v.u.) oluştuğunu ve bu her bir klana taifa denildiğini, aşiretin özünde siyasal bir grubu tanımlarken, taifanın akrabalık grubuna tekabül ettiğini ifade eder. Bunun yanında taifanın de kendi içinde tire (kol) denilen altbölümlere ayrıldığını ve fakat bu iki terimin çoğu zaman birbirinin yerine kullanıldığını söylemektedir. Bu sınıflandırmayı antropolojik terimlerle karşılaştıran Leach, aşiret, taifa ve tirenin antropolojik terimler bağlamında sırayla kabile, klan ve soya denk düştüğü sonucuna varır³¹. Bundan anlaşılmaktadır ki Leach aşireti siyasi, taife ve tireyi de akraba toplulukları olarak kabul etmektedir.

Kuzey Irak’taki aşiretler üzerine 1950’li yıllarda çalışma yapmış Barth da, Caf aşireti bağlamında aşiret örgütlenmesini incelerken, aşiretin siyasal bir örgütlenme olduğunu bunun altında tire (kabile v.u.) denilen alt birimin bulunduğunu ve tirenin de temelde siyasi bir birim olduğunu ifade eder. Ayrıca tirenin altında “hoz” denilen sülale gruplarının bulunduğunu ve bunlardan başka yaylaya çıkan tirelerin “hal” (zoma, şeni) denilen bir çok çadır kamplarına bölündüğünü ve her “hal”ın de her biri ayrı bir çadırda yaşayan bazı “hane”lerden – genellikle 20-30 dolayında – oluştuğunu belirtir³².

²⁹ A.e., s. 31.

³⁰ A.e., s. 31.

³¹ Edmund R. Leach, **Rewanduz Kürtleri** (Toplumsal ve İktisadi Örgütlenme), Çev.Sinan Birwan, Hişyar Özsoy, Serap Ruken Şengül, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2001, s.34-36.

³² Barth, a.g.e., s.45-49.

Şimdiye kadar Kürt aşiretleri üzerine yapılmış en önemli çalışmalardan bir tanesi de İsmail Beşikçi'ye aittir. Doktora tezi (Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar) Göçebe Alikan Aşireti üzerine olan Beşikçi, sadece doktora çalışması ile yetinmemiş, daha sonraları da bölgenin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısı üzerine çalışmalar hazırlamıştır. Onun için Beşikçi'nin bu alanda yaptığı çalışmalar önemlidir.

Göçebe Alikan Aşireti'nin sosyal ve siyasal yapısını inceleyen Beşikçi, aşiretin toplumsal örgütlenmesinde beş büyük kademenin olduğunu ve bunların küçükten büyüğe doğru, Çadır, Zoma, Kabile, Aşiret ve Ulu Kişi biçiminde sıralandığını söylemektedir³³:

Çadır, göçebelere ait bir konut biçimidir. Yerleşik toplumlardaki ev karşılığında kullanılmaktadır.

Zoma, bir konaklama düzenidir. Soy-sop durumunu ifade etmez. Aşiret içindeki ayrı ayrı kabileden ailelerin belli bir süre için, yayla dönemlerinde aynı mekanda çadırlarını kurma işidir.

Kabile, birbirlerine tamamen kan bağı ile bağlı hane ve ailelerden meydana gelir.

Aşiret ise kabilelerin birleşmesinden meydana gelmiş, siyasi bir birlik olup, daha ziyade evlenme yolu ile meydana getirilen akrabalıkların, hısımlıkların tümüdür. Kabile reislerinin üzerinde bir aşiret lideri vardır. Aşiret başı, aşiretin idaresinden, öteki aşiretlere karşı soy-sopun devamının sağlanmasından ve diğer aşiretlere karşı aşiret üstünlüğünün sağlanmasından sorumludur. Evlenme yalnız aşiret içinde olur.

Ulu Kişi, aşiret örgütünün en üst katında yer almaktadır. Aşiretler arasındaki savaşlarda birbiri ile anlaşabilen veya güçlü bir aşiretin otoritesini kabul eden aşiretler bir araya gelir ve en güçlü olan bir aşiretin liderinin önderliğini kabul eder. Kısacası Ulu Kişi, oluşturulan aşiretler konfederasyonunun başkanıdır.

Kürtler'in toplumsal yapısını ve aşiretlerin oluşumunu hem sosyal, hem politik, hem ekonomik ve hem de antropolojik yönden inceleyen Martin Van Bruinessen bu alanda yapılmış en kapsamlı çalışmaya sahiptir. Bruinessen, doktora çalışması olarak belirlediği "Ağa, Şeyh ve Devlet: Kürdistan'ın Sosyal ve Siyasal Yapısı" adlı çalışmayı gerçekleştirmek üzere 1974-76 yılları arasında Kürtler'in yaşadığı bütün coğrafyaları (Türkiye, İran, Irak ve Suriye) gezmiş ve gözlemlerde bulunmuştur.

³³ Beşikçi, a.g.e., s.101-105.

Bruinessen, bütün Kürtleri kapsayan ortak bir sosyal ve siyasal örgütlenmenin olmadığını söylemekte, bunun sebebi olarak da Kürtler'in yaşadığı coğrafyanın büyüklüğünü, doğal bitki örtüsünün çeşitliliğini, bir dizi değişik üretim şeklinin bir arada oluşunu ve tarihi olayların farklı bölgeleri değişik biçimlerde etkilemesini göstermektedir³⁴.

Bruinessen, Kürt aşiretlerini şöyle tanımlar:

“Kürt aşireti gerçek ya da gerçek olduğu varsayılan ortak bir ataya dayanan ve akrabalık temelinde örgütlenmiş, genellikle toprak bütünlüğü de olan kendine özgü bir iç yapıya sahip sosyo-politik bir birimdir. Doğal olarak aşiretler de kendi içlerinde alt- aşiretlere bölünmüşlerdir. Bu alt gruplarda bir kez daha klan, sülale ve benzeri daha küçük birimlere ayrılırlar”³⁵.

Bruinessen de aşiretleri genel hatları ile en büyük birimden en küçüğe doğru, aşiret, kabile, sülale ve hane biçiminde sınıflandırır. Ona göre aşiret ve klan (kabile) siyasi birer birim iken, daha alt birimler olan sülale ve hane, soy-sop akrabalığına dayanmaktadır. Bununla birlikte sülaleleri saf soy-sop akraba grubu olarak görmez, zamanla dışardan katılımların olduğunu söyler³⁶.

Bruinessen de (daha önce Ziya Gökalp'ın da ifade ettiği biçimiyle) efsaneye dayanan yaygın bir inanca göre Kürt Aşiretleri'nin esas olarak Zilan (Zil) ve Milan (Mil) denilen iki ana bend(kol)den ortaya çıktığı söylencesinden bahseder³⁷. Kaldı ki bu yaygın efsaneyi, bu satırların yazarı da çoğu defa Kikan Aşireti'nin yaşlılarından duymuştur.

Bruinessen, Kürtler'in örgütlenmesinin en üst tepesine 19.yüzyılın sonlarına kadar varlığını devam ettiren emirlikleri yerleştirmektedir³⁸.

Kürt Aşiretleri üzerine yapılmış önemli, en son çalışmalardan biri Lale Yalçın-Heckmann'ın 1980-1982 yılları arasında Hakkari yöresinde yapmış olduğu “Kürtler'de Aşiret ve Akrabalık İlişkileri” adlı antropolojik doktora çalışmasıdır.

Heckmann, aşiret örgütlenmesinin en alt birimi olarak “mal”ı görür. “Mal”, hem “hane”, hem “aynı evi paylaşan akraba grubu”, hem de “sülale” anlamına gelir. Antropoloji literatürü çerçevesinde “mal” terimini hem sülale (aralarında akrabalık bağı olduğuna inanan ve bunu ortak bir ataya dayandıran gruptur) hem de klan (aralarında akrabalık bağı olduğuna

³⁴ Bruinessen, **a.g.e.**, s.81.

³⁵ **A.e.**, s.82.

³⁶ **A.e.**, s.82-83.

³⁷ **A.e.**, s.125.

³⁸ **A.e.**, s.199-200.

inanan ve bunu ortak bir ataya dayandıramayan grup) manasında kullanılmaktadır. Çünkü ona göre mal kısmen sülale ve kısmen de klan tanımına karşılık gelmektedir. Bir aşirete mensubiyetin, bir hanenin üyesi olmaktan sonraki en önemli şartı, bir “mal”a mensup olmaktır. Bir “mal”ın ne kadar çok sayıda eli silah tutan adamı varsa, aşiret içinde o kadar güçlü ve nüfuz sahibi bir sülale olduğu kabul edilir³⁹.

Aşiret sistemindeki “mal”dan sonraki birim ocak/kabilelerdir. Ocak/kabile aşiretin bir altındaki birimdir. Her aşiret belirli sayıda kabilelerden oluşur.

Ocak/kabile biriminden sonraki birim aşirettir. Sülalelere ve aşiretin bölümlerine mensup olan insanların toplamına aşiret denir. Heckmann’a göre aşiretlilerin, bir grubu aşiret olarak tanımlaması için kullandıkları ideolojik ilke, bu grubun aynı baba soyundan gelmiş olmasıdır. Ancak ortak bir soy ideolojisi “mal”dan aşirete doğru giderek önemsizleşir.

Heckmann de Bruinessen gibi aşiret örgütlenmesinin en yüksek birimi olarak, 19.yüzyılın sonlarına doğru tümüyle ortadan kaldırılan ve “mir” tarafından yönetilen “emirlik”leri (aşiretlerden oluşan konfederasyonlar) göstermektedir⁴⁰.

Her şeyden önce, yukarıdaki çalışmaların farklı zamanlarda ve bazılarının yerleşik aşiretler üzerine ve bazılarının da göçebe-yarı göçebe aşiretler üzerine yapılmış olduğunu unutmamak gerekir.

Kürtlerin siyasal ve sosyal örgütlenmesi üzerine yapılmış çalışmaların ayrıntılarına girilmediği taktirde genel hatları ile aynı sonuçlara vardıklarını söyleyebiliriz. Ayrıntıdan kastımız örneğin, bazıları emirliklerden bahsetmezken, bazıları da tarihsel olarak emirlikleri örgütlenmenin en üst tepesine koymaktadır. Yine örneğin, Bruinessen ve Barth kabileyi siyasi bir birim olarak görürlerken, Leach ve Beşikçi kan bağı esaslı bir birim olarak görürler.

Yapılmış çalışmalardan çıkan bir diğer sonuç da, aşiret örgütlenmesi için kullanılan kavramların bölgeden bölgeye değişmesidir. Örneğin Leach’ın çalışmasına konu olan Rewanduz Kürtleri bizim çalışmamızda kullandığımız “kabile”ye “taife”, Barth’ın incelediği çalışmada da Caf aşireti söz konusu birime “tire” demektedir. Rewanduzlular ise kabilenin bir alt birimi olan ve bizim çalışmamızda “bavık”/“mal” olarak isimlendirdiğimiz sülaleye tire demektedirler. Caf aşireti ise sülaleye “hoz” demektedir.

³⁹ Yalçın-Heckmann, **a.g.e.**, s.132-134.

⁴⁰ **A.e.**, s.134-136.

Yine Leac'ten edindiğimiz bilgilere göre, Rewanduzlular “taife” (kabile) ile “tire” (sülale) kavramlarını karıştırıp, birbirlerinin yerine kullanmaktadırlar. Aynı kavram kargaşası inceleme konumuz olan Kikan Aşireti'nde de söz konusudur. Kikanlılar, genelde kabilelere de aşiret demektedirler. Aradaki farkı ise ancak kanaat önderleri ile oturup aşiret örgütlenmesi üzerine konuşulduğunda anlamak mümkün olmaktadır.

Bu çalışmalardan çıkardığımız sonuçlar çerçevesinde Kürt aşiretlerini, tarihsel süreç ile birlikte, şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. **Emirlik** (19. yüzyılın ortalarında ortadan kaldırıldı)
2. **Aşiret**
3. **Kabile** (klan, taife, tire)
4. **Bavık/Mal** (sülale, hoz)
5. **Mal** (Sülale altı büyük aile)
6. **Mal** (Geniş-çekirdek aile ve oturulan ev/hane)

Ayrıca göçebe halindeki aşiretlerde bir konaklama düzeni olarak **Zoma** ve bir konut biçimi olarak da **Kon (Çadır)**⁴¹ vardır ki göçebe halinde yaşayan aşiret şu anda yok gibidir.

2.2.3. Kikan Aşireti'nde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme

Aşiretler, bir askeri birliğin birimleri arasındaki hiyerarşiye benzer alt bölünmeler halinde örgütlenmişlerdir. Bu tür bir örgütlenmeyi Kikan Aşireti'nin sosyal ve siyasal örgütlenmesinde de görebiliyoruz.

Kikan Aşireti'nin örgütlenmesi, genel hatları ile Kürtlerin genel aşiret temelli örgütlenme biçimi ile hemen hemen aynıdır. Ancak farklı bölgelerdeki aşiret terminolojisinde kullanılan kavramların farklılığı Kikan Aşireti'nden de görülmektedir. Bazı bölgelerde kullanılan tire, taife, hoz ve zoma kavramları Kikan'da kullanılmamaktadır. Bunun yanında yaygın olarak aşiretlerde kullanılan aşiret, kabile, bavık ve mal gibi kavramlar Kikan Aşireti'nde de kullanılmaktadır.

⁴¹ Çadır, tam olarak “kon”u karşılamamaktadır. Çünkü “kon” keçi kılından yapılma en az on metre uzunluğunda ve altı yedi metre genişliğinde bir konut biçimidir.

Kikan Aşireti'nin Örgütlenme Biçimi:

1. **Aşiret**
2. **Kabile** (Klan)
3. **Bavık/Mal** (Sülale)
4. **Mal** (Sülale altı büyük aile)
5. **Mal** (Geniş-çekirdek aile ve oturulan ev/hane)

Bunlardan ilk ikisi siyasal birlikteliği, üçüncüsü hem siyasal birlikteliği, hem de kan/akrabalık bağı, dört ve beşincisi kan/akrabalık bağı ve oturulan evi açıklamaktadır.

Yarı göçebe halinde iken Kikan Aşireti'nde, bir konaklama düzeni olarak **Şeni (Zoma, Hal)** ve bir konut biçimi olarak **Kon** (Keçi kılından yapılmış büyük çadır) vardı.

2.2.3.1. Aşiret

Toprağa dayanan üretim ilişkilerinin bir üst yapı kurumu olan aşiret, örgütlenmenin en üst tepesinde yer alan idari ve siyasi bir birliktir. Aşirete bağlı insanların hepsi kan bağı ile akraba değildir. Akrabalık büyük aile (bavık, mal) ve kısmen de kabile düzeyinde vardır. Farklı kabileler arasında ise herhangi bir şekilde soy-sop esasına dayanan akrabalık bağı yoktur. Ne kan bağı düzeyinde akrabalık vardır, ne de ortak bir atadan geldiklerine inanırlar. Çünkü aşireti oluşturan kabilelerin her biri ayrı yerlerden gelmişlerdir. Örneğin Remakalar Batman'dan, Azizalar⁴² Cizre'den, Sım'ela, Şüküra, Omera gibi kabileler Musul'dan gelmişler. Aşiret fertleri de kan bağı ile akraba olmadıklarını bilirler. Sadece Kikan Halacan koluna bağlı Heseneke, Temereke ve Emereke kabilelerine mensup insanlar bu üç kabilenin isimlerinin kardeş olan üç kişinin (Hesen, Temer, Emer) isimlerinden geldiğini söylerler.

Aşirette kız alıp-verme üzerinden gelişen bir akrabalık vardır. Ancak daha sonra üzerinde duracağımız gibi, aşirette akrabalık baba soyludur. Kadın tarafından akrabalık aşiret aidiyet duygusunu belirlemez. Onun için aşiret salt siyasi ve idari bir birimdir, diyebiliriz.

Burada hemen şunu belirtelim ki Beşikçi, göçebe Alikan Aşireti üzerine yaptığı araştırmada evliliğin ancak aşiret içinde gerçekleştiğini ve bunun aşiret kültürünün zorunlu

⁴² Bitlis hükümdarı ve aynı zamanda büyük bir tarihçi, yazar ve araştırmacı olan Şerefhan tarafından 1597 tarihinde yazılan ve Kürt Tarihi'ni anlatan en eski kitap olarak bilinen Şerefname'de anlatıldığı kadarıyla Cizre hükümdarları, Emir Abdülaziz soyundan geldikleri için "Aziziye" olarak bilinirlerdi. Cizre taraflarından gelmiş olan Aziza kabilesinin bu hanedan ailesi ile bir bağının olup olmadığını bilmiyoruz. Şerefhan, Şerefname, Çev. M. Emin Bozarlan, İstanbul, 1998, s.101.

gereği olduğunu söyler⁴³. Kikan Aşireti'nde de aşiret içi evlilikler çok yaygındır. Ancak aşiret içinden evlenmek, aşiret kültürünün yarattığı bir değer olmaktan ziyade fiziki koşulların yarattığı bir durumdur⁴⁴. Yoksa Kikan Aşireti'nde aşiret içi evlilik zorunlu olmadığı gibi başka aşiretlerden kız alınmakta ve başka aşiretlere de kız verilmektedir. Hatta Hacı Abdulkadir Bey'in bize ifade ettiğine göre, yakın bir zamana kadar ağalar aşiret fertlerini (kızlarını) evlatları gibi gördükleri için çocuklarını başka aşiretlerden evlendirirlerdi.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Gökalp, Kürt Aşiretleri'ni iki ana "bend"e yani "kol"a ayırmaktadır: Zil ve Mil. Milli-i Kebir, Omeryan, Dekuri, Daşı Hasanana gibi aşiretler "Mil Bendi"ne; Kikan, Meşkinan, Celali, Karakeçi gibi aşiretler de "Zil Bendi"ne mensuptur. Bunlara "Umumi Bendler" diyor. Ancak Gökalp, bu temel iki tasnifin dışında, aşiretlerin herbirinin kendi içinde de iki alt bende ayrıldıklarını söylemektedir: "Kürtler'in hassa-yi mümeyyizesi 'iki bende münkasım olmak'tır'" ⁴⁵. Örneğin Omeryan Aşireti, Mahmudki ve Atmanki biçiminde iki kola ayrılmaktadır. Bu ikili ayrımı Kikan Aşireti'nde de görüyoruz. Gökalp bu bendlere de "Hususi Bendler" demektedir.

Kikan Aşireti, Kikan Çırkan ve Kikan Halacan olmak üzere iki "Bend"den yani iki "kol"dan mürekkeptir. İçte kendi özerk alanlarında bağımsız hareket etseler de dışardan bir tehdit olması durumunda birlikte hareket etmeleri kuvvetle muhtemeldir. Ancak aynı aşiretin iki kolu olduklarına dair düşünce büyük ölçüde azalmıştır. Adeta iki bağımsız aşiret gibi hareket etmektedirler. Kikan Çırkan'ın ağası Rüstem ailesinden Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu⁴⁶ iken, Kikan Halacan'ın ağası ise Davud ailesinden Nüsret Kılıçarslan'dır⁴⁷.

⁴³ Beşikçi, **a.g.e.**, s.104.

⁴⁴ Muhafazakar toplumlarda insanlar genelde "huyunu suyunu bildikleri", tanıdık ailelerden kız almak isterler. Evlilikler genelde başkalarının arabuluculuğu ile gerçekleştiği için ister istemez o yöreden bir aile olmaktadır. Aşiretin ikamet ettiği mekan (fiziki koşullar) da bu sonucu doğurmaktadır.

⁴⁵ Gökalp, **a.g.e.**, s. 31.

⁴⁶ 1977 yılında Milli Selamet Partisi'nden Mardin Milletvekili seçildi.

⁴⁷ 1960'li yıllarda Diyarbakır Amerikan Kolejini bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'ni kazandıysa da bitiremedi.

2.2.3.2. Kabile (Klan)

Antropolojide klan, soyunu ortak bir ataya dayandıran ancak bu ortak atayla soyağaç bağlantılarını ispatlayamayan bir dayanışma grubu biçimidir⁴⁸. Aşiret kültüründe kabile tam da klana denk gelmektedir. Çünkü kabile fertlerinin bir bölümü her ne kadar aynı kabileye mensup tüm fertlerin aynı soydan gelen akrabalar olduklarını söyleselerde bunu hiçbir şekilde ispatlayamamaktadırlar.

Kabileler değişik düzeylerde büyük ailelerden (bavık/mal) oluşmaktadır. Aşiretin ağası olduğu gibi her bir kabilenin de lideri vardır. Bugün için ait olunan kabileye gösterilen bağlılık, aşirete gösterilen bağlılıktan çok daha güçlüdür. Aynı kabileye mensup bütün sülale ve aileler - bazı aileler dışında - kan bağı ile akraba değildirler. Bir kabileyi oluşturan bütün sülalelerin ortak bir atadan geldiğine dair inanç kabilelerde güçlüdür. Bunun yanında, her bir sülalenin farklı yerlerden gelerek bir kabilenin çatısı altında birleştiklerine dair inanç da önemsenecek düzeyde yaygındır. Kısacası kabile, ortak bir atadan geldiklerine inanan ancak bunu ispatlayamayan insanların oluşturduğu klan biçimindeki örgütlenmedir.

Kikan Çırıkan on beş, Kikan Halacan ise beş kabileden oluşmaktadır. Kabilelerin isimleri ve bu kabileleri temsil eden aileler şunlardır:

Kikan Çırıkan

Sım'ela: Mala⁴⁹ Khelo

Remaka: Mala Bırhim

Şüküra: Mala Heci Akup

Necara: Mala Elye Hüso

Aziza: Mala Heci Derviş

Omera: Mala Use Fendo

Sarhana: Mala Hellac

Hizka: Mala Eblo

Koseka: Mala Sale Osman

Elihanya: Mala Neveran

Bırhimzerka: Mala Hese Simo

Zırıka: Mala Şeyho

⁴⁸ William A. Haviland, **Kültürel Antropoloji**, Çev. Hüsamettin İnanc, Seda Çiftçi, İstanbul, Kaknüs, 2002, s. 328, Sharon Baştuğ, "Asya Bozkırlarındaki Altaylı Göçebelerde Kabile, Federasyon ve Devlet", **Toplum ve Bilim**, Sayı:69, Bahar 1996, s.154.

⁴⁹ Aileye mensubiyeti belirten -gil veya -zade manasındadır.

Morika: Mala Mı'ış

Herba: Mala Ahmed Ibedo

Sinka: Mala Khate

Bu kabilelerin dışında Gürsiler⁵⁰ de Kiki⁵¹ kabul edilmektedir. Gürsiler değişik yerlerden bir araya gelmiş, farklı aşiret ve etnik gruplardan (Kürt ve Arap) insanların oluşturduğu bir topluluktur. Onun için yukarda adını saydığımız kabilelerin niteliklerini taşımamaktadır. Ayrıca Herba kabilesi Arap olup, bugün Suriye sınırları içinde kalmaktadır.

Kabilelerin bir kısmının değişik yerlerde kolları vardır. Bingöl'ün Karlıova ve Genç, Van'ın Muradiye, Muş'un Varto ve Diyarbakır'ın Bismil ilçelerinde Şüküralar vardır. Bunlar ile Kızıltepe'deki Şüküralar ilişki halinde olup, kendilerini akraba görürler. Aynı şekilde Van yöresindeki Zırkanların, Zırka kabilesi ile bir akrabalıklarının olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak Remakalar, Batman'daki Raman Aşireti ile akraba olduklarını söylerler. Bilebildiğimiz kadarıyla Urfa'da da Sinkiler vardır ve Kikan Sinkileri ile ilişkileri mevcuttur.

Kikan Halacan

Emereka: Mala Evdiye Mı'e

Heseneka: Mala Mirze

Temereka: Mala Davud

Şeyhi: Mala Bube

Erbani⁵²: Mala Çeçan Beg

Hesenaka kabilesi, Muş'taki Heseneka Aşireti ile akrabadır. Aynı şekilde Temerekilerin de Muş'ta akrabaları vardır. Urfa'nın kuzeyinde merkeze bağlı köylerde yaşayan Şeyhan Aşireti'nden Necmettin Cevheri, Harran Ovası'na yakın yerleşik olan Şeyhler ile yine Urfa Siverek yöresinde bulunan Şeyhe Davaralar, Kızıltepe'deki Şeyh'ler ile akraba olduklarına inanırlar ve birbirlerini ziyaret ederler.

Gökalp, 1920'li yıllarda Kürt aşiretleri üzerine yaptığı çalışmada Kikan Aşireti'nin kabileleri ile o dönemdeki hane ve nüfus sayıları hakkında bilgiler vermektedir. Gökalp'ın

⁵⁰ Gürs, on iki köyden oluşan bir bölge ismidir. Ancak bugün bu köylerde yaşayan insanlara Hursi denmektedir ve Hursilik bir kabile ya da aşiret kimliği kazanmıştır. Ancak Hursilerin bir kısmı Kikan kabilelerinin bazılarını (Necara, Remaka) mensupturlar. Bir kısmı Arap (Alipaşa ve Hamziya köyleri) iken, bir kısmı da Mendika, Meşkina vb. gibi aşiretlere bağlıdırlar.

⁵¹ Kiki, Kikan Aşireti'ne mensup olan manasına gelmektedir.

⁵² Erbani kabilesine bağlı yedi tane alt birim vardır. Bunlar Mahfeliti, Zedinki, Belloyi, Derkosi, Bireşi, Birhimki ve İski'dir. Görüştüğümüz kanaat önderleri bunların kabile mi yoksa büyük aile mi oldukları konusunda bize net bir bilgi veremediler. Edindiğimiz bilgiler çerçevesinde kanaatimize göre bunlar ne kabile ne de büyük aile hüviyetindedir. Bir nevi ikisinin arası birimler niteliğindedir. Belki de kabile olmaya aday birer birimdir.

verdiği bilgilere göre bu yıllarda Kikan Çırkan'ın nüfusu 3963, hane sayısı 693 olup 390 tüfeği vardır. Yine Kikan Halacan kolunun nüfusu 2104, hane sayısı 337'dir. Tüfek sayısı ise 189'dur⁵³.

Bu çalışma ile ilgili bilinmesi gereken iki nokta vardır: Gökalp, her şeyden önce bu çalışmasında bütün kabilelere yer vermemiştir. Yani verdiği bilgiler eksiktir. İkincisi bahsettiği köylerin bir kısmı, bugün Suriye devleti sınırları içinde kalmıştır.

Kikan Aşireti'nin yarısı (hem Kikan Halacan, hem de Kikan Çırkan'ın bütün kabileleri, Şüküra kabilesi hariç) Suriye'de bulunmaktadır. Aynı zamanda Diyarbakır (Çınar ile Bismil ilçeleri arası) yöresinde ve Irak'ta Musul civarlarında Kikanlar vardır.

2.2.3.3. Bavık/Mal (sülale)

“Bavık” veya “Mal” aynı manaya gelmekte olup, soy olarak aynı atadan geldiği bilinen, kan bağı ile birbirlerine bağlı ve bunun farkında olan fertlerden oluşan, kabileden küçük, ortalama 50-60 kişiden oluşan sülaledir. Sülaleye “malbat” da denilmektedir. Ayrıca aşirette nadiren kullanılan “ezbet” kavramının kabile mi yoksa sülale manasında mı kullanıldığı konusunda farklı şeyler söylenmektedir.

Her kabile en az 6-7 “bavık”tan oluşmaktadır. Aşiret içinde dayanışmanın ve aidiyet duygusunun güçlü olduğu birimdir. Her “bavık”ı temsil eden ve “bavık”tan birileri ile başkaları arasında bir sorun yaşandığında ilk olarak muhatap kabul edilen bir “bavık” lideri vardır. “Bavık”ların aşiret ve kabile içindeki itibarları büyük ölçüde “eli silah tutabilen adam” sayısına bağlıdır.

“Bavık” düzeyindeki akrabalık belli bir ataya dayanmaktadır ve aileler bu soykütüksel bağlantının izini sürmektedirler. “Bavık” düzeyinde kimlerle akraba olduklarını ve hangi atada birleştiklerine önem vermektedirler. Aynı “bavık”tan olan kişilere, Yalçın-Heckmann'ın Hakkari'deki aşiretler üzerine yaptığı araştırmada vardığı sonucun aksine, hangi atada birleştiklerini sorduğunuzda atalarını tek tek sayarak nerede birleştiklerini size anlatırlar⁵⁴. Kikan Aşireti'nde “bavık”ın büyüyerek kabile özelliği kazandığı tek kabile Zırkan kabilesidir. Bu kabileye mensup fertlerin hepsi kan bağı ile akrabadırlar. Ayrıca Şüküra kabilesinde de bir çok bavık soy-sop yönünden akrabadır. Onlar da kendilerini öyle bilirler.

⁵³ Gökalp, **a.g.e.**, s.74.

⁵⁴ Yalçın-Heckmann, **a.g.e.**, s.133

2.2.3.4. Mal (Sülale altı büyük aile)

Mal hem oturulan mekan (Khani), hem aynı evi paylaşan insan topluluğu, hem de sülale manasına gelmektedir. Burada “mal”a yüklenen anlamların aynısı, Hakkari yöresindeki aşiretler için de geçerlidir⁵⁵.

Bu başlık altındaki manası ise bir “bavık”ın soyundan gelen fakat kendi içinde büyük bir aile oluşturabilecek büyüklükteki birimdir. Bir bavık en az 3-4 “mal”dan oluşmakta ve her “mal” da ortalama 20-30 kişiden oluşmaktadır. Bu birimi de temsil eden bir aile büyüğü vardır. Örneğin Mala Heci Mistefa bir sülaledir, ancak bu sülaleye bağlı “Mala Heci Hısen” ile “Mala Hesen” sülale altı birer ailedir. Ancak her ikisine de “mal” denilmektedir. Sadece sülale için “mal”dan başka “bavık” tabiri de kullanılır.

Bir mal, nüfusu büyüyerek zamanla sülale/bavık özelliği kazanabilir. Onun için görüştüğümüz insanlar, bir çok topluluk için “sülale içinde büyük aile mi, yoksa başlı başına bir sülale midir” konusunda kendi aralarındaki tartışmalarda bir sonuca varamamışlardır.

2.2.3.5. Mal (Geniş/Çekirdek aile, Oturulan ev)

Buradaki manasıyla sosyolojik bir terim olarak hem geniş/çekirdek aile, hem de oturulan mekan yani “khani” (ev) anlamında kullanılır.

Aşiret sosyal ve siyasal örgütlenmesinde, en üst birim olan aşiretten daha küçük birimlere inildikçe aidiyet duygusu ve bilinci güçlenmektedir. Aynı şekilde en küçük birim olan “mal”dan yukarıya doğru çıkıldıkça da bu duygu azalmaktadır.

Bütün bunlardan yola çıkarak, Kikan Aşireti üzerinden tümevarım bir yöntemle toprağa yerleşmiş aşiretlerin tanımını şu şekilde yapabiliriz: Yerleşik aşiret, ekonomik çıkar, dış tehdit gibi sebeplerle bir araya gelmiş ve süreç içerisinde oluşan güçlü ilişkiler üzerine inşa edilmiş aşiret aidiyetini üst kimlik olarak benimsemiş, kollektif bir bilince sahip ve mekanik dayanışma içinde hareket eden, ortak bir soydan gelmeyen ve bunun farkında olan, her sülalenin kendi içinde kan bağı ile akraba olduğu küçük birimlerin toplamından meydana gelen kabilelerin oluşturduğu “bölünmemiş ancak bölünlenmiş (segmenter) devletimsi”⁵⁶ siyasi bir birliktir.

⁵⁵ Yalçın-Heckmann, a.g.e., s.133.

⁵⁶ Ernest Gellner, **Anthropology and politics**, Blackwell, Oxford, 1995. Aktaran: Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, İstanbul, Bağlam Yay., 2003, s.32.

2.3. AŞİRET KÜLTÜRÜNDE STATÜLER

Kikan Aşiret kültüründe esas olarak üç temel statü vardır. Bunlardan “ağa” aşiretin başı, “makul” kabilenin lideri iken, “malmezın” de kabile makullerinin ailelerinin sahip olduğu hem itibar, hem iktidar, hem de iktisadi manada “büyük aile” manasına gelen bir ünvanıdır.

2.3.1. Ağa ve Makul

Ağa, aşiretin liderine verilen addır. “Makul” ise aşiret içinde yer alan kabilelerin liderlerine verilen isimdir. Bir zamanlar bu iki kavram arasındaki ayırım kesin ve netti. Bugün artık “makul”lere de ağa denilmektedir. Oysa ki bir zamanlar makullere ağa demek yasaktı. Ağa, başkaları için ağa denildiğini duysa, diyen kişiyi ya azarlar ya da ona ceza verirdi.

Kikan Aşireti’nde ağalığı anlatırken geçmişi ile bugünü ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Çünkü altmış-yetmiş sene önce ağaların sahip oldukları güç ve iktidar bugün artık yoktur. Bugün için ağa, aşiretlilerin ifadesiyle “sadece kendi ailesinin ağasıdır”. Ağaların bir zamanlar aşiret üzerinde var olan iktidar ve etkilerine bugün kısmen kabile “makul”leri sahiptir.

Bundan elli-altmış sene öncesine kadar ağalar aşiret üzerinde mutlak bir egemenliğe sahipti. Bu egemenliği makullerin desteği sayesinde yürütüyorlardı.

Aşiret içinde adam öldürme, kız kaçırma, hırsızlık, kabile liderlerine baş kaldırma⁵⁷ gibi işlenen suçlara mal varlığına el koyma (talan etme), kovma (cellikırın), falakaya yatırma, bir odada haps etme benzeri cezalar verilirdi. Örneğin bir kız ile bir erkek bir birlerini sevip birlikte kaçsalar, ağa - kötü örnek oldukları ve çocuklarına sahip çıkmadıkları gerekçesi ile - her iki aileyi de cezalandırırdı. Aynı şekilde aşiret içinden biri öldürülseydi, ağa katilin ailesini aşiret coğrafyasından kovar, mallarına el koyardı⁵⁸. Kanaatimizce bu cezaların iki temel sebebi vardı: Birincisi dış tehditler karşısında aşiret dayanışmasını güçlü tutulması, ikincisi de maddi durumu kötü olan ağa ve makullerin

⁵⁷ “Karakuyu (Kereku) köyünde Halef adında bir köylü, misafir ağırlamak üzere bir misafir odası yapar ve odasında kahve kaynatmaya başlar (köylerde mırza (acı) kahvesini sadece ağalar ve makuller misafirlerine ikram ederlerdi). Kikan Çırkan Ağası bunu duyar, adamlarını gönderir, Halef’i ağanın huzuruna çıkarırlar. Ağa Halef’i falakaya yatırır ve bir odanın içine bir süre haps eder.” (Aktaran: Mehmet Koçhan)

⁵⁸ Kız kaçırma olaylarında taraflardan ceza olarak hayvan alınırdı. Adam öldürme gibi büyük suçlarda ise katilin ailesinin bütün mal varlığına el koyar, aşiretlilerin tabiriyle talan ederdi. Ağa bazen ceza olarak aldığı malları makullerle paylaşır, bazen de sadece kendisi tasarruf ederdi.

geçimine yardımcı olması⁵⁹. Ancak, ağaların bu iki amacı da aşan, iktidarlarının gücüne dayanarak çok sayıda keyfi uygulamaları da vardı.

Günümüzde ağanın aşiret üzerinde hemen hemen hiçbir rolü yoktur. Ağanın aşiret üzerindeki etkinliğinin kaybolmasının bazı sebepleri vardır. Birincisi, aşirete yönelik dış tehdit azalmıştır, ikincisi, daha önce ağalar sorunları çözmeye çalışır ya da herhangi bir aşiretlinin varolan bir ihtiyacını giderirken, merkezi devletin nüfuzunun artması ile birlikte bu tür sorunlar veya ihtiyaçlar devlet bürokrasisi ya da kurumları yolu ile hal edilme imkanı doğdu. Üçüncüsü, fertlerin ekonomik açıdan ağalara olan bağımlılıkları, ulusal pazara eklenmelerinin de etkisi ile büyük ölçüde azaldı. Bir diğer sebep de eğitim ve kitle iletişim araçlarının ve etnik kimliğe yönelik taleplerin etkisi ile insanların aşiret ideolojisine olan inançlarını kaybetmeleridir.

Bugün sadece aşiretin lideri olması hasebiyle kendisine hürmet gösterilmektedir. Aşiret içinde kısmen etkili olanlar – daha önce de belirttiğimiz gibi – “makul”lerdir. Onların kabileler üzerinde nüfuzu hala mevcuttur. Ancak onların da sahip olduğu nüfuz eski gücünden çok şey kaybetmiştir. Bunla birlikte, aşiret üyelerinin dışarıya açılmadıkları, dış dünya ile ilişkilerinin sınırlı olduğu ve herhangi bir işle uğraşmadıkları otuz-kırk sene öncesine kadar aşiret liderlerinin, aşiret üyeleri için “sosyal güvenlik” görevi gördüğünü söyleyebiliriz. Çünkü aşiret ağa ve makulleri daha önceleri maddi durumu kötü olan köylüye para yardımında bulunur, hastalanan köy çocuklarını hastaneye götürür, yerine göre hastahane masraflarını karşılar, köyün gençlerinin evlenme işlerinde (kız isteme, maddi yardım vb) yardımcı olur, borcu olan aşiretliler için aşiret ya da kabile içinden para toplarlardı. Aşiret üyelerinin daha erken bir zamanda dışarıya açılmamalarının, aşiret liderlerinin aşiretlilere sağladığı bu tür imkanların kişiler üzerinde yarattığı rehabetin önemli bir sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Gücün ağanın elinde olduğu dönem, aşiretin yarı göçebe dönemlerine denk gelmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Aşiretin yerleşik hayata geçtiği dünden bugüne gelindiğinde ağa ve makuller güç kaybetmişlerdir. Bundan önemlisi, güç, daha ziyade kabile içinde kümelenmiş sülalelerin (bavık) elinde toplanmıştır. Çoğu defa bir bavık, çıkarı ile çatıştığında, kabile liderinin kararını ret edebilmektedir. Ağaların iktidarından,

⁵⁹ Temel geçim kaynağının hayvancılık olduğu 1950’li yıllar öncesinde ağa ve makullerin çoğunun maddi durumları kötüydü. Her kabile makulü kendi kabilesindeki ailelerden “beş” denilen bir yardım toplardı. Her makul topladığı bu “beş”in belli bir miktarını ağaya verirdi.

kabile makullerinin iktidarına, oradan da sülale (bavık) liderlerinin sözü geçerliliğine doğru güç ve iktidar alanının tedricen yukardan aşağıya doğru daralması, aşiret kültüründeki çözülme sürecini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Gökalp, “Kürt aşiretlerinde, aşiret beyi yüzde doksan yabancılardandır. Bunların bazıları Kürt’ün başka aşiretine, bazıları da Türk, Arap gibi başka kavimlere mensuptur”⁶⁰, der. Örneğin Erbani kabilesi lideri Zeki Çeçen de aslen Hazro’daki Zırka Aşireti’ne mensup olduklarını, sonradan Ova’ya gelerek kabilenin başına geçtiklerini bize ifade etti.

Aynı şekilde, Bruinessen de bu iddiayı destekler manada ifadelerde bulunmaktadır: “Büyük Kürt aşiretlerinin birçoğunun reisi bu aşiretlerden değildir ya da olmadıkları iddia edilir”⁶¹. İşin ilginç tarafı bunların büyük çoğunluğu kendilerini peygamber soyuna dayandırır. Bruinessen, 19. yüzyılın başlarında şeyhlerin aşiretler arası kavgaları sona erdirmeye önemli bir rol oynadıklarını, onların barışı temin eden “asayişin manevi bekçileri” olmalarının, kendilerine politik bir güç kazandırdığını söylemektedir⁶². Bu iddiaları doğrulayan bir durum Kikan Aşireti’nde de mevcuttur. Daha sonra ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz gibi, Kikan Çırıkan kolunun ağa ailesinin, Irak’tan irşad (dini tebliğ) amacıyla gelen ve sonradan ağalığı ele geçiren peygamber soyundan gelme bir aile olduğu söylenmektedir. Bu satırların yazarı da Kikan Aşireti’ne mensup bir çok insanın kendilerini peygamber soyuna ya da peygamberin yoldaşlarına (sahabe) dayandırdıklarını iddia eden ifadelerle çok defa şahit olmuştur. Toprak mülkiyetini kontrolünde tutan ve sömürdükleri köylüler ile ilişkilerini akrabalık düzeyine çıkaran aşiret ve kabile önderlerinin kendilerini peygamber ya da sahabelerin soyuna dayandırmadaki amaçları, toplumsal ve politik güçlerinin “meşruiyetini” dinsel dokunulmazlık ile pekiştirmektir.

Aşiret ve kabilelerde liderlik büyük ölçüde babadan oğula geçer. Lider en büyük erkek çocuk olabileceği gibi cesareti, cömertliği, atılganlığı, feraseti, sevecenliği, diğer kabilelerle diplomatik ilişkileri, kabile mensuplarının sorunlarına duyarlılığı, devlet bürokrasisi (sivil ve askeri) ve politikacılarla kurduğu iyi ilişkiler ile liderin küçük oğlu ya da yeğeni (baba tarafından yeğen) de aşiret veya kabilenin başına geçebilir. Zaten lider oturulup belirlenmez. Doğal süreç içerisinde hem liderliğe aday kişinin kendini ispatlaması, hem de çevrenin onu kabul etmesi lider belirlemenin en esaslı yoludur. Liderde aranan bir diğer vasıf

⁶⁰ Gökalp, **a.g.e.**, s.130.

⁶¹ Bruinessen, **a.g.e.**, s.113

⁶² **A.e.**, s.113.

da, harcama yapacak sermayeye sahip olmasıdır. Her halükarda lider (ağa, makul), liderin mensup olduğu aileden (malmezın) seçilir.

Bir aşiret/kabile ağa/makulü(nün)sının kabileye karşı sahip olduğu görevleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Dış tehditlere karşı aşiret/kabilenin can ve mal güvenliğini sağlamak, çevre aşiret/kabilelerle iyi ilişkiler kurmak
- Misafirleri ağırlamak,⁶³
- Aşiret/kabile içinde asayiş ve düzeni sağlamak,
- İyi şeyler yaparak (dürüstlük, yalan söylememek, cesaretli ve cömert olmak, aşiret/kabile dışındaki insanların da işlerinde yardımcı olmak) kendi şahsında aşiret/kabileyi iyi tanıtmak,
- Devlet bürokrasisi ve politikacılarla iyi diyaloglar sonucu aşiret/kabilenin ihtiyaçlarını karşılamak.

2.3.2. Malmezın

“Malmezın”, kabile makullerinin (liderlerinin) mensubu olduğu ailelere denir. Kelime manası “büyük ev”dir. Ancak bu büyüklük nüfus olarak geniş aile olması manasında değildir. Siyasi ve yönetsel manada kabile ile ilgili bütün sorunların konuşulduğu, ve bir karara bağlandığı, köylülerin akşam toplandığı (misafir ya da köy odası denilen yerde) ve yemeğin yenildiği (misafir ağırlama), köylülere ihtiyacı durumunda maddi yardımda bulunulduğu ev manasında, “büyük ev” olarak ifade edilmektedir. Her kabilenin bir “malmezın”ı vardır. Erkeklerin ihtiyaçları ile “malmezın”ın erkekleri, köy kadınlarının sorunları ile de liderin annesi ya da hanımı ilgilenir. Köylülerin bir ihtiyacı durumunda ilk yardım isteyecekleri yer malmezın ailesidir. Malmezınlık de büyük ölçüde geleneksel işlevini kaybetmiştir.

⁶³ Makulün kardeşleri kendi paylarına düşen toprağın belli bir miktarını, misafir ağırlamada yapacağı masraflara karşılık olarak makulün tasarrufuna verirler. Makulün liderliği son bulduğu zaman da geri alırlar.

2.4. KIKAN AŞİRETİ’NİN TARİHİ

Aşiret benzeri sosyal örgütlenme içinde olan topluluklarda yaşananları kayıt altına alma kültürü olmadığı için, bu topluluklarla ilgili bilgileri ya devletle olan ilişkileri sonucu devlet kayıtlarından, ya da geçmişlerine dair merakı olan kişilerin kendilerine anlatılanlardan öğrenebiliyoruz. Onun için burada aktaracağımız bilgilerin bir kısmı, devlet arşivlerinde bulunan bilgiler ile aşiret kanaat önderlerinin bize aktardığı sözlü bilgilerden ibaret olacaktır.

2.4.1. Aşiret’in Kızıltepe Ovası’na (Berri) Yerleşmesi

Aşiretin ovaya nasıl gelip yerleştiğine dair sözlü bilgileri Kikan Çırıkan, Kikan Halacan aşiret ağaları ile Şüküra kabilesi makulünden aldık. Bu kişiler tarihsel geçmişlerine merakları olan, çevre ile sıkı ilişkileri bulunan ve aynı zamanda Irak ve Suriye’deki Kikan ve diğer aşiretler ile ilişkileri olan insanlardır.

Kikan Çırıkan ağası Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu bu konuda bize şunları anlattı:

“Yaşlılarımızın bize anlattıklarına göre Kikan Aşireti tahminen altıyüz-yediyüz sene önce Irak’ın Musul kenti civarlarından Berri (Kızıltepe Ovası)’ye gelip yerleşmiş. Irak’tan gelirlerken direkt Berri’ye gelmişler. Çünkü onlar buraya gelirlerken bu araziler boştu. Ancak Kikan’a mensup bütün kabileler Irak’tan gelmemişler. Mesela ‘Remaka’lar yukardan (Diyarbakır-Batman) gelmişler. Aziza kabilesinin bir kısmı Cizre’den, bir kısmı da Ağrı’dan gelmiştir. Bunun yanında Şeyhan, Şüküra, Omera ve Sım’ela gibi kabileler Musul’dan gelmiştir. Nitekim ben Irak’a gittim, orada şu an için de Omera, Şüküra Sım’ela, Şeyhan ve Necara kabileleri vardır”.

Şüküra kabilesi Makul’ü Ferhan Kılıç da Kikan’ın Berri’ye gelişini şöyle anlattı:

“Ben Irak’taki akrabalarımız olan Şüküralar’ı ziyarete gittim. Bir kitap getirdiler. Kitap Kikan Aşireti’nin Irak’tan Türkiye’ye gelişini anlatıyordu. Bana anlattıklarına göre Halit ağa (Şüküra kabilesinin makulü) yirmi dört bayrak⁶⁴ ile beraber bundan yaklaşık 250 sene önce Türkiye’ye geçerek Kızıltepe ovasına yerleşir. Kızıltepe Ovası’na yerleşirken bu topraklarda başkaları var mıydı? Yok muydu? Eğer varsa bunlar Kikan’ın buraya iskan etmesine nasıl izin verdiler, bilmiyoruz. Büyük bir ihtimalle o zaman bu topraklarda kimse yoktu. Çünkü Kikan’ın gelişiyse bu topraklarda herhangi bir kavgaın oluşundan bahsedilmiyor.

Denildiğine göre Halit ağa ile Ahmet Halil amca çocuklarıdır. Ahmet Halil Irak hükümetine karşı baş kaldırdı. Halit ağa ise bunu tasvip etmez ve bunun üzerine kendisine katılan Kikan’a mensup kabilelerle

⁶⁴ Bayrağın ne manaya geldiğini Ferhan Bey bilmemektedir. Buradaki bayrakların diğer kabileler olabileceğini söyledi.

Türkiye'ye geçer. Bir kısım kabile bireyleri de Irak'ta kalır. Ancak büyük bir kısmı Halit ağa ile birlikte hareket ederler. Bu arada Ahmet Halil Irak hükümeti tarafından öldürülür”.

Ayrıca Kikan Aşireti'nin Musul civarlarından geldiğine dair inanç, sadece aşiret kanaat önderlerinin paylaştığı bir iddia değil, az bir şey tarihe merakı olan aşirete mensup herkes tarafından paylaşılmaktadır.

Bu bilgilerin yanı sıra Ziya Gökalp, ölümünden hemen önce 1922-23 yılında Güneydoğu'daki aşiretler üzerine yaptığı sosyolojik tetkikte Kikan'dan bahseder. Fakat Irak'taki Kikanlar'dan malumatı olmasına rağmen, Kikan'ın Musul civarlarından geldiğinden bahsetmez. Gökalp, Kikan Aşireti'nin Van civarlarından bilinmeyen bir tarihte gelerek Kızıltepe Ovası'na yerleştiğini söyler. Gökalp'a göre Kikanlar Türkmen Deresi'ni (Mardin'e yaklaşık 5 km uzaktadır) geçip Kızıltepe Ovası'na (Berri) gelirlerken eşyalarını taşıyan öküzler yorulur ve onlar da burada konaklarlar. Bir daha da başka yere gitmezler. Kikanlara “gavesti” yani “öküzü yorulmuş” denilmesinin sebebi de budur, der.⁶⁵ Gökalp'ın Kikanlar ile ilgili anlattığı “gavesti” meselesini daha önce yaşlılardan çok defa duymuştum. Ancak bu hikayenin başka bir aşirete uyarlanmış biçimini Beşikçi anlatır⁶⁶. Gökalp aşiretin Van yöresinden geldiğini söylerken herhangi bir kaynak göstermez. Büyük bir ihtimalle bu bilgileri o dönemin aşiret kanaat önderlerinin sözlü anlatımlarından edinmiştir.

Gökalp ayrıca Kikan'ın bundan sonra Doğu Anadolu yaylalarına gitmemelerini (hayvanlarını otlatmak için) Kemalan aşireti ile yaşanmış bir kan davasına bağlamaktadır⁶⁷. Gökalp'ın bu düşüncesini destekler biçimde Kikan aşiret ağası H. Abdulkadir Timurağaoğlu da bize şunları söyledi:

“Bingöl yöresinde yaşayan Kemalan aşireti ile Kikanlar arasında kavga çıkar. Kemalan aşireti Kikanlar'dan yüz kişi, Kikanlar da Kemalanlar'dan doksan dokuz kişiyi öldürür. Bir sene sonra Kikan Aşireti'nin kabilelerinden biri olan Elihani kabilesinden Osmane Elihani adında biri Kikanların intikamını almak üzere Kemalan aşiretinin ağası olan Bozbege'nin köyüne gider. O gün de komşu köyde düğün vardır ve Bozbege'nin bütün köylüleri düğüne gitmiştir. Köyde sadece Bozbege ile gulamı vardır. İkisi de uykudadır. Osmane Elihani,

⁶⁵ Gökalp, **a.g.e.**, s.55.

⁶⁶Beşikçi'den öğrendiğimiz kadarıyla “gavesti” hikayesi çok benzer bir kurgu ile Erzurum-Karayazı yöresindeki Berazi Aşireti için de anlatılmaktadır: “Karayazı'nın Elmalidere nahyesinde oturan Beraziler için ‘Berazi Gavestiyay’ (Öküzleri yorulmuş Beraziler) deyimi kullanılır... Berazi Aşireti'nden bir kısmı, Karayazı yaylalarına yaylamaya gelmiş, fakat, kar-kış başladığı zaman, güney bölgelere gideceği yerde aşiretin bir kısmı yayladığı yerde yerleşmiş ve kalmıştır”. (İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, Ankara, e Yay., 1970, s.487)

⁶⁷ Gökalp, **a.g.e.**, s.55.

ağa ile gulamını öldürüp geri döner. Bunun üzerine Kikanlar Kemalanlar'dan bir fazla, yani yüz bir kişiyi öldürmüş olurlar⁶⁸. Onun için de bir daha Kikanlar o yöreye gitmezler”.

Kikan Halacan ağası Nüsret Kılıçarslan ise Kikan'ın Halacan⁶⁹ kolunun Muş'tan Kızıltepe Ovası'na geldiklerini, şimdi de Muş'ta akrabalarının bulunduğunu ve köken olarak Heseni aşiretine mensup olduklarını söylemektedir.

Dikkat edilirse aşiretin ne zaman ovaya yerleştiği konusunda bilgiler birbirlerini tutmadığı gibi, aşiretin nerden geldiği de ihtilaflıdır. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi aşiret bireyleri aşiretin Musul'dan Kızıltepe Ovasına geldiğine inanır. Ancak Aşiret'in Halacan kolu Irak'tan gelmemiş olabilir. Çünkü Halacan'a bağlı kabileler Irak'ta (Musul) yoktur.

Beşikçi, Kürt Aşiretleri'nin aynı isimle farklı bölgelerde bulunmalarını Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu sürgün politikalarına bağlamaktadır: “Doğu Anadolu’da bir aşiretin bu kadar yaygın alanlarda bulunması, yani aynı aşiretin hem Tunceli, hem Ağrı, hem de İran’da bulunmasının veya Irak’taki bir aşiretin Türkiye’de de kolları bulunmasının Osmanlı İmparatorluğu’nun sürgün politikası ile çok sıkı bir ilişkisi vardır...”⁷⁰.

2.4.2. Aşiret'in İkiye Bölünmesi

Rivayetlere göre Kikan Aşireti önceleri tek bir aşiret iken daha sonraları ortaya çıkan bir takım anlaşmazlık ve kavgalar sonucu ikiye bölünmüştür. Nusret Kılıçarsalan aşiretin iki kola ayrılmasını şu şekilde anlattı:

“Yaklaşık yüz otuz-yüz elli sene önce Kikan Çırkan ve Kikan Halacan arasında anlaşmazlıklar çıkar. Anlaşmazlıklar bir süre sonra kavgalara dönüşür. Kavgalarda her iki taraf da birbirlerinden çok sayıda adam öldürürler⁷¹. Bu kavgalar sonucu dönemin Diyarbakır valisi Kurt İsmail Paşa ki Halacanlar'ın damadıdır, meseleyi çözmek için Gümüş Çayı'nı (Zırgan deresi) sınır tayin ederek batı kısmını Halacanlara, doğusunu da Çırkanlar'a verir. Böylece Kikan Aşireti iki kola ayrılır. Kikan Çırkan ile Kikan Halacan aynı aşirettir. Dışarıdan bir müdahale olduğu takdirde birleşirler. Ancak dahilde bunlar iki kısma ayrılıyorlar”.

⁶⁸ Bir tarafın yüz diğer tarafın da yüz bir kişi öldürdüğü, bir çok kan davası için anlatılmaktadır. Kanaatimizce bu sayılardan, tarafların birbirlerinden çok sayıda insanı öldürdüğünü anlamamız gerekmektedir.

⁶⁹ Afganistan ve İran'da da Halaclar adında bir aşiret bulunmaktadır. Nusret Bey'e bu aşiret ile bir akrabalıklarının olup olmadığını sorduğumuzda, varlığından haberinin olduğunu ancak tarihsel bir bağlarının olup olmadığını bilmediklerini söyledi.

⁷⁰ İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, Ankara, e yay., 1970, s.486.

⁷¹ Başkalarından dinlediğim kadarıyla “yüz bir kişi” bu kavgalarda da hayatını kaybetmiş.

Aşiretin ikiye bölünmesi konusunda Hacı Abdulkadir Bey ise Mardin Paşası Süleyman Paşa ile Milli İbrahim Paşa'nın (Hamidiye Alayları Miralayı, Halacan ağası Osman ağanın kız kardeşi ile evliydi) Halacınlarla kadın tarafından akraba olduğunu ve bir nevi Halacınlara torpil geçerek Gümüş (Zırgan) Çayı'nın batı tarafını⁷² onlara verdiklerini anlattı. Ziya Gökalp de Hacı Abdulkadir Ağa'nın söylediklerini teyit eder mahiyette;

“Kikilerin müsademe esnasında müsalahaları için Mardin hükümeti tarafından giden Hacı Süleyman Paşa zamanında ikiye ayrıldıkları rivayet edilmektedir. Hacı Süleyman Paşa'nın Kiki'nin Halacan kısmıyla kadın tarafından akrabalığı varmış. Mezkur arbedeyi hal ve faslederken, Kiki Halaca'nı Zerkan (Zırgan deresi) suyunun garbına geçirmiş ve o vakit bu geçen kola karabetlerine nazaran Kiki Halacan namını vermiş, Zerkan suyunun şarkında kalan kısmına da Kiki Çerkan tesmiye etmiştir. Güya, Çerkan'ın manası 'çürükler' demek olup, bu kolun çürüğe çıkarıldığını ifade ediyormuş”⁷³

demektedir.

Aşiret'in kollarının ikiye bölünmesi ile birlikte aşiret, iki ayrı aşiret hüviyetini kazanmaktadır. Ancak şurası bilinmelidir ki, asıl Kikan, Kikan Çırkan koludur. Halacan kolu ise kendisinden ayrılmıştır.

2.4.3. Aşiret Liderliğinin (Ağalık) El Değiştirmesi

Bilinebildiği kadarıyla Kikan Aşireti bir defa el değiştirmiş. Bir zamanlar Kikan'ın ağalığını Kikan Çırkan'ın bir kabilesi olan Sarhana kabilesinin lideri yapmış. Daha sonra ağalığı, şu anda aşiretin ağalığını yapan Mala Rüstem ağa (Rüstem ağagiller) ele geçirmiş. Ağalığın el değiştirmesi hikayesini Hacı Abdulkadir Bey (Rüstem ağanın soyundan) bize şu şekilde anlattı:

“Bizim aile peygamberimizin soyundan gelen seyit⁷⁴ bir ailedir. Yani Ehl-i Beytizi. Bağdat'an insanları irşad etmek üzere Berri'ye (Kızıltepe Ovası) gelir. O zaman Kikanların ağası Sarhana kabilesi lideri olan Hellac ailesidir. Irak'tan gelen dedemiz Seyit Rüstem, Hellac ailesinden Avina köyünde bir ev ister ve Avina köyüne

⁷² Bize anlatıldığı kadarıyla Halacan ismi Farsça nehir manasına gelen “haliç” sözcüğünden gelmektedir. İki sözcük arasındaki bağlantı da Zırgan (Gümüş) deresinin batı yakasının dönemin Mardin valisi tarafından “Halacan”lara verilmesi olarak belirtildi.

⁷³ Gökalp, **a.g.e.**, s. 55-56.

⁷⁴ Hazreti Muhammed'in soyundan gelenlere verilen bir ünvan.

yerleşir. Aşiret içindeki kabileler veya aileler arasında bir sorun çıktığında Seyit Rüstem'e gelirler, Seyit de aralarını bulup sulhü sağlar. Bu, Seyit'in aşiret içindeki itibarını artırır. Hellac ailesi Kikanlara kötü davrandığı için Aşiret Kabileleri kendi aralarında karar vererek, Seyit'in oğlu olan İsmail'i ağa yapmak isterler. Ancak Seyit Rüstem bu teklife sıcak bakmaz. Oğluna, biz buraya dini irşad için geldik ağalık bize göre değildir, der. Ancak Seyit'in oğlu ağalığa olumlu bakar. Bunun üzerine Kikan Aşireti'nin bazı kabile liderleri Seyit'in oğlunu beraberlerinde dönemin hükümet yetkililerine götürerek, ağa olarak bundan sonra bu zatı kabul ettiklerini söylerler. Söylendiği kadarıyla Seyit Rüstem bu durum üzerine Bağdat'a geri döner. Böylece Kikan'nın ağalığı bizim aileye geçer".

Buradan da anlaşıldığı gibi, Kikan Çırıkan Ağa'sı aslen Kiki değildir. Nitekim Kikan Aşiretine mensup herkesin bağlı olduğu bir kabile vardır. Yani bir kişi ben Kiki'yım diyorsa mutlaka Kikana bağlı bir kabileye mensuptur. Oysaki Kikan Çırıkan ağası Hacı Abdulkadir Bey'in mensubu olduğu bir kabile yoktur.

2.4.4. 16. Yüzyıl'da Kızıltepe Ovası'ndaki Bazı Köylerin İskan Durumu

Bugün Kikanların oturduğu bazı köylerin 16.yüzyıldaki nüfus, gelir kaynakları ve dini kimlikleri hakkında elimizde bazı bilgiler bulunmaktadır. Nejat Göyünç'ün 16. Yüzyılda Mardin Sancağı adlı çalışmasında bu bilgileri görmekteyiz⁷⁵:

Deyr Basiyye⁷⁶: Mardin'nin Kızıltepe ilçesinin Dırbesiye (Şenyurt) nahiyesidir. Nahyenin yarısı Suriye tarafında kalmıştır. Suriye tarafındaki kısmıyla birlikte, 1518'de 19, 1526'da 21, 1540'da 38 hane (ev) idi. Mahsulleri buğday ve arpa olup, ahalisi müslümandı. Hasılı 1518'de 12.000, 1526'da 5.248, 1540'da 8.991 ve 1564'de 8.891 akça idi.

Deyr Hilye: Kızıltepe'nin Şenyurt nahyesine bağlı Heliya (Işıkören) köyüdür. 1518'de 106, 1526'da 136, 1540'da 185, 1564'te 216 haneydi. Mahsulleri buğday, arpa, bostan ve bal olup, halkı tümüyle Hıristiyanı. Geliri 1518'de 50.000, 1526'da 28.715, 1540'da 28.434 ve 1564'de 44.525 akça idi.

İbrahimiye: Kızıltepe'ye bağlı bir köydür. Bugün Bırhimi (Işıklar) olarak bilinir. 1526'da 41, 1540'da 66, 1564'te 89 hane idi. Geliri 1518'de 12.000, 1526'da 13.668,

⁷⁵ Nejat Göyünç, **XVI. Yüzyıl'da Mardin Sancağı**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1458,1969, s.62-69.

⁷⁶ Deyr, kilise manasına gelen Süryanice bir kelime olup, Kürtçe'de de kullanılmaktadır. Deyr Basiyye ismi büyük bir ihtimalle kilise isminden gelmektedir. Nitekim 16.yüzyılda Türkiye ile Suriye Deyr Basiyyelerinin tek bir yerleşim yeri olduğu ve bugün Suriye tarafında kalan Deyr Basiyye'de kilisenin olduğu göz önünde bulundurulursa, bu iddia daha anlamlı hale gelmektedir.

1540'da 16.016 ve 1564'de 10.344 akça idi. Burada değirmenler ve bostanlar vardı. Buğday ve arpanın yanı sıra pamuk yetiştirilmekteydi. Ahalisi tümüyle Hıristiyandı.

Kelbin: Kızıltepe ilçesinin bir köyü olup, bugün için Kılebin (Halkalı) olarak bilinmektedir. 1518'de 187 hane gayr-i müslim, 4 hane de Müslüman, 1526'da hanelerden 233'ü Hıristiyan, 13 hane de Müslüman idi. 1540'ta 304 hane Hıristiyan, 6 hane Müslüman iken, 1564'te 434 hane Hıristiyan, 3 hane de Müslüman olarak görülmektedir. Köyün geçim kaynakları arpa, buğday, sebze, meyve, bağ ve bostandı. Ayrıca arıcılık da yapılıyordu. Hasılı 1518'de 70.000, 1526'da 60.822, 1540'da 84.171 ve 1564'de 136.698 akça idi. Kılebin köyü 16.yüzyılda Mardin'in en büyük ve geliri en çok olan köylerinden biriydi.

Halkalı (Kılebin) köyüne dair bir başka tarihi kaydı, Mardin Deyrülzahferan Kilisesi Metropolit'i Hanna Dolapönü, şu şekilde aktarır:

“1613'te Kleybin⁷⁷ Köyü sakinleri adına Nibo, Nasuh Paşa (Mardin valisi)'ya gelerek köylülerin bir araya getirilmesi için ricada bulunur. Nasuh Paşa halkın arzusunu yerine getirdikten sonra kiliseleri de onararak halkın daha da sevgisini kazanır”⁷⁸.

Bu gün Kılebin köyünde hala bir kilisenin kalıntıları bulunmaktadır. Bu tarihi bilgiden anlaşıldığı kadarıyla Paşa, kilisenin onarımı için köy halkını bir araya getirmiştir.

Koçhisar: Mardin'nin Kızıltepe ilçesi merkezinin eski adıdır. Orta Çağlarda ve özellikle Artukoğulları döneminde Diyarbakır-Musul ile Urfa-Musul yolu üzerinde büyük bir ticaret merkeziydi. Bu dönemde Duneysir ismini taşımaktaydı. 1518'de 90, 1526'da 106, 1540'da 183, 1564'te 176 hane olup, halkı Müslümandı. Mahsullerini buğday, arpa, mercimek ve bostan teşkil etmekteydi. Ayrıca iki değirmeni vardı. Geliri 1518'de 30.000, 1526'da 10.623, 1540'da 38.928 ve 1564'de 39.083 akça idi.

Meşkok: Kızıltepe'ye bağlı bir köy olup, bugün Meşkokamezin (Büyük Ayrık) olarak bilinmektedir. Halkı Hıristiyandı. 1518'de 98, 1526'da 175, 1540'da 253, 1564'te 312 hane iken, geçim kaynakları buğday, arpa, bal ve bostan idi. Geliri 1518'de 48.500, 1526'da 37.649, 1540'da 66.500 ve 1564'de 78.669 akçadan oluşmaktaydı.

Meşkok-ı Arab: Kızıltepe ilçesinin bir köyüdür. Günümüzde Meşkokabıçuk (Küçük Ayrık) olarak bilinmektedir. 16.yüzyılda halkı Müslüman olup, 1518'de 19, 1526'da

⁷⁷ Belgede geçen Kleybin köyü, Kılebin köyü olsa gerek. Nitekim bu gün Kılebin (Halkalı) köyünde hala bir tarihi eser kalıntısı bulunmakta ve bunun kilisenin kalıntıları olduğu söylenmektedir.

⁷⁸ Hanna Dolapönü, **Tarihte Mardin**, İstanbul, (y.y.), 1972, s.73.

13, 1564'te 12 hane iken, 1540'ta mezra olarak gösterilmektedir. Hasılı 1518'de 5.250, 1526'da 6.513, 1540'da 4.660 ve 1564'de 5.828 akça idi. Geliri buğday ve arpaydı.

Yukarıda ismi geçen köyler ile Şenyurt'ta bugün Kikanlar oturmakta olup halkı tümüyle müslümandır. Şenyurt'te Zırka ve az da olsa başka kabileden insanlar, Heliya'da (Işıkören) Hizka, Bırhimi'de (Işıklar) Sinka, Kilebin (Halkalı) köyünde Necara, Meşkokamezin (Büyük Ayrık) ve Meşkokabıçuk'de (Küçük Ayrık) Kikan Aşireti'nin Kikan Halacan koluna mensup insanlar ikamet etmektedirler. Ayrıca Kızıltepe ilçesinde de kısmen Kikanlar oturmaktadır.

Köylerin bugünkü nüfuslarına bakıldığında, bu köylerin 16.yüzyılda çok daha kalabalık olduğunu görmekteyiz. Bugün için bu yerleşim yerlerinde tahmini olarak Heliya'da (Işıkören) 15, Bırhimi'de (Işıklar) 20, Kilebin'de (Halkalı) 50, Meşkokamezin'da (Büyük Ayrık) 50, Meşkokabıçuk'de (Küçük Ayrık) de 25 hane (ev) bulunmaktadır. Koçhisar (Kızıltepe) ilçe olup merkez nüfusu 2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre 113 bindir. Dırbesiye (Şenyurt) ise nahiyedir ve nüfusu 1.950'dir.

Yukarıda hakkında tarihi bilgiler verdiğimiz köylerin dışında, bugün Aşiret'in ikamet ettiği köylerin diğer bazılarının da 16.yüzyılda var olduklarını görebiliyoruz⁷⁹.

2.4.5. Diyarbakır Yöresindeki Kikanlar

Diyarbakır yöresinde (Çınar ile Bismil arasında yer almaktadır) de Kikanlar yaşamaktadır. Burada 19. yüzyılın ortalarında (1846-1847 yılları arasında) aşiretin oturduğu elli köy, Osmanlı Devleti tarafından idari bir birim haline getirilerek nahiye yapılmıştır⁸⁰. Kızıltepe ovasında yaşayan Kikanlar'ın ise bunlarla pek ilişkileri bulunmamaktadır. Hatta Diyarbakır yöresinde Kikanlara ait elli köy bulunduğunu söylediğimizde şaşırdılar. Oysaki Kızıltepe Ovası'ndaki Kikanlar'ın Suriye Kikanlar'ı ile çok yakın ilişkileri vardır. Gidip gelir, kız alıp verirler. Ancak Hacı Abdulkadir Bey'in Diyarbakır'daki Kikiler'den haberi vardır. Kendisinin onların ileri gelenlerini ziyaret ettiğini, aynı şekilde onların kendisini

⁷⁹ 998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-i Bekr ve Arab ve Zü'l-Kadiriyye Defteri, **Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı** Yayın No: 39, Ankara, 1998 adlı kaynak çalışmada 1530 tarihinde, Mardin Livası ile ilgili haritada geçen köylerin bazıları şunlardır: Tıbyat, Reyhani (Fesliğin), Tılte'emk (Doyran), Haddadi (Heremhıddad, Akyazı), Kilebin (Halkalı), Adesiyye (Tiledes, Bozüyük), Zediye, Bektaş, Sınara, Avina, Karaku, Kefertut, Tiltin , Akziyaret, Akrebi.

⁸⁰ İbrahim Yılmazçelik, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s.173.

ziyarete geldiklerini bize anlattı. Diyarbakır Kikanları'nın ağa ailesinin, Kızıltepe Ovası'ndaki Kikan ağalarıyla bir akrabalıkları yoktur. Oysaki Suriye'deki Kikanlar'ın ağa ailesi ile Kızıltepe Ovası'ndaki Kikan Çırıkan ağa ailesi amca çocuklarıdır. Diyarbakır yöresindeki Kikanlar'da, Şüküra, Aziza, Necara ve Omera kabileleri vardır.

2.4.6.Osmanlı Devleti Döneminde Kikan Aşireti'nin Mardin Yönetimindeki Rolü

Osmanlı Devleti'nin duraklama devri olan 1600'li yıllardan sonra Mardin'in yönetiminde yerel seçkin güçler ile aşiretlerin çok etkili olduklarını ve bunlar arasındaki zora dayalı mücadelenin sonucunda yöneticilerin atandığını görmekteyiz. 1630'lu yıllardan sonra Mardin'de valilik yapmış kişilerin büyük çoğunluğunun neredeyse bir yıldan daha fazla yönetimde kalamadıklarına bakılırsa, yöredeki iktidar mücadelesinin ne kadar çetin geçtiği daha iyi anlaşılır⁸¹.

1777'de Mardin Müftü'sü Ahmet Efendi ile Millizade İsa Beg arasında Hakim Yusuf Ağa huzurunda kavga olur. Kavga yerinden ayrılan İsa Beg, Milliler'den (Milli Aşireti) diğer Beglerle birlikte Mardin'deki Ulu Cami'ye giderek ahaliyi müftüye karşı örgütlerler. Daha sonra örgütledikleri ahali ile birlikte evine saldırarak Müftü'yü öldürmek isterler. Müftü evden kaçtığı için evine girip bütün mallarını yağma ederler. Tam bu dönemde Müftü'nün kayınbabası Hacı Abbas Ağa Mardin Vali vekili olur. Bağdat'tan dönen ve olup biteni duyan Hacı Abbas ağa, Abdullah, Hacı Fettah ve Hüseyin Beg'leri kalede hapsedirir. İsa ve Mehmet Necip Begler ise kaçarak. Haps ettirdiği Begleri öldürmek isteyen Hacı Abbas ağa'nın bu kararına Surgici Aşiret Ağa'sı Hüseyin Ağa karşı çıkar. Garslı (Gürslü) Hasan ile Kikan aşiret Ağa'sı da Surgici Ağa'sını desteklerler. Bu ittifak karşısında Omeriya, Mahalme ağılları ile Savurlu Hüseyin Beg'den destek alan Hacı Abbas Ağa'nın bu gücü karşısında Surgici, Kikan ve Gürs Ağaları geri adım atarlar. Ve sonuçta Hacı Abbas Ağa hapsedirdiği "Beg"leri 15 Nisan 1777'de öldürür⁸².

1809 yılında Mardin'in yönetimi Ebudıbis (pekmezci) lakaplı Ahmet Ağa'ya geçer. Ancak çekindiği Şeyhoğlu Abdurrahim, Gürs Ağası Hüseyin Ağa ve Bayraktar Hacı

⁸¹ Suavi Aydın vd., **Mardin** (Aşiret-Cemaat-Devlet), İstanbul, Tarih vakfı yay., 2000, s.166; Dolapönü, a.g.e, s.75-79.

⁸² Abdulgani Efendi, **Mardin Tarihi**, Yayına Haz. Burhan Zengin, (y.y.), GAP Bölge Kalkındırma İdaresi Başkanlığı, 1998, s.192-194.

Ahmet Ağa'dan kurtulmak için Harunilerle anlaşarak şehre girmelerini söyler. Harunilere Omeriya ve başkaları da katılır. Bir süre sonra şehre girerek her tarafı yağma ederler. Şehir halkı ile aralarında ciddi çarpışmalar olur. Aynı zamanda Bayraktar Hacı Ahmet'i öldürürler. Olayı duyan Bağdat Valisi Süleyman Paşa olaya müdahale ederek, Gürs Ağası Hüseyin Ağa'yı Mardin yönetimine tayin eder. Hüseyin Ağa olaylara karışan Gürs Ağası⁸³ Abdullah Ağa, Omeryan Ağası Mustafa Ağa, Kikan Ağaları Ahmet Mele Ali ve Abdi Ağalar⁸⁴ başta olmak üzere çok sayıda insanı öldürtür⁸⁵.

1825'te Mardin yöneticiliğini yapan Muhammet Sait'in ölümü üzerine Onun yerine ikinci defa Davut Ağa geçer. Davut Ağa aşiretler arasındaki ihtilafları kaldırıp birlik sağlamak isterse de, aşiretler bunun bir tuzak olduğunu düşünerek, kendisine pek yanaşmazlar. Bu arada Mişkinli (Meşkina Aşireti) Şeyh Süleyman'ı kendisine yaptığı bir hakareten dolayı idam ettirir. Davut Ağa bir yandan daha önceki idarecilerin aldıkları vergileri kaldırarak şehir halkının sevgisini kazanırken, bir yandan da kendisine muhalif olanlara karşı çok gaddar davranmaktadır. Şehir ahalisinin bir kısmı onu öldürmek için ittifak ederlerse de ahalinin büyük çoğunluğu buna yanaşmaz. Davut Ağa kendisine karşı bu tür komploların Daşiler (Daşi Aşireti) tarafından tertiplendiğini düşünerek, Mardin halkını Daşilerin üzerine salar. Halkın esir aldığı iki Daşiliyi öldürterek kafalarını Bağdat'a gönderir. Bunları gören Aşiretler Mardin halkından Davut Ağayı şehirden atmalarını isterler. Aksi takdirde şehri basacaklarını bildirdiler. Bu istek halk tarafından reddedilince 1827 yılında Musul Şeyhi Elazül, Milli Ali İbrahim, Gürs, Kikan, Dekori, Sürgücü ve Tay Aşireti, adamları ile şehre saldırırlar. Şehir halkı Aşiretlere karşı direnç gösterip onları şehre sokmazlar. Diyarbakır Veziri Muhammet Emin Paşa devreye girerek tarafları barıştırır. Olaylardan birkaç ay sonra Davut Ağa görevden alınır⁸⁶.

Aynı yıl (1827) Davut Ağa görevden alındıktan sonra Mardin'in hakimliğine Erbilli Ahmet Ağa geçer. Erbilli Ahmet Ağa, başa geçtiği sıralarda Araplar Mardin ovasındaki köylere saldırırlar. Bir çok insan bu saldırılar yüzünden başka yerlere göç ederler. Kikan

⁸³ Görüldüğü gibi başa geçen Gürs Ağası bir başka Gürs ağasını öldürüyor. Anlaşıldığı kadarıyla Gürs bölgesinin birden fazla ağası vardı.

⁸⁴ Bunların hikayelerini Kikan Halacan Ağası Nusret Bey'den de dinledik. Bu iki ağa Nusret Bey'in ailesindendir.

⁸⁵ Abdulgani Efendi, **a.g.e.**, s.203-204., Dolapönü, **a.g.e.**, s.85-86.

⁸⁶ Abdulgani Efendi, **a.g.e.**, s.213-214., Dolapönü, **a.g.e.**, s.90-91.

Aşireti'nin köyleri ile Sultan, Havas, Amude, Hırrın ve Pirani köyleri harabeye döner. Bu Arap istilasını büyük bir kıtlık takip etmiştir⁸⁷.

Mardin valiliğini Kikan Aşireti'nden 1689 yılında Kiki Ahmet Ağa ve 1694'te de Kiki Osman Ağa yapmıştır⁸⁸. Yine 1781-1786 tarihleri arasında Kikan Aşireti'nden Kiki Abdi Paşa⁸⁹ Diyarbakır'da valilik yapmıştır⁹⁰.

“Devletin, Mardin’de yaşanan ‘hakimlik’ mücadelesi döneminde ya yalnızca hakem ya da mücadeleyi kazanan tarafı meşrulaştıran bir merci olmak ya da mücadele içindeki taraflardan biriyle özdeşleşmek konumunda kalması, Mardin’de 20. yüzyıla kadar ulaşan aile ve aşiret yapı ve kültürünün yeniden üretilmesine katkıda bulunmuştur”⁹¹.

2.4.7. Bir Hamidiye Alayı Olarak Kikan Aşireti'nin Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'na Katılması

Hamidiye Alayları, 1891 yılında II.Abdulhamit'in talimatları ile Şeyh Şamil'in torunu 4. Ordu Komutanı Müşir Mehmet Zeki Paşa'nın (II.Abdulhamid'in kayınbiraderi) emirleri doğrultusunda örgütlenmeye başlandı⁹². Kurulacak her alay en az 512, en fazla 1.152 kişiden oluşacaktı. Her alay 4 bölükten az 6 bölükten fazla olmayacak, her alayda iki eğitim çavuşu bulunacak ve her alaydan bir çocuk süvari mektebine tahsile gönderilecekti. Alay kumandanlarına yardımcı olarak, bir nizami subay atanacaktı. Alayların subay kadrosu, İstanbul'a getirilen çavuşlardan

“Süvari Mektebi”ne alınan aşiret çocuklarından oluşturulacaktı. Ayrıca harp birliği olan alay ve bölük kumandanlarının mutlaka askeriye, diğer subayların (kaymakam, binbaşı, kolağası gibi) ise aşiret ileri gelenlerinden olması kararı alınmıştı⁹³.

⁸⁷ Dolapönü, **a.g.e.**, s.91

⁸⁸ **A.e.**, s.77.

⁸⁹ Abdi Paşa, Diyarbakır valiliği yanında Adana, Sivas, Halep ve Rakka valiliklerini de yapmıştır. (Şevket Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar**, Ankara, Diyarbakır Büyükşehir Yay., Cilt:2, 1996, s.728.)

⁹⁰ Yılmazçelik, **a.g.e.**, s.173.

⁹¹ Aydın, vd., **a.g.e.**, s.178.

⁹² Osman Aytar, **Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna**, İstanbul, Medya Güneşi Yay., 1992, s.59.

⁹³ Bayram Kodaman, **Sultan II.Abdulhamit Devri Doğu Anadolu Politikası**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987, s.33-35.

Bruinessen'e göre 1892'de 40 olan Hamidiye Alayları'nın sayısı 1893'te 56'ya, 1899'da da 63'e çıktı⁹⁴. Şevket Beysanoğlu'nun aktardığı bilgilere göre ise ilk kurulduğunda 36 olan alay sayısı, 1895'te 56 oldu. Bu sayı 1908'e ise 65 olmuştur⁹⁵.

Alayların esas amacı, Ermenilerin siyasi faaliyetlerini kontrol altında tutmak ve Kürtleri daha iyi denetleyebilmektir⁹⁶. Bir diğer sebep de, M.Zeki Paşa'nın da bizzat ifade ettiği gibi, Ruslarla herhangi bir savaş durumunda bu birliklerden yararlanılacaktı⁹⁷. Bazılarına Miralay (Albay) ve bazılarına da Kaymakamların (Yarbay) kumanda ettiği alaylardan⁹⁸ 45'cisi Kikan'ın alayıydı. Kumandanı da Seyit Rüstem'in ailesinden Reşit Bey'dir. Mardin ili, Hamidiye Alayları 6. Livası'nın merkeziydi ve Liva şu alay ve aşiretlerden oluşmaktaydı⁹⁹:

41.Alay, Viranşehir'de Milli Aşireti'nden ve Miralay rütbesiyle İbrahim Bey idaresinde,

42.Alay, Viranşehir'de Milli Aşireti Ağa'sı İbrahim Bey'in oğlu Kaymakam Abdülhamid (Hümid) komutasında,

43.Alay, Viranşehir'de Milli Aşireti Ağa'sı İbrahim Bey'in oğlu Kaymakam Mahmud idaresinde,

44.Alay, Siverek'te Karakeçi Aşireti'nden Kaymakam Halil Bey idaresinde,

45.Alay, Resülayn ile Mardin arasında Kikan Aşireti'nden (Kikan Çırkan ve Kikan Halacan) Kaymakam Reşit Bey İdaresinde,

46.Alay Siverek'te Bucak Aşireti'nden Binbaşı Yusuf Ağa idaresinde,

47.Alay Tay aşireti idaresinde,

48.Alay, Cizre'de Miran Aşireti'nden Kaymakam Mustafa Paşa idaresinde,

49.Alay, Cizre'de Miran Aşireti'nden Kaymakam Mustafa Paşa'nın oğlu Abdulkerim Bey idaresinde.

Kikan Aşireti, Hamidiye Alayları kurulmadan önce komşu aşiretlere saldırılarıyla tanınan bir Arap aşireti olan Şammara Aşiretine haraç ödüyorken, Alayların kurulması ile

⁹⁴ Bruinessen, **a.g.e.**, s.286.

⁹⁵ Şevket Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi**, Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar, Ankara, Diyarbakır Büyükşehir Yay., Cilt:2, 1996, s.738.

⁹⁶ Bruinessen, **a.g.e.**, s.286.

⁹⁷ Aytar, **a.g.e.**, s.64.

⁹⁸ Kodaman, **a.g.e.**, s.41.

⁹⁹ Beysanoğlu, **a.g.e.**, s.738-739.

birlikte, İbrahim Paşa'ya yanaşarak bundan sonra haracı Mıllan Aşireti ağası İbrahim Paşa'ya ödemeye başlar¹⁰⁰.

1908'de Jön Türkler, II. Abdülhamit'i tahttan indirdikten sonra Hamidiye Alaylarını dağıtıp, bu yapılanmaya benzer milis güçleri yeniden oluşturdular. Hamidiye Alayları kaldırıldı ve Aşiret Alayları kuruldu¹⁰¹. Bu yapılanma içinde Kikan Aşireti'nin 22. Alay olduğunu, Sultan Abdulmecit'in alay komutanı Reşit Bey'in oğlu Binbaşı Mehmet Ali Ağa'ya gönderdiği 13 Ekim 1913 tarihli Nişan'dan öğreniyoruz.

Kikan Aşireti, alay olarak hem Bulgarlar ile yapılan II. Balkan Savaşı'na, hem de I. Dünya Savaşı'na katıldı. Balkan Savaşı'na (H. Abdulkadir Bey'in ifadesine göre Aşiret 500 süvari ile katıldı.) katılmasından dolayı Sultan Abdulmecit 12 Zulkade 1331 (13 Ekim 1913) tarihli şu takdimnameyi Kikan Ağa'sı M. Ali Ağa'ya vermiştir:

“Muharebede fedakarlık eden Kiki Çırkan aşiret reisi 22. alay binbaşı Mehmet Ali Ağa'ya, sadakatlı hizmetinde gösterdiği başarı üzerine idare-i saniyyede takdimamem mucibince Mecid-i Nişan'ı 4. rütbe olarak verir, kıtasında inayet ve ihsan kılınmış olduğunu mütezammin iş bu yedi alişanım isdar olundu”¹⁰².

Balkan Savaşları sonrası Kikan Aşireti'nin silahlı güçleri, Enver Paşa'nın Komutasında Birinci Dünya Savaşı'na katılmak üzere Erzurum yöresindeki Hasan Kale'ye giderler. Birinci Dünya Savaşı'na katılan Aşiret Alayları bir yedek tugayı olmak üzere dört tümendenden oluşuyordu. Kikan Aşireti 4. Tümen bünyesinde Savaşa katıldı.¹⁰³:

1.Tümen (Hınıs): Zerikanlı, Jeberanlı (Cibranlı), Zeriki, Hayranlı, Yusufyanlı, Cemadanlı, Kaskallı, Şadilli.

2.Tümen (Karakilise, şimdi Eleşkirt): Cemdanlı, Zeylanlı (Zilan), Sepiki, Zilaf, Adamanlı, Paşmanlı, Karapapaklı, Saraçlı, Celali.

3.Tümen (Erçiş): Hasananlı, Misif, Haydaranlı, Marharanlı, Kalkanlı.

4.Tümen (Viranşehir): Milli, Hizir, Deruki, Tay (Bir Arap aşireti), **Kiki (Kikan)**, Karakeçi.

Van Yedek Süvari Tugayı (Van): Makuri, Takuri, Şefketi, Serkan, Seydan, Şemşeki, Maylan, Şiyoli, Liyoli.

¹⁰⁰ Aydın, vd., **a.g.e.**, s.322.

¹⁰¹ Hasan Arfa, **Kürtlerin Kısa Bir Tarihi**, İstanbul, 1998, s.75.

¹⁰² H. Abdulkadir Bey'den temin edilmiştir.

¹⁰³ Arfa, **a.g.e.**, s.77.

Aşiretlilerden aldığımız bilgilere göre Hasan Kale'ye giden Kikan'ın silahlı güçlerinin bir kısmı Hasan Kale'de soğuktan ölmüş. Bir kısmı yolda, bir kısmı da geldikten sonra hastalıklardan ölmüşler.

Savaş'a katılıp verdiği hizmete binaen Harbiye Nazırı Enver Paşa, M. Ali Ağa'ya, 3 Teşrinievvel 1333 (19 Mart 1915) tarihli bir Harp Madalyası vermektedir:

“1332-1333 (1914-1915) seneleri harbinde hüsnü hizmet ve sadakat göstermiş olduğunuzdan dolayı namı akdesi humayun hazreti padişahiye olarak size harp madalyası verildi”¹⁰⁴.

Sultan Mehmet Abdülmecit, daha sonra M. Ali Ağa'ya, onore etmek amacıyla, 19 zulhiccetilşerife 1334 (17 Ekim 1916) tarihli nişanla 5. rütbeyi verir:

“Kiki aşireti reisi binbaşı Mehmet Ali Ağa'ya telettüfatı saniyye şehri yaranım ahalisinden naşı istizansız olarak İdare-i Saniyye'de mülükanem mucibince kensine Mecid-i Nişan'ı 5.rütbe olarak ita kılınmış olduğunu mütezammin iş bu yedi alışanım isdar olundu”¹⁰⁵.

İki rütbe ve bir madalya ile Osmanlı Devleti tarafından taltif edilen M. Ali Ağa dönemin iktidarlarına olan sadakatini her defasında göstermeye çalışmıştır. Nitekim Kikan Aşiret Ağası M. Ali Ağa, Mardin Müftüsü Hüseyin, Belediye Başkanı Rıfat, ulemadan Nakibüleşraf Derviş, ulemadan Abdurrahman, Ali Rıza, Ahmet, Tahir Zeki, Hafız Naci, Salcat Aşireti Ağası Osman, Milli Aşiret Ağası İbrahim, meşayihden Mehmet Ali, Abdulkadir, Kasım, Tahir, tüccardan Abdullatif, Şeyh Musa, Mehmet, eşraftan Abdulkadir, Abdullatif, Abdurrahman ve Sadık ile birlikte, Kürtler adına Şerif Paşa'nın, Ermeni temsilcisi Bogos Nubar Paşa ile Paris Barış Konferansı çerçevesinde irtibata geçmesini protesto eden bir telgrafi Meclis-i Mebusan'a gönderir. 13 Mart 1920'de okunan telgrafta şöyle deniyordu:

“Kendine Kürt murahhaslığı süsü veren Şerif Paşa hiçbir Kürt'ün, hiçbir aşiretin vekaletini haiz değildir. Kürtler dört yüz seneden beri merbut bulundukları camia-i Osmaniye'den ayrılmamak için icabında her türlü fedakarlığı ihtiyardan çekinmeyeceklerdir”¹⁰⁶.

¹⁰⁴ H. Abdulkadir Bey'den temin edilmiştir.

¹⁰⁵ H. Abdulkadir Bey'den temin edilmiştir.

¹⁰⁶ İsmail Özçelik, **Milli Mücadele'de Güney Cephesi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1992, s.325-326; Aydın, vd., **a.g.e.**, s.357-358

2.4.8. Sım'ela Kabilesine Yapılan Baskın

Mılan Aşireti Ağası İbrahim Paşa, Kikan Aşireti'ni vergiye bağlamak ister (1900'li yılların başı). Kikan ağası Teme ile kardeşi Ebdi bunu kabul ederken, diğer kardeşleri olan Abdurrahman karşı çıkar. Bunun üzerine İbrahim Paşa, Teme'ye kardeşi Abdurrahman'ı kovmasını ister. Ailesi tarafından kovulan Abdurrahman Sım'ela kabilesine sığınır. Bunun üzerine İbrahim Paşa Sım'ela kabilesi liderine haber yollayarak Abdurrahman'ı evinden kovmasını talep eder. Ancak aşiret kültüründe, size sığınan kişiyi barındırmak ve ne pahasına olursa olsun korumak bir görev ve erdemdir. Bu destura binaen Sım'ela aşireti Abdurrahman Ağa'yı barındırmaya devam eder. Bundan dolayı İbrahim Paşa'nın talimatı üzerine, Hüsene Kanco (Yezidi asıllı müslüman ağa: Derik bölgesindeki Kesra Kanco şatosunda ikamet etmekteydi. Hamidiye Alayları döneminde Milli Alayı Kolağası ve İbrahim Paşa'nın Sancaktarı idi.) önderliğinde Şerki (Yezidiler), Sorki ve Edvana Aşiretleri ile Meşkok (Sım'ela kabilesinin köyü) köyünü yaklaşık altı-yedi yüz süvari ile basmaya karar verir. Hüsene Kanco'nun amacı sabahın köründe köyü basıp bütün erkekleri öldürmektir. Adamları ile yanlışlıkla Meşkok (Çağl) köyüne yakın Tılelun köyünü (Meşkok köyüne komşu bir köy. Şu anda Suriye sınırları içinde yer almaktadır) basar. Yanlış köy bastığını anlayıp Tılelun köyünden Meşkok'a yöneldiklerinde artık güneş çıkmış, insanların önemli bir kısmı uyanmıştır. Bu durum, katliamın daha az olmasına sebep olacaktır.

Zamanında Abdurrahman, Sorki Aşireti ile Şerkiler'in (Yezidiler) oturduğu Arbete köyünü (Şanlıurfa'nın ilçesi Viranşehir'e bağlı bir köy) basarak çok sayıda insan öldürmüştür. Bazı rivayetlere göre Sorki aşiretinden kırka yakın insan öldürülmüştü. Dolayısıyla Sorkiler'in geçmişten kalma Abdurrahman ile görülecek bir hesapları vardı. Ancak bir başka kavgada Sım'ela kabilesinin lideri, Edvana Aşireti'nin ağasını ölümden kurtarmıştı. Bundan dolayı Edvanalar'ın da Sım'ela liderine ödeyecek bir diyetleri vardı. Edvanalar, Sım'elalar'a bir iyilik yapmak amacıyla köylüler uyanıp kaçsınlar diye "hılobi" (o zamanlar kavgalarda, hücum esnasında söylenen marşlar) söylemeye başlarlar. Köylülerin önemli bir kısmı hem gün aydınlandığı için, hem de "hılobi"lerin sesi ile uyanırlar ve köyü terk ederler. Abdurrahman Ağa da köyü terk eder. Ancak köyde 17 kişiyi yakalar ve katlederler. (Aktaran: Kabilenin kanaat önderlerinden İbrahim Oğuz, Mehmet Şah Saruhan, Şehmus Uluç)

2.5. AŞİRET'İN BÖLGEDEKİ KONUMU¹⁰⁷

Bu kısımda, çalışmaya konu teşkil eden aşiretin, bir topluluğun günlük yaşamına ait kültürel (maddi-manevi) yaratımlarını belirleyen yerleşik olduğu ortamın coğrafi konumunu, iklim özelliklerini, yağış-bitki örtüsünü ve ayrıca yerleşik olduğu ortamın dış dünya ile ilişkilerini belirleyen ulaşım imkanlarının nasıl bir durum arz ettiğini incelemeye çalışacağız.

2.5.1. Yönetimsel Konum

Kikan Aşireti, Mardin'in güneybatısına düşen "Berri" diye bilinen Kızıltepe Ovası'nda yerleşiktir. Aşiret'in oturduğu 200'e yakın köy ve mezranın büyük bir çoğunluğu Kızıltepe ilçesine bağlıdır. Aşiret'in ikamet ettiği 18 köy Şenyurt Bucağı'na bağlı iken, az sayıda köy ise Mardin Merkez ve Derik ilçesine bağlıdır.

Kızıltepe, Mardin'e 20 km uzaklıkta, İl'in batısına düşmekte olup kuzeybatıda Derik ve Mazıdağı, güneybatıda Ceylanpınar, güneyde Suriye¹⁰⁸ (Suriye sınırına uzaklığı 15 km'dir.) ve doğuda da Nusaybin ile komşudur.

2.5.2. Coğrafi Konum

Aşiret'in yerleşik olduğu Kızıltepe Ovası, IV. Zaman alüvyonları ile örtülü, Büyükdere Vadisi ile Gümüş (Zırgan) Çayı Vadisi'nin birleşmesiyle genişleyen taban üzerinde yer alan çok verimli bir düzlüktür. Uzunluğu 35 km, genişliği ise 20 km dolaylarındadır. Ovanın kuzeyi boyunca Torosların uzantısı olan Mardin Dağı uzanır. Kızıltepe'nin yaklaşık 15 km doğusunda kalan Öksüz Deresi, Çağıl (Meşkok) köyü ve Şenyurt (Dirbesiye) istikametinden Suriye'ye doğru yönelir. Gümüş (Zırgan) Çayı ise Mardin'in batısında, Erdem Köyü yakınlarında doğar, önce güneydoğuya, sonra güneybatıya doğru akar. Kızıltepe'nin yaklaşık 5 km batısına düşen Işıklar Köyünden geçtikten sonra batıya yönelen çay, daha sonra yeniden güneybatıya döner ve Akdoğan Köyü'nün güneyinde Suriye sınırlarına girer.

¹⁰⁷Bilgilerin çoğu Yurt Ansiklopedisi'nden alınmıştır. Bkz.Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, Cilt:8, 1983; <http://www.mardin.gov.tr>, 14.06.2004.

¹⁰⁸ Suriye tarafında kalan "Berri'de ("verimli hilal" olarak bilinen ovanın bir parçası olan ve tarihte Berri olarak geçen ovanın devamı Suriye'dedir) de yerleşmiş Kikanlar bulunmaktadır. Suriye tarafında da Aşiret'e ait 100'ün üzerinde köy vardır.

Ayrıca bir çok köyde (Çağl, Halkalı, Eymirli, Akziyaret, Altıntoprak, Büyükboğazi vd.) ve Kızıltepe’de tarihi değeri olan yapay tepeler (höyük) bulunmaktadır. Ancak devlet kontrolünün eksikliği nedeniyle, bu höyüklerin toprağı kerpiç yapımında kullanılmakta, bu nedenle, bu tarihi miras gün geçtikçe tarihsel değeri kaybetmektedir.

2.5.2.1. İklim

Mardin İli’nin iklimi üzerinde, kuzeydeki yüksek dağlar etkili olmaktadır. Bölgede kış döneminde oluşan yüksek basınç alanı, kış aylarının soğuk geçmesine yol açar. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması, bir yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girişini engellemesi nedeniyle, İl’in kimi yörelerinde yazlar çok sıcak geçmektedir. Kısaca Akdeniz iklimi ile karasal iklimin ortak özelliklerine sahiptir. Yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlıdır.

2.5.2.2. Yağış ve Bitki Örtüsü

Mardin İl Merkezi, konumunun yüksek oluşundan dolayı ılık ve nemli hava kütlelerinin etkisi altında kaldığından, Akdeniz yağış rejiminin özelliklerini taşımaktadır. Mardin ve ilçelerinde yazın hemen hiç yağmur yağmaz. Yağışlar en erken ekim ayında başlar ve en geç de haziran ayında kesilir. Merkez İlçe’de yıllık yağış ortalaması 713,4 mm’dir. Kızıltepe Ovası’nda ise yıllık yağış ortalaması tahmini olarak 450-500 mm’dir.

Mardin İli, doğal bitki örtüsü yönünden oldukça yoksuldur. İl’in yalnızca yüksek dağ yamaçları ve akarsu boylarında meşe ve benzeri ağaçlardan oluşan ormanlar vardır. Bu türler arasında yer yer sakız, dişbudak, söğüt ve çınar ağaçlarına da rastlanır. İl’in geri kalan kesimleri bozkır görünümündedir. Çok verimli toprak özelliğine sahip olup, 700 km kare genişliğinde olan, topraklarının % 94’ü ekilebilen Kızıltepe Ovası’nda ekim ayında ekinler ekilir, ekim ve kasım aylarında yağışların başlamasıyla birlikte ova ekinlerle (buğday, arpa, mercimek) yeşillenmeye başlar. Haziran ayında ekinlerin biçilmesiyle birlikte frezden ibaret sapsarı bir arazi görünümü kazanır. Bu frezlerde kalan buğday, arpa ve mercimek kalıntıları hayvanların beslenmesinde önemli bir besleyici kaynaktır.

2.5.3. Ulaşım

Kızıltepe Ovası'ndan biri kara yolu biri de demir yolu olmak üzere iki uluslararası yol geçmektedir. Bu yollar Türkiye'nin Suriye ve Irak ile olan bağlantısını sağlar. Mardin'i Gaziantep ve Urfa üzerinden Adana'ya bağlayan Karayolu (E-24) Viranşehir ve Kızıltepe'nin ortasından geçerek Nusaybin, Cizre ve Silopi istikametinden Habur Sınır Kapısı'ndan Irak topraklarına girer. Bu yol aynı zamanda Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki TIR taşımacılığının yapıldığı ana eksendir. Irak'tan getirilen mazot yine bu yoldan İskenderun'a taşınır.

İkinci önemli karayolu da Elazığ ve Diyarbakır üzerinden gelerek kuzeyden Mardin topraklarına giren yoldur. Bu yol Mardin Kenti'nde iki kola ayrılır. Bir kol doğuya yönelerek Ömerli, Midyat ve İdil ilçelerinden geçip Cizre'de E-24'le birleşir. Diğer kol ise güneybatıya inerek Kızıltepe'de E-24'ü keser ve güneyde, Kızıltepe'ye 15 km uzaklıkta, Suriye sınırı ile sıfır kilometrede olan Şenyurt'e ulaşır.

Ayrıca Kızıltepe'nin güneybatısında yer alan ve Kızıltepe'ye yaklaşık 50-60 km uzaklıkta olan Cırcıp Bölgesi'ne kadarki güzergah üzerinde olan köylerden (kuzey-güney yönünde) geçen Kızıltepe-Akdoğan karayolu vardır.

Türkiye-Suriye sınırı boyunca uzanan meşhur Bağdat Demiryolu Adana'dan gelip, Ceylanpınar üzerinden Şenyurt'ten geçtikten sonra Nusaybin'den Suriye ve Irak'a ulaşır. Şenyurt'te demiryolunun bir kolu kuzeye doğru, Kızıltepe Ovasından geçerek Mardin'e varır. Şenyurt'te bulunan tren istasyonunda yolcu ve mal taşımacılığı yapılmaktadır.

Bütün köylerin birbirleriyle ve Kızıltepe ile yol bağlantıları vardır. Bir kısmı toprak, bir kısmı da stabilize. Bazı köy yolları da asfalttır. Köyler ile Kızıltepe arasında sabah akşam minibüs seferleri yapılmaktadır.

Ayrıca Mardin ile Kızıltepe arasında, Kızıltepe'ye yaklaşık 8-10 km mesafede, 2000 yılında faaliyete geçen, Mardin Havaalanı bulunmaktadır.

Ayrıca Şenyurt Bucağı'nda Suriye ile Gümrük Kapısı vardır. 1975'e kadar bu kapı açıktı. Ancak söz konusu tarihten bu yana sınır kapısı kapalıdır.

2.6. NÜFUS ve TOPRAK İLİŞKİSİ

Bir topluluğun göçebe ya da yerleşik oluşu, yerleşik ise kent ya da kırsalda oturuyor olması, onun hayatı algılayış biçimi, çevre ile ilişkisi, dış dünya ile olan münasebeti açısından çok önemlidir. Çünkü söz konusu koşullar topluluğun modernlik bağlamında gelişmişlik düzeyini ortaya koyar. Bundan yola çıkarak biz de bu kısımda Aşiret'in göçebe-yerleşik ve oturdukları yerleşim birimlerinin niteliği açısından doğa ve fiziki çevre ile olan ilişkilerini incelemeye çalışacağız.

2.6.1. Yarı Göçebelik

Görüştüğümüz en yaşlı insanlar bile Aşiret'in tam göçebeliği yaşayıp yaşamadıklarını bilmediklerini, sadece bir zamanlar yarı göçebe yaşamlarının olduğunu söylediler. Kikan Aşireti yaklaşık kırk elli sene öncesine kadar yarı göçebe olarak yaşardı. Aşiret yaz aylarında köyde kalırken, diğer mevsimlerde yaylalara ve kışlaklara çıkardı. Aşiret ağası önce gider, yer temin eder, sonra ağa hayvanlarını yola çıkarmakla birlikte, aşiret onun etrafında toplanarak yaylak veya kışlaklara giderlerdi.

Aşiret Ağası başta olmak üzere kabile liderlerinin ekonomik koşulları pek iyi değildi. Çünkü ellerindeki toprakları işletebilecekleri makinalar (traktör, biçerdöver) yoktu. Çok cüzi miktarda toprak öküz, katır ve karasaban ile işlenilebilmekteydi. Ve işlenilen bu toprak ile bırakın aşireti idare etmek, ağa ailesinin geçimini sağlamada dahi yetersizdi. Temel geçim kaynakları hayvancılıktı. Aşiret içinde belli sayıda ailelerin maddi durumu iyiydi. Öyle ki misafirleri geldiğinde kabile içinde maddi durumu iyi olanlar bir hayvanı getirir aşiret ağası veya kabile makulüne verir, o da onu misafirlerine ikram ederdi.

Aşiret içinde sınırlı sayıda zengin aileler vardı¹⁰⁹. Bu aileler başta olmak üzere kabile mensubu her aile kendi gücü oranında hayvanı (koyun) kabile makulüne verir, makul de bu şekilde kabileye önderlik ederek yaylaya veya kışlağa çıkardı. Aşiret ağası da aşiretten topladığı yardım ile yaylak ve kışlaklarda aşirete önderlik ederdi. Burada her kabile lideri kendi kabilesinin sorunları ile ilgilenirken, aşiret ağası ise bütün aşiretin sorunları ile ilgilenirdi. Aşiretlerin birbirlerine saldırdığı, birbirlerini talan ettiği zamanlarda bir aşiretin bütün kabileleri toplu halde yaylak ve

¹⁰⁹ Kikan Çırıkana bağlı zengin aileler (her bir ailenin 1000-2000 koyunu vardı. Ayrıca bazılarının altınları çoktu) ve mensubu oldukları kabile şunlardı: Heci Mıstefa: Sım'ela, Heci Emin: Sım'ela, Hisse Elo: Necara, Davide Nure: Şüküra.

kışlaklara çıkardı. Kikan Aşireti'nin tek bir “şeni”¹¹⁰ (zoma) oluşturacak şekilde toplu halde yaylak ve kışlağa çıkmalarının asıl sebebi Şemmara ve Begara gibi Arap aşiretlerinin saldırılarından kendilerini koruyabilmektir. Nitekim, Kikan Aşireti Hamidiye Alayları'ndan bir alay olmadan önce Şammara Aşireti'ne vergi veriyordu.

Kikan Aşireti Abdülaziz Dağları (Suriye'de), Rakka (Suriye), Diyarbakır Ovası, Viranşehir Ovası, Karacadağ, Şengal Dağı (Irak'ta), Hazro, Bismil gibi bölgelere yaylak ve kışlaklara gider, yazın da köylere dönerdi.

Aşiretin beslediği hayvan koyundu. Bunda fiziki çevrenin de özellikleri önem taşımaktadır. Aşiret mefkuresinde koyun keçiye göre daha değerli bir hayvandır. Hatta çevresiyle uyumlu geçinen, çevresine zarar vermeyen aileler için “meşini”¹¹¹ bir ailedir”, derler. Aynı zamanda keçi beslemekle geçimini sağlayan insanlara küçümseyici bir gözle bakılır. Aşirette değer verilen üç hayvan vardır: Koyun, deve ve at. Günümüz lüks arabaları gibi, o dönemde de asil at bir statü göstergesi idi. Herkesin asil atı olmazdı. Ancak statü sahibi ve zengin insanların sahip olabildiği bir hayvandı. İncelediği Alikan Aşireti'nde hayvan sevgisini gören Beşikçi de, göçebelerde özellikle at ve koyuna karşı büyük bir sevgi olduğunu söylemektedir¹¹². Keçi, katır, eşek ve beygir gibi hayvanlardan yararlanılmakla birlikte, bu hayvanların Aşiret'in kültüründe statüyü arttıran bir değeri yoktur.

İlk zamanlarda Aşiret toplu olarak tek bir “şeni”yi oluştururken, tümüyle yerleşik hayata geçmeden hemen önceki zamanlarda bunu bıraktılar. Belli kabileler veya kız alıp vermiş, kirve, dostluk ilişkileri güçlü “mal”lar (büyük aile) ortak “şeni”yi (zoma) oluşturmaya başladılar. Ayrıca bu dönemde Aşiret'in hareket ettiği coğrafi sahanın alanı da küçüldü. Bu aynı zamanda tehlikenin alanının da daralması demektir. Aşiret toplu halde Şengal Dağı (Irak'ta) ile Bugün Suriye sınırları içinde kalmış Abdülaziz Dağları'na gidiyorken, son zamanlarda farklı kabilelerden birkaç aile, oluşturduğu “şeni” ile yerleşik

¹¹⁰ Bir konaklama biçimidir. Şeni, yaylak ve ya kışlaka çıkan aşiret mensuplarının içinde oturdukları “kon” denilen keçi kılından yapılmış, sütunlarla ayakta tutulan, her iki sütün(kazık) arası yaklaşık 3 metre olmak üzere on-on bir sütuna kadar çıkabilen uzunlukta ve 7-8 metreye kadar çıkabilen genişlikteki kara çadırların toplamına denir. Yaylak ve kışlağa çıkan kabiledeki her ailenin kendine ait bir “kon”u olurdu. Belli sayıda kon bir araya geldiği zaman şeni oluşurdu.

¹¹¹ Hayvancılık olarak koyuncululuğu kendine meslek edinen aileye denir. Aşiret kültüründe ağırbaşlılık ve olgunluğa verilen değer ile koyunun sakin ve uysal bir hayvan olması uyumlu bir ilişkidir. Keçi ise çok hareketli ve zapt edilmesi zor bir hayvandır. Aşiret üyelerinin mekan içindeki sakinlik ve ağırbaşlılık kültürü ile uyumlu değildir.

¹¹² İsmail Beşikçi, **Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar**, s.267.

oldukları merkezlere daha yakın olan Bismil yöresi ile Karacadağ gibi yerlere gitmeye başladılar.

1950’li yıllarda Türkiye’de tarımda makineleşme (traktör, biçerdöver) ve modern tarım tekniklerinin kullanımı ile birlikte, hayvancılık yavaş yavaş eski önemini kaybetti. Türkiye’de traktör sayısı 1945’te 1 156 iken, 1950’de bu sayı 16 585’e, 1962’de ise 43 747’e çıktı¹¹³. Türkiye’de tarım sektörü 1950’li yıllarla beraber sürekli bir değişim ve gelişim sürecinin içine girmeye başladı. Modern üretim tekniklerinin ve traktör kullanımının yaygınlaşması, sulama, ıslah edilmiş tohum, tarımsal ilaçlar, suni gübre yoluyla üretim artırılmıştır¹¹⁴. Ekili alan 1950’de 14.5 milyon hektardan, 1960 yılında 23.2 milyon hektara yükselmiş görülmektedir¹¹⁵. Böylece 1950 yılına kadar işlenemeyen topraklar çok büyük önem kazandı. Hem Aşiret’in gittiği yaylak ve kışlaklar, hem de Aşirete mensup toprak sahiplerinin toprakları tarımsal ürün açısından değerlendirildi. Kızıltepe Ovası’nın genişliği ve verimliliği göz önünde bulundurulduğunda bu daha iyi anlaşılmaktadır. Hayvancılığın yerini toprak işletmeciliğine bırakmasıyla, hayvancılık bir süre sonra tümüyle ortadan kalktı. 1997 Köy Envanteri verilerine göre Kızıltepe’nin toplam 125 köyünden sadece ikisinde temel geçim kaynağı hayvancılıktır¹¹⁶.

Kikan Aşireti, günümüzde Kikan Halacan’a bağlı Hesena kabilesi hariç tümüyle yerleşik hayata geçmiştir. Hesena kabilesi ise hala yarı göçebe yaşamaktadır.

2.6.2. Yerleşik Hayatın Biçimi

Çalışmaya konu teşkil eden aşiret şehir, kasaba, köy ve mezra olmak üzere farklı niteliklere sahip dört ayrı yerleşim biriminde oturmaktadır.

2.6.2.1. Şehir

Şehirde yaşayan aşiretliler olmakla birlikte sayıca çok fazla değildirler. Daha çok kırsal alanlarda yerleşiktirler. Mardin’de çok az sayıda var ise, de Kızıltepe’de daha çok yaşamaktadırlar. Kızıltepe’de Kikanlarla birlikte ve daha yoğun bir şekilde Omeriya ve Surgıç Aşiretleri yaşamaktadır. Bu aşiretlerin dışında başka aşiretler de bulunmaktadır.

¹¹³ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Savaş Yayınları, 1984, s.109.

¹¹⁴ Meral Tecer, **Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Todaie, 2003, s.1-2.

¹¹⁵ **A.e.**, s.2.

¹¹⁶ **1997 Köy Envanteri** (Mardin), Devlet İstatistik Enstitüsü, s.70.

Kızıltepe'nin nüfusu çok hızlı bir biçimde artmaktadır. 1940 yılında şehir merkezinin nüfusu 1 658 iken 1950'de 2 439, 1960'ta 6 379, 1970'te 16 376, 1980'de 30 445, 1990'da 60 134 iken 2000 nüfus sayımında 113 143 olmuştur¹¹⁷. Görüldüğü gibi ilçenin merkez nüfusu her on yolda bir katlanarak artmıştır.

2.6.2.2. Bucak

Kızıltepe'nin Şenyurt, Dikmen ve Gökçe belediyelikleri vardır. Bunlardan Şenyurt'te Kikan Çırkan koluna bağlı Zırka kabilesi oturmaktadır. Bucakta her ne kadar aşirete mensup olmayan insanlar da yaşıyorsa da, bucak Zırka kabilesinin kontrolündedir. Çünkü bucağın tapusundaki bütün arazi bu kabilenin mülkiyetindedir. Dikmen beldesinde ise Kikan Halacınlar oturmakta olup belde onların kontrolündedir. Gökçe beldesi ise Tat'ların (aşiret özelliği kazanmış bir kısmı Arap ve bir kısmı Kürt olan bir topluluk) elindedir.

Kızıltepe ve köylerde sürekli bir nüfus artışı gözlemlenirken Şenyurt bir bucak olmasına rağmen¹¹⁸, nüfusu son yıllarda artmak yerine düşmüştür. 1970'te nüfusu 2 596 idi. 1980'de 2 992'e, 1990'da 3 385'e yükselmiş iken 2000'de 1 950'ye düşmüştür¹¹⁹. Ancak seçimlerde kullanılmak üzere hayali kişilerin nüfus kütüklerine yazıldığı yolundaki söylentiler göz önünde bulundurulursa, buradaki rakamlara ne kadar güvenmek gerektiği şüphelidir.

Kikan Aşireti'nin oturduğu diğer bir belediyelik ise Dikmen'dir. Dikmen bir köy iken 1990 yılı sonrasında belediyelik oldu. Dikmen'in nüfusu sürekli artmaktadır. 1970'te nüfusu 1 390 idi. Daha sonraki sayımlarda 1980'de 2 155 olmuş, 2000'de ise 4 611'e çıkmıştır.

2.6.2.3. Köy

Kikan Aşireti, büyük ölçüde köylerde yaşamaktadır. Evleri kerpiçten olan köyler arazinin düz olması sebebiyle topludur, fakat büyük değildir. Ekseriyetle 30-40 hanedir.

¹¹⁷ Genel Nüfus Sayımı (1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

¹¹⁸ Şenyurt'ta Gümrük kapısı, Devlet Demir Yolları, Türkiye Toprak Mahsulleri Ofisi, Askeri bölük, tabur, Jandarma Karakolu bulunmaktadır.

¹¹⁹ Genel Nüfus Sayımı (1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

Yüz-iki yüz haneli köy¹²⁰ sayısı çok azdır. Önceki yıllarda köylere gidildiğinde göze batan tek bir ev olurdu. O da köyde toprak mülkiyetinin büyük çoğunluğunu elinde tutan kabile lideri ya da akrabalarınınındı. Oysa ki bugün, her köyde mülkiyet ilişkilerini kontrol eden belirli insanların dışında da maddi olarak belli bir sermayeyi edinmiş insanların yaptığı beton binalara rastlanmaktadır. İkincisi, evlerin bahçelerinin duvarla örüldüğü ve bahçeye ağaçların dikildiği göze çarpmaktadır. On-on beş yıl öncesine kadar böyle bir şey yoktu.

Modernleşmenin en önemli unsurlarından birisi bireyselleşmedir.

“Modern olmak, tarihsel gelenek karşısında, dışsal otoriteler karşısında bir özerklik talep etmek, kendi inançlarını ve hayatını düzenleme hakkı talep etmek demektir. Bu talep, insanın toplumsal kendi kendisini yönlendirme ve temelde özerk olma arzusunu ifade eder”¹²¹.

Bireyselleşen insan, kendi özeline dönen ve buna önem veren, başkasını bu alandan uzak tutan insandır. Evlerin bahçelerinin çevrenmesi ve ağaçlandırılması, bireyselleşmenin birer belirtisi olarak görülebilir.

Kızıltepe’ye bağlı 125 köy bulunmaktadır¹²². Ve bunların büyük çoğunda Kikan Aşireti oturmaktadır. Kızıltepe’ye bağlı köylerin nüfusu 1950’de 21 895, 1970’te 33 908, 1980’de 40 535, 1990’da 57 780 iken 2000 yılı nüfus sayımında 68 382 olmuştur¹²³. Görüldüğü gibi 1950’den itibaren köy nüfusu sürekli ciddi bir artış göstermiştir.

1980 nüfus sayımında köy nüfusu Kızıltepe nüfusuna oranla daha fazladır. Bu sayımda Köylerin toplam nüfusu 40 535 iken Kızıltepe’nin 30 445’dir. 1990 sayımında Kızıltepe nüfusu az farkla öne geçmiştir. Bu sayımda köylerin nüfusu 57 780 olmuş, Kızıltepe’nin ise 60 134’e çıkmıştır. 2000 yılında ise Kızıltepe nüfusu 113 143’e çıkarken, köylerin nüfusu 68 382’de kalmıştır. Şehir nüfusundaki bu artışın bir sebebi köylerdeki nüfusun şehre göç etmesidir.

Kikan Aşireti’ne bağlı köylerde oturanların büyük bir çoğunluğu Kikan Aşiretine mensup olmakla birlikte, başka aşiretlerden de az sayıda da olsa insanlar vardır. Köyler, oturanların akrabalık düzeylerine göre aynı sülaleden insanların oturduğu **sülale (bavık)**

¹²⁰ Dı’em (Sürekli), Kanun (Yumurcak) ve Tıbyat (Eymirli) yüzden fazla haneye sahip belli başlı köylerden birkaç tanesidir.

¹²¹ Mehmet Küçük “Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi”, **Modernite Versus Postmodernite**, Der. Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s.30.

¹²² **1997 Köy Envanteri**, (Mardin) Devlet İstatistik Enstitüsü, s.4.

¹²³ **Genel Nüfus Sayımı** (1950, 1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

köyleri, aynı kabileden insanların ikamet ettiği **kabile köyleri**, farklı sülale ve kabileden insanların oturduğu **aşiret köyleri** ve az sayıda değişik etnik (Kürt ve Arap) ve aşiretlerden insanların ikamet ettiği **karma köyler** olmak üzere dört çeşittir. Ancak köylerin büyük bir çoğunluğu kabile köyleridir.

2.6.2.4. Köy Altı Yerleşme (Mezra)

Köylerin dışında yoğun olan bir diğer yerleşim birimi ise mezralardır. Bir çok köyün mezrası ya da mezraları vardır. Her ne kadar arazilerin büyük çoğunluğu ağa, makul ve bunların akrabalarının mülkiyetinde ise de köylülerin bir kısmının da toprakları vardır. Bunların toprakları 100-500 dönüm arasında değişmektedir. İsmail Beşikçi'nin de işaret ettiği gibi, mezraların ova olan bölgelerde çok olmasının sebebi özel mülkiyet ile açıklanabilir¹²⁴. İnsanların özel mülkiyetinde arazilerinin olması mezra tipi yerleşim birimlerinin sayısını arttırmaktadır.

Eskiden mezra sayısı çok az iken şimdi gittikçe artmaktadır. Her şeyden önce, bundan kırk elli sene önce aşiret ağası ile kabile liderleri otoriteleri sarsılır diye buna izin vermezlerdi. Bir diğer sebep, Hem Osmanlı İmparatorluğu döneminde, hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet otoritesi güçlü olmadığından, aşiretler bir birlerini talan ederlerdi ve aşiretler/kabileler arasında kan davaları yaşanıyordu. Bu tehlikeler karşısında köylerin toplu olması güvenlik açısından daha çok tercih edilmekteydi. Devlet otoritesinin artması bu tehlikeyi ortadan kaldırdı. İkincisi, köylüler veya köy sahibi ile aileler arasında geçimsizlikler vardır. Aileler hem köylerdeki çekişmelerden uzaklaşmak istiyorlar, hem de mülkiyetlerindeki, kendilerine ait topraklarda ev kurmakla kendilerini daha özgür hissediyorlar. Bazen de kan davası sebebiyle aileler köyü terk edip mezra kurmaktadırlar.

2.7. EKONOMİK İLİŞKİLER

Sosyo-ekonomik yapının temel belirleyicilerinden bir tanesi ekonomik ilişkilerin biçimidir. Toprak mülkiyeti, üretim biçimi ve üretim ilişkileri toplumun üst yapı kurumları olan örf-adet, gelenek, inanç ve inancı yaşama biçimini, kadın-erkek ilişkilerini kısacası toplumsal değerlerin tümünü etkilemekte ve şekillendirmektedir. Ancak bu, toplumsal üst yapı kurumlarını determinist bir ilişki içinde tümüyle alt yapı kurumları dediğimiz üretim

¹²⁴ İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, s.70.

tarzı ve üretim ilişkilerine indirgediğimiz manasında ele alınmamalıdır. Aksine alt yapı kurumları ile üst yapı kurumları arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu düşünmekteyiz. Ekonomik ilişkilerin yanında, ilerde de görüleceği gibi, Aşiret içindeki sosyal ilişkileri ve aşiretin değerlerini uzun ve ayrıntılı bir şekilde işlemeye çalışmamızın nedeni de budur.

2.7.1. Toprak Mülkiyeti

Osmanlı Devleti, son dönemlerine doğru toprak sisteminde köklü değişikliklere sebep olacak bir düzenlemeye gitti. 1858 Arazi Kanunnamesi olarak bilinen bu düzenlemeye göre topraklar¹²⁵:

- Mülk olarak tasarruf edilebilen arazi-i memluke
- Vakıf toprakları olan arazi-i mevkufe
- Devlete, hazineye ait arazi-i emiriye
- Umuma ait olan yol, çarşı, Pazar, panayır alanları, ortak olarak kullanılan mer'a, yaylak ve kışlaklar olan arazi-i metruke
- Ekilip biçilemeyen arazi-i mev'at olmak üzere beş kısma ayrıldı.

Arazi Kanunnamesi, o zamana kadar geçerli olan topraktaki devlet mülkiyet hakkını sınırlandırarak, özel mülkiyeti getirdi. Ancak özel mülk biçiminde toprak edinme çok sınırlıydı. Araziler daha çok tasarruf edilmek üzere dağıtılmaktaydı. Bireylerin toprağı tasarruf hakkı, tapu dairesi tarafından, küçük bir ücret karşılığı tapu senedi ile belgelenerek tanınıyordu. Ancak tapu dağıtımından kısa bir süre sonra, reform amacından sapmaya başladı. Reform sadece toprağın tasarruf hakkını öngörüiyorken, tasarruf hakkı tam mülkiyete dönüştü. Ve bu mülkiyet, toplumun geneline yayılacak şekilde değil de belli bir zümrenin mülkiyetinde tekelleşti. Tapu memurlarıyla nasıl ilişki kurulması gerektiğini bilen kişiler (ağalar/kabile liderleri) çok geniş toprak parçalarını kendi adlarına kaydettirdiler¹²⁶. Beşikçi, "Hukukun ruhuna aykırı olarak (iki yalancı şahit, jandarma komutanının tasdiki, çeşitli manevi baskılar vs. ile) zamanla özel mülkiyete geçildiğini söylemek mümkündür"¹²⁷ demektedir.

Yukarıda aktardıklarımızla örtüşen bilgileri, görüştüğümüz Kikanlılar'dan da aldık. Kiminle görüşüp ağalar bu arazileri nasıl elde ettiler diye sorarsanız herkesin söyleyeceği şey

¹²⁵ Kubilay Baysal, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, İstanbul Üni. Yayınları No: 3236, 1984, s.455.

¹²⁶ Bruinessen, **a.g.e.**, s.280-282.

¹²⁷ İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri**, Ankara, Yurt Yay. 1992, s.21.

şudur: “Ağalar zorla bu toprakları köylülerden aldılar.” Görüştüğümüz kanaat önderleri ise şunları söylediler:

“Toprağı olan vergi verir, askere alınır. Ağa ve makuller özellikle askere gitmemek için arazileri üzerlerine kaydetmediler, köylülerin üzerine kaydettiler. Daha sonra 1930-35 yıllarında tapu olayı çıktı. Ağa ve makuller Devlet bürokrasisindeki yetkilileri görür, iki tane de yalancı şahit göstererek arazileri ve mer’aları (Hayvanların otlanmasına ait otlak yer) üzerlerine tapularlardı. Bir kısmı da baskı sonucu cüzi miktarda para ile ağalara ve makullere satmak zorunda bırakıldılar”.

Kuzey Irak’taki Kürt aşiretleri üzerine yaptığı çalışmada Barth da aynı şeyleri söyler: “Tirelerin (kabile v.u.) liderleri veya şahitlik etmeleri karşılığında birkaç kişiye rüşvet verebilen diğer kimseler büyük toprak parçalarını bireysel mülkleri olarak kayıtlara geçirdiler”¹²⁸.

Kikan Aşiretine bağlı insanlar, büyük toprak sahiplerinin kimlerin arazilerine el koyduklarını tek tek anlatırlar. Ancak herhangi bir rahatsızlığa meydan vermemek için bu konunun ayrıntılarına girmeyeceğiz.

Cumhuriyet döneminde 1923-1934 yılları arasında 731 450 bin, 1934-1938 yılları arası 3 milyon, 1940-1945 yılları arası dönemde ise 1 milyon olmak üzere 4.5 milyon dönümden fazla arazi (devlet mer’aları) çiftçilere dağıtılmıştır¹²⁹. Kanaat önderlerinin bize ifade ettikleri “1930-35 yılları” 1934-1938 dönemindeki arazi dağıtımına denk gelmektedir.

Güneydoğu Anadolu’da toplam çiftçi ailelerin %65’i arazilerin ancak %10’una sahipken, ailelerin küçük bir bölümü olan %5 ile 10’u arasındaki toprak ağaları toplam arazinin çok önemli bir kısmı olan %65’ine sahiptir¹³⁰. Kikan Aşireti’nde toprakların çok önemli bir kısmı ağa ve makuller (ağa ve makullerin arazileri yaklaşık 4000-7000 dönüm arasında değişmektedir.) ile aşiret içindeki belli başlı insanların (500-2000 arası dönüm) elinde toplanmıştır. Arazilerin daha az miktardaki kısımları (0-200 dönüm) ise bazı köylülere aittir. Çoğu defa aşiretlerin kontrolündeki bütün arazilerin ağaların mülkiyetinde olduğu düşünülür. Oysaki durum böyle değildir. Kikan Ağa’sının mülkiyetindeki arazi sadece oturduğu köydeki arazi ile sınırlıdır. Sonuçta her kabilenin bir makulü (lider) vardır. Her makul oturduğu köydeki toprağın hemen tümü ya da çok önemli bir kısmının sahibidir. Bazı

¹²⁸ Barth, **a.g.e.**, s.69.

¹²⁹ Baysal, **a.g.e.**, s.456-458.

¹³⁰ Ahmet Özer, **Modernleşme ve Güneydoğu**, Ankara, İmge Kitabevi, 1998, s.147.

makullerin toprağı ağanın toprağından daha fazladır. Kabileye mensup diğerköylerdeki araziler de o kabileden olan veya birkaç kabileye mensup belli başlı kişı ya da ailelerin elinde toplanmıştır.

Kısacası Mülkiyet ilişkilerine göre köyleri,

- toprağın tümüne yakınının ağanın mülkiyetinde olduğı - Çağıl (Meşkok), Akziyaret, Altıntoprak (Gırbeşk) - **ağa-makul köyleri**,
- toprak mülkiyetinin bir sülale (bavık) elinde toplandığı - Doyran (Telte'emk), Salkım (Vardıms), Fesliğen (Reyhani) - **sülale (bavık) köyleri**,
- toprakların bir kabilenin değışik aileleri arasında dağıldığı **Kabile köyleri**,
- toprağın farklı kabilelerden sülale veya ailelerin mülkiyetinde toplandığı - Hanyeri (Hanisor), Karadoğan (Şali) - **Aşiret köyleri** şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Sonuçta mülkiyet ilişkileri belli başlı aileler tarafından kontrol edilmektedir ve köylülerin büyük ekseriyeti ya çok az topraklıdır, ya da topraksızdır. Büyük toprak sahibi aileler aynı zamanda mülkiyetlerindeki arazinin içinde kaybolmuş hazine arazilerini de mülk arazisi gibi gösterip, işlemektedirler.

Mülkiyet kendi başına statünün bir ölçüsü olmayabilir. Ancak uzun vadede bu işlevi görmektedir ve küçük sosyal örgütlenmelerde ise zenginlik büyük ölçüde statü onurunu da belirlemektedir¹³¹. Aşiret'te de tabakalaşmayı büyük ölçüde toprak mülkiyetine bağı gelir farklılaşması belirlemektedir. Toprak mülkiyeti, fiziksel olarak bir iktidar alanıdır. Belli bir mekanın iktidarını ele geçirmektir. Bu nedenle, Aşiret kültüründe toprak, aşiretlilerin "toprak namustur" diyecekleri kadar çok önemlidir.

Sahip oldukları toprak miktarına göre aşiret mensuplarını kaba taslak şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- Topraksızlar
- Az topraklılar (0-100 dönüm)
- Geçimlik toprağı olanlar (101-200)
- Geçimlik üstü toprağı olanlar (201-500)
- Orta büyüklükte toprağı olanlar (501-1500)
- Büyük toprak sahibi olanlar (1501 ve yukarısı)

¹³¹ Weber, a.g.e., s.277.

2.7.2. Üretim İlişkileri

Üretimin daha çok tüketim için yapıldığı, artık-ürünün son derece az olduğu, mal satışının takas yolu ile yapıldığı, pazar ilişkilerinin olmadığı kapalı ekonomi özelliğine sahip göçebe aşiretlerin¹³² aksine, temel geçim kaynağı toprak ürünleri olan Kikan Aşireti'nin pazarla yakın ilişkileri bulunmaktadır. Köy sahiplerinin ve köylülerin bir kısmının kentle olan ilişkileri bütünüyle pazar ekonomisinin mantığına uygundur. Ekilen arazilerden toplanan ürün geçimlik ihtiyacın ötesinde, artık ürün niteliğinde olup pazarda satılmaktadır. Hasat döneminde toplanan ürünler (buğday, arpa, mercimek) ya Toprak Mahsulleri Ofisi'ne (TMO) (Şenyurt, Akdoğan, Mardin) ya da Kızıltepe'deki zahirecilere satılmaktadır, Ancak ürünler genelde devletten daha iyi fiyat verdikleri için zahirecilere satılmaktadır. Toprak sahiplerinin sürekli ürünlerini sattıkları zahireciler, özellikle kış ve ilkbahar aylarında, toprak sahiplerine belli bir süre için ihtiyaçlarını gidermek üzere borç para verirler. Zahireciler verdikleri borç para ile toprak sahibinin ürününü satın almayı garanti altına almaktadırlar.

Toprak sahiplerinin bu şekilde yakın ilişki içinde olduğu bir başka kesim de toptan satıcı (yağ, şeker, pirinç, çay, tuz, vb.) denilen kişilerdir¹³³. Başta toprak sahipleri olmak üzere köylülerin, toplu alış veriş yaptıkları toptancılar vardır. Bunlar veresiye alış veriş yapar, toptancı bunu borç defterine yazar, hasat zamanı da ürün satıldıktan sonra - özellikle ağustos ayında - nakit üzerinden toptancıların alacakları tahsil edilir. Çiftçilerin en çok para ihtiyacı hissettikleri kış ve ilkbahar dönemlerinde bu toptancılardan meşrulaştırılmış bir faiz biçimi¹³⁴ üzerinden nakit parayı “alacak ayı olan ağustos ayı”nda ödenmek üzere alırlar.

Üretim ilişkileri çerçevesinde büyük toprak sahipleri iki biçimde merkezi hükümet ile ilişkiye girmektedirler. Birincisi, devletin iyi fiyat verdiği yıllarda çiftçiler mahsullerini TMO'ne satmaktadırlar. Bu durumda da toprak sahipleri ürünlerini daha iyi bir fiyata satmak için TMO müdürleri ile yakın ilişkiler kurmaya çalışırlar. İkincisi de, devletten kredi almalarıdır. Büyük toprak sahipleri toprak üzerinden Ziraat Bankası'ndan belli bir faiz üzerinden kredi alırlar. Bazı zamanlarda devletin tanımış olduğu yeni imkanlar dahilinde

¹³² İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, s.232-233.

¹³³ Köylüler ve özellikle geniş toprak sahibi aileler bir iki kiloluk alış verişler yapmaktan ziyade toplu alış veriş yaparlar. Örneğin elli kiloluk yağ tenekeleri ile elli kiloluk şeker ve pirinç çuvalı alırlar.

¹³⁴ İslam dininde paranın parayla borç verilme biçimi olan faiz, haram olduğu için, özde aynı şey olan ancak şekil itibarıyla mal üzerinden para borç veriliyormuş gibi uydurulmuş bir kılıf içinde para borç olarak verilmektedir. A toptancısı B kişiye borç para verecektir. A ile B kişisi karşılıklı oturmaktadır. B, A'dan seneye ödenmek üzere beş milyarlık (TL) yağ istemektedir. A da B'ye bu kadar yağı sana sattım, diyor. Böylece B'nin elinde satacağı bir mal oldu. Sonra B tamamıyla sanal ortamda gerçekleşerek aldığı yağları bu sefer peşin olarak iki ya da üç milyara A'ya satmaktadır.

toprağı teminat göstererek tarımsal araçları (traktör, römork, mibzer) devletten aldıkları da olmaktadır. Çoğu defa çiftçiler devletten aldıkları parayı ödemez, borcun devlet tarafından affedilmesini beklerler. Genellikle de bu beklentileri gerçekleşir.

Ayrıca üretim ilişkileri çerçevesinde değerlendirilebilecek bir diğer konu da çiftçilerin ürünlerini biçtikleri, kendilerinin “biçerci” dedikleri biçerdöverciler ile olan ilişkileridir. “Toprak ağası” diyebileceğimiz insanların hemen hiç birinin biçerdöveri yoktur. Biçerdövercilerin tümü İç Anadolu’dan (Kırşehir, Nevşehir, Yozgat, Aksaray) gelmektedirler. Dönüm başına belirlenen bir ücret karşılığında ekinleri biçen biçerdövercilerin ücreti, ürün satıldıktan sonra verilmektedir.

Son yıllarda sulu tarımla birlikte üretimi yapılan pamuk ve mısır da, yine yukarıda anlatmaya çalıştığımız piyasa ilişkileri içinde yerel tüccarlara satılmaktadır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi hem tahıl ürünleri, hem de pamuk ve mısır gibi tarım ürünleri büyük ölçüde Kızıltepe’deki yerel tüccarlara satılmakta, bu tüccarlar da Batı Anadolu’daki tüccarlarla ilişkiye geçerek, satın aldıkları ürünleri onlara satmaktadırlar. Bunun dışında (daha sonra “ticaret” alt başlığında değineceğimiz gibi) ilçede dikkate değer önemli bir ticaret hayatı vardır. Toprağı olmayan aşiretliler hızlı bir şekilde ilçeye yerleşerek ticaret ile uğraşmakta ve bu topraksız sınıf ciddi anlamda ticaret hayatına bağlı olarak bir sermaye biriktirmektedir. Böylece Kızıltepe’de topraktan bağımsız bir “sınıf” yavaş yavaş güç kazanmakta ve aynı zamanda yörenin iktisadi anlamda Türkiye pazarı ile bütünleşmesinde köprü ayağı görmektedir.

Yöredeki kapitalistleşmenin önemli ölçüde aşiret beylerinin kontrolünde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü topraktan elde ettikleri gelir ellerinde bir sermayenin oluşmasını sağlamakta, sonra bu sermayeyi pazar piyasasında kapitalist ilişkilerin içinde yeni bir sermayeye dönüştürmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla ticari kapitalizm yoluyla oluşmuş sermayenin önemli bir kısmı, yine aşiret bağları devam eden ve bu ilişkileri sürdürmek isteyen büyük toprak sahipleri ile ağaların kontrolünde kalmaktadır. Kaldı ki büyük toprak sahipleri, ancak topraktan elde ettikleri sınırlı sermayeyi pazar piyasasının içine çektikleri andan itibaren ciddi anlamda sermaye birikimini gerçekleştirebildiler. Geleneksel ve aşiret temelli ilişkilerin çözülme sürecinin yavaş işleminin sebeplerinden birini burada görebiliriz. Ancak bu durum bile topraktan bağımsız bir şekilde sermaye biriktiren, kısmen burjuva kültürüne daha yatkın bir sınıfın oluşmasına engel olamamaktadır. Kısacası yörede yarı aşiret temelli ilişkiler ile kapitalist ilişkiler içi içe hayat sürmektedir.

Çiftçiler, ekip-biçtikleri ürünlerden elde ettikleri parayı, enflasyona karşı değerini korumak için büyük ölçüde dövize çevirerek, otomobil alarak, ya da – eldeki sermayenin az olmasından veya parayı ticarete kullanmaya yönelik bilinçten yoksun oluşundan dolayı – başkasına belli bir kar (faiz) oranı üzerinden borç vererek (bu şekilde elindeki parayı kaybetme riskini azalttığını düşünür) üretimi gerçekleştirecek biçimde piyasaya sokmamaktadırlar. Bu durum da kapitalistleşmenin gerçek anlamda gerçekleşmediğini göstermektedir.

Köylülerin pazarla ilişkilerini geliştiren bir diğer uğraş da hayvancılıktır. Hayvancılık çok yaygın bir meslek olmasa da, bazı aileler geçimlerini hayvan ticaretinden sağlamaktadırlar. Pazardan aldıkları hayvanları belli bir kar yüzdesi ile satmaktadırlar. Çevre illerden hayvan getirip satanlar da vardır. Ancak hayvancılık alanındaki sermaye birikimi yörenin ekonomik yapısını etkileyecek güçte değildir, daha ziyade ailenin günlük ihtiyaçlarını giderecek büyüklüktedir.

Yavaş yavaş yok olmaya yüz tutan, köyleri dolaşarak mal satan at arabacılığı mesleği vardır. Köylülerin bunlarla olan ilişkileri takas yöntemine dayanmaktadır. At arabacı köye mevsimine göre domates, biber, patlıcan, portakal, elma, turp, patates benzeri sebze ve meyveleri getirir, köylüler de buğday ve arpa ile takas etmek suretiyle bunlardan sebze ve meyve satın alırlar.

2.7.3. Geçim Kaynakları

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde sosyal örgütlenmenin temel belirleyicisi, geleneksel toplumun bir üst yapı kurumu olan aşiret yapılanmasıdır. Ancak Doğu Anadolu'daki aşiretler ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki aşiretlerin üretim araçları farklı nitelikler arz etmektedir. Doğu Anadolu'da temel geçim kaynağı hayvancılık iken, Güneydoğu Anadolu'da toprak ve tarımdır.

2.7.3.1. Çiftçilik

Son on beş yıldır Kikan Aşireti'nin önemli bir kesimi, sulu tarıma geçmiştir. Suyu ortalama iki yüz - üç yüz metre derinlikteki kuyulardan temin etmektedirler. Toprak sahipleri kendi imkanları dahilinde kuyuyu kazmakta, elektrik tesisatını bağlatmakta ve dalgıç satın alarak faaliyete geçirmektedirler. Böyle bir kuyuyu faaliyete geçirmenin maliyeti yaklaşık

otuz milyar Türk Lirası' dır. Her bir kuyu 100-150 dönüm pamuk ve 300-400 dönüm buğday sulayabilmektedir. Sulama alanları giderek genişlemektedir. Ancak su kaynağının ne kadar süre daha devam edeceği belli değildir. On-on beş yıl sonra bu seviyedeki suyun biteceği tahmin edilmektedir. Onun için daha derinlere inilmesi gerekecektir.

Daha önce toprak sahibi, toprağı ya kendi hesabına işlerdi, ya da yarıcıya (ortağı) verirdi. Bugün ise büyük ölçüde kendi hesabına işlemektedir. Bunun bir sebebi, kuru araziye işlemeye olan ilginin azalmasıdır. Çünkü bir yandan toprağı işlemenin masrafı artmış, bir yandan da son yıllarda yağış azaldığı için kuru tarımda verim düşmüştür. Bu da ortağın karını büyük ölçüde azaltmıştır. Yağışın çok az olduğu yıllarda ortak, zarar bile etmektedir.

Toprak genel olarak iki biçimde işlenilir:

1. Kuru Tarım

Kuru tarımda, araziye kendi hesabına işlemenin dışında iki biçimi vardır:

Ortaklık (yarıcılık, şirikanti): Toprağı sürmek, tohum, toprağı gübre vermek ortağı aittir, sadece yıl içinde iki defa toprağı serpilen gübrenin bir tanesi ve biçme işi ortak olup ürün yarıya paylaşılır.

İcarcılık (Kiraya verme): Belli bir ücret karşılığı toprağı kiraya vermektir. Ancak bugün bu tür işlemecilik biçimleri yok denecek kadar azdır.

2. Sulu tarım

Sulu tarımda yılda iki ürün kaldırılmaktadır. İlk ürün sonbaharda ekilen ve mayıs-haziran aylarında kaldırılan tahıl ürünleridir. İkincisi de nisan-mayıs aylarında ekimi yapılan ve tümüyle sulamaya bağımlı pamuk ve mısır gibi endüstriyel bitkilerdir.

Bugün suyu olan kişi araziye ortağı vermeye yanaşmamaktadır. Çünkü su kuraklık riskini ortadan kaldırmakta, söz konusu verimli arazilerde verimi maksimize etmektedir. Onun için toprak sahibi araziye kendisi işlemektedir. Ancak arazinin sulama işinde iki yol izlenmektedir: Birincisi gelirin %7-10'unu birine vererek araziye bu kişiye sulatmak, ikincisi ise belli bir ücret karşılığında sulama işlemini yaptırmaktır.

Ancak kuyu kazmak ciddi anlamda bir maliyet (30-35 milyar TL) gerektirdiği için küçük toprak sahipleri, kuyu kazma imkanına sahip değildirler. Burada da şöyle bir ortaklığa gidilmektedir: Kuyusu olan kişi küçük arazi sahibinin toprağını sulamakta, arazi sahibi elektrik masraflarına ve olabilecek herhangi bir arızaya (dalgıçın ve trafonun yanması gibi) karışmamakta, araziye kuyu sahibi sürmekte, tohum (buğday, arpa) yine kuyu sahibine ait olmaktadır. Geri kalan masraflar (ekim zamanındaki gübre ile ilk baharda araziye verilen

gübre, ilaçlama ve biçme) ortaktır. Taraflar geliri yarı yarıya bölüşürler. Sulu tarıma geçildikten sonra mısır ekimi de yaygınlaşmıştır. Mısır işlemeciliğini ise bazıları kendi hesaplarına yapmakta, bazıları da ortağa vermektedir. Ancak daha çok pamuk işlemeciliği mısıra tercih edilmektedir. Bu işlerin dışında sebzecilik, bostancılık ve bağcılık yapan aileler bulunmaktadır.

Yukarda izah etmeye çalıştığımız tahıl ürünlerinin işlenmesi dışında bir de pamuk işlemeciliği vardır. Pamuğu işlemenin üç biçimi vardır:

Kendi Hesabına İşleme: Arazi sahibi araziye ortağa vermez, kendi adına işler.

Ortakçılık (Şirikanti): Elektrik masrafı, arıza, ilaçlama ve gübre ortaktır. Geri kalan masraflar (çift sürme, ekme, sulama, seyrekletme, toplama) ortağa aittir. Gelir %50 paylaşılır.

Yüzde Üzerinden İşleme: Bu tür işleme biçimi de iki şekilde yapılmaktadır.

- 1) Toprak sahibi pamuğu eker. Sulama, seyrekletme ve toplama işini ortak yapar. Araziyi sürme, gübre, ilaçlama, elektrik masrafı ve arıza toprak sahibine aittir. Gelirin %70'i toprak sahibine, %30 ise ortağa aittir.
- 2) Kuyusu olan kişi birinin arazisini ortağa alır. Toprak sahibi hiçbir masrafa karışmaz. Ve gelirin %25'ini alır. %75'i ise ortağa yani kuyu sahibine aittir. Pamuk sonrası buğday ekimini yine kuyu sahibi yapar. Çünkü kuyu sahibinin asıl kar ettiği kısım buğday ekimidir. Hasılat %50 bölüşülür.

Yıllar önce büyük toprak sahipleri, ekinlerin ekim ve biçim dönemlerinde köylüler ile ücret konusunda pazarlık yapmadan onları işlerinde çalıştırır, işler bittikten sonra yıllık ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde hem zekattan¹³⁵ hem de kendi mallarından köylülere belli bir ürün verirlerdi. Ancak bugün bu tür çalıştırma kısmen varsa da, daha ziyade emek karşılığı çalışacak olan kişiler yazılı olmasa da en azından sözlü olarak ücretlerini belirlemek suretiyle çalışmaktadırlar. Bu da modern anlamda tarım işçiliğinin veya tarımda işçileşmenin oluşmaya başlamasının başlangıcı olarak kabul edilebilir.

¹³⁵ İslam dinine göre zekat Allah'ın malı olduğu için emek karşılığı olmadan fakir insanlara dağıtılır. Oysaki toprak sahipleri, yerine göre özel işlerinde çalıştırdıkları insanların emeğinin karşılığı olarak zekatı vermekteler.

2.7.3.2. Ticaret

Kikan Aşireti geçmiş yıllara göre bugün daha çok ticaretle uğraşmaktadır. Aşiret kültürünün göreceli olarak daha güçlü olduğu 30-40 sene önce, genelde büyük ve orta büyüklükteki toprak sahipleri özelde de ağa ve makuller ticaretle uğraşmayı sosyal konumlarına uygun görmedikleri için uğraşmazlardı. Çünkü ticarette tanıdık tanımadık insanlarla muhatap olmak, pazarlık yapmak, yerine göre malını satmak için malın reklamını yapmak yani “kim olduklarına bakmadan bütün müşterilerine yüz suyu dökmek”¹³⁶ vardır. Oysaki lider konumundaki insanlar önlerine gelen her insanla yüz-göz olmak istemezler, onlar belirli insanlarla muhatap olurlar. Bu onlar için otorite, güç ve saygınlık demektir. Kaldı ki “toprağın ruhu” her yerde aynı şekilde tecelli eder. Nitekim zamanında “Romalı aristokratlar, bürokrat sıfatıyla imparatorun hizmetinde çalışmayı reddettiler”¹³⁷.

Nüsret Bey bu konuda hayıflanarak “ağalık yüzünden fakir kaldık. Zamanında fakir olanlar ticaretle uğraşarak bugün Kızıltepe’nin en zengin insanları oldular. Biz ise yerimizde saydık” diyor. Ferhan Bey ise “Bir zamanlar bizim (büyük toprak sahipleri) yanımızda çalışanlar bugün Kızıltepe’nin zenginleri oldular” demektedir. Gözlemleyebildiğimiz kadarıyla, hala bazı işleri yapmayı kendi konumları açısından doğru bulmuyorlar. Dolayısıyla aşiret kültüründe “uğraşılacak” ve “uğraşılmayacak” işler vardır. Bir çok insandan, zamanında Devlet Demir Yolları, onların deyimiyle “amele” yani demir yolu işçisi alacağı zaman “amele” olarak çalışmayı aşiretçi kimliklerine yakıştıramadıkları için müracaat etmediklerini duydum¹³⁸. O kültürün devamı olarak bugün en alt gelir grubundaki Kikanlılar bile (hamallık, seyyar satıcılık gibi) her işte çalışmazlar. Hiçbir aşiretlinin sinemacılık veya kahvecilik türü bir işte çalışması düşünülemez. Bir aşiretli yerine göre hırsızlık yapar ancak çalışmaya “utandığı” işleri - dilencilik gibi - yapmaz.

Ancak son yıllarda toprak sahiplerinin ticari hayatın içine girmeye başladıkları görülmektedir. Kızıltepe’deki Coca Cola bayii Kikan Ağası Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu’nun ailesinin elindedir. Kızıltepe’nin en büyük gübre bayii, Kikan Çırıkan’a bağlı bir ailenin elindedir. Yine döviz işini yapanlar, değişik sektörlerle ilgili bayilikleri

¹³⁶ Theodore Zeldin, **İnsanlığın Mahrem tarihi**, Çev. Elif Özsayar, İstanbul, Ayrıntı yay., 2000, s.157.

¹³⁷ A.e., s.20.

¹³⁸ “1970’li yıllarda Devlet Demir Yolu’nda kardeşimle birlikte çalışmaya başladık. İyi para da veriyorlardı. Ancak çevremizdeki insanlar siz Hacı Abdürrezak’ın (Köyün sahibinin kardeşi) oğullarısınız, nasıl oluyor da demir yolunda amele olarak çalışırsınız, diye bizi ayıplarlardı”. (Aktaran: Hüseyin Batıhan - Ramaka kabilesi)

(dalgıç-pompa, ilaç, sulama boruları, meşrubat, benzinlik vb.) işleten ve galericilik (taksi alışı verışı) yapan, giyim üzerine çalışan, kuyumculuk yapan Kikan mensubu çok sayıda insan vardır.

Hem tarımsal hem de ticari ilişkilerde taahhüt olarak yerine göre sözlü yerine göre de yazılı belgeler (bono, ipotek, çek) geçerli olmaktadır. Ve gittikçe de yaygınlaşmaktadır. İlişkinin bu biçimi, ticaretin rasyonelleşmesini göstermesi açısından önemlidir.

2.7.3.3. Sanayi

Kızıltepe’de sanayinin çok gelişmiş olduğu söylenemez. Ancak küçük ölçekli sanayi işletmeleri bulunmaktadır. Kikan Aşiretine mensup olup fabrika sahibi insanlar vardır. Örneğin Kızıltepe’deki Oli bisküvilerinin sahibi Kikan Halacan’a bağlı Emereka kabilesinden Bedreddin Karaboğa’dır. Karaboğa aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Derneği (GÜNSİAD)’nin başkanlığını yapmıştır. Bölgedeki sanayinin durumuna daha sonra değineceğimiz için burada ayrıntıya girmiyoruz.

2.7.3.4. Taşımacılık

Tarihi İpek Yolu’nun bir kolu Irak’tan gelip Silopi ve Cizre istikametinden Kızıltepe şehir merkezi ve Kızıltepe Ovası’nın ortasından geçmekte, buradan da Şanlıurfa üzerinden Gaziantep ve Adana’ya doğru uzanmaktadır. Bu yol üzerinden yapılan mazot taşımacılığı, son yirmi beş yıldır yöredeki insanlar için temel geçim kaynaklarından biri olmuştur. 1990 yılı öncesinde Irak’tan getirilen mazot, benzin ve fuel-oil İskenderun limanına götürülürdü. Şimdi ise daha çok Mersin’den mallar (her türlü gıda, inşaat, elektronik eşyaları) Silopi’deki Habur sınır kapısından Irak’a taşınmakta, Irak’tan da mazot getirilip benzinliklere satılmaktadır. Bu taşımacılıktan en çok yararlanan kesimlerden biri Kikan Aşireti’dir. Gittiğiniz her köyde bu işte kullanılan taşıma araçlarını (tır, kamyon ve tanker) görmek mümkündür. Taşıma aracı (kamyon ve tır) alacak ekonomik güce sahip olmayanlar da başkalarının aracında şoför olarak çalışmaktadırlar. Siyasi nedenlerden dolayı sıklıkla sınır kapısı ticarete kapatılmaktadır. Bu da yöre ekonomisini büyük ölçüde olumsuz biçimde etkilemektedir. Aynı zamanda bu işle direkt bağlantılı olarak yapılan tamircilik, lastikçilik, depoculuk, seyyar mazot satıcılığı, döviz işi, galericilik gibi meslekler de büyük bir

durgunluk içine girmektedir. Irak ile olan taşımacılık işinin dışında Rusya bağlantılı taşımacılık yapanlara da vardır.

Ayrıca Kızıltepe içi ile Kızıltepe ve köyler arası taksi taşımacılığı ile geçinen kişiler bulunmaktadır. Kızıltepe'deki taksi taşımacılığını yapanların büyük çoğunluğu Kikanlı'dır. Ayrıca hayvan alım satım işinde çalışanların taşıma işlerini gören pikap çalıştıran insanlar da vardır.

2.7.3.5. Hayvancılık

Daha önce de belirttiğimiz gibi, yarı göçebelik dönemlerinde (1950'li yıllar öncesi) aşiretin temel geçim kaynağı hayvancılıktı. Ancak hayvancılık eski önemini kaybetmiştir. Sadece Kikan Halacan koluna bağlı Heseneke kabilesi yarı göçebe olarak yaşamaktadır.

İnsanlar daha çok günlük yoğurt ve peynir ihtiyaçlarını karşılamak üzere büyük ve küçük baş hayvan beslemektedirler. Bazıları da besledikleri bu hayvanların ürünlerini Kızıltepe'ye götürüp satmaktadırlar. Ayrıca besicilik amacıyla kuzu ve oğlak alıp besleyen ve bir süre sonra sattıkları bu hayvanlardan elde ettikleri gelirle geçinen az sayıda da olsa aile bulunmaktadır. Her köyde hem yumurtasından hem de etinden yararlanılmak üzere tavuk ve hindi beslenmektedir.

2.7.3.6. Kaçakçılık

Kaçakçılık, Türkiye'den komşu ülkelere ve komşu ülkelerden Türkiye'ye getirip götürdüğü malları belirli bir kar payı ile satarak geçimini sağlamaya çalışan kaçakçıların yaptığı işe denmektedir. Daha çok toprağı olmayan veya sahip olduğu topraktan geçinemeyen insanların yaptığı bir iştir. Ancak bizim burada kaçakçılıktan kastımız, mayınlı tarlalardan malların geçirilmesidir. Onun için gümrük kapılarından geçirilen mal ve eşyalar buradaki kaçakçılık tanımının dışında kalmaktadır.

Türkiye-Suriye sınırı boyunca uzanan sınır bölgesindeki köylerin neredeyse tümü, yakın bir zamana kadar kaçakçılık yapmaktaydı. Mayın sökmede uzman kişilerin açtığı yollardan (mayın tarlalarından) gece Suriye'ye geçen kaçakçılar burada malları temin ettikten birkaç gün sonra tekrar Türkiye'ye geçerlerdi. Bu iş daha çok sınırda görevli yetkililerle ortaklaşa, ferdi olmaktan ziyade belli gruplar halinde yapılırdı.

Kaçakçılar¹³⁹ Türkiye’den inek gibi büyükbaş hayvan ile koyun gibi küçükbaş hayvan, tütün ve yağ götürürlerken, Suriye’den de gaz yağı (çok eskiden), çay, kahve, sigara yaprağı ve giyim eşyası türü ticari malları getirirlerdi.

Kaçakçılık daha ziyade bir geçim kaynağı iken, bu yoldan istisna da olsa zengin olanlar da vardır. Bunlardan biri de, dönemin meşhur kaçakçılarından biri olan Sinka kabilesi lideri Hacı Şakir Duyan’dır. Duyan bu konuda çekinmeden şu itirafta bulundu:

“İtiraf edeyim ki babamdan bana bir şey kalmadı. Bugün var olan bütün servetimi yıllar önce yaptığım kaçakçılıktan kazandım. Suriye’ye 1000-2000 koyun geçirirdik. Yerine göre büyükbaş hayvan götürürdük. Suriye’den mal getirirdik. Bütün servetimi bu işten kazandım”.

H. Şakir Duyan, Kızıltepe’nin en zengin insanlarından biri olup, oğlu bir dönem DYP’de, bu dönem de (2002 Milletvekili Genel Seçimleri) CHP’de olmak üzere iki dönemdir milletvekilliği yapmaktadır.

1980’lerin ortalarına doğru Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde devlet güçleri ile başlayan çatışmalar nedeniyle sınırların çok sıkı tutulmasından dolayı bütünüyle bu meslek tarihe karıştı. Ayrıca istenilen her şeye yasal yoldan ulaşma imkanını doğuran serbest piyasa koşulları, kaçakçılığı gereksiz hale getirdi.

2.7.3.7. Diğer Geçim Kaynakları

Yakın bir zamana kadar Kikan Aşireti’nde tefecilik çok ayıplanan bir uğraştı. Sadece bazıları el altından gizliden gizliye bu işle uğraşırdı. Ancak bugün açık bir biçimde bu işi yapıp, bu işten ciddi anlamda sermaye biriktirenler vardır. Ancak bunların sayısı gittikçe artmaktadır. Fakat aşiret kültüründe tefecilik işi pek hoş karşılanmamaktadır.

Son yıllarda okuyan gençlerin sayısının artmasına paralel olarak önemsenecek düzeyde öğretmen, avukat, mühendis ve doktor yetişmiş durumdadır. Ayrıca değişik bürokratik kurumlarda müdür-memur olarak çalışan çok sayıda aşiret mensubu vardır. Kızıltepe’de hem bürokraside hem de lisans düzeyinde eğitim gerektiren işlerde çalışanların yüzde 80-90’ı bu yörenin insanlarıdır. Mevsimlik işçi olarak Adana, İzmir, İstanbul ve

¹³⁹ Yörede dönemin meşhur bazı kaçakçıları şunlardır: Sı’ido (Ğursi), Hacı Şakir Duyan (Sinka makulü, ayrıca kardeşi sınırda vuruldu), Sine Sefero (Bırhimzerki, kaçakçılık yaparken Türkiye-Suriye sınırında vuruldu), Sım’aile H. Ahmet (Şüküra), Salıhe Heme (Temereki, kaçakçılık yaparken Türkiye-Suriye sınırında vuruldu), Halefe Bire Gaso ile Zıbere Bire Gaso (Hursi, kardeş olup kaçakçılık yaparken Türkiye-Suriye sınırında vuruldular), Şeyh Hıdır (Şeyhi), Ahmet Icıl (Tat).

Karadeniz'in bazı illerine giden çok sayıda Aşiretli vardır. Kikan Halacan kolunun ağa ailesinden birkaç yaşlı “Biz ağa ailesiyiz ama bizim aileden en az elli genç bugün Batı’da (Türkiye’nin batısı) değişik işlerde (hem mevsimlik, hem de kalıcı) çalışmaktadırlar” dedi. Bu durum, nüfus arttıkça aşiretin dışarı ile olan ilişkilerinin arttığını göstermektedir.

2.8. SOSYO-KÜLTÜREL YAPI ve İLİŞKİLER

Aşiretler’in kendilerine özgü örf, adet, gelenek ve görenekleri vardır. Mensuplarının yemek yemesinden, oturup kalkmasına kadar her tür hal ve hareketlerini kendi terbiye anlayışları içerisinde şekillendirmeye çalışır. Aşiretli de aşiretin misyonu olarak bunu görürler. Bu misyonun yerine getirildiği mekan ise köy odasıdır. Görüşmemiz sırasında H. Abdulkadir Bey köy odasını şu şekilde tanımladı: “Köy odası, gençler için okul, fakirler için lokanta, hak ve hukuk için mahkeme ve asayiş için idarehanedir.” Görüldüğü gibi birçok fonksiyonu yanında, köy odasının önemli bir işlevi de genç erkekler için aşiret kültürünün yeniden üretildiği, terbiye edici bir mekan olmasıdır. Bu terbiyenin ne anlama geldiği bu başlığın içindeki alt başlıklarda anlatılmaya çalışılacaktır.

2.8.1. Akrabalık Olgusu

“Soy grupları ya da sülaleler (lineages), klanlar (clans), boylar (phratries), kollar (moieties) toplumların karşılaştığı pek çok sorunu çözümlemede çok etkilidirler. İşlevleri arasında zarar vermeden, paylaşılması mümkün olmayan kaynakların düzeninin korunması, ailelerin tek başlarına karşılayamayacağı kadar iş gücü gerektiren görevlerin yerine getirilmesi, bir grubun başka bir gruptan destek ve koruma talep etmesi gibi örnekler verilebilir”¹⁴⁰.

Kikan’da iki tür akrabalıktan bahsedilebilir. Birincisi soykütüksenel bakımdan ortak bir atadan gelen ve bunu ispatlayan baba soylu akrabalık, ikincisi de soykütüksenel bir akrabalığa dayanmayan, kendilerini ortak bir atadan gelme kabul eden ancak bunu ispatlayamayan aşiret temelli/kabilese akrabalıktır.

¹⁴⁰ Haviland, a.g.e., s.313.

2.8.1.1. Babasoylu Akrabalık

Kikan Aşireti'nde akrabalık, bölgedeki diğer aşiretlerde olduğu gibi babanın soyuna dayanmaktadır¹⁴¹. Yani babasoylu bir akrabalık sistemi mevcuttur. Kız aldıkları ya da verdikleri bir aile ile olan münasebetlerinin hangi boyutta olduğunu sorduğunuzda “kız alıp vermişiz” manasında biz “zave u gezur¹⁴²”ız derler. Oysaki kendi kabilelerinden birilerini sorduğunuzda “akrabayız” derler. Kadın, ailenin bir ferdi olarak kabul edilmekte fakat bir aşiretliye göre, yine de o “başkalarının kızı”dır. Bundan dolayı da anne tarafı akraba kabul edilse de ortak bir kimliğin içinde birleşen sülale (bavık) ve kabile manasındaki akrabalığın dışında kalır. Başka bir ifade ile, onlar sadece “hısım”dırlar. Babasoylu akrabalık ile annesoylu hısımlık arasındaki farkı somut olarak şöyle izah edebiliriz:

- A ailesi birileriyle bir çatışma ortamına (kavga, kız kaçırma, kan davası) girdiği zaman A ailesinin mensubu olduğu kabile A'ya yardıma koşar. Ancak A'nın anne tarafının müdahil olmaya hakkı yoktur. Ancak gizliden lojistik destek sağlayabilir.

Kanaatimizce bunun asıl sebeplerinden bir tanesi kavgaların çok büyümesini önlemektir. Çünkü eğer anne tarafının bu durumlarda müdahale etme hakkı doğarsa, neredeyse bölgedeki herkesin çatışmaya girme hakkı doğar. Çünkü bütün kabileler kız alıp verdiği gibi başka aşiretlere de kız verip almaktadırlar. Bu açıdan babasoylu akrabalık, bu tür durumlarda çatışma ve kavgaları lokalize etmektedir.

- Daha sonra da değineceğimiz gibi kız kaçırma, adam öldürme (kazaen ya da kasten) gibi durumlarda mağdur olan taraf para ile sorunu çözeceklerine ikna edilirse bu durumda kız kaçırma tarafı, akrabalarından ve bağlı olduğu kabileden para toplar. Böyle bir durumda yine anne tarafı bu yardıma katılmaz. Çünkü anne tarafı, aşiretlilerin algıladığı biçimiyle akrabalık olgusunun dışındadır.

Ancak bu özel durumlar, anne tarafı ile ilişkilerin zayıf olduğu anlamına gelmez. Bu özel durumların dışında anne tarafı ile çok samimi diyaloglar kurulmakta, maddi ve manevi destekler sunulmaktadır. Özellikle insanlar baba tarafından ziyade anne tarafı ile ticari ortaklıklar kurarlar. Samimiyet ile yakın ilişkiler açısından bir çok insan daha çok anne

¹⁴¹ N. Serpil Altuntek, **Van Yöresi'nde Akriba Evliliği**, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay. No: 190, 1993, s.58; Bruinessen, **a.g.e.**, s.82; Yalçın-Heckmann, **a.g.e.**, s.253,

¹⁴² Türkçe anlamı “damat ile kayınpeder”dir.

tarafına yakındır. Ancak bu yakın diyalog yine de yukarda ifade etmeye çalıştığımız tanımlanmış ilişki biçimlerini değiştirmez.

2.8.1.2. Aşiret temelli - Kabilesel Akrabalık

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, aynı aşirete mensup olanlar kendilerini ne kan bağı, ne de ortak bir atadan geldikleri manasında akraba kabul ederler. Onun için aşiret, toprağa dayanan üretim ilişkilerinin ideolojik siyasal üst yapı kurumudur. Aşiret mensubiyet duygusu, “kan bağına dayanmayan bir grup arasındaki beraberlik ve bağlılık duygusu”¹⁴³ manasındaki bir “akrabalığa” tekabül etmektedir. Sadece Zırka ile Bırhimzerka ve Kikan Halaca koluna bağlı üç kabile (Heseneka, Temereka, Emereka) ortak bir ataya bağlı olma manasında akraba olduklarını söylemektedirler.

Bir zamanlar aşirette esas kimlik aşiret kimliği idi. Bu kimlik aşiretliler için ulusal kimlikten önce gelirdi. Nitekim askere gönderilen aşiret fertlerinin askerlikten kaçmalarını aşiret bireylerinin kimliksizliğine ve korkaklığına bağlayanlara karşı Gökalp, yerinde bir açıklamayla;

“Kürtler’in askerlikten kaçtığına bakanlar, bu kavmi mefkuresiz (ülküstüz) zannederler. Yahut korkak zu’mederler (sanırlar). Halbuki Kürtler’de mefkure gayet kuvvetlidir. Fakat bu mefkure, vatan mefkurasi olmadığından askerliğe meyilleri yoktur. Buna mukabil aşiret mefkureleri çok şiddetlidir”¹⁴⁴

demektedir.

“Kollektif bilincin bireysel bilinçleri büyük ölçüde kucakladığı geleneksel toplumlarda benzerlik ilkesine göre işleyen dayanışma vardır, bu toplumlarda bireyler, hem grup içi fonksiyonları, hem de temsilleri aynı olduğu için birbirine ikame edilebilirler, ortak duygu ve inançlara tamamıyla bağlıdırlar, değerleri, duyguları ve kutsal saydıkları şeyler aynıdır, dayanışma doğal veya mekanik olarak kendini gösterir, bu bir diğergamlık anlayışdır, bireyler birbiri ve toplum için kendilerini feda edebilirler”¹⁴⁵.

Kısacası Kolektif bilincin ortaya çıkardığı mekanik dayanışma geleneksel toplumların esas özelliğidir.

¹⁴³ Rüstem Erkan, Faruk Bozgöz, “Kabile-Aşiret, Asabiyet ve Savaş”, **Doğu Batı**, Sayı:24, Yıl:6, (Ağustos, Eylöl, Ekim) 2003, s.20.

¹⁴⁴ Gökalp, **a.g.e.**, s.39.

¹⁴⁵ Nuri Bilgin, **Kimlik Sorunu**, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s.71.

Durkheim'e göre mekanik dayanışma, bir benzerlik dayanışmasıdır. Mekanik dayanışmanın hakim olduğu bir toplumun en belirgin özelliği bireyler arasındaki farklılığın yok denecek kadar az olmasıdır. Aynı cemaat-grup veya topluluğun üyeleri olan bireyler, ortak duygulara, aynı değerlere ve aynı kutsal inançlara sahip oldukları için birbirlerine benzemektedirler¹⁴⁶.

Bütün aşiretlerde olduğu gibi Kikan Aşireti'nde de kolektif bilincin ortaya çıkardığı mekanik bir dayanışma vardı. Oysa bu tür bir dayanışma bugün kısmen kabile mensubiyeti için geçerlidir.

Aynı kabile içinde yer alan bazı sülaleler (bavık/malbat) arasında kan bağı var iken, geri kalanlarla sadece ortak atadan gelme inancı üzerine temellendirilmiş bir akrabalık söz konusudur. Buna rağmen bir çok insan "ortak atadan gelme" biçimindeki akrabalığa da inanmaz. Ancak hala "kabile mensubiyeti" göreceli olarak güçlüdür. Bir çok yaşı ilerlemiş insandan "kabilemin kötü adamını, başka kabilenin iyi bir adamına değişmem" dediğini defalarca duymuşuzdur. Gerekçesini de "kabilemin kötü adamı bile zor günümde bana yardıma koşar, oysaki başka bir kabilenin iyi adamının bana bir yardımı olmaz" biçiminde açıklarlar.

Dışardan bir tehdidin ortaya çıkması durumunda bütün kabile - kan davalı veya "küs" olan aileler de birlikte hareket etmek suretiyle - birlik oluşturur¹⁴⁷. William A. Haviland kabileler için "eğer kabilelerin güç birliği yapması gereken bir durum ortaya çıkarsa, eşit bir platformda dayanışma içinde birleşirler. Sorun çözüldüğünde her grup özerk yönetimine geri döner"¹⁴⁸ demektedir. Kikan Aşireti'nde bu dayanışma kabileler arası dayanışmadan kabileler içi sülalelerin dayanışmasına dönüşmüştür. Yıllar önce (40-50 sene önce) bir tehdit karşısında birleşme ve tehdit ortadan kalktığında kendi özerk alanına çekilme

¹⁴⁶ Bkz. Emile Durkheim, **Toplumsal İşbölümü**, Çev. Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yayınevi, 2006.

¹⁴⁷ "Beş altı sene önce Halacan ağaları ailesi ile Şüküran kabilesi arasında alacak-verecek meselesi yüzünden bir sorun çıktı. Şüküra kabilesine mensup Mala Heci Sıma'ilo ile Mala Sofi aileleri arasında kan davası olmasına rağmen birleşerek Halacan ağalarına cephe aldılar ve beraber kavgalara girdiler". (Aktaran: Bir grup Aşiretli)

¹⁴⁸ Haviland, **a.g.e.**, s.377.

durumu Kikan Aşireti'nin kabileleri arasında da vardı¹⁴⁹. Eğer bugün de bütün aşireti tehdit edecek çok ciddi bir durum söz konusu olursa kabilelerin birleşmeleri mümkündür¹⁵⁰. Ancak bugün Kikan Aşiretine bağlı kabilelerin birleşmelerini doğuracak bir dış tehdidin ortaya çıkması (devletin hakimiyetinin artması aşiretleri birbirleri için - en azından altmış-yetmiş sene öncesine göre – tehdit olmaktan çıkarmıştır) pek ihtimal dahilinde değildir. Gerçi günümüzde de Kikan'ın bir kabilesi ile dışardan bir aşiret ya da kabile arasında anlaşmazlık çıktığında, Kikan ağası en azından taraflar arasındaki anlaşmazlığı bertaraf etme yönünde arabuluculuk görevini üstlenir. Ancak bu onun müdahil olacağı anlamına gelmez.

Aşiret içinde hiçbir kabile bir diğerini sevmez. Aralarında gizli de olsa bir çekişme vardır. Örneğin iki kabile kavgaya tutuşsa diğer kabileler dış görünüşte bu duruma üzüldüklerini belirtseler de gerçekte sevinirler. Bu, her kabilenin diğer kabilelerden daha iyi bir pozisyonda (iktidar, itibar, cesaret, beceri, mertlik, isminin iyi anılması) görünmek isteğinden kaynaklanmaktadır.

Aynı ilişkiler kabile içi sülaleler (bavık) arasında daha yoğun görülmektedir. Husumet ve çekememezlik had safhadadır. Kabileler arasında olduğu gibi, her bir sülale bir diğer sülalenin içine düştüğü kötü duruma sevinmektedir. Sülaleler arası kan davaları çoğu defa çevredeki insanların kışkırtmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bir aileyi bir başka aile veya sülaleye karşı tahrik eden kişi ya da kişiler aynı zamanda karşı tarafı kendilerine kışkırttıkları aile ve sülalenin yanına da gelerek, dostmuşlar gibi görünmeye çalışırlar. Bu ilişkiler daha

¹⁴⁹ “Suriye’deki Kikan Aşireti ile Suriye’deki Begara aşireti arasında Fransızlar’ın Suriye’de hakim olduğu dönemde bir kadın meselesi yüzünden husumet çıkar. Bu husumet bir süre sonra (1942-1944 yılları arası) kavgalara dönüşür. İlk zamanlar Begaralar Kikanlara üstünlük sağlarlar. Çünkü Kikanlar arasında tam ittifak yoktur. Ancak bir çok kabileden insan ölünce Kikan kabileleri güçlerini birleştirirler. Ve Begaralara büyük zayıatlar verirler. Ayrıca bu kavgada Arap aşireti olan Şerabiler, Garajna ile Şemmera aşiretleri Kikan’a lojistik destek verirler. Rivayetlere göre Kikanlar Begaralar’dan yüz bir kişiyi (bu sayı üzerine daha önce söylediklerimizi hatırlayın) öldürürler. Kikanlar Begaraların bazı köylerini ele geçirirler. Sonradan Fransa onları barıştırdı”. (Aktaran: Ferhan Kılıç)

¹⁵⁰ “Birkaç sene önce Kikan’a bağlı Necara kabilesi ile Omeri (Ömerli, Mardin ve Nusaybin üçgeninde iskan eden bir aşiret. Kikan Çırıkan’a bağlı Omera kabilesi ile karıştırılmamalıdır.) aşireti arasında alacak-verecek meselesi yüzünden anlaşmazlık çıktı. Anlaşmazlık bir süre sonra büyüdü ve kavgalara dönüştü. Çıkan olaylarda yaralananlar oldu. Kikan Çırıkan kabileleri bundan rahatsız oldular. Rahatsızlıklarını Omerilere bildirdiler. Bunun üzerine olaylar daha fazla büyümeden hal oldu”. (Aktaran: Bir grup Aşiretli).

çok karşılıklı olmaktadır¹⁵¹. Ve bu böylece devam eder. Ancak bu tür durumlar çok yaşandığı için taraflar bu konuda çok uyanıktırlar. Karşılıklı çok ince politikalar uygulanır. Birbirlerini ziyaret eden, karşılıklı her türlü ikramda bulunan ve saatlerce samimi bir hava içinde sohbet eden insanlar ayrıldıklarında, birbirlerine karşı olan iyi-kötü niyetlerini kritik ederler. Kısacası ilişkiler çok politik bir düzlem üzerinden yürütülür. Bu bakımdan da aşiretlerde “zana”¹⁵² insanların ayrı bir değeri vardır.

Daha da ilginç, aynı sülaleye mensup ailelerden bir tanesi bir başka aile ile bir kavgaya girdiğinde, sülaleye bağlı diğer aile bir yandan kendi sülalesinden olan aileye bir takım yardımlarda bulunur-kendileriyle birlikte kavgalara girmek dahil olmak üzere- diğer yandan da akrabası olan ailenin işini bozmaya çalışır. Ve akrabası olan ailenin özellikle de maddi yönden zor durumda kalmasına sevinir. Bunu da sülaleler içi iktidar mücadelesinin bir parçası olarak algılamak gerekmektedir. Aşiret içinde “akraban varsa, derdin var” deyimini aşiretlilerin akrabalık bağlarından çok da memnun olmadıklarını göstermektedir. Akrabalığın bir diğer külfeti ise sizin çevreniz ile hiçbir probleminizin olmadığı bir durumda, çevresi ile barışık olmayan, sürekli çevresini rahatsız eden bir akrabanızın başkaları ile ortaya çıkan sorunlarının içinde kendinizi bulmanızdır.

Kısacası hem kabileler arasında, hem kabile içi sülaleler (bavık) arasında, hem de sülale içi aileler (mal) arasında özünde iktidar olma mücadelesine dayanan çok ciddi anlamda çekişmeler mevcuttur. Herkes de bu çekişmelerin yarattığı gelişmelerin farkındadır.

2.8.2. Aile Yapısı

Kikan Aşireti’nde hem geniş aile¹⁵³ hem de çekirdek aile yapısı¹⁵⁴ biçimlerine rastlanmaktadır. Ancak çekirdek aile yapısı daha yaygındır. Bununla birlikte çekirdek ailenin, bekar çocukların evlenmesi ile tekrar geniş aileye dönüştüğü görülmektedir. Geniş

¹⁵¹ Yıllar önce A ailesi/sülalesi bir şekilde kötülük eden (hasımlarına silah temin etme, askeri veya sivil bürokraside işlerini bozma, manevi olarak taraf tutma vb.) B aile/sülalesi, C aile/sülalesi ile bir çekişme veya kavga içine girdiği zaman A gizliden B’ye karşı C’ye yardım eder. Kendilerine yapılan kötülüğün karşılığının bir şekilde fırsat bulunduğu verileceğini ifade eden “kimse annesine yapılan tecavüzü unutmaz” atasözü sıkça kullanılır.

¹⁵² Çevresinde olup bitenleri takip eden ve çevresindeki insanların tepkilerindeki niyetleri anlayabilen ve ona göre tutum geliştiren, dengelere göre hareket eden, ilişkilerinde duygusal olmayan, rasyonel davranabilen, kısacası politik insandır.

¹⁵³ İçinde anne ve babaların, dede ve torunların birlikte yaşadıkları, evlenen erkek çocukların eşlerini aile içine getirdikleri aile tipidir.. (Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, Ankara, Savaş Yay., 1984, s.222.)

¹⁵⁴ Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile şeklidir. (Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, Ankara, Savaş Yay., 1984, s.222.)

ailelerin önemli bir kısmı da “geçici geniş aile” biçimindedir. Geçici geniş aile yapısı birkaç yıllık bir süre için geniş aile yapısı özelliğini gösteren bir aile biçimidir¹⁵⁵.

Evlenen genç bir iki yıl ailesi ile beraber yaşadktan sonra iş bulmakla beraber aileden ayrılır. Dolayısıyla geniş aile yapısının temeli ekonomiktir. Ailelerin dar gelirli olmaları evli çocuklar ile beraber yaşamalarını zorunlu kılmaktadır.

“Geçici bir süre baba evinde oturulması, ‘kültürleme’ sürecinin devamı şeklinde de yorumlanabilir. Diğer bir deyişle, erken yaşta yapılan bir evlilikte her iki eş için, yaşamlarını idare edebilecek düzeye gelinceye kadar geçici bir süre gereklidir. Bu süre, baba evinde geçirilmekte, eşler kendilerini hazır hissettikten - kadın evin idaresinde olgunlaştıktan, erkek herhangi bir işte çalışarak ekonomik bağımsızlığını kazandıktan - sonra çeşitli gerekçelerle evden ayrılmaktadır”¹⁵⁶.

Ağa ve makul aileler ile az topraklı ve maddi durumu pek iyi olmayan ailelerde ekonomik bütünlük sürdürölmektedir. Ağa ve makuller toprağa dayanan iktidarın devamı için, dar gelirli aileler ise ekonomik durumun elvermemesinden dolayı mal (toprak) bölüşümüne gitmemektedirler. Dar gelirli ailelerde toprak bölüşümü hanenin bekar erkekleri evlendirildikten ve ailenin reisi olan baba öldükten sonra gerçekleşir. Ancak hem büyük toprak sahipleri (ağa, makul), hem de dar gelirli aileler ayrı hanelere yerleşmiş evli erkek çocuklarına ekonomik destek sağlamaktadırlar.

Hem geniş, hem de çekirdek ailelerde baba otoritesi geçerlidir. Bununla birlikte babanın hem çocukları, hem de eşi üzerindeki otoritesi gittikçe zayıflamaktadır. Görüştüğümüz insanların tümü ağız birliği etmişçesine eskisi gibi gençlerin büyüklere saygılarının kalmadığını söylediler ve ayrıca çocuklarına söz geçiremediklerini bize anlattılar. Dolayısıyla hanede hala babanın otoritesi geçerli olsa da, bu otorite katı ve mutlak değil, esnek ve kırılabılır cinstendir. Bunda modernleştirici unsurların (eğitim, kitle haberleşme araçları, şehir ile olan ilişkiler...) önemi büyüktür.

Ev ekonomisine katkı düzeyinde kadın, ev işlerinin (yemek pişirmek, dikiş, ekmek yapmak, çamaşır yıkamak) dışında bostan ekme ve hayvanları sağma gibi işlerle uğraşır. Evin temel geçimini ise erkek temin etmektedir.

¹⁵⁵ Altuntek, **a.g.e.**, s.51

¹⁵⁶ **A.e.**, s.53.

Ailelerin çoğunda çocuk sayısı beş ile on arasında değişmektedir. On beşe kadar çocuğu olan aileler vardır. Çok çocuk yapmanın sadece cehaletin ortaya çıkardığı bir durum olmadığına, daha farklı anlamlarının olduğuna daha sonra değineceğiz. Ancak şunu ifade edelim ki yeni kuşak, çocuk yapma konusunda daha dikkatli davranmaktadır.

2.8.3. Evlilikler

Evlilik kurumu, bütün toplumlarda belli bir düzene bağlanmıştır. Evlenme düzeni iki insanın hangi tür koşullarda aile hayatı içinde birleşebileceklerini ve bu birlikteliğin hangi şartlarda ortadan kalkacağını gösterir¹⁵⁷.

Soyun-sopun devamı bakımından aşirette evlilik önemlidir. Aşiret'in varlığı kendisine mensup olanların sayısına bağlıdır. Bir aşiret, kabile veya sülalenin nüfusu ne kadar çoksa toplumsal itibarı, nüfuzu ve çevresindekiler ile olan ilişkilerdeki ağırlığı o oranda artar. Yüksek silah teknolojisine sahip bir devletin daha düşük silah teknolojisine sahip devlet karşısındaki nüfuzuna benzer biçimde, eli silah tutan adam sayısı çok olan bir aşiretin diğer aşiretler, bir kabilenin diğer kabileler ve bir sülalenin de diğer sülaleler nezdinde itibarı ve nüfuzu artmaktadır. Aşiret temelli ilişkilerde statüye sahip olmanın ve iktidar olmanın önemi düşünüldüğünde ve adam sayısının söz konusu değerleri yaratmadaki önemi göz önünde bulundurulduğunda evliliğin (özellikle de genç yaşta evlendirmenin) önemi daha iyi anlaşılır.

Eskiden evlenecek olan kız ile erkek birbirlerini görmeden, aileler kendi aralarında anlaşarak evlilikler gerçekleştirdi. Aynı zamanda ailenin beğendiği bir genci, kızın beğenmemezlik etme hakkı yoktu. Kaldı ki evlilikler sadece kızın ya da erkeğin beğenilmesi ile gerçekleşen bir durum olmaktan çok ailelerin karşılıklı “soy-sop ve asalet” yönünden birbirlerini beğenmeleriyle de bağlantılıdır. Her aile statü ve asalet gibi sosyal tabaka yönünden kendisine denk bir aile bulmaya çalışır. Ancak bugün bu durum tamamen değişmiştir. Evlilik, görücü usulü ile de olsa kız ve erkek birbirlerini görmekte ve kız beğenmediği erkekle zorla evlendirilmemektedir. Bu yeni anlayışa aykırı uygulamalar olsa da çok istisnaidir.

Ancak kız ve erkeklerin birbirlerini görmeden evlendirilmelerini sadece cehaletle açıklamak, aşiret kültürünü gerçek anlamda anlamamıza engel olur. Nitekim tarihte daha

¹⁵⁷ Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, Ankara, Savaş Yay., 1984, s.217-218.

gelişmiş toplumların da bu şekilde evlilikler gerçekleştirdiklerini biliyoruz. Ayşe Kulin, Aylin adlı biyografik romanında Osmanlı'nın son dönemlerine ait paşa ailelerinin çocuklarını evlendirme biçiminden bahsederken, Melek adlı Osmanlı Paşa'sının kızının ve İngiltere'de yüksel tahsil yapan (yine eşraftan bir ailenin oğlu) bir gencin birbirlerinin yüzlerini görmeden nişanlandırıldıklarını anlatır:

“Melek’in, şans yıldızı çok yüksekti ama sanki bir gizli kuvvet bu yıldızı aşağılara çekiyordu. Haydarabat Nizamı nişanlısının yüzünü bile görmeden tahsilini tamamladığı İngiltere’den dönmek için bindiği vapurda bir deniz kazası sonunda ölüverdi”¹⁵⁸. Kulin, “O yıllarda en modern ailelerde iyi bir koca bulundu mu, kızların fikri sorulmazdı”¹⁵⁹,

der.

Evlilikler genelde erken yaşlarda olur. Erken yaş evliliği kız için daha önemlidir. Belli bir yaştan sonra “evde kalır” korkusu ile mümkünse erken yaşlarda (18-20 yaş arası) evlendirilirler. Küçük kız büyük kızdan önce, küçük oğlan da büyük oğlandan önce evlendirilmez. Ancak kız ve oğlan evlendirmede yaş önceliğine bakılmaz. Yani yaşça küçük erkek, yaşça büyük olan kızdan önce evlendirilebilir. Tam tersi de geçerlidir.

Kadının kocası öldükten sonra evlenmesine hoş görü ile bakılır. Kadının çocukları varsa pek evlenmez, bunun yanında evlenenler de vardır. Ancak kadının kocası öldürülmüşse, evin dışından birileri ile evlenmesi hoş karşılanmaz. Bunun sebebini aşiretliiler “hem adamları vuruldu hem de ‘namusları’, el aleme kaldı demesinler diye” biçiminde açıklamaktadırlar. Onun için de bu özel durum karşısında levirat¹⁶⁰ evliliği tercih edilir. Ancak kadın bu evliliğe zorlanmaz. İlginçtir bu durumdaki kadına karşı çok hoş görülür davranılır. Kendi tercihlerini söylerler ancak kararı kadına bırakırlar. İster levirat evliliği yapar, ister dışardan birileri ile evlenir ya da hiç evlenmez. Bazı toplumlarda var olan sororat¹⁶¹ evliliği, Kikan’da bir gelenek olarak mevcut değildir.

Evliliklerde mutlaka imam nikahı kıyılır. Evlilikten bir süre sonra resmi nikah işlemleri de yapılır. Resmi evlilik işlemlerinin yapılması gittikçe yaygınlaşmaktadır.

¹⁵⁸ Ayşe Kulin, **Adı: Aylin**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s.23.

¹⁵⁹ **A.e.**, s.23.

¹⁶⁰ Kadının, ölen eşinin erkek kardeşi ile evlenmesi (Hans Freyer, **Sosyolojiye Giriş**, Çev. Nermin Abadan, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963, s.230).

¹⁶¹ Erkeğin, ölen eşinin kız kardeşi ile evlenmesi (Hans Freyer, **Sosyolojiye Giriş**, Çev. Nermin Abadan, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963, s.230).

2.8.3.1. Evliliklerin Yönü

Evlilikler iki yönlü yapılabilmektedir. Bunlar endogami ve egzogami evlilikleridir. Endogami evlilik, erkeğin evleneceği kadını kendi grubu (kabile veya benzer topluluk) içinde araması manasına gelmektedir. Egzogami ise kişinin eşini hiçbir şekilde kendi grubu içinden değil de, dışardan yani yabancı bir gruptan seçmesi gerektiği ilkesine dayanan evlilik biçimidir¹⁶².

Kıran Aşireti'nde evliliklerin çoğu iç (endogami) evliliktir. İç evliliklerden kastımız aşiret içinde gerçekleşen evliliklerdir. Ancak içerden evlilik kural değildir. Yani aşiret içinden evlenmek ne zorunludur, ne de tavsiye edilen bir şeydir. Asıl üzerinde durulan nokta, ailenin tanıdık ve iyi bir aile olmasıdır. Aileler “hunkufiyet” dedikleri sosyal, ekonomik denklige çok dikkat ederler. Böyle bir aile de ancak yakın çevreden bulunabilmektedir. Dolayısıyla fiziki koşullar zorunlu olarak aşiret içinden bir aile olmasını gerektirmektedir, yoksa aşiretin özellikle tercih ettiği bir durum değildir.

İç evlilik, aşiret içinden ziyade sülale (bavık) ve aile (mal) içinden tercih edilen bir evlilik biçimidir. Hala, amca kızıyla evlenme bir tercih sebebidir. İkinci dereceden de hala, dayı ve teyze kızları tercih edilir. Genelde yakın akraba evliliği ve özelde de amca kızı evliliği, kızın “huyu-suyu” bilindiği, aile içi dayanışmayı daha da güçlendireceği ve düğün masraflarını azaltacağı düşüncesiyle tercih edilir.

Bunun yanında aşiretin dışında başka aşiretlerden hatta çevre illerden evlenen insanlar da vardır. Bunun yanında yüksek tahsil görmüş insanların bir kısmı Batı Anadolu'dan evlenmektedirler.

2.8.3.2. Evliliklerin Biçimi

Tek eşli evlilik ile çok eşli evlilik arasından en çok, tek eşli evlilik tercih edilir. Hem gelişen toplum koşulları içinde kadının kısmi de olsa kendi bireysel haklarının farkına varmış olması, hem erkeğin bu gelişme ile birlikte tek eşliliği bireysel mutluluğu için daha uygun görmesi, hem de ekonomik koşulların dayatması ile birlikte, çok eşli evlilikler önceki yıllarda daha yaygın olmakla birlikte, bugün için çok azalmıştır. Çok eşli evliliklerden de en

¹⁶² Hans Freyer, **Sosyolojiye Giriş**, Çev. Nermin Abadan, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963, s.231.

çok görüleni ikidir ve istisnai olarak da üçtür. Dört eşli evlilikler ise rastlanmayacak kadar azdır.

Esas olarak çok eşli evliliğin iki sebebi vardır: Birincisi zenginlik, ikincisi de erkek çocuğun olmaması.

İkinci evlilik demek ikinci bir ev demektir. Bir insanın iki evi besleyebilmesi maddi güç gerektirmektedir. Bu nedenle, çok eşli evlilikler daha çok orta ve büyük ölçekli toprak sahiplerinde görülmektedir.

Erkek Çocuğun Önemi: Aşiret kültüründe soy-sopun devamı önemlidir. Aşiretler’de soy baba taraflı olduğu için soyun devamı erkek çocuğun varlığı durumunda anlam kazanır. Onun için erkek çocuğu olmayanlara “kürdunda” - yani soyunu devam ettirecek erkekten yoksun – derler. “Kürdunda kalmak”, öylesine istenmeyen bir şeydir ki, “inşallah kürdunda kalırsın” biçiminde aynı zamanda bir beddua vardır. Hiç kimsenin istemeyeceği bir şeydir. Onun için oğlan çocuğu olmayan erkek, ikinci evliliği yapabilir.

Aşiretler’de esas olarak statüyü belirleyen şey sahip olunan toprağın büyüklüğüdür. Çünkü serveti belirleyen asıl üretim aracı topraktır. Ancak düşük statülü bir aile çok sayıda yetişkin erkeğe sahipse, bu o ailenin aşiret ve kabile içinde statüsünü yükseltir. Çünkü aşiretlerde güç çok önemlidir ve gücü de büyük ölçüde silah kullanabilecek erkek sayısı belirler. “Sayıca çokluk, cesareti (yiğitliği) mağlup eder”, yine “kimin adamları çok ise yiğit olan odur” gibi atasözleri aşiret mefkuresindeki gücün önemini açıklamaktadır. Onun için erkek sayısı az olan kabilelerin lider aileleri bile ne aşiret içinde, ne de kabile içinde fazla etkili olmaktadır. İşte aşiret kültürünün bu özelliğinden dolayı her aile erkek çocuklarının çok olmasını ister. Bir diğer sebep - özellikle göçebelik döneminde - ailelerin çalışabilecek erkeklere ihtiyaçlarının olmasıdır.

2.8.3.3. Berdelye Evliliği

Berdelye evliliği, yetişkin hem kız, hem de erkek çocukları olan iki ailenin kız ve oğlanları karşılıklı olarak evlendirmeleridir¹⁶³. Kısacası kızlar birbirleriyle takas edilir. Düğün masraflarını azaltmak için yapılan bu tür evlilikler daha çok dar gelirli aileler arasında görülür. Bunun yanında aile bağları güçlü varlıklı aileler de çocuklarını (amca çocuklarını) bu şekilde evlendirirler.

¹⁶³ Beşikçi, a.g.e., s.190.

Ancak berdelye evliliği eskisi gibi yaygın değildir. Çünkü bu evliliğin riskli bir tarafı vardır. Eğer bir taraf (evli çiftler) anlaşılamazsa bu anlaşmazlık diğer çiftlere de yansımaktadır¹⁶⁴. Örneğin bir taraf aşırı geçimsizlikten dolayı boşanma durumu ile karşılaşır, uyumlu bir evlilik yürütüyor olsa da karşı tarafın da boşanması gerekir. Burada da aşiret kültüründeki “mutlak eşitlik” ilkesi kendini göstermektedir.

2.8.3.4. Başlık Parası (Kalen)

Bugün için Kikan Aşireti’nde başlık parası yoktur. Aşiretliler “Kadın hayvan değil ki alınıp satılsın” diyerek geçmişte var olan bu uygulamaya sitem etmektedirler. Başlık parası büyük ölçüde ekonomik sebeplere dayanmaktaydı. Kızın babası aldığı başlık parası ile ya borçlarını ödüyor ya da oğlunu evlendiriyordu. Beşikçi’ye göre ise kız evlat evin en önemli iş gücü kaynağıdır. Ev işlerinde anneye yardımcı olur. Kızın evden ayrılması iş gücü bakımından ailesi için büyük bir kayıptır. Başlık parası, aileden ayrılan iş gücünü telafi amaçlı yapılan bir yardımdır¹⁶⁵. İlginçtir Hindistan gibi bazı toplumlarda da kadın bir sorumluluk olarak algılandığı için kız tarafı, kızlarının maliyeti karşılığında erkek tarafına bir miktar maddi yardımda bulunur¹⁶⁶.

Başlık olmamakla birlikte düğün için yapılması istenen masraflar evlilikleri külfetli bir biçime sokmaktadır. Kız tarafı damat tarafına almalarını istedikleri eşyaların (altın, beyaz eşya, televizyon, koltuk takımı vb.) listesini vererek, listede yazdıkları eşyaları almalarını isterler. Genelde kız tarafı eşyaları fazla yazar ve damat tarafı da pazarlık sonucu bunun miktarını azaltır. Ancak maddi durumu iyi olanlar bu masraflardan kaçınmayarak, hem ekonomik güçlerini, hem de seçmiş oldukları kızın değerini sergilemeye çalışırlar. Ancak düğün masraflarının itibar arttırıcı özelliği sadece Kürt aşiretlerinde var olan bir durum değildir. Afrika toplumlarında da “başlığın değeri arttığında, evlilik daha itibarlı hale gelir”¹⁶⁷.

¹⁶⁴ “İki aile berdelye yolu ile karşılıklı olarak çocuklarını evlendirdiler. Ancak A tarafının gelin ve oğlanları çok uyumlu iken, B tarafının oğlanı ile gelini anlaşamıyordu. Ve belirli aralıklarla B tarafının gelini kocasına kızıp baba evine gidiyordu. Kız her defasında kocasına kızıp baba evine gittiğinde, babası da B ailesinin kızı olan gelinini misilleme olarak babasının evine gönderiyordu”. (Aktaran: Olaya şahit olan köylüler).

¹⁶⁵ İsmail Beşikçi, **Doğuda Değişim ve Yapısal Sorunlar**, s.202.

¹⁶⁶ Conrad Phillip Kottak, **Antropoloji**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2002, s.427.

¹⁶⁷ A.e., s.427.

2.8.3.5. Amca Kızına Talip Olma (Miheyırkırın)

Babasoylu kuzen evliliğinde erkek, amcasının kızıyla evlendirilir. Bu evlilik biçimi Kürtler’de olduğu gibi Araplar, Eski İsraililer, Eski Yunan ve geleneksel Çin halkı tarafından benimsenmiştir¹⁶⁸. Ancak bu evlilik biçiminin dışında “mıheyırkırın” denilen evlilikte “amca oğlu hakkı” kuralı gereği, bir kıza amcasının oğlu talipse, bir başkasının talip olması mümkün değildir. Kikan’da görülen bu uygulamayı Bruinessen diğer Kürt bölgelerinde de tespit etmiştir¹⁶⁹. Bu uygulamadan dolayı kıza istenen kişi gider erkek kardeşlerine, kendilerinin kızına talip olup olmadığını sorar, kardeşleri izin verirse kızını evlendirebilir. Erkek kardeşleri oğulları için kıza talip olursa kız onlara verilir. Ancak bu hak sadece atasoylu yeğenler (erkek kardeşin oğlu) için geçerlidir. Örneğin Kız kardeşin oğlu, erkek kardeşin kızına bu şekilde talip olmaya hakkı yoktur.

A ile B kardeşleri birbirlerini sevmeseler ve yıllarca konuşmasalar da dışardan gelebilecek bir tehdit karşısında ölümüne birbirlerine yardıma koşarlar. Tehlike ortadan kalktığında eski küskünlük devam edebilir. Kabile içindeki dayanışma asabiyet duygusuna dayanan dayanışma ile birlikte aynı yoğunlukta siyasi de olsa, kardeşler arasındaki yardımlaşma ve fedakarlık tamamen asabiyete dayanmaktadır. İşte her halükarda kardeşinin zor gününde kendisini onun yanında bulan kişi, kızına talip olmayı da kardeşi red de etse kardeşinin “irade ve tercih”ine rağmen bir “hak” olarak görür. Kızı olan kardeş de hem yakın akrabalarının hem de kabilesinin “onursal desteği”ni kaybedeceği korkusu ile istemese de bu talebe boyun eğer.

Kardeşinin oğlu için teklifini kabul etmeyen kişi, kızını bir başkası istemeyeceği için kızının “evde kalmasını” göze almalıdır¹⁷⁰. Ancak Kikan Aşireti’nde bu adet neredeyse tamamen uygulamadan kalkmıştır. Aşiretli de bu adetin yanlışlığını bugün kabul etmektedirler.

¹⁶⁸ Barth, **a.g.e.**, s.90; Haviland, **a.g.e.**, s.12., Bruinessen, **a.g.e.**, s.118.

¹⁶⁹ Bruinessen, **a.g.e.**, s.118.

¹⁷⁰ “Kabile makulünün kızı Zerga’ya, amcasının oğlu Heme talip olur. Heme aynı zamanda evlidir ve çocukları vardır. Zerga’nın ise Heme’de gönlü yoktur. Erkek kardeşleri gönlü olmadığı için Zerga’yı Heme’ye vermezler. Heme de talip olmaktan vazgeçmez. Yirmi yıldan fazla Zerga’yı bekletir. Bu arada Heme ölür. Zerga, amcasının oğlunun ölümünden sonra ancak evlenebilir”. (Aktaran: Fatma Batıhan, Emşer Uluç. Zerga Hanım’ın evli olduğu köyden olup, bizzat kendisinden dinlemiştir).

2.8.3.6. Kız Kaçırma veya Kaçma

Bir kızı, rızası olmadan evlenmeye zorlamak olan kaçırma ile kız ve erkeğin evlenmek üzere kaçması olgularının Kikan’da önemli sosyal etkileri vardır. Çok yaygın olmasa da hem “kaçırma” hem de, “kaçma” olaylarına rastlanmaktadır.

Kız kaçırma olayı çok bilinen şekliyle kan davası ile sonuçlanmaz. Genelde birileri araya girerek olay tatlıya bağlanır. Kadın-erkek ilişkisinde kan davalarına asıl sebep olan durum kız ile erkeğin “yasal olmayan” bir ilişki yaşamaları ve erkeğin buna rağmen kız ile evlenmek istememesidir. Çünkü genelde kızın ailesi kızın birlikte olduğu erkekle evlenmesini ister. Kaldı ki başkası ile birlikte olmuş bir kızı artık kimse istemez. Kan davasına sebep olan bir diğer durum da, evli bir kadının kaçırılması ya da evli bir kadın ile evli bir erkeğin “meşru olmayan” birliktelikleridir. Çok nadir vakalardan olan bu iki durum karşısında birincisinin sonu büyük ölçüde kan davası ile sonuçlanırken, ikincisinde genelde kadın tarafı kadını, erkek tarafı da erkeği öldürmek suretiyle olay bir kan davasına dönüşmeden hal edilir.

Kız “kaçırma” ya da “kaçma” olayında, kız erkekle birkaç gün kaldıktan sonra, baba tarafı kızı geri alsa da bir başkasına veremez. Çünkü erkek tarafı - erkeğin kızla birlikte olduğunu varsayarak - artık kızı kendi gelinleri olarak görürler. Ve dolayısıyla kız tarafı artık ne kızı başkasına verebilir, ne de kimse gelip bu kızı ister.

Kız “kaçırma” ya da “kaçma” olaylarında kız tarafına “şeref davası” olarak - normal bir evlilikten daha maliyetli olacak biçimde - yüklü bir para, araba veya toprak verilir. Ancak dar gelirli aileler daha mütevazı rakamlarla meseleyi hallederler. Ayrıca kaçırılan kıza karşılık kız verildiği de olur.

2.8.3.7. Boşanma ve Terk Etme

Aşiret’te boşanma çok istisnadır. Tüm geçimsizliklere rağmen insanlar boşanmazlar. Kendilerinden boşanacak bir kadının bir başkası ile evlenmesine tahammül edemezler. Evli bir kadın birisi ile “meşru olmayan” bir ilişkiye girse bunun iki sonucu olabilir. Ya hayatına son verilir ya da boşanılır. Bununla birlikte şiddetli geçimsizlik, ender de olsa boşanmanın bir diğer sebebidir.

Aşiret kültüründe kadın namus ile eşdeğer tutulur. Ve namus için yapılmayacak hiçbir şey yoktur. Namus kavramı kadın üzerinden o kadar yüceltilir ki yerine göre kadının

kendisi bile buna feda edilir. Onun için şiddetli geçimsizlik durumunda daha çok başvurulan yöntem, kadını terk etmektir. Terk etmede koca başka bir kadınla evlenir, eski eşine bir ev tahsis eder. Ne onu boşar, ne de bir daha onunla aynı yatağı paylaşır¹⁷¹.

2.8.4. Miras

Medeni Kanun'a göre kadının baba mirasından aldığı pay, erkek kardeşin aldığı paya eşittir. "Miras bırakanın birinci derece mirasçıları, onun altsoyudur. Çocukları eşit olarak mirasçılardır" (Medeni Kanun 495).

İslam Hukuku, modern hukuk gibi eşit kabul etmiyorsa da kadını tümüyle mirastan mahrum bırakmamaktadır. Kur'an'da en ayrıntılı bir şekilde anlatılan konulardan biridir, miras. Buna göre kardeşlerden erkek, kadına göre mirasın iki katına sahiptir (Nisa/11). Aynı şekilde kadın kocasının bıraktığı mirastan sekizde bir oranında almaya hakkı vardır (Nisa/12).

Kıran Aşireti'nde ne Medeni Hukuk ne de İslam Hukuku ilkelerine uygun kadına miras hakkı tanınmaktadır. Bu, aşiret kültürünün genel bir anlayışıdır. Hiçbir aşirette kadın mirastan pay almaz. Babadan kalan miras sadece erkek çocuklar arasında paylaşılmaktadır. Aynı şekilde, kocası ölen kadın da mirastan yararlanamamaktadır. Kadın da baba mirasından bir pay talep etmemektedir ya da pek istekli görülmemektedir. Çünkü kadın nihayetinde kendisini baba evine ait görmektedir. Kadının "benim sahiplerim" yani dar günde bana yardımcı olacaklar dediği kişiler babası, kardeşleri ve amca çocuklarıdır. Onun için kadın bir mecliste konuşurken daha çok baba tarafı ile kendisini tanıtır ve koca tarafından ziyade baba tarafı ile övünür.

Kadının kocası da eşinin mirastaki payının farkındadır, ancak böyle bir talepte bulunmaz. Çünkü toplumda kabul gören bir şey değildir. Bu tür talepte bulunanlar da ayıplanır. Eğer damat ile kayınpederin ya da kayınbiraderlerin arası açıksa, kötülük yapmak niyetiyle istisna da olsa bu tür talepler olmaktadır. Ancak bu da iki aile ve iki ailenin

¹⁷¹ Aynı zamanda bir din adamı (imam) olan A şahsı amcasının kızı ile evlendi ancak geçinemediler. Bunun üzerine A şahsı ikinci bir evlilik yaparak eski eşini terk etti. Eski eşi de babasının evine gitti. Ancak A şahsı onu boşamadığı için başkasıyla evlenemedi. (Aktaran: Gazale Uluç)

akrabaları arasında ciddi gerginliklere hatta kavgalara sebep olabilmektedir¹⁷².

“Aşiret liderlerinin iktidarlarının kaynağı toprak sahipliği...”¹⁷³dır. Çünkü toprak demek zenginlik demektir. Aşiret’te de ağalık mal ve mülk ile yapılmaktadır. “Küçük sosyal örgütlenmelerin geçim ekonomilerinde çoğu zaman en zengin kişi doğrudan doğruya başkan sayılır”¹⁷⁴. Ortaçağ’da senyörler şöyle derdi: “Toprak alınca, onun sayesinde birçok şövalye beslememiz mümkün olur...”¹⁷⁵. Çünkü şövalyeler iktidarı temin eden silahlı güçlerdi. Aşiretler’de de her aşiret bireyi silahlı bir güçtür. Ağalar da bu gücü iktisadi getirisi olan toprakla beslemektir. Kısacası diğer geleneksel toplumlarda olduğu gibi aşiret kültüründe de toprak güç ve iktidar demektir. Bu aynı zamanda beraberinde “onursal bir paye”¹⁷⁶ getirmektedir.

2.8.5. Aşiret İçinde Yer Alan Aşirete Mensup Olmayanlara Karşı Tutum

Kikan Aşireti içinde aşirete mensup olmayan insan sayısı çok değildir. Ancak bir çok köyde aşiretten olmayan insanlar birkaç aile düzeyinde de olsa vardır. Aşiret kültüründe, aşiretin maiyetinde olan yabancılar aşiretin koruması altında kabul edilir. Onun için bir kabilenin maiyetinde yaşayan aile veya kişilere, aşiretin dışından veya aşiretin içinden tarafından yapılacak bir haksızlık, söz konusu kişilerin koruması altında bulunduğu kabile tarafından kabul edilmez. Ancak bu kişiler ile bu kabileye mensup bir aile arasında anlaşmazlık çıkması durumunda, kabilenin taraflar arasında çok da adil davranacağını söylemek zordur. Bunun farkında olan, kabileye mensup olmayan kişiler, kabile içinden birileriyle herhangi bir sorun yaşamamaya dikkat ederler.

¹⁷² “Necara ile Morika kabileleri arasında yirmi-otuz yıl önce miras konusunda bir olay yaşandı. Yeğen, annesinin payı olan toprağı almak için mahkemeye başvurdu. Necara kabilesi aşiret kültüründe kadının miras hakkı olmadığı gerekçesi ile, bu talebe karşı direnirken, karşı taraf mahkeme yolu ile olayı yargıya taşıdı. Bu durum, iki kabile arasında gerginliğe ve kavgaların çıkmasına sebep oldu”. (Aktaran: Olaya şahit olmuş birkaç insan).

¹⁷³ Erkan, Bozgöz, **a.g.e.**, s.31.

¹⁷⁴ Weber, **a.g.e.**, s.277.

¹⁷⁵ Marc Bloch, **Feodal Toplum**, Ankara, Savaş Yayınları, 1983, s.547-548.

¹⁷⁶ Weber, **a.g.e.**, s.277.

2.8.6. Yaş (Rispi)

Aşiret'te, her ne kadar yaşlı insanlara yaşlarından dolayı saygı gösterilse de salt yaştan kaynaklı belirleyici bir statü yoktur. Sosyal tabakalaşmanın var olduğu toplumlarda statü aile, servet, meslek, siyasi iktidar, ırk, bilgi gibi güç biçimlerine dayanmaktadır¹⁷⁷. Esas olarak Aşiret içinde statüyü belirleyen üç nitelik vardır: Birincisi lider (ağa, makul) ailesinden olmak, ikincisi toprak veya paraya sahibi olmak, üçüncüsü de silah kullanabilecek adamlara sahip olmaktır. Bir yaşlı eğer ilk iki gruba giriyorsa zaten yaşından bağımsız bir statüye sahiptir. Ancak üçüncü gruba giren ailenin yaşlısı (rispi) sahip olduğu eli silah tutan adamlarının sayısına bağlı olarak kabile içinde bir statü elde eder. Eğer kabile bir başka kabile ile bir problem yaşarsa kabilenin lideri tarafından çağrılarak desteğini almak için şekli de olsa danışılır. Bu danışmadan kabile lideri destek almak suretiyle, yaşlı (rispi) de kabile liderinin kendisine danışması münasebetiyle ailesinin kabile içindeki itibarını arttırmak suretiyle karlı çıkar. Bunun dışında yaşın aşiret kültüründe bir önemi yoktur.

Yukarda ifade etmeye çalıştığımız üç temel statü belirleyici unsurun yanında eğitim de kişinin itibarını arttıran bir sosyal tabakalaşma unsurudur. Ancak eğitim, kişileri aşiret kültürünün o katı ve “acımasız” değerlerinden uzaklaştırır. İşte tam bu noktada eğitilmiş insanın, aşiret kültürünün sert ve yerine göre şiddete, gruplar arası kıskırtıcılığa, politik manevralara, “fedakarlığa”, bir takım entrikalara dayanan yapısına karşı, “hümanist” ve “kendine ait olma”ya dayanan anlayışı, onu aşiretlilerin gözünde nütürleştirir. Bu noktada eğitilmiş bir kişinin sıradan bir insandan farkı yoktur. Onun için eğitimlilik ile aşiret kültürü arasında gizli bir çatışma vardır. Ancak aşiret kültürü değer kaybettikçe aynı paralelde, eğitilmiş insanın da değeri artmaktadır.

2.8.7. Köy Odası'nın (Misafir Odası¹⁷⁸) İşlevi

“Köy odası, gençler için okul, fakirler için lokanta, hak ve hukuk için mahkeme ve asayiş için idarehanedir.” Bu tanımlama aşiret ağası Hacı Abdulkadir Bey'e aittir. Buna göre köy odası, aşiretin ihtiyaç duyduğu bütün sorunların çözüldüğü ve aşiret kültürünün yeni yetme gençlere sunulduğu, kolektif bilincin yaratıldığı bir eğitim kurumudur.

¹⁷⁷ Mehmet Eröz, **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, İstanbul Üni. İktisat Fakültesi No: 385, 1977, s.80.

¹⁷⁸ Köy odası, doğu-batı yönünde uzanan, uzunluğu on metreden yirmi metreye kadar uzanabilen, yaklaşık üç buçuk metre genişliğinde, kapısı güney cephesine bakan, “ağır misafirlerin” duvarın doğu cephesinde ağırlandığı, kapının bulunduğu ve ayakkabıların toplandığı duvara ve kapıya doğru statüsü en düşük olanların oturduğu bir mekandır.

Başka bir tanımlamayla köy odası, başta aşiret ağası olmak üzere her kabile liderinin, misafirleri ağırladığı, kabileyi idare ettiği ve köylülerin akşam toplanıp zaman geçirdikleri, sorunların konuşulup çözüldüğü, kararların alındığı ve bütün bunların ağa veya makulün otorite ve iktidarını yansıttığı, fiziki olarak yirmi metreye kadar uzunluğa sahip olabilen çok yönlü işlevi olan bir mekandır. Aşiret ağası başta olmak üzere, her kabile liderinin kendine ait misafir odası vardır.

Kıkan Aşireti'nin oturduğu hiçbir köyde kahve olmadığını söylersek aşiret kültüründe köy odalarının önemi daha iyi anlaşılır sanırız. Yakın bir zamana kadar akşam bütün yetişkin erkeklerin köy odasında toplanmaları bir mecburiyetti. “Erkek dediğin, erkeklerin içinde oturur” ilkesi gereği, yetişkin erkeğin oturabileceği yer köy odasıydı. Ağa veya makul göz gezdirir, o akşam köy odasına gelmemiş kişi ya da kişileri tespit eder, ertesi gün sorguya çekerdi. Bu kontrol mekanizması sayesinde liderler sosyal yaşamı da kontrollerinde tutmuş oluyorlardı.

Aşiret köylerinde kahve olmamasının ve yetişkin erkeklerin akşam köy odasında toplanmalarının istenmesinin sebepleri şu şekilde düşünülebilir:

- Aşiret kültüründe misafir ağırlamak bir erdemdir. Kahvenin varlığı misafirperverliklerine hanel getirir.
- Dışardan gelen insanların köye getirdiği haberler - mülkiyet işlerinde olduğu gibi - ağanın kontrolü altına girmiş olur.
- Kahvede toplanacak olan köylüler, lideri sevmeyen kişiler tarafından lidere karşı örgütlenilebilir, Onun iktidarını tehlikeye düşürebilirler. Yine aynı şekilde yetişkinlerin köy odasına gelmemeleri de lidere karşı gizli kapaklı entrikaların habercisi olabilir.
- Köy odası bir yönüyle liderin otoritesini ve iktidarını gösterir. Köylülerin köy odasında liderin etrafında toplanması hem iktidarının, hem de “dost-düşmana” kabile içindeki “birlik ve beraberliğin” devam ettiğini gösterir.
- Aşiretlerde namus mefhumu çok önemlidir. Bir çok kavga ve kan davaları namus meselelerinden doğar. Böyle bir şey kabileyi hasımlara karşı zayıflatır. Yetişkin erkeklerin akşamları köy odasında toplanmaları bu açıdan bir kontrol mekanizması görevini görerek bu tür “olumsuzlukları” (bir kız ile erkek ya da bir kadın ile erkek arasında olabilecek “meşru” olmayan bir ilişkinin doğması) azaltır.

Köy odası, kısacası köylüleri kontrol altında tutan bir sosyal denetim mekanizması işlevini görmekteydi.

Bugün artık bu kural işlememektedir. Ne lider köylülerden böyle bir hesap sorabilmekte, ne de köylüler akşamları köy odasına gelmeye kendilerini zorunlu hissetmektedirler.

Bunun yanında, köy odalarının kimin nerede oturacağından, nasıl oturulacağına kadar belli bir disiplini vardır. Statüsü en yüksek olan kişi, misafir odasının en baş köşesinde oturmak üzere, diğerleri de bu statü hiyerarşisi içinde konumlarına ve toplumsal itibarlarına göre baş köşeden ayakkabıların bulunduğu kapıya doğru otururlar. Ayakkabıların toplandığı yere yakın oturmak statünün en düşük olanını gösterir. İnsanlar “ayakkabıların içinde oturuyorsun” tabirini birbirbirlerini küçük düşürmek ya da hakaret etmek için kullanırlar.

Misafir odası, keçe ya da keçe benzeri kıymetli sedirler ile serili olup, misafirlerin yaslanabilecekleri yastıklarla baştan başa donatılmıştır. Üst köşeye oturan “en kıymetli misafirler”in diğerlerinden farklı olarak yan taraflarına da, üstteki yatık beyaz olmak şartıyla, yaslanmak üzere iki yastık üst üste konur. Misafirlerin kenarına, üst üste konulan yastıklar toplumsal statünün en somut belirleyicilerinden biridir. Halk içinde dolaşan “herkes yastıkların kenarında oturamaz” sözü, statü itibariyle herkesin “haddini bilmesi” gerektiğinin bir ifadesidir.

İnsanlar “adabı muaşeret” kurallarına uygun bir şekilde - ayaklarını uzatmamak gibi - otururlar. Misafir geldiğinde içerde kaç kişi varsa herkes ayakta misafiri karşılar. Eğer misafir önemli bir kişi ise her dışarı çıkıp (örneğin lavaboya gitmişse) gelişinde, içerdekiler ayağa kalkarak kendisini karşılarlar.

Misafir odasında, fiziki mekanı kullanmak da statüye göre değişir. İçerde çok sayıda kişinin bulunduğu durumlarda, statüsü yüksek olanlar bağdaş kurup, fiziki mekandan daha fazla yer kaplama ayrıcalığına sahipken, daha düşük statülü kişiler ile gençler ise bir ayaklarını altlarına alıp diğerini de dizden bükerek, daha az yer kaplamaya çalışırlar. Bu ayrıcalık yemek yeme düzeninde de aynı şekilde uygulanır.

Yakın bir zamana kadar köy odalarında televizyon bulunmamaktaydı. Çünkü köy odası, yaşça büyük olgun ve yetişkin, hayat tecrübeleri olan insanların sohbet ettiği ve daha genç insanların onları dinleyerek ders aldığı, söz konusu mekanın ciddiyetini bozmamak şartı ile esprilerin yapıpıp eğlenildiği bir mekandır. Televizyon “bu olgun ortam”ı bozan bir

araç olarak görülürdü. Bugün bu ilkeye pek uyulduğu söylenemez. Buna rağmen hala bazı köy odalarında televizyon bulunmamaktadır.

2.8.8. Kadın - Erkek İlişkisi (Kadının Aşiret İçindeki Yeri)

Türkiye, erkek soyundan devam eden, saygınlığın yaşa ve servete göre belirlendiği, kadın ve erkekler için ayrı hiyerarşilerin egemen olduğu, faaliyet alanlarının cinsiyetlere göre ayrıştırıldığı, evlendikten sonra kadınların toplumsal cinsiyetlerine dahil oldukları Ortadoğu'nun ataerkil toplum yapısının içinde yer almaktadır¹⁷⁹. Bu tür geleneksel toplumlarda kadın “tehlikeli cinsiyet” olarak - bir çok kötülüğün sebebi - algılanmakta ve onun için de kontrol altında bulunması gerektiğine inanılmaktadır. Bu kontrolü de kadını “namusu” olarak gören erkek üstlenmiştir. “Tehlikeli cinsiyet” algısı ve kadının “eksik” yaratıldığı düşüncesi Kikan'da da güçlüdür.

Aşirette akrabaların dışında kadın erkek beraber oturmaz, haremlik ve selamlık vardır. Ancak bu geleneğin Kikan'ın tümünde katı bir şekilde uygulandığını söyleyemeyiz. Bazı köylerde kadın erkek ilişkileri nispeten daha rahattır. Bazı köylerde kızlar başı açık ve kot pantolonla dolaşabilmektedirler. Ancak yine de kadının ve özellikle de kızın köy içinde hareket alanı çok sınırlıdır. “Kadın, evin sütunudur” atasözü ev içindeki işlerin kadının maharetine bağlı olduğunu ifade etmekle birlikte, bir yönüyle de kadının mekansal hareket alanını ifade etmektedir. Kadınlar evin dışında daha çok tandır başında ve komşu ziyaretlerinde bir araya gelirler.

Kadının fiziksel şiddete maruz kaldığı pek söylenemez. Bunun nedeni kadının “haddini bilmesi”dir. Sözlü hakaretler ise yaygındır. Örneğin bir erkek hanımına rahatlıkla “sen yalan söylüyorsun” diyebilir, ancak bir kadının eşine bu lafı söylemesi düşünülemez.

Kadın erkek eşitsizliğinin çok belirginleştiği, ahlak kuralları anlayışının bir diğer boyutu sadakattir. Kadınlarda aranan sadakat erkeklerde aranmamaktadır. Bir erkek eşini aldatabilir ancak kadının bunu yapmasının iki sonucu vardır: Ya öldürülür ya da boşanılır.

Bütün bunlara rağmen kadın bazı durumlarda aşiret içinde etkin olabilmektedir. Geleneksel toplumlarda,

¹⁷⁹ Ümit Meriç Yazan, “Türkiye’de Kadın ve Sosyo - Ekonomik Analizi”, **Sosyoloji Dergisi**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi, Sayı: 4, Cilt: 12, 1993-1995, s.195.

“kadınlar yüksek bir makama sahipse bu çoğu zaman erkeklerle olan ilişkileri nedeniyledir. Bu yüzden, bir kraliçe ya saltanatını sürdüren bir monarkın eşi ya da kendisinden sonra arkasında soyunu devam ettirecek bir erkek varis bırakmadan ölen bir kralın kızıdır”¹⁸⁰.

Kikan’da da ağa ve bazı makuller ile kabilelerin ileri gelen ailelerin liderlerinin eşi, kızı, kız kardeşi ya da annesi kabile içinde etkin olabilmektedir. Bu kadınlar misafir odasında erkeklerle saatlerce oturup sohbet edebilmektedirler. Hatta misafirler, onları sohbetlerine davet ederler¹⁸¹. Ancak bu kadınların çoğunun dinin erkeklerle oturmaya izin verdiği “cinsel uyarıcılıklarını” (Nur suresi/31) kaybettikleri yaşlarda olduklarını unutmamak gerekir. Özellikle yakın bir zamana kadar ağa ve makullerin anne, eş ya da kız kardeşleri köylülere, emir verir köy içinde yapılacak işleri yaptırırlardı. Köylüleri dövdüklerine bile şahit olunmuştur. Kuzey Irak’taki Caf aşiretinin ağasının Adile Hanım olduğu bilinmektedir. Bu tür kadınların rolünden olsa gerek aşiret’te “aslan aslandır, ister dişi, ister erkek olsun” atasözü yaygınca kullanılır.

2.8.9. Kan Davaları

Kan davası, “bir kimsenin ailesinden veya akrabalarından birini öldüren bir kişiyi veya onun akrabalarından birini, öldürülenin kanına karşılık olmak üzere öldürülmesi geleneğidir”¹⁸². Aşiret kültüründe, kan davası sadece maktulün ailesi ile katil arasında yaşanmaz, maktul ve katilin mensubu olduğu aşiret ya da kabileyi de içeren geniş gruplar arası yaşanan ve yıllarca devam eden öç alma olayıdır.

Kan davası, tarihte Yunanlılar, Slavlar, Romalılar, Fransa’nın Korsika ve Sicilya Bölgeleri ile Türkler’de yaşanmış olduğu gibi, günümüzde başta Kürtler olmak üzere, Kuzey Afrika’daki Berberiler, Arnavut köylüleri, Yunanlı Sarakatsaniler, Amerika’da Kaliforniya

¹⁸⁰ Haviland, **a.g.e.**, s.385.

¹⁸¹ Kikan Aşireti’nde etkin olan ve aile içinde sözü geçen kadınlar ve bağlı oldukları kabileler: Heci Edla (Sim’ela), Heci Güle (Sim’ela), Hansa Büro (Remaka), Heci Hele (Şüküra), Heci Hiyale (Sim’ela), Heci Şemsa (Sim’ela), Heci Hedo (Mala Rıstem Ağa), Dürre (Mala Rıstem Ağa), Zerga Heci Davud (Necara), Nofa Heso (Zırıka).

Hacı Hiyale, kendi zamanında yörenin en zengin ailelerinden birine mensuptu. Kocası vefat ettikten sonra erkek çocukları ufak olduğu için ailesini o yönetmeye başladı. Şu anda Mala Heci Mistefa’nın elinde bulunan 2500 dönüm araziye köy sahibiyle girdiği mücadele sonucu mahkeme kararıyla aldı.

“Devlet bürokrasisiyle diyalogu vardı. Bir defasında Kızıltepe’de devlet erkani, yörenin ileri gelenlerini toplayarak bir yardım toplanır. Toplantıya Heci Hiyale de katılır. Ayrıca Heci Hiyale’nin torunu öldüğü zaman dönemin Kızıltepe savcısı köye baş sağlığına gelir” (Aktaran: Heci Güle [Heci Hiyale’nin torunu]).

¹⁸² Mahmut Tezcan, **Kan Gütme Olayları Sosyolojisi**, Ankara Üni. Eğitim Fakültesi Yay. No:24, 1972, s.18.

yerlileri ve Arabistan coğrafyası gibi dünyanın bir çok değişik bölgesinde gözlemlenmektedir¹⁸³.

Ayrıca kabile ve sülaleler arası çatışmaları sadece kan davalarından ibaret görmemek gerekir. Çünkü bir çok anlaşmazlık sonucu kavgalar çıkar, hastanelik olanlar olur. Kabile ve aileler arası kavgalar genelde bu düzeyde gerçekleşir. Bu tür kavgalarda da bir taraf diğer taraftan birini ciddi bir biçimde tartaklamışsa, karşı taraf da fırsat kollayıp aynı şekilde intikam alır. Yani intikam almada mutlak eşitlik vardır: Öldürülene karşı bir can alınır, dövülene karşılık da karşı taraftan biri dövülür. Yani “cana can, tokata tokat” ilkesi geçerlidir.

2.8.9.1. Kan Davalarının Karakteristik Özellikleri

Aşiretler’de her şey belli bir kural ve nizamaya dayandığı gibi, düşmanlığın nasıl yapılacağından kimlerin hedef olacağına kadar her şey belli bir kurala göre işler. Bu, yaşadıkları coğrafyada kendilerinden başka otoriteyi temin eden bir gücün bulunmamasının/zayıf kalmasının sonucunda gelişen ve yerleşen bir düzen, toplumsal bir örgütlenmedir.

Aşiret kültüründe kan davası sürekli yaşana gelmiştir. Büyük ölçüde önemini yitirmekle birlikte bugün hem yeni kan davalarına şahit olunmakta, hem de geçmişte yaşanmış kan davalarının izleri ve etkileri insanlar arasındaki ilişkileri belirlemede önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi günümüzde Kikan Aşireti’nde sosyal ilişkilerin yönünü belirleyen mekanizma aşiret değil, kabile ve sülalelerdir. Zaten aşiretler arası kan davaları artık yaşanmamaktadır. Kikan Aşireti’nin (Suriye kolu) en son Kan davası, 1940’li

¹⁸³ Sefa Şimşek, “‘Şeref’ Kavramı Temelinde Doğu’da ve Batı’da Bireye Bakış: Kan Davası ve Düello Gelenekleri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 76, (Bahar 1998), s.168; Artun Ünsal, **Anadolu’da Kan Davası**, İstanbul, YKY, 2003, s.20-21.

yıllarda Begara Aşireti ile olmuştur¹⁸⁴. Türkiye Kikanları'nın ise 1900'li yılların başına gider. Onun için daha ziyade, kabile ve sülaleler arasında yaşanan kan davalarının bir takım özelliklerini ifade etmeye çalışacağız:

- Kan davaları adam öldürme ile başlar. Kan davalarında intikam almak için maktul tarafın haklılığına bakılmaz. Ölüm olayının gerçekleşmesine sebep olan taraf, öldürülen taraf da olsa, mağdur tarafın intikam almaya hakkı doğar. Kabilenin tüm bireylerinin intikam almaya hakkı vardır. Ancak hedef karşı kabilenin tüm bireyleri değil, katilin yakın akrabalarıdır. Bu durumda öldürülecek kişinin katil olmasına gerek yoktur, hatta o ailenin en değerli kişileri hedeftir. Çünkü özel hukuk ve kamu hukuku ayırımı yoktur. Aynı uygulama Orta Çağ Avrupası'nda da görülmektedir. İntikam almak için “katil”in akrabalarından birinin öldürülmesi yeterliydi”¹⁸⁵. Ancak aşiret kültüründe kadın kesinlikle öldürülmez. Katil, kadın da olsa yine öldürülmez, kadının yerine ona yakın erkek akrabaları hedef seçilir.
- Birebir intikam almak “hak” olduğu için bir çok kan davasında taraflar intikam alma konusunda genelde ölçülü davranırlar. Çünkü bir fazla öldürmek, karşı tarafa öldürülenin karşılığı olarak birini öldürme hakkı doğurur. Buna rağmen bir taraf çok güçlü ise bu dengeye dikkat etmez.
- Üç dört yıl süren bir kan davası olduğu gibi, otuz-kırk yıl devam eden kan davaları da vardır. Ancak kan davaları ortalama on-on beş yıl devam etmektedir. Şiddetin ve kavgaların olduğu dönem genelde ilk iki-üç yıldır. Daha sonra herkes kendi mevzisine çekilerek, çekişmeler “soğuk savaş” biçiminde devam eder.

¹⁸⁴ “Suriye’deki Kikan Aşireti ile bir Arap aşireti olan Begara aşireti arasında Fransızlar’ın Suriye’de hakim olduğu dönemde bir kadın meselesi yüzünden sorun çıkar. Bu sorun bir süre sonra (1942-1944 yılları arası) kavgalara dönüşür. İlk zamanlar Begaralar Kikanlara üstünlük sağlarlar. Çünkü Kikanlar arasında tam ittifak yoktur. Ancak bir çok kabileden insanlar ölünce Kikan kabileleri güçlerini birleştirirler. Ve Begaralar’a büyük zayıflatır verirler. Ayrıca bu kavgada Arap aşireti olan Şerabiler, Garajna ile Şemmera aşiretleri Kikan’a lojistik destek verirler. Rivayetlere göre Kikanlar Begaralar’dan yüz bir kişiyi öldürürler. (“Yüz bir” rakamı değişik aşiret kavgaları için kullanılır. Kavgaları efsaneleştirmek için kullanılan bir rakam olma ihtimali yüksektir. Kaldiki aşiret kavgalarını anlatan halk ozanları (dengbejler), olayları destansı bir ifade ile anlatırlar. Onun için tarihi bilgiler çoğu defa halk ozanlarının anlatımı ile karışmaktadır. Bir başka kaynaktan edindiğimiz bilgilere göre Kikanlar’dan 46, Begaralar’dan da 3-4 kişi ölmüş.) Kikanlar Begaralar’ın bazı köylerini ele geçirirler. Ancak bu kavgaya Türkiye’deki Kikanlar ile Begaralar karışmaz. Sonradan Fransa onları barıştırır”. (Aktaran Ferhan Kılıç)

¹⁸⁵ Bloch, **a.g.e.**, s.163.

- Kan davası süresi boyunca özellikle de ilk yıllarda karşı tarafa zarar vermek amacıyla bazı kötülükler meşruluk kazanır. Yalancı şahit göstermek gibi. Hemen hemen her kan davasında bu olaya rastlanır. Öldürülen taraf, karşı tarafı zor durumda bırakmak için katil tarafın özellikle iş görebilen adamlarını yalancı şahit göstererek, katılmış gibi savcılığa şikayet eder¹⁸⁶. Çünkü onlara göre “savaş bir hiledir”.
- Kan davası süresince taraflar yüz yüze gelmemeye özen gösterirler. Üstün olan taraf (sayıca daha çok adam öldüren), karşı tarafa bir nevi prestij ve saygı amacıyla gözükmemeye çalışır, karşı tarafı gördüğünde yolunu değiştirir. Bu tür davranışa aşiret kültüründe çok önem verilir. Bundan dolayı aşiretli “iyi düşman, kötü dosttan daha iyidir”, derler. Düşmanına saygı gösteren insanın aşiret içinde itibarı artar.
- Kan davaları parasal güç gerektirdiği için (devlet bürokrasisi ile yasal olmayan yakın diyaloglar, çevre oluşturma, silah alma, silahlı adam besleme) daha ziyade aşiretin varlıklı aileleri arasında geçer. Fakir aileler bir şekilde (kız ya da para verme...) bu meseleleri hal ederler.

2.8.9.2. Kan Davalarının Sebepleri

Kan davaları değişik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Kan davalarına sebep olan yüzeysel etkenler ne olursa olsun, bütün bu sebeplerin temelinde aşiretler için olmazsa olmaz olan şan, namus ve şeref gibi değerlerin çiğnenmesi yatmaktadır. “Kollektif şeref kavramı tüm dünyada genel olarak bireysel şeref kavramından her zaman daha yaygın ve baskın olmuştur, bu durum bugün de böyledir”¹⁸⁷. Aşiretlerde namus ve şeref gibi kavramların kollektif anlamı, bireysel şeref kavramından daha büyük bir değere sahiptir. Yasak aşk yaşayan kadın ve erkeklerin, “ailelerinin şerefini kurtarmak” için aileleri tarafından öldürülmeleri bunun güzel bir örneğidir.

Kan davalarının sebeplerini kısaca şu şekilde belirtebiliriz:

¹⁸⁶ “1979’da Şenyurt’ta çıkan bir kavgada kalabalık içinde sıkılan silahlardan biri bir adamın ölümüne sebep oldu. Ancak katil belli değildi. Olay günü kasabada bulunmayan üç kişi de olayın içinde gösterilerek toplam on kişi göz altına alındı. Şahitlerin ifadelerine istinaden on kişi onar yıl hapis cezası aldı. Her biri sekiz yıl hapiste yattı. Bunların bir kısmı memurdu ve işlerinden oldular”. (Aktaran: Behcet Bulun ve diğer birkaç Aşiretli)

¹⁸⁷ Şimşek, a.g.e., s.164.

- Namus davaları: Kadın kaçırma¹⁸⁸, yasal olmayan kadın erkek birlikteliği, bir kızla birlikte olan erkeğin birlikte olduğu kızla evlenmek istememesi,
- Arazi anlaşmazlıkları,
- İktidar mücadelesi¹⁸⁹,
- Daha önce var olan anlaşmazlıklara kadın ya da çocuk kavgalarının eklenmesi, köy içi geçimsizlikler, kıskançlık, var olan sorunları çevrenin kaşıyarak tarafları kışkırtması¹⁹⁰ ki kan davalarının yaşanmasında çevrenin tarafları kışkırtmasının çok önemli bir etkisi vardır,
- Alacak verecek meseleleridir.
- Bütün bunlardan bağımsız olarak adam öldürmek “yiğitlik ve cesaretin göstergesi” olduğu için, nam salmak dürtüsünün de kan davalarının yaşanmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

2.8.9.3. Kan Davalarının Son Bulması

Kan davaları, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, ortalama on-on beş yıl devam eder. Zaten çekişmenin ve mücadelenin en yoğun geçtiği dönem ilk iki-üç yıldır. Daha sonraki mücadeleler ise “soğuk savaş” şeklinde geçer. Kan davası gütme ilk dönemlerdeki yoğun gerginlik ve çatışmalar sonucunda yörenin aşiret ve kabile liderlerinin devreye girmesi sonucu barış ile son bulur. Çoğunlukla daha fazla mağdur olan taraf, hakkından feragat (definkırın) eder yani “intikam alma hakkı”ndan vazgeçer. Bunun yanında karşı tarafa para, toprak ya da kız verildiği de olmaktadır.

Kikan Aşireti’nde kabilelerin büyük çoğunluğu arasında kan davası yaşanmıştır. Kan davası yaşamış kabilelerin bir kısmı şunlardır:

¹⁸⁸ Toplumdaki yaygın inanca göre kan davalarının en temel sebeplerinden biri de kız kaçırma. Oysaki kız kaçırma olayı ender olarak kan davasına dönüşür. Taraflar bir şekilde anlaşarak sorunu çözerler. Namus davasından dolayı kan davasına dönüşen esas mesele evli kadının kaçırılması olaydır. Kadın meselesi yüzünden Heseneke ile Bireşya arasında kan davası yaşandı.

¹⁸⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Kikan Halacan koluna bağlı Kahraman ailesi (Şeyhan kabilesi) ile Ahmet Türk (DTP Genel Başkanı) ailesi arasında geçen kan davasını anlatan Artun Ünsal’ın çalışmasına bakılabilir: Artun Ünsal, **Anadolu’da Kan Davası**, İstanbul, YKY, 2003, s.176-189.

¹⁹⁰ Bölgede tarafları kışkırtan kişiler için “eğer fitneciler olmasaydı, kurtla koyun birarada yaşardı”, atasözü sıklıkla kullanılır. Ayrıca “fitnecilik ve arabozuculuk” bölgenin tarihsel kültüründe yer edinmiş bir olgudur. 17. yüzyılda yazılmış meşhur aşk hikayesi “Mem û Zin” destanında, Mem ile Zin’in kavuşmasına engel olan Beko Ewan adlı karakter, bölgede fitneciliğin sembolü haline gelmiştir.

Şüküra-Herba¹⁹¹, Şüküra-Necara, Şüküra-Remaka, Remaka-Sım'ela, Zırka-Omeriyan (Omera değil), Omera-Remaka, Koseka-Remaka, Gürsi-Meşkini, Aziza-Çelebi Ailesi, Şeyhan-Türk Ailesi¹⁹².

Kabileler arası kan davaları yaşandığı gibi aynı kabileye mensup aileler arasında da kan davaları yaşanmaktadır. Kikan'ın kabileleri içinde kan davası yaşamış bazı aileler ve bağlı oldukları kabileler şunlardır:

Mala H. Ahmet-Mala Bihemede Hüso (amca çocukları, Sım'ela), Mala Sofi-Mala H. Sıma'ilo (Şüküra), Mala Bihemede Evdi- Mala Hore (Remaka), Mahfeliti+Bireşi-Zedinki+Belloyi+Derkosi (Erbani), Belloyi-Mahfeliti (Erbani), Mala Sofi-Deliki (Sarhana),

¹⁹¹ “Şüküra ile Herba (Kikan aşiretine bağlı bir Arap kabilesidir) ilk zamanlarda dost iki kabiledir. Şüküra kabilesi Suriye sınırları içerisinde hayvanlarını otlatmaktadır yani göçebe olarak bulunmaktadır. Ancak Mala Boti denilen bir aile vardır. Bunlar Şüküranların yeğenleridir. Bir gün çölde süt sağılırken “Herbi”ler’den biri “Şüküra”lar’ın yeğenlerinden birini (Boti ailesine mensup) döver. Bu kişi de gelir dayısı Hacı Çeçan’a söyler. H. Çeçan Herbi adamla tartışır, tartışma kavgaya dönüşür ve H. Çeçan Herbiyi öldürür. Bir gün H. Çeçan ile kardeşi H. İbrahim çölde hayvanları sağmaya giderler. Herbilerden biri pusu kurarak onlara ateş eder. Çatışma sonucunda H. Çeçan bu Herbiyi de öldürür. Bir gün Künitar vadisinde Şorbetir ailesine Herbiler saldırır. Bu kavgada da Herbilerin ileri gelenlerinden Musa Ibedo, Mihemed Eli ve Şehin öldürülür. Düşmanlık bu şekilde sürdü. Herbiler bir ara Şükürilerin iki sürüsünü talan ederler. Doyran’a (Kızıltepe’ye bağlı bir köy) gelerek bizim misafir odamızı yakarlar. Develerimizi talan ederler. Dedemin Zeto adında bir devesi vardır. Herbiler bunu da alırlar ve buna dedemin ismini verirler. Bu aşiretler arasında hakaret demektir. Bizimkler bunu gurur meselesi yaparlar. Bunun üzerine dedem (Davido) yüz süvari ile Herbilerin üzerine yürür. Çöldeki develeri toplayan Şükürüler havaya silah sıkmak suretiyle panik yaratırlar. Bunun üzerine Herbiler’in atları dağılır, Herbiler de kavgaya edemez duruma düşerler. Bundan dolayı da bu kavgada kan dökülmez. Bizimkler Zeto ile birlikte bütün develeri Herbiler’den alırlar. Bir süre sonra Herbiler bizim devlere saldırırlar. Bu kavgada da Herbilerin lideri Ahmed Ibedo öldürülür. Dedem Ahmed Ibedo’nun öldürülmesine üzüldü. Bir lidere yakışacak şekilde törenle Ahmed Ibedo’yu gömer. Bir müddet sonra Herbiler Miskeynter (Eşme) köyünde pusu kurarlar ve H. Çeçan’ın kardeşi Ele Şere’yi öldürürler. Daha sonra Türkiye ile Suriye arasına mayınlar yerleştirildi. Biz Türkiye tarafında, onlar da Suriye tarafında kaldıkları için düşmanlık bu şekilde durdu. Sonuçta Herbilerden dokuz Şükürüler’den da bir kişi öldü. Bu olay yaklaşık 70-80 sene önce oldu. Bu düşmanlıktan dolayı bugün Suriye tarafında tek bir Şüküra ailesi yoktur. 1999 yılında barıştık. Hiçbir talepte de bulunmadılar”. (Aktaran: Şüküra kabilesi lideri Ferhan Kılıç)

¹⁹² Belki de yörenin en kanlı ve en çok bilinen kan davasıdır. Her şey Türk ailesinden Mardin Milletvekili Abdurrahim Türk’ün Nisan 1973’te (Hürriyet, 21 Nisan 1973) Kızıltepe’de faili meçhul bir saldırı sonucu vurulması ile başlar. Abdurrahim Türk’ün öldürülmesi, sadece ailesinde değil bölgede çok sevilen biri olması sebebiyle halk tarafından da üzüntü ile karşılanır. Bir çok insan Onun anısına çocuklarına Abdurrahim ismi koyarlar. Abdurrahim’in öldürülmesinden Derik’teki Ruti aşireti ile birlikte Kikan Halacan koluna bağlı Şeyhan kabilesi (Kahraman ailesi) sorumlu tutulur. Bir gün Türk ailesi Kızıltepe’de bir taziye evinden çıkarken, tam o anda Şeyhanlar da taziye evine gelirler. Kapıda karşılaşan iki grup bir birlerine girerler. Çatışmalar sonucu her iki taraftan toplam 10 kişi hayatını kaybeder, beş kişi de yaralanır (Hürriyet, 12 Haziran 1973; Milliyet, 13 Haziran 1973). Bu olaydan bir iki yıl sonra olaylar yatışır ta ki 1985’te bir dönem Kızıltepe Belediye Başkanlığı yapmış Şeyhanların lideri Abdurrahman Kahraman’ın misafir olarak gittiği Suriye’nin Kamışlı kentinde vurulduğu tarihe kadar. Bu olaydan kısa bir süre sonra Ahmet Türk’ün iki yeğeni Türklere ait dinlenme tesislerinde vurulur. Ardından da Şeyhanlar’dan Seydo vurulur. Bunun sonunun gelmeyeceğini anlayan taraflar, bir çok siyasetçi ile yörenin eşrafının devreye girmesi neticesinde 1991 yılında barıştırıldılar. Bu olayların sonucunda Abdurrahim Türk, Şeyh Ömer Kahraman, Abdurrahman Kahraman, Şehmuz Özkan ve Ahmet Necimoğlu gibi aşiret reisleri başta olmak üzere yirminin üzerinde insan hayatını kaybetti. (Aktaran: Bir grup insan. Yörede herkesçe bilinen bir olaydır.) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Artun Ünsal, **Anadolu’da Kan Davası**, İstanbul, YKY, 2003, s.176-189.

Ancak yaşanmış bu kan davalarının büyük çoğunluğunun son bulmuş olduğunu da ifade edelim.

2.8.10. Ölüm Törenleri ve Taziyeler

Ölümün kaçınılmaz bir son oluş olması sonucu olsa gerek, ölenin arkasından dünyanın bütün toplumlarında benzerlik arz edecek adet ve törenler yapılmaktadır¹⁹³. Bununla birlikte farklı coğrafyalarda yaşayan farklı kültürlerle sahip toplumların aynı zamanda kendilerine özgü adetleri olmaktadır. Bu özgünlük ve farklılığı Kikan Aşireti'nde de görüyoruz.

Aşiret'ten biri öldüğü zaman, akrabaları başta olmak üzere çevre köylerdeki insanlar ve aile dostları defin işlemine katılır. Defin işlemi sonucu ölü evinde toplanılır. Taziyeler ölen kişinin statüsüne göre on ile yirmi gün devam eder. Akrabalar taziye süresince ölü evinde misafir ağırlayıp, hizmetlerde bulunurlar. Bu tür günlerde küskün olan akrabalar ölü ailesinin evine gelip, acılarına ortak olur. Taziye bittikten sonra dargınlık eskisi gibi devam edebilir.

Siz kimin taziyesine gitmişseniz, onlar da sizinkine gelirler. On sene öncesine kadar genellikle gelen her kişi “azayi” dedikleri baş sağlığı ve misafirlerine yapacakları harcamalara katkı amacıyla cenaze evine yağ, şeker, pirinç¹⁹⁴, kuzu, koyun ya da oğlak gibi gıda veya hayvanlardan bir çeşit götürürlerdi. “Azayi” getirenlerin isimleri bir listeye yazılır, çevrede biri öldüğünde listeye bakılır, onların “azayi” getirip getirmediğine göre ya “azayi” götürülür ya da götürülmezdi. Ancak nüfusun artması ile birlikte ölen insanların sayısının artması ve hayat pahalılığı nedeniyle, “azayi” götürmek insanlara yük olmaya başladığı için on sene önce Aşiret Ağası H. Abdulkadir Bey “azayi” geleneğini kaldırdı. Hacı Abdulkadir Bey'in bize anlattığı kadarıyla, bu karara Suriye'deki Kikanlar önce itiraz etmişler, sonra onlar da uymuşlar. Yine H. Abdulkadir Bey'in anlattıklarına göre yıllar önce aşiret kültürüne göre erkekler ölen kadınların taziyesine gitmez, sadece kadınlar giderlermiş.

Taziye evi öğle ve akşam olmak üzere iki defa misafirlere yemek pişirir. Ancak bu yemeği akrabalar sırayla yaparlar. Aşiret'in Suriye kolunda ise şöyle bir uygulamanın olduğunu bir çok defa duymuşuzdur: Aşiret'in bir lideri öldüğü zaman, gelen misafirlere

¹⁹³ S. Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1977, s.207.

¹⁹⁴ Götürülecek yağ, şeker ya da pirincin miktarı standarttı. Yağ olarak 20 kiloluk tenekeler ile 50 kiloluk pirinç ve şeker torbası götürülürdü. Örneğin beş-altı kilo yağ ya da aynı miktarda şeker veya pirinç götürülmezdi. Çünkü bu miktarlar ayıp karşılanır.

pişirilen yemekten arta kalan pilav, Türkiye'deki Kikanlar'ın yaptığı gibi saklanıp, bir sonraki yemekte kullanılmamakta, ölen kişinin ne kadar değerli olduğunu, taziyesinde ne kadar yemek pişirildiğini “el aleme” göstermek için başsağılığına gelen insanların görebileceği biçimde köy yolunun kenarına boşaltılarak, bu yemeklerden kocaman tepe yaparlar.

Eskiden kabilenin ölen değerli adamları için kadınlar saçlarını keser ve onların deyimi ile “reşgiredan” yani kara giyinirlerdi. Ziya Gökalp da aynı şeyi söylemektedir: “Aşiret rüesasından veya ileri gelenlerinden birisi vefat ederse, cenazeye mensup kadınlar saçlarını keserek bir mızrağın başına takarlar...”¹⁹⁵. Saç kesme olayı Kızılderililer'de de görülmektedir. Bu konuda bir Kızılderili şefi şunları söylemektedir:

“Yalnızca bir kere de ağlatmadılar bizi. Mavi ceketli askerler ve Uteler. Her yer karanlık ve her şey durgunken, gecenin içinden çıkageldiler ve kamp ateşi yerine, bizim çadırlarımızı yaktılar. Av hayvanları yerine benim cesur savaşçıları öldürdüler. Kabilenin hayatta kalan savaşçıları, ölümler için saçlarını kestiler”¹⁹⁶.

Taziye boyunca erkekler sakal kesmezler, yıkanmazlar, eşleri ile birlikte olmazlar. Kısaca yas gereği dünya zevklerinden uzak dururlar. Hatta ölen kişi birileri tarafından öldürülmüşse, yakın akrabalarından, intikamı alınana kadar sakal kesmeyenler bile olabilmektedir. Aynı zamanda beş altı aya kadar televizyon seyredilmez, müzik dinlenmez. Bir iki yıla kadar yapılan düğünlerde eğlenilmez. Eğer ailenin tek bir erkek çocuğu var ise ve o da birileri tarafından öldürülmüşse, on yıla kadar ailesinde yapılan düğünlerde eğlence olmaz. Yörede bunun örneklerine rastlanmaktadır.

2.8.11. Etnik Durum, Din ve Örf-Adet İlişkisi

2.8.11.1. Etnik Durum

Gökalp, Mardin ve Urfa yöresindeki aşiretlerin çoğunun Türk olduğu iddiasında bulunan ve bu Türk aşiretleri tespit edip, Onlara Türklüklerini hatırlatmak, onları Kürtleşmekten kurtarmak ve ayrıca Kürt aşiretlerinin sosyal ve ekonomik yaşantılarını tetkik etmek amacıyla Rıza Nur'un tavsiyesi üzerine 1920'li yıllarda bölgeye gidip aşiretleri

¹⁹⁵ Gökalp, **a.g.e.**, s.61.

¹⁹⁶ George Novack, **Kızılderili Soykırımı**, Çev. Mehmet Beyazıt, Ankara, Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı, 2003, s.69.

incelediğini daha önce söylemiştik¹⁹⁷. Bu çalışma sonucunda Gökalp, Kikan Aşireti'nin etnik kimliği konusunda bazı tespitlerde bulunmaktadır.

Ziya Gökalp, söz konusu çalışmasında Kikan Aşireti'nin etnik olarak Türk olduğunu söylemektedir. İleri sürdüğü argümanlar ise şunlardır: “Kikiler’in çöle geçtiği boğaza – ki Mardin’e yarım saat mesafededir – bugüne kadar Türkmen Yaylası denildiğine bakılırsa, bunların aslen Türk olduklarına hükmedilebilir...”¹⁹⁸.

“Kiki Çerikan (Çırıkan) toprağında bulunan Koçhisar karyesi yetmiş sene evveline kadar Türk imiş ve Türkçe konuşur imiş. Bu karyeye beş dakika mesafede bulunan Tel-Ermen köyünün ahalisi, bugün bile, Türkçe’den başka bir dil bilmezler. Kiki Aşireti’nin Meştok (Meşkok olsa gerek), Derbesiye (Şenyurt) cihetlerinde bulunan derenin ismi Öksüz’dür”¹⁹⁹.

“... Helacan (Halacan)’ın Halaçlar yani Kalaç Türkleri olduğu, Çerikan’ın Çaruklar olduğu bazı izlerden anlaşılıyor...”²⁰⁰. Daha önce de söylediğimiz gibi görüştüğümüz insanlar “Halacan” adının Farsça’daki dere yani “haliç” manasına geldiğini ve Kikan aşiretinin Halacan kolu Zırgan deresinin (Gümüş çayı) batı tarafında kaldığı için onlara Kikan Halacan denildiğini söylediler.

Dikkat edilirse, Ziya Gökalp bazı isimlerin Türkçe olması ve bazılarının de Türkçe isimleri çağrıştırmalarından yola çıkarak Kikanlar’ın Türk olduğuna hükmetmektedir. Gökalp’in kullandığı argüman, Trabzon ve Sinop isimleri Rumca, Irak’ta şu an Türkmenler’in oturduğu Tıl’ efer şehrinin ismi de Arapça olduğundan yola çıkarak, buralarda oturanların Rum ve Arap asıllı olduğunu iddia etmek gibi bilimsel manada yetersiz bir delile dayanmaktadır. Her şeyden önce bir topluluğun kökenine dayanan bir araştırma çok daha ayrıntılı ve bilimsel deliller gerektirmektedir. Ziya Gökalp’in bu argümanları, bütün dünya dillerinin konuşulduğu sınırlı sayıdaki sesler göz önünde bulundurulursa, farklı dillerde çok sayıdaki kelimeler arasındaki benzerliğin ne kadar doğal olduğu ve sadece isim benzerliğinden yola çıkılarak kelimelerin kökeni ve toplulukların etnik kökenleri hakkında bir sonuca varmaya çalışmanın ilmi olarak ne kadar yetersiz olduğu daha iyi anlaşılır.

¹⁹⁷ Bkz. Gökalp, **a.g.e.**, s.6.

¹⁹⁸ **A.e.**, s.56.

¹⁹⁹ **A.e.**, s.65.

²⁰⁰ **A.e.**, s.128.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bazı rivayetlere göre Kikan ismi Kürtçe ağabey manasına gelen “kek” “kak” ya da “keke” sözcüklerinin kökünden gelmektedir. Bunun yanında Kikan’ın yerleşik olduğu köylerin bir çoğunun ismi Kürtçe’dir²⁰¹.

Bütün bunlar bir yana, modern anlamda etnik kimliği belirleyen temel unsur dil ve aidiyet hissi ise anadil olarak Kürtçe konuşan ve kendilerini Kürt hisseden bu insanlara Kürt demek daha doğru olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, tarih boyunca nüfus hareketlerinin çokça yaşandığı Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında böyle bir araştırmada bir sonuca varmak oldukça zordur.

Devlet bürokrasiyle olan ilişkileri dışında, Kikanlar günlük ilişkilerinde sadece Kürtçe konuşurlar ve kendilerini Kürt olarak görürler. Sadece Kikan’ın kabilelerinden olan ve şu anda Suriye topraklarında yaşayan Herba kabilesi, Arap’tır. Kaldı ki iki sebepten dolayı köy ortamlarında Türkçe konuşmak yadırganan bir şeydir. Birincisi başka dilde konuşan kişinin kendini mevcut kimliğin (Kürt-Kikanlı) dışında tuttuğu algısı, ikincisi de Türkçe’nin hem eğitim dili hem de dış dünya ile iletişim kurmanın aracı olması sebebi ile kişinin kendisine bir statü belirlediği ve bu tavrın da “ukalalık ve bilgiçlik” biçiminde görülmesindendir.

2.8.11.2. Dinsel Durum

Geleneksel toplumların en belirgin özelliklerinden biri, din motifli yaşam biçiminin baskın olmasıdır. Ancak geleneksel toplumlarda sosyal yaşantının tümünü dini değerlerin belirlediğini söyleyemeyiz. Örneğin Beşikçi, göçebe halindeki aşiretlerin üzerinde dinin etkisinin şehir ve kasabada yaşayanlara göre daha az olduğunu söyler²⁰². Aynı şekilde Kikan Aşireti’nde din önemli sosyal bir olgu olmakla birlikte, gelenek de en az din kadar önem arz etmektedir. Hatta, çoğu defa gelenek dini olanın önüne geçmektedir.

Kikan Aşireti İslam’ın dört temel mezhebinden Şafii mezhebine bağlıdır. Ancak görüştüğümüz insanlar arasında hanefi mezhebine mensup bir aileye rastladık. Erbani kabilesi Şafii mezhebine bağlı olmasına rağmen kabilesinin lider ailesi Hanefidir. Kabile lideri Zeki Çeçan, bu durumu, Erbani kabilesi Kızıltepe’de yerleşikken, ailesinin sonradan

²⁰¹ Vardıms (Salkım), Zorava (Akalm), Girgevr (Akça), Kanısıpi (Alemdar), Heremreş (Karatepe), Dahşık (Çandar), Gırmeleba, Meşkokamezin, Meşkokabiçuk, Hanisor (Hanyeri), Hesenkürt (Güvercin), Tolık, Kerengo (Kengerli), Gırbeşk (Altıntoprak), Heremhıddad (Akyazı), Kermırara, Hırbebelek (Boyunlu). Parantez içindeki isimler resmi isimlerdir.

²⁰² İsmail Beşikçi, **Doğu Anadoluda Göçebe Kürt Aşiretleri**, s.104.

bu yöreye Diyarbakır'ın Hazro ilçesinden gelmesine bağladı. Bu da ayrıca Gökalp'in, aşiretliilerin birbirlerini çekemedikleri için içlerinden lider çıkaramadıkları ve dışardan birilerini lider tayin ettikleri tezini destekler mahiyettedir: “Kürt aşiretlerinde, aşiret beyi yüzde doksan yabancılardandır”²⁰³. Hatırlanacağı üzere, aşiret ağasının ailesi de kendilerini peygamber soyuna dayandırarak bir bakıma Arap olduklarını söylemişti.

Görüştüğümüz insanlar, genelde genç-yaşlı çok sayıda insanın namaz kıldığını beyan ettiler. Ancak bilebildiğimiz kadar üniversiteli gençler arasında dini düşünce daha zayıf olduğu gibi, namazla birlikte diğer dini vecibeleri daha az yerine getirmektedirler.

Dinsel ve gelenksel muhafazakarlık düzeyi, tüm aşirette aynı değildir. Örneğin, Kikan Çırıkan kolu, Halacan kolundan daha muhafazakardır. Halacanlar'da erkeğin kadın üzerindeki baskısı göreceli olarak daha azdır.

Dine bağlılık da örfün bir parçası haline gelmiştir. Bilinçli bir dini yaşantı yoktur. Namaz kılmayan ve oruç tutmayan insanlar bile kendilerini toplumsal baskıdan dolayı bu dini ibadetleri şekli olarak yapmak zorunda hissetmektedirler. Bununla birlikte, tarihsel olarak bir zamanlar Hristiyanlar'ın bu yörede yaşamış olması ve hala komşu ilçelerde Hristiyanlar ile Yezidilerin varlığı diğer dinlere karşı kısmen bir tahammül kültürü geliştirmiştir.

Her köyde bir cami ve imam vardır. İmamlar daha ziyade köy sahibinin etkisi altındadır. İmam köy sahibine ters düştüğü takdirde, ağa veya makulün baskısı sonucu köyden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Burada dikkat çekici nokta, imamların hemen hiç birinin Kikanlı olmamasıdır. Yani Kikan Aşireti'nden imam çıkmamaktadır. İmamlar özellikle Omeri ve Surgiçi gibi çevre aşiretlerin dağ köylerinden çıkmaktadır. Köylerde Cuma namazı kılınmakla birlikte köyde iki grup arasında ciddi bir husumet varsa ya her iki taraf da Cuma namazına gitmez ya da cami hangi tarafın sınırları içerisinde ise sadece o grup gider.

Kikan'da tarikat mensubiyeti bireyseldir. Aşiret'in toplu olarak bağlı olduğu şeyh ya da tarikat yoktur. Ancak şeyhlere büyük saygı gösterilir. Bölgede yaygın tarikat ise Nakşibendiliktir.

²⁰³ Gökalp, a.g.e., s.130.

2.8.11.3. Din-Örf-Adet İlişkisi

Yukarda da değindiğimiz gibi, gelenek çoğu zaman dini kuralların önüne geçebilmektedir. İnsanlar bu geleneklerin dine aykırı olduklarını bilmelerine rağmen yine de örfi olanı tercih etmektedirler. Yaptığımız araştırmalar çerçevesinde dinin tamamen yasakladığı ancak aşiretin temel geleneklerinden olan aşiret uygulamalarının bazıları kısaca şunlardır:

- Aşiret kültüründe katilin kendisinin öldürülmesi şart değildir. İntikam için o aileden birinin, özellikle de değer verilen birinin öldürülmesi yeterlidir. Kısacası Aşiret'te suç ve cezanın kolektifliği geçerlidir. Oysaki dinde kısasa kısas vardır. Yani suçun ve cezanın şahsiliği ilkesi geçerlidir²⁰⁴.
- İslamiyet'te mirasın üçte ikisi erkeğe, üçte biri ise kadına aittir²⁰⁵. Oysaki Aşiret'te kesinlikle kadının mirasta payı yoktur.
- Akraba olmayan kadın ve erkekler normal günlerde bir arada bulunamazken, düğünlerde kız ve erkekler kol kola girip halay çekebilmektedirler. Ve bu kızın babası ya da kardeşlerinin bulunduğu ortamda da gerçekleşebilmektedir. Oysaki din mahrem olmayan kadın ve erkeğin bu şekilde dans etmesine izin vermez.
- Şan-şöhret temelli, Aşiret'te cömertlik ve misafirperverlik adına inanılmaz israf vardır. İki aşiret ağası ya da kabile lideri bir misafirlğe gittiği zaman sadece iki şahıs için bile ayrı ayrı birer hayvan kesilir. Ya da çevrenin teveccühünü kazanmak için bir grup insanı evine çağırarak suretiyle dört beş hayvan kesilebilmektedir. Çünkü misafir ağırlamak yöresel çekişmelerde psikolojik savaşın bir parçasıdır. Oysaki yapılan bu yemeklerin ancak arta kalanını fakir insanlar yiyelebilmektedir. Din bu tür uygulamaları reddeder²⁰⁶.
- Yakın zamana kadar evlendirilecek kız ve erkek birbirini görmeden evlendirilirdi. Aynı zamanda evlendirilecek kızın fikri alınmazdı. Son zamanlarda olumlu yönde önemli gelişmeler vardır. Oysa, dinde evlilik kişilerin rızası ile olmalı, aksi takdirde nikah geçerli sayılmamaktadır.

²⁰⁴ “Ey inananlar, öldürmelerde kısas (misli ile karşılık vermek) size farz kılındı...” 2/178, “Hiçbir günahkar başkasının günahını çekmez... akrabası dahi olsa...” 35/18. Hazırlayan: Süleyman Ateş, Kur’ani Kerim, İstanbul, Şura Yay.

²⁰⁵ “Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe kadının payının iki katını tavsiye eder...” 4/11. Hazırlayan: Süleyman Ateş, Kur’ani Kerim, İstanbul, Şura Yay.

²⁰⁶ “Ey Adem oğulları, her mesci(de gidişiniz)de süs(lü, güzel giysiler)inizi alın, yiye, için, fakat israf etmeyin, çünkü O israf edenleri sevmez.” 7/31. Hazırlayan: Süleyman Ateş, Kur’ani Kerim, İstanbul, Şura Yay.

- Geleneksel İslam anlayışına göre “zina” yapan evli kadın veya erkek öldürülür, bekar kız ya da erkeğe ise yüz değnek cezası verilir²⁰⁷. Ancak Aşiret geleneğine göre bir kız ile erkek arasında gerçekleşen “meşru olmayan” bir ilişki durumunda yerine göre her ikisi de öldürülür.
- Şu anda istisnalar dışında tamamen uygulamadan kalkmış olmakla birlikte yakın bir zamana kadar başlık parası alınırdı. Ancak dinde başlık parası yoktur, ancak mehir vardır²⁰⁸.
- Berdelye evliliğinde çiftlerden biri boşandığı zaman, diğer çift uyumlu bir evlilik sürdürüyor olsa da boşanmak durumundadırlar (bkz. Berdelye Evliliği). Dinde evli iki insanın boşanabilmesi için ciddi bir problemin olması gerekir²⁰⁹.
- Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Kikan Aşireti’nde eğer bir genç amcasının kızına talipse (miheyırkırın) kız onu istemese de başkası gelip o kızı isteyemez. Bu durumda kız ya amcasının oğlu ile evlenir ya da amcasının oğlu izin verdiği takdirde başkası ile evlenebilir. Bu uygulama şu an için önemini büyük ölçüde yitirmiş olmakla birlikte, böyle bir durumun (miheyırkırın) vuku bulması durumunda aşiretliler bunu hala bir hak olarak görmektedirler.
- Daha önce aşirette akrabalık ilişkileri kısmında anlattığımız gibi Kikan’da çok güçlü bir akrabalık dayanışması vardır. İnsanlar bir kavga ya da adam öldürme durumunda haklı haksız akrabalarını savunurlar. Yani asabiyet duygusu en ilkel biçimi ile varlığını devam ettirmektedir. Dinde ise asabiyet bağlarının bu şekilde hayat bulması yasaklanmıştır²¹⁰.
- Daha sonra inceleyeceğimiz gibi Kikan Aşireti’nde Örfi, Şer’i ve Modern olmak üzere üç tür hukuk uygulanmaktadır. Ancak insanlar sorunların halledilmesi konusunda Örfi ve Şer’i olan hukuktan birini tercih etmek zorunda kaldıklarında daha çok Örfi olanını tercih etmektedirler. Şer’i yoldan mesellerin halledilmesi ise çok nadirdir.

²⁰⁷ “Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüz değnek vurun...” 24/2 . Hazırlayan: Süleyman Ateş, Kur’ani Kerim, İstanbul, Şura Yay.

²⁰⁸ “Kadınlara mehirlerini bir hak olarak verin.”4/4. Hazırlayan: Süleyman Ateş, Kur’ani Kerim, İstanbul, Şura Yay.

²⁰⁹ “... Hırçınlık etmelerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin... Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın...” 4/34. Hazırlayan: Süleyman Ateş, Kur’ani Kerim, İstanbul, Şura Yay.

²¹⁰ “Ey insanlar, adaleti tam yerine getirerek Allah için şahitlik edenler olun, kendinizin, ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa... (adaletten ayrılmayın)”. 4/135. Hazırlayan: Süleyman Ateş, Kur’ani Kerim, İstanbul, Şura Yay.

Dikkat edilirse, yukarda tespit etmeye çalıştığımız aşiret kültüründe dine aykırı uygulamalardan on bir tanesinden yedi tanesi cinsiyet esaslı - kadın erkek ilişkilerine dair - örf ve adetlerdir.

Aşiret kültüründe din her ne kadar güçlü ise de, dini değerler, temel sosyal ilişkilerin tek belirleyicisi değildir. Dolayısıyla aşiret kültürü ne kadar dini olanı içeriyorsa, bir o kadar da seküler olanı içermektedir. Beşikçi, göçebe Alikan Aşireti üzerine yaptığı sosyolojik araştırmada, söz konusu Aşiret'in sosyal ilişkilerine dayanarak, göçebe toplumlarında - din bir olgu olarak var olmakla birlikte - dini kuralların, toplumun kanun ve kurallarının belirleyicisi olmadığını söyler²¹¹.

Bütün bunlarla birlikte, aşirete dair değerler ile dini değerlerin örtüştüğü bir çok nokta vardır ve örtüşen bu noktalarda aşiret kültürü dini değerler tarafından beslenmektedir. Bu durum da aşiret ilişkilerini yeniden üretmekte ve çözülme sürecini yavaşlatmaktadır. Nitekim Doğu'da aşiret yapılanmasının bütün canlılığı ile varlığını devam ettirdiği il, dini hassasiyetin en canlı olduğu Urfa'dır.

2.9. AŞİRET KÜLTÜRÜNDE BAZI OLGULAR VE BUGÜNKÜ ÖNEMLERİ

2.9.1. Navmali (Gulam)

Navmali, ağa ve makul ailelerinin hizmetinde çalışan kadın ve erkeklere denir. Bu gün az sayıda ailede navmaliler vardır. Navmali olan bazı erkekler, köy odasını temizler, misafirlere çay dağıtır, yatakları serip toplar, bazıları da şehre gider, ev için gerekli alışverişleri yaparlar. Kadın olan navmaliler ise eve su getirir, yatakları düzeltir, evi temizler, bulaşık ve elbiseleri yıkar, yemek yaparlar.

2.9.2. Kahveci

Ağa ve her makulün misafir odasında, içinde acı kahve “mırra”nın pişirildiği ortalama 1.5 metrekare büyüklüğünde mangal vardır. Gün boyunca mangalın içinde sıcak

²¹¹ Beşikçi, a.g.e., s.104.

duran acı kahve, gelen misafirlere ikram edilir²¹². İşte kahveyi dağıtan ve sadece vazifesi kahve ikram etmek olan kişiye kahveci denir.

2.9.3. Gazve (Talan etmek)

Bir aşiretin başka bir aşiretin binek hayvanı olan atlar ile temel geçim kaynakları olan koyun ve deve sürülerine saldırarak, gasp etmesine denir. “Gazve” ya da “talan etme” 1900’lü yılların ortalarına kadar bölgede görülebilmekteydi. Talan etmek, bir aşiretin gücünü gösteren ve o aşiret için övünme kaynağı olan bir davranış olarak görülür. Aşiretler’de gizlice birinin evine girerek eşyalarını çalmak çok ayıplanan bir şeydir. Başkasına ait olan bir şeye haksızca el koyma manasında hırsızlıktan farkı olmayan gazvenin, hırsızlıktan farklı olarak bir övünç kaynağı biçiminde algılanmasının sebebi, her iki el koyma işinde uygulanan yöntemin farklılığından kaynaklanmaktadır. Aşiretlilere göre hırsızlık “namertçe” yapılır, oysaki gazve “erkekçe ve alenice, ortaya yürek konularak” yapılan bir iştir. Kısacası hırsızlığın ayıplanması, bu işin başkasının emeğine yapılan bir haksızlık olarak görüldüğü için değil, tamamen yönteminin “mertçe” olmamasıdır.

2.9.4. Beş

İki tür “beş” vardır. Birincisi yarı göçebelik dönemlerinde kabile makullerinin (lider) kabilelerinden topladıkları (koyun), bir kısmını kendi hesaplarına geçirirken, bir kısmını da aşiret ağasına verdikleri ve aşiret ağası ile kabile makullerinin temel geçim kaynaklarından birini teşkil eden bir nevi vergiydi.

İkinci anlamı ise, para ile halledilecek bir meselede, aşiret ya da kabilenin tüm aşiret/kabile fertlerinden para toplama işidir. Örneğin A kabilesine mensup X kişisi kazaen bir kişiyi öldürmüştü ya da bir kız kaçırmışsa ve karşı taraf bunu para ile halletmeye ikna edilmişse, X kişinin aşireti/kabilesi kendi aralarında para toplayarak X kişisine yardımcı olur. Eskiden bu yardıma katılmayan kişiler kabileden dışlanırdı. “Beş”, ikinci anlamı ile, eski bağlayıcılıkta olmasa da, hala kabilelerde uygulanmaktadır.

²¹² Misafir gelip oturduktan hemen sonra kahveci eline kahve cezvesi ile iki fincan alır. Statüsü en yüksek olandan itibaren, fincanın içine, fincanın altını kapatacak miktarda az miktarda kahve koyar ve misafire ikram eder. Kahveci, belirli aralıklarla statüsü en yüksek olandan en düşük olana doğru, misafir odasında oturan herkesi dolaşarak kahve ikram eder.

Bir kabile lideri, aşiret kültüründe “namus” olarak kabul edilen toprağını satacak düzeyde borç içinde ise, bu durumda kabilesi ile birlikte diğer kabile liderleri de bu kişiye yardım edebilirler. Hatta kabilenin Suriye’deki kolu da bu yardıma katılır.

2.9.5. Egiti (Yiğitlik)

Egit, Batı toplumlarındaki “şövalye”ler ile Japonya’daki “samuray”lar benzeri savaşçılara verilen isimdir. Toplumlarının kavgalarında önde savaşan, topluluklarının can ve mal güvenliğini koruyan, normal bir savaşçıdan daha büyük bir cesarete sahip olan yiğit kişilerdir. “Egiti” ise, yiğit insanların vasıflarını gösteren bir kavramdır. Egiti, daha ziyade barutlu silahların olmadığı kavgaların kılıç, kalkan ve mızrak ile yapıldığı döneme ait bir kavramdır. Kikan Aşireti’nde her kabileden egitler çıkmıştır²¹³. Bu gün bile insanlar egit olan dedeleri ile övünürler.

Kavga edecek aşiretler bir meydanda karşı karşıya gelirlerdi. Taraflardan birinin egitlerinden biri, karşı tarafın bir egitini meydana yani “tırad”²¹⁴ a davet ederdi. Meydanda iki egit kavgaya tutuşur, bir taraf diğerini mağlup ettikten sonra karşı güç durumundaki aşiretler birbirlerine girerlerdi²¹⁵.

Aşiret kültüründe, savaşta teslim olan adam öldürülmez. Yani canı bağışlanır. Ancak egitlerin bağışlanma hakları yoktu. Bir şekilde esir alındığında öldürülürdü. Onun için egitler, zor durumda kaldıklarında teslim olmaktansa ölene kadar savaşmayı tercih ederdi.

Egit olan kişi bir takım özellikleri ile diğer insanlardan ayrılırdı. Onu diğer insanlardan ayıran belirtiler şunlardı:

- Mikta fistanını²¹⁶ giyerdi,
- Dize kadar olan çizme giyerdi,

²¹³ Kikan Aşireti’nde bazı egitler ve mensup oldukları kabileler:

Kikan Çırakan:

Teme (Mala Rıstem Ağa), Devrişe Bro (Koseka), Use Helo, (Sım’ela), Na’mete İsa (Şükura), Bırhime Heci (Remaka), Hisse Elo, Topal (Necara), Musaye Şeho (Zırıka), Osmane Eli (Elihanya), İse Mamo (Aziza), Re’el Gud (Morika), Use Fendo (Omera), Hellac (Sarhana), Bineya Eblo (Hizka)

Kikan Halacan:

Seyidi (Heseneka), Musaye Melle Eli, Heme Melle Eli, Ahmede Musa, Hısene Musa (Temereka), Evdiye Mı’e (Emereka), Salıhe Külli, Heci Dırbas. (Aktaran: H. Salih Yılmaz, İbrahim Yılmaz, H. Ahmet Ayhan)

²¹⁴ Savaş meydanında egitlerin bir birlerini, kılıç ve kalkanla kavga etmeye davet ettikleri meydan.

²¹⁵ Aşiretler’de önce egitlerin sonra da tarafların kavgaya tutuşması, İslam orduları ile karşı güçler arasındaki savaşlarda, önce taraflardan yiğit diyebileceğimiz insanların dövüşmesi ve sonra da grupların birbirlerine girmesini (İslamiyet’in ilk yıllarını anlatan Çağrı filmini hatırlayalım) hatırlatmaktadır.

²¹⁶ Dize kadar inen bir entaridir.

- Atının boynunda boncuklar olurdu (bazılarına göre ise zil),
- Kılıcı kısa olurdu. Uzun kılıç taşımazdı. (Onlara göre bir adım öne atıldın mı kılıç kendiliğinden uzar.),
- Atının sırtında kırmızı keçe olurdu.

Yukarda saydığımız vasıfları sadece egitler taşırdı.

2.9.6. Baht (Söz Verme)

Gökalp; “Arnavutlar’da” ‘besa’, Araplar’da ‘vech’, Türkler’de ‘aman’ ne ise Kürmanclar’da (Kürtlerde) da ‘beht’ (Baht) odur”²¹⁷, der.

Kavga eden ya da birbirlerinden adam öldüren iki taraftan mağdur olan tarafın, birinin arabuluculuğu ile “kendi hakkından feragat etmek” suretiyle, arabulucuya karşı tarafa herhangi bir kötülük yapmayacağını vaat etmesidir. Daha çok adam öldürme olaylarında rastlanır. Bu durumda arabulucu, karşı tarafa, kendilerine kötülük yapılmayacağına dair güvence verir. Şayet karşı tarafa zarar verme hakkından feragat eden taraf, bir kötülük yaparsa, birincisi, aşiret kültüründe bu ihanet olur, ikincisi arabulucunun, ihanet eden kişilerin karşısında, karşı tarafa her türlü yardımı yapma hakkı doğar ve bu yardımı yapması aynı zamanda “boynunun borcu”dur. Çünkü karşı taraf arabulucuya güvenerek, tedbirini almamış ve bu yüzden “arkadan vurulmuş” sayılır.

2.9.7. Cellikırın (Aşiret’ten Kovma)

“Cellikırın”, aşiret hukukunda belli suçları işleyen aşiret bireylerine verilen bir ceza biçimidir. Özellikle aşiret içinde “namus davaları” yüzünden veya adam öldürme meselelerinden dolayı iki aile veya kabile arasında çatışmaya sebep olup, aşiretin iç dayanışmasını bozma ihtimali olan bazı suçların işlenmesi durumunda ağanın, katil ve ailesini - bir barış sağlanana kadar - aşiret coğrafyasından kovma (sürgün) cezasıdır. Bu cezanın temel esprisi aşiretin iç dayanışmasının bozulmasını önlemektir. Aşiret yapılanmasının çözülme süreci ile birlikte bu uygulama da tarihe karışmıştır.

²¹⁷ Gökalp, a.g.e., s.36.

2.9.8. Dahl (Sığınma)

Aşiret kültüründe adam öldüren veya kız kaçıran kısacası suç işleyen bir insanın, bir aşiret veya kabileye sığınmasına denir. Kendisine sığınan (dahl olan) kişiyi korumak ve onun sorunu ile ilgilenmek, her aşiret veya kabilenin boynunun borcudur. Çünkü suç işleyen kişiler her adama sığınmazlar, ancak sorununu çözeceğine inandığı güçlü kişilere sığınır. Aynı zamanda sığınma (dahl), sığınılan kişi açısından çevredeki aşiret ve kabileler arasında itibarını arttırdığı için bir “şeref”tir, “dahl” olan kişinin sorununu çözmek şartıyla.

2.9.9. Bülh

Faili belli olmayan işlenmiş bir suçun failini ortaya çıkarmak için şeyhin uyguladığı bir yöntemdir. Buna göre şeyh, ateşte ısıtılmış bir demir parçasını, fiili işlediği şüphelenilen kişilerin diline vurur, kaşığın diline yapıştığı kişi suçlu kabul edilir. Gökalp da bu yöntemden bahseder:

“Bel’ (Bülh) edilecek adam kimse şeyhin huzurunda ayakta durur. Şeyh hazretleri de merkurumun ağzını açar kızgın demiri bir kere dilinin üzerine bırakır. Şayet dili yanarsa o fiili işlediği tahakkuk eder. Yanmazsa masumiyeti tebeyyün eder”²¹⁸.

Görüştüğümüz yaşları ilerlemiş kanaat önderleri, bu yöntemin uygulandığını görmediklerini ve bu yöntemin sıkça uygulanmış olmaktan ziyade suçu işleyen kişiyi korkutmak üzere, suçluyu ortaya çıkarmanın bir yöntemi olduğuna inandıklarını söylediler. Kısacası, kanaat önderleri bu yöntemin uygulanmışsa da çok nadiren uygulanmış olabileceğini söylediler. Sinka kabilesi makulü Hacı Şakir Duyan da aynı görüşte olmakla birlikte, kendisiyle mülakat yaptığımız esnada misafir odasında oturan yaşlıca bir adam böyle bir uygulamadan örnek verdi ve kendisinin bülh olayına de şahit olduğunu söyledi.

2.9.10. Kirvelik

Kirvelik, çocuğu sünnet edilen aile ile, sünnet sırasında çocuğun kucağına oturduğu kişinin ailesi arasında kurulan dostluk ilişkisidir. Kirvelik, dışardan görüldüğü zahiri biçimiyle sadece iki aile arasında kurulan bir dostluk ilişkisi değildir. Kirvelik’in daha az

²¹⁸ A.e., s.71.

rastlanan önemli iki nedeni daha vardır: Birincisi, kendini güçlü kılmak isteyen bir ailenin, daha güçlü bir aile ile kurduğu politik temelli bir “dostluk” ilişkisidir. İkincisi, “düşmanımın düşmanı, dostumdur” ilkesi gereğince bir ailenin, çekişme halinde ya da düşman olduğu aileye düşman olan başka bir aile ile “ortak düşmana karşı” kurulan bir nevi ittifaktır.

Kirve aileler, normal dost olan iki aileden daha yakın ilişkiler geliştirmektedirler. Karşılıklı hitap ederlerken “kıribo”²¹⁹ sıfatını kullanırlar. Bu hitap, kirvelikten doğan yakın ilişkileri hatırlatıcı mahiyette olması münasebetiyle ilişkilerin “dostluk” havasında devam etmesine katkıda bulunmaktadır.

2.10. AŞİRET KÜLTÜRÜNDE BAZI DEĞERLER

Sosyal değerler, toplum içinde işleyen ve değerlendirmelerde kullanılan standartlardır. Bu yönüyle sosyal değerler, soyut duygu ve ideallerdir. Tavrı ve hareketlerin genel yöneticileri değerlerdir. Tavrı ve hareketler, davranışlar, hisler, düşünceler, vasıflar, kişi ve gruplar, amaç ve araçlar toplumsal hayatta değerlere göre mukayese edilir²²⁰. Toplumsal olan “iyi” ile “kötü” bu doğrultuda belirlenir.

2.10.1. Cesaret

Cesaretin, aşiret kültüründe çok önemli bir yeri vardır. Daha doğrusu bir aşiretliyi kıymetli kılan en önemli değerdir. Kürtçe’de cesaretli kişiye “mer” denilir. “Mer” aynı zamanda erkek kişi demektir. Dolayısıyla aşirette cesaretli olmak ile erkek olmak aynı manayı ifade eder. Dişinin karşıtı olarak erkek, cesareten yoksunsa, cinsiyet olarak erkek olmasının pek bir anlamı yoktur. Cesarete yüklenen aşırı derecedeki “aşkın-romantik anlam” bir çok kan davasına da zemin hazırlamıştır. Şan-şöhretin kutsandığı bir toplumda cesarete yüklenen bu anlam sebebiyle, başka türlü kendini topluma kazandırma imkan ve yeteneğinden yoksun olan, statü kazanmak veya mevcut statüsünü daha da pekiştirmek isteyen kişilerin başvurabileceği bir yöntem olması açısından cesur davranmak, çekicidir.

Aşiretli’nin cesareten anladığı şey, bir kişinin “haklı-haksız” kendi varlığını ortaya koyarak mücadele etmesi ve kavgacı olmasıdır. Cesaretin bu şekilde algılanması salt bir tanım değil, olumlayıcı manada değer yüklüdür. Bir çok defa “filanca adam şu kadar adam

²¹⁹ “Kırvem” manasında olup, kirve olanlar bir birlerine hitap ederlerken, isimlerinin önüne bu sıfatı koyarlar.

²²⁰ Dönmezer, a.g.e., s.253.

öldürmüş, çok yiğit biriydi” dediklerine şahit olduğumu ifade edebilirim. Ancak söz konusu “yiğitlerin” haklı yere mi yoksa haksızca mı insanları öldürdüğü? sorusunu sorguladıkları ise nadirdir.

“Yiğitliği, mertliği herkes kendisine mal etmek için kabileler, aşiretler arasında yarış yapılır. Öyle ki, bölge içinde bir adamın cesareti ve mertliği, öldürdüğü adamların sayısı ile ölçülür”²²¹.

“ölmek var, dönmek yok”, “erkek kuzu, bıçak için vardır” gibi atasözleri, cesaretin aşiret kültüründeki önemine işaret etmektedirler.

2.10.2. Fedakarlık

Aşiret türü yaşam tarzına sahip olan topluluklarda

“kültürel ve faydacı faaliyetler birbirinden ayırt edilemeyecek kadar kaynaşmış bir durumdadır. Faydacı faaliyetler adet ve anane çemberi içinde kültürel bir mana kazanır ve sosyal hayatın dokusuna böylece girer”²²². Fedakarlık da aslında böyle bir şeydir.

Kikan Aşireti’nde önemli bir diğer sosyal değer de fedakarlıktır. Özellikle akrabalar arasında fedakarlık karşılıklı birer borç olarak bilinir. Ve hiç kimse akrabası için yaptığı fedakarlığı minnet yapmaz. Bunu, yerine getirilmesi gereken bir vazife olarak görür. Onun için bir birlerine haksızlık etmiş, araları bozuk iki akraba aileden birinin başı belaya girdiğinde, diğeri hemen yardımına koşar.

Yörede sıklıkla borçlarından dolayı arazisini satacak düzeye gelen insanlara rastlanır. Bu durumda borçlunun yakın akrabaları özellikle birincil dereceden akrabaları, kendileri de ekonomik sıkıntı içinde olsalar bile aralarından para toplayarak akrabalarına yardım etmek suretiyle arazisini sattırmazlar. Bu tür örneklerle sıklıkla rastlanır.

Ancak insanlar her türlü fedakarlığı göstermelerine rağmen, yine de alttan alta bir birlerinin işlerini bozacak bir çelişki örneğini gösterecek şekilde kıskançlık özelliği sergilerler. Onun için de aşiretlilerden sıklıkla “akraban yoksa derdin yok” ve “bir kişinin başına ne tür bela geliyorsa akrabalarından gelir” serzenişini duyarsınız.

²²¹ Tezcan, a.g.e., s.57.

²²² Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Köy Sosyolojisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1988, s.222-223.

2.10.3. İntikam Almak

Aşiret kültüründeki gruplar ve bireyler arasında hak ve sorumluluklar bakımından karşılıklı ilişkilerde sürekli kendini gösteren “mutlak eşitlik” ilkesi, en bariz biçimde intikam alma olgusu içinde kendini gösterir. Her hangi bir tartışmada size hakaret eden, bir kavgada sizi döven, bir yakınınızı öldüren kişilerden intikam/“heyf” almak sadece bir hak değil, “onurunu kurtarmak” bakımından bir vazife olarak görülür. Onun için kendisine yapılan herhangi bir haksızlığa karşılık vermek istemeyen insanlar bile toplumsal baskılardan dolayı intikam almada kendini mecbur hissederler. Çünkü kendilerine yapılan herhangi bir haksızlığa ses çıkarmayan aile ya da kabilenin toplumsal itibarı zedelenir. Yerine göre bu “eksiklikleri” yüzlerine vurulur.

Diğer sorunlar için kendi hakkından feragat nispeten mümkünse de, öldürülmüş bir akrabanızın intikamını almada toplum aynı hoş görüyü göstermez. Çünkü “kan ancak kan ile temizlenir” hükmünce karşı tarafa mislince misillemede bulunmak hem bir “hak”, hem de “onuru kurtarmada” bir vazifedir²²³.

2.10.4. Erkeklik Olgusu

Kadın ile erkeğin toplumsal fonksiyonları net bir şekilde ayrıştırmıştır. Ve burada önemli olan şey her iki cinsiyetin, toplumun kendileri için belirlemiş olduğu rolleri oynamalarıdır. Ne kadının erkek rolüne girmesi pek hoş karşılanır, ne de erkeğin kesinlikle kadının rolüne girmesi kabul edilir.

“Erkeklik”, “kadınlık” karşısında öylesine yüceltilir ki, “zılamti” yani “erkek gibi olmak” ya da “erkek gibi davranmak” aşiretin erkek üyeleri için olmazsa olmaz davranış kalıbıdır. Çocuk yaştaki erkeklere, hem ailenin kadınları hem de erkekleri - özellikle lider

²²³ “1920’li yıllarda Suriye’de yaşayan “Sarhana”lar (Kikan Aşireti’nin bir kabilesi) ile bizim aile ortaklaşa kaçakçılık yapıyormuş (O zaman Türkiye ile Suriye sınırına daha mayınlar döşenmemişti). Aralarında alacak-verecek sorunu çıkmış. Bir gün köyümüzü basıp talanımıza vurmuşlar. Koyun ve davar sürülerimizi alıp gitmişler. Bu arada bizden dört kişiyi öldürmüşler. Öldürülenlerden biri amcamdı, biri de amcam oğlu. Diğer ikisi ise de akrabamızdı. Bizimkiler peşlerine düşüp hayvanları geri almışlar. Ben o zaman dört-beş yaşlarındaymışım. Zaman geçti, ben büyüdüm. Ve ailece intikamımızı almaya karar verdik. 1955’li yıllardı. Ben ve iki kardeşim Suriye’ye geçtik. Orada bir iki gün ahabplarımızın evinde kaldık. Oranın giyimine göre giyinerek iki kardeşimle yağışlı ve fırtınalı bir gecede düşmanlarımızın köyüne girdik. Gece dört sularında amcam ve amcam oğlunun ölümüne sebep olan ve aynı zamanda “Sarhana”ların lideri olan kişiyi ki o zamanlar 60-70 yaşlarındaydı, hanımı ve oğlu ile birlikte hayvanlarına yem vermek üzere ahıra doğru giderlerken evinin bahçesinde öldürdük. Ancak yanındaki küçük oğluna ve hanımına zarar vermedik. On beş sene önce bu kabile ile barıştık”. (Aktaran: Sinka kabilesi lideri Hacı Şakir Duyan)

konumundaki aileler - kadınlar içinde oturmaması, erkekler ile birlikte misafir odasında oturmaları telkin edilir. Onun için misafir olmadığı zaman da erkeklerin misafir odasında oturmaları tercih edilir. Örneğin Aşiret liderlerinin “aliye male” denilen, aile bireylerinin oturduğu kısma gidip çocukları ile oturmaları nadirdir. Onlar, misafir olsun olmasın genelde misafir odasında otururlar. Aşiret’te sürekli kadınların sohbetine katılan erkeğe “serpirek”²²⁴ yani “kadınsı erkek” derler ki bu sıfat erkekler için aşağılayıcı bir mana ifade eder.

Kendisine yüklenen misyon icabı kadının erkeğin rolünü üstlenmemesi bağlamında, örneğin herhangi bir kavgada bir kadının erkekler gibi kavgaya dahil olması hoş karşılanmaz. “Çünkü kavga, kadınların değil, erkeklerin görevidir”.

2.10.5. Cömertlik ve Misafirperverlik

Misafirperverlik ve cömertlik, en az yukarıdaki değerler kadar önemlidir. Aşiretliler “cömert davranan kişiler ile cimrilerin aynı düzeyde masrafları olur” sözü ile cömertliğin insanların mallarından bir eksiltmeye sebep olmadığına inanırlar.

Cesaret her aşiret ferdinden beklenen ve her aşiret bireyinin iddialı olduğu bir konudur. Ancak her aşiret ferdi kendi imkanları içerisinde cömertlik ve misafirperverlik göstermesine rağmen, bu konuda iddialı olan ve kendini çevreye ispatlamaya çalışanlar daha ziyade aşiret ağası, kabile liderleri ve geniş toprak sahipleridir. Bu, aynı zamanda liderler arası rekabette soğuk savaşın bir parçasıdır. İtibarı yükseltme ile cömertlik arasında doğrusal bir ilişki vardır. Ne kadar cömert iseniz, o kadar değerlisinizdir. Bu anlayış öylesine yüceltilmiştir ki, tamamen bir gösteri niteliğini kazanmıştır. Yıllar önce aşiret ağaları ile bazı kabile liderleri “cefni” denilen, yedi sekiz kuzunun etinin sığabileceği büyüklükteki tepsilerde yüksek statülü misafirlerine yemek ikram ederlerdi. Bu sadece bir ikram değil, aynı zamanda “ailesinin şerefi için” malını ve servetini bu şekilde harcayabileceğinin cesaretini, dosta-düşmana göstermenin bir biçimiydi.

Aşiret’in ileri gelenlerinden biri bir misafirlğe gittiğinde eğer yemek yiyecekse, yemeğin şu özellikleri göstermesi kaçınılmazdır:

- Misafir bir kişi de olsa mutlaka ya bir kuzu ya da oğlak kesilecektir. Örneğin hindi ya da tavuk eti ikram edilmez. Bu çok ayıp bir şeydir. Aynı zamanda kesilen hayvanın bütün etinin “kelle”si ile birlikte mutlaka tepsinin üzerine

²²⁴ Bire bir manası, “kadın kafalı” demektir.

konulması gerekir. Misafir için “kan akıtmak” ve “kelle”yi tepsinin üzerine koymak, misafire gösterilen değerin ifadesidir. Aşiretlilerin “kelle olmayan, kelle yiyemez” sözü, yukarda anlattıklarımızı kısaca anlatan bir ifadedir.

- Aynı zamanda her misafir için ayrı bir hayvan kesilir. Örneğin A şahsı için yemek yapılıyorken, ardından gelecek bir misafir olursa onun için de ayrıca bir hayvanın (kuzu, oğlak) kesilmesi gerekir.

Ancak şunu hemen belirtelim ki, bu katı kurallar yavaş yavaş eski katılığını kaybetmektedir. Değişen hayat koşulları ile birlikte artan nüfus ve ekonomik koşulların zorluğu bu geleneklerin törpülenmesine neden olmuştur²²⁵.

2.10.6. Namus

Aşiret’te namus, cinsiyet ile özdeş olarak kadın ile aynı manada kullanılmaktadır. Bunun yanında yukarda anlattığımız “cesaret”, “misafirperverlik ve cömertlik”, “fedakarlık” “erkeklik olgusu” ile ilişkilendirilmekte ve “intikam almak” gibi değerlerden yoksun insanlara “benamus” - “namussuz” denmektedir. Bir aşiretlinin namusu için yapamayacağı şey yoktur.

“Geleneksel köy toplumlarında namus, en değerli manevi bir öğedir. Namusuna leke sürecek her olay, evin erkeğini her türlü suçluluğa yöneltecek hareketlere sevk eder”²²⁶.

Onlara göre, insan namusu için yaşar; hayata anlam veren en önemli değerlerden biridir, namus.

2.10.7. Ağırbaşlılık

Ağırbaşlılık ve olgunluk sadece erkekler için değil aynı zamanda kadın için de istenen bir davranış biçimidir. Bir insan “ağırbaşlı” olduğu sürece kıymetlidir. “Sıvık” yani olgun olmayan, ne kadın ne de erkek muteberdir. Özellikle kız istemede kızın tutum ve davranışlarına dikkat edilerek olgunluk ve ağırbaşlılığı göz önünde bulundurulur. Bundan

²²⁵ Yakın bir zamana kadar misafire evin önünde kanı akıtılan hayvan ikram edilirken, şimdi daha ekonomik olması açısından misafirlerin sayısına göre kasaptan et ve kelle alınmak suretiyle eski gelenek şekli de olsa devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

²²⁶ Tezcan, a.g.e., s.53.

dolayı yeterince ağırbaşlı bulunmadığı için fizik olarak beğendikleri halde gelin olarak almaktan vazgeçtikleri kızlar olur.

Az konuşma, “ciddi” şeyler konuşma, temkinlilik, her insanı muhatap kabul etmeme, çok alıngan olmama, aleyhinde konuştuğu söylenen insanlar için - doğru ve yanlışlığını sınımadan - hemen bir tepkide bulunmama, ağırbaşlılık için belli başlı kriterlerdir.

Bir topluluk içinde otururken ilk oturulan yer neresi ise topluluktan ayrılıncaya kadar yerini değiştirmemek, yine ağırbaşlılığın bir göstergesidir. Aynı zamanda ikide bir oturma pozisyonunu değiştirmek de doğru bulunmaz. Bu “ağırbaşlı olmamanın” yani “sıvık” olmanın bir nişanıdır. Hatta bazı ileri gelenlerin bağdaş kurup bu şekilde üç dört saat pozisyonunu değiştirmeden oturduklarına şahit olunur.

Kısacası ağırbaşlılık, kişinin sosyal ilişkilerindeki tutumlarından tutun da oturup kalkmasına kadar belli bir disipline uymayı gerektiren davranış kalıplarını içerir.

2.11. EĞLENCE BİÇİMLERİ ve BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME

2.11.1. Düğünler

Kıran’da köylerde eğlenmenin pek alternatifleri olmadığından olsa gerek, düğünler normal bir evlilik töreninden ziyade insanların eğlendiği bir eğlence havasında ortalama yedi gün devam eder. Yedi gün boyunca çevre köydekiler ile damat ailesinin mensubu olduğu kabilenin üyeleri, akşam damat evinde toplanır ve gece saat on ikiye kadar ya kaset çalar ile ya da yöresel sanatçıların söylediği yöresel oyun havaları ve bu oyun havalarına uygun “çırızı”, “dilan”, “zizo”, “bablekan”, “şerzdzin” türü oyunlar eşliğinde, evin bahçesinde eğlenirler.

2.11.2. Televizyon Seyretme

Her evde televizyon bulunmaktadır. Ve insanlar akşamları daha çok televizyon seyrederek zaman geçirmektedirler. Hemen hemen her evin damında bir uydu anteni bulunmaktadır. İnsanlar bu uydular yardımı ile Avrupa’dan Kürtçe yayın yapan televizyon kanallarını seyretmektedirler.

Son zamanlarda CD ve VCD türü teknolojik aletler bir çok eve girmiş durumdadır. İnsanlar bu aletlerle hem film seyretmekte, hem de müzik dinlemektedirler.

2.11.3. Müzik

Zaman geçirmenin bir diğer yolu da müzik dinlemektir. Daha çok Kürtçe müziğin dinlendiği evlerde aynı zamanda Türkçe müzik de dinlenmektedir. Müzikler ya yukarda da ifade ettiğimiz gibi televizyon, CD ve VCD ile ya da kaset çalarla dinlenmektedir.

2.11.4. Dengbejlilik (Ozanlık)

Dengbejlilik, bir ses sanatçısının yaşanmış bir kan davasını, bir aşk konusunu ya da bir siyasi olayı gerçeğine uygun ya da destanlaştırarak, müzikal bir nağme ile, söz konusu olayı ya da konuyu edebi bir takım kıstaslar (sözler arasında müzikal uyum, olayı betimleme, benzetmeler yapma, ironi, mübalağa) çerçevesinde anlatma biçimidir. Dengbejliğe konu teşkil eden olay veya konuyu dengbejlilik sanatına uygun hale getirmeye ise “stran” (şarkı) denir. Uzun müzik parçalarından oluşur. Bir saat süren stranlar vardır. Kikan’ın en önemli dengbejleri (Ozan) Mahmude Hese, Izedino, Hesene Beze’dir.

Ünlü Rus araştırmacı Kürdolog Bazil Nikitin, dengbej tarzı ile ilgili şunları söylemektedir:

“Türkücü, uzun mısralarda sözcükleri hızla ve üst üste yığarak okur, kısa mısralarda da onları iyice uzatır, sonra sondan bir önceki hecenin - sanatsal bir uyumla ve olağanüstü uzun bir biçimde - üstüne basarak durur, son hece ise hemen hemen ölümlük olduğu gibi ve bir soluk halinde, vurgusuz çıkar ağzından, ama onda da uyumlu bir makam seyri, şiddetli bir titreşim vardır”²²⁷.

Dengbejlilik çok köklü ve eski bir sözlü anlatım biçimidir. Özellikle televizyonun olmadığı yıllarda insanların zaman geçirdiği en önemli dinletiydi. Eskiden dengbejler köy odalarında “stran” söyleyerek ağıy ve misafirlerini eğlendirirlerdi. Onun için ağaların özel dengbejleri vardı. Dinleyeciler sadece bir müziği dinlemiş olmuyorlardı, içerdiği aşk, kan davası ve siyasi olaylar ile aşiret kültürünü ediniyorlardı. Bugün dengbejlilik, eski öneminden çok şey kaybetmiştir. Bütün Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde en çok bilinen

²²⁷ Bazil Nikitin, **Kürtler**, İstanbul, Cilt:1-2, Deng Yayınları, 1994, s.460-461.

belli başlı bir kaç dengbej ise Evdale Zeynike (bütün dengbejlerin babası kabul edilir), Khrabete Khaço ve Şakıro'dır.

Yukarda da ifade ettiğimiz gibi işlenen konular bakımından dengbejlik genel olarak üç kısma ayrılır: Kan davalarını konu edinen stranlar, siyasi stranlar ve aşk stranlarıdır.

Kan davalarını konu alan stranlarda iki aile arasında çıkan kan davaları baştan sona kadar anlatılır. Olayın sebepleri, iktidar mücadelesi, fitne, gurur, cesaret ve trajedi işlenen belli başlı konulardır²²⁸. Bu tür stranların, olaylarda geçen bazı şahısları kahramanlaştırması sebebiyle kan davalarını özendirici bir etki yarattığını söyleyebiliriz. Bu olumsuz yönlerinden dolayı da bu tür stranlar için zaman zaman “fitne stranları” denmektedir.

Siyasi stranlar, devlete karşı baş kaldırmış gruplara önderlik eden insanların mücadelelerini anlatan olaylardır²²⁹.

Aşk stranları ise, tema olarak bir birlerine aşık olmuş kız ile erkeklerin hikayelerine dayanmaktadır. Kavuşmaları zor olan ağa kızı ile sıradan bir köylü ya da Müslüman bir kız ile Yezidi bir gencin hikayesi gibi temalar içeren hikayelerdir²³⁰.

2.11.5. Şevbıherk

Şevbıherk, akşamdan başlayarak gece saat on ikiye kadar devam eden sohbetlere denir. Bu sohbet için bir grup insan ya misafir odasında ya da bir evde toplanarak sohbet etmek suretiyle zaman geçirirler. Şevbıherke ailece de gidilir, ancak kadınlar ayrı oturur. Şevbıherklerde televizyon açılmaz, sadece sohbet edilir. Şevbıherklerde, yörede olup bitenler, siyasi konular, ticari ve parasal konular konuşulur. Ayrıca espri yeteneği olanlar esprileri ile topluluğu neşelendirirler.

2.11.6. Spor

Gençler için en önemli zaman geçirme ve eğlenme aracı futbol oynamaktır. Her köyde top oynanmaktadır. Bazı köylerde top oynamak için futbol sahası vardır. Hafta sonları köyler birbirlerini ziyaret ederek maç yaparlar. Ancak bu maçlarda kavgalar çıktığı için köyler arası spor etkinlikleri fazla gelişmemektedir.

²²⁸ Kan Davası Stranlarının bazıları şunlardır: “Mala Şeyh Emer ile Mala Heci Sinan”, “Eme Goze”, “Hese Bırahim ile Mala Emine Perihane”, “Devreşe Evdi”.

²²⁹ Siyasi Stranlar: “Mala Usıve Seydo, Mala Eli'ye Unıs”, “Bışare Çeto”, “Eli'ye Bete”, “Evdırırhmane Paşe”.

²³⁰ Aşk stranları: “Kırıbe Sinan”, “Cebeliye Hekari ile Bınevşa Narin”, “Delal”, “Sıyabend ile Hace”.

2.12. AŞİRET HUKUKU

“Toplumsal yaşantının, bir takım kurallara uygun olarak cereyan ettiği ve böylece insan ilişkilerinin belirli bir düzen içerisinde oluşup geliştiği bir gerçektir”²³¹. Belli gruplar halinde yaşayan her topluluk, toplumsal düzeni sağlamak ya da “adaletin yerine gelmesi” için kurallardan oluşan bir hukuk sistemini yaratması gerekir. Aksi takdirde söz konusu topluluğun varlığını devam ettirmesi zordur. Dengeleyici bir güç olarak hukuk kurallarının olmaması, topluluğun kaosu içine girmesi demektir.

Hukuku, biçimsel açıdan “toplumsal yaşantıdan doğan ilişkileri, adaleti gerçekleştirmek üzere düzenleyen kurallar”²³², amaç bakımından da “toplumun genel yararını veya bireylerin ve toplumun ortak iyiliğini sağlamak amacı ile konulan ve kamu gücü ile desteklenen kuralların bütünü”²³³ olarak tanımlayabiliriz.

Kıran Aşireti’nde, adam öldürme, kız kaçırma, alacak-verecek ile çek-senet meseleleri, toprak ve sınır uyuşmazlıkları gibi toplumsal anlaşmazlıkları aşiret liderleri ile ileri gelenleri arabuluculuk yaparak çözmeye çalışırlar. Eğer bu yoldan sorun/sorunlar çözülmezse, taraflar söz konusu anlaşmazlıkları çözmek için Modern, Örfi ve Şer’i olmak üzere üç hukuk uygulamasına başvururlar. Ancak bu hukuk biçimlerinden daha çok Modern ve Örfi Hukuk’a başvurulur. Nadiren de Şer’i yoldan meseleler halledilir.

2.12.1. Şer’i Hukuk

Günümüzde, bir çok İslam ülkesinde uygulanmakta olan İslam hukukunun esas kaynağı Kur’an’dır. İslam hukuku olan Şeriatın temelini Kur’an oluşturmaktadır. Kur’an’ın yanında ikinci önemli İslam hukuku kaynağı Peygamber’in sözleri ve davranışlarıdır. Peygamber’in sözlerine “hadis”, davranışlarına da “sünnet” denilir. Bu iki kaynağın yanında İslam bilginlerinin birleştikleri kurallar ile “kıyas” veya “icthad” denilen kaynaklar da İslam Hukuku’nun diğer kaynaklarıdır²³⁴.

Aşiret çok nadiren bu yoldan sorunlarını çözer. Böyle bir yola baş vurulduğunda şeriat hukuku konularına vakıf bir din adamına (imam ya da şeyh) gidilerek sorun çözülmeye çalışılır.

²³¹ Mesut Önen, **Hukuk’un Temel Kavramları**, İstanbul, Der Yay., 1991, s.2.

²³² **A.e.**, s.5.

²³³ Şeref Gözübüyük, **Hukuka Giriş ve Hukuk’un Temel Kavramları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998, s.5.

²³⁴ **A.e.**, s.14.

2.12.2. Örfi Hukuk

Örfi Hukuk, toplumsal hayat içinde uygulamalar sonucunda doğan, uygulanması konusunda bireylerde bir inancın oluşmasına neden olan ve devlet müeyyidesi ile desteklenen hukuk biçimidir²³⁵. Tanımdan da anlaşıldığı gibi Örfi Hukuk üç koşula bağlıdır: Süreklilik, genel inanç ve devlet desteği. Görüldüğü gibi Örfi Hukuk'un, bilim literatüründe hukuk niteliğini kazanabilmesi için devlet müeyyidesi ile desteklenmesi gerekmektedir. Oysaki bizim burada, Örfi Hukuk'tan kastımız, ilk iki koşula göre oluşmuş ve devlet müeyyidesi yerine, toplumun "sözlü vaadi"nin geçerli olduğu hukuk ve adalet anlayışıdır.

Örfi Hukuk, Aşiret'te sorunların çözümünün bir aygıtı olarak başvurulacak hukukun bir biçimidir. Hem şer'i hukuk, hem de örfi hukuk yoluna başvurabilmek için anlaşmazlık konusunun objelerinin bu konuda anlaşmaları gerekir. Tarafların hangi hukuk yoluna başvuracakları gibi, kime gidecekleri konusunda da aralarında anlaşmaları gerekir. Örfi yoldan sorunların çözümünde ağa, makul ve aşiretin belirli ileri gelenlerine gidilir. Herkes bu konuda hakem rolünü oynayamaz. Sosyal konulara vakıf ve toplumsal vicdanlarına güvenilen insanlar ancak hakem rolünü oynayabilirler²³⁶.

2.12.3. Modern Hukuk

Kikan Aşireti'nde başvurulacak bir diğer hukuk ise modern hukuktur. İnsanlar yerel sorunlarda mahkemeye intikal eden olaylarda mahkemenin verdiği kararlar tatmin olmamakta, ancak mahkeme yoluna başvurmadan da geri kalmamaktadırlar. Örneğin bir kavga ya da adam öldürme olayında mağdur olan taraf genellikle hem mahkemeye başvurarak karşı tarafa zarar vermek istemekte, hem de kendi çözüm yollarına başvurarak karşı taraftan intikam almaktadır.

Burada önemli olan nokta, hangi hukuk yolunun aşiretliler için bağlayıcı olduğudur. Eğer iki aile mevcut sorunlarını çözmek için şer'i veya örfi yola başvurmuşlarsa, buradan çıkan karar her iki taraf için de bağlayıcıdır. Bu karar sonrası herhangi bir çekişme veya anlaşmazlık beklenmez. Çünkü insanlar bu mercilerden çıkan kararları bağlayıcı kabul ederler. Ancak alınan kararın taraflar açısından bağlayıcılığı, modern hukukun uygulayıcısı

²³⁵ Önen, a.g.e., s.104, Gözübüyük, a.g.e., s.52.

²³⁶ Günümüzde, aşiret içi sorunlarda Örfi Hukuk yolu ile hakem rolü oynayan bazı kişiler şunlardır: Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu (Kikan Aşiret Ağası), Hacı Şakir Duyan (Sinka kabilesi lideri), Ferhan Kılıç (Şükura kabilesi lideri), Sıma'ile Bedrane Eli Ağa (Şükura kabilesi), Mehmet Ali Yiğit (Dırbasi-aşiretin Halacan kolundan), Hacı Bışar Ertaş (Heseneka kabilesinin lideri).

mahkemelerin verdiği kararlar için söz konusu değildir. Yani bir kişi hem mahkemeye başvurarak hakkını arayabileceği gibi diğer taraftan gelenek yolu ile de karşı tarafa zarar vermek ister. Adam öldürme suçundan yıllarca hapiste yatan kişinin, hapisten çıktıktan sonra öldürülmesi veya bu cezanın katilin akrabalarından birine tevcih ettirilmesi, mahkeme kararlarının aşiretlilerin vicdanında “adaletin yerine geldiği” biçiminde yer etmediği anlamına gelmektedir.

2.13. AŞİRET’İN DEVLET İLE İLİŞKİLERİ

Devlet toplumsal hayatın her alanına girer. Üretim ilişkilerinin düzenlenmesine, uyuşmazlıkların çözümüne, iç ve dış tehdit karşısında savunma güçlerinin örgütlenmesine, toplumsal davranış kalıplarının çerçevesinin çizilmesine ve ideolojik konular gibi bir çok alanda müdahalede bulunur. Devlet bu uğraşlar için iktisadi, örgütsel, askeri, hukuki ve ideolojik araçlar kullanır²³⁷. Aşiretler, bu araçları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için devlet kurumları ve görevlileri ile iyi ilişkiler kurmaya çalışırlar. Aşiretler’in bu tutumunun farkında olan devlet ise, özellikle bölgenin güvenliği ve ulusal çıkarlar için bu yakın ilişkileri sürdürmek ister. Dolayısıyla, aşiret-devlet ilişkisi iki taraf için de yararlıdır.

Kıran Aşireti’nin liderleri pozisyonundaki kişiler, mümkün olduğu kadar devlet ile iyi geçinmeye çalışırlar. Görüştüğümüz aşiret ağasının misafir odasına bitişik ve kapısı misafir odasına açılan, koltuklarla döşenmiş küçük odanın ortasında bulunan masanın üzerindeki Türk bayrağı devlete olan bağlılığının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Aşiret üst kimliğini esas alan liderler için önemli olan sistemin ideolojik aygıtları ile ilgilenmekten ziyade, aşiret ideolojisini ayakta tutabilmektir. Bu nedenle, devlet ile ilişkiye girerlerken amaçları, kendilerini özdeşleştirdikleri aşiret ya da kabilenin çıkarlarını korumaktır. Bundan dolayı, İçselleştirilmiş bir aşiret kimliği içinden bakıldığında, aşiretlilerin siyaset alanında “ilkesiz” davrandıklarını söyleyemeyiz.

Aşiret’in devlet ile girdiği bir diğer ilişki biçimi de, yerel çekişmelerde kendilerini güçlü kılmak için bazı kişilerin ispiyonculuğa varan düzeyde ilişki geliştirmeleridir. Bruinessen de bu ilişkiden bahsetmektedir²³⁸.

Devlet bürokrasisi, aşiretlilerin kendileri ile olan yakın ilişkilerinden memnun olduğu gibi bu ilişkiyi devam ettirmek de istemektedir. Araştırmacının bir kaç sene önce bir

²³⁷ Cem Eroğul, **Devlet Nedir?**, Ankara, İmge Yayınları, 1999, s.54.

²³⁸ Bkz. Bruinessen, **a.g.e.**, s.296.

yerel televizyon kanalında bölgedeki illerden birinin valisinin, aşiret kültürünü övdüğüne şahit olması, devlet-aşiret ilişkilerinin niteliğini anlamamız açısından önemli bir örnektir. Nitekim Mardin valisinin Hacı Abdulkadir Bey'e, misafirperverliğinden dolayı takdim ettiği takdirname, misafir odasının duvarında asılı durmaktadır.

Devlet esas olarak iki sebepten dolayı aşiretlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Birincisi, aşiret üyeleri üzerinde aşiret ya da kabile liderlerinin sözünün geçiyor olması ve devletin bu liderler üzerinden bölgede mahalli sorunları çözmek ve asayişini temin etmek istemesi. İkincisi ve daha önemlisi, aşiretleri ayakta tutmak suretiyle, aşiret üst kimliğinin devamı sağlanmaya çalışılmaktadır. Çünkü, aşiret ya da kabile üst kimliğinin çözülmesi halinde onun yerini alacak olan kimlik etnik kimlik olacaktır. Beşikçi, 1969 tarihli "Doğu Anadolu'nu Düzeni" adlı çalışmasında, bölgedeki kapitalist ilişkilerin aşiret kimliğini yok ederek, onun yerine etnik kimliği ikame ettireceğini ifade etmektedir²³⁹.

Siyasetçilerin aşiretlerle olan yakın ilişkileri ise büyük ölçüde parti merkezli pragmatik esaslara dayanmaktadır. Özellikle 1945'ten sonra çok partili hayata geçilmesi ile birlikte aşiretler, siyasi partiler için bir oy deposu olma özelliğini kazanmış, ve her ideolojiden parti, özellikle de sağ partiler bundan yararlanmak istemişlerdir. Böylece çok partili hayata geçiş aşiretçiliğe işlerlik kazandırmıştır. Politikacılar tek tek seçmenleri ikna etmek yerine, aşiret liderleri ve şeyhler ile yakın temasa geçerek blok halinde oyları partilerine kazandırmanın daha az maliyetli olduğunu ve daha az çalışma gerektirdiğini görmüşlerdir. Siyasi partilerin aşiretlerle ne kadar yakın ilişki içinde olduklarını bölgeden seçilen milletvekillerinin geldikleri sosyal tabaka ve sınıftan anlamak mümkündür. Nitekim 1991 milletvekili genel seçimlerine kadar Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden seçilen milletvekillerinin %90'ı ağa, bey veya şeyhtir ya da aşiret kökenlidir²⁴⁰.

1999 Milletvekili Genel Seçimi'nde, Urfa'da parti yandaşlarının arabalarının ön camına büyük puntolar biçiminde mensubu oldukları aşireti yazmış olmaları ve bu şekilde siyasal partilere güçlerini göstermeleri, parti sisteminin aşiret temelli yapıya yeni bir işlerlik kazandırdığı yönündeki iddiamızı destekler mahiyette bir kanıt olabilir.

Ancak 1991 seçimleri ile birlikte aşiret kültürünü esas alan adayların milletvekili seçilme geleneği, HEP'in (Halk'ın Emek Partisi) SHP ile ittifak kurarak seçime girmesi ve

²³⁹ Beşikçi, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, s. 529.

²⁴⁰ Özer, **a.g.e.**, s.314.

bölgeden en çok oyu alan ve en çok milletvekili çıkaran ittifak olarak çıkması üzerine bozulmuştur²⁴¹.

2.13.1. Bürokrasi ile İlişkiler

Bölgede aşiretler, hem sivil, hem de askeri bürokrasi ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır.

2.13.1.1 Sivil Bürokrasi ile İlişkiler

Aşiret, hem yerel hem de merkezi bürokrasi ile sürekli iyi ilişkiler içinde olmaya dikkat etmektedir. İlişkiler daha çok yerel bürokrasi düzeyindedir. Liderler bürokrasi ile geliştirdikleri ilişkiler sayesinde hem maddi çıkar elde etmektedirler, hem de aşiret ya da kabile içinde itibarlarını arttırmaktadırlar. Vali, kaymakam, savcı, hakim, posta müdürü ya da başka bir makamı temsil eden kişiler için “benim dostumdur” diyerek çevresine “hava atan” kişilere sıklıkla rastlanmaktadır. Bir insanın devlet bürokrasisinde ne kadar dostu varsa çevresi içinde itibarı o oranda artmaktadır. Zaten aşirette lider olmanın bir vasfı da devlet erkânı ile iyi ilişkiler kurabilmekten geçmektedir.

Bürokrasi ile ilişki kuranlar genelde ağa, makuller ve büyük toprak sahibi kişilerdir. Yol, su, elektrik, okul gibi ihtiyaçları olan bir köyün temsilcisi, eğer bu işlerle ilgilenen devlet dairesindeki yetkilileri tanıyorsa normal prosedürden çok daha erken bir zamanda köyün sorununun giderilmesini sağlayabilir.

Aynı şekilde savcı ve hakimlerle iyi ilişki halinde olan kişiler, yargıyı, kavgalı oldukları kişilere karşı kendi lehlerine kullanabileceklermiş gibi bir izlenimi çevrelerine verirler. Ve genelde insanlar da buna inanırlar.

2.13.1.2. Askeri Bürokrasi ile İlişkiler

Kıkan Aşireti'nin yaşadığı kırsal kesim, güvenlik birimi açısından jandarmaya bağlıdır. Dolayısıyla kavgalarda, kan davalarında, hırsızlık olaylarında, yakın bir zamana kadar sınırdan geçiş yapılan kaçakçılık olaylarında, kısacası güvenlikle ilgili bütün konularda aşiretin muhatap olduğu güvenlik birimi askerlerdir. Bunun için hem Kızıltepe merkez komutanlığı, hem de Şenyurt karakol komutanlığı başta olmak üzere, köylerden sorumlu

²⁴¹ A.e., s.319.

karakollarla²⁴² yakın ilişki halindedirler. Çünkü bu yakın diyaloglar sayesinde, ortaya çıkan sorunların önemli bir bölümü, mahkemeye intikal etmeden bir şekilde halledilmektedir. Bir çok insan askeri bürokrasi ile girdiği yakın diyalog ile çevresinde itibarını arttırmaya çalışır. Kısacası devletle olan ilişkiler, yöresel iktidar mücadelesinin bir parçasını oluşturmaktadır.

2.13.2. Siyasi Partiler ile İlişkiler

Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi ile, özellikle de Demokrat Parti (DP)'nin iktidara gelmesiyle beraber, patronajın modern biçimi olan parti patronajı²⁴³, güç kazanmaya başlamıştır. DP'nin kırsal kesimde makine görevini iyi görmesi, köylülerin büyük çoğunluğunun desteğini alarak iktidara gelmesini sağlamıştır²⁴⁴.

Daha önce de belirttiğimiz gibi aşiretliğin devlet gücünü elinde bulunduran erkler ile olan diyalogları büyük ölçüde yerel çıkarlara dayanan ilişkilerdir. Bu ilişkiler, kendi çevresine nüfuz etme alanını genişletmekten devlet kredisi kullanma imkanı elde etmeye, köyün alt yapı hizmetlerini iyileştirmeye²⁴⁵ ve nadir de olsa oyları para karşılığı satmaya kadar uzanan farklı çıkar ilişkilerine dayanmaktadır.

Hızlı kentleşmenin otarşik ekonomiden Pazar ekonomisine geçişin hakim olduğu orta düzeyde sosyo-ekonomik gelişme gösteren ortamlarda, geleneksel saygı ve itaat, yerini çikara dayalı ilişkilere bırakmaktadır. İktidar sahipleri ile seçmenler arasındaki ilişki karşılıklı taviz gerektiren iki yanlı bir nitelik kazanır. Bu durumda herhangi bir kamu kuruluşuna atama, ayrıcalıklı işlemlerden yararlandırma, para yardımıyla bulunma gibi çıkarlar arz

²⁴² Türkiye-Suriye sınırı boyunca, sınıra yakın hemen her köyün bir karakolu vardır.

²⁴³ Daha önce Birinci Bölüm'de "patronaj ilişkisi" alt başlığında ifade ettiğimiz gibi modern anlamda patronaj ilişkisi, devletin ekonomiye müdahalesinin arttığı ve patronun devlet imkanlarını uyarılmış seçmenlere sunduğu ilişki biçimidir.

²⁴⁴ Sarıbay, **a.g.e.**, s.159.

²⁴⁵ "Bizim için önemli olan partinin bize sağlayacağı yol, su, elektrik, kredi gibi imkanlar ile akrabalarımızı işe yerleştirme vb. gibi çıkarlardır. Bu seçimde AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)'ye oyunu veren kişi, bir başka seçimde CHP'ye oyunu verebilir." (Aktaran: Erbanı kabilesi lideri Zeki Çeçen).

Bu konu ile ilgili bir başkasının aktardığı bilgiler ise şöyledir: "Kikan Aşireti daha çok sağa oyunu verir. Çünkü sağ partiler sürekli iktidardadır. Daha önce CHP'ye oy verenler bu geçen seçimde (3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimi) Adalet ve Kalkınma Partisi'ne oyunu verdi. Çünkü insanlar AKP'nin iktidara olacağını tahmin ediyordu. İktidara partisinin yardımı ile köylüler köylerinin yolunu asfaltlatmakta, köylerine kuyu kazdırmakta ve buna benzer ihtiyaçlarını temin edebilmektedirler. Ayrıca çocuklarını ve akrabalarını işe yerleştirebilmektedirler." (Aktaran: Ferhan Uluç).

edildiği gibi, bayındırlık hizmetleri götürmek, okul yaptırmak şeklinde semt ve köylere de arz edilebilir²⁴⁶.

Ancak aşiretin yerel ve merkezdeki siyasetçilerle olan ilişkilerinin, tümüyle patronaj ilişkiler çerçevesinde cereyan ettiğini söylemek doğru olmaz. Patronaj ilişkilerin yanı sıra aşiret mensuplarının siyasi partilerden herhangi birinin yanında yer almalarını, görüştüğümüz 18.04.1999 tarihli Milletvekili Genel Seçimi'nde DYP Mardin milletvekili adayı olan M. Ali Kılıç Bey'in de bize verdiği bilgilerden yararlanarak, şu saiklere bağlayabiliriz:

- Aşiret içinde aralarında ciddi manada kırgınlık ya da kan davası olan kabileler veya sülaleler aynı partiyi desteklemezler. Çünkü bir partiyi desteklemek sadece seçimden seçime oy verme davranışından ibaret değildir. Seçim dönemlerinin dışında da partililerle sürekli diyalog halinde olurlar. Böyle bir durumda araları bozuk iki grubun aynı yerde yer almaları zordur.
- Geleneksel olarak sağ veya sol partilere oy veren kabile ya da sülaleler vardır. bu şekilde davrananlar, yelpazenin sağ ya da solunda kalmak şartıyla parti değiştirebilirler. Bazı durumlarda bir takım çıkarlar sebebiyle bazı seçimlerde saflar değiştirilse (sağ yerine sol görüşlü partiyi desteklemek gibi) de, bu geçici bir durumdur. Ancak bu şekilde politik bir duruş sergileyenler de parti kanalıyla bir takım çıkarlar (akrabalarını işe yerleştirme, eş-dostun bürokratik işlerini takip etme, kredi temini vb.) elde etmektedirler.
- Hiçbir maddi çıkar beklentisi içinde olmadan, tamamen belli bir ideolojik kaygı ile parti destekleyip, oy kullananlar vardır. Bunlar daha çok Kürt sorununa vurgu yapan HEP çizgisinden gelen partilerin seçmenleridir. Ancak kırsal kesimde bir takım kaygılardan dolayı, bu şekilde oy kullananlar, şehirde bu biçimde oy kullananlara göre daha azdır.
- Çok nadir de olsa para karşılığı oyların satıldığı da olmaktadır. Nitekim 3 Kasım 2002 Seçimleri'nde bazı milletvekili adaylarının oyları para ile satın aldıklarına

²⁴⁶ Sarıbay, a.g.e., s.158.

dair çok sayıda duyum aldık²⁴⁷. Ancak oyların para ile satıldığına dair duyumlar en çok bu seçim döneminde gündeme geldi. 2002 Milletvekili Genel Seçimleri'nin, Türkiye'nin önemli bir ekonomik krizi dönemine denk geldiğini unutmamak gerekir. Bu seçim döneminde oyların para karşılığı pazarlık konusu yapıldığına dair şöyle bir olayın yaşandığı ifade edilmektedir:

Mardin bağımsız milletvekili adaylarından biri, seçim öncesi oyları para ile satın almaktadır. Bu teklifi Kikan Çırkan'a ait X kabilesine götürür. Kabileye mensup ailelerden iki üç tanesinin maddi durumu kötüdür. Maddi durumu kötü aileleri sıkıntıdan kurtarmak için kabile lideri ile kabile üyelerinin bir kısmı para teklifine sıcak bakarlar. Makul teklifi kabileye götürür. Ancak kabilenin başka üyeleri de bu paradan pay almak isterler. Sonuçta para konusunda anlaşamadıkları için kabileden böyle bir karar çıkmaz.

- Bazıları da tamamen ahabplık ve dostluk ilişkilerine dayanarak, sempati duydukları adayı (milletvekili, belediye başkanı, il genel meclis üyesi) desteklerler. Bütün bunların yanında, güçlü ailelerin parti başkanlığı, il genel meclis üyeliği, milletvekilliği ve belediye başkanı adaylığı elde etmek için, ya da patronaj ilişkiler çerçevesinde parti tercihinde bulundukları söylenebilir²⁴⁸.

Şimdiye kadarki seçimlerde Aşiretten milletvekili olarak 4, belediye başkanı olarak 2, genel meclis üyesi olarak da çok sayıda insan seçilmiş bulunmaktadır. Kikan Aşireti'nden

²⁴⁷ “Kabile liderimizin maddi durumu kötüydü. Sağ görüşlü önemli partilerden birinden bazı milletvekili adayları (2002 Milletvekili Genel Seçimi) Ona kabilenin oylarını kendilerine verme karşılığında para yardımında bulunacaklarını vaat ettiler. Bunun üzerine O da akraba köylerini gezerek, söz konusu partiye oylarını vermelerini istedi. Ve kabile mensuplarının tümü (dört köy) bu partiye oylarını verdiler.” (Aktaran: İsmi vermek istemeyen bu kabileye mensup biri).

²⁴⁸ “1995 Seçimleri'nde (24 12 1995 Milletvekili Genel Seçimi) bizim kabile üç parçaya ayrıldı. Bir kısmımız Refah Partisi'ne, bir kısmı (kabile lideri ve onunla birlikte hareket edenler) Anavatan Partisi'ne (aslında seçimden bir iki gün önce Doğru Yol Partisi'ne vermeyi düşünüyorlardı), bir kısmı da Doğru Yol Partisi'ne oyunu verdi. 1999 Seçimleri'nde (18 04 1999 Milletvekili Genel Seçimi) birlikte hareket edelim denildi. Amaç bir encümenlik çıkarmaktı. Bunun üzerine daha önce DYP ve ANAP'ta yer alanlar ile birlikte – kabile bir bütün olarak - Refah Partisi'ne geçtik. İki gün sonra encümenlerin sırası belli oldu. Encümen adayımıza birinci sıra verilmediğini görünce (adayımıza üçüncü sıra verildi) RP'den ayrılarak büyük bir törenle DYP'ye geçtik. 1999 Seçimleri'nde kabilemiz bir bütün olarak DYP'ye oyunu verdi.

3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nde de kabilemiz DYP'yi desteklemeye karar verdi. Ancak seçimden bir ay önce milletvekili adaylarının belli olması üzerine bir kısmımız DYP'nden ayrıldı. Çünkü bize milletvekili adaylığını verecekler diye DYP'ye geçmiştik. Bu olmayınca kabile iki kısma ayrıldı. Kabile liderimiz ve onunla birlikte hareket edenler DYP'de kalarak bu partiye oy verdi, bir kısmı da CHP'ye oyunu verdi. İki kısma ayrılmamızın sebebi ise makul ile aramızın bozulmasıydı. Bizim buranın adetlerine göre de muhalifler aynı partiye oy vermezler. Bunun üzerine muhalif olanlar CHP'ye oyunu verdi. Aynı zamanda CHP'nin aday bizim dostumuzdu. Eğer o CHP'den değil de başka bir partiden aday olsaydı yine oyumuzu ona verirdik.” (Aktaran: İsmi açıklanmasını istemeyen bir kabile üyesi)

ilk defa, 05.06.1977 tarihli Milletvekili Genel Seçimi'nde Aşiret Ağası H. Abdulkadir Timurağaoğlu Milli Selamet Partisi (MSP)'den Mardin milletvekili olarak seçildi²⁴⁹. 24.12.1995 Milletvekili Genel Seçimi'nde Sinka kabilesi liderinin oğlu Mahmut Duyan DYP'den, Heseneke kabilesi liderinin kardeşi Ömer Ertaş da Anavatan Partisi'nden milletvekili olarak seçildiler²⁵⁰. 1999 Milletvekili Genel Seçimi'nde, Ömer Ertaş yine ANAP'tan milletvekili seçildi. Bu seçimde Mahmut Duyan'ın kardeşi Sinan Duyan bağımsız, Şüküra kabilesinden de M. Ali Kılıç DYP'den aday oldukları halde seçilemediler²⁵¹. 2002 Milletvekili Genel Seçimi'nde ise Mahmut Duyan, DYP'ye tepki olarak CHP'ye geçerek ikinci kez milletvekili seçildi²⁵².

Kikan Aşireti'nden şimdiye kadar iki kişi Kızıltepe belediye başkanı seçildi. 1970'li yıllarda Şeyhan kabilesi lideri Abdurrahman Kahraman ile 1990 sonrası dönemde de Heseneke kabilesinden Ali Ertaş Kızıltepe belediye başkanlığı yaptılar. Bunun yanında hemen her seçimde Kikan Aşireti'nin ileri gelen ailelerinden birçok kişi il genel meclis üyeliği için aday olup, seçilmiştir. Mardin CHP Milletvekili Sinka kabilesinden Mahmut Duyan, Saadet Partisi Mardin İl Başkanı aşiret ağası Hacı Abdulkadir Bey'in oğlu Mehmet Timurağaoğlu, Kızıltepe İlçe Başkanı Omera kabilesinden Ahmet Yıldırım, Şenyurt Belediye Başkanı Zırka kabilesinden Abdulkadir Ağaoğlu, Adalet ve Kalkınma Partisi Mardin İl Meclis Üyesi Şüküra kabilesinden Hasan Kılıç şu anda aktif olarak siyaset ile uğraşmaktadırlar.

Hemen şunu belirtelim ki, yöresel iktidar mücadelesinin bir parçası olan belediye başkanlığına aday olabilmek, güçlü bir aşiret veya kabile olmayı gerektirir. 1970'li yıllarda yirmiye yakın insanın hayatını kaybettiği, Kahraman ve Türk aileleri arasında yaşanan olaylar²⁵³ (bu dönemde Kahraman ailesinden Abdurrahman Kahraman Kızıltepe Belediye Başkanı idi.) ile 1980'li yılların ortalarında öldürülen Kızıltepe Belediye Başkanı İbrahim Özmen olayının temelinde, aşiret gücüne dayanarak, demokratik siyasal aygıtlar üzerinden yöresel iktidarı ele geçirme mücadelesi yatmaktadır. Bugün hala beldeler (Kikanlıların ikamet ettiği iki belde vardır.) herhangi bir kabilenin kontrolünde olup, bu kabileler dışında kimse belediye başkanlığı için adaylığını koyamamaktadır.

²⁴⁹ Yurt Ansiklopedisi, s.5772.

²⁵⁰ 24.12.995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü.

²⁵¹ 18.04.999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü.

²⁵² 3.11.2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü.

²⁵³ Bkz. Artun Ünsal, Anadolu'da Kan Davası, İstanbul, YKY, 2003, s.176-189.

Aşiret'in siyasetle ilgili olarak ilgilendiği bir diğer konu da muhtarlık seçimleridir. Muhtarlık seçimi döneminde bir çok köyde tatsızlıklar çıkmaktadır. Hatta cinayetle sonuçlanan kavgalar olmaktadır. Köylerde her grup muhtarlık kurumunu eline geçirmek ister. Çünkü muhtar devletin taşradaki bürokratları ile kolay iletişim kurabilmekte ve bununla bağlantılı olarak muhtarlık makamının sağlamış olduğu imkanlardan yararlanabilmektedirler.

Ancak aşiret ağası ile makullerin bir kısmı, muhtar olmak yerine kendi akrabalarından birini - oğlu, yeğeni ya da kardeşi – muhtar yapmayı tercih etmektedirler. Çünkü muhtar nihayetinde sürekli devlet bürokrasisi ile – kaymakam, merkez komutanı, karakol komutanı gibi - “yüz göz” olurlar. Oysaki aşiret liderleri, her ne kadar devlet ile sürekli iyi ilişkiler içinde olmaya dikkat ederlerse de, çok da “yüz göz olmak” istemezler. Çünkü aşiret liderleri sosyal, ekonomik ve politik konumları itibariyle, kendilerini yerel bürokrasinin üzerinde görmektedirler.

Seçimlerde, eğer köydeki tüm seçmenler aynı parti üzerinde uzlaşmış ise sadece bir kişi sandık başına giderek oyları kullanır²⁵⁴. Eğer farklı partilere oy verecek iki grup varsa ve gruplar kendi aralarında tek bir kişinin oyları kullanması üzerinde anlaşılırsa, her iki taraftan birer kişi bütün oyları kullanır. Ancak bu tarz oy kullanma bazı yerlerde geçerlidir, bütün köylerde böyle bir uygulamanın olduğunu söyleyemeyiz.

Seçim dönemi yoğun politik mücadeleler ile geçer. Başka zamanlar olmasa da en azından seçim döneminde bütün aşiret ve kabile liderleri değişik saiklerle siyaset ile ilgilenirler. Geleneksel rekabete dayanan anlaşmazlıklar bu dönemde tekrar su yüzüne çıkar. Bazen bu, şiddete dönüşerek yeni kan davalarının ortaya çıkmasına sebep olur²⁵⁵. Seçim süreçlerinde aşiret ve kabileler normal zamankinden daha fazla aşiret özelliği gösterirler. Seçim döneminde ortaya çıkan gerginlikler ancak bir sene sonra etkisini kaybeder.

²⁵⁴ “Köy sahibi ile oy kullanmaya gittik. Köy sahibi sandık başkanına kullanacağı oyların tümünü, DYP’ye vereceğini, oyları sandığa atmaya gerek olmadığını söyledi. Bunun üzerine bütün pusulaları mühürleyip sandığa koymaya gerek görmeden, direkt torbaya koyarak torbayı mühürledik. Sandık başkanı da toplam sayıyı listelere geçirdi. Yaklaşık 200 oy vardı. Köyün bütün oylarıydı. Bütün işlemler yaklaşık bir saatte bitti.” (Aktaran: Bir kabile üyesi).

²⁵⁵ “1977-78’li yıllarda muhtarlık seçimi yüzünden, sandık başında aynı aileye mensup - kardeşin kardeşi öldürdüğü - kişiler arasında çıkan çatışmada beş kişi olay yerinde hayatını kaybetti” (Aktaran: Bir grup aşiretli).

2.14. AŞİRET TEMELLİ YAPIDA ÇÖZÜLME

İster en ilkel tarım toplumu olsun, ister en ileri sanayi toplumu olsun, her toplum kendisini oluşturan bütün parçaların ve mekanizmaların birbirlerini etkiledikleri ve şekillendirdikleri, hepsinin birbirine bağlı olduğu ve değişime hazır, dinamik bir sistemdir. Bu sistem dışardan ve içerden gelebilecek etkiler karşısında çözülmeye hazırdır. Ancak ortaya çıkacak bir çözülme karşısında aynı zamanda kendini hemen yeniden düzenlemeyi de başarır²⁵⁶.

Gökalp aşiret toplumlarının çözülme sürecini en ilkel biçimlerinden, en gelişmiş biçimlerine göre beşli bir sınıflandırmaya dayandırır²⁵⁷:

- Tam göçebe aşiretler
- Yarım göçebe aşiretler
- Mukim (yerleşik) aşiretler
- Ağa köyleri

Asri (çağdaş) teşkilat

- Ahali köyleri

Gökalp tam göçebeliliğin, aşiret toplumlarının en ilkel biçimi olduğunu, ahali köylerin ise en gelişmiş şekli olduğunu söyler. Gökalp'ın bu sınıflandırmasına göre Kikan Aşireti mukim yani yerleşik aşiretler kategorisine girmektedir.

Çözülme sürecine paralel bir biçimde tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan siyasi gelişmelere bağlı olarak her ne kadar kendini yeniden ürettiği dönemler olmuşsa da, aşiret temelli ve geleneksel yapı eski öneminden çok şey kaybetmiştir ve etmektedir. Yarı göçebelilik döneminde Kikan Aşireti'ne olan bağlılık, aşirete karşı sorumluluk ve birlikte hareket etme mekanizması günümüzde neredeyse tamamen önemini kaybetmiştir. Aşiret bireyleri her ne kadar kendilerini Kikan Aşireti'ne bağlı görseler de, asıl aidiyet duygusu kabile ve daha çok sülaleye (bavık) yönelmiştir. Özellikle gençler için bu kimliklerin önemi gittikçe azalırken, aşiret kimliği yerini etnik kimliğe bırakmaktadır. Bunun hem fiziki, hem ekonomik, hem sosyal, hem de politik nedenleri vardır.

Aşiret temelli ve geleneksel yapıda meydana gelen çözülmede eğitim, kitle iletişim araçları, kentleşme, tarımda makineleşme ve sanayileşme önemli faktörlerdir. Hem sosyo-

²⁵⁶Mübeccel Kıray, "Modernleşmenin Temel Süreçleri", **Bilanço 1923-1998: "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış" Uluslar arası Kongresi**, İstanbul, TÜBA-Türk Sosyal Bilimler Derneği-Tarih Vakfı, Cilt: 2, 1999, s.161-162.

²⁵⁷ Gökalp, **a.g.e.**, s. 42-44.

ekonomik, hem de toplumsal örgütlünme açısından yaşadığı dönüşüm, aşiretin modernleşme süreci içine girdiğini göstermektedir. Nitekim Eisenstadt, modernleşmenin iki temel özelliğinin olduğunu söyler²⁵⁸: Birincisi toplumların Sosyo-ekonomik değişim göstermeleri, ikincisi de toplumsal örgütlenmenin yapısındaki değişimler.

Yine önemli modernleşme kuramcılarından olan Lerner de toplumların modernleşmesinde modernleştirici faktörlerin etkilerini şöyle anlatır:

“Batı’da görülen kentleşme artan okur yazarlığa, artan okur yazarlık artan kitle iletişim araçlarının etkisinin artmasına, artan kitle iletişim araçlarının etkisi daha geniş ekonomik ve politik katılıma sebep olur. Batı’da zamanla gelişen bu model tarihi bir gerçektir. Aynı temel model, esas olarak dünyada modernleşen bütün toplumlarda görülür”²⁵⁹.

Benzer bir sürecin Türkiye’de de yaşandığını söyleyebiliriz:

“1950’lerde oluşan ya da hızlanan sosyo-ekonomik değişimler tarımın makineleşmesi, sanayileşme, kırdan kente göç, rakip parti siyasetlerinin yol açtığı siyasal hareketlenme, eğitimin ve kitle iletişimlerinin yaygınlaşması Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nin geleneksel toplumsal yapısını baştan sona değiştirdi. Aşiret bağları tamamen ortadan kalkmasa da, sadece göç nedeniyle değil aynı zamanda aşiret içinde sınıfsal çatışmaların şiddetlenmesi ile zayıfladı”²⁶⁰.

Doğu’da aşiret temelli yapıya dayanan geleneksel ilişkiler yukarıda belirtilen süreçlerden dolayı her ne kadar büyük bir çözülmenin içinde ise de, bu yapının kökten çözülmesinin önündeki - batı feodalitesinden farklı olarak - en önemli engellerden biri, ağa ya da aşiret lideri ile köylüler arasındaki ilişkinin sadece toprağa dayanan ekonomik bir ilişki olmayıp, aynı zamanda kan bağına dayalı bir akrabalık ilişkisine dayanmasıdır.

2.14.1. Yerleşik Hayata Geçiş

1950’li yıllarda tarımda makineleşme ile birlikte Kikan Aşireti, elindeki çok verimli toprakları işleme fırsatı buldu. Bunun sonucunda hayvancılığı kısa bir süre sonra tümüyle

²⁵⁸ S.N. Eisenstadt, *Modernization: Protest and Change*, Englewood, Prentice-Hall, Inc, 1966, p.2.

²⁵⁹ Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society*, London, The Free Press of Glencoe Collier-Macmillan Limited, 1958, p.46.

²⁶⁰ Kreyenbroek - Spert, *a.g.e.*, s.57

bırakarak tam olarak yerleşik hayata geçti. Beşikçi yerleşik hayata geçişi temelde iki ana sebebe bağlar²⁶¹: Birincisi, nüfus artışı, ikincisi de toprağa dayanan tarım ekonomisine geçmenin ortaya koyduğu zorunluluklar. Beşikçi saf ve bozulmamış biçimiyle aşiret sisteminin göçebeliliği içerdiğini onun için yerleşik bir aşiretin - sosyal, ekonomik ve siyasal kurumlarının devam etmesine rağmen - aşiret özelliğini büyük ölçüde kaybettiğini söyler²⁶².

Aşiret, yerleşik hayata geçmekle birlikte ağa, kabile liderleri ve orta ve büyük ölçekteki toprak sahipleri sivil ve askeri bürokrasi ile daha yakın ilişkiler içine girdiler. Bu, aşiretin elitleri düzeyinde de olsa, dışarıya açılma demektir.

Aşiret'in yerleşik hayata geçmesi, aşiret bireylerinin devlet bürokrasisi ve politikacılar ile, kitle iletişim ve ulaştırma araçları, eğitim, kent hayatı, ticarileşmiş - metalaşmış tarımsal ürün ve sanayi ile muhatap olması demektir. Bunlar ise geleneksel toplumun değerlerini modern toplumun değerleri ile değiştiren modernleştirici unsurlardır. Bugün için Kikan Aşireti'nin bütün bu modernleştirici faktörlerle iç içe yaşadığını söyleyebiliriz.

Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki, yerleşik hayata geçen Aşiret'in tümü köylerde yaşamamaktadır. Aşiret'in yaşadığı ovanın (Berri) göbeğindeki yüz bini aşan nüfusu ile Kızıltepe ilçesinde yaşayan önemli sayıda Kikanlı vardır. Bunun yanı sıra, başta İstanbul ve İzmir olmak üzere Ankara, Manisa, Mersin, Adana gibi illerde çok sayıda Kikanlı yaşamaktadır.

2.14.2. Tarımda Makineleşme

Tarımsal üretimin gerçekleştirildiği teknolojilerdeki değişim ve dönüşüm, aynı paralelde toplumsal hayatın sosyal ilişkileri dediğimiz üst yapısında da dönüşümlere sebep olur. Akşit, 1960'lardan itibaren Türkiye'de ortaya çıkan kırsal dönüşüm sürecini şöyle anlatmaktadır:

“Öküz ve karasabanla yapılan üretimden at ve demir pullukla yapılan üretime ve daha sonra da traktörle ve diğer modern girdilerle yapılan üretime geçilecekti. Önceleri toprak açma yoluyla büyüyen hane toprakları, toprak açmanın sınırlarına ulaştıktan sonra toprak alım satımı ve başkalarının topraklarına ekonomi-dışı baskılarla el koyma yolları ile orta ve büyük çaplı işletmeler haline gelecekti. Tarımsal üretimin ticarileşmesi

²⁶¹ Beşikçi, **a.g.e.**, s.486.

²⁶² **A.e.**, s.224.

ve metalaşmasına paralel olarak modern girdi kullanımının artması ve köy-içi tüketimin giderek kentlileşmesi sonucu köylülerle köy-içi ve köy-dışı tüccarların ilişkileri artacak ve artan nakil para ve kredi ihtiyaçları borçlanma ve tefecilik ilişkileri içinde sağlanacaktı. Böylece köyde yaratılan artı değerın bir kısmı ticaret sermayesinin birikimi yoluyla tarım dışına aktarılacaktı. Diğer kısmı da köy içinde toprak, modern araç ve girdi alımlarına yatırılacak ve işletmelerin büyümelerini, modernleşmelerini ve kapitalistleşmelerini sağlayacaktı”²⁶³.

Akşit’in ifade ettiğı biçimiyle 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’ye önemli ölçüde traktörün ve buna bağılı olarak diğer teknolojilerin girmesi ile birlikte Anadolu köylerinde yaşanan dönüşümün hemen hemen aynısı Kikan Aşireti’nde yaşandı, diyebiliriz. Kaldı ki Doğu ve Güneydoğu’daki traktörleşme oranı Türkiye’nin batısına göre çok daha yüksektir: “1965-1966 yılları arasında Türkiye genelinde traktörleşme hızı %19 iken, Doğu’da %46’dır. 1966-1967 yıllarında ise bu artış Türkiye genelinde %15.1 iken, Doğu’da %24.1 olmaktadır”²⁶⁴.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Kikan Aşiretine mensup fertler, aşiretin tam göçebeligi yaşayıp yaşamadığını bilmiyorlar. Onların tarihsel hafızalarında kalan dönem yarı göçebelik yaşam dönemidir. Yarı göçebelik döneminde Aşiret’in temel geçim kaynağı hayvancılık olmakla birlikte - at, katır ve pulluğun üretim araçları olarak kullanıldığı - geçimlik düzeyde tarım ile ilişkisi vardı. Çünkü aşiret yazın köye gelir kışın ve ilkbaharda kışlak ve yaylaklara çıkardı. Ağa ve makuller ellerindeki toprakları (yirmi-otuzar dönüm) köylülere işlettirir, köylüler de topraktan elde ettiğı ürünün %10’unu toprak sahibine verirdi. Zaten her aile en fazla yirmi-otuz dönüm arazi ekip-biçebiliyordu. Çünkü toprak at, katır ve karasaban/pulluk gibi ilkel yöntemlerle sürülür, tohum el ile toprağa serpilir, biçimi de orak ile yapılırdı. Ancak tarımda makineleşme ile beraber ağalar ellerindeki dört-beş bin dönüm araziye işleme imkanı buldular.

Makineleşme, suni gübre ve zirai ilaçların toprak üretimine girmesiyle beraber tüketim fazlası artı ürün, pazarla buluşmaya başladı. Bu sayede hem az topraklı hem de orta ve büyük toprak sahipleri sermaye ve pazar piyasası koşulları ile tanıştılar. Büyük toprak sahiplerinin devletin verdiğı destekleme kredileri sebebiyle devlet bürokrasisi ile olan ilişkileri daha da yoğunlaştı.

²⁶³ Bahattin Akşit, “Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980)”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar**, Der. Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Ankara, Yurt Yayınları, 1988, s.179-180.

²⁶⁴ Beşikçi, **a.g.e.**, s.78-79.

Ayrıca, hasat zamanı ekinleri biçen biçerdövecilerin hemen hemen tümü Nevşehir, Çankırı, Kırşehir, Konya gibi Orta Anadolu bölgesinden gelmektedirler. Orta Anadolu'dan gelen "biçerci"ler genelde her sene aynı ailelerin ekinlerini biçmektedirler. Bu uzun ilişki sonucu dostluklar oluşmaktadır. Orta Anadolu'dan gelen biçerciler, aşiret fertleri ile Türkiye'nin batısı arasında oluşan ilişki biçimlerinden bir tanesidir.

Bugün aşiretin mukim olduğu ekilebilir arazilerin önemli bir kısmı sondaj yolu ile kazılan kuyulardan elde edilen su ile sulanmakta ve tarımsal ürün olarak da yoğunluklu bir biçimde buğday, arpa, mercimek, pamuk, mısır ekilmekte, bunlar için gerekli tüm tarımsal faaliyetler ise tekniğin son imkanlarından yararlanılarak yapılmaktadır.

Tarım teknolojisinin üretim ilişkilerinde meydana getirdiği büyük değişimlerden bir tanesi de köylülerin, ağaların mülkiyet ilişkilerini nasıl kontrol ettiklerinin farkına varmalarıdır. Çünkü öküz/at ve karasaban/pulluk ile geniş araziler ekilip biçilemiyordu. Onun için, geniş arazilerin ekilip biçilmesine imkan sağlayan traktör gibi makinaların tarıma girmesinden önce neredeyse köylü ile ağa eşit düzeyde toprak işliyordu. Ancak tarıma modern teknolojinin girmesi ile birlikte ağalar ve büyük toprak sahipleri binlerce dönümlük arazileri tek başlarına ekip biçebildiler. Daha önce köylülere yüzdelik üzerinden işlettikleri toprakları da geri aldılar. Köylüler bu andan itibaren ağaların mülkiyet ilişkilerini nasıl kontrol ettiklerini görebildiler ve ağaların kendilerini sömürdüğünden bahsetmeye başladılar. Ancak bu sınıf çelişkisi batı feodalitesindeki kadar derin değildir. Bu derinliğin önündeki en büyük engellerden biri köylü ile ağalar arasındaki soy-sopa dayanan "akrabalık" ilişkisi ile sıkıntı (ekonomi, sağlık, dış saldırı vb.) içine giren köylülere ağa/makullerin akrabalık kimliği etrafında adeta bir sosyal güvenlik kurumu gibi yardımcı olmalarıdır.

Tarımda makineleşme neticede şu üç önemli sonucu doğurmuştur²⁶⁵:

- Üretim tarzı ve üretim ilişkileri değişmiş ve bununla bağlantılı olarak aşiret temelli yapıda ve geleneksel değerlerde meydana gelen çözülmeye ivme kazandırarak söz konusu değerler yerine yeni değerler ikame etmiştir,
- Traktörleşme ile beraber köylerde hem nüfus, hem de işsizlik artmıştır. Bu durum köylülerin önemli bir kesiminin kentlere göç etmesi demektir.
- Köylüler, ağaların geniş toprakları kontrollerinde tutarak, kendilerini sömürdüklerine inanmaya başlamış, yani sınıf çelişkisinin farkına varmışlardır.

²⁶⁵ Ahmet Özer, **Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni**, İstanbul, Boyut Yayınevi, 1990, s.132-133.

2.14.3. “Dış Tehdit” Algısı

Ünlü siyaset bilimci Carl Schmitt’e göre siyaset, dışardan bir düşmanın yaratılması ile oluşan bir durumdur. Dolayısıyla siyasal olan her şeyin doğasında dost-düşman ayrımı vardır. Bu bakımdan Schmitt, siyaseti evrensel, devleti ise tarihsel bir olgu olarak ele alır. Ona göre, devletler de siyaset yaptıkları müddetçe kendi mevcudiyetini ortadan kaldırmaya kastetmiş bir düşmanı yaratmak zorundadırlar. Çünkü siyaset ancak bir düşmanın varlığı temeli üzerinde yapılabilir. Bu düşman gerçek bir düşman olabileceği gibi hayali bir düşman da olabilir. Eğer bir devletin yönetim bilincinde “dost-düşman” mefhumu yoksa, siyasetten yoksun demektir. Siyaset yapmayan devlet de iç dayanışmasını kaybeder ve yok olur²⁶⁶.

Hatırlanacağı gibi, biz, Kikan Aşireti’ni, ekonomik çıkar ve dış tehditler karşısında ortak bir aidiyet duygusu etrafında kümelenmiş devletimsi, bölünmemiş ancak bölümlenmiş (segmenter), siyasal bir birlik olarak tanımladık. Tanımdan da anlaşılacağı gibi aşireti ortaya çıkaran üç sacayağından bir tanesi “dış tehditler”dir. Kikan Aşireti yarı göçebe durumdayken can ve mal güvenliğini tehdit eden Şammara, Inezi ve Begara gibi Arap aşiretleri ile karşı karşıyaydı. 1950’li yıllara kadar devlet otoritesi bölgede güçlü olmadığı için kuralları aşiretler belirlemekteydi. Kikan Aşireti Şammara Aşireti’ne huva (vergi) vermemekteydi²⁶⁷. Kikan Halacan Şammara’nın el-Amır kabilesinden Zeyd Zer-Hemk adlı Şeyhe, Kikan Çırıkan ise Zeyd İbn Sehermik ve Melhem (Milhım) el-Dadi adlı şeyhlere vergi (huva) vermemekteydi²⁶⁸. Şammara Aşireti öylesine saldırgan bir aşiretti ki saldırdığı aşiretin temel geçim kaynağı olan bütün koyun ve develerini “talan ederdi” yani alıp giderdi. Bu da bir aşiret için felaket demekti.

Ziya Gökalp, Kürt aşiretlerinin aşiretçiliği bırakıp hedariliğe (medeni hayat) geçemeyişini Şammara, Begara, Cubur ve Inezi (Aneze) gibi aşiretlerin dış tehditlerine bağlamaktadır.

Gökalp önce Kürtler’in neden aşiret hayatından kurtul(a)madıkları sorusunu kendi kendine sorar:

“Eskiden beri benim zihnimi işgal eden bir mesele var: Kürtler kabiliyetli bir kavim oldukları halde, neden dolayı şimdiye kadar göçebeliliği ve aşiretlik hayatından kurtulamamışlardır?

²⁶⁶J. Freund, “Préface”, *La Notion de Politique*, Flammarion, Paris, 1988, s.14-38, Aktaran: Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul, Bağlam Yay., 2003, s.102-105.

²⁶⁷ Aydın, vd., *a.g.e.*, s.322.

²⁶⁸ Gökalp, *a.g.e.*, s.63.

...

... İştimai muhitleri itibariyle ikiye ayrılan Kürtler'in birinci kısmına 'l ağızında bulunan Kürtler', ikinci kısmına 'çölden uzak bulunan Kürtler' diyebiliriz. l ağızında (Türkiye-Suriye sınırı boyunca uzanan ova) olan Kürtler'in hepsi gebedir. lden uzak bulunan Kürtler ise, gerek göçebelikten ve gerek aşiret teşkilatından kurtulmuşlardır. Bunun sosyolojik sebebi nedir? ...''²⁶⁹.

Gökalp sorduğu sorunun cevabını verirken, Kürtler'in aşiret hayatını bırakmamalarının sebeplerinden birini şöyle açıklar:

"Tam göçebelerle yarım göçebelerin sebepleri 'l' ile hal-ı temasta bulunmalarıdır. l'de şamar, Aneze, Cubur, Baggara gibi gayet kuvvetli Arap aşiretleri vardır. Bunların her biri, seferber hale gelmiş kuvvetli bir ordu mahiyetindedir. Bu ordular komşuları olan halklar için birer düşman ordusudur. l ağızında bulunan Berazan, Karakeçi, Milli, Kiki (Kikan ırkan), Halacan (Kikan Halacan), Dekuri, Miran gibi halklar, daima bu seferber orduların tehdidi altındadır. Daima bunların akınlarına duçar olurlar. Ne hayatları, ne kadınları, ne sürüleri emniyet altında değildir. Bu hali kendimize kıyas edelim. Yunan ordusu Garbi Anadolu'ya girip katliamlara, akınlara başlayınca biz ne yaptık? Seferber bir hale gelmedik mi? Demek ki seferber ve müsellah bir kuvvetin bulunduğu yerdeki ahali, hazarı (medeni) bir hayat yaşayamaz, kendisini tehdit eden kuvvet gibi seferber ve müsellah olmaya mecburdur''²⁷⁰.

Kısacası Gökalp, aşiret hayatının terk edilmemesinin esas sebebi olarak geçim kaynakları başka aşiretlerin mallarını yağmaya dayanan şammara, Begara, Cubur ve Inezi gibi aşiretlerin saldırılarını göstermektedir. Bu saldırılara karşı dayanabilmek için aşiretlerin i dayanışmalarını güçlü tutmaları gerekmektedir.

Aşiret olgusunun varlığı için "dış tehdit"ın varlığının hayati önemine, Gökalp kadar Bruinessen de vurgu yapmıştır:

"Aşiret reislerinin en önemli görevi çatışmalarda önderlik etmek, diğer aşiret ya da kabilelerle birlikte savaş yürütmektir. Barış olduğu zamanlarda aşiret reisinin fazla bir işlevi yoktur ve aşiretin birliği kağıt üzerindedir. Böylece sık sık ihtirash reisler iktidarlarını sağlama almak, aşiretlerinin birliğini, bütünlüğünü korumak ve çapını büyütebilmek amacıyla çatışma ortamı ararlar''²⁷¹.

²⁶⁹ A.e., s.131-133.

²⁷⁰ A.e., s.45.

²⁷¹ Martin Van Bruinessen, **Ağa, şeyh, Devlet**, s.128.

Nitekim 1950’li yıllarda Kikan Aşireti yavaş yavaş tümüyle yerleşik hayata geçmeye çalışırken, eş zamanlı olarak, kanaat önderlerinin de ifade ettikleri gibi, 1956-1959 yıllarında Türkiye ile Suriye arasına mayınların döşenmesi²⁷² ile birlikte aşiret dayanışmasını sürekli güçlü tutan Şammara, Begara ve Inezi gibi Aşiretler’in tehdidi son buldu. Aynı zamanda bu sürece paralel biçimde devlet otoritesinin bölgede güçlenmesi Kikan’ın etrafındaki diğer aşiretlerle de artık çok sorun yaşamamasına yardımcı oldu. Bu gelişmeler aşiretin en önemli varlık sebeplerinden birini yani “dış tehdit algılaması”nı ortadan kaldırdı. Ancak aşiret içi kabileler ve kabileler içi sülale (bavık) kavgaları, tedricen azalarak bu güne kadar varlığını devam ettirdi. Bu nedenle, sülale ve kabile düzeyinde dayanışma göreceli olarak varlığını hala devam ettirmektedir.

2.14.4. Eğitim

Bütün modernleşme kuramcıları, gelişmekte olan geleneksel toplumların modernleştirilmelerinde eğitimin vazgeçilmez temel faktörlerden biri olduğunu ifade etmektedirler²⁷³.

Modernleşmeye geçişi belirleyen dört temel devrim vardır. Bunlar teknik-endüstriyel, kültürel, siyasal ve bilimsel devrimdir²⁷⁴. Eğitim kurumları devletlerin temel politikaları haline geldikten sonra bilim daha büyük sıçramalar yapar. Buna bağlı olarak, pozitif ve seküler düşünce sosyal hayatın esasını oluşturur.

“Eğitim, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve teknolojik gelişmeyi sağlayan hürriyet, adalet ve eşitlik ilkelerine dayanan yeni bir toplumsal düzenin yaratıcısı olarak görülmektedir”²⁷⁵.

Yerleşik hayata geçildikten bir süre sonra köylerde ilkokulların açılmasıyla birlikte, aşiret okuma - yazma ile tanıştı. Kısa bir süre sonra orta, lise ve daha sonra da üniversite düzeyinde okullaşma yaygınlaştı. Şu anda Kızıltepe’de üniversiteye hazırlık amaçlı faaliyet halinde bulunan 13 tane dersane vardır. Bugün köylerin ekseriyetinde ilkokul, ayrıca belirli köylerde de ilköğretim okulları vardır. Son yıllarda çevre köylerdeki çocukların ilköğretimin

²⁷² <http://www.minidev.com/tazehaber/haberdetay>, 20.02.2005.

²⁷³ Bkz. Eisenstadt, **a.g.e.**, Marion J. Levy, **Modernization and the Structure of Societies**, New Jersey, Princeton University Press, 1966, Lerner, **a.g.e.**.

²⁷⁴ Abel Jeanniere, “Modernite Nedir?”, **Modernite Versus Postmodernite**, Der. Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s.97.

²⁷⁵ Ahmet Eskicumalı, “Eğitim ve Toplumsal Değişim: Türkiye’nin değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946”, **Boğaziçi Üni. Eğitim Dergisi**, Cilt: 19(2), 2003, s.16.

bulunduğu köylere gelebilmeleri için her köyde çocuklar için sabah-akşam seferler yapan dolmuşlar tahsis edilmiştir.

Kızların büyük bir çoğunluğu ilköğretime devam etmektedir. Ancak ilköğretim sonrası lise ve üniversiteye gönderilen kız sayısı - gittikçe artmakla birlikte - azdır. Köylerde okullaşmanın yaygınlaşması oranında, modern hayata ait değerlerin yavaş yavaş köylere girdiğini gözlemleyebiliyoruz. Kızların başları açık dolaşmaya ve pantolon giymeye başlamaları, okumuş kız ve erkeklerin çok serbest olmasa da aynı ortamlarda oturabilmeleri, gençlerin “top sakal” bırakma ve saç uzatmaları, gizli ortamlarda içki içmeleri bunun belirtilerindendir.

Bugün Kikan Aşireti’ne mensup değişik alanlarda (Tıp, Fen-Edebiyat, Eğitim, İktisat, Hukuk, Siyasal Bilgiler, Eczacılık, Ziraat, Mühendislik, Veterinerlik Fakülteleri) üniversite öğrencisi ve üniversite mezunu çok sayıda insan vardır. Bunların önemli bir kısmı kendi memleketlerinde çalışmaktadırlar. Kızıltepe’de bürokraside çalışanlar ile öğretmenlerin büyük çoğunluğu yerlidir. Bu insanların akrabalarının oturduğu köylerle bağlantıları olup köydeki insanları düşünce, tutum ve davranışları ile etkilemektedirler.

2.14.5. Kitle İletişim ve Ulaşım Araçlarının Etkisi

Radyo, televizyon, gazete, video, cd, dergi ve reklamlar temel kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar farklı sosyo-ekonomik statüdeki insanları hem sosyo-kültürel hem de politik olarak etkilemektedir.

“Gazete ve televizyon gibi araçlar, bizim yaşantımız ile kamuoyu üzerinde de büyük bir etkide bulunmaktadır. Bunun nedeni, bunların yalnızca bizim tutumlarımızı belirli biçimlerde etkilemesi değil, pek çok toplumsal etkinliğin bağlı olduğu bilgiye erişim araçları da olmalarıdır”²⁷⁶.

Kitle iletişim araçları ve özellikle de televizyon hem kentte hem de köyde yaşayan herkesi etkilemektedir. Bu kültür öğeleri giyim kuşamdan, değer yargılarına ve tüketim alışkanlıklarına kadar her alanda etkisini göstermektedir²⁷⁷.

²⁷⁶ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000, s.388.

²⁷⁷ Mehmet Y. Yahyagil, “Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri”, **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul, İstanbul Üni. Yay. No: 4073, 1998, s.117.

Modern çevreleme ve kitle haberleşme araçları bireylerin sosyal yaşantıları üzerinde o kadar etkilidir ki, farkına varılmaksızın ve okul sisteminden çok daha etkin bir şekilde insanları etkileyebilmesi mümkündür²⁷⁸.

“Modern yaşam aynı zamanda belirli kültürel, sosyal, politik amaçlar doğrultusunda yeni bir dünya görüşüyle, yeni bir siyasal davranış ahlakıyla, toplumsal yaşamı sürekli dönüştürmeyi de gerektirmektedir. İdeolojik ve kültürel platformda en önemli yeri alan siyasi partiler ya da sendikalar ve dernekler gibi özel örgütlerin yanı sıra, gazeteler, dergiler, radyo, televizyon ve bir bütün olarak medya, bu üst yapının oluşumunda önemli işlevler üstlenmektedir”²⁷⁹.

Kitle iletişim araçları “aşiret bilincinin” törpülenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bugün her evde radyo ve televizyon bulunmaktadır. Çok sayıda insan ise uydu aracılığı ile dünya televizyonlarını izleyebilmektedir. Bunun yanında, neredeyse bütün evlerde sabit telefon hattı vardır. Ayrıca yaygın bir şekilde cep telefonları kullanılmaktadır. Çok yaygın olmasa da köylerde gazete okuyan insanlar bulunmaktadır.

Avrupa ile Ortadoğu’yu birbirine bağlayan uluslararası E-24 karayolu Kikan Aşireti’nin yerleşik olduğu ovanın ve Kızıltepe ilçe merkezinin ortasından geçmektedir. Bağdat demiryolu Türkiye ile Suriye Kikanları’nın yerleşik olduğu coğrafyayı ikiye bölerek Nusaybin’e doğru uzanırken, Mardin havaalanı Kızıltepe ovasının içinde yer almaktadır. Dolayısıyla ulaşım imkanları açısından önemli bir avantaja sahiptir. Ulaşımdaki bu imkanlar Aşiret’in Türkiye’nin batı illeri ile olan ilişkilerinde de büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Ayrıca, her köyde en az beş-altı otomobil vardır. Bunun yanı sıra, ekonomik koşulları iyi olan aileler en lüks Avrupa arabalarına (4X4 Jeep, Mercedes, BMW vb) sahip olabilmektedirler. Ve bunların sayısı da az değildir. Ancak ulaşım araçları ile medya karşılaştırıldığında, medyanın kitleler üzerindeki etkisinin daha çok olduğu anlaşılmaktadır²⁸⁰.

²⁷⁸ Duverger, **a.g.e.**, s.106.

²⁷⁹ Murat Tazegül, **Modernleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul, Babil Yay., 2005, s.53.

²⁸⁰ Lerner, **a.g.e.**, p.53.

2.14.6. Nüfus Artışı

Türkiye’de,

“ ‘Sanayileşmiş’, şehirleşmiş bir yapının yolunun açılması 1950’leri bulmuştur. Çünkü kilit sorun basit teknoloji, kendi içine kapalı köylerin ve durağan geleneklere sarılı köylülüğün topraktan kopmaya başlaması idi. Bu süreç ancak 1950’lerde, önce binlerce, sonra yüz binlere varan sayıda traktör ve diğer aletlerin tarıma girmesi ile gerçekleşmeye başlamıştır. Giderek çiftçileşme, şehirleşme, nüfusun işçileşmesi, ücretlileşmesi geri dönülmez yapısal değişmeyi başlatmıştır”²⁸¹.

Kentleşme, bireyin yaşam tarzını belirleyen kültürel yapının temel unsurlarını bir süre sonra değişime uğratmaktadır. Bunlar;

“aile, dil, din, ahlak kuralları, bilgi edinme, dinlenme, boş zaman değerlendirme ve eğlence olarak temel başlıklar halinde bile sıralandığında kente uyum sürecinin kapsamı genişledikçe bireyin etkileşim hacmi onu bir kültürel değişime itecektir. Önce aile içi ilişkilerde başlayan tutum değişiklikleri ekonomik gelişme derecesine göre dayanışma ve yardımlaşmayla ilgili davranış kalıplarını, kadın-erkek ilişkilerinde ve dini inançlardan kaynaklanan pratiklerin ve dış toplumsal yaşama katılmada kendini gösterecektir. Çeşitli ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de yapılan pek çok sosyal araştırmada kentleşme sürecine giren ailelerde geleneksellikten ayrılmaları çeşitli tutum ve davranışlarda rahatça gözlenebilmektedir”²⁸².

Tarımda makineleşmeyle birlikte orta ve büyük ölçekteki toprak sahiplerinin köylünün emeğine ihtiyacı azalmıştır. Bunun yanında köy nüfusunda - tüketim olanaklarının artması, sağlık imkanlarındaki iyileşmeler sonucu - önemli bir artış meydana gelmiş, bu durum köyde geçinemeyen insanların köyden ayrılarak yakın veya Batı Anadolu’daki şehirlere göç etmelerine sebep olmuştur. Ayrıca köylerdeki temel geçim kaynağı olan toprak mülkiyetinin sınırlı sayıda aile ve kişilerin elinde toplanmış olması ve geri kalan ailelerin elindeki toprağın azlığı artan köy nüfusunun köy dışına göç etmesine sebep olmuştur. “Nüfus tazyikinin artması nispetinde gittikçe küçülen miras hisseleri köylüyü çok defa gurbetçiliğe sevk eder”²⁸³.

²⁸¹ Kıray, **a.g.e.**, s.161.

²⁸² Yahyagil, **a.g.e.**, s.113-114.

²⁸³ Bilgiseven, **a.g.e.**, s.67.

Kızıltepe'ye bağlı 125 köy bulunmaktadır²⁸⁴. Ve bunların çoğunda Kikanlılar oturmaktadır. Kızıltepe'ye bağlı köylerin nüfusu 1950'de 21.895, 1970'te 33.908, 1980'de 40.535, 1990'da 57.780 iken 2000 yılı nüfus sayımında 68.382 olmuştur²⁸⁵. Görüldüğü gibi 1950'den itibaren köy nüfusu sürekli ciddi bir artış göstermiştir.

Şu anda sadece İstanbul'da, ve sadece Sim'ela kabilesine ait köylerden seksene yakın kişi mevsimlik ya da kalıcı işçi olarak çalışmaktadır. Tahminlerimize göre İstanbul'da binden fazla Kikanlı yaşamaktadır.

Kan davaları ve çevredeki aşiret ve kabilelerin saldırılarına karşı ağa, kabile liderleri ve köy sahipleri "dış tehditler" karşısında "akraba" kabul ettikleri köylülerin gücünden yararlanmak için kendi ürünlerinden bir kısmını köylülere dağıtırlardı. Bu aynı zamanda köylü için bir sosyal güvenlikti. Zamanla kavgaların ve düşmanlıkların büyük ölçüde azalması ve tarımda makineleşme ile birlikte, toprak sahipleri köylülere olan bu desteklerini geri çektiler. Göçün bir sebebi de, köylüye olan bu desteğin geri çekilmesidir.

1980 nüfus sayımında köy nüfusu Kızıltepe nüfusuna oranla daha fazlaydı. Bu sayımda Köylerin toplam nüfusu 40.535 iken Kızıltepe'nin 30.445 idi. 1990 sayımında Kızıltepe nüfusu az farkla öne geçmiştir. Bu sayımda köylerin nüfusu 57.780 iken, Kızıltepe'nin 60.134'e çıkmıştır. 2000 yılında ise Kızıltepe şehir merkezi nüfusu 113.143'e çıkarken, köylerin nüfusu 68.382'de kalmıştır. Şehir nüfusundaki bu artışın sebebi doğal artış olmaktan ziyade köylerdeki nüfusun şehre göç etmesidir. 2007 yılı itibariyle Kızıltepe'nin şehir merkezi nüfusunun 200 bin olduğu tahmin edilmektedir.

Göç eden insanlar hem iktisadi manada toprak sahiplerinin himayesinden kurtulmaktalar, hem de şehir ortamında köydekine göre daha özgür ve daha çok kendilerine ait yeni bir hayata kavuşmaktalar. Bu insanlar, şehre yerleşmekle köyle olan ilişkilerini bütünüyle koparmamaktadırlar. Köyde oturan yakın akrabalarını (anne-baba, kardeşleri, kayınpederi) ziyaret ederek yeni yaşam biçimleri ile köylüleri etkilemektedirler. Yani şehir hayatının başat olan değerlerini köye aktarmaktadırlar

Köyden şehre göç, sanayileşmenin sonucunda şehirdeki iş imkanlarının çekiciliğinin sonucu olan bir nüfus hareketi olmaktan ziyade, artan nüfusun köyde atıl kalması neticesinde oluşan bir mobilizasyon olduğundan, bunun demografik bir yığılma olduğunu söyleyebiliriz, çünkü ancak sanayileşme kentteki nüfusu absorbe edip, nitelik değişikliğine uğratabilir.

²⁸⁴ **1997 Köy Envanteri**, Devlet İstatistik Enstitüsü.

²⁸⁵ **Genel Nüfus Sayımı** (1950, 1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

Bunun yanında, bu bir yığılma da olsa şehrin kendine özgü atmosferi “bu yığılmayı” modernizmin değerleri ile buluşturmaktadır/buluşturacaktır.

2.14.7. Etnik Kimliğin Önem Kazanması

Etnik durum,

“belirli bir insan topluluğunu ötekilerden ayıran kültürel pratiklerle bakış açılarına göndermede bulunmaktadır. Etnik grupların üyeleri, kendilerini toplumdaki öteki gruplardan kültürel bakımdan ayrı görürler, buna karşılık toplumun diğer üyelerinin onlara bakışı da aynıdır. Etnik grupların birbirlerinden ayırt edilmesini sağlayan farklı özellikler olmakla birlikte, bunların en yaygın olanları, dil, tarih ya da atalar (gerçek ya da düşsel), din ve giyim, takı farklılıklarıdır”²⁸⁶.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da her ne kadar aşiret temelli ve geleneksel ilişkiler hakim ise de, özellikle Türkiye piyasasının sanayi ve ticaret burjuvazisi ile doğunun sermayedarlarının girdiği ilişki sonucunda doğuda, çok güçlü olmasa da ticarete bağlı bir burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu aynı zamanda bölgede bir orta sınıfın da yavaş yavaş kendini göstermesi demektir. İşte, bölgedeki kapitalistleşme süreci aynı zamanda kendisinde içkin olan üst yapı kurumlarını beraberinde getirerek yeni sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler yaratmakta, bu ilişkiler de, geleneksel yapıyı çözüme uğratmaktadır. Çünkü “herhangi bir bölgede kapitalist ilişkiler yoğunlaşırken aşiret örgütlerini ayakta tutmanın hiçbir olanağı yoktur”²⁸⁷.

“Çözülen feodalizmle birlikte ulus ve ulusçuluk şaşmaz biçimde meydana gelir. Bu oluşumu tayin eden, kişilerin istek ve iradeleri ve öznel yargıları değil toplumsal gelişmenin tarihsel doğrultusudur”²⁸⁸. Çünkü çözülen geleneksel/aşiret temelli ilişkilerin yerini bir alt yapı kurumu olarak kapitalizm ve onun doğal sonucu olan üst yapı kurumları almaktadır. Kapitalizmin üst yapı kurumlarından biri de milliyetçilik ve uluslaşmadır. Dolayısıyla “kapitalizm, milliyetçiliği ve uluslaşma sürecini hızlandıran bir yapıya sahiptir”²⁸⁹. Kaldı ki “Ortaçağ Avrupa feodalitesindeki parçalanma, milliyetçilik akımlarının hız kazanması ile

²⁸⁶ Giddens, **a.g.e.**, s.224.

²⁸⁷ Beşikçi, **a.g.e.**, s.529.

²⁸⁸ **A.e.**, s.537.

²⁸⁹ Ahmet Özer, **Modernleşme ve Güneydoğu**, Ankara, İmge Kitabevi, 1998, s.235.

paralel giden bir olaydır”²⁹⁰. Çünkü kapitalist ilişkilerin yaratıcısı olan modernleşme ile milliyetçilik arasında karşılıklı etkileşim vardır. Yani modernleşme milliyetçiliği, milliyetçilik de modernleşme sürecini hızlandırır. “Asya ve Afrika ülkeleri modernleşme sürecine, uluslaşma ve modern siyasal kurumları yerleştirme yoluyla”²⁹¹ girmişlerdir. Dolayısı ile modernleşme yönünde ortaya çıkan gelişmeler, aşiret kimliğini çözme yönünde etki yaratmaktadır.

Kısacası aşiret toprağa dayanan üretim ilişkilerinin, millet kapitalist üretim ilişkilerinin üst yapı kurumudur. Kapitalizm toprağa dayanan üretim ilişkilerinin yerini aldığı oranda, millet de aşiretin yerini alır. Ancak bu ilke, doğal sürecin içindeki diyalektiği temsil eder. Dışardan yapılacak müdahaleler, bu değişimin farklı şekiller almasına sebep olabilir. Örneğin devlet egemenliğinin hakim olduğu bir aşiret toplumunda, aşiret-millet diyalektiğinin nasıl bir şekil alacağı önceden kestirilemez. Çünkü bu ilişkide devlet politikaları, önemli belirleyicilerden biri haline gelmektedir.

1980 sonrası Kürt kimliğine yönelik taleplerin dile getirilmesi, bölgedeki aşiret temelli yapıya dayanan siyasal ve sosyal örgütlenmeyi büyük ölçüde çözme yönünde etkilemiştir. 1980 sonrası bütün dünyayı etkileyen globalleşme süreci, bu sürecin aygıtları olan ulaşım, kitle haberleşme araçları ile birlikte kentleşme, eğitim olanaklarının yaygınlaşması, göç, yerel güçlere olan ekonomik bağımlılığın azalması, “dış tehdit algılaması”nın eski önemini kaybetmesi ile eş zamanlı ortaya çıkan etnik kimliğe yönelik kimlik talebinin yukarda belirttiğimiz süreçle birleşmesi sonucu, özellikle genç kuşak üzerinde “aşiret kolektif bilinci” yerine “millet kolektif bilinci”nin ortaya çıkmasında çok önemli bir etki yaratmıştır.

Nitekim, daha önce de ifade ettiğimiz gibi Ziya Gökalp, genelde Kürt aşiretleri, özelde Kikan Aşireti üzerine yaptığı “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler” adlı çalışmayı, Dr. Rıza Nur’un kendisine yazdığı mektupta - Kürt aşiretlerini kastederek - “bir gün milli davaya kalkacaklar” kaygısına binaen aşiretlere Türk olduklarını hatırlatmak maksadı ile bölgedeki aşiretleri incelemesini tavsiye etmesi üzerine yaptığı bir çalışmadır²⁹². Buradan da anlaşıldığı gibi 1900’lü yılların ilk çeyreğinde Dr. Rıza Nur sosyolojik bir bakış

²⁹⁰ Beşikçi, a.g.e., s.510.

²⁹¹ Suavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993, s.25.

²⁹² Gökalp, a.g.e., s.6.

açısıyla gelecekte kaçınılmaz olarak üretim ilişkilerinde ortaya çıkacak değişimin üst yapıda meydana getireceği değişimin aşiret kültüründe yaratacağı sonuçları görebilmiştir.

2.14.8. Sanayi²⁹³ ve Ticaret

Sanayileşme, 18.yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan ve insanların hayatlarını kolaylaştıran araçları etkileyen karmaşık teknolojik değişimler kümesinin adı olup Sanayi Devrimi ile başlamıştır²⁹⁴.

Sanayileşme ile modernleşme arasında direkt bir ilişki vardır. “Genellikle sanayileşmeden bir ülkenin modernleşmesi mümkün olabilir, fakat modernleşmeksizin sanayileşmek olanaksızdır”²⁹⁵. Sanayileşme ile beraber modernleşen toplumlar, geleneksel toplumun değerlerini bırakarak onun yerine, sosyal hayatta rasyonalitenin, bilimin, bireyci anlayışın ve ikincil ilişkilerin, siyasal hayatta ise demokratik siyasal katılımın egemen olduğu yeni bir toplum anlayışı ortaya çıkarırlar.

Ancak sanayileşmeden modernleşen toplumlarda geleneksel değerler ve geleneksel yaşam biçimi, sanayileşerek modernleşen toplumlara oranla daha yavaş çözülür. Çözülme daha uzun bir süreci gerektirir. Türkiye’de modernleşme, elit sivil ve askeri bürokrasi eliyle tavandan tabana doğru gerçekleştirilmeye çalışıldığı için modernleşmenin toplumun dokularına nüfuz etmesi zaman gerektirmekte, bu nedenle, aşiret temelli yapının tümüyle çözülmesinin de uzun bir zaman diliminde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Kikan Aşireti’nin bulunduğu coğrafyada sanayi pek gelişmemiştir. Bununla birlikte Mardin’de bir kireç fabrikası bulunmaktadır. Ayrıca, Kızıltepe ile Mardin arasında Kızıltepe’ye on kilometre uzakta Mardin Organize Sanayi Bölgesi ve Organize Sanayi Bölgesi’nin içinde de Mardin Serbest Bölgesi vardır.

Türkiye’nin ve Avrupa’nın Ortadoğu’ya (Irak) çıkış kapısı olan Habur’a 220 km ve Suriye’ye 60 km mesafede olan Mardin Organize Sanayi Bölgesi, GAP’ın üssü durumunda olan Ş. Urfa’ya 185 km., Türkiye’nin ve Ortadoğu’nun başlıca sanayi ve ticaret merkezlerinden olan Gaziantep’e 323 km. ve Güneydoğu’nun merkezi durumundaki

²⁹³ Konu ile ilgili bilgilerin çoğu <http://www.masbas.com/firserbestbolge.htm>, <http://www.masbas.com/firmalar.htm>, <http://www.masbas.com/serbestbolge.htm>, <http://www.mardin.gov.tr/ekonomigunumuzdemardinsanayii.asp>’den alınmıştır. 10 02 2005.

²⁹⁴ Giddens, a.g.e., s.58.

²⁹⁵ Aydın, a.g.e., s.24.

havaalanına sahip Diyarbakır'a 96 km. mesafededir. Serbest Bölge'ye getirilmesi düşünülen Anadolu (İstanbul)-Ortadoğu (Bağdat) demiryolu hattına (Mardin Garı) 2 km. mesafededir.

Mardin'de 11 büyük fabrika bulunmaktadır ve bunlardan yedisi faaliyettedir. Bu fabrikalardan yılda 770.000 ton çimento, 590.000 ton kliner, hazır beton üretimi yapan çimento fabrikası 1974'ten, yılda 80.000 ton kireç üretimi gerçekleştiren kireç fabrikası ise 1975'ten bu yana faaliyettedir.

1976 yılında inşaat faaliyetlerine başlanan Organize Sanayi Bölgesi, 1992 yılında 3 milyon metre karelik alan üzerinde hizmete sunulmuştur. Sanayi bölgesindeki 160 parselin 92 adedi tahsislidir. Bölgede 41 adet tesis üretimde, 5'i üretime hazır, 9 adedinin üretimi durdurulmuştur. Ayrıca inşaatı devam eden 10, proje aşamasında da 6 tesis bulunmaktadır.

Üretimdeki tesislerde un, pamuk işleme, yedek parça, LPG tüpü, yağ ve bulgur türü alanlarda üretim gerçekleştirilmektedir. Kikan Aşiretine mensup kişilerin/ailelerin de üretim tesisleri vardır²⁹⁶. Bu tesisler daha ziyade aşiretin ileri gelen ailelerine aittir.

Muhtelif iş kollarında faaliyet gösteren küçük sanayicilerin girişimi ile ilk **Küçük Sanayi Sitesi** Mardin Merkez İlçesi'nde, 1984 yılında, 190 işyeri ile faaliyete başlamıştır. 200 işyeri kapasiteli Kızıltepe Küçük Sanayi Sitesi faaliyete geçmiş durumdadır. Ayrıca, Kızıltepe'de Ticaret ve Sanayi Odası bulunup 1.314 üyesi vardır. 1996 yılında da Kızıltepe Ticaret Borsası kurulmuştur. Borsada hububat, pamuk, un, mercimek, patates alım-satım işlemleri yapılmaktadır. 2000 yılı sonu itibariyle kayıtlı üye sayısı 84 kişidir. 2000 yılında 24.829.164.316 TL'lik işlem hacmi gerçekleşmiştir.

Mardin Serbest Bölgesi, altyapısı tamamlanmış ve içinde çok sayıda imalat tesisi barındıran Mardin Organize Sanayi Bölgesi içinde 516.000 metre karelik açık alan üzerinde kurulmuştur. Serbest Bölgede 30 firma faaliyet göstermektedir. Büyük çoğunluğu alım-satım işleriyle uğraşan firmalardan yedisi konfeksiyon, temizlik maddeleri ve mobilya gibi alanlarda faaliyet göstermektedir.

Mardin'de 1999 yılında gerçekleşen ihracat miktarı 31.594.668 ABD Dolarıdır. En çok ihraç edilen ürünler şunlardır: Çimento, un, bisküvi, mermer taşı, muhtelif gıda maddeleri, yağ, parke taşları, demir, muhtelif cam eşyaları, saman, sandalye, fayans, plastik

²⁹⁶ **Şehmus Duyan**: Un, Bulgur ve Tuğla fabrikası, **Bedrettin Karaboğa**: Yem, un ve Oli (bisküvi, makarna ve gofret) fabrikaları, ayrıca Diyarbakırda çorap fabrikası vardır, **Zeki Ayhan**: Çırçır fabrikası, **Vejdî Kahraman**: Çırçır fabrikası, **Süleyman Akdağ**: Çırçır ve Mısır Kurutma fabrikaları, **Abdulvahap Demirkaya**: Mısır Kurutma fabrikası.

boru, sac ve besi yemi. Bunun yanında aynı yıl itibariyle ihracat firmaları tarafından toplam 18.611.350 ABD Doları ithalat gerçekleştirilmiştir. İthal edilen belli başlı ürünler ise şunlardır: pirinç, plastik eşya, hırdavat, pil, kriko, genboy, muhtelif kilitler, muhtelif elektronik eşya, fotoğraf makineleri, makarna fabrikası makineleri, boya, Hindistan cevizi, pamuk çiği.

Tarihi ipek yolu dediğimiz ve bugün Avrupa ile Ortadoğu'yu birbirine bağlayan karayolunun üzerinde olması hasebiyle Kızıltepe'de ticari hayat her zaman için canlı kalmıştır. Özellikle Irak'a petrol taşımacılığının başladığı 1980'li yılların başından bu yana, dış politik sebeplerden dolayı taşımacılığın durdurulmadığı zamanlar, mazot taşımacılığı işi nerdeyse bölgenin yarısından fazlasını besleyebilmektedir.

Bu bakımdan Kızıltepe önemli bir ticaret merkezidir. Topraktan bağımsız, ticaretten önemli sermaye birikimi gerçekleştiren çok sayıda tüccar bulunmaktadır. Eskiden ticaretle uğraşmayı uygun bulmayan ağalar dahi bugün ticaretle uğraşmaktadırlar. Kızıltepe'deki sermayenin önemli bir kısmının toprak ağaları tarafından kontrol edildiğini söyleyebiliriz.

Çeşitli nedenlerle son yıllarda Kızıltepe nüfusu oldukça artmıştır. Çok sayıda Kikanlı da ticaret amacıyla Kızıltepe'ye yerleşmiştir. Buğday alım satımı, hayvan alım satımı, bayilikler, benzinlik işi, dövizcilik, araba alım satımı, pamuk ticareti başlıca uğraş alanlarıdır.

Bütün bunlardan yola çıkarak, bugün Kızıltepe'de bir orta sınıfın oluştuğunu söyleyebiliriz. Ancak bu sınıfın iktisadi, sosyal ve politik anlamda ne kadar güçlü olduğu, başka bir çalışmanın konusu olduğundan, burada ele alınmayacaktır.

2.14.9. Aşiret Yapısının Yeniden Üretilmesine Katkıda Bulunan Temel Dinamikler

Aşiret, yerleşik hayata geçişle birlikte bir çözülme sürecine girmiştir. Ancak tarihsel konjoktür içerisinde meydana gelen dört önemli gelişme, aşiret kültürünü - göreceli olarak - yeniden üretmiş ve güçlendirmiştir:

1. *19.yüzyılın sonlarına kadar varlığını devam ettiren emirliklerin ortadan kaldırılması*: Bruinessen'in ifade ettiği gibi,

“Önceleri Osmanlı İmparatorluğu daha farklı bir uygulamayla, yarı bağımsız Kürt hükümdarlarının kendi emirlikleri üzerindeki egemenliğine göz yummuştu. Daha sonra yönetimde yapılan reformlar, bu politikaya son verdi. Kürt yöneticilerinin yerine merkezden atanan bürokratlar geçirildi, bu da emirliklerin dağılmasına ve en güçlü yerel otorite olarak yeni bir reislik tipinin doğmasına yol açtı. Yeni politikalar, aşiret örgütlenmesinde egemen tarz olarak yeni tiplerin oluşmasıyla sonuçlanmıştı”²⁹⁷.

Heckmann da aynı şeyi söyler: “Mirlik (Emirlik) konumunun kaldırılmasından sonra, aşiret liderleri ve şeyhler, bölünmüş ve küçülmüş iktidarı ele geçirmiştir”²⁹⁸. Emirliklerin ortadan kaldırılması ve aşiretlerin kendi başlarına kalması ile birlikte “bölgede hızlı aşiretler arası kavgalar başladı”²⁹⁹. Aşiretler arası kavgalar da aşiret fertleri arasındaki dayanışmayı ve kenetlenmeyi güçlendirerek, aşiret ideolojisinin güç kazanmasına sebep oldu.

2. *Hamidiye Alayları'nın Kurulması*: Aşiretlerden oluşan Hamidiye Alayları bulundukları yörenin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiş askeri birliklerdi. Kendilerine verilen bu yetki hem nüfuzlarını güçlendirdi, hem de aşiret kimliğinin önemini arttırdı. Hala insanlar, aşiretlerinin Hamidiye Alayları'ndan biri olmasıyla ya da dedelerinin bu birlikler içindeki askeri rütbeleri dolayısı ile övünmektedirler. Nitekim alayların kurulduğu 1800'li yılların sonlarında aşiretler, kendilerini komşu aşiretlerin tehditlerinden korumak ve nüfuz elde etmek amacıyla alay olmak için padişaha dilekçeler bile yazmışlardır³⁰⁰. Hamidiye Alayları'nın kurulması, aşiretler arasında sürtüşmelerin artmasına sebep olmuştur³⁰¹. Aşiret temelli yapıyı ayakta tutan en önemli faktörlerden biri daha sonra anlatacağımız gibi, “dış tehdit algılaması”dır. Hamidiye Alayları bu tehdidi güçlendirmiştir.

3. *1946'da Çok Partili Hayata Geçiş*: Geniş halk tabakalarının katılımına ve dolayısı ile halkın gücüne dayanan çok partili hayata geçiş, aşiret sistemini güçlü kılmıştır. 1940-50'li yıllarda aşiret liderlerinin aşiret fertleri üzerinde belli bir ağırlıkları olduğu için şeyhler/ağalar/makuller kendi aşiretlerine/kabilelerine bağlı kişileri oy verme konusunda rahatlıkla yönlendirebiliyorlardı. Bunu fark eden siyasi partiler şeyhler ve aşiret ağaları ile

²⁹⁷ Bruinessen, **a.g.e.**, s.204.

²⁹⁸ Yalçın-Heckmann, **a.g.e.**, s.169.

²⁹⁹ Martin Van Bruinessen, **Kürdistan Üzerine Yazılar**, s.108.

³⁰⁰ Bkz. Kodaman, **a.g.e.**, s.47-50.

³⁰¹ **A.e.**, s.44.

yakın ilişki içine girip, onları sistemin imkanlarından yararlandırarak (milletvekili-belediye başkanı adayı yapmak, yerel parti temsilcisi - parti il/ilçe başkanı – yapmak, ihale vermek, yakınlarını işe almak...) seçimde desteklerini almaya çalıştılar.

“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye çok partili demokrasiye geçti. Bu gelişme, sahip oldukları büyük oy potansiyeli nedeniyle ağırlığı bir kez daha güçlendirdi”³⁰².

1991 milletvekili genel seçimlerine kadar Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden seçilen milletvekillerinin %90’ının ağa, bey, şeyh ve aşiret kökenli oldukları³⁰³ düşünülürse, çok partili hayatın aşiret sistemine verdiği güç daha iyi anlaşılır.

Daha önce de değindiğimiz gibi 1999 Milletvekili Genel Seçimi sürecinde Urfa’da, destekledikleri siyasal partinin parti binası önünde duran çok sayıdaki arabanın üzerinde mensubu oldukları aşiretin ismi yazılıydı. Bu, aşiretin kendi gücünü siyasi alanda pazarlamanın bir biçimi olarak da görülebilir.

Bu ilişki sayesinde, aşiret fertleri hem bürokratik, hem de ekonomik yönden şeyhlere ve aşiret liderlerine bağımlı kaldılar.

Ancak paradoksal bir biçimde, çok partili hayatla birlikte serbest piyasa koşullarının oluşması, hem teknik alanda meydana gelen gelişmeler (tarımda makinalaşma, kitle iletişim araçlarının artması), hem de göreceli bir biçimde “açık toplum” olma yönünde gelişen süreç (demokratikleşme açısından düşüncelerin ifade edilebilmesi) aşiret sistemini çözme yönünde dinamikler ortaya çıkardı.

4. *Koruculuk Sistemi’nin Kurulması*: Koruculuk Sistemi’nin kurulması Hamidiye Alayları’nın kuruluşu kadar aşiret sistemini güçlü kılmadıysa da, aşiret kültürünün yeniden üretilmesine katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Ancak eşzamanlı bir şekilde, etnik kimliğe yönelik talepler paradoksal bir şekilde aşiret yapılanmasının çözülmesi sürecini hızlandırmıştır.

³⁰² Kreyenbroek-Spert, **Kürtler**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Cep Kitapları, 1992, s.49.

³⁰³ Özer, **a.g.e.**, s.314.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, VARSAYIMLARI, SINIRLIKLARI, VERİ TOPLAMA, YÖNTEM ve TEKNİKLERİ ile ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, VARSAYIMLARI, SINIRLIKLARI, VERİ TOPLAMA, YÖNTEM ve TEKNİKLERİ

3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Demokratik yönetimlerin diğer yönetim biçimlerinden en önemli farkı, halkın katılımına imkan tanıyan niteliğidir. Gelişmiş demokratik sistemlerde halkın siyasete katılımı sadece basit oy verme biçimi ile sınırlı değildir. Oy vermenin dışında vatandaş ile devlet arasında sürekli bir girdi-çıkı mekanizması işlemektedir. Bu ilişkiyi anlamlı kılan şey, birey veya grupların karşılıklı ya da devlet ile çatışan çıkarlarını sisteme aktarabilme bilincine sahip olmalarıdır. Aksi takdirde vatandaş ile devlet arasındaki girdi-çıkı ilişkisi, tebaa veya geleneksel siyasal kültüre sahip toplumlardaki ilişki biçimine döner.

Peki vatandaşın siyasete katılımı demokratik sistem ve birey açısından ne anlam ifade etmektedir? Katılımın iki tür alanda yani siyasal ve sosyal alanda işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Siyasal alanda;

- Sorumlu birer yurttaş olma bilincini kazandırma,
- Siyasal kültürün gelişmesine katkı sağlama,
- Siyasal sistemin daha verimli işlemesine katkıda bulunma,
- Siyasal sistemin belli bir azınlığın elinde oligarşik bir nitelik kazanmasının önüne geçme,
- Demokratik rejimin içselleştirilmesini ve toplumun bu rejime sahip çıkmasını sağlama,
- Bireyin siyasal yabancılaşmasını önleme gibi fonksiyonlara sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyal açıdan ise şu olumlu sonuçlar yarattığı söylenebilir:

- Sosyal ve kültürel modernleşmeye katkıda bulunması
- Kadının sosyal hayatın içine çekilerek toplumsal itibarının artırılması,
- Birey olma anlayışının yerleşmesine katkıda bulunması,
- Bireysel ve grup çıkarlarının farkına varılmasına katkıda bulunması,

Siyasete katılma açısından, daha önce de anlatmaya çalıştığımız gibi, Almond ve Verba üç tür kültür biçiminden bahsederler¹: **Yerel siyasal kültürde**, kişilerin siyasete ilgileri azdır. Siyasal sistemden bir beklentileri yoktur. Ulusal çaptaki siyasal kurumlardan pek haberdar değillerdir ya da bu kurumlar ile kendileri arasında bir bağ görmemektedirler. **Uyrukluk kültüründe** vatandaşlar siyasal otoritenin işleyişinin farkındadırlar, fakat sistemin girdi ve çıktılarına karşı pasiftirler. Kişi siyasal sisteme ilgi gösterir ancak sistem otoriter bir yapı sergilediği için sistem karşısında kendisini tebaa olarak görür. **Katılımcı siyasal kültürde** ise, hem politika hem de yönetimin işleyişi hakkında vatandaşlar bilgi sahibidirler, politik sistemin girdi ve çıktılarını değerlendirirler. Siyasal sistemi, çıkarları doğrultusunda etkileyebileceklerine inandıkları için aktif bir şekilde siyasete katılırlar.

Bu üç katılım biçimi bize sadece siyasal kültürün niteliğini vermez, bununla birlikte siyasal kültürün üzerinde inşa edildiği toplumsal kültürün niteliği hakkında da bilgi verir.

Üst yapısal (eğitim, kitle iletişim araçları vb.) ve de alt yapısal (ticaret, sanayi) modernleştirici unsurların önem kazanması, 1984 yılından bu yana şiddet ile birlikte gündeme gelen Kürt sorunu, bölgenin temelde aşirete dayanan sosyal ve siyasal dokusunda önemli değişimler yaratmıştır. Başka bir ifade ile, söz konusu gelişmeler, aşiretin sosyal ve siyasal yapılanmasında çözümler meydana getirmiştir. Bu çözülme geleneksel olandan kopup modern olana dönüşmeye başlamadır. Çalışmamızın amacı bu süreci siyaset sosyolojisi alanı içinde incelemektir.

Biz bu çalışmamızda aşiret kültürüne ait bir topluluğun siyasal katılım reflekslerini öğrenerek, hangi siyasal kültüre (geleneksel kültür, tebea kültürü ve katılımcı kültür) ne kadar yakın ya da uzak durduğunu öğrenmeyi amaçlamaktayız. Kaldı ki siyasal kültür toplumun modernleşme düzeyini de gösterir. Çünkü toplum sahip olduğu sosyal kültürün niteliğine uygun bir siyasal kültür üretir. Dolayısıyla bu çalışma ile, öncelikli olarak siyasal katılımı etkileyen değişkenlerin yardımı ile aşiretin siyasal katılım düzey ve biçimine göre

¹ Gabriel Almond, Sidney Verba, **The Civic Culture**, New Jersey, Princeton University, Press, 1963, p.17-19.

söz konusu topluluğun siyasal kültürünü, ikincisi de dolaylı yoldan sosyal kültürünü (geleneksel-modern) öğrenme şansına sahip olmayı ummaktayız.

İkincisi, modern topluma ait bir değer olan demokrasi ve demokrasinin bir unsuru olan siyasal katılım ile ilksel bağlarla birbirine bağlı geleneksel toplumun bir ürünü olan benzer davranış, tutum ve inanışlar sergileyen - cemaat kültürünün bir parçası olan - aşiretin bir araya geldiği noktada ortaya çıkan sosyal-siyasal durumu görme fırsatını yakalamayı ummaktayız.

Netice itibariyle, bu çalışmamızda, ilksel bağlar çerçevesinde oluşan kolektif yaşam tarzına sahip olup bireysel özerkliğe pek alan bırakmak istemeyen aşiret temelli düzene bağlı insanların (yaş, cinsiyet, meslek, eğitim, dinsel duyarlılık, etnik kimlik, yerleşim biçimi, kitle iletişim araçları gibi bağımsız değişkenler etrafında) siyasete hangi biçim ve düzeyde katıldıklarını öğrenmeye çalışacağız.

3.1.2. Konunun Sınırlandırılması

Çalışmamız Mardin Kızıltepe ilçesinde ikamet eden Kikan aşiretinin genelde siyasal katılım, özelde de oy verme davranışını ölçmekle sınırlıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde demokrasi ve siyasal katılım konuları genel hatları ile, ikinci bölümünde ise yapılan gözlemler ile alanda sorulan sorulardan elde edilen veriler yardımı ile aşiretin sosyo-ekonomik yapısı, devlet ve siyasetle olan münasebetleri, aşiretin çözülme süreci bütün yönleri ile ele alınmış, incelenmiştir.

Üçüncü bölümde sahada uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Değerlendirme kısmı yaş ve cinsiyet gibi bireysel özellikler; eğitim, gelir ve meslek gibi sosyo-ekonomik özellikler; yerleşim birimi, iletişim kanallarını kullanma ve siyasal parti, dernek ve sendika gibi sivil toplum örgütlerine üyelik deneklerin özellikleri çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır.

3.1.3. Varsayımlar

Tezin ana ve yan varsayımları, araştırmacının çalışmanın başında araştırma sorusuna verdiği cevaptır. Çalışmamız ile ilgili ana ve yan varsayımlarımız şunlardır:

Ana Varsayımlar

Aşiret, geçimlik ekonomiye dayanan, geleneksel tarım toplumunun bir üst yapı (ideoloji, kültür) kurumudur. Aşiret orijini itibarıyla şehir ortamlarından uzak köylük yerlere ait bir topluluktur. “Birbirlerine ve özellikle köy dışına karşı özerk, küçük aile işletmeleri içinde yürütülen, uzmanlaşmamış ve rasyonelleşmemiş üretim düzenine dayalı küçük köy toplulukları, geniş toplumla etkin bir işbölümüne dayalı yoğun bağlar geliştiremez”². Bu bağlamda geleneksel toplumlarda köylük yerlerde siyasal katılım çok sınırlı düzeyde gerçekleşir ve böyle bir zeminde siyasal kültür geleneksel bir yapı arz eder.

Ancak geleneksel köy toplulukları için geçerli olan bu klasik tanımlama çalışmamıza konu teşkil eden aşiretin yaşadığı ortam için geçerli değildir. Bugün devletin nüfuz alanının gelişmesi ile birlikte gelişen ticari hayat, sanayiye yönelik girişimler, kitle iletişim ve ulaşım imkanlarının yarattığı imkanlar, eğitim kurumlarının toplumun hemen her yerleşim birimine ulaşmış olması, aşiret fertlerinin önemli bir kısmının şehirde oturuyor olması geleneksel toplumun bilinen klasik yapısını modern toplumun değerleri yönünde evirme eğilimi yaratmıştır. Aşiretin köylerde oturan mensuplarının pazar piyasası ile ilişkileri sınırlı da olsa, aşirete mensup ya da değil önemli düzeyde sermaye biriktirmiş sermaye sahibi kişiler Türkiye piyasası ile yoğun ticari faaliyet içindedirler. Aynı zamanda bunlara ek olarak aşiretin yaşadığı bölgenin öznel koşullarından kaynaklı etnik kimliğe yönelik taleplerin 1980 sonrası Türkiye gündeminde belirleyici bir unsur haline gelmesi, bölgede geleneksel aşiret kimliğinin yanında bir de etnik kimliğin önem kazanmasına sebep olmuştur. Eğitim, kitle iletişim ve ulaştırma araçlarının diğer modernleştirici unsurlar (şehirleşme, cılız da olsa bir orta sınıfın ortaya çıkması) ile birlikte yine modernleştirici bir etkiye sahip olan etnik kimlik bilinci ve ulusal talepler aşiret geleneksel kimliğini önemli ölçüde çözerek, bütün Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bir politizasyon etkisi yaratmıştır.

Bugün aşiret ne tam geleneksel kimliğini korumakta, ne de modern hayatın değerlerini gereken düzeyde benimsemiş durumdadır. Kısacası, aşiret geleneksel toplumun değerlerinden modern toplumun değerlerine doğru bir evrimle süreci yaşamaktadır. Ancak

² Özer Ozankaya, **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ankara, Ankara Üni. SBF Yay., 1971. s.219.

bu değişimin dinamosunu sanayi oluşturmadığından ve ayrıca aşiretin batı feodalitesinden farklı olarak sadece toprak-insan ilişkisine dayanan bir üretim ilişkileri ağının sonucu olan ekonomik bir birim olmayıp, aynı zamanda üst yapısal manada aşiret fertlerinin akrabalık bağı ile bağlı oldukları bir sosyal birim olması dolayısıyla çözölme süreci yavaş işlemektedir.

Sosyal ilişkilerin böyle bir süreç yaşadığı aşiret kültüründe, siyasal katılım ile siyasal katılımsızlık ve bununla bağlantılı olarak katılımcı siyasal kültürün oluşumu (Siyasal ilgi, siyasal bilgi ve siyasal değer) ile siyasetten uzak kalma iç içe ve karmaşık bir şekilde bir arada varolmaktadır. Dolayısıyla siyasal kültüre dair hem geleneksel toplumun özellikleri yaygın bir şekilde varlığını sürdürmekte, hem de modern toplumun değerlerine ait belirtiler gözlemlenebilmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler çerçevesinde, **birincisi**, deneklerin oy verme davranışının yüksek bir orana tekaböl ettiğini, bu bakımdan da katılımı etkileyen bağımsız değişkenler (yaş, cinsiyet, eğitim vb) arasında oy verme davranışı yönünden bir fark görölmediğini, **ikincisi**, aşirette siyasal eylemin hazırlayıcı unsurları olan siyasal ilgi, bilgi ve değer aısından- özellikle etnik meseleden dolayı - güçlü kabul edilebilecek bir siyasal bilincin var olduğunu, **üçüncüsü** aşiretlilerin oy verme dışında siyasal katılım yönündeki reflekslerinin çok güçlü olmadığını, ancak bir aşiret topluluğuna göre de önemsenecek düzeyde olduğunu varsaymaktayız.

Yan Varsayımlar

- Genç ve yaşlılarda ilgi ve katılım, orta ve orta üstü yaşlılara göre daha azdır.
- Kadın siyasal hayatın dışındadır, eve kapatılmıştır. Kadınlar genel bir eğilim olarak erkeklere göre daha muhafazakardırlar ve daha az siyasete katılmaktadırlar. Siyasete katılımları o kadar azdır ki, bir çok kadın oy dahi kullanmamaktadır, oyunu ailesinden biri kullanmaktadır. Siyasal ilgi ve bilgi düzeyleri de erkeklerinkine göre çok daha düşüktür.
- Yüksek sosyo-ekonomik statölü (SES) mesleklerde çalışanlarda siyasal ilgi-bilgi ile siyasal katılım diğer mesleklere göre daha yüksektir. Sosyo-ekonomik statölü hem siyasal ilgi ve bilgiyi hem de siyasal katılımı etkilemektedir. Yüksek SES'e sahip olanların siyasal etkinlik duyguları güçlü olduğu için siyasal ilgi, bilgi ve katılım eğilimleri, düşük SES'e sahip deneklere göre daha yüksektir.
- Köy ve mezrada oturanların siyasal katılımları oy verme dışında çok sınırlı iken, şehir ve beldede oturanlar oy vermenin dışında başka katılım biçimlerini de

geliştirmişlerdir. Köy ile şehir arasında siyasal ilgi ve bilgi konusundaki fark, eğitim, artık ürünün piyasaya gitmesi, kitle ulaştırma ve iletişim imkanları sebebiyle klasik köy ve kent arasında var olan farktan daha azdır.

Ayrıca şehir merkezi ile olan mekansal uzaklık siyasal ilgi ve katılımı etkilemektedir. Buna göre şehre yakın olan köy ve mezralar, göreceli uzak olanlara göre daha yüksek düzeyde ilgi ve bilgiye sahiptirler.

- Eğitim düzeyi arttıkça siyasal ilgi, bilgi ve siyasal bilinç yükselmektedir. Aynı bilinç siyasal katılımı da etkilemektedir.
- Yüksek gelir düzeyindeki kişiler daha çok siyasetle ilgilenmektedirler. Daha katılımcıdırlar.
- Kitle iletişim araçları özellikle siyasal bilgi edinme üzerinde çok etkilidir. İletişim kanallarını daha az kullananların siyasete daha az ilgi duyduklarını ve daha az katılımcı olduklarını söyleyebiliriz.
- Etnik sorun, siyasal bilinci geliştirmiş, oy verme dışında, siyasal katılımı (eylem) ve geniş anlamda siyasal kültürü (Siyasal ilgi, siyasal bilgi ve siyasal değer) arttırmıştır. Dini kimliğin siyasal katılım üzerinde pek etkili olduğu söylenemez.
- Aşiretin oy verme davranışı üzerinde etkisi hiç yok iken, kabilelerin etkisi de gittikçe azalmaktadır.
- Ailelerin/sülalelerin siyasal katılımın oy verme biçimi üzerindeki etkileri yüksektir. Özellikle köylük yerde aileler toplu halde oy kullandıkları için oy verme oranını yükseltmektedirler.
- Herhangi bir sendika, dernek veya siyasal partiye üye olanların, diğerlerine göre siyasete daha fazla ilgi duyduklarını ve daha yoğun katılım gerçekleştirdiklerini söyleyebiliriz.

3.1.4. Veri Toplama Yolu ve Araçları

3.1.4.1. Yazılı ve Sözlü Kaynaklar

Çalışmamızda yazılı ve sözlü olmak üzere iki tür kaynağa başvurulmuştur. Özellikle çalışmanın birinci bölümünü oluşturan “Demokrasi ve Siyasal Katılım” kısmı için literatür taraması yapılmıştır. Çalışmamızda kullanılan yazılı kaynakların büyük ekseriyeti kitap ve

makalelerden oluşmaktadır. Bunların yanısıra anket soruları, mülakat soruları, internet ve seçim sonuçları ile genel nüfus sayımı gibi istatistiki kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan aşiret kısmı için tümüyle yazılı literatürden yararlanma imkanı olmadığından, yazılı kaynakların yanısıra aşiretin tarihi konusunda aşiret kanaat önderleri ile yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. Aşiretliler doğaya daha yakın bir hayat sürdürdükleri için kendi geçmişlerini kayıt altına alma gibi bir gelenek geliştirmemişlerdir. Ancak yakın geçmişleri ile ilgili zengin sözlü anlatımlara sahiptirler. Bu çalışmada ayrıca incelenen aşiret olgusunun içini dolduran kavramların içeriğini daha inandırıcı kılmak babında çok sayıda örnek olay kullanılmıştır.

3.1.4.2. Gözlem

Bir grubun ya da topluluğun içine karışarak onların alışkanlıklarını ve düşüncelerini, sosyal yaşantılarına ait değer ve tutumlarını anlamak zordur. İncelenen grubun bir üyesi olmak, onların anlam dünyalarını kavrayabilmek kısacası onlardan biri yani “yerli” olabilmek pek mümkün değildir³. Ancak, o bölgenin bir insanı olmam, çalışmanın yapıldığı sahaya dışardan gelen bir “katılımcı gözlemci”nin yaşayacağı olası problemleri daha başından ortadan kaldırmıştır.

Yaşamımın lise eğitimi dönemine kadar olan bölümü çalışmaya konu olan bölgedeki insanların içinde geçti. Ayrıca halen yörede yaşayan ailemin aşiret temelli sosyal ilişkilerinin devam etmesi nedeniyle bölgedeki aşiret ilişkilerinin mahiyeti hakkında detaylı bilgiye sahip olmam, çalışma sırasında gözlemlediğim olguları değerlendirmemi kolaylaştırmıştır. Aşiret kavgaları, anlaşmazlıklar, “gösteriş temelli aşiret cömertliği”, ayak kaydırmalar, kutsallaştırılmış cesaret ve onu besleyen intikam duygusu, merhamet duygusunun dibe vurduğu anlar, hasımlarına inat hasımlarının sevmediği insanlar ile kurulan “politik dostluklar”, insanların politikacılar ve devlet ile olan ilişkileri, devlet ile olan “politik dostlukları”, rüşvet, adamını işe yerleştirme, kredi alma gibi toplumsal yaşamın temel dinamiklerinin tümünü, yaşamımın önemli bir kısmının geçtiği ve hala da her sene bir iki defa gittiğim bu coğrafyada, biraz da bu ilişkilere olan özel meraktan dolayı, gözlemlediğimi söyleyebilirim.

³ Keith F. Punch, **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s.179.

Ancak dışardan gözlemleyen birinin sahip olmadığı yukarıdaki avantajın yanında, bir de bizzat bu çevreye ait olmamdan kaynaklı bir dezavantaja sahip olduğumu belirtmeliyim. İnsan içinde yaşadığı toplumun kültürünün bir parçasıdır. Zihinsel manada kendini bu çevreden kurtarmak mümkünse de yılları alan sosyalleşme olgusunun insan üzerindeki etkisinden kurtulmak çok daha büyük bir çaba gerektirmektedir. Duverger, bu sakıncayı şöyle dile getirir:

“Psikolojide olduğu gibi sosyolojide de sağduyunun sakıncası, gözlemcinin gözlemlenilen bütünün bir üyesi olmasından ötürü çok yüksektir. Eğer gözlemci kendi toplumunu inceliyorsa, durum açıkça ortaya çıkar”⁴.

Bu çalışmayı yaparken böyle bir tehlike ile karşı karşıya olduğumu ve objektif olabilmek adına mümkün olduğunca kendimi çalışmaya konu olan toplumun “kullandığı dil”in etkisinden uzak tutmaya çalışmam gerektiğinin farkındayım.

3.1.4.3. Görüşmeler

Görüşme ya da mülakat tekniğinde sorular genellikle sistemleştirilmemiştir. Geniş, derinlemesine ve ayrıntılı bilgi toplamak istendiği durumlarda bu yönetime başvurulur⁵. Ancak bu, soruların gelişi güzel bir biçimde hazırlandığı anlamına da gelmemeli. Kaldı ki “Bir toplumsal değişim çalışmasında soruların sorulmadan önce dikkatle hazırlanmış olması özellikle gereklidir”⁶. Biz de çalışmamıza daha derinlemesine bakabilmek için, sadece yukarıda bahsi geçen gözlemler ile yetinmedik. Aşiretin tarihi, sosyal ilişkileri, geçim kaynakları, değerleri, devlet ve politikacılar ile ilişkileri konularını içeren mülakat sorularını belli sınıflandırmalar çerçevesinde hazırlayarak farklı zamanlarda üç defa sahada farklı cinsiyet, meslek, sosyoekonomik tabakadan insanlarla açık mülakatlar yapıldı. İlk görüşmeler için bölgeye Mayıs 2004’te gidildi. İkinci görüşmeler ise Ağustos 2004’te yapıldı. Ayrıca anketlerin uygulandığı 28 Nisan – 08 Mayıs 2006 tarihleri arasında birkaç kişi ile “siyaset ve parti tercihleri” bağlamında mülakat yapılmıştır. Yine bu tarihlerde yapılan anketler esnasında göze çarpan önemli gözlemleri ve duyduklarımızı not aldık.

⁴ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Varlık Yay., 2002, s.15.

⁵ Birsan Gökçe, **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Ankara, Savaş Yayınevi, 1999, s.104.

⁶ Paul Thompson, **Geçmişin Sesi**, Çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.175.

Mülakatlarda elde edilen bilgiler üç yöntemle kayıt altına alındı. Bir kısmı not tutularak, bir kısmı ses kayıt cihazına alınarak doküman haline getirildi. Ayrıca mülakat için gittiğimiz süre boyunca gözlemlediklerimiz ile mülakatlarda bize anlatılanların dışında satır aralarında gizli olan ifadeler de mülakat bittikten sonra notlar halinde kağıtlara geçirildi.

Başka bir görüşme de, köy ve mezraların sosyo-ekonomik alt yapısal durumlarını tespit etmek üzere, anketlerin uygulandığı sırada, köy muhtarları ile köyün kanaat önderlerine sorularak yapılmıştır. Bu görüşme için Suna Kili'nin "Çayırhan: Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış" adlı çalışmasındaki sorulardan yararlanılmıştır⁷.

3.1.4.4. Anket Hazırlama

Soru sorma tekniğinin değişik yöntemleri bulunmaktadır. İster gündelik bir konuşmada, ister bir gazetecinin yaptığı bir mülakatta olsun soru sorma yolu ile bilgi toplamak isteyen herkesin soruları belli bir disiplin içerisinde sorma gereği vardır. Ancak bu bilimsel bir çalışma olunca, sorulacak soruların biçimi, sınırlılıkları ve sayıları teknik ölçümler de göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Bu bağlamda, anket sorularının önemli bir kısmı çalışmamız özelinde hazırlanmış olmakla birlikte, sorular, köylerdeki siyasal davranış üzerine Türkiye'de yapılmış sınırlı sayıdaki çalışmalardan, Özer Ozankaya'nın doçentlik tezi olan "Köy'de Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür" adlı çalışmasında kullanılan anket soruları - özellikle yöntem olarak - başta olmak üzere, TÜSES ve Araştırma Verileri AŞ'nin ortaklaşa yaptıkları "Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri" adlı çalışma ile Suna Kili'nin "Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış" çalışmasındaki anket sorularının bir kısmından faydalanılarak hazırlanmış bulunmaktadır.

Ankette deneklerin kişisel özellikleri, siyaset ile ne kadar ilgilendikleri, siyasi partilerle olan ilişkileri ve ilişkilerinin düzeyi, siyaseti yorumlayış biçimleri ve siyasal partilerden beklentileri, dini hassasiyetleri, köy ve ülke sorunlarının siyasal tercihlerine nasıl yansıdığı, modernleşme eğilimleri gibi konuları içeren sorulara yer verilmiştir⁸.

⁷ Bkz. Suna Kili, **Çayırhan: Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal değişme ve Siyasal Davranış**, İstanbul, Boğaziçi Üni. Yayınları No:148, 1978.

⁸ Gökçe, **a.g.e.**, s.107, Bkz. Ozankaya, **a.g.e.**

Soru tipleri “kapalı uçlu” ve “açık uçlu” olmak üzere iki tarzda hazırlanmıştır. Kapalı uçlu sorular, “likert tipi”, “basit” ve “çoktan seçmeli” biçimde sorulmaya çalışılmıştır⁹.

Sorular, çalışmanın kapsamına uygun özellik ve sayıdaki deneklerin kültür düzeyleri göz önünde bulundurularak sade, anlaşılır ve kısa bir format içerisinde hazırlanmıştır. Anket formunda 80 soru kullanılmıştır. Anket sorularında gözden kaçan muhtemel hatalardan kaçınmak için anketin belli sayıda kişiye uygulama biçimi olan “pilot uygulama”¹⁰, sorulara son şekil verilmeden önce farklı yaş ve sosyo-ekonomik düzeydeki kişilere alanda uygulanarak, eksiklikler tamamlanmaya çalışılmıştır.

3.1.4.5. Anket Uygulama

Anket, Kikan aşiretinin mukim olduğu iki mezra, iki köy, bir belde ve bir ilçede uygulanmıştır. Anket soruları, “doğrudan görüşme”¹¹ yoluyla anketörlerce sorularak ve yine anketörler tarafından cevapların kodlanmasıyla doldurulmuştur. Anketler on beş - çoğu öğretmen - anketör tarafından yapılmıştır. Yörenin muhafazakar kültürel yapısı dikkate alınarak, kadın denekler ile görüşmeleri kadın anketörler yapmıştır. Anketörlere önce sözlü olarak anketleri nasıl uygulayacakları anlatılmış, sonra da kısa notlar halinde hazırladığımız “Anket esnasında anketörlerin dikkat etmeleri gereken hususlar” başlıklı üç sayfalık nüshalar bütün anketörlere dağıtılıp okumaları istenmiştir.

Uygulama esnasında en büyük zorluklardan biri anketin dili ile deneklerin dilinin farklı olması ve özellikle Türkçe bilmeyen orta ve orta yaşın üzerindeki kadınlar ile yaşlı erkeklerle diyalog kurmak olmuştur. Anketlerin uygulanması esnasında bana yardımcı olan arkadaşların Kürtçe’yi bilmeleri sayesinde Türkçe soruları Kürtçe’ye tercüme ederek bu sorun büyük ölçüde giderilmiştir.

İkinci bir sıkıntı ise, son yirmi yıldır bölgede, meydana gelen olaylar ve ayrıca anket çalışmamızın konusunun da siyaseti içeriyor olması nedeniyle denekler tedirgin olmuştur. Bu tedirginliğin somut örneklerinden birisi iki anketör arkadaşın gittikleri bir iki evden kovulmalarıdır.

Ancak bizim bölgeden olmamız ve bu nedenle bize güven duymaları, bölgeden olmayanların çok daha zor yapabilecekleri böyle bir anket çalışmasını gerçekleştirmemize

⁹ Türker Baş, **Anket**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003, s.55.

¹⁰ Remzi Altunışık, vd., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Adapazarı, Sakarya Kitabevi, 2005, s.81.

¹¹ Bkz. Halil Seyidoğlu, **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, İstanbul, Güzem Yayınları, 1995, s.30.

yardımcı olan en önemli faktör olmuştur. Ancak çekingen ve temkinli tutumlarının ankette verdikleri cevaplara yansımadağını söylemek doğru olmaz. Örneğin, çok yakından tanıdığım birisi ile yaptığımız görüşme esnasında “Kendinizi ne hissediyorsunuz?” sorusuna ürkek bir şekilde ilk başta “Arap” diye cevap vermiş, bizim bu soruya verilecek doğru cevabın anketlerde ad soyadı belirtilmediğı için kendisi için hiçbir sıkıntı yaratmayacağını, özellikle kendisinin üzerinde baskı oluşturmamamız üzerine cevap şikkını değıştirmemizi istemiştir. Görüştüğümüz insanların bazıları, her ne kadar verdikleri cevaplarda temkinli davrandılsa da bölgedeki hassasiyet göz önünde bulundurulduğunda, deneklerin bir anket için yeterli olacak düzeyde samimi cevaplar verdiklerini söyleyebiliriz.

Üçüncüsü, bölge insanının, akademik çalışmalarda anket yönteminin öneminin henüz farkında olmamasıdır. Özellikle yaşlıların, sorduğumuz sorulara “oğlum sizin için hangisi iyi ise onu işaretleyin” ya da vereceğı cevap için size danışmaları biçiminde “şunu mu söyleyeyim yoksa şunu mu?” diye sormaları bunun bir ifadesi olarak değılendirilebilir.

Dördüncüsü, bazı yaşlı erkeklerin ve kadınların tekrar tekrar değışik şekillerde sormamıza rağmen bazı soruları anlamakta zorluk çekmeleri olmuştur.

Beşincisi, denekler, bizim kuramsal kısımda terminolojik olarak yaptığımız aile (mal) ile sülale (bavık) arasındaki farkı bilmediklerinden ve aileyi her iki manada da algıladıklarından, aile ile ilgili verdikleri cevapların çoğu zaman her iki terimi de (aile/sülale) kapsadığını söyleyebiliriz.

Anket yapılacak kimselerin, daha önce anket yapılan kişilerden soruları öğrenip onların cevaplarının etkisinde kalmalarını önlemek amacıyla¹² ve ayrıca bölgedeki hassasiyeti de göz önünde bulundurarak, anketler mümkün olan en kısa sürede tamamlanmıştır.

¹² Mübeccel Kıray, **Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, İstanbul, Bağlam, 2000, s.28.

3.1.5. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Örnek olay çalışması, olayı doğal ortamında derinlemesine, karmaşıklığını ve bağlamını göz önünde bulundurarak anlamaya çalışır. Ayrıca, olayı bir bütün ve birlik içinde anlamayı amaçlayan bütüncül bir odağa sahiptir. “Bu sebeple örnek olay çalışması yöntemden ziyade bir stratejidir”¹³.

3.1.5.1. Evren

Üzerinde araştırma yaptığımız topluluk, yani “evren”, sosyal bilimlerde geçerli olan yöntemlerle¹⁴ belirlenmiştir. Buna göre aşiretin yaklaşık olarak 100 köy ile 100 mezrada, ayrıca iki belde ve bir ilçede yoğun olarak yaşadığı tespit edilmiştir. Kikan aşireti evren olarak mezra, köy, belde ve ilçede yaşamaktadır. Bundan dolayı da evreni, bu dört tür yerleşme birimi olarak kabul ettik.

3.1.5.2. Örneklem Seçimi

Evrenin içinden anket uygulanacak hedef kitle, Sosyal Bilimlerde geçerli olan kurallar¹⁵ dikkate alınarak tespit edilmiştir. Bu çalışmamızda söz konusu aşiret, mezra, köy, belde ve ilçe olmak üzere farklı özelliklere sahip dört farklı yerleşim biriminde oturmaktadır. Bu nedenle, bu dört yerleşim birimlerinden örnekler almak suretiyle aşiretin siyasal katılıma yönelik tutum ve davranışlarını öğrenmeye çalıştık. İlçe ve beldenin dışında köy ve mezraların belirlenmesinde, bu yerleşim birimlerinin Kızıltepe ile olan fiziki konumları ile ulaşım mesafesi göz önünde bulundurulmuştur. Çünkü dış dünya ile olan ulaşım imkanlarının dışında bütün köyler birbirlerine yakın imkanlara sahiptir. Örneğin bütün köylerde her evde telefon, televizyon gibi iletişim araçları bulunmaktadır. Yine aynı şekilde, sabah-akşam Kızıltepe’ye sefer yapan hemen hemen her köyün dolmuş seferleri bulunmaktadır. Bununla birlikte şehir ile olan mesafe arttıkça toplumun geniş kesimi ve dış dünya ile olan ilişkiler de o oranda azalmaktadır. Şehir merkezi ile olan fiziki mesafe, en çok da eğitim imkanlarını etkilemektedir. Köylerin çoğunda ilkokul olmakla birlikte ya da yakın köylerde ilköğretime gitme imkanı bulunmakla birlikte, lise düzeyinde öğrenim görme şehir merkezinden uzaklaştıkça “ekonomik imkanların elvermemesi” derecesinde azalmaktadır.

¹³ Punch, **a.g.e.**, s.144.

¹⁴ Bkz. Baş, **a.g.e.**, s.34; Altunışık, vd., **a.g.e.**, s.125.

¹⁵ Bkz. Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.32; Gökçe, **a.g.e.**, s.131.

Evren, benzer parçalardan oluşmuşsa küçük bir örneklem yeterli olabilmektedir. Ancak homojenlik derecesinin azalması, örneklem sınırlarının genişletilmesini gerektirmektedir¹⁶. Farklı niteliklere sahip dört ayrı yerleşim biriminden aldığımız örneklem, aşiretin genel siyasal kültürel durumunu yansıttığını düşünmekteyiz.

Araştırmayı yapan kişi mevcut araştırma yöntemlerinden sadece birini kullanmak zorunda değildir. Çalışmanın biçimi ve niteliği gereği birden çok tekniğin kullanılabileceği yeni bir teknik geliştirilebilir ve bu tekniğe uygun veri toplanabilir¹⁷. Biz de çalışmamızda çalışmanın niteliğinin gerektirdiği koşulları göz önünde bulundurarak birkaç yöntemi birden kullandık.

İlçe, belde, köy ve mezraların seçiminde, araştırmacının öznel koşullara göre, örneği oluşturan deneklerin araştırma problemlerine cevap bulacağına inandığı kişilerden seçtiği “kasti (yargısal) örnekleme” yöntemi kullanılmıştır¹⁸. Başka bir ifade ile, seçilen yerleşim birimlerinin, inceleme konumuz olan aşiretin siyasal tutum ve davranışlarını yansıtacak özelliklere sahip olmasına dikkat edilmiştir.

Örneklem seçiminde özellikle söz konusu yerleşim birimlerinin ilçe merkezi ile olan münasebetlerini göz önünde bulundurduk. Örneklem içinde yer aldığı “Belde”nin ilçeye uzaklığı 15 km’dir. “Köy A”nın ilçeye uzaklığı 5 km iken, “Köy B”nin uzaklığı 25 km’dir. “Mezra A”nın ilçeye uzaklığı 7 km olup ilçeye giden asfalt yola beş yüz metre mesafededir. “Mezra B”nin ilçeye olan mesafesi ise 15 km olup herhangi bir ana yola yakınlığı yoktur.

Çalışmamızda %5’lik örnekleme hatası yani %95 güvenirlik düzeyi ile 384 deneye görüşme kapsamı içine aldık. Kaldı ki %5’lik örnekleme hatası ile 384 deneyin 1.000 000’luk kitleyi temsil etme gücü vardır¹⁹. Deneklerin yerleşim birimleri arasında oranlı dağıtımında 384 rakamı esas alındıysa da “örnek kütle büyüdükçe evren hakkında yapılan genellemelerde yanılma olasılığı azalır”²⁰ ilkesi gereğince daha fazla kişi ile görüşmenin örneklem ana kütleyi temsil gücünü arttıracakını düşünerek, alanda 393 kişi ile görüşme yaptık.

¹⁶ Gökçe, **a.g.e.**, s.132,

¹⁷ Altunışık, vd., **a.g.e.**, s.62.

¹⁸ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.34.

¹⁹ Baş, **a.g.e.**, s.46; Altunışık, vd., **a.g.e.**, s.127.

²⁰ Altunışık, vd., **a.g.e.**, s.126.

İlçe ve Belde	Görüşülen Kişi Sayısı	Öngörülen Kişi Sayı
İlçe	103	100
Belde	73	70
Toplam	176	170

Ancak örnek kütlenin yerleşim birimleri arasında dağıtılmasında bazı güçlüklerle karşılaşıldı. Bunun sebebi de “İlçe” ve “Belde”de oturanların tümünün araştırmaya konu olan aşirete mensup olmaması ve özellikle ilçedeki seçmenlerin köylere göre çok daha fazla olan sayılarının köyde oturan seçmenler ile oranlamının doğuracağı sıkıntılardı.

“İlçe”de oturan insanların tümü araştırmanın konusu olan aşirete mensup olmadığından ve aşiret mensubu seçmenleri tespit etmek mümkün olmadığından tahmini bir rakam olarak 100 kişi ile görüşülmesi öngörülmüştür. “Belde”de oturanların da tümü söz konusu aşirete bağlı değildir ve onları tespit etmek de mümkün olmadığından burada da tahmini bir rakam olarak 70 denek ile görüşmek öngörülmüştür. “30’dan büyük 500’den küçük örnek büyüklükleri(nin) bir çok araştırma için yeterli”²¹ oluşu ve %10 yanılma payı ile düşünüldüğünde, “Belde” ve “İlçe”deki seçmenlerin tümü Aşiret’e mensup olsa bile yine de bu rakamların temsil gücüne sahip olduğu düşünüldüğünde aldığımız rakamların yeterli olduğu sonucuna varabiliriz.

Yerleşim Birimleri	Toplam Seçmen Sayısı	Çıkarılan Seçmen Sayısı	Örneklem Sayısı
Köy A	235	10	225
Köy B	303	100	203
Mezra A	30	0	30
Mezra B	50	5	45
Toplam	618	115	503

“İlçe” ve “Belde” için öngördüğümüz 170 denegi 384 denek sayısından çıkardıktan sonra geri kalan 214 denek ise köy ve mezralar arasında oranlı bir şekilde dağıtılmıştır. Buna göre köy ve mezralardaki toplam seçmenlerden mükerrer kullanılan oylar ile seçmen olarak köy ve mezralarda gözüktüğü halde şehre yerleşmiş seçmenler köy ve mezradaki muhtar ve kanaat önderlerinin yardımı ile tahmini bir rakam olarak çıkarılmıştır. Bu çıkarma işlemi

²¹ A.e., s.127.

sonucunda 503 seçmen tespit edilmiştir. Daha sonra 214 örneklem sayısının 503 seçmen sayısının % kaçını olduğu bulunmuş ve tespit edilen %42'lik yaklaşık rakam tek tek köy ve mezraların seçmen sayısına oranlanmıştır.

Köy ve Mezralar	Görüşülen Kişi Sayısı	Yeterli Sayı
Köy A	99	95
Köy B	85	85
Mezra A	14	12
Mezra B	19	19
Toplam	217	210

Buna göre Köy ve mezralardaki örneklem sayılarının %42'si alınarak görüşülmesi gereken yeterli rakam olarak “Köy A” için 95, Köy B” için 85, “Mezra A” için 12 ve “Mezra B” için de 19 denek tespit edilmiştir.

“İlçe”, “Belde”, Köyler ve mezralar da kaç kişi ile görüşüleceği tespit edildikten sonra sıra anketleri nasıl uygulayacağımız konusunda karar vermeye geldi. “İlçe” ve “Belde”de çalışmaya konu olan aşiretleri tespit etmek mümkün olmadığından “kartopu örnekleme” dediğimiz yöntemi kullandık. Kartopu örnekleme;

“evrenin sınırlarının ve evrene üye olanların kesin olarak belirlenemediği durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Kartopu örnekleme yapmak için, herhangi bir şekilde evrene dahil birisiyle temas kurulur. Sonra temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasıyla, daha sonra yine aynı yolla bir başkasıyla temas kurulur. Kartopu etkisi şeklinde, zincirleme olarak örnek büyütülür”²².

Ancak ilçede oturan ve ilçede ikamet edenleri tanıyan çok sayıda akraba ve tanıdıkların olması işimizi kolaylaştırdı. Bu imkandan yararlanarak, belli kişilerin tavsiye ettiği kişilerden ziyade farklı kişilerin tanıdığı insanlar ile görüşme yolunu seçerek, sadece belli bir grubun düşüncesinin ankete yansımaları önlemeye çalıştık. Aynı yöntemi belde için de uyguladık.

Köy ve mezralar için ise öngördüğümüz yöntem, tanımlanan evrendeki her elemanın “eşit” ve aynı zamanda birisinin seçilmesinin diğerinin seçilmesine engel teşkil etmediği “bağımsız” seçilme şansına sahip olduğu “basit tesadüfî örnekleme” idi²³. Ancak hafta

²² A.e., s.133.

²³ A.e., s.129.

sonları köylere gitmemize rağmen insanları evde bulmada zorlandık. Erkeklerin bir kısmı ilçeye gitmiş iken bir kısmı, tarlada çalışıyordu. Bazılarının akşam üzeri ilçeden ve işten eve dönmelerini bekledik. Kadınlar ise komşularına gitmişlerdi. Onun için bazı evlerde hiç kimseyi bulmaz iken, bazı evlerde birkaç kişiyi bulabiliyorduk.

İkincisi anket yapmak için bir günlüğüne dahi olsa onları evde tutma imkanımız yoktu. Çünkü aşiretlerde ne böyle bir sorumluluk ve ne de böyle bir çalışmayı bu manada “ciddiye alma” bilinci vardır. Kaldı ki yaptığımız çalışmayı “küçümser tavırları”nı sezmek zor değildi. Onun için anketör olarak bize yardımcı olan çoğu öğretmen olan erkek ve kadın arkadaşlar ile köylülerden kadınlarla görüşebilecek iki üç lise mezunu kişinin yardımı ile mümkün olduğu kadar köyün her tarafına yayılacak şekilde anketleri yapmaya çalıştık. Aynı yöntem mezralar için de uygulandı. Bu çerçevede anketlerin köy ve mezralarda uygulanmasında “basit tesadüfi örnekleme” ile “kartopu örnekleme” karışımı bir yöntem uygulamak zorunda kaldık.

Bütün yerleşme birimlerinde mümkün olduğu kadar kadın ve erkek sayılarını yakın tutmaya çalıştık. Bunun yanında “örneklerin alt gruplara (eğitim, yaş, cinsiyet, statü, mevki vb.) ayrılması durumunda her kategorinin örnek büyüklüğünün en az 30 olması”²⁴ gerektiği için her sosyo-ekonomik statü ve yaştan farklı insanlar ile görüşmeye özen gösterdik.

3.2. ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1. Örnekleme İlişkin Kişisel Bilgiler

Saha çalışmalarında deneklerin verdikleri cevaplar sosyo-ekonomik nitelikleri ile doğrudan bağlantılıdır. Görüşülen kişilerin sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarının bilinmesi, anket sorularına verdikleri cevapların ne mana ifade ettiği noktasında çok önem arz etmektedir.

Sosyo-ekonomik özelliklerinin önemine binaen yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir vb. olgular açısından deneklerin niteliklerini öğrenmeye çalıştık. Bunu yapmaya çalışırken bazı değişkenlerin diğer değişkenler ile ilişkilerine baktık. Bu bağlamda yaş, cinsiyet, ve yerleşme birimlerinin eğitim ile, meslek ve eğitimin cinsiyet ile, gelir, toprak mülkiyeti, aile ve grup ve örgüt üyeliği değişkenlerinin de yerleşme birimleri ile ilişkilerini anlamaya

²⁴ A.e., s.127.

çalıştık. Ayrıca etnik kimliklerini öğrenmek açısından da deneklerin gündelik hayatlarında hangi dili konuştuklarına baktık.

3.2.1.1. Yaş

Tablo 1 Deneklerin yaş profili

Yaş	Sayı	Yüzde
18-20	46	11,7
21-24	41	10,4
25-39	181	46,1
40-54	86	21,9
55+	39	9,9
Toplam	393	100,0

Görüştüğümüz deneklerin en büyük dilimini %46.1 ile “25-39” yaş grubu oluşturmaktadır. En küçüğü ise %9,9’luk oranla “55 ve yukarısı” yaş grubuna aittir. Bu durum orta ve orta üstü yaş gruplarından daha çok kişi ile görüşmek isteğimize kaynaklanmaktadır. Çünkü çalışmamız özelinde hem çok genç olan “18-20”, hem de “55 ve yukarısı” yaş grupları ile görüşmek çok anlamlı görülmemektedir. Bunun sebebi “18-20” yaş grubundakilerin şu ana kadar seçmen olmamaları, ikincisi ise hayata yeni atıldıkları için siyaset ile ilgilerinin zayıf olacağını düşünmemizden kaynaklanmaktadır. “55 ve yukarısı” yaş grubunun ise %50’den fazlasının okuma yazma dahi bilmiyor olması.

Tablo 2 Yaş gruplarına göre eğitimin durumu

Yaş		Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisans üstü	Toplam
18-20	Sayı	1	2	13	9	21	0	0	46
	%	2,2%	4,3%	28,3%	19,6%	45,7%	,0%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	2	2	19	5	8	5	0	41
	%	4,9%	4,9%	46,3%	12,2%	19,5%	12,2%	,0%	100,0%
25-39	Sayı	20	10	64	23	32	30	2	181
	%	11,0%	5,5%	35,4%	12,7%	17,7%	16,6%	1,1%	100,0%
40-54	Sayı	24	6	25	6	10	11	4	86
	%	27,9%	7,0%	29,1%	7,0%	11,6%	12,8%	4,7%	100,0%
55+	Sayı	21	6	7	4	1	0	0	39
	%	53,8%	15,4%	17,9%	10,3%	2,6%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	68	26	128	47	72	46	6	393
	%	17,3%	6,6%	32,6%	12,0%	18,3%	11,7%	1,5%	100,0%

Tablodan, yaş büyüdükçe eğitim düzeyinin düştüğünü, küçüldükçe de arttığını görebilmekteyiz. “18-20” yaş grubunda okuma yazma bilmeyenin sadece bir kişi olduğunu bunun da %2.2’ye tekabül ettiğini, bu oranın yaş büyüdükçe tedricen arttığını ve “55 ve

yukarısı” yaş grubunda bu oranın %53,8’e yükseldiğini görüyoruz. Yine 18-20 yaş grubundakilerde lise mezunlarının oranı %45,7 iken, bu oran 21-24 yaş grubundakilerde %19,5, 25-39’da 17,7, 40-54 grubunda %11,6 ve 55 ve yukarısı grupta da ancak %2,6 düzeyindedir. Aynı zamanda 55 ve yukarısı içinde üniversite mezunu yoktur. Çok genç yaş grubu olan “18-20”de üniversite mezununun olmamasını ise, bir kısmının yaşlarının buna müsait olmamasına ve üniversiteye gidenlerin de anketi uyguladığımız dönemin (nisan ayı) eğitim dönemlerine denk gelmesine bağlayabiliriz. Üniversite mezunları “21-24” ve “40-54” arası yaş gruplarında toplanırken, dikkat çeken bir başka nokta “40-54” arası yaş grubundakilerin %4,7’sinin lisans üstü eğitim almış olmasıdır.

3.2.1.2. Cinsiyet

Tablo 3 Deneklerin cinsiyet profili

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	170	43,3
Erkek	223	56,7
Toplam	393	100,0

Tablo 4 Cinsiyete göre eğitimin durumu

Cinsiyet		Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisans üstü	Toplam
Kadın	Sayı	57	16	65	11	14	7	0	170
	%	33,5%	9,4%	38,2%	6,5%	8,2%	4,1%	,0%	100,0%
Erkek	Sayı	11	10	63	36	58	39	6	223
	%	4,9%	4,5%	28,3%	16,1%	26,0%	17,5%	2,7%	100,0%
Toplam	Sayı	68	26	128	47	72	46	6	393
	%	17,3%	6,6%	32,6%	12,0%	18,3%	11,7%	1,5%	100,0%

Görüşebildiğimiz deneklerin %56,7’si “erkek” iken, %43,3’ü “kadın”dır. Kadınlar ile erkeklerin eğitim durumlarına baktığımızda, kadınların erkeklerden çok daha düşük eğitim düzeyine sahip olduğunu görüyoruz. “Kadın” deneklerin %33,5’i okuma yazma bilmiyorken bu oran “erkek”lerde ancak %4,9’dur. Bu durumda görüştüğümüz deneklerden erkek olanların %95’i, kadınların da %66,5’i en azından “okur-yazar”dır. Eğitim düzeyi arttıkça kadınların oranı düşüyorken, erkeklerde tersine oran artmaktadır. “Kadın”larda “lise”lilerin oranı %8,2 olup, en büyük oran %38,2 ile “ilkokul” mezunlarıdır. “Üniversite”li kadınların oranı %4,1’dir. Buna karşılık erkeklerde oran %17,5’dir.

3.2.1.3. Medeni Durum

Tablo 5 Deneklerin medeni durumu

Medeni durum	Sayı	Yüzde
Evli	255	64,9
Bekar	129	32,8
Boşanmış	1	,3
Dul	8	2,0
Toplam	393	100,0

Görüşüğümüz 393 denekten %64,9 “evli”, %32,8’i de “bekar”dır. Bölgenin geleneksel kültürü boşanmaya pek imkan tanımadığından boşanan insan sayısı azdır ve bizim çalışmamıza da boşanmış olarak sadece bir kişi denk düşmüştür. “Bekar”ların sayısının düşük oluşunu, yine geleneksel kültürün ve bu konuda geleneksel kültürü destekleyen dini anlayışın gençlerin erkenden evlendirilmesini uygun görmesinden kaynaklandığını düşünüyöruz.

3.2.1.4. Aile

Deneklerin %37,9’u “geniş” aile şeklinde yaşadığını söylerken, %61,8’i “çekirdek” aile olduklarını belirtmişler. Aynı şekilde, Şevket Ökten’in “GAP Bölgesi’nin Sosyo-Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri” çerçevesinde Şanlıurfa merkeze bağlı dört köyde yaptığı alan çalışmasında görüşülen deneklerin %77,5’i çekirdek aile biçiminde yaşadıklarını söylemişlerdir²⁵.

Tablo 6 Yerleşim birimine göre aile büyüklüğünün durumu

Yerleşim Birimi		Geniş	Çekirdek	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	8	6	0	14
	%	57,1%	42,9%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	6	13	0	19
	%	31,6%	68,4%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	28	71	0	99
	%	28,3%	71,7%	,0%	100,0%
Köy B	Sayı	36	49	0	85
	%	42,4%	57,6%	,0%	100,0%
Belde	Sayı	26	46	1	73
	%	35,6%	63,0%	1,4%	100,0%
İlçe	Sayı	45	58	0	103
	%	43,7%	56,3%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	149	243	1	393
	%	37,9%	61,8%	,3%	100,0%

²⁵ Şevket Ökten, “GAP Bölgesi’nin Sosyo-Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri”, **Aile ve Toplum**, Ankara, Cilt:3, Sayı:9, Yıl: 8, Ocak-Şubat-Mart 2006, s.28.

Yerleşim birimleri açısından ailelerin yapısına bakıldığında “Mezra A” dışında diğer yerleşim birimlerinde çekirdek ailenin geniş aileden daha fazla olduğunu görmekteyiz. “Mezra A”da oturanların hiç birinin toprağının olmaması, diğer bir ifade ile ekonomik koşulları onları geniş aile şeklinde yaşamaya zorluyor olabilir.

Son on yıldır köylerden “İlçe”ye çok yoğun bir göç yaşanmıştır. “İlçe”nin sunduğu maddi imkanlar sınırlıdır. Ekonomik sıkıntı, aileleri beraber yaşamaya zorluyor olabilir. “İlçe”de “geniş” ailenin (%43,7) diğer yerleşim birimlerindeki “geniş” ailelerden daha yüksek oranda olmasını bu şekilde izah edebiliriz.

3.2.1.5. Eğitim

Tablo 7 Deneklerin eğitim durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	68	17,3
Okur-yazar	26	6,6
İlkokul	128	32,6
Ortaokul	47	12,0
Lise	72	18,3
Üniversite	46	11,7
Lisans üstü	6	1,5
Toplam	393	100,0

Görüştüğümüz 393 deneğin %17,3’ü “okur-yazar değil” olduklarını söylemişlerdir. Demek oluyor ki deneklerin %82,7’si en az “okur-yazar” durumundadır. KONDA ve Milliyet gazetesinin Mart 2007’de yaptıkları araştırmaya göre ise Türkiye genelinde 18 ve yukarısı yaş gruplarında yer alanlardan en az “okur-yazar” olanların oranı %91,8’dir. Dolayısıyla deneklerin en azından “okur-yazar” olma durumları Türkiye geneli “okur-yazar” ortalamasının altındadır. Bu durum, daha ziyade kadınların eğitim seviyesinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. KONDA ve Milliyet gazetesinin ortak yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre “okur-yazar değil” %8,2, “okur-yazar” %5,15, “ilkokul” %38,79, “ortaokul” %14,98, “lise” %20,77, “meslek okulu” %2,86 ve “yüksek okul” da %8,93’tür²⁶.

Seçenekler içerisinde oranı en yüksek olan, “ilkokul” (%32,6) mezunu seçeneğidir. KONDA araştırmasında, Türkiye geneli ilkokul mezunu ise %38,79’dur. Türkiye geneli “okur-yazar değil” %8,52 iken, bizim çalışmamızda bu oran %17,3’tür. Yani Türkiye ortalamasının iki katından fazladır.

²⁶ Milliyet, 20 Mart 2007

“Üniversite”lilerin toplam denekler içerisinde %12’ye yakın bir orana denk gelmesi çok çarpıcıdır. Oysa Türkiye geneli “yüksek okul” oranı %8,93’tür.

Ancak bu oranların aşiretin genel eğitim durumunu yansıttığı iddiasında değiliz. Çünkü denekler tesadüfi yöntemle seçilmemiş (yöntem kısmında bu konuyu açıkladık) özellikle “İlçe” ve “Belde”de ulaşabildiğimiz insanlar ile görüşülmüştür. Bununla birlikte, yaptığımız gözlemlere dayanarak aşiretin genel eğitim durumunun bu tabloya yakın olduğunu düşünüyoruz. Çünkü şu anda köyler ve mezralar da dahil olmak üzere temel eğitime gönderilmeyen kız ve erkek yok gibidir. Özellikle 1990 sonrası bölgede eğitimde bir patlama yaşanmıştır. Örneğin 1990’lı yıllara kadar her köyde bir iki üniversite mezunu var iken, şu anda özellikle de İlçe’ye çok uzak olmayan her köyde en az beş-on üniversite mezunu vardır. Yakından bildiğimiz yaklaşık yüz hanelik bir köyde yüze yakın üniversite mezunu/üniversiteyi okuyan bulunmaktadır. Ancak ilçeden uzaklaştıkça ve ekonomik koşullar zorlaştıkça okuma imkanının da azaldığını söyleyebiliriz. Örneğin, anket yaptığımız ve ilçeye yaklaşık 25 km uzakta olan ve ekonomik koşulları iyi olmayan “Köy B”de ankete katılanlar arasında üniversite mezunu olduğunu söyleyen sadece bir kişi çıktı.

Şu anda İlçe’de üniversite sınavlarına hazırlık yönünde faaliyette bulunan dokuz dershanenin varlığı, yöredeki eğitimin durumunu anlama konusunda bize yardımcı olabilir, diye düşünüyoruz.

Tablo 8 Eğitime göre cinsiyetin durumu

Eğitim Durumu		Kadın	Erkek	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	57	11	68
	%	83,8%	16,2%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	16	10	26
	%	61,5%	38,5%	100,0%
İlkokul	Sayı	65	63	128
	%	50,8%	49,2%	100,0%
Ortaokul	Sayı	11	36	47
	%	23,4%	76,6%	100,0%
Lise	Sayı	14	58	72
	%	19,4%	80,6%	100,0%
Üniversite	Sayı	7	39	46
	%	15,2%	84,8%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	0	6	6
	%	,0%	100,0%	100,0%
Toplam	Sayı	170	223	393
	%	43,3%	56,7%	100,0%

“Okur-yazar değil” olanların %83,8 ile “kadın”larda yoğunlaştığını, en azından “okur-yazar” olan “kadın”ların eğitimlerinin de daha ziyade temel eğitim ile sınırlı olduğunu

görmekteyiz. Tablodan da görüldüğü gibi “kadın”ların düşük eğitimden yüksek eğitime doğru oranlarında düzenli bir azalış varken, “erkek”lerde tam tersi bir eğilim gözlenmektedir; “okuma yazma bilmiyorum” diyenlerin %16,2’si “lisans üstü” mezunlarının ise tamamı (%100) erkektir.

3.2.1.6. Meslek

Görüşülen deneklerin oluşturduğu en büyük grup %25,2 ile “ev hanımı”, %22,1 ile de “işsiz”lerdir. Dikkat edilirse her iki grup da bir mesleğe denk düşmeyen ve sadece tüketici konumundaki seçeneklerdir. Bu, aynı zamanda, deneklerin %50’ye yakınının (%47,3) herhangi bir işte çalışmadığını ve sadece tüketici konumunda bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca buna “öğrenci” olduğunu söyleyenler de eklenirse sadece tüketici konumunda bulunanların oranı %53,4’ü bulmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre 2005’te Türkiye genelinde işsizlik oranı %10,3’tür, Güneydoğu Anadolu’da ise bu oran %11,8’dir. Ancak bu verilerin gerçeği yansıttığını düşünmüyoruz. Çünkü bu çalışmalarda “işsiz”lerin “çalışma karar ve gücünde olup, cari ve geçerli ücret üzerinden ve kanun yahut örf ve adetle belirlenmiş çalışma saatleri içinde bir iş aradığı halde bulamayan kimse”dir²⁷ tanımına uygun olması gerekmektedir. Oysaki Mart 2007’de KONDA’nın anketine katılanlardan Türkiye genelinde işsiz olduğunu söyleyenlerin oranı %16,3’tür. Nisan 2006 tarihinde uyguladığımız anket sonuçlarına göre “işsiz”lik oranı %22,1’dir. Dolayısıyla Türkiye genelindeki işsizlik oranından daha yüksek bir işsizlik oranı görülmektedir. Yine bu çalışma, Türkiye’nin en yoksul bölgesinin Güney Doğu Anadolu Bölgesi olduğu²⁸ gerçeğini tekrar gözler önüne sermiştir.

Meslekler itibarıyla en büyük oran ise %13,2’lik dilimler ile “çiftçi”ler ve “serbest meslek” çalışanlarıdır. Deneklerin %7’si “memur”luk mesleğinde çalışırken, %4,1’i “eğitimci” olduğunu söylemiştir. “diğeri” (%5,3) seçeneği içinde yer alan meslekler ise kantar operatörü, bilgisayarıcı, sanatkar, dekoratör, tekniker gibi mesleklerden oluşmaktadır.

Bilindiği gibi, aşiret topluluğunun temel geçim kaynağı çiftçiliktir. Tablodaki sayılardan da görüldüğü gibi, 183 denek herhangi bir işte çalıştığını ifade etmiştir. Bunlardan “çiftçi” olanların sayısı 52’dir. Demek oluyor ki 131 denek çiftçilik mesleği dışında bir iş ile uğraşmaktadır. “Çiftçi”lerin tüm çalışanlar içindeki oranına baktığımızda bu %13,2 gibi bir

²⁷ Sevgi Güran, **Makroekonomik Analize Giriş**, Der Yay., İstanbul, 1989, s.81.

²⁸ **Milliyet**, 20 Mart 2007.

orana denk gelmektedir. Buradaki veriler, çalışanların %33,3'ünün tarım dışı sektörlerde çalışarak hayatını idame etmeye çalıştığını, mesleklerde bir farklılaşmanın yaşandığı ve bir bakıma aşiretin yavaş yavaş topraktan koptuğunu göstermektedir. Ancak çiftçilik dışında bir meslek söyleyenlerin bir kısmı ayrıca toprağa da sahip olabilir. Bunu da göz önünde bulundurmak gerekir.

Tablo 9 Cinsiyete göre mesleğin durumu

Cinsiyet		Çiftçi	Ev hanımı	Memur	İşçi	Öğrenci	İşsiz	Serbest meslek	Eğitimci	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	4	99	1	0	8	53	0	5	0	170
	%	2,4%	58,2%	,6%	,0%	4,7%	31,2%	,0%	2,9%	,0%	100,0%
Erkek	Sayı	48	0	26	15	16	34	52	11	21	223
	%	21,5%	,0%	11,7%	6,7%	7,2%	15,2%	23,3%	4,9%	9,4%	100,0%
Toplam	Sayı	52	99	27	15	24	87	52	16	21	393
	%	13,2%	25,2%	6,9%	3,8%	6,1%	22,1%	13,2%	4,1%	5,3%	100,0%

Bireyin dış dünya ile iletişimini sağlayan en önemli faktörlerden biri toplumsal ilişkileri sağlayan bir mesleğe sahip olmaktır. Görüşülen denekler açısından bakıldığında kadının dış dünya ile ilişkisinin çok sınırlı görülmektedir. “Hangi meslekte çalışıyorsunuz?” sorusuna cevap veren 170 kadından memurluk işini yapan tek bir kişi var iken, eğitimci olduğunu söyleyen sadece beş kişidir ve bu sayı tüm kadınların ancak %2,9’udur. Tüm kadınlar içerisinde çiftçi olduklarını söyleyen dört kişiyi de sayarsak meslek sahibi kadınların toplamı on kişidir. Ancak çiftçi olduklarını söyleyen dört kişi kocalarının mesleklerini söylemiş olabilirler. Soruya cevap veren 223 erkeğin %23,3’ü “serbest meslek”te, %21,5’i “çiftçi”likte çalıştığını söylemiş, %15,2’si “işsiz” olduğunu beyan etmişken, “memur” olduğunu söyleyenler %11,7’dir. “Eğitimci” olduğunu söyleyenler kadınların iki katıdır. “Erkek”lerin %6,7’si ise “işçi” olarak gözükmektedir.

1997 yılı Köy Envanteri sonuçlarına göre, Kızıltepe’ye bağlı 125 köyden 113’ünün gelir kaynağı “tarla ziraatı”, 4’ünün “meyvecilik” ve 2’sinin de “hayvancılıktır. Ayrıca 6 köy de “diğeri” seçeneği içinde yer almaktadır²⁹.

²⁹ 1997 Köy Envanteri, (Mardin), Devlet İstatistik Enstitüsü, s.70-71.

Tablo 10 Mesleğe göre toprak mülkiyetinin durumu

Meslek		0-50	51-100	101-200	201-300	301-400	401-500	501-700	701-1000	1001-2000	2001 ve yukarı	Yok	Cevap Yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	15	14	5	4	1	1	0	3	1	0	8	0	52
	%	28,8%	26,9%	9,6%	7,7%	1,9%	1,9%	,0%	5,8%	1,9%	,0%	15,4%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	13	13	9	4	1	3	2	0	2	0	52	0	99
	%	13,1%	13,1%	9,1%	4,0%	1,0%	3,0%	2,0%	,0%	2,0%	,0%	52,5%	,0%	100,0%
Memur	Sayı	4	5	3	2	0	1	0	0	0	1	11	0	27
	%	14,8%	18,5%	11,1%	7,4%	,0%	3,7%	,0%	,0%	,0%	3,7%	40,7%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	1	0	1	0	0	2	0	0	0	0	11	0	15
	%	6,7%	,0%	6,7%	,0%	,0%	13,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	73,3%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	4	2	0	1	0	0	2	1	0	0	14	0	24
	%	16,7%	8,3%	,0%	4,2%	,0%	,0%	8,3%	4,2%	,0%	,0%	58,3%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	14	8	0	1	0	1	2	0	0	0	60	1	87
	%	16,1%	9,2%	,0%	1,1%	,0%	1,1%	2,3%	,0%	,0%	,0%	69,0%	1,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	3	7	3	3	0	0	0	1	0	0	35	0	52
	%	5,8%	13,5%	5,8%	5,8%	,0%	,0%	,0%	1,9%	,0%	,0%	67,3%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	1	0	5	1	0	0	0	0	0	0	9	0	16
	%	6,3%	,0%	31,3%	6,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	56,3%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	2	1	0	0	1	0	0	0	0	12	0	21
	%	23,8%	9,5%	4,8%	,0%	,0%	4,8%	,0%	,0%	,0%	,0%	57,1%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	60	51	27	16	2	9	6	5	3	1	212	1	393
	%	15,3%	13,0%	6,9%	4,1%	,5%	2,3%	1,5%	1,3%	,8%	,3%	53,9%	,3%	100,0%

Meslek ile toprak mülkiyeti ilişkisine baktığımız zaman, meslek değişkeninde yer alan seçeneklerin her birinin toprak mülkiyeti ile örtüşen taraflarının olduğunu görmekteyiz. Meslek değişkeni içinde yer alan bütün seçeneklerin ortalama %54'ü topraklarının olmadığını söylemiş, dolayısı ile %46'sının belli miktarlarda arazileri bulunmaktadır. Ancak arazilerinin olduğunu söyleyenlerin %28,3'ü "0-100" dönüm araziye sahip olduklarını söylemişler. Bunun %7'sinin de 101-200" arası dönüm içinde yer aldığını düşünürsek 200 dönümün üzerinde araziye sahip olanların oranı %11 gibidir. Örneğin "işsiz" olduğunu ifade eden deneklerin %30'unun belirli miktarlarda toprak sahibi olduklarını ifade etmişler. Bunlar büyük bir ihtimalle aileleri ile yaşayan, ancak herhangi bir işte çalışmayan gençler oluşturmaktadır. "Memur"ların %40,7'si, "eğitimci"lerin %56,3'ü ve "serbest meslek"te çalışanların %67,3'ü, "işçi"lerin %73,3'ü toprağı yok demıştır.

Tablo 11 Yerleşim birimine göre mesleğin durumu

Yerleşim Birimi		Çiftçi	Ev hanımı	Memur	İşçi	Öğrenci	İşsiz	Serbest meslek	Eğitimci	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	0	4	0	0	1	5	2	0	2	14
	%	,0%	28,6%	,0%	,0%	7,1%	35,7%	14,3%	,0%	14,3%	100,0%
Mezra B	Sayı	4	4	1	0	0	6	0	3	1	19
	%	21,1%	21,1%	5,3%	,0%	,0%	31,6%	,0%	15,8%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	24	17	1	1	11	32	8	2	3	99
	%	24,2%	17,2%	1,0%	1,0%	11,1%	32,3%	8,1%	2,0%	3,0%	100,0%
Köy B	Sayı	10	25	1	4	8	23	13	0	1	85
	%	11,8%	29,4%	1,2%	4,7%	9,4%	27,1%	15,3%	,0%	1,2%	100,0%
Belde	Sayı	6	21	10	6	0	15	5	3	7	73
	%	8,2%	28,8%	13,7%	8,2%	,0%	20,5%	6,8%	4,1%	9,6%	100,0%
İlçe	Sayı	8	28	14	4	4	6	24	8	7	103
	%	7,8%	27,2%	13,6%	3,9%	3,9%	5,8%	23,3%	7,8%	6,8%	100,0%
Toplam	Sayı	52	99	27	15	24	87	52	16	21	393
	%	13,2%	25,2%	6,9%	3,8%	6,1%	22,1%	13,2%	4,1%	5,3%	100,0%

“Mezra A”da oturanlar en yüksek “işsiz”lik oranına sahiptirler. İş olarak yoğunlaştıkları meslekler ise “serbest meslek” ve “diğeri” değişkenidir. “çiftçi” olduğunu söyleyen çıkmamıştır. Bununla birlikte “Çiftçi”yim diyenler en çok kırsal kesimde toplanmışken, “İlçe”de oturanların %7,8’i ile “Belde”de oturanların da %8,2’si bu yönde cevap vermişlerdir. “memur olduğunu söyleyenlerden sadece üçü köy ve mezrada oturduklarını söylemişlerdir, geri kalanları ise “İlçe”de (%13,6) ve “Belde”de (%13,7) oturmaktadırlar. “Serbest meslek” “eğitimci” ve “diğeri” değişkeninde yer alanlar yerleşim birimleri arasında dağılmış görülürken, yine de “İlçe”de oturanların %23,3’ü “serbest meslek”te çalıştığını söyleyerek bu meslek değişkeninde en yüksek orana sahip olduğunu görmekteyiz. “İşsiz”lerin en çok köy ve mezralarda (Ortalama %31), en düşük düzeyde de “İlçe”de (%5,8) yoğunlaştıkları görülmektedir.

Bir bütün olarak bakıldığında “İlçe”nin diğer yerleşim birimlerine göre daha iyi iş imkanlarına sahip olduğunu ve topraktan daha fazla koptuğunu görmekteyiz.

3.2.1.7. Gelir

Deneklerin yarıdan fazlası (%57,5) herhangi bir gelirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Hatırlanacağı gibi meslek sahibi olmayan deneklerin oranı da %53’4’tü. Dolayısıyla deneklerin meslek ve gelir ile ilgili verdikleri cevaplar tutarlı görülmektedir.

Gelirinin olduğunu söyleyenler de en düşük gelir diliminden en yükseğe kadar aynı orana yakın bir dağılım göstermektedirler. Sadece 301-400 milyon aralığında yer alanların

oranı (%8,1) diğer aralıklardaki oranlardan daha fazla gözükmektedir. Orta gelir düzeyi diyebileceğimiz “601 milyon TL ve yukarısı” gelir diliminde yer alanlar toplam denekler içinde %14,2’ye denk düşmektedir.

Tablodaki gelir durumuna bakıldığında deneklerin gelir durumlarının pek de yüksek olmadığı görülmektedir. Kaldı ki, 2000 yılı verilerine göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Türkiye ortalamasının ancak 1/3’ü kadardır. 1993-2000 yılı ortalamasında ise Mardin’de kişi başına düşen GSYİH, Türkiye ortalamasının ½’sinin altındadır³⁰.

KONDA araştırmasında “300 milyon TL altı” en düşük gelir dilimi kabul edilmiş ve en düşük gelir dilimine sahip bölge Güney Doğu Anadolu Bölgesi çıkmıştır. Buna göre Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde oturanlardan belli bir gelire sahip olduğunu söyleyenlerin %45’i “300 milyon TL altı”nda gelire sahiptir³¹.

Tablo 12 Yerleşim birimine göre gelirin durumu

Yerleşim Birimi		100-200	201-300	301-400	401-600	601-800	801-1000	1001 ve yukarısı	Cevap yok	Geliriy ok	Toplam
Mezra A	Sayı	1	4	0	0	0	0	0	1	8	14
	%	7,1%	28,6%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	7,1%	57,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	0	0	0	3	0	0	3	13	19
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	15,8%	,0%	,0%	15,8%	68,4%	100,0%
Köy A	Sayı	11	2	6	3	1	2	2	1	71	99
	%	11,1%	2,0%	6,1%	3,0%	1,0%	2,0%	2,0%	1,0%	71,7%	100,0%
Köy B	Sayı	11	8	6	1	0	0	1	3	55	85
	%	12,9%	9,4%	7,1%	1,2%	,0%	,0%	1,2%	3,5%	64,7%	100,0%
Belde	Sayı	1	1	5	8	7	9	1	2	39	73
	%	1,4%	1,4%	6,8%	11,0%	9,6%	12,3%	1,4%	2,7%	53,4%	100,0%
İlçe	Sayı	3	5	15	9	9	8	13	1	40	103
	%	2,9%	4,9%	14,6%	8,7%	8,7%	7,8%	12,6%	1,0%	38,8%	100,0%
Toplam	Sayı	27	20	32	21	20	19	17	11	226	393
	%	6,9%	5,1%	8,1%	5,3%	5,1%	4,8%	4,3%	2,8%	57,5%	100,0%

En yüksek düzeyde “bir gelirlerinin olmadığını” söyleyenler, köy ve mezralarda toplanmıştır. Bunlar içinde en yüksek oran da “Köy A”da (%71,7) toplanmıştır. En düşük oranlar ise “İlçe” (%38,8) ve “Belde”de (%53,4) oturanlara aittir. “Mezra A”da oturanların %28,6’sı “201-300”, 1 kişi de (%7,1) “100-200” arası gelire sahip olduklarını söylemişlerken, “Mezra B”de gelirinin olduğunu söyleyen 3 denek gelirinin “601-800” (%15,8) arası olduğunu söylemişlerdir.

³⁰ Orhan Kurmuş vd., **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler**, Tesev Yay., İstanbul, 2006, s.14-15.

³¹ **Milliyet**, 20 Mart 2007.

Yerleşim birimleri içinde geliri olduğunu söyleyenlere bakıldığında “Köy A” (%11,1) ve Köy B”de (%12,9) deneklerin en yüksek düzeyde “100-200”, “Belde”de (%12,3 ve %11) sırasıyla “801-1000” ve “401-600”, “İlçe”de (%14,6 ve %12,6) de sırayla “301-400” ve “1001 ve yukarısı” seçeneklerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Bir bütün olarak bakıldığında, çalışanların en yüksek düzeyde ve bütün gelir gruplarına dağılmış biçimde “İlçe” ve “Belde”de çalıştıklarını görmekteyiz.

Gelir konusunda göz önünde bulundurulması gerek bir diğer önemli nokta da aşiret fertlerinin temel geçim kaynağı toprak olduğu için gelirinin olmadığını söyleyenlerin toprak sahibi olma ihtimali olmasıdır. Bu nedenle, bundan sonra deneklerin toprak mülkiyeti durumuna bakmaya çalışacağız.

3.2.1.8. Toprak Mülkiyeti

Ankete katılanların %54’ü arazilerinin olmadığını söylemiştir. Hatırlanacağı gibi “melek” ve “gelir” kısmında herhangi bir mesleğe sahip olmadığını söyleyenlerin oranı %53,4, “gelir”inin olmadığını söyleyenlerin oranı da %57,5 idi. Şevket Ökten’in “Türkiye’nin Gelişme/Kalkınma Çabalarının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: GAP Projesi” adı altında Urfa’nın dört köyünde 2004’te yaptığı saha çalışmasının sonuçlarına göre, ankete katılanların %59’u “toprağım yok” demiştir³². Yani oradaki veriler bizim ulaştığımız sonuçlara oldukça yakındır.

Devlet Planlama Teşkilatının 1989 GAP Master Plan’ına göre GAP illerinde çiftçi ailelerin %38’i topraksızdır, Mardin’de ise bu oran %41,3’tür³³. Ankete katılanlar ile GAP bölgesi ve Mardin genelindeki oran farklarında, 1989’dan bu yana meydana gelen nüfus artışının etkisi vardır. Nitekim Ökten’in çalışmasına göre, GAP bölgesinde, halkın %59’unun toprağının olmadığı görülmektedir³⁴. Bu çalışmanın sonuçları ile bizim ulaştığımız sonuçlar arasında bir paralellik görülmektedir.

Arazilerinin olduğunu söyleyenlerin %28’i de düşük miktarda (0-100) araziye sahip olduklarını söylemişlerdir. Orta düzeyde (201-500) toprağa sahip olduklarını söyleyenlerin oranı ise %7’dir. Ancak deneklerin %1’i büyük arazilere (1001 ve yukarısı) sahip olduklarını

³² Şevket Ökten, **Türkiye’nin Gelişme/Kalkınma Çabalarının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: GAP Projesi** (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara, Hacettepe Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.140

³³ <http://www.Chp.org.tr/index.php?>, 28. 05. 2007

³⁴ Şevket Ökten, “GAP Bölgesi’nin Sosyo-Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri”, s.27

ifade etmişlerdir. Toprak mülkiyetinin dağılımına bakıldığında, dağılımın oldukça dengesiz olduğu görülmektedir.

Tablo 13 Yerleşim birimine göre toprak mülkiyetinin durumu

Yerleşim Birimi		0-50	51-100	101-200	201-300	301-400	401-500	501-700	701-1000	1001-2000	2001 ve yukarı s	Yok	Cevap Yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	14
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	3	1	1	0	1	0	0	0	0	13	0	19
	%	,0%	15,8%	5,3%	5,3%	,0%	5,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	68,4%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	27	12	2	2	1	0	3	2	0	0	49	1	99
	%	27,3%	12,1%	2,0%	2,0%	1,0%	,0%	3,0%	2,0%	,0%	,0%	49,5%	1,0%	100,0%
Köy B	Sayı	16	15	4	0	0	1	0	0	0	0	49	0	85
	%	18,8%	17,6%	4,7%	,0%	,0%	1,2%	,0%	,0%	,0%	,0%	57,6%	,0%	100,0%
Belde	Sayı	6	10	7	7	1	6	1	2	0	0	33	0	73
	%	8,2%	13,7%	9,6%	9,6%	1,4%	8,2%	1,4%	2,7%	,0%	,0%	45,2%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	11	11	13	6	0	1	2	1	3	1	54	0	103
	%	10,7%	10,7%	12,6%	5,8%	,0%	1,0%	1,9%	1,0%	2,9%	1,0%	52,4%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	60	51	27	16	2	9	6	5	3	1	212	1	393
	%	15,3%	13,0%	6,9%	4,1%	,5%	2,3%	1,5%	1,3%	,8%	,3%	53,9%	,3%	100,0%

Arazisinin olmadığını söyleyenlerin oranının olarak en yüksek olduğu yerler her iki mezradır. Mezralardan sonra %57,6 ile “Köy B” gelmektedir. “Mezra A”daki deneklerin hiç birinin toprağı yoktur. Anket esnasında da yaptığımız bire bir sohbetlerde arazilerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bu mezranın toprağı İlçe’ye ve başka şehirlere göç etmiş bir aileye aittir. “Mezra B”de her ne kadar %68,4’ü arazilerinin olmadığını söylemişse de ki bunların yarısı kadınlardır, örneğin bir kişi “401-500” büyüklükte araziye sahip olduğunu, yine bir kişi “201-300” arası dönüm arazisi olduğunu söylemiştir.

“201-300” dönüm arazi bir aileyi besleyebilecek büyüklüktedir. “Köy A”nın durumuna bakıldığında köylülerin çoğunun “0-50” (%27,3) gibi bir ailenin geçimini sağlamakta çok yetersiz olan toprağına sahip olduklarını söylemişlerdir. “401-500 ve yukarı” araziye sahip olduğunu söyleyenlerin sayısı 393 denek içinde ancak 24 kişidir. “1000 ve yukarı” diyenler ise sadece 4 kişidir. Bunların bir kısmı aynı aileye de mensup olabilirler. Böyle bir durumda aile olarak sayı daha da düşer. Bütün yerleşim birimlerinde araziye sahip olduğunu söyleyen deneklerin oran olarak en yüksek olduğu seçenekler “0-50” ve “51-100” arasındır. Bu seçenekler Mezra B’de %15,8, Köy A’da %39,4, Köy B’de %36,4, Belde’de %22 ve İlçe’de de %21,4’tür.

Deneklerin genel toprak mülkiyeti durumuna bakıldığında dağılımın çok eşitsiz olduğunu, az miktardaki toprağın çok sayıda aile arasında ve büyük toprak parçalarının da az sayıda aileler arasında paylaşıldığını görmekteyiz. Zaten diğer yerleşim birimlerine göre seçenekler içinde “arazim yok” diyenlerin oran olarak en düşük olduğu birim %45,2’lik oran ile Belde gözükmektedir.

Ankette görüştüğümüz kişilere sorduğumuz sorulardan biri, “Toprak reformunun olmasını istiyor musunuz?” idi. Bu soruya tüm deneklerin %37,2’si toprak reformunun olmasını “kesinlikle istiyorum” demiştir. “Kesinlikle istiyorum” ve “istiyorum” diyenler birlikte ele alındığında oran %60,6 olmaktadır. Yerleşim birimleri açısından bakıldığında, en yüksek oranın hiç toprakları olmayan “Mezra A”da (%85,8) olduğunu görmekteyiz. Mezradan sonra %68,1 ile “Belde” ve %65,1 ile de “İlçe” gelmektedir. “İlçe” ve “Belde”de oranların yüksek çıkması sosyo-ekonomik düzeylerinin yarattığı siyasal bilinçle açıklanabilir.

Kırsal kesim açısından oranlara bakarsak şu söylenebilir: Göreceli olarak ekonomik durumları daha iyi ve toprakları daha fazla olan yerleşim birimleri “Mezra B” (%36,9) ve “Köy A” (%50,6) gibi daha az oranda toprak reformu olmasını istemişler, bunun karşılık ekonomik durumları daha kötü ve toprakları daha az ya da olmayan “Mezra A” (%85,8) ve Köy B” (%61,1) daha yüksek düzeyde toprak reformunu “Kesinlikle istiyorum” ve “istiyorum” demişlerdir. (Ek-1 Tablo 4)

3.2.1.9. Yerleşim Birimi

Tablo 14 Ankete katılanların ikamet ettiği yerleşim birimi

Yerleşim Birimi	Sayı	Yüzde
Mezra A	14	3,6
Mezra B	19	4,8
Köy A	99	25,2
Köy B	85	21,6
Belde	73	18,6
İlçe	103	26,2
Toplam	393	100

Görüşülen deneklerin %26,2’si “İlçe”de oturmaktadır. %25,2’si “Köy A”da, %21,6’sı “Köy B”de, %18,6’sı “Belde”de ve 8,4’lük oranı da her iki mezrada oturmaktadır. Köylerin toplamı ise %46,8’dir.

Tablo 15 Yerleşim birimine göre eğitimin durumu

Yerleşim Birimi		Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisans üstü	Toplam
Mezra A	Sayı	6	2	0	4	2	0	0	14
	%	42,9%	14,3%	,0%	28,6%	14,3%	,0%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	4	2	5	1	0	7	0	19
	%	21,1%	10,5%	26,3%	5,3%	,0%	36,8%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	20	4	28	14	24	8	1	99
	%	20,2%	4,0%	28,3%	14,1%	24,2%	8,1%	1,0%	100,0%
Köy B	Sayı	20	2	51	5	6	1	0	85
	%	23,5%	2,4%	60,0%	5,9%	7,1%	1,2%	,0%	100,0%
Belde	Sayı	4	3	21	10	27	8	0	73
	%	5,5%	4,1%	28,8%	13,7%	37,0%	11,0%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	14	13	23	13	13	22	5	103
	%	13,6%	12,6%	22,3%	12,6%	12,6%	21,4%	4,9%	100,0%
Toplam	Sayı	68	26	128	47	72	46	6	393
	%	17,3%	6,6%	32,6%	12,0%	18,3%	11,7%	1,5%	100,0%

Okuma yazma bilmeyenler içinde “Mezra A” (%42,9) en büyük oranı göstermektedir. Aynı zamanda bu mezrada üniversite mezunu yoktur. “Belde”de ankete katılanların %5,5’i okuma yazma bilmemekle tüm yerleşim birimleri içinde okuma yazma bilmeyenlerin en düşük oranını oluşturmaktadır. “İlçe”de okuma yazma bilmeyenler %13,6, “Mezra B” ile köylerde ise ortalama %21’dir.

“Mezra B”de “üniversite” mezunu/öğrencisi oranının (%36,8) yüksek çıkmasının sebebi, görüşme imkanı bulabildiğimiz kişilerin “üniversite” seçeneğine denk gelmesi biçiminde düşünülebilir. Ancak Mezra’da ondan fazla üniversite mezunu olduğunu biliyoruz. Bunların bir kısmı Açıköğretim Üniversitesi mezunudur. “Köy B”de görüşülen deneklerden bir tanesi “üniversite”li çıkmıştır. Ayrıca “ilkokul” mezunlarının en çok görüldüğü yerleşim birimi “Köy B”dir. Köylülerin %60’ı “ilkokul” mezunu olduklarını söylemişlerdir.

Köy ve Mezraların eğitim durumları, ilçeye yakınlık ve uzaklıkları ile değil maddi imkanları ile örtüşmektedir. Dikkat edilirse maddi durumları kötü olan “Mezra A” ile “Köy B” eğitim durumu açısından en düşük seviyedeki yerleşim birimleridir. Okuma yazma bilmeyenler açısından “Belde”nin durumunun “İlçe”den daha iyi olmasını da “Belde”nin dışardan, özellikle de köylerden göç almamasına ve yerleşik olan ailelerin oranının yerlileri oldukları için kendi içlerinde geliştirdikleri göreceli “kent kültürü”nün bir sonucu oluşuna bağlayabiliriz. Oysaki “İlçe” son on yılda nüfusunu yüzde yüz arttırmıştır. Bu olağanüstü nüfus artışının sebebi ise köylerden “İlçe”ye gerçekleşen göçlerdir. Dolayısıyla “İlçe”

köylerden aldığı göçle, bir nüfus yığılması ile karşı karşıyadır. Gelen nüfusu şehir kültürü içinde eritememektedir, dolayısıyla ilçe köyleşmektedir. Bu durum bir bakıma Doğu il ve ilçelerinin tümü için geçerlidir, diyebiliriz.

Çalışmamıza konu teşkil eden yerleşim birimlerinin yukarıda anlatmaya çalıştığım özellikleri - ilerde de göreceğimiz gibi - siyasal katılıma yönelik tutum ve davranışlarına da yansımaktadır.

Tablo 16 İlçe veya Belde’de oturma süresi

İlçe ve Belde’de Oturma Süresi	Sayı	Yüzde
0-1 arası	6	3,4
2-3 arası	2	1,1
4-5 arası	6	3,4
6 ve yukarısı	162	92,0
Toplam	176	100,0
Missing System	217	
Toplam	393	

Deneklerin %90’ından fazlası “6 ve yukarısı” senedir “İlçe” veya “Belde”de ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir. Sadece %8’i daha az bir süredir söz konusu birimlere yerleştiklerini söylemişlerdir.

3.2.1.10. Günlük Konuşulan Dil

Tablo 17 Konuşulan dil

Konuşulan Dil	Sayı	Yüzde
“Türkçe”	19	4,8
“Kürtçe”	357	90,8
“Arapça”	1	,3
“Türkçe-Kürtçe”	11	2,8
“Türkçe-Kürtçe-Arapça “	1	,3
Cevap yok	4	1,0
Toplam	393	100,0

Daha önce - İkinci Bölüm’de - aşiret ile ilgili bilgiler verirken aşiretin günlük işlerinde “Kürtçe” konuştuğunu ifade etmiştik. Anket uygulaması sonuçlarında da görüldüğü gibi, deneklerin %90,8 gibi ekseriyeti günlük olarak sadece “Kürtçe” konuştuklarını söylemişlerdir. Buna “Türkçe-Kürtçe” (%2,8) ve “Türkçe-Kürtçe-Arapça” (%0,3) değişkenlerini de eklersek oran %94’ü bulmaktadır. Deneklerin yaklaşık %5’i “Türkçe”

konuştuklarını söylemişlerdir. “Arapça” diyen iki kişi aşiretli ile evli olan kadınlardır ve aslen Arap oldukları için diğer dillerin yanında “Arapça” da konuşmaktadırlar.

Genel Değerlendirme

Burada deneklerin kişisel ve sosyo-ekonomik özelliklerini anlamaya yönelik sorulara verilen cevapları değerlendirmeye çalıştık. Elde ettiğimiz bilgiler ışığında deneklerin sosyo-ekonomik özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bölgenin temel geçim kaynağı toprağa dayanan tarımsal üretimdir. Ancak toprak dağılımında büyük bir dengesizlik vardır. Deneklerin $\frac{1}{2}$ 'sinin toprağı yoktur. Var olan topraklar ise çok dengesiz bir biçimde dağılmıştır. Yörede önemli oranda sulama imkanlarının doğması toprak sahiplerinin ekonomik durumunu daha da iyileştirmiştir.
- Çiftçiliğin yanında insanların yavaş yavaş topraktan koptuğı görülmektedir. Çünkü deneklerin %33'ü gibi yüksek bir oran tarım dışı sektörlerde çalıştığını söylemiştir.
- Deneklerin $\frac{1}{2}$ 'den fazlası meslek ve gelirlerinin olmadığını söylemişlerdir. Geliri olduğunu söyleyen %40'lık oranın yarısı yani %20'lik dilim de “100-400” YTL gibi düşük gelir diliminde yer almaktadırlar. Ayrıca işsizlik oranı da KONDA'nın yaptığı araştırmaya göre Türkiye geneli %16 iken, bizim çalışmamızda %20 gözükmektedir.
- Kadınların dış dünya ile ilişkilerini gerçekleştirecek ve erkeğe karşı özgür kılacak meslek ve gelirden yoksun olduğunu görmekteyiz.
- Genel hatları ile bakıldığında, yerleşim birimlerinin kent-köy ayrımı bağlamında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında fark görülmektedir. Buna “İlçe” ve “Belde”, kırsala göre hem eğitim durumu, hem meslek, hem de gelir açısından daha iyi imkanlara sahiptir. Yerleşim birimleri ile ilgili elde ettiğimiz sözlü bilgilere de bakıldığında söz konusu bilgiler ile ankette deneklerin verdikleri cevaplar arasında bir paralellik görülmektedir. Yerleşim birimleri ile ilgili elde ettiğimiz bilgilere bakıldığında sosyo-ekonomik açıdan diğerlerine göre durumu kötü olan yerler “İlçe”ye daha yakın olan “Mezra A” ile daha uzak olan “Köy B” iken, daha iyi olanlar “İlçe”ye daha uzak olan “Mezra B” ile “İlçe”ye daha yakın olan “Köy A”dır. Özellikle “Köy A” ilçeye yakın olmanın avantajı ile diğerlerine göre daha iyi bir

durumdur. “Belde” ve “İlçe”nin durumu ise köy ve mezralardan doğal olarak daha iyi görülmektedir.

- Eğitimde kuşaklar arasında bariz bir fark görülmektedir. Yaş küçüldükçe eğitim oranı artmaktadır. Erkeklerin eğitim seviyesinin kadınlardan daha iyi olduğu ve genç kuşaklarda daha da arttığı görülmektedir. Çünkü hem gözlemlerimize, hem de eğitim durumu ile ilgili verilere baktığımızda eğitim konusunda erkeklerin kadınlardan daha iyi durumda olduklarını söyleyebiliriz. Son yıllarda bölgede “üniversitelileşme”de bir patlama yaşandığını söyleyebiliriz. On-on beş sene öncesine kadar bir iki üniversite öğrencisinin olduğu köylerde bugün 30-40 arası üniversite mezunu/öğrencisi bulunmaktadır. Ayrıca özellikle “İlçe”ye yakın bazı köylerde 100’e yakın üniversite öğrencisi/mezununun olduğunu bilmekteyiz. Kadınların eğitim seviyesi çok düşük olmakla birlikte, kız çocukları en azından ilköğretime gönderilmektedir. Aynı zamanda son yıllarda köylerden üniversiteye giden kızlara, az da olsa, rastlanmaktadır.
- Deneklerin büyük ekseriyeti günlük hayatlarında ağırlıklı olarak Kürtçe konuşmaktadırlar.
- Ayrıca bütün yerleşim birimleri ele alındığında çekirdek aile, geniş ailenin neredeyse iki katı kadardır.

3.2.2. Haberleşme Kanallarını Kullanma Biçimi

Bir toplumun ya da topluluğun dış dünya ile ilişkilerini sağlayan ve dünyada olup bitenlerden haberdar eden en önemli araçlar kitle iletişim ve ulaşım araç ve imkanlarıdır. Haberleşme kanalları sosyal modernleşmeye katkı sunduğu gibi siyasal modernleşmenin de önemli araçlarından biridir. Toplumların siyasal ilgi, bilgi, değer ve davranışlarını şekillendiren ve siyasal bilinçlenmeye etki eden bir olgudur. Kalaycıoğlu’na göre özellikle kulağa ve göze hitap eden iletişim araçları düşük eğitilmiş kitleler üzerinde eğitim kadar etkili olabilecek siyasal ilgi ve bilgi kaynağı olabilmektedir³⁵.

Haberleşmenin siyasal katılım ve siyasal bilinçlenme üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak deneklere, gazete okuma, televizyon seyretme, cep telefonu kullanma, ihtiyaçlarını karşıladıkları ve en çok ilişki halinde oldukları İlçe’ye ve büyük şehir/şehirlere

³⁵ Ersin Kalaycıoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, İstanbul, İstanbul Üni. Yayın No: 3160, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayın No: 10, 1983, s.33-34.

gitme bağlamında haberleşme kanallarını hangi düzeyde kullandıklarını sorduk. Ayrıca bu soruların cevaplarının cinsiyet ve yerleşim birimleri değişkenleri açısından - ek olarak - ne anlam ifade ettiğini öğrenmeye çalıştık.

3.2.2.1. Gazete Okuma

Kadın-erkek ayırımı gözetmeksizin 392 deneğin günlük gazete okuma profiline baktığımız zaman, %18'inin "her gün" gazete okuduğunu söylediğini görüyoruz. Bu oran deneklerin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar göz önüne alındığında, yüksek bir orandır. Birkaç gün içinde her hangi bir gazeteyi okuma oranı ise %40'a yakındır. "Okumuyorum" diyenlerin oranı %13,5 gibi küçük bir rakam olmakla birlikte "cevap yok" değişkenini işaretleyenler de kanaatimizi göre okumadıkları için "cevap yok" demişlerdir. Bu doğru ise hiç gazete okumayanların oranı %32'ye ulaşmaktadır.

Tablo 18 Cinsiyete göre gazete okuma sıklığı

Cinsiyet		Her gün	Birkaç günde bir	Haftada bir	Ayda bir	Okumuyorum	Cevap yok	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	10	26	14	18	29	57	15	169
	%	5,9%	15,4%	8,3%	10,7%	17,2%	33,7%	8,9%	100,0%
Erkek	Sayı	61	54	39	10	24	16	19	223
	%	27,4%	24,2%	17,5%	4,5%	10,8%	7,2%	8,5%	100,0%
Toplam	Sayı	71	80	53	28	53	73	34	392
	%	18,1%	20,4%	13,5%	7,1%	13,5%	18,6%	8,7%	100,0%

Cinsiyete göre gazete okuma sıklığına baktığımız zaman kadın ile erkekler arasındaki bariz fark rahatlıkla görülmektedir. "Her gün" gazete okuyan %27,4'lük "erkek" oranına karşı, "kadın"ların ancak %6'sı "her gün" gazete okuduklarını beyan etmişlerdir. "Birkaç gün içinde" herhangi bir gazeteyi okumayı anlamlı kabul edersek, "kadın"larda bu oran %21'dir. "Erkek"lerde ise %52'ye yakındır. Her iki oran da toplumsal koşullar göz önünde bulundurulduğunda anlamlı gözükmektedir.

"Kadın"ların %17'si "okumuyorum" derken, "erkek"lerin %11'e yakını bu yönde cevap vermiştir. Ayrıca "cevap yok" diyenler, kanaatimize göre, gazete okumadıklarından ve okumadığını söylemeyi bir eksiklik olarak düşündüklerinden soruya cevap vermek istememişler. Çünkü okuma yazması olmayan kişiler bile okumanın önemini farkındadırlar. Onlar ile bu konuları konuştuğumuzda sık sık "ailemiz bizi okutmadı, cahil kaldık" demekte ve bundan büyük üzüntü duyduklarını ifade etmektedirler. Eğer bu

tahminimiz doğru ise gazete okumamayı “utanılacak bir şeymiş” gibi algılamaları da önemsenmesi gereken bir durumdur. Bu durumda “cevap yok” değişkenini işaretleyen denekleri de gazete okumayanların içinde kabul edersek, “kadın”ların oranı %51’i, “erkek”lerin de %18’i bulmaktadır. Dikkat edilirse “gazete okuma” ile “okumama” konusunda kadınlarda keskin bir ayırım vardır. Bu da, son yıllarda kızların da okula gönderilmesi ile birlikte eğitimin genç kuşağı kendinden önceki kuşaktan ayırıcı etkisi ile açıklanabilir.

Tablodaki “diğeri” seçeneği “birkaç haftada bir”, “birkaç ayda bir” ve “yılda birkaç defa” seçeneklerini içermektedir. Bu seçenekleri işaretleyenlerin oranı ise %8,7’dir.

Tablo 19 Yerleşim birimine göre gazete okuma sıklığı

Yerleşim Birimi		Her gün	Birkaç günde bir	Haftada bir	Ayda bir	Okumuyorum	Cevap yok	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	0	1	3	0	4	5	1	14
	%	,0%	7,1%	21,4%	,0%	28,6%	35,7%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	4	4	0	1	4	6	0	19
	%	21,1%	21,1%	,0%	5,3%	21,1%	31,6%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	10	27	14	6	12	20	10	99
	%	10,1%	27,3%	14,1%	6,1%	12,1%	20,2%	10,1%	100,0%
Köy B	Sayı	1	15	18	11	12	22	6	85
	%	1,2%	17,6%	21,2%	12,9%	14,1%	25,9%	7,1%	100,0%
Belde	Sayı	21	19	6	7	9	4	6	72
	%	29,2%	26,4%	8,3%	9,7%	12,5%	5,6%	8,3%	100,0%
İlçe	Sayı	35	14	12	3	12	16	11	103
	%	34,0%	13,6%	11,7%	2,9%	11,7%	15,5%	10,7%	100,0%
Toplam	Sayı	71	80	53	28	53	73	34	392
	%	18,1%	20,4%	13,5%	7,1%	13,5%	18,6%	8,7%	100,0%

Tabloya bakıldığında yerleşim birimlerinin farklılığı (köy-şehir) hemen göze çarpmaktadır. “İlçe” ve “Belde”de oturanlar köy ve mezralarda oturanlara göre daha fazla gazete okumaktadırlar. “İlçe”ye yakın olan “Mezra A” ile “İlçe”ye uzak olan “Köy B”de gazete okuma oranı diğer yerleşim birimlerine göre daha düşük oluşu, diğer yerleşim birimlerine göre sosyo-ekonomik koşullarının daha kötü oluşuna bağlanabilir. “cevap yok”ları gazete okumayanlar içinde kabul edersek, gazete okumayanların oranı Mezra A’da %64, Mezra B’de 52,7, Köy A’da %32, Köy B’de 40, Belde’de %18, İlçe’de ise %27’dir. “İlçe”de gazete okumayanların oranının Belde’den daha yüksek çıkmasının, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, “İlçe”nin son on beş senede aldığı aşırı göçün ilçeyi “köyleştirme”sinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Tablo 20 Deneklerin okudukları gazeteler

Okunan Gazete	Sayı	Yüzde
Hangisi olursa	91	33,1
İçinde “Zaman” geçen	60	21,8
İçinde “Posta” geçen	35	12,7
İçinde “Özgür Gündem” geçen	33	12,0
İçinde “Sabah” geçen	24	8,7

“Hangi gazeteyi okursunuz?” biçiminde sorduğumuz ve birden fazla seçeneği işaretleyebileceklerini söylediğimiz deneklerden gazete okuduğunu söyleyen 266 deneğin (Tabloda sadece 171 deneğin gözükmemesinin sebebi, diğer deneklerin tabloda yer almayan diğer gazeteler arasında dağılmasındandır.) %33’ü, gazete farkı gözetmeksizin her türlü gazeteyi okuduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında “içinde Zaman geçen” seçenekleri söyleyenlerin oranı %22’ye yakın iken, “içinde Posta geçen”lerin oranı %12,7, “içinde özgür gündem geçen”lerin oranı %12, ve “içinde Sabah geçen”lerin oranı da %8,7’dir. Görüldüğü gibi deneklerin önemli bir bölümü muhafazakar eğilimi güçlü “Zaman” gazetesi ile daha çok Kürt meselesini gündeme getiren gazete olarak bilinen “Özgür Gündem” gazetesini okumaktadır.

Okunan gazetelerin yerleşim birimlerine dağılımına bakıldığında “Zaman” gazetesini okuyanların büyük ölçüde bir köyde toplanmış olması dikkati çekmektedir. “Köy A”da oturup gazete okuduklarını söyleyenlerden %68’i “Zaman” gazetesini okuduklarını söylemişlerdir. “Özgür Gündem” gazetesini okuyanların da “Belde” ve “İlçe”de yoğunlaştığını görmekteyiz. “Belde”de oturanların %21,7’si ve “İlçe”de oturanların da %16’ya yakını “özgür gündem” okuduklarını söylemişlerdir. Köy A’da ise bu oran %9’a yakındır.

3.2.2.2. Televizyon Seyretme

Deneklerin ciddi anlamda televizyon seyretme kültürü olduğu anlaşılmaktadır. Ankete katılan deneklerin tamamına yakını bir şekilde televizyon seyrettiğini söylemişlerdir. 393 deneğin (%74) televizyon seyretme yoğunluğu “bir-iki” ve “üç-beş” saatleri arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 21 Cinsiyete göre televizyon seyretme süresi

Cinsiyet		Bir saatten az	Bir-iki saat	Üç-beş saat	Beşten fazla	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	19	69	43	30	9	170
	%	11,2%	40,6%	25,3%	17,6%	5,3%	100,0%
Erkek	Sayı	13	92	88	26	4	223
	%	5,8%	41,3%	39,5%	11,7%	1,8%	100,0%
Toplam	Sayı	32	161	131	56	13	393
	%	8,1%	41,0%	33,3%	14,2%	3,3%	100,0%

Cinsiyet açısından bakıldığında hem en az (%11,2), hem de en çok (%17,6) televizyon seyredenler grubunda kadınların yoğunlaştığını görmekteyiz. “Beşten fazla” saat televizyon seyrettiğini söyleyen kadınların erkeklerden daha fazla görülmesi de kadının bir iş amacı ile kamusal alanın içine çıkmayıp günü evde geçiriyor olmasından kaynaklanıyor diye düşünüyoruz. “Fırsat buldukça”, “ara sıra” “seyretmiyorum” ve “televizyonum yok” gibi cevapları içeren “diğeri” seçeneğinde kadın ve erkeklerin yoğunlaşma oranları düşüktür.

Tablo 22 Yerleşim birimine göre televizyon seyretme süresi

Yerleşim Birimi		Bir saatten az	Bir-iki saat	Üç-beş saat	Beşten fazla	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	0	5	3	5	1	14
	%	,0%	35,7%	21,4%	35,7%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	13	2	2	1	19
	%	5,3%	68,4%	10,5%	10,5%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	12	53	26	5	3	99
	%	12,1%	53,5%	26,3%	5,1%	3,0%	100,0%
Köy B	Sayı	2	20	36	22	5	85
	%	2,4%	23,5%	42,4%	25,9%	5,9%	100,0%
Belde	Sayı	5	28	28	12	0	73
	%	6,8%	38,4%	38,4%	16,4%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	12	42	36	10	3	103
	%	11,7%	40,8%	35,0%	9,7%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	32	161	131	56	13	393
	%	8,1%	41,0%	33,3%	14,2%	3,3%	100,0%

Bütün yerleşim birimlerinde televizyon seyretme “bir-iki” ve “üç-beş” saat arasında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca “beşten fazla” saat televizyon seyrediyorum diyenler en çok soyo-ekonomik durumu iyi olmayan “Mezra A” (%35,7) ile “Köy B” (%25,9)’de yoğunlaşmışlardır. Onun dışında yerleşim birimleri arasında dikkat çeken bir fark gözükmemektedir.

Tablo 23 Cinsiyete göre seyredilen televizyon programlarının türü

Cinsiyet		Haber	Dizi ve film	Güncel-magazin	Spor	Tartışma programları	Dini programlar	Diğeri	Hiçbiri	Toplam
Kadın	Sayı	13	71	20	0	10	14	33	9	170
	%	7,6%	41,8%	11,8%	,0%	5,9%	8,2%	19,4%	5,3%	100,0%
Erkek	Sayı	82	23	12	21	36	7	37	5	223
	%	36,8%	10,3%	5,4%	9,4%	16,1%	3,1%	16,6%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	95	94	32	21	46	21	70	14	393
	%	24,2%	23,9%	8,1%	5,3%	11,7%	5,3%	17,8%	3,6%	100,0%

Bütün deneklerin %24,2’si “haberleri”, %23,9’u “dizi ve film”, %11,7’si de “tartışma programları”nı seyrettiğini söylemişlerdir. İçinde “belgesel”, “müzik”, “yarışma programı”, “kadın programı” geçen “diğeri” seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %17,8’dir.

“Haber” (%36,8) ve “tartışma programı” (%16,1) gibi siyasi içerikli programları en çok “erkek”ler seyrediyorken, “dizi ve film” (%41,8), “magazin” (%11,8) ve “dini programlar” (%8,2) gibi programları seyretmede kadınlar erkeklerden daha yüksek bir orana denk gelmektedir. Bu dağılım yörede cinsiyetlerin konumları göz önünde bulundurulduğunda beklenen bir tablodur. “Diğeri” seçeneğinde her iki cinsiyet bir birlerine yakın oranlardadır.

Tablo 24 Yerleşim birimine göre seyredilen televizyon programlarının türü

Yerleşim Birimi		Haber	Dizi ve film	Güncel-magazin	Spor	Tartışma programları	Dini programlar	Diğeri	Hiçbiri	Toplam
Mezra A	Sayı	5	3	0	2	1	1	1	1	14
	%	35,7%	21,4%	,0%	14,3%	7,1%	7,1%	7,1%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	8	5	0	0	1	3	1	1	19
	%	42,1%	26,3%	,0%	,0%	5,3%	15,8%	5,3%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	19	15	13	4	12	13	21	2	99
	%	19,2%	15,2%	13,1%	4,0%	12,1%	13,1%	21,2%	2,0%	100,0%
Köy B	Sayı	18	26	9	6	4	0	17	5	85
	%	21,2%	30,6%	10,6%	7,1%	4,7%	,0%	20,0%	5,9%	100,0%
Belde	Sayı	18	18	5	2	14	0	16	0	73
	%	24,7%	24,7%	6,8%	2,7%	19,2%	,0%	21,9%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	27	27	5	7	14	4	14	5	103
	%	26,2%	26,2%	4,9%	6,8%	13,6%	3,9%	13,6%	4,9%	100,0%
Toplam	Sayı	95	94	32	21	46	21	70	14	393
	%	24,2%	23,9%	8,1%	5,3%	11,7%	5,3%	17,8%	3,6%	100,0%

Haber izleme oranının mezralarda (“Mezra A” %35,7 ve “Mezra B” %42,1) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum mezraların özelliği gereği diğer yerleşim birimlerinden dış dünya ile ilişkiler açısından daha az imkana sahip olmaları dolayısıyla televizyon yardımı ile dünyada olup bitenleri öğrenme isteklerinden kaynaklanıyor olabilir.

Dini programları seyretme diğer yerleşim birimlerine göre daha muhafazakar olan “Mezra B” (%15,8) ile “Köy A”da (%13,1) daha yüksek görülmektedir. Yine “tartışma programları”nı seyretme oranı İlçe’ye yakın olan “Köy A” (%12,1) ile “Belde” (%19,2) ve “İlçe”de (%13,6) diğer yerleşim birimlerine göre daha yüksek görülmektedir.

3.2.2.3.Cep Telefonu Kullanma

Çağımızın en önemli iletişim araçlarından biri cep telefonudur. Cep telefonunun radyo, televizyon, gazete gibi iletişim araçlarından farkı, sürekli insanın elinin altında bulunması, taşınabilir olmasıdır. Bu imkan sayesinde çok uzak mesafelerde bulunan insanlar istedikleri saat ve zamanda birbirlerine ulaşabilmektedirler. Bu durum, hem toplumsal ilişkileri sürekli kılmakta, hem de çok yoğun haber alma, olup bitenlerden haberdar olma imkanı yaratmaktadır.

Tablo 25 Cinsiyete göre cep telefonuna sahip olma

Cinsiyet		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	45	125	0	170
	%	26,5%	73,5%	,0%	100,0%
Erkek	Sayı	177	45	1	223
	%	79,4%	20,2%	,4%	100,0%
Toplam	Sayı	222	170	1	393
	%	56,5%	43,3%	,3%	100,0%

393 denegin %56,5’sı cep telefonunun olduğunu söylemiştir. Dış dünya ile iletişim kurmada, modern toplumun önemli bir iletişim aracı olan cep telefonlarının bu düzeyde kullanılması önemlidir. Ancak cinsiyet yönünden cep telefonunu kullananlara baktığımız zaman, “cep telefonunuz var mı?” sorusuna “evet” diyen “erkek”lerin oranı %79,4, “kadın”ların ise ancak %26,5’tir. Görüldüğü gibi toplumun geniş kesimleri ile iletişimi sağlayan araçlardan biri olan cep telefonu imkanlarından yararlanma, erkeklerin tekelinde bulunmaktadır.

Tablo 26 Yerleşim birimine göre cep telefonuna sahip olma

Yerleşim Birimi		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	5	8	1	14
	%	35,7%	57,1%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	8	11	0	19
	%	42,1%	57,9%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	48	51	0	99
	%	48,5%	51,5%	,0%	100,0%
Köy B	Sayı	44	41	0	85
	%	51,8%	48,2%	,0%	100,0%
Belde	Sayı	48	25	0	73
	%	65,8%	34,2%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	69	34	0	103
	%	67,0%	33,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	222	170	1	393
	%	56,5%	43,3%	,3%	100,0%

Cep telefonuna sahip olma konusunda yerleşim birimleri açısından da fark göze çarpmaktadır. Diğer yerleşim birimlerine göre mezralar en az telefona sahip birimler (Mezra A %35,7, Mezra B %42,1) olarak gözükmüyorken, mezralardan sonra köyler gelmektedir. Belde (%65,8) ve İlçe’de (%67) oturanlar ise cep telefonuna sahip olma açısından en yüksek oranları oluşturmaktadır.

3.2.2.4. Kent ile İlişkiler

3.2.2.4.1. İlçe ile Olan ilişkiler

Bu soru İlçe’nin dışındaki yerleşim birimlerinde ikamet eden kişilere sorulmuş. “İlçeye hangi sıklıkla gidersiniz?” biçiminde sorulan soruya 290 denegin %20,5’i “her gün”, %20,3’ü “birkaç günde bir” ve %11’i de “haftada bir” demiştir. En azından “birkaç günde bir” İlçe’ye gidenlerin oranı %45,8 gibi çok önemli bir rakamdır. Bu oran belde, mezra ve köylerde oturanların dış dünya ile olan ilişkileri açısından İlçe ile ciddi irtibatlarının olduğunu gösterir.

Tablo 27 Cinsiyete göre İlçe’ye gitme yoğunluğu

Cinsiyet		Her gün	Bir kaç günde bir	Haftada bir	Birkaç haftada bir	Ayda bir	Birkaç ayda bir	Yılda bir-iki	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	8	7	12	14	31	26	25	10	133
	%	6,0%	5,3%	9,0%	10,5%	23,3%	19,5%	18,8%	7,5%	100,0%
Erkek	Sayı	66	52	20	7	6	1	3	2	157
	%	42,0%	33,1%	12,7%	4,5%	3,8%	,6%	1,9%	1,3%	100,0%
Toplam	Sayı	74	59	32	21	37	27	28	12	290
	%	25,5%	20,3%	11,0%	7,2%	12,8%	9,3%	9,7%	4,1%	100,0%

Ancak kadın-erkek yönünden deneklerin İlçe ile olan münasebetlerine bakıldığında, bu ilişkinin erkekler ile sınırlı olduğunu görmekteyiz. Çünkü “kadın”ların ancak %11’i en az

“birkaç günde bir” İlçe’ye gittiklerini söylemişken bu oran “erkek”lerde %75’tir. En az “haftada bir” diyen kadınların oranı %20’yi bulmakta, erkeklerde ise oran neredeyse %90’a çıkmaktadır. Aynı şekilde, İlçe’ye “her gün” giderimden “yılda bir iki defa”ya doğru kadınların oranı tedricen yükselirken, erkeklerde tam tersi bir durum gözlenmektedir.

Tablo 28 Yerleşim birimine göre İlçe’ye gitme yoğunluğu

Yerleşim Birimi		Her gün	Bir kaç günde bir	Haftada bir	Birkaç haftada bir	Ayda bir	Birkaç ayda bir	Yılda bir-iki	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	3	4	2	2	0	0	3	0	14
	%	21,4%	28,6%	14,3%	14,3%	,0%	,0%	21,4%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	6	1	1	3	4	0	4	0	19
	%	31,6%	5,3%	5,3%	15,8%	21,1%	,0%	21,1%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	40	15	6	4	4	12	13	5	99
	%	40,4%	15,2%	6,1%	4,0%	4,0%	12,1%	13,1%	5,1%	100,0%
Köy B	Sayı	7	17	12	7	17	13	6	6	85
	%	8,2%	20,0%	14,1%	8,2%	20,0%	15,3%	7,1%	7,1%	100,0%
Belde	Sayı	18	22	11	5	12	2	2	1	73
	%	24,7%	30,1%	15,1%	6,8%	16,4%	2,7%	2,7%	1,4%	100,0%
Toplam	Sayı	74	59	32	21	37	27	28	12	290
	%	25,5%	20,3%	11,0%	7,2%	12,8%	9,3%	9,7%	4,1%	100,0%

Yerleşim birimleri açısından “her gün” İlçe’ye giderim diyenlerin oran olarak en düşük olduğu yerler diğer mezra ve köye göre İlçe’ye daha yakın olan “Mezra A” (%21,4) ile daha uzak olan “Köy B” (%8,2)’dir. En yüksek oran da %40,4 ile İlçe’ye yakın olan “Köy A”dır. En az “birkaç günde bir” şehre gidenlerin oran olarak diğer yerlere göre en düşük olduğu yerler, diğer yerleşim birimlerine göre İlçe’ye daha uzak olan Mezra B (%37) ile Köy B (%28,2)’dir. En yüksek yerler ise “Belde” (%55%) ve Köy A (%55,6)’dır.

3.2.2.4.2. Büyük Şehre Gitme Sıklığı

Tablo 29 Cinsiyete göre büyük şehre gitme yoğunluğu

Cinsiyet		Bir defa	İki defa	Üç defa	Dört defa	Beşten fazla	Hiç gitmedim	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	23	22	15	10	57	35	8	170
	%	13,5%	12,9%	8,8%	5,9%	33,5%	20,6%	4,7%	100,0%
Erkek	Sayı	11	17	17	15	156	2	5	223
	%	4,9%	7,6%	7,6%	6,7%	70,0%	,9%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	34	39	32	25	213	37	13	393
	%	8,7%	9,9%	8,1%	6,4%	54,2%	9,4%	3,3%	100,0%

“Ankara, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul vb. büyük şehirlere şimdiye kadar kaç defa gittiniz?” sorusuna 393 deneğin %54,2’si “Beşten fazla” diye cevap vermiştir. Ancak

“cep telefonunuz var mı?” sorusunda “var” diyen %56,5 deneğin %79,4’nün “erkek” olması gibi, “Beşten fazla” defa büyük şehre gittiğini söyleyen %54,2 deneğin %70’i erkektir. Ancak %33,5’i kadındır. Kadın oranı erkeklere göre çok düşük olsa da, bir aşiret için yine de yüksek bir orandır.

Ayrıca kadınların %20,6’sı şu ana kadar “büyük şehre hiç gitmediğini” söylemişken erkeklerde bu oran %1 bile değildir.

Tablo 30 Yerleşim birimine göre büyük şehre gitme yoğunluğu

Yerleşim Birim		Bir defa	İki defa	Üç defa	Dört defa	Beşten fazla	Hiç gitmedim	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	0	0	4	1	6	2	1	14
	%	,0%	,0%	28,6%	7,1%	42,9%	14,3%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	1	0	1	11	2	3	19
	%	5,3%	5,3%	,0%	5,3%	57,9%	10,5%	15,8%	100,0%
Köy A	Sayı	9	14	11	7	44	12	2	99
	%	9,1%	14,1%	11,1%	7,1%	44,4%	12,1%	2,0%	100,0%
Köy B	Sayı	14	12	10	7	34	7	1	85
	%	16,5%	14,1%	11,8%	8,2%	40,0%	8,2%	1,2%	100,0%
Belde	Sayı	6	3	2	4	49	7	2	73
	%	8,2%	4,1%	2,7%	5,5%	67,1%	9,6%	2,7%	100,0%
İlçe	Sayı	4	9	5	5	69	7	4	103
	%	3,9%	8,7%	4,9%	4,9%	67,0%	6,8%	3,9%	100,0%
Toplam	Sayı	34	39	32	25	213	37	13	393
	%	8,7%	9,9%	8,1%	6,4%	54,2%	9,4%	3,3%	100,0%

Büyük şehre gitme konusunda “beşten fazla” gittim diyenlerin en yüksek oranı “Belde” (%67,1) ve “İlçe” (%67)de oturanlar oluşturmaktadır. “Hiç gitmedim” diyenlerin oran olarak daha yüksek olduğu yerleşim birimleri iki mezra ile “Köy A”dır. En düşük orana sahip yerleşim birimi ise “İlçe”dir.

Genel Değerlendirme

Dış dünya ve toplumun geniş kesimleri ile ilişkileri gerçekleştiren hem sosyal hem de siyasal toplumsallaştırmanın önemli araçlarından olan haberleşme kanallarının (gazete okuma, televizyon seyretme, cep telefonu kullanma, şehre gitme) denekler tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Yani denekler, iletişim kanalları yoluyla toplumun geniş kesimlerine ulaşabilmektedirler. Bu konuda “İlçe” ve “Belde” daha iyi durumda ise de kırsal kesimde oturanlar da iletişim kanallarından önemli ölçüde yararlanmaktadırlar.

Ancak, haberleşme kanallarından yararlanma konusunda cinsiyet açısından çok sarıh bir fark görülmektedir. Erkekler önemli düzeyde haberleşme kanallarından yararlanırken,

kadınların erkeklere göre çok daha az düzeyde bu imkanlardan yararlandığını görmekteyiz. Kadının dış dünya ile iletişimini sağlayan en önemli iletişim kanalının televizyon olduğunu söyleyebiliriz.

Yerleşim birimleri arasında “Köy A” en muhafazakar yerleşim birimi olarak görülmektedir. Çünkü bu köyde deneklerin ekseriyeti “Zaman” gazetesini okumaktadır. Bu köyde yaptığımız görüşmelerde de köyün dindarlık yönünün ağır bastığını gözlemledik. Ayrıca önemli düzeyde Kürt meselesine duyarlılığı ile bilinen “Özgür Gündem” gazetesinin okunduğunu görmekteyiz. Bu iki gazeteden yola çıkarak deneklerin belli bir düzeyde hem dini, hem de kimliksel duyarlılıklarının olduğunu söyleyebiliriz.

Televizyonun denekler için siyasi konularda bilgilenmede önemli bir araç olduğu görülmektedir. Deneklerin %36’sı gibi önemli bir oran, izlediği program olarak “haberler” ile “tartışma programları”nı söylemiştir.

3.2.3. Kültürel Değerler

Bir toplumun kültürel değerleri aynı zamanda bu toplumun dünyaya ve hayata bakışını da gösterir. Bu bağlamda modern kültürel değerlere sahip bir toplum, geleneksel değerlere sahip bir toplumdaki daha çok gelişmiş kabul edilir. Eğitime verilen önem, cinsiyetler arasında ayrımcılığın olmaması, geleneksel değerlerden kopuş, seküler değerler ile uyumlu yaşama, yerel kimliğin yerini ulusal kimliğin alması gibi gelişmeler, geleneksel kültürden modern kültüre doğru bir evrilmenin olduğunu gösterir. Sosyal alanda görülen bu değişimler aynı şekilde siyasal kültürü de etkiler. Çünkü her sosyal kültür kendisi ile uyumlu bir siyasal kültür yaratır.

Sosyal kültür ile siyasal kültür arasındaki ilişkiden yola çıkarak deneklere sosyal kültürün önemli belirleyicileri olan eğitime verdikleri önemi, dine bağlılığın önemli bir göstergesi olacağını düşündüğümüz namaz kılma sıklıklarını (Bir insanın ne kadar dine yakın ya da dinden uzak durduğunu ölçmeye yarayan nesnel bir ölçü yok. Kaldı ki, konu inanç olunca, bir insanın ne olduğunun sınırlarını çizmek zor oluyor. Örneğin birisi için müslüman olmanın ölçüsü dini bir bütün olarak yaşamak iken, bir başkası için kendini Müslüman olarak görmek yeterli olabilmektedir. Ancak, bazı kriterlerden yola çıkarak bir insanın inanç dünyası hakkında genel hatları ile bazı çıkarsamalarda bulunmak mümkün olabilir. Bu düşünceden yola çıkarak namaz kılmanın, dini hassasiyet ve dine ait kültür dünyası içinde bulunmayı ifade eden önemli bir belirleyici olduğunu düşündük. Buna

dayanarak da deneklere, dini yaşama ve dini duyarlılıklarını ölçmek amacıyla namaz kılıp kılmadıklarını, hangi yoğunlukta namaz kıldıklarını sorduk.), örf adetlerle olan ilişkilerini, yerel, dini ve etnik kimliğe karşı aidiyet duygularını anlamaya yönelik sorular sorduk. Aynı zamanda söz konusu soruları gerekli gördüğümüz yerde cinsiyet, yaş ve yerleşim birimleri ile ilişkilendirerek, sorulara verilen cevapların söz konusu değişkenler açısından nasıl bir sonuç ortaya koyduklarını öğrenmeye çalıştık.

3.2.3.1. Eğitime İlişkin Görüşleri

Tablodan da görüldüğü gibi, tüm deneklerin yani 393 denegin %88,3'ü "kız ve erkek çocukları okuyabildiği kadar okumalı" demiştir. "Sadece erkek çocukları okumalıdır" diyen 15 denek vardır ve bu da toplamın içinde %3,8'e denk gelmektedir. "Kız çocukların sadece ilköğretim okumaları yeterlidir" diyenler ise deneklerin %6'sını oluşturmaktadır. "Diğeri" (%2,3) seçeneğinde yer alanlar "maddi imkanlar elvermediği için sadece kızların sadece ilköğretime gitmeleri yeterlidir" ve "dini eğitimse ikisi de okusun" benzeri cevaplar vermişlerdir.

Tablo 31 Cinsiyete göre eğitime verilen önem

Cinsiyet		Kız ve erkek çocukları okuyabildiği kadar okumalıdır	Sadece erkek çocuklar okumalıdır	Kız çocukların sadece ilköğretim okumaları yeterlidir	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	149	7	9	5	170
	%	87,6%	4,1%	5,3%	2,9%	100,0%
Erkek	Sayı	197	8	14	4	223
	%	88,3%	3,6%	6,3%	1,8%	100,0%
Toplam	Sayı	346	15	23	9	393
	%	88,0%	3,8%	5,9%	2,3%	100,0%

Cinsiyetler açısından "kız ve erkekler okuyabildiği kadar okumalıdır" seçeneğinde kadın ve erkek denekler arasında oran açısından fark görülmemektedir. "Kız çocukları sadece ilköğretime gitmelidir" diyen kadınlardan bir kaçı bunun gerekçesi olarak, "maddi imkanlarımızın kötü oluşu sebebiyle kız ve erkeklerin tümünü okutamıyoruz. Onun için kızlar ilköğretime okusunlar yeterli" demiştir. Onun için kızların sadece ilköğretime gitmeleri yeterlidir diyenlerin bir kısmının maddi imkanların elvermemesi sebebiyle böyle söyledikleri düşünülebilir.

Tablo 32 Yerleşim birimine göre eğitime verilen önem

Yerleşim Birimi		Kız ve erkek çocukları okuyabildiği kadar okumalıdır	Sadece erkek çocuklar okumalıdır	Kız çocukların sadece ilköğretim okumaları yeterlidir	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	12	0	2	0	14
	%	85,7%	,0%	14,3%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	18	0	1	0	19
	%	94,7%	,0%	5,3%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	87	3	7	2	99
	%	87,9%	3,0%	7,1%	2,0%	100,0%
Köy B	Sayı	66	9	5	5	85
	%	77,6%	10,6%	5,9%	5,9%	100,0%
Belde	Sayı	71	1	1	0	73
	%	97,3%	1,4%	1,4%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	92	2	7	2	103
	%	89,3%	1,9%	6,8%	1,9%	100,0%
Toplam	Sayı	346	15	23	9	393
	%	88,0%	3,8%	5,9%	2,3%	100,0%

Eğitime verilen değer açısından yerleşme birimleri arasındaki fark, niteliklerine (Kır-kent) uygun bir paralellikte değildir. Cinsiyetlerin eşit düzeyde okumaları taraftarı olan deneklerin en büyük oranı oluşturduğu yer “Belde”dir. “Belde” de oturanların %97,3’ü okuma konusunda cinsiyetler arası bir fark gözetmemiştir. En düşük oran olan %77,6 ise, daha önce de sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğunu söylediğimiz, ilçeye uzak olan “Köy B”ye aittir. İkincisi de aynı sosyo-ekonomik koşullara yakın durumda olan ancak “İlçe”ye yakın olan “Mezra A” (%85,7)’dir.

“Kızlar da erkekler gibi okuyabildiği kadar okumalıdır” diyen “İlçe”ye ait deneklerin oran olarak “Belde” ve “Mezra B”dan sonra üçüncü sırada yer almasını ise, “İlçe”de oturan aşiretlilerin şehir ile olan ilişkilerinin çok uzak geçmişe dayanmamasına ve aşırı göç sonucu İlçe’nin gelen nüfusu kendi şehir kültürü içinde massetme kapasitesinin yetersiz kalmasına bağlayabiliriz.

3.2.3.2. Namaz Kılma Sıklığı

Görüşüğümüz 393 denekten %75,3’ü her gün namaz kıldığını söylemiş, %10,4’ü ise kılmadığını ifade etmiştir. Ancak her gün namaz kıldığını söyleyenlerin tümünün cevaplarında samimi oldukları konusunda çok emin değiliz. Çünkü yörede namaz kılmak sadece dini bir ibadet değil, aynı zamanda geleneksel kültürün bir parçası haline gelmiştir. Namaz kılmadıkları halde insanların kendilerini namaz kılmak zorunda hissettikleri durumlar

olduğu göz önünde bulundurulursa, namaz kılmadığı halde “namaz kılıyorum” demiş olabileceklerin olma ihtimali daha iyi anlaşılır.

Şunu da ifade etmekte yarar var; namaz kılmamaya duyulan tepki dini bir vecibeyi yerine getirmemeye duyulan bir tepki olmaktan çok, geleneksel kültürün değerlerinin dışına çıkmaya duyulan bir tepkidir. Oruç tutmak ile ilgili baskının daha da fazla olduğu anlaşılmaktadır. Aşiretin kültürüne dair bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda, cevapların samimiyeti konusunda temkinli olmamızı gerektiği anlaşılmaktadır. “Diğeri” (%6,1) seçeneği içinde yer alanlar “ay içinde birkaç defa, yıl içinde bazen” ve “sadece bayramlarda” namaz kılıyorum demişlerdir.

Tablo 33 Cinsiyete göre namaz kılma sıklığı

Cinsiyet		Her gün kılıyorum	Birkaç günde bir kılıyorum	Sadece cumalara gidiyorum	Kılmıyorum	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	149	12	0	3	6	170
	%	87,6%	7,1%	,0%	1,8%	3,5%	100,0%
Erkek	Sayı	147	11	9	38	18	223
	%	65,9%	4,9%	4,0%	17,0%	8,1%	100,0%
Toplam	Sayı	296	23	9	41	24	393
	%	75,3%	5,9%	2,3%	10,4%	6,1%	100,0%

Çalışmanın “kişisel bilgiler” ve “iletişim kanallarını kullanma” kısımlarında gördüğümüz erkekler ile kadınlar arasındaki fark, namaz kılma konusunda da göze çarpmaktadır; kadınların erkeklere göre daha muhafazakar olduğu anlaşılmaktadır. Namaz kılmadığını söyleyenlerin neredeyse tümü erkek iken, “kadın”ların %87,6’sı “her gün” namaz kıldığını söylemiştir. Bu oran “erkek”lerde %66’dır.

Tablo 34 Yaşa göre namaz kılma sıklığı

Yaş		Her gün kılıyorum	Birkaç günde bir kılıyorum	Sadece cumalara gidiyorum	Kılmıyorum	Diğeri	Toplam
18-20	Sayı	30	4	2	7	3	46
	%	65,2%	8,7%	4,3%	15,2%	6,5%	100,0%
21-24	Sayı	27	6	0	6	2	41
	%	65,9%	14,6%	,0%	14,6%	4,9%	100,0%
25-39	Sayı	127	11	5	22	16	181
	%	70,2%	6,1%	2,8%	12,2%	8,8%	100,0%
40-54	Sayı	74	2	2	5	3	86
	%	86,0%	2,3%	2,3%	5,8%	3,5%	100,0%
55+	Sayı	38	0	0	1	0	39
	%	97,4%	,0%	,0%	2,6%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	296	23	9	41	24	393
	%	75,3%	5,9%	2,3%	10,4%	6,1%	100,0%

Yaş grupları ile namaz kılma arasında oldukça anlamlı bir ilişki söz konusudur. “55 ve yukarısı” yaş grubundan daha küçük yaş gruplarına doğru her gün namaz kılanların oranı düzenli bir şekilde azalmaktadır. “55 ve yukarısı” grupta yer alanların “her gün” namaz kılma oranı %97,4 iken, “18-20” ve “21-24” yaş gruplarında yer alanlarda bu oran %65’tir. Tam tersi durum ise namaz “kılmıyorum” seçeneğinde görülmektedir. Burada da yaşlı olanlardan (%2,6) daha genç olanlara doğru (%15,2) oran artmaktadır. Buradaki sonuçlardan yola çıkarak, nüfus gençleştikçe insanların dini duyarlılığında veya kültürel değerlere bağlılığında bir azalma görülmektedir, diyebiliriz.

Tablo 35 Yerleşim birimine göre namaz kılma sıklığı

Yerleşim Birimi		Her gün kılıyorum	Birkaç günde bir kılıyorum	Sadece cumalara gidiyorum	Kılmıyorum	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	8	2	0	3	1	14
	%	57,1%	14,3%	,0%	21,4%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	17	0	0	1	1	19
	%	89,5%	,0%	,0%	5,3%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	81	4	4	4	6	99
	%	81,8%	4,0%	4,0%	4,0%	6,1%	100,0%
Köy B	Sayı	71	3	2	6	3	85
	%	83,5%	3,5%	2,4%	7,1%	3,5%	100,0%
Belde	Sayı	48	7	0	8	10	73
	%	65,8%	9,6%	,0%	11,0%	13,7%	100,0%
İlçe	Sayı	71	7	3	19	3	103
	%	68,9%	6,8%	2,9%	18,4%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	296	23	9	41	24	393
	%	75,3%	5,9%	2,3%	10,4%	6,1%	100,0%

“Mezra A” dışında kırsal kesim (mezra ve köy)de oturanlar İlçe ve Belde oturanlara göre daha muhafazakar görünmektedirler. Köy ve “Mezra B” (%89,5)’de oturanların %80’den fazlası “her gün” namaz kıldığını söylerken, “Belde” ve “İlçe”de bu oran %65-70 arasındadır. Ancak “Mezra A”da oturanların ancak %57’si her gün namaz kıldığını söylemiştir. “Kılmıyorum” diyenler yine sırasıyla %21 ile “Mezra A”, %18,4 ile “İlçe” ve %11 ile de “Belde” en yüksek oranı oluşturmaktadır. Ancak şunu da belirtmekte yarar vardır; Türkiye’nin batısında cuma namazına gitmek bir adet haline gelmiştir. Oysaki dinde sadece cuma namazına gitmek diye bir vecibe yoktur. Doğu’da ise böyle bir kültür gelişmemiştir. Bir kişi ya namaz kılar, ya da kılmaz. Bu nedenle dikkat edilirse, “Cumaya gidiyorum” diyenlerin oranı önemsenmeyecek düzeydedir.

3.2.3.3. Aşiretin Örf ve Adetlerini Beğenme

Aşiretin örf ve adetleri, aşiret kültürünün önemli bir parçasıdır. Aşiret kimliği de bu kültürün üzerinde şekillenmektedir. Deneklerin aşiret kültürüne yönelik verdikleri cevaplar, bu kimliğin önemli bir aşınma süreci içerisinde olduğunu göstermektedir. Görüştüğümüz deneklere sorduğumuz sorulardan bir tanesi de “aşiret örf-adetlerini beğeniyor musunuz?” idi. Deneklerin %17,8’i aşiret kültürünün “tümünü” beğendiğini söylerken, %56,2’si “bir kısmını” beğendiklerini bir kısmını da beğenmediklerini söylemişlerdir. Bu durumda en azından “bir kısmını beğeniyorum” diyenlerin oranı %74 gibi büyük bir orandır. “Hiç birini beğenmiyorum” diyenlerin oranı ise “hepsini beğeniyorum” diyenlerle aynı orandadır.

Tablo 36 Cinsiyete göre aşiretlerin örf ve adetlerini beğenme

Cinsiyet		Evet, hepsini beğeniyorum	Bir kısmını beğeniyorum, bir kısmını beğenmiyorum	Hiç birini beğenmiyorum	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	33	89	28	19	1	170
	%	19,4%	52,4%	16,5%	11,2%	,6%	100,0%
Erkek	Sayı	37	132	42	11	1	223
	%	16,6%	59,2%	18,8%	4,9%	,4%	100,0%
Toplam	Sayı	70	221	70	30	2	393
	%	17,8%	56,2%	17,8%	7,6%	,5%	100,0%

Değişkenlere yönelik cevaplarda kadınlar ile erkekler arasında çok bariz bir fark görülmemektedir. “Kadın”ların %19,4’ü “erkek”lerin ise %16,6’sı bütün örf-adetleri beğendiklerini, “kadın”ların %16,5’i, “erkek”lerin de %18,8’i hiç birini beğenmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 37 Yaşa göre aşiretlerin örf ve adetlerini beğenme

Yaş		Evet, hepsini beğeniyorum	Bir kısmını beğeniyorum, bir kısmını beğenmiyorum	Hiç birini beğenmiyorum	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	4	29	7	6	0	46
	%	8,7%	63,0%	15,2%	13,0%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	7	23	6	4	1	41
	%	17,1%	56,1%	14,6%	9,8%	2,4%	100,0%
25-39	Sayı	26	102	41	11	1	181
	%	14,4%	56,4%	22,7%	6,1%	,6%	100,0%
40-54	Sayı	22	47	11	6	0	86
	%	25,6%	54,7%	12,8%	7,0%	,0%	100,0%
55+	Sayı	11	20	5	3	0	39
	%	28,2%	51,3%	12,8%	7,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	70	221	70	30	2	393
	%	17,8%	56,2%	17,8%	7,6%	,5%	100,0%

Aşiret-örf adetlerini beğenme konusunda en belirgin fark, yaş kuşakları arasında görülmektedir. “18-20” yaş grubundakilerden (%8,7), “55 ve yukarısı” yaş grubundakilere doğru (%28,2), aşiretin örf ve adetlerini beğenme oranı gittikçe yükselmektedir. “Bir kısmını beğeniyorum bir kısmını beğenmiyorum” diyenlerde en yüksek oran gençlerde görülürken, en düşük oran yaşlılardadır. Ayrıca “18-20” yaş grubundakilerin %13 gibi bir oranı kararsız gözükmektedir. Bu oran diğer yaş gruplarına göre yüksektir.

Bu oranlardan yola çıkarak, yaşlılardan gençlere kadar çok sayıda kişinin belirli yoğunluklarda aşiret kültürüne karşı bir aidiyet hissettiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 38 Yerleşim birimine göre aşiretlerin örf ve adetlerini beğenme

Yerleşim Birimi		Evet, hepsini beğeniyorum	Bir kısmını beğeniyorum, bir kısmını beğenmiyorum	Hiç birini beğenmiyorum	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	5	4	5	0	0	14
	%	35,7%	28,6%	35,7%	,0%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	2	5	12	0	0	19
	%	10,5%	26,3%	63,2%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	17	69	5	7	1	99
	%	17,2%	69,7%	5,1%	7,1%	1,0%	100,0%
Köy B	Sayı	24	36	15	10	0	85
	%	28,2%	42,4%	17,6%	11,8%	,0%	100,0%
Belde	Sayı	11	44	14	4	0	73
	%	15,1%	60,3%	19,2%	5,5%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	11	63	19	9	1	103
	%	10,7%	61,2%	18,4%	8,7%	1,0%	100,0%
Toplam	Sayı	70	221	70	30	2	393
	%	17,8%	56,2%	17,8%	7,6%	,5%	100,0%

Yerleşim birimleri içinde aşiret örf ve adetlerinin hiç birini beğenmiyorum diyenlerin oran olarak en yüksek olduğu birimler, her iki mezradır. “Mezra A”dakilerin %35,7’si ve “Mezra B”dekilerin de %63,2’si hiç birini beğenmediklerini ifade etmişlerdir. “Mezra B”de oranın diğer yerlere göre bu denli yüksek çıkmasının nedeni, burada oturanların yirmi sekiz sene önce (1979) yaşadıkları ve hala gerginliği devam eden kan davasının yıllardır yarattığı sıkıntıya duyulan bir tepki olabilir.

Tablo 39 Cinsiyete göre beğenilen örf ve adetler

Cinsiyet		Dayanışma ve yardımlaşma	Misafirperverlik	Aileye bağlılık	Sevgi ve saygı	Taziyelerde bir araya gelme	Namus anlayışı	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	31	10	3	3	4	3	12	22	88
	%	35,2%	11,4%	3,4%	3,4%	4,5%	3,4%	13,6%	25,0%	100,0%
Erkek	Sayı	50	16	6	7	12	7	19	16	133
	%	37,6%	12,0%	4,5%	5,3%	9,0%	5,3%	14,3%	12,0%	100,0%
Toplam	Sayı	81	26	9	10	16	10	31	38	221
	%	36,7%	11,8%	4,1%	4,5%	7,2%	4,5%	14,0%	17,2%	100,0%

Bu soru açık uçlu bir soruydu ve denekler ne dediyse onu yazdık. Aşiret örf-adetlerinin bir kısmını beğendiğini söyleyen 221 denekten %36,7’si “dayanışma ve yardımlaşma”yı örf-adetleri olarak ifade etmişlerdir. %11,8’i “misafirperverlik”i, %4,5’i “namus anlayışı” demiştir, %17,2’si de cevap vermemiştir. Dikkat edilirse vurgu daha ziyade dayanışma üzerinde yoğunlaşmaktadır. Eğer “aileye bağlılık” ile “taziyelerde bir araya gelme” seçeneklerini dayanışma içinde kabul edersek, dayanışmayı önemseyenlerin oranı %48’i bulmaktadır. “Diğeri” (%14) seçeneği, “kültürünü koruması”, “köy odasının olması” “düğünler” “fedakarlık”, “dinlerini sevmeleri”, “kafama uygun olanları” gibi çok değişik cevapları içermektedir.

88 “kadın” deneğin en çok önemseydiği seçenek %35,2 ile “dayanışma ve yardımlaşma”dır. Bu seçeneğin erkeklerdeki oranı ise %37,6’dır. Ancak “kadın”ların %25’i “erkek”lerin de %12’si bu soruya cevap vermemiştir. Bunun yanında çok farklı cevapların yer aldığı “diğeri” seçeneğinde ise “kadın”ların oranı %13,6 ve “erkek”lerin oranı da %14,3 gibi önemsenecek ve birbirine çok yakın oranlardır.

Tablo 40 Yerleşim birimine göre beğenilen örf ve adetler

Cinsiyet		Dayanışma ve yardımlaşma	Misafirperverlik	Aileye bağlılık	Sevgi ve saygı	Taziyelerde bir araya gelme	Namus anlayışı	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	0	0	0	0	0	3	2	5
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	60,0%	40,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	2	0	0	0	0	1	0	2	5
	%	40,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	20,0%	,0%	40,0%	100,0%
Köy A	Sayı	31	5	4	1	7	3	11	7	69
	%	44,9%	7,2%	5,8%	1,4%	10,1%	4,3%	15,9%	10,1%	100,0%
Köy B	Sayı	10	5	2	4	0	1	4	10	36
	%	27,8%	13,9%	5,6%	11,1%	,0%	2,8%	11,1%	27,8%	100,0%
Belde	Sayı	22	6	1	1	4	4	1	5	44
	%	50,0%	13,6%	2,3%	2,3%	9,1%	9,1%	2,3%	11,4%	100,0%
İlçe	Sayı	16	10	2	4	5	1	12	12	62
	%	25,8%	16,1%	3,2%	6,5%	8,1%	1,6%	19,4%	19,4%	100,0%
Toplam	Sayı	81	26	9	10	16	10	31	38	221
	%	36,7%	11,8%	4,1%	4,5%	7,2%	4,5%	14,0%	17,2%	100,0%

Aşiret örf ve adetlerinin bir kısmını beğendiğini söyleyen deneklerin ki bunlar beş kişidir, ikamet ettiği yerleşim birimleri içerisinde “Mezra A”dan hiç kimse, “dayanışma ve yardımlaşma” değişkenini işaretlememiştir. “Mezra A”dan sonra en düşük oran “İlçe” (%25,8)’de oturanlarda görülmektedir. “Dayanışma ve yardımlaşma” seçeneğinde oranının en yüksek olduğu yer olarak (%50) bir kabilenin kontrolünde olan “Belde” gözükmektedir.

Tablo 41 Cinsiyete göre beğenilmeyen örf ve adetler

Cinsiyet		Kan davası	Kızların zorla evlendirilmesi	Ağalık sistemi	Kız çocukların okutulmaması	Fitnecilik ve dedikodu	Kadın-erkek ayrımı	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	26	10	3	8	2	14	14	11	88
	%	29,5%	11,4%	3,4%	9,1%	2,3%	15,9%	15,9%	12,5%	100,0%
Erkek	Sayı	34	6	9	2	11	13	39	15	129
	%	26,4%	4,7%	7,0%	1,6%	8,5%	10,1%	30,2%	11,6%	100,0%
Toplam	Sayı	60	16	12	10	13	27	53	26	217
	%	27,6%	7,4%	5,5%	4,6%	6,0%	12,4%	24,4%	12,0%	100,0%

“Aşiret örf ve adetlerinin bir kısmını beğeniyor, bir kısmını beğenmiyorum” diyen 217 denegin beğenmediklerini söyledikleri seçenekler içerisinde en büyük oranı %27,6 ile “kan davası” seçeneği oluşturmaktadır. İkinci sırayı %12,4'lük oran ile “kadın-erkek ayrımı” oluşturmaktadır. Eğer kadınların toplumda maruz kaldığı olumsuzlukları içeren “kızların zorla evlendirilmesi”, “kız çocuklarının okutulmaması” ve “kadın-erkek ayrımı” seçeneklerini bir araya getirirsek, bu yöndeki toplumsal uygulamalardan rahatsız olan kişilerin oranı %24,4'ü bulmaktadır.

Ancak deneklerin %24,4'ü de “gerici düşünceler”, “bazı insan hakları ihlalleri”, “kısır döngü”, “seçmenlerin kendi iradeleri ile hareket edememesi”, “kötü amaçlarla ilişkileri kullanma”, “bir kişinin yanlışlarından herkesin sorumlu tutulması”, “yeniliklere kapalılık”, “din dışı her şey”, “düğünlerde silah patlatılması” gibi çok farklı cevapların yer aldığı “diğeri” seçeneği içinde yer almaktadır. Aynı zamanda %12'si de bu soruya cevap vermek istememiştir.

Deneklerin cinsiyet durumlarına göre baktığımızda, beğenilmeyen örf adetler içerisinde hem kadınlarda (%29,5), hem de erkeklerde (26,4) en büyük oranı “kan davası” seçeneği oluşturduğunu görmekteyiz. İkinci sırada yine hem kadınlarda (%16), hem de erkeklerde (%10) “kadın-erkek ayrımı” yer almaktadır. Toplumda kadınların maruz kaldığı olumsuzlukları içeren seçeneklerin (“kızların zorla evlendirilmesi”, “kız çocuklarının okutulmaması” ve “kadın-erkek ayrımı”) toplamında kadına yönelik muameleden rahatsız olan “erkek”lerin oranı %16,4 iken, “kadın”ların oranı %36,4 gibi erkeklerin iki katından fazladır. Bu da kadınların toplumsal konumlarından duydukları rahatsızlığı çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. “Ağalık sistemi”ni benimsemediğini söyleyenlerin oranı “kadın”larda %3,4'tür, “erkek”lerde ise %7'dir. Ağalık sistemine yönelik şikayetin düşük olması, aşiret temelli ilişkilerin önemini yitirmesine bağlanabilir.

Tablo 42 Yaşa göre beğenilmeyen örf ve adetler

Yaş		Kan davası	Kızların zorla evlendirilmesi	Ağalık sistemi	Kız çocukların okutulmaması	Fitnecilik ve dedikodu	Kadın-erkek ayırımı	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	13	2	0	2	1	5	3	3	29
	%	44,8%	6,9%	,0%	6,9%	3,4%	17,2%	10,3%	10,3%	100,0%
21-24	Sayı	7	1	0	0	0	5	6	4	23
	%	30,4%	4,3%	,0%	,0%	,0%	21,7%	26,1%	17,4%	100,0%
25-39	Sayı	22	8	5	7	7	11	24	15	99
	%	22,2%	8,1%	5,1%	7,1%	7,1%	11,1%	24,2%	15,2%	100,0%
40-54	Sayı	11	4	4	1	3	4	17	3	47
	%	23,4%	8,5%	8,5%	2,1%	6,4%	8,5%	36,2%	6,4%	100,0%
55+	Sayı	7	1	3	0	2	2	3	1	19
	%	36,8%	5,3%	15,8%	,0%	10,5%	10,5%	15,8%	5,3%	100,0%
Toplam	Sayı	60	16	12	10	13	27	53	26	217
	%	27,6%	7,4%	5,5%	4,6%	6,0%	12,4%	24,4%	12,0%	100,0%

Bütün yaş gruplarında deneklerin en fazla rahatsız oldukları ve beğenmedikleri aşiret kültürüne ait değer olarak “kan davası” gözükmektedir. Bu seçenekte “18-20” yaş grubundakilerin oranı %44,8, “55 ve yukarı” grubundakilerin oranı da %36,8 olup her iki grup en yüksek oranı meydana getirmektedir. “18-20” yaş grubundakilerin “kan davası”nı anlamsız buldukları, “55 ve yukarı” grupta yer alanların da yaşadıkları dönem itibariyle kan davası olaylarından çok çektikleri ya da bizzat olumsuzluklarına şahit oldukları için en yüksek oranı oluşturdıkları düşünülebilir.

“18-20” ile 21-24” yaş grubundakilerden hiç biri “ağalık sistemi”nden rahatsız olduklarını beyan etmemişlerdir. Fakat sonraki yaş gruplarında bu rahatsızlık tedricen artmaktadır. Ve en yüksek oranı %15,8’lik oran ile “55 ve yukarı” oluşturmaktadır. Buradan da şöyle bir sonuç çıkarılabilir: “18-24” arası yaş kuşağında yer alanlar ağalık sisteminin olumsuzluklarına bizzat maruz kalmadılar. Buna karşın, daha önemli kuşaklar yaşamlarının önemli bir kısmını bu sistem içinde geçirdiler. Bu nedenle, ağalık sistemine tepki oranı, en yüksek bu kuşakta görülmektedir.

Kadınların maruz kaldıkları durumu izah eden “kızların zorla evlendirilmesi”, “kız çocuklarının okutulmaması” ve “kadın-erkek ayırımı” seçenekleri bir araya getirildiğinde, kadına yönelik bakışlarının kuşaklar arasında nasıl farklılık arz ettiği daha iyi anlaşılmaktadır. Buna göre “18-20” yaş grubundakilerin %31’i, “21-24” yaş grubundakilerin %26, “25-39” yaş grubundakilerin %26,3, “40-54” yaş grubundakilerin %19,1’i ve “55 ve yukarı” yaş grubundakilerin de %15,8’i kadına yönelik muameleyi benimsemediklerini söylemişlerdir. Görüldüğü gibi yaş küçüldükçe bu konuya yönelik duyarlılık artmaktadır.

Tablo 43 Yerleşim birimine göre beğenilmeyen örf ve adetler

Yerleşim Birimi		Kan davası	Kızların zorla evlendirilmesi	Ağalık sistemi	Kız çocukların okutulmaması	Fitnecilik ve dedikodu	Kadın-erkek ayırımı	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	0	0	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	2	0	0	0	0	1	1	4
	%	,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	25,0%	25,0%	100,0%
Köy A	Sayı	30	3	4	5	3	9	10	5	69
	%	43,5%	4,3%	5,8%	7,2%	4,3%	13,0%	14,5%	7,2%	100,0%
Köy B	Sayı	14	0	1	1	2	8	2	8	36
	%	38,9%	,0%	2,8%	2,8%	5,6%	22,2%	5,6%	22,2%	100,0%
Belde	Sayı	6	9	2	1	3	2	16	4	43
	%	14,0%	20,9%	4,7%	2,3%	7,0%	4,7%	37,2%	9,3%	100,0%
İlçe	Sayı	10	2	5	3	5	8	23	8	64
	%	15,6%	3,1%	7,8%	4,7%	7,8%	12,5%	35,9%	12,5%	100,0%
Toplam	Sayı	60	16	12	10	13	27	53	26	217
	%	27,6%	7,4%	5,5%	4,6%	6,0%	12,4%	24,4%	12,0%	100,0%

Beğenilmeyen örf ve adetlerden “kan davası” diyenlerin oran olarak en yüksek olduğu yerler, her iki köydür. Oranın en düşük olduğu yerleşim birimleri ise Belde ve İlçe’dir. Kadınlara yönelik muameleden duyulan rahatsızlık en yüksekten en düşüğe doğru Mezra %50, Belde %28, Köy A %24,5, Köy B %24, İlçe ise %20,3’dir.

3.2.3.4. Aşirete Kimliği ve Aidiyeti

Tablo 44 Kendinizi ne hissediyorsunuz?

Aidiyet	Sayı	Yüzde
İçinde “aşiret” geçen	67	17,0
İçinde “kabile” geçen	37	9,4

Seçeneklerin dinsel, mezhepsel, aşiret temelli ve etnik kimliğe yönelik olduğu ve deneklerin birden fazla seçeneği işaretleyebileceğini söylediğimiz “Kendinizi ne hissediyorsunuz?” sorusuna verilen cevapları tasnif ederken, kendisini birden fazla kimlik ile tanımlayan deneklerin hangi seçenekleri söylediğini ayrı ayrı değerlendirdik. Örneğin A şahsı kendisini hem “Müslüman” hem “Kürt” hem de “Türkiyeli” olarak tanımlamışsa, bu üç ayrı kimlik olgularını her birini bir başlık içinde bu şekilde ne kadar tekrar edildiğini bulmaya çalıştık.

Buna göre, denekler içerisinde seçeneklerden “aşiret” (Kikan) seçeneğini işaretleyenlerin oranı %17’dir. Mensubu olduğu kabileyi söyleyenlerin oranı ise %9,4’tür.

Genelde, kabile kimliği aşiret kimliğinden daha fazla kabul gören bir kimlik iken - kaldı ki ilerde de görüleceği gibi deneklerin çok azı aşiretin birlikte oy kullandığını söylerken, kabilenin birlikte oy kullandığını söyleyenlerin oranı çok daha fazladır - aşiret değişkeninin daha fazla tercih edilmesinin birkaç sebebi olabilir. Birincisi, aşiret ismi seçeneklerde doğrudan geçerken, görüştüğümüz kişiler farklı kabilelerden olduğu için “kabile” seçeneği “mensubu olduğum kabile” biçiminde düzenlenmiştir. Bu durum gözlerinden kaçmış olabilir. İkincisi kabile de aşiretin içinde yer aldığı için aşiret kimliğini söylemeyi yeterli görmüş olabilirler. Bir diğer nokta da, aşiret içinde “kabile kimliği”nin “aşiret kimliği”nden daha güçlü olduğunu görebilmek çok büyük bir gözlem gerektirmiyor. Bu durum bariz bir şekilde kendini ortaya koyuyor.

Yukarda söylediklerimiz bir tarafa, aşiret kimliğini önemseyen orana bakıldığında (%17) hem aşiret, hem de kabile kimliğinin aşiretli için büyük ölçüde anlamını yitirmiş olduğu sonucu çıkarılabilir.

3.2.3.5. Din ve Etnik Kimlik Aidiyeti

Tablo 45 Kendinizi ne hissediyorsunuz?

Aidiyet	Sayı	Yüzde
Sadece “Kürt”	41	10,4
Sadece “Müslüman”	23	5,9

Denekler içerisinde sadece “Kürt” değişkeni ile kendini tanımlayanlar %10,4’tür. Sadece “Müslüman” değişkenini söyleyenler ise %5,9’dur. Ancak anket uygulaması esnasında gözlemleyebildiğimiz kadarıyla, kendini sadece Kürt olarak tanımlayanların bir kısmı bilinçli bir şekilde Müslümanlığı söylemezken, bir kısmı da zaten kendini Müslüman görürken, Müslüman kimliğinin yanında Kürt olduğunu söylemek istemiştir, diye düşünüyoruz.

Tablo 46 Kendinizi ne hissediyorsunuz?

Aidiyet	Sayı	Yüzde
İçinde “Kürt” geçen	334	85,0
İçinde “Müslüman” geçen	325	82,7
İçinde “Mezhep” geçen	113	28,8
İçinde “Türkiyeli” geçen	73	18,6
İçinde “Türk” geçen	7	1,8

Etnik ve dinsel kimliğe yönelik olarak deneklerin “Kendinizi ne hissediyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevapların içinde “İçinde Kürt geçen” cevap verenlerin oranı %85, “İçinde Müslüman geçen” %82,7, “İçinde Mezhep (Şafii) geçen” %28,7, “İçinde Türkiyeli geçen” %18,6, “İçinde Türk geçen” %1,8’dir.

Tablo’dan da görüldüğü gibi, deneklerin ağırlıklı olarak önemsedikleri ve aidiyet hissettikleri kimlik “Kürtlük” ve “Müslümanlık”tır. Deneklerin %85’inin kendilerini “Kürt” olarak ve sadece %17’sinin “Aşiretli” biçiminde tanımlamaları, etnik kimliğin aşiret kimliği karşısındaki baskın durumunu göstermektedir. Yörede artan okullaşma ve eğitimin yaygınlaşması, kitle iletişim ve ulaştırma araçlarının kırsal kesimi de küresel dünyanın bir parçası haline getirmesi ve bölgenin etnik yapısının farklılığı ile bağlantılı olarak, kökleri Cumhuriyet tarihine kadar giden ve son yirmi beş senedir tekrar bir problem olarak ortaya çıkan Kürt sorunu, geleneksel kimliği önemli ölçüde aşındırarak “etnik kimlik”in aşiret kimliğinin önüne geçmesine sebep olmuş, görülmektedir.

Kimlik ile ilgili göze çarpan bir başka nokta ise, deneklerin %18,6’sının kendilerini tanımladıkları kimliklerin içinde “Türkiyeli” geçmesidir. Bu oran, kendilerini tanımladıkları kimlikler içinde “Aşiret” geçenlerden (%17) daha fazladır.

Genel Değerlendirme

Görüştüğümüz deneklerin siyasal kültürlerine yönelik sorulara verdikleri cevapların niteliklerine bakıldığında, modern bir toplumun sahip olduğu siyasal değerler ile bazı noktalarda büyük ölçüde örtüştüğünü görmekteyiz.

Örneğin denekler - hem kadın, hem de erkek – eğitime büyük önem vermektedirler. Bu sonucu, sorduğumuz sorulara verdikleri cevaplardan, bölgede okullaşma hızından, açılan dersanelerden (Örneğin Kızıltepe’de üniversite imtihanlarına hazırlık eğitimi veren 13 dersane bulunmaktadır) ve görüştüğümüz deneklerin (kadın-erkek) sohbet esnasında bize söylediklerinden çıkarmaktayız. Örneğin, kadınların bazıları eğitimsizlik durumlarından duydukları üzüntüyü, kendilerini aşağılayacak ifadeler ile örneğin “bizim ailelerimiz kızız diye bizi okula göndermediler. Allah için bugün okuma yazması olmayan, okumamış insanın ne değeri var. Biz okumamışların hayvandan ne farkı var...” biçiminde aktardılar.

Dini duyarlılıklarını ölçmek amacıyla sorduğumuz “namaz kılıyor musunuz?” sorusuna deneklerin $\frac{3}{4}$ ’ü düzenli olarak “her gün” namaz kıldıklarını söylemişlerdir. Bu

oran, bir aşiret topluluğu için düşük gibi görünse de, topluluğun muhafazakarlığının bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Ancak bu oranı yüksek tutanlar kadınlardır; kadınlarda “her gün” namaz kılma oranı %87,6 iken, erkeklerde oran %66’dır. Ayrıca namaz kılma sıklığı, yerleşim birimlerine göre de farklılık arz etmektedir. Oto kontrol ve sosyal baskının bir nebze azaldığı, dış dünyaya açılmanın önemli bir unsuru olan kent (İlçe) ile “Belde”de namaz kılanların sayısı, kıra göre daha düşüktür. Ayrıca kuşaklar arasında da farklar bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Genç kuşakların namaz kılma oranları daha ileriki yaşlara göre düşüktür. Ancak yaş ile eğitim arasındaki geçişkenliğin, kuşaklar arasındaki farkı etkilemede önemli bir faktör olduğunu düşünüyoruz.

Görüştüğümüz insanların %75’i en azından aşiret örf ve adetlerinin “bir kısmını” beğendiklerini söylemeleri, hala aşiret kültürü ile aralarında çok güçlü bağların olduğunu göstermektedirler. Burada dikkat çeken nokta insanların çok önemli bir kısmının beğendikleri aşiret değerinin “dayanışma ve yardımlaşma” olmasıdır. Buradan da aslında aşiret kültürünün en önemli değerlerinden biri olan dayanışma ve yardımlaşmanın insanlar için hala önem arz ettiğini ve bu bağlamda aşiret kültürünün toplumsal dokuda varlığını devam ettirdiğini görmekteyiz.

Aşiret değerlerine karşı kadınların en çok “kadının aşiret topluluğu içinde karşı karşıya kaldığı olumsuzlukları ifade eden” seçeneklerde yoğunlaşmalarının, kadının söz konusu topluluk içinde hala ezildiğini gösteren bir durum olduğunu düşünmekteyiz. Aynı zamanda, kadınların rahatsızlıklarını dile getirmeleri bu konuda bir bilinçlenmeyi gösterir.

Aşiretin kimlik algılamaları, aşiret kimliğinin büyük ölçüde önemini kaybettiğini ve onun yerine daha modern kimliklerin aldığını göstermektedir. Denekler ne aşiret, ne de kabile kimliğini önemsemektedirler. Deneklerin benimsedikleri iki kimlik öne çıkmaktadır: Biri “Müslümanlık”, diğeri de “Kürt” kimliğidir. Oysa ki yirmi-otuz sene öncesine kadar, insanlar çoğunlukla kendilerini mensubu oldukları aşiret ya da kabile ile tanımlamaktaydı. Kürt kimliğinin aşiretliler nezdinde taşıdığı önemi, deneklerin siyasal değer ve siyasal eylem sorularına verdikleri cevaplardan da çıkarabilmekteyiz. Daha sonra bu konunun üzerinde duracağız.

“Müslüman-Kürt” kimliğinin yanında dikkat çeken bir diğer kimlik algısı da “Türkiyelilik”tir. Ankete katılan deneklerin 1/5’i diğer kimlikler ile birlikte aynı zamanda kendilerini “Türkiyeli” olarak tanımlamışlardır.

3.2.4. SİYASAL İLGİ

Siyasal katılımın tanımı üzerine yapılan tartışmalarda Dahl, Kapani ve Baykal gibi siyaset bilimciler, siyasal değer ve bilgi ile birlikte siyasal ilgiyi de siyasal katılımın bir parçası olarak görürlerken³⁶, Huntington, Nelson, Weiner, Kalaycıoğlu ve Özbudun gibi uzmanlar ise siyasal katılmayı siyasal eylemden ibaret görüp, siyasal değer ve siyasal bilgi ile birlikte siyasal ilgiyi de siyasal katılımın hazırlayıcı unsurları olarak görmektedirler³⁷. Biz ikinci görüşe katıldığımızı birinci bölümde siyasal katılım üzerine yaptığımız açıklamalarda ifade etmiştik.

Siyasal ilgi, burada, bireyin siyasete dair ülkede meydana gelen gelişmeleri takip etmesi, yönetim anlayışı, bireyin hakları, özgürlükler, siyasal partilerin politikaları, devlet-birey ilişkisi, din-devlet ilişkisi gibi konularda süreci ve gelişmeleri takip etmesi olarak anlaşılmaktadır.

Birey ve topluluklar, aileleri, komşu ve arkadaşları kanalı ile özellikle basın yayın yoluyla siyasal gelişmeleri takip ederek ve çevreleri ile bu konuları konuşarak siyasete olan ilgilerini ortaya koyarlar. Biz de siyasal katılımın bir ön koşulu olarak gördüğümüz siyasal ilgi düzeyini öğrenebilmek için deneklere, “Basın yayın yolu ile siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?” “Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?” “Siyasal konuları kimler ile konuşursunuz?” biçiminde sorular sorduk. Ancak siyasal ilgi için hazırladığımız soruların sayılarını siyasal bilgi, siyasal değer ve siyasal eylem için hazırladığımız soruların sayısından daha az tuttuk. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi siyasal bilgi, değer ve eyleme yönelik sorulara verecekleri cevapların zaten siyasal ilgiyi ortaya koyacağını düşündük, ikincisi, deneklerin bu sorulara verecekleri cevapların ne kadar gerçeği yansıtacağı konusunda şüphelerimiz vardı. Oysaki siyasal bilgi,

³⁶ Robert Dahl, **Modern Political Analysis**, New Jersey, Prentice, 1976, p.56-57; Munci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, s.131; Deniz Baykal, **Siyasal Katılma**, Ankara, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları No:302, 1970, s.33.

³⁷ Samuel P. Huntington, Joan M. Nelson, **No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries**, Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press, 1976, p.4; Myron Weiner, “Political Participation: Crisis of the political Process”, **Crises and Sequences in Political Development**, Ed. By. Leonard Binder, Sidney Verba, James S. Coleman, v.d., New Jersey, Princeton University Press, 1971, p.164; Ergun Özbudun, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara, Ank. Üni. Huk. Fakültesi Yayınları No: 363, 1975, s.4; Kalaycıoğlu, a.g.e., s.10.

siyasal değer ve siyasal katılıma yönelik sorulara verilecek cevapların niteliği deneklerin siyasal bilinci hakkında daha somut bilgiler sunacağını düşündük.

3.2.4.1. Kişisel Olgular ve Siyasal İlgi

Kişisel olgular alt başlığı altında siyasal katılımı etkileyen faktörlerden yaş ve cinsiyeti ele almaya çalışacağız. Hem yaş, hem de cinsiyet yapılan siyasal katılım çalışmalarında iki önemli bağımsız değişken olarak ele alınmakta ve bu olgular bağlamında siyasete olan katılımın toplumsal niteliği hakkında önemli bilgilere varılmaktadır.

3.2.4.1.1. Yaş ve Siyasal İlgi

Tablo 47 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Yaş		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
18-20	Sayı	5	7	23	10	45
	%	11,1%	15,6%	51,1%	22,2%	100,0%
21-24	Sayı	2	8	16	15	41
	%	4,9%	19,5%	39,0%	36,6%	100,0%
25-39	Sayı	19	45	68	49	181
	%	10,5%	24,9%	37,6%	27,1%	100,0%
40-54	Sayı	15	21	18	32	86
	%	17,4%	24,4%	20,9%	37,2%	100,0%
55+	Sayı	5	5	11	18	39
	%	12,8%	12,8%	28,2%	46,2%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

Bütün deneklerin içinde basın yayın kanalı ile tartışma programlarını “sürekli” ve “genellikle” takip ettiklerini söyleyenlerin oranı %33,6’dır. Bu, deneklerin sosyo-ekonomik özellikleri açısından düşünüldüğünde önemli bir rakamdır. %34,7’si “Nadiren takip ediyorum” derken, “Hiç takip etmiyorum” diyenlerin oranı %31,6’dır. Ancak “Hiç takip etmiyorum” diyenlerin büyük çoğunluğunun kadınlar olduğunu söylemeliyiz.

Tezin birinci bölümünde ifade ettiğimiz gibi, siyasal ilgi konusu da yapılan çalışmaların çoğunda ulaşılan sonuç, yaş öbekleri açısından genç yaş ile yaşlıların orta yaş grubunda yer alanlara göre siyasetle daha az ilgilendikleri yönündedir. Bizim çalışmamızda da “Basın yayın yolu ile siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?”

şeklinde sorduğumuz soruya yaş gruplarının verdiği cevap bu çalışmaların sonuçlarını kısmen teyit eder mahiyettedir.

Tablo'dan "Sürekli takip ediyorum" ile "Genellikle takip ediyorum" bir arada düşünüldüğünde "18-20" yaş grubunda yer alanların oranı %26,7, "21-24" grubundakilerin oranı %24,4 iken "25-39" %25,4, "40-54" %41,8 ve "55 ve yukarısı" %25,6'dır. Görüldüğü gibi siyasete olan ilgi orta yaş üstü (40-54) grupta yoğunlaşmaktadır. "Genellikle takip ediyorum" diyenlerde ilgi genç ve yaşlılarda en az iken, orta ve orta üstü yaş gruplarında en yoğun şeklini almaktadır. "Nadiren takip ediyorum" diyenler içinde en büyük oranı gençler oluşturmaktadır. Bu oran "18-20" yaş grubundakilerin yarısına denk gelirken, "21-24" arası deneklerin de nerdeyse yarısına tekabül etmektedir. Yaşlıların %46,2'si "Hiç takip etmiyorum" seçeneği içinde en büyük, "18-20" ise en düşük oranı oluşturmaktadır.

Tablo 48 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Yaş		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap Yok	Toplam
18-20	Sayı	7	16	1	11	5	6	46
	%	15,2%	34,8%	2,2%	23,9%	10,9%	13,0%	100,0%
21-24	Sayı	10	18	2	4	2	5	41
	%	24,4%	43,9%	4,9%	9,8%	4,9%	12,2%	100,0%
25-39	Sayı	60	65	21	20	6	9	181
	%	33,1%	35,9%	11,6%	11,0%	3,3%	5,0%	100,0%
40-54	Sayı	38	22	7	15	3	1	86
	%	44,2%	25,6%	8,1%	17,4%	3,5%	1,2%	100,0%
55+	Sayı	10	7	6	12	1	3	39
	%	25,6%	17,9%	15,4%	30,8%	2,6%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

"Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?" sorusuna bütün deneklerin %31,8'i "ülke meselelerini", %32,6'sı "yöremizde olup bitenleri" demiştir. Arkadaşları ile bir araya geldiklerinde ülke meselelerini konuştuklarını söyleyenlerin oranı ile basın yayın yolu ile siyasal konuları takip ettiklerini söyleyenlerin oranı hemen hemen aynı düzeydedir. Bu da verilen cevapların doğruluğu konusunda önemli bir dayanak olarak düşünülebilir. Aynı soruya "kendi yöremizde olup bitenleri konuşuruz" diyenlerin oranı, tartışma programlarını "hiç takip etmiyorum" diyenlerin oranı (%31,6) ile uyumludur. Deneklerin %15,8'i arkadaşları ile bir araya geldiklerinde "dini konuları", %9,4'ü de "parasal ve ticari konuları" konuştuklarını söylemişlerdir.

“Parasal ve ticari konuları konuşurum” diyenlerin oranının düşük çıkması insanların parasal konulara uzak olduğunu göstermemektedir. Belki siyasal konulara olan ilgilerine vurgu yapmak için böyle cevap vermiş olabilirler. Çünkü, son yıllarda bölgede ticari hayata ve sermayeye çok yoğun bir ilgi görülmektedir. Bölge geçmiş yıllara oranla bugün çok daha fazla sermaye ile ilişki halindedir. Son yıllarda bölgeye yaptığımız ziyaretlerde “insanların bozulduğunu ve para dışında başka bir şey konuşmadıklarını, paranın insanların dini imanı haline geldiğini” biçiminde şikayetlere sık sık şahit olduğumuzu ifade edebiliriz.

“Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?” sorusuna deneklerin verdikleri cevaplara yaş grupları açısından bakıldığında, “ülke meselelerini konuşurum” diyenlerin oranı en küçük yaş grubundan daha büyük yaş gruplarına doğru tedricen artmış, ve “55 ve yukarısı” yaş grubunda tekrar düşmüştür. Bu da “çok genç” (18-20) ve “gençler” (21-24) ile “yaşlılar”da (55 ve yukarısı) siyasal ilginin, “orta” (25-39) ve “orta üstü” (40-54) yaş grubundakilere oranla daha düşük olduğunu göstermektedir. Yaş grupları açısından bu seçenekteki oranlar “Basın yayın yolu ile siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?” sorusundaki “sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenlerin toplamı ile büyük ölçüde uyumludur. “Kendi yöremizde olup bitenler” diyenler genç yaşlardan daha yaşlı olanlara doğru gittikçe azalmaktadır. Ayrıca “dini konuları” konuşurum diyenlerin oran olarak en yüksek olduğu yaş grubu “55 ve yukarısı” (%30,8)’dir.

Tablo 49 Siyasal Konuları Kimlerle Konuşursunuz?

Yaş		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	10	0	12	19	1	0	4	46
	%	21,7%	,0%	26,1%	41,3%	2,2%	,0%	8,7%	100,0%
21-24	Sayı	5	1	11	19	0	0	5	41
	%	12,2%	2,4%	26,8%	46,3%	,0%	,0%	12,2%	100,0%
25-39	Sayı	33	5	76	49	1	0	17	181
	%	18,2%	2,8%	42,0%	27,1%	,6%	,0%	9,4%	100,0%
40-54	Sayı	11	8	32	27	0	1	7	86
	%	12,8%	9,3%	37,2%	31,4%	,0%	1,2%	8,1%	100,0%
55+	Sayı	6	7	6	14	1	0	5	39
	%	15,4%	17,9%	15,4%	35,9%	2,6%	,0%	12,8%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

Deneklere sorulan “Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?” sorusuna bütün deneklerin %35’i “arkadaş-komşu” demişken, %32,6’sı “pek konuşmam” demiş, %16,si de siyasi konuları “aile içinde” konuşurum demiştir. Az bir kısmı da (%5,3) akrabalar arasında konuştuklarını söylemişlerdir. %10 civarında da cevap vermek istememiştir.

Yaş gruplarına göre “arkadaş-komşu”lar ile siyasi konuları konuşurum diyenlerde en yüksek oranlar orta (25-39) ve orta üstü (40-54) yaş grubunda yer alanlara aittir. “Akrabalar” ile diyenlerde en yüksek oran (%18) ise yaşlılara aittir. “Pek konuşmam” diyenlerin oranı ise çok genç/gençlerde ve yaşlılarda yoğunlaşmaktadır.

3.2.4.1.2. Cinsiyet ve Siyasal İlgi

Tablo 50 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Cinsiyet		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
Kadın	Sayı	4	19	60	87	170
	%	2,4%	11,2%	35,3%	51,2%	100,0%
Erkek	Sayı	42	67	76	37	222
	%	18,9%	30,2%	34,2%	16,7%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

Kadınlar, her şeyden önce toplumun yarısını teşkil ederek nüfusun önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Hem sayısal açıdan hem de kamusal alanın içinde toplumsal gelişmenin önemli dinamiklerinden biri olmaları dolayısıyla siyasi hayatın içindeki duruşları ve konumları önem arz etmektedir. Kadınların bir aşiret topluluğu içinde siyasetle ne düzeyde ilgilendiklerini bilmek, onların toplumsal modernleşme düzeyleri hakkında da bize önemli ip uçları verecektir.

Tablodan da görüldüğü gibi, cinsiyet açısından medya aracılığı ile siyasi tartışma programlarının takip etme oranlarına bakıldığında, erkeklerin kadınlardan çok daha iyi bir durumda olduklarını görebiliriz. “Sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenlerin “kadın”lar içindeki oranı %13,6, “erkek”ler içindeki oranı ise %49,1’dir. Kaldı ki kadınların yarısı “hiç takip etmiyorum” demiştir. Ancak erkelerin yarısının siyasi tartışma programlarını belirli yoğunluklarda da olsa izliyor olması, çok önemlidir. Deneklerin sosyo-

ekonomik koşulları düşünüldüğünde, bu düzeydeki bir siyasal ilginin modernleşme sürecinden ziyade başka olgular ile izah edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Tablo 51 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Cinsiyet		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	18	88	7	36	7	14	170
	%	10,6%	51,8%	4,1%	21,2%	4,1%	8,2%	100,0%
Erkek	Sayı	107	40	30	26	10	10	223
	%	48,0%	17,9%	13,5%	11,7%	4,5%	4,5%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

Arkadaş ortamında en çok konuşulan konulara bakıldığında kadınların dış dünyadan soyutlanışlığın getirdiği zorunluluklar sebebiyle daha ziyade kendi çevrelerinde cereyan eden günlük olaylar (%51,8) ve “dini konular” (%21,2) ile ilgilendiklerini görüyoruz. Oysaki erkeklerin %48’i “ülke meselelerini” konuştuklarını söylemişlerdir. Yine toplumun geniş kesimleri ile bütünleşmeyi sağlayan ticari konularla erkeklerin kadınlardan daha fazla ilgilendikleri görülmektedir. Kadın ve erkeklerin arkadaş çevresinde “ülke meseleleri”ni konuşma oranları ile medya aracılığıyla tartışma programlarını “sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” oranları aynı düzeydedir.

Tablo 52 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Cinsiyet		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	47	0	23	69	1	1	29	170
	%	27,6%	,0%	13,5%	40,6%	,6%	,6%	17,1%	100,0%
Erkek	Sayı	18	21	114	59	2	0	9	223
	%	8,1%	9,4%	51,1%	26,5%	,9%	,0%	4,0%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

Bu soruya kadınların %27,6’sı, erkeklerin de %8,1’i “Aile içinde” demişken, “Arkadaş-komşu” diyenlerden kadınların oranı %13,5, erkeklerin oranı ise (%51,1)dir. Bu oranlardan yola çıkarak, erkeklerin kadınlara göre dışa daha açık olduklarını ve siyasal bilinçlenmede çevrelerinden insanlardan daha çok etkilendiklerini söyleyebiliriz.

3.2.4.2. Sosyo-Ekonomik Statü ve Siyasal İlgi

Sosyo-ekonomik statü, siyasal kültürün en önemli belirleyicilerinden bir tanesidir. Yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olmak iyi bir eğitime, iyi bir mesleğe, yeterli gelire sahip olmak ve kentte oturuyor olmak demektir. Bu imkanlara sahip olan insanların, iyi eğitim almamış, yeterli gelire sahip olmayan ve kırsal kesimde oturanlara göre, dünyada olup bitenlere daha çok duyarlı olmaları, daha fazla ilgili olmaları beklenir. Çünkü yaşam koşulları onlara böyle bir imkan sunmaktadır.

3.2.4.2.1. Eğitim ve Siyasal İlgi

Tablo 53 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Eğitim durumu		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	2	14	52	68
	%	,0%	2,9%	20,6%	76,5%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	1	5	2	18	26
	%	3,8%	19,2%	7,7%	69,2%	100,0%
İlkokul	Sayı	14	20	59	34	127
	%	11,0%	15,7%	46,5%	26,8%	100,0%
Ortaokul	Sayı	6	18	16	7	47
	%	12,8%	38,3%	34,0%	14,9%	100,0%
Lise	Sayı	15	17	29	11	72
	%	20,8%	23,6%	40,3%	15,3%	100,0%
Üniversite	Sayı	7	21	16	2	46
	%	15,2%	45,7%	34,8%	4,3%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	3	3	0	0	6
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

Hem sadece “Sürekli takip ediyorum”, hem de “sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” birlikte düşünüldüğünde en düşük eğitim düzeyinden en yüksek eğitim düzeyine doğru basın aracılığı ile siyaseti takip edenlerin oranı düzenli bir şekilde artmaktadır. Siyasete ilgiyi gösteren ilk iki değişken düşünüldüğünde “Üniversite mezunu ya da öğrencisi” olanlara gelindiğinde oran %60’a çıkmakta, lisansüstü olanlarda ise %100’ü bulmaktadır. Aynı şekilde “Hiç takip etmiyorum” diyenlerin oranı da tam tersi bir durum arz etmektedir.

Tablo 54 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Eğitim durumu		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	1	32	9	19	1	6	68
	%	1,5%	47,1%	13,2%	27,9%	1,5%	8,8%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	5	11	1	5	1	3	26
	%	19,2%	42,3%	3,8%	19,2%	3,8%	11,5%	100,0%
İlkokul	Sayı	32	51	12	21	6	6	128
	%	25,0%	39,8%	9,4%	16,4%	4,7%	4,7%	100,0%
Ortaokul	Sayı	24	8	4	7	1	3	47
	%	51,1%	17,0%	8,5%	14,9%	2,1%	6,4%	100,0%
Lise	Sayı	27	18	7	9	6	5	72
	%	37,5%	25,0%	9,7%	12,5%	8,3%	6,9%	100,0%
Üniversite	Sayı	32	7	3	1	2	1	46
	%	69,6%	15,2%	6,5%	2,2%	4,3%	2,2%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	4	1	1	0	0	0	6
	%	66,7%	16,7%	16,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

Arkadaş çevresinde konuşulan konulara bakıldığı zaman da eğitim düzeyinin dış dünya ile ilişki kurmada ne kadar önemli bir olgu ve toplumu dönüştürücü etkiye sahip bir faktör olduğu açıkça görülmektedir.

Dost meclislerinde daha ziyade “ülke meselelerini” konuşurum diyenlerin oranı “Okur-yazar değil”den, “Lisans üstü”ne doğru tedrici bir artış göstermektedir. Aynı şekilde, “kendi yöremizde olup bitenler” ve “dini konular” diyenlerin oranı daha yüksek eğitim düzeyinden, okuma yazması olmayanlara doğru gittikçe yükselmektedir. “Okur-yazar değil” olanların %47,1’i, “lisans üstü” olanların ise %16,7’si “kendi yöremizde olup bitenleri” konuşuruz derken, yine “okur-yazar değil” olanların %27,9’u, “dini konuları” konuşuruz demişlerdir. Bu oran “Lisans üstü” olanlardan ise 0’dır.

“Parasal ve ticari konular” seçeneği ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir.

Tablo 55 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Eğitim durumu		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyor um	Cevap yok	Toplam
Okur yazar değil	Sayı	15	1	5	30	0	1	16	68
	%	22,1%	1,5%	7,4%	44,1%	,0%	1,5%	23,5%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	6	1	4	12	0	0	3	26
	%	23,1%	3,8%	15,4%	46,2%	,0%	,0%	11,5%	100,0%
İlkokul	Sayı	30	10	35	38	0	0	15	128
	%	23,4%	7,8%	27,3%	29,7%	,0%	,0%	11,7%	100,0%
Ortaokul	Sayı	3	4	20	17	2	0	1	47
	%	6,4%	8,5%	42,6%	36,2%	4,3%	,0%	2,1%	100,0%
Lise mezunu	Sayı	9	4	34	22	1	0	2	72
	%	12,5%	5,6%	47,2%	30,6%	1,4%	,0%	2,8%	100,0%
Üniversite	Sayı	2	0	35	8	0	0	1	46
	%	4,3%	,0%	76,1%	17,4%	,0%	,0%	2,2%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	0	1	4	1	0	0	0	6
	%	,0%	16,7%	66,7%	16,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi arkadaş ve komşular ile olan ilişkiler, aileye göre dış dünyaya açılmayı ifade eder. Tabloda da görüldüğü gibi “arkadaş-komşu” diyenlerin oranı “okur-yazar” (%7,4) olandan “üniversite” (%76,1) ve “lisans üstü” (%66,7) olanlara doğru düzenli bir şekilde artmaktadır. “Aile içinde” diyenlerin oranı düşük eğitimlilerde (“okur yazar değil”, “okur-yazar” ve “ilkokul” düzeyinde olanlarda %22-23 arasındadır.) daha fazladır. Eğitim düzeyi arttıkça “aile içinde” diyenlerin oranı düşmektedir. “Lisans üstü”lere gelindiğinde “aile içinde” diyen kimse kalmamaktadır. “Pek konuşmam” diyenlerin oranı ise “okur-yazar değil”den, “lisans üstü” olanlara doğru gittikçe düşmektedir. Yani eğitim düzeyi yükseldikçe siyasi konuları konuşanların oranı da artmaktadır.

3.2.4.2.2. Meslek ve Siyasal İlgî

Tablo 56 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Meslek		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
Çiftçi	Sayı	8	18	12	14	52
	%	15,4%	34,6%	23,1%	26,9%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	2	9	28	60	99
	%	2,0%	9,1%	28,3%	60,6%	100,0%
Memur	Sayı	7	13	6	1	27
	%	25,9%	48,1%	22,2%	3,7%	100,0%
İşçi	Sayı	3	3	6	3	15
	%	20,0%	20,0%	40,0%	20,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	3	8	11	2	24
	%	12,5%	33,3%	45,8%	8,3%	100,0%
İşsiz	Sayı	7	16	37	27	87
	%	8,0%	18,4%	42,5%	31,0%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	8	8	24	12	52
	%	15,4%	15,4%	46,2%	23,1%	100,0%
Eğitimci	Sayı	3	5	8	0	16
	%	18,8%	31,3%	50,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	6	4	5	20
	%	25,0%	30,0%	20,0%	25,0%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

Meslekler itibarı ile “sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenler birlikte düşünüldüğünde en büyük ilgiyi memurlarda (%74) görüyoruz. Ondan sonra da %55’lik oranla kantar operatörü, sanatkar ve tekniker gibi mesleklerde çalıştığını söyleyen “diğeri” ile yüzde ellilik dilimlerle “Çiftçi” ve “eğitimci”ler grubu gelmektedir. En düşük oran ise “ev hanımı” (%11,1) ve “İşsiz” (%26,4) olduğunu söyleyenler oluşturmaktadır. Meslek sahibi olduğunu söyleyen 10 kadının dışında geri kalanının “ev hanımı” ve “işsiz” olduğunu düşünürsek, yine ilgisizliğin kadınlarda toplandığını söyleyebiliriz. Ancak “Hiç takip etmiyorum” diyenlerin en düşük oranda olduğu kesimler %0 ile “eğitimci” ve %3,7’lik oranla “memur”lar oluşturmaktadır.

Tablo 57 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Meslek		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	22	11	7	9	1	2	52
	%	42,3%	21,2%	13,5%	17,3%	1,9%	3,8%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	8	52	4	22	3	10	99
	%	8,1%	52,5%	4,0%	22,2%	3,0%	10,1%	100,0%
Memur	Sayı	22	4	0	1	0	0	27
	%	81,5%	14,8%	,0%	3,7%	,0%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	6	4	3	0	1	1	15
	%	40,0%	26,7%	20,0%	,0%	6,7%	6,7%	100,0%
Öğrenci	Sayı	10	7	1	3	2	1	24
	%	41,7%	29,2%	4,2%	12,5%	8,3%	4,2%	100,0%
İşsiz	Sayı	18	35	5	19	6	4	87
	%	20,7%	40,2%	5,7%	21,8%	6,9%	4,6%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	18	10	14	5	1	4	52
	%	34,6%	19,2%	26,9%	9,6%	1,9%	7,7%	100,0%
Eğitimci	Sayı	10	4	0	0	2	0	16
	%	62,5%	25,0%	,0%	,0%	12,5%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	11	1	3	3	1	2	21
	%	52,4%	4,8%	14,3%	14,3%	4,8%	9,5%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

Arkadaş çevresinde “Ülke meseleleri”ni konuşanlar içerisinde en yüksek oranı “Memur”lar ve “eğitimci”ler oluşturmaktadır. “Memur”ların %81,5’i ve “eğitimci”lerin %62,5’i arkadaşları ile bir araya geldiklerinde en çok “Ülke meselelerini” yani demokrasi, insan hakları ve ülke yönetimi gibi konuları konuştuklarını söylemişlerdir. Yine en düşük oranı “ev hanımı” ve “işsizler” oluştururken, “Kendi yöremizde olup bitenleri” diyenler içerisinde en yüksek oranı ise bu iki grup oluşturmaktadır.

“Parasal ve ticari konuları” diyenler içinde en büyük oran “serbest meslek” sahipleri (%26,9) ve “işçi”lere (%20) aittir. “Parasal ve ticari konuları” diyen “memur” ve “eğitimci” çıkmamıştır. “Memur” ve “eğitimci”lerin sabit ücretli emekçiler olması bunda etkili olmuş olabilir. Nitekim risk faktörü taşıyan mesleklerde çalışan denekler, belli oranlarda söz konusu seçeneği işaretlemişlerdir.

“Ev hanımı” değişkeni dışında, dini konuları konuştuklarını söyleyenler içinde en yüksek oran “işsiz” ve “çiftçi”lere aittir. Çiftçilerin çoğunun köylerde oturduğu düşünülürse oran olarak yüksek gözükmeleri doğaldır.

Meslekler itibariyle, basın yayın kanalı ile siyasete ilgi gösterdiklerini söyleyenler ile arkadaş çevresinde siyasi konuları konuştuklarını söyleyenler oran olarak bir birine yakındır. Buna dayanarak siyasete ilgi duyanların basın ve arkadaş çevresi gibi dış dünya ile iletişimi sağlayan faktörlerden etkilendikleri söylenebilir.

Tablo 58 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Meslek		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	10	6	17	17	0	0	2	52
	%	19,2%	11,5%	32,7%	32,7%	,0%	,0%	3,8%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	28	0	11	39	0	1	20	99
	%	28,3%	,0%	11,1%	39,4%	,0%	1,0%	20,2%	100,0%
Memur	Sayı	0	3	18	4	1	0	1	27
	%	,0%	11,1%	66,7%	14,8%	3,7%	,0%	3,7%	100,0%
İşçi	Sayı	0	1	7	4	0	0	3	15
	%	,0%	6,7%	46,7%	26,7%	,0%	,0%	20,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	5	0	10	8	1	0	0	24
	%	20,8%	,0%	41,7%	33,3%	4,2%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	18	1	24	34	1	0	9	87
	%	20,7%	1,1%	27,6%	39,1%	1,1%	,0%	10,3%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	4	5	29	12	0	0	2	52
	%	7,7%	9,6%	55,8%	23,1%	,0%	,0%	3,8%	100,0%
Eğitimci	Sayı	0	0	12	4	0	0	0	16
	%	,0%	,0%	75,0%	25,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	5	9	6	0	0	1	21
	%	,0%	23,8%	42,9%	28,6%	,0%	,0%	4,8%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

Dışa açık olmayı ifade eden “arkadaş-komşu” seçeneğinde yoğunlaşan meslekler sıra ile “eğitimci” (%75), “memur” (%66,7), “serbest meslek” (%55,8), ve “işçi” (%46,7)’dir. En düşük oranlar ise “Ev hanımı” (%11,1), “işsiz” (%27,6) ve “çiftçi”ler (%32,7)’dir.

3.2. 4.2.3. Gelir ve Siyasal İlgi

Tablo 59 Basın yaym yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Gelir YTL		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
100-200	Sayı	3	15	19	8	45
	%	6,7%	33,3%	42,2%	17,8%	100,0%
201-300	Sayı	5	4	13	11	33
	%	15,2%	12,1%	39,4%	33,3%	100,0%
301-400	Sayı	4	10	16	15	45
	%	8,9%	22,2%	35,6%	33,3%	100,0%
401-600	Sayı	3	11	11	10	35
	%	8,6%	31,4%	31,4%	28,6%	100,0%
601-800	Sayı	6	8	9	3	26
	%	23,1%	30,8%	34,6%	11,5%	100,0%
801-1000	Sayı	7	5	7	1	20
	%	35,0%	25,0%	35,0%	5,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	4	6	6	4	20
	%	20,0%	30,0%	30,0%	20,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	4	3	1	11
	%	27,3%	36,4%	27,3%	9,1%	100,0%
Geliri yok	Sayı	11	23	52	71	157
	%	7,0%	14,6%	33,1%	45,2%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

Şu ana kadar bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında incelemeye çalıştığımız anlamlı ilişkiler bütünü, tartışma programlarını seyretme ile gelir arasında da kendini göstermektedir. Hem “sürekli takip ediyorum” hem de “‘Sürekli’ ve ‘genellikle’ takip ediyorum” biçiminde değişkenler incelendiğinde siyasal ilginin düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine doğru artış gösterdiğini görmekteyiz. “100-200” gelir düzeyinden “1001 ve yukarısı” gelir düzeyine doğru “Sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenlerin oranı sırası ile %40, %27,3, %31,1, %40, %53,9, %70, %50’dir. “Cevap yok” diyenlerde ise oran %63,7’dir. “801-1000” gelir düzeyinde oran %70 gibi çok yüksek bir rakama çıkmaktadır. Tablodaki gelir düzeyi ile siyasete ilgi yoğunluğuna bir bütün olarak bakıldığında, gelir düzeyi arttıkça siyasal ilginin arttırdığını söyleyebiliriz.

“Hiç gelirim yok” diyenlerde (%21,6) ise oran en düşük düzeye inmektedir. Siyasi tartışma programlarını “hiç takip etmiyorum” diyenlerde oran, yüksek gelir düzeyinden düşük gelir düzeyine doğru artmaktadır. En yüksek oran ise geliri olmadığını söyleyenlerde

yoğunlaşmaktadır. Ancak geliri olmadığını söyleyenlerin cinsiyet değişkeni ile örtüştüğünü, yani ekseriyetinin kadınlar olduğunu unutmamak gerekir.

Tablo 60 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Gelir YTL		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	12	15	7	9	0	3	46
	%	26,1%	32,6%	15,2%	19,6%	,0%	6,5%	100,0%
201-300	Sayı	10	9	2	9	2	1	33
	%	30,3%	27,3%	6,1%	27,3%	6,1%	3,0%	100,0%
301-400	Sayı	15	11	9	3	2	5	45
	%	33,3%	24,4%	20,0%	6,7%	4,4%	11,1%	100,0%
401-600	Sayı	17	6	1	7	2	2	35
	%	48,6%	17,1%	2,9%	20,0%	5,7%	5,7%	100,0%
601-800	Sayı	15	9	1	1	0	0	26
	%	57,7%	34,6%	3,8%	3,8%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	13	1	3	1	1	1	20
	%	65,0%	5,0%	15,0%	5,0%	5,0%	5,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	10	4	2	2	2	0	20
	%	50,0%	20,0%	10,0%	10,0%	10,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	6	3	1	0	0	1	11
	%	54,5%	27,3%	9,1%	,0%	,0%	9,1%	100,0%
Geliri yok	Sayı	27	70	11	30	8	11	157
	%	17,2%	44,6%	7,0%	19,1%	5,1%	7,0%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

“Ülke meselelerini” konuşuyorum diyenlerin oranı düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine doğru artmaktadır. “801-1000” gelir aralığı içinde yer alanların %65 gibi yüksek bir oranı arkadaşları ile genelde ülkede olup bitenleri konuştuklarını söylemişlerdir. Bu durum siyasal ilginin yüksek gelir düzeyinde yüksek oranlarda seyrettiğini göstermektedir.

“Kendi yöremizde olup bitenler” diyenlerin oranı, düşük gelir düzeyinde artmakta, yüksek gelir gruplarında ise azalmaktadır. Aynı doğrusal ilişki “dini konuları” konuştuklarını söyleyenlerin oranında da görülmektedir. “Parasal ve ticari konular” değişkeni ile gelir düzeyleri arasında ise anlamlı bir ilişki görülmemektedir.

“Sürekli” ve “genellikle” siyasal tartışma programlarını seyretme ve arkadaşlarla ülke meselelerini konuşma oranı düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine doğru düzenli bir şekilde artarken, “1001 ve yukarısı” gelir düzeyine sahip olduklarını söyleyenlerde oranlar biraz düşmektedir. İlginçtir ki, bu gelir düzeyinde basın kanalıyla “siyasal tartışma

programları”nı takip ettiğini söyleyenler ile “ülke meseleleri”ni konuştuğunu söyleyenlerin oranı (%50) eşittir.

Tablo 61 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Gelir YTL		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	9	1	20	10	0	0	6	46
	%	19,6%	2,2%	43,5%	21,7%	,0%	,0%	13,0%	100,0%
201-300	Sayı	6	2	11	9	1	0	4	33
	%	18,2%	6,1%	33,3%	27,3%	3,0%	,0%	12,1%	100,0%
301-400	Sayı	5	6	20	7	0	0	7	45
	%	11,1%	13,3%	44,4%	15,6%	,0%	,0%	15,6%	100,0%
401-600	Sayı	6	2	14	9	0	0	4	35
	%	17,1%	5,7%	40,0%	25,7%	,0%	,0%	11,4%	100,0%
601-800	Sayı	2	2	13	8	0	0	1	26
	%	7,7%	7,7%	50,0%	30,8%	,0%	,0%	3,8%	100,0%
801-1000	Sayı	0	2	15	2	0	0	1	20
	%	,0%	10,0%	75,0%	10,0%	,0%	,0%	5,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	1	1	11	6	1	0	0	20
	%	5,0%	5,0%	55,0%	30,0%	5,0%	,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	2	4	3	0	0	2	11
	%	,0%	18,2%	36,4%	27,3%	,0%	,0%	18,2%	100,0%
Geliri yok	Sayı	36	3	29	74	1	1	13	157
	%	22,9%	1,9%	18,5%	47,1%	,6%	,6%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

“Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?” ile deneklerin gelir durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, gelirin sosyo-ekonomik statünün belirleyici unsurlarından biri olarak, dış dünyaya açılmada önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi arttıkça - düşük eğitimlilerden yüksek eğitimlilere doğru gidildiğinde görülen ilişkiye benzer bir ilişki - siyasal konuları “arkadaş-komşu”lar ile konuşurum diyenlerin oranı artmaktadır. “Aile içinde” diyenlerin oranı ise, tam tersi bir şekilde, gelir düzeyi arttıkça azalmaktadır.

3.2.4.3. Yerleşme Birimi, İletişim, Grup-Örgüt Üyeliği ve Siyasal İlgisi

Toplumun geniş kesimleri ile sıkı ilişki halinde olan kentte oturanlar ve daha çok kitle iletişim imkanlarından yararlanan insanların çevrelerinde ve dünyada olup bitenlerden daha fazla bilgi sahibi olmaları doğaldır. İnsanlar oturdukları kent ortamının imkanları ve iletişim araçları sayesinde elde ettikleri bilgiler yolu ile içinde yaşadıkları toplumun siyasal sürecini takip etme imkanı kazanırlar. Bu imkan siyasal ilgiye dönüştür. Aynı şekilde gruplar

da önemli haberleşme kanallarıdır. Bireylere bilgi sunar ve onlara yeni düşünceler kazandırır³⁸. Her hangi bir siyasal parti, dernek ya da sendikaya üye olan kişi, içinde yer aldığı grubun baskısı ile karşılaşarak çevresinde olup bitenler hakkında daha duyarlı hale gelebilir. Grup “bireylere politik olayları takip etmeleri ya da politika ile ilgilenmeleri konusunda baskı yapabilir”³⁹. Bu da grup ya da örgüte mensup kişide siyasal bir bilinç yaratır.

3.2.4.3.1. Yerleşim Birimi ve Siyasal İlgi

Tablo 62 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Yerleşim Birimi		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
Mezra A	Sayı	0	3	5	6	14
	%	,0%	21,4%	35,7%	42,9%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	5	4	9	19
	%	5,3%	26,3%	21,1%	47,4%	100,0%
Köy A	Sayı	12	20	37	30	99
	%	12,1%	20,2%	37,4%	30,3%	100,0%
Köy B	Sayı	7	18	27	32	84
	%	8,3%	21,4%	32,1%	38,1%	100,0%
Belde	Sayı	11	21	28	13	73
	%	15,1%	28,8%	38,4%	17,8%	100,0%
İlçe	Sayı	15	19	35	34	103
	%	14,6%	18,4%	34,0%	33,0%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

Yerleşim birimleri açısından medya aracılığı ile tartışma programlarını “sürekli takip ediyorum” diyenler içinde “İlçe” ve “Belde” daha yüksek bir orana tekabül etmektedir. “Sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenler toplu düşünüldüğünde, yine en yüksek oran bu iki yerleşim birimlerine ait görülmektedir. Bu durumda “Belde”de oturanların %43,9’u, “İlçe”dekilerin %33’ü, “Köy A”dakilerin %32,3, “Mezra B”dekilerin %31,6, “Köy B”dekilerin %29,7 ve “Mezra A”dakilerin %21’i “Sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” demişlerdir. Her iki mezrada oturanların yarıya yakını “hiç takip etmiyorum” demişlerdir. En düşük oran ise Belde’ye aittir.

³⁸ Dawson, Prewitt, Dawson, **a.g.e.**, p.181.

³⁹ Almond, Powell, **a.g.e.**, p.44.

Tablo 63 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Yerleşim Birimi		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konular	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	2	5	2	4	1	0	14
	%	14,3%	35,7%	14,3%	28,6%	7,1%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	9	9	0	1	0	0	19
	%	47,4%	47,4%	,0%	5,3%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	24	26	15	28	2	4	99
	%	24,2%	26,3%	15,2%	28,3%	2,0%	4,0%	100,0%
Köy B	Sayı	21	40	6	10	3	5	85
	%	24,7%	47,1%	7,1%	11,8%	3,5%	5,9%	100,0%
Belde	Sayı	33	17	3	8	7	5	73
	%	45,2%	23,3%	4,1%	11,0%	9,6%	6,8%	100,0%
İlçe	Sayı	36	31	11	11	4	10	103
	%	35,0%	30,1%	10,7%	10,7%	3,9%	9,7%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

“Mezra B” ve “Belde”de oturanların yaklaşık yarısı arkadaşları ve tanıdıkları ile otururken “Ülke meselelerini” konuştuklarını söylemişlerdir. Ardından da “İlçe” gelmektedir. En düşük oran ise “Mezra A”ya aittir.

“Kendi yöremizde olup bitenler” seçeneği, genel olarak kırsalda yüksek gözükmektedir. “İlçe”de yüksek gözükmemesinin sebebi ise, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, son yıllarda köyden kente olan göçe bağlanabilir. “Kendi yöremizde olup bitenler” seçeneğinin “Mezra B”de yüksek çıkmasında, burada oturan insanların zamanında yaşamış oldukları ve gerginliği hala devam eden kan davası sorunu etkili olmuş olabilir.

“Parasal ve ticari konular”ı konuşuruz diyenlerin düşük oranda seyrettiği yerler “Belde” ve “Mezra B”dir. “Mezra B”de ticaret ile uğraşan kimse yoktur. Yaklaşık on kişi devletin değişik kurumlarında çalışmaktadır. Ayrıca “Mezra B”nin geçim kaynağı esas olarak topraktır. Aynı zamanda ticari hayat “Belde”de de çok gelişmemiştir. Ve ticaretle uğraşan kişi sayısı azdır. Çünkü Belde bir kabilenin kontrolünde olduğu için “Belde”deki kamu kurumlarında (Belediye, Türkiye Mahsulleri Ofisi, Devlet Demir Yolları gibi) genelde bu kabileye mensup insanlar çalışmaktadır. Ayrıca, her ne kadar toprağın büyük çoğunluğu birkaç aile tarafından kontrol ediliyorsa da, toprağın bir kısmı kabilenin diğer üyeleri arasında paylaşılmaktadır.

“Dini konular”ı konuştuklarını söyleyenler içinde en yüksek oran “Mezra A” ve “Köy A”dır. Hatırlanacağı gibi, “Köy A”da “Zaman Gazetesi” en çok okunan gazeteydi. Bu

köyün dini cemaatlerle bağlantısı olduğu bilinmektedir. Özellikle kadınlar evlerde toplanıp dini sohbetler yapmaktadırlar.

Tablo 64 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Yerleşme birimi		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	2	3	7	0	0	2	14
	%	,0%	14,3%	21,4%	50,0%	,0%	,0%	14,3%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	0	6	12	0	0	1	19
	%	,0%	,0%	31,6%	63,2%	,0%	,0%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	27	3	25	31	1	0	12	99
	%	27,3%	3,0%	25,3%	31,3%	1,0%	,0%	12,1%	100,0%
Köy B	Sayı	14	3	29	26	0	1	12	85
	%	16,5%	3,5%	34,1%	30,6%	,0%	1,2%	14,1%	100,0%
Belde	Sayı	12	4	35	17	2	0	3	73
	%	16,4%	5,5%	47,9%	23,3%	2,7%	,0%	4,1%	100,0%
İlçe	Sayı	12	9	39	35	0	0	8	103
	%	11,7%	8,7%	37,9%	34,0%	,0%	,0%	7,8%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

“Mezra A” ve “Mezra B”de oturanların %50’si ve üzeri düzeyinde “Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?” sorusuna “pek konuşmam” demişlerdir. Dolayısıyla tüm yerleşim birimleri içinde siyasal konuları en az konuşan yerler olarak toplumun geniş kesimlerinden soyutlanmış olan mezralar görülmektedirler. “Arkadaş ve komşu”larla konuşurum diyenlerin oran olarak en çok yoğunlaştıkları yerleşim birimleri ise Belde ve İlçe’dir. Buna göre Belde’de oturanların %47,9 ve İlçe’de oturanların %37,9 siyasal konuları “arkadaş ve komşu”ları ile konuştuklarını söylemişlerdir.

3.2.4.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Siyasal İlgisi

Siyasete olan ilgiyi belirleyen faktörlerden biri, bireyin dış dünya ve toplumun geniş kesimleri ile ilişkileri geliştiren kitle iletişim araçlarıdır. Gazete okuyan ve televizyon seyreden kişinin günlük siyasi olaylardan ve gelişmelerden haberdar olma imkanı bu iletişim olanaklarına sahip olmayanlara göre daha yüksektir. Siyasi gelişmeleri takip etmek, siyasete daha yüksek bir ilgiyi ortaya çıkarabilir.

3.2.4.3.2.1. Gazete Okuma Sıklığı ve Siyasal İlgi

Tablo 65 Basın yaym yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Gazete okuma sıklığı		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
Her gün	Sayı	20	25	18	8	71
	%	28,2%	35,2%	25,4%	11,3%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	12	28	33	6	79
	%	15,2%	35,4%	41,8%	7,6%	100,0%
Haftada bir	Sayı	7	10	21	15	53
	%	13,2%	18,9%	39,6%	28,3%	100,0%
Ayda bir	Sayı	0	5	15	8	28
	%	,0%	17,9%	53,6%	28,6%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	4	3	21	25	53
	%	7,5%	5,7%	39,6%	47,2%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	6	14	53	73
	%	,0%	8,2%	19,2%	72,6%	100,0%
Diğeri	Sayı	3	9	14	8	34
	%	8,8%	26,5%	41,2%	23,5%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	123	391
	%	11,8%	22,0%	34,8%	31,5%	100,0%

Televizyon gibi iletişim aracı kanalı ile siyasi tartışma programlarını “sürekli takip ediyorum” diyenler içinde “her gün” gazete okuduğunu söyleyenlerin oranı %28,2 iken, bu oran gazete okuma sıklığının azalması oranında azalarak “okumuyorum” diyenlere gelindiğinde %7,5’e düşmektedir. “Sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenlerde de “her gün” diyenler %63,4 iken, gazete okuma sıklığının düşmesi oranında bu oran da azalmakta ve “okumuyorum” diyenlere gelindiğinde %13,2’ye düşmektedir. Görüldüğü gibi, gazeteyi her gün okuduğunu söyleyenlerde oran çok yüksek olduğu gibi “her gün” okuyanlar ile “okumayanlar” (“Kadın”ların %17,2’sinin ve de “erkek”lerin %10,8’inin gazete “okumuyorum” dediklerini hatırlayalım) arasındaki fark da çok büyüktür.

“Hiç takip etmiyorum” diyenlerde oran en çok gazete okuyanlardan en az okuyanlara doğru artmaktadır. Ayrıca deneklerden 73’ü (57 tanesi kadın, 16 tanesi de erkektir.) gazete okuyup okumadıklarını söylememişlerdir. Kanaatimize göre söz konusu denekler gazete okumadıkları halde gazete okumamayı bir eksiklik olarak gördükleri için okumadıklarını söylemeye imtina etmişlerdir. Yani “cevap yok” demişlerdir. Ancak gazete okumamanın utanılacak bir şey olduğunu düşünmeleri de anlamlıdır. Bunlar yani “cevap yok” diyenlerin %72,6’sı “hiç takip etmiyorum” seçeneğini işaretletmişlerdir. Yine gazeteyi “birkaç haftada bir”, “birkaç ayda bir” ve “yılda birkaç defa” okuyorum seçeneklerini içeren

“diğeri” seçeneği içinde yer alanların %35,3’ü medya aracılığı ile siyasi tartışma programlarını “Sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” demişken, yarıya yakını “nadiren takip ediyorum” demiştir.

Tablo 66 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Gazete okuma sıklığı		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	42	12	6	6	3	2	71
	%	59,2%	16,9%	8,5%	8,5%	4,2%	2,8%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	32	25	5	8	4	6	80
	%	40,0%	31,3%	6,3%	10,0%	5,0%	7,5%	100,0%
Haftada bir	Sayı	19	16	3	11	1	3	53
	%	35,8%	30,2%	5,7%	20,8%	1,9%	5,7%	100,0%
Ayda bir	Sayı	4	13	2	3	4	2	28
	%	14,3%	46,4%	7,1%	10,7%	14,3%	7,1%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	14	20	5	9	2	3	53
	%	26,4%	37,7%	9,4%	17,0%	3,8%	5,7%	100,0%
Cevap yok	Sayı	5	32	8	20	2	6	73
	%	6,8%	43,8%	11,0%	27,4%	2,7%	8,2%	100,0%
Diğeri	Sayı	9	9	8	5	1	2	34
	%	26,5%	26,5%	23,5%	14,7%	2,9%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	125	127	37	62	17	24	392
	%	31,9%	32,4%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

“Her gün” gazete okuyanların %59,2’si “Ülke meselelerini konuşurum” demiş iken, “okumuyorum” diyenlere gelindiğinde ülke meselelerini konuşma” sıklığı %26,4’e düşmüştür. “Her gün” gazete okurum diyenlerden, “kendi yöremizde olup bitenleri” konuşuruz diyenlerin oranı %16,9’dur, gazete okumayanlara gelindiğinde ise oran %37,7’e çıkmaktadır. “Cevap yok” diyenlerin de %43,8’i bu seçeneği işaretlemişlerdir.

“Dini konuları” konuşuruz diyenlerin oranı “her gün” gazete okurum diyenlerde %8,5 iken, “okumuyorum” diyenlerde ise %17’ye çıkmaktadır.

Tablo 67 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Gazete okuma sıklığı		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	5	3	44	16	2	0	1	71
	%	7,0%	4,2%	62,0%	22,5%	2,8%	,0%	1,4%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	12	4	37	23	1	0	3	80
	%	15,0%	5,0%	46,3%	28,8%	1,3%	,0%	3,8%	100,0%
Haftada bir	Sayı	6	8	22	12	0	0	5	53
	%	11,3%	15,1%	41,5%	22,6%	,0%	,0%	9,4%	100,0%
Ayda bir	Sayı	7	1	8	10	0	0	2	28
	%	25,0%	3,6%	28,6%	35,7%	,0%	,0%	7,1%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	8	2	8	25	0	0	10	53
	%	15,1%	3,8%	15,1%	47,2%	,0%	,0%	18,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	15	0	8	35	0	1	14	73
	%	20,5%	,0%	11,0%	47,9%	,0%	1,4%	19,2%	100,0%
Diğeri	Sayı	11	3	10	7	0	0	3	34
	%	32,4%	8,8%	29,4%	20,6%	,0%	,0%	8,8%	100,0%
Toplam	Sayı	64	21	137	128	3	1	38	392
	%	16,3%	5,4%	34,9%	32,7%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

Siyasal konuları “aile içinde” konuşurum diyenlerin oranı “her gün” gazete okuyanlardan “okumuyorum” diyenlere doğru bir artış göstermektedir. Ancak siyasal konuları “arkadaş-komşu”larla konuşurum diyenlerin oranı “her gün” diyenlerde en yüksek orana sahipken (%62), oranlar gittikçe düşmekte ve “okumuyorum” diyenlere varıldığında en düşük orana (%15,1) ulaşmaktadır. Sosyo-ekonomik statüyü belirleyen unsurlara yüksek düzeyde sahip olmada olduğu gibi, önemli bir iletişim aracı olan gazeteyi yüksek düzeyde okuma sıklığı insanların dış dünya ile olan ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir.

3.2.4.3.2.2. Televizyon Seyretme ve Siyasal İlgi

Tablo 68 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Televizyon seyretme sıklığı		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
Bir saatten az	Sayı	3	7	9	13	32
	%	9,4%	21,9%	28,1%	40,6%	100,0%
Bir-iki	Sayı	24	30	57	50	161
	%	14,9%	18,6%	35,4%	31,1%	100,0%
Üç-beş	Sayı	12	35	49	34	130
	%	9,2%	26,9%	37,7%	26,2%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	7	11	20	18	56
	%	12,5%	19,6%	35,7%	32,1%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	3	1	9	13
	%	,0%	23,1%	7,7%	69,2%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

“Sürekli takip ediyorum” diyenler içinde en yüksek yoğunluğa sahip değişkenler “bir -iki saat” (%14,9) ve “beşten fazla” (%12,5)’dir. “sürekli takip ediyorum” ile “genellikle takip ediyorum” birlikte ele alındığında o zaman en yüksek yoğunluğa sahip değişken olarak “üç-beş saat” (%36,1) ve “bir-iki saat” (%33,5) görülmektedir. Ankete katılan deneklerin verdikleri cevaplara bakıldığında, televizyon seyretme ile siyasal konulara ilgi duyma arasında doğrusal bir ilişki görülmemektedir.

Tablo 69 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Televizyon seyretme sıklığı		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	11	11	1	6	1	2	32
	%	34,4%	34,4%	3,1%	18,8%	3,1%	6,3%	100,0%
Bir-iki	Sayı	52	46	16	30	3	14	161
	%	32,3%	28,6%	9,9%	18,6%	1,9%	8,7%	100,0%
Üç-beş	Sayı	49	43	13	13	8	5	131
	%	37,4%	32,8%	9,9%	9,9%	6,1%	3,8%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	11	22	6	10	4	3	56
	%	19,6%	39,3%	10,7%	17,9%	7,1%	5,4%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	6	1	3	1	0	13
	%	15,4%	46,2%	7,7%	23,1%	7,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

Görüşüğümüz 393 kişiden, arkadaşlarımızla bir araya geldiğimizde en çok “ülke meselelerini” konuşuruz diyenlerin oranı %31,8’dir. Söz konusu seçeneğı işaretleyenlerin en çok yoğunlaştığı değişkenler “üç-beş saat” (%37,4) ve “bir saatten az” (%34,4)’dır. En az oran ise “beşten fazla” (%19,6) ve “diğeri” (%15,4) diyenlerdir.

Tablodan da görüldüğü gibi, günde “beşten fazla” (%39,3) saat televizyon seyrediyorum diyenlerin en çok yoğunlaştığı seçenek “kendi yöremizde olup bitenleri” konuşuruz seçeneğidir. “Beşten fazla” saat televizyon seyredenlerin ülke meseleleri ile ilgilenmekten uzak durmalarının sebebinin çoğunun ev hanımı olduğu düşünülebilir. Çünkü Haberleşme Kanallarını Kullanma kısmında incelediğimiz gibi, “kadın”ların (30 kişi) %17’si, “erkek”lerin de (26 kişi) %11,7’si “beşten fazla” saat televizyon seyrettiklerini ifade etmişlerdir.

“Diğeri” değişkeni içinde yer alanların da %46,2’si “kendi yöremizde olup bitenleri” konuşuruz demişlerdir.

Tablo 70 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Televizyon seyretme sıklığı		Aile içinde	Akraba	Arkadaş- komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyoru m	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	3	2	11	13	0	0	3	32
	%	9,4%	6,3%	34,4%	40,6%	,0%	,0%	9,4%	100,0%
Bir-iki	Sayı	27	7	53	59	1	0	14	161
	%	16,8%	4,3%	32,9%	36,6%	,6%	,0%	8,7%	100,0%
Üç-beş	Sayı	22	9	54	34	0	0	12	131
	%	16,8%	6,9%	41,2%	26,0%	,0%	,0%	9,2%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	11	3	17	16	1	0	8	56
	%	19,6%	5,4%	30,4%	28,6%	1,8%	,0%	14,3%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	0	2	6	1	1	1	13
	%	15,4%	,0%	15,4%	46,2%	7,7%	7,7%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz? Sorusuna “aile içinde” diyenler en çok “beşten fazla” (%19,6) grubunda, “arkadaş-komşu” diyenler en çok “üç-beş saat” (%41,2) grubunda, “pek konuşmam” diyenler de en çok “diğeri” (%46,2) ve “bir saatten az” (%40,6) grubunda yoğunlaşmış görülmektedir.

3.2.4.3.3. Grup ve Örgüt Üyeliği ve Siyasal İlgi

Bir örgüt ve ya organizasyonun içinde olan kişide özgüven duygusu gelişmektedir. Bireyin çevresinde olup bitenler karşısında daha duyarlı hale gelmekte ve etkinlik duygusu gelişmektedir, siyasal sistemin çıktılarına karşı duyarlılığı artmakta, siyasal ilgi, bilgi ve tutumları gelişmektedir. Bireyde böyle bir duygu ve bilincin oluşması için söz konusu örgütlerin siyasal amaçlı faaliyet gösteren organizasyonlar olmaları gerekmiyor, dernekler gibi siyasal işlevi olmayan örgütler de aynı etkinlik duygusu yaratabilmektedir.

Tablo 71 Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

Grup-Örgüt üyeliği		Sürekli takip ediyorum	Genellikle takip ediyorum	Nadiren takip ediyorum	Hiç takip etmiyorum	Toplam
Üye	Sayı	13	18	14	2	47
	%	27,7%	38,3%	29,8%	4,3%	100,0%
Üye Değil	Sayı	32	65	121	114	332
	%	9,6%	19,6%	36,4%	34,3%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	3	1	8	13
	%	7,7%	23,1%	7,7%	61,5%	100,0%
Toplam	Sayı	46	86	136	124	392
	%	11,7%	21,9%	34,7%	31,6%	100,0%

Sendika, dernek veya siyasal partiye üyelik, kişinin devletin aldığı kararlar karşısında bireysel ve toplumsal çıkarlarını koruma bilincine sahip olduğunu, dolayısı ile toplumun geniş kesimleri ve dış dünya ile bir diyalog halinde olduğunu kısacası kişinin toplumsal ve siyasal bilincini göstermektedir. Denekler içerisinde siyasal partilere 16, sendikalara 22, siyasal parti ve sendikalara 1 ve derneklere de 8 kişi olmak üzere toplam 47 kişi herhangi bir örgüte üye olduklarını söylemişlerdir. Bunlar toplam 393 deneklerin %12'sine denk gelmektedir.

“Sürekli takip ediyorum” tek başına düşünüldüğünde, “üye” olanlar ile “üye olmayanlar” arasındaki fark çok bariz olduğu gibi, “sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” seçenekleri ile bakıldığında aynı fark burada da görülmektedir. “Üye” olanlardan “sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenlerin oranı %66, “üye olmayanlar”da ise oran %19,2’dir. “Hiç takip etmiyorum” diyenlerde de üye olanlar ile üye olmayanlar arasındaki fark belirgindir.

Tablo 72 Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz?

Grup-Örgüt üyeliği		Ülke meselelerini	Kendi yöremizde olup bitenleri	Parasal ve ticari konuları	Dini konuları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	31	7	3	4	1	1	47
	%	66,0%	14,9%	6,4%	8,5%	2,1%	2,1%	100,0%
Üye Değil	Sayı	91	117	34	56	16	19	333
	%	27,3%	35,1%	10,2%	16,8%	4,8%	5,7%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	4	0	2	0	4	13
	%	23,1%	30,8%	,0%	15,4%	,0%	30,8%	100,0%
Toplam	Sayı	125	128	37	62	17	24	393
	%	31,8%	32,6%	9,4%	15,8%	4,3%	6,1%	100,0%

Sendika, dernek ve siyasal partilerden herhangi birine üye olanların %66’sı, üye olmayanların da %27,3’ü “ülke meselelerini” konuştuklarını söylemişlerdir. Üye olanlar, olmayanlara göre daha az yörede olup biten mahalli olayları, parasal konuları ve dini konuları daha az konuştuklarını söylemişlerdir.

Basın kanalı ile tartışma programlarını “sürekli takip ediyorum” ve “genellikle takip ediyorum” diyenlerin oranı ile arkadaş çevresinde “ülke meselelerini” konuştuklarını söyleyenlerin oranı eşittir: %66.

Örgüte üye olanların siyasal ilgilerini, sadece örgüte üye olmanın bir sonucu olarak görmek doğru olmaz. “Üye” olanların genelde sosyo-ekonomik statüleri yüksek kişiler

oldukları düşünülürse “üye” olanların ilgilerinin eğitim, meslek, gelir, kent, iletişim gibi çok sayıda faktörün bir araya gelmesinin sonucu olduğu düşünülebilir.

Tablo 73 Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

Grup-Örgüt üyeliği		Aile içinde	Akrabalarla	Arkadaş-komşu	Pek konuşmam	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	2	2	29	12	1	0	1	47
	%	4,3%	4,3%	61,7%	25,5%	2,1%	,0%	2,1%	100,0%
Üye değil	Sayı	63	18	106	114	2	1	28	332
	%	19,0%	5,4%	31,9%	34,3%	,6%	,3%	8,4%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	1	2	2	0	0	9	14
	%	,0%	7,1%	14,3%	14,3%	,0%	,0%	64,3%	100,0%
Toplam	Sayı	65	21	137	128	3	1	38	393
	%	16,5%	5,3%	34,9%	32,6%	,8%	,3%	9,7%	100,0%

“Üy olanlar ile “Üye olmayanlar” arasında siyasal konuların konuşulduğu çevreler açısından önemli fark olduğu görülmektedir. “Üye” olanların %61,7’i siyasal konuları “arkadaş-komşu”ları ile %4,3 gibi az bir kısmı da “aile içinde” konuştuklarını söylemişken, “Üye olmayanlar”ın %31,9’u “arkadaş-komşu”larla, %19’u da “aile içinde” demişlerdir.

Genel Değerlendirme

Bu kısımda, görüştüğümüz deneklerin siyasal ilgilerini öğrenmeye çalıştık. Yani siyaseti konuşuyorlar mı? Televizyon veya gazete gibi temel iletişim kanalları yolu ile siyasi içerikli programları seyrediyor veya okuyorlar mı? Siyasal konuları kendi aile ve akraba çevreleri ile mi yoksa, çevrelerindeki arkadaş-komşular ile mi konuşuyorlar?

Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, inceleme konumuzun bir aşiret topluluğu olduğu düşünüldüğünde, Aşiret fertlerinin önemsenecek düzeyde siyasal konulara ilgi duyduklarını söyleyebiliriz. Bunun yanında, siyasal konuların aile içinde olmaktan ziyade çevredeki (arkadaş-komşu) insanlarla konuşulduğunu görmekteyiz. Bu da, deneklerin siyasal konular hakkında daha çok çevrelerindeki insanlardan etkilendiklerini göstermektedir.

Deneklerin verdikleri cevaplara, siyasal katılımı etkileyen faktörler açısından bakıldığında, elde edilen sonuçlar şimdiye kadar yapılan benzer çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile büyük ölçüde örtüşmektedir:

Siyasal ilginin gençlerde düşük, orta yaşlılarda yüksek ve yaşlılarda düşük, erkeklerde yüksek ve kadınlarda düşük, kırsal kesimde düşük, “İlçe” ve “Belde” de yüksek, yüksek sosyo-ekonomik statüye (eğitim, meslek, gelir) sahip kişilerde yüksek, düşük sosyo-

ekonomik statüye sahip kişilerde düşük, kitle iletişim araçları imkanlarından daha çok yararlananlarda yüksek, daha az yararlananlarda düşük; ve siyasal parti, sendika veya derneğe üye olanlarda yüksek, olmayanlarda göreceli daha düşük olduğuna dair siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlara benzer sonuçlar bizim çalışmamızda da ortaya çıkmıştır⁴⁰.

Ancak, televizyon seyretme yoğunluğu ile siyasal ilgi yoğunluğu arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Yani televizyon seyretme yoğunluğu arttığı oranda, siyasete olan ilgide de bir artış gözükmemektedir. Örneğin “arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok neleri konuşursunuz?” sorusuna bütün seçenekler içinde “ülke meseleleri”ni en düşük oranda işaretleyenler, “diğeri” değişkeni dışında “beşten fazla” saat televizyon seyrettiğini söyleyenlerdir. Bunun sebebinin, bunların önemli bir kesiminin evin dışında hareket alanı sınırlı olan kadınlar ile köy dışına pek çıkmayan erkekler olduğu düşünülebilir. İş gücü olmayan bu kesimler zamanlarının önemli bir kısmını televizyon başında geçiriyor olabilirler.

⁴⁰ “Siyasal Katılıma Etki Eden Faktörler” için tezin Birinci Bölümü’ne bakılabilir.

3.2.5. SİYASAL BİLGİ

Bir topluluğun siyasal bilincini, siyasal kültürünü ve siyasal davranışını öğrenmeye yönelik yöntemlerden biri, topluluk üyelerinin siyasal bilgilerini öğrenmeye çalışmaktır. Çünkü siyasal bilgiye sahip olmadan siyasal bir duruş ortaya koymak mümkün değildir. Ancak, siyasal bilginin zorunlu olarak siyasal bir duruş yarattığını söylemek istemiyoruz.

Biz de çalışmaya konu teşkil eden topluluğun siyasal bilincini öğrenmek amacıyla siyasete dair bilgilerini ölçmeye yönelik olarak “Cumhurbaşkanı’nın adı nedir?”, “Başbakan’ın adı nedir?”, “Kızıltepe Belediye Başkanı’nın adı nedir?”, “Demokrasi nedir?” ve “Liklik nedir?” sorularını sorduk.

3.2.5.1. Kişisel Olgular ve Siyasal Bilgi

Bugüne kadar siyasal davranış üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki, yaş ve cinsiyet gibi kişisel özellikler bireylerin siyasal bilgileri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Yaş açısından genç, orta ve yaşlı yaş kategorileri arasında, siyasal bilgi açısından önemli farklar gözükmemektedir. Aynı şekilde, cinsiyet de etkili bir değişkendir; en gelişmiş toplumlarda bile erkekler ile kadınlar arasında siyasal bilgi düzeyinde önemli farklar göze çarpmaktadır⁴¹. Kişisel olgular kısmında yaş ve cinsiyet gibi bağımsız değişkenlerin siyasal bilgi ile ilişkileri incelenmeye çalışılacaktır.

3.2.5.1.1. Yaş ve Siyasal Bilgi

Tablo 74 Cumhurbaşkanı’nın adı nedir?

Yaş		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	31	13	2	0	46
	%	67,4%	28,3%	4,3%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	32	7	2	0	41
	%	78,0%	17,1%	4,9%	,0%	100,0%
25-39	Sayı	138	36	6	1	181
	%	76,2%	19,9%	3,3%	,6%	100,0%
40-54	Sayı	63	22	1	0	86
	%	73,3%	25,6%	1,2%	,0%	100,0%
55+	Sayı	27	9	3	0	39
	%	69,2%	23,1%	7,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

⁴¹ Birinci Bölüm’de “Siyasal Katılıma Etki Eden Faktörler” kısmındaki yaş ve cinsiyet kısımlarına bakılabilir.

Şunu hemen belirtelim ki, hem cumhurbaşkanının, hem başbakanının, hem Kızıltepe belediye başkanının adı, hem de laiklik kavramının tanımı açık uçlu soru biçiminde sorulmuştur.

Ankete katılanların %74'ü “cumhurbaşkanının adı nedir?” sorusuna doğru cevap vermiş, %22,1'i bilmediklerini söylemişlerdir. %3,6 ise “diğeri” içinde yer alan ve cumhurbaşkanının adını, “Süleyman Demirel”, “R. Tayip Erdoğan” ve “Deniz Baykal” biçiminde beyan eden deneklerdir. Ancak bu seçeneğin içinde verilen cevapların yarısında başbakan R. Tayip Erdoğan'ın ismi zikredilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi, yaş değişkenine göre “çok genç” (“18-20”) nüfus ile “yaşlı” nüfus, “orta” yaştakilere oranla cumhurbaşkanının adını daha az bilmektedirler. Ancak, fark fazla değildir.

Tablo 75 Başbakan'ın adı nedir?

Yaş		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
18-20	Sayı	41	5	0	46
	%	89,1%	10,9%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	35	5	1	41
	%	85,4%	12,2%	2,4%	100,0%
25-39	Sayı	159	19	3	181
	%	87,8%	10,5%	1,7%	100,0%
40-54	Sayı	70	14	2	86
	%	81,4%	16,3%	2,3%	100,0%
55+	Sayı	34	5	0	39
	%	87,2%	12,8%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

Toplam deneklerin başbakanın adını bilme oranı, cumhurbaşkanının adını bilme oranından daha yüksektir. 393 deneğin %86,3'ü başbakanın adını doğru cevaplamış, %12,2'si ise “bilmiyor”um demiştir. Başbakanın adı sorulduğunda “Ecevit”, “Erbakan” ve “Deniz Baykal” biçiminde cevap verenlerin oluşturduğu “diğeri” seçeneği ise %1,5'tir.

Yaş gruplarına göre deneklerin birbirlerine yakın düzeyde başbakanın adını bildiklerini görüyoruz. Başbakanın her yaş grubundan insanlar tarafından bilinmesinde, her gün iletişimin en etkili aracı olan televizyon gibi her eve girmiş görsel iletişim aracında görünmesinin büyük bir etkisi olduğu düşünülebilir.

Tablo 76 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?

Yaş		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	41	3	0	2	46
	%	89,1%	6,5%	,0%	4,3%	100,0%
21-24	Sayı	36	4	0	1	41
	%	87,8%	9,8%	,0%	2,4%	100,0%
25-39	Sayı	171	8	1	1	181
	%	94,5%	4,4%	,6%	,6%	100,0%
40-54	Sayı	74	9	2	1	86
	%	86,0%	10,5%	2,3%	1,2%	100,0%
55+	Sayı	34	3	2	0	39
	%	87,2%	7,7%	5,1%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

“Kızıltepe belediye başkanının adı nedir?” biçiminde sorduğumuz soruya bütün deneklerin %90,6’sı doğru cevap vermiştir. Kızıltepe belediye başkanının adını bilme oranında, cumhurbaşkanı ve başbakanın adını bilmede olduğu gibi, yaş grupları arasında önemli bir fark görülüyor. Kızıltepe belediye başkanının adının bu düzeyde yüksek oranda bilinmesinin sebeplerine, söz konusu soru ile yerleşim birimleri arasındaki ilişki kısmında değineceğiz.

Belediye başkanının adı olarak “Leyla Zana”, “Tansu Çiller” biçiminde cevap verenlerin yer aldığı “diğeri” değişkeninin oranı %1,3’dür.

Tablo 77 Demokrasi nedir?

Yaş		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyor	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	3	1	1	30	1	7	3	46
	%	6,5%	2,2%	2,2%	65,2%	2,2%	15,2%	6,5%	100,0%
21-24	Sayı	2	0	0	25	2	12	0	41
	%	4,9%	,0%	,0%	61,0%	4,9%	29,3%	,0%	100,0%
25-39	Sayı	6	3	6	104	11	43	8	181
	%	3,3%	1,7%	3,3%	57,5%	6,1%	23,8%	4,4%	100,0%
40-54	Sayı	1	0	1	51	3	24	6	86
	%	1,2%	,0%	1,2%	59,3%	3,5%	27,9%	7,0%	100,0%
55+	Sayı	0	0	0	13	7	15	4	39
	%	,0%	,0%	,0%	33,3%	17,9%	38,5%	10,3%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

Görüşülen 393 denneğin ½’sinden daha fazlası, kapalı uçlu olan bu soruda demokrasiyi “halkın kendi kendini yönetmesidir” biçiminde tanımlamıştır. Bu oran, bir

aşiret topluluğu için yüksek bir rakamdır. Ayrıca “diğeri” seçeneğini oluşturan %6,1’lik dilimde yer alanlardan bir kaçı dışında tümü, demokrasiyi “özgürlük”, “hürriyet”, “eşitlik” gibi demokrasinin temel unsurlarından bir tanesi ile tanımlamıştır. Birkaç kişi de “‘zenginlerin’ ya da ‘birkaç kişinin’ haklarını savunan rejimdir” demiştir. Deneklerin demokrasi ile ilgili verdikleri cevaplara bakılırsa demokrasinin ne olduğuna dair önemli bir bilgi düzeyine sahip oldukları düşünülebilir. Bölgedeki etnik sorun ile bağlantılı gelişen şiddet ortamı, “eşitlik” ve “özgürlük” gibi modern topluma ait değerlere karşı bir duyarlılık yaratmış olabilir. Elbetteki siyasal bilgi düzeyi tek faktör ile açıklanamaz. Etnik kimliğe yönelik taleplerle birlikte eğitim, iletişim ve ulaşım imkanları, kentleşme, orta sınıfın göreceli olarak güçlenmesi gibi faktörlerin kesiştiği noktada siyasal bilgi düzeylerinin yüksek oluşunu yorumlamak gerekir.

“Bilmiyor”um diyenlerin oranı %25,7 iken, “demokrasiyi ‘bir kişinin yönetimi’” (%3,1) ya da “askeri yönetim” (%2) biçiminde tanımlayanların oranı ise önemsizmeyecek düzeydedir. Daha sonra cinsiyet alt başlığı kısmında göreceğimiz gibi bilmeyenlerin çoğu yine cinsiyet değişkeni içinde gizlidir, yani kadınlardır.

Yaş değişkeni ile deneklerin demokrasiyi nasıl tanımladıklarına bakıldığında, tabloda da görüldüğü gibi, genç yaş gruplarında demokrasiyi bilenlerin oranı %60-65 arası iken, daha yaşlı yaş gruplarına doğru demokrasiyi bilenlerin oranı düşmektedir ve “55 ve yukarısı” değişkeninde %33,3 olmaktadır. Gençlerde yüksek olması, genç kuşak ile daha yaşlı kuşak arasındaki eğitim süreci-okullaşma ve televizyon, gazete gibi iletişim araçlarının etkisi ile izah edilebilir. Yaşlılarda siyasal ilginin zayıf olması dünyada bu alanda yapılan bütün çalışmalarda görülmektedir⁴². “Bilmiyor”um diyenlerin oranı da genç yaş gruplarından daha yaşlı olanlara doğru artmaktadır. Neredeyse “55 ve yukarısı” yaş grubunda yer alanların yarıya yakını (%38,5) demokrasinin ne olduğunu bilmediklerini söylemişlerdir. Yaşlılık olgusunun hayat ile olan ilişkisi ve çalışmaya konu teşkil eden yaşlıların eğitim durumları göz önünde bulundurulduğunda, oran anlaşılabilir bir seviyede görülmektedir.

⁴² Ayrıntılı bilgi için Birinci Bölüm’de “Siyasal Katılıma Etki Eden Faktörler” kısmındaki “Yaş” değişkenine bakılabilir.

Tablo 78 Laiklik nedir?

Yaş		Din ve devlet işlerinin ayrılması	Diğeri	Bilmiyor	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	19	2	21	4	46
	%	41,3%	4,3%	45,7%	8,7%	100,0%
21-24	Sayı	13	3	21	4	41
	%	31,7%	7,3%	51,2%	9,8%	100,0%
25-39	Sayı	61	16	77	27	181
	%	33,7%	8,8%	42,5%	14,9%	100,0%
40-54	Sayı	29	5	42	10	86
	%	33,7%	5,8%	48,8%	11,6%	100,0%
55+	Sayı	3	6	25	5	39
	%	7,7%	15,4%	64,1%	12,8%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

Tüm denekler içinde laikliği tanımlayanların oranı demokrasiyi tanımlayanların yarısı kadardır. Deneklerin %31,8'i, açık uçlu olarak sorulan "laiklik nedir?" sorusuna "din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması"dır biçiminde cevap vermişlerdir. "Bilmiyor"um diyenlerin oranı ise tüm deneklerin ½'sidir. %12,7'si "laiklik nedir?" sorusuna cevap vermezken, %8,1'i de, içinde "dinsizliktir", "CHP'dir", "medeniyettir", "Atatürk ilkesidir", "düzendir", "özgürlüktür" cevaplarının geçtiği "diğeri" seçeneği içinde yer almaktadır.

"Laiklik nedir?" sorusuna doğru cevap veren deneklerin %41,3'ü "18-20" yaş grubu içinde yer almaktadır. Oran ileriki yaşlarda %33,7'ye düşmekte ve "55 ve yukarısı" yaş grubunda da oran birden düşerek %7,7 olmaktadır. Bütün yaş gruplarında "bilmiyor"um diyenlerin oranı, ortalama yüzde elliye yakınken, "55 ve yukarısı" olanlarda yüzde ellinin üstündedir. Laikliği "dinsizliktir", "CHP'dir" vb. biçiminde tanımlayanların oluşturduğu "diğeri" seçeneğinde en yüksek oran (%15,4) "55 ve yukarısı" yaş grubuna aittir.

Demokrasinin ne olduğuna dair soruda olduğu gibi, laiklik kavramının ne anlama geldiği konusunda da genç kuşakların yaşlı kuşaklara göre daha fazla bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Bunda eğitimin yanında televizyon ve gazete gibi iletişim araçlarının etkisinin yüksek olduğu düşünülebilir. Ancak siyasal bilgi manasındaki bu ilgiyi, bölgede var olan etnik sorundan bağımsız düşünemeyiz.

3.2.5.1.2.Cinsiyet ve Siyasal Bilgi

Tablo 79 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?

Cinsiyet		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	85	73	11	1	170
	%	50,0%	42,9%	6,5%	,6%	100,0%
Erkek	Sayı	206	14	3	0	223
	%	92,4%	6,3%	1,3%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

Cinsiyet açısından cumhurbaşkanının adını bilenler ile bilmeyenler arasındaki fark net bir şekilde görülmektedir. “Erkek”lerin tüme yakını cumhurbaşkanının adını bilmişken, “kadın”ların ancak ½’si bilebilmiştir. Ancak kadınların erkeklere göre oranı düşük olmakla birlikte, kadınların aşiret kültürü içindeki yeri düşünüldüğünde, cumhurbaşkanının adını bilme oranları yine de önemsenecek düzeydedir.

Tablo 80 Başbakan'ın adı nedir?

Cinsiyet		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	125	39	6	170
	%	73,5%	22,9%	3,5%	100,0%
Erkek	Sayı	214	9	0	223
	%	96,0%	4,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

“Erkek”lerin %96’sı, “kadın”ların da %73’5’inin başbakanın adını bildiklerini görmekteyiz.

Tablo 81 Kızıltepe Belediye başkanı'nın adı nedir?

Cinsiyet		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	142	20	3	5	170
	%	83,5%	11,8%	1,8%	2,9%	100,0%
Erkek	Sayı	214	7	2	0	223
	%	96,0%	3,1%	,9%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

“Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?” sorusuna “erkek”lerin %96 “kadın”ların da %83,5’i doğru cevap vermişlerdir.

Tablo 82 Demokrasi nedir?

Cinsiyet		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyor	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	6	2	7	62	6	71	16	170
	%	3,5%	1,2%	4,1%	36,5%	3,5%	41,8%	9,4%	100,0%
Erkek	Sayı	6	2	1	161	18	30	5	223
	%	2,7%	,9%	,4%	72,2%	8,1%	13,5%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

Demokrasinin tanımını bilip bilmeme konusunda da cinsiyetler arasında çok fark görülmektedir. “Kadın”lar (%36,5) ile “erkek”ler (%72,2) arasındaki fark, değişen dünya koşullarına erkeklerin kendilerini uyarlamalarına karşılık, kadınların erkek egemen toplumun değerleri içinde baskılanmasından kaynaklanmaktadır.

“Kişisel Bilgiler” ve “Haberleşme Kanallarını Kullanma” kısımlarında, kendi hayatını idame ettirmeye yardımcı herhangi bir mesleğe sahip olma, eğitim ve haberleşme kanallarını kullanma (şehre gitme, gazete okuma, cep telefonu) gibi dış dünyaya açılma konusunda hayati öneme sahip alanlarda kadınların içinde bulunduğu koşullar düşünüldüğünde, kadın ile erkek arasındaki oran farkı daha iyi anlaşılır.

Tablo 83 Laiklik nedir?

Cinsiyet		Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	23	7	107	33	170
	%	13,5%	4,1%	62,9%	19,4%	100,0%
Erkek	Sayı	102	25	79	17	223
	%	45,7%	11,2%	35,4%	7,6%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

Diğer bilgi sorularında olduğu gibi “Laiklik nedir?” sorusunda da erkeklerin kadınlardan daha fazla siyasal bilgiye sahip olduklarını görebiliyoruz. “Erkek”lerin %45,7’si “din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır” biçiminde tanımlanan seçeneği laikliğin tanımı olarak kabul etmişken, kadınların ancak %13,5’i laikliği bu şekilde bilmıştır. “Kadın”ların yarıdan fazlası (%62,9) ve “erkek”lerin de üçte biri (%35,4) “bilmiyorum” demiştir. Aynı zamanda “kadın”ların %19,4’ü ve “erkek”lerin de %7,6’sı bu soruya cevap vermek istememiştir.

3.2.5.2. Sosyo-Ekonomik Statü ve Siyasal Bilgi

Siyasal bilgi ile sosyo-ekonomik statü (SES) arasında çok sıkı ilişki bulunmaktadır. Yüksek SES’ sahip olanların, düşük SES’e sahip olanlara göre daha yüksek bir siyasal bilgiye sahip olmaları beklenir. Çünkü sahip oldukları imkanlar (ekonomi, bilgi, iletişim) onlara böyle bir olanak sunmaktadır.

3.2.5.2.1.Eğitim ve Siyasal Bilgi

Tablo 84 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?

Eğitim durumu		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	18	45	4	1	68
	%	26,5%	66,2%	5,9%	1,5%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	15	11	0	0	26
	%	57,7%	42,3%	,0%	,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	100	21	7	0	128
	%	78,1%	16,4%	5,5%	,0%	100,0%
Ortaokul	Sayı	40	5	2	0	47
	%	85,1%	10,6%	4,3%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	66	5	1	0	72
	%	91,7%	6,9%	1,4%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	46	0	0	0	46
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	6	0	0	0	6
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

Eğitim düzeyinin siyasal kültürün oluşmasında ne kadar önemli bir faktör olduğu, tüm siyaset bilimcileri tarafından kabul görmektedir. Görüştüğümüz deneklerin eğitim düzeylerine göre cumhurbaşkanının adını bilme yoğunluğuna baktığımızda, bu yoğunluğun “okur-yazar değil” değişkeninde %26,5’te seyrettiğini, eğitim düzeyi yükseldikçe oranın arttığını, “üniversite” mezunu veya öğrencisi ve “lisans üstü” değişkenlerinde de %100’e ulaştığını görmekteyiz.

Tablo 85 Başbakan'ın adı nedir?

Eğitim durumu		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	37	29	2	68
	%	54,4%	42,6%	2,9%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	22	3	1	26
	%	84,6%	11,5%	3,8%	100,0%
İlkokul	Sayı	114	11	3	128
	%	89,1%	8,6%	2,3%	100,0%
Ortaokul	Sayı	45	2	0	47
	%	95,7%	4,3%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	69	3	0	72
	%	95,8%	4,2%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	46	0	0	46
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	6	0	0	6
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

“Başbakan'ın adı nedir?” sorusu ile Eğitim durumu arasında da çok anlamlı bir ilişki görülmektedir. “Okur-yazar değil” olanlardan başbakanın ismini bilenlerin oranı %54,4 iken, eğitim düzeyi yükseldikçe bilenlerin oranı da yükselmekte, “ortaokul” mezunlarında %95’e ulaşmakta, “üniversite” ve “lisans üstü” düzeyine gelindiğinde de oran %100 olmaktadır.

Tablo 86 Kızıltepe Belediye başkanı'nın adı nedir?

Eğitim durumu		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	52	13	2	1	68
	%	76,5%	19,1%	2,9%	1,5%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	22	1	3	0	26
	%	84,6%	3,8%	11,5%	,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	114	10	0	4	128
	%	89,1%	7,8%	,0%	3,1%	100,0%
Ortaokul	Sayı	44	3	0	0	47
	%	93,6%	6,4%	,0%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	72	0	0	0	72
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	46	0	0	0	46
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	6	0	0	0	6
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

Eğitim ile siyasal bilgi arasındaki ilişkiye benzer bir ilişkiyi Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adını bilme ile eğitim durumu arasında görmekteyiz. “Okur-yazar değil”

olanlarda belediye başkanının adını bilme oranı %76,5 düzeyinde iken, (ki bu oran da çok yüksektir) “lise” mezunları ve sonrası için %100’e ulaşmaktadır.

Tablo 87 Demokrasi Nedir?

Eğitim Durumu		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	1	0	7	4	45	11	68
	%	,0%	1,5%	,0%	10,3%	5,9%	66,2%	16,2%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	1	0	1	7	3	11	3	26
	%	3,8%	,0%	3,8%	26,9%	11,5%	42,3%	11,5%	100,0%
İlkokul	Sayı	8	1	6	66	6	36	5	128
	%	6,3%	,8%	4,7%	51,6%	4,7%	28,1%	3,9%	100,0%
Ortaokul	Sayı	0	2	1	32	5	6	1	47
	%	,0%	4,3%	2,1%	68,1%	10,6%	12,8%	2,1%	100,0%
Lise	Sayı	3	0	0	65	2	2	0	72
	%	4,2%	,0%	,0%	90,3%	2,8%	2,8%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	0	0	0	40	4	1	1	46
	%	,0%	,0%	,0%	87,0%	8,7%	2,2%	2,2%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	0	0	0	6	0	0	0	6
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

Öğrenim durumlarına göre deneklerin demokrasiyi ne oranda bildiklerine dair tabloda görüldüğü gibi “okur-yazar değil” olanların sayısı 68’dir. Ve ancak bunlardan 7 kişi (grubun içinde yer alan deneklerin %10,3’üne denk gelmektedir) demokrasinin tanımını doğru bilmiştir. Demokrasiyi bilenlerin oranı daha yüksek düzeydeki eğitimlilerde gittikçe yükselmekte ve “lisans üstü”lerde %100 olmaktadır. Eğitimin cumhurbaşkanının, başbakanın ve Kızıltepe Belediye Başkanının adını bilmedeki etkisi, demokrasinin tanımını bilmede de kendini göstermektedir.

Demokrasiyi “bir kişinin yönetimi”, “birkaç kişinin yönetimi” ve “askeri yönetim” olarak tanımlayanlara (bunların sayısı 24’tür.) “lise” mezunu olanlara kadar rastlanırken, bu tür cevap verenlere “üniversite” mezunu veya öğrencisi ve “lisans üstü” olanlarda hiç rastlanmamaktadır.

Tablo 88 Laiklik nedir?

Eğitim Durumu		Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	0	57	11	68
	%	,0%	,0%	83,8%	16,2%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	1	4	17	4	26
	%	3,8%	15,4%	65,4%	15,4%	100,0%
İlkokul	Sayı	18	17	72	21	128
	%	14,1%	13,3%	56,3%	16,4%	100,0%
Ortaokul	Sayı	15	5	21	6	47
	%	31,9%	10,6%	44,7%	12,8%	100,0%
Lise	Sayı	48	2	18	4	72
	%	66,7%	2,8%	25,0%	5,6%	100,0%
Üniversite	Sayı	38	4	1	3	46
	%	82,6%	8,7%	2,2%	6,5%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	5	0	0	1	6
	%	83,3%	,0%	,0%	16,7%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

Okur yazar olmayan deneklerin hiç biri laikliğin tanımını bilememiştir. Oysaki okur-yazar olmayan deneklerin %10'u demokrasinin tanımını bilmişti. Bu demokrasinin laiklikten daha popüler bir kavram olmasından kaynaklanıyor olabilir. “Okur-yazar”ların %3,8'i laikliğin tanımını bilmişken, bundan sonra oran biraz yükselmektedir. “Üniversite”de okuyan ya da üniversiteden mezun olanlara gelinceye kadar öğrenim değişkenleri arasındaki fark birbirinin (%14,1, %31,9, %66,7) iki katıdır. Sadece “üniversite” (%82,6) ile “lisans üstü” olanlar (%83,3) arasında önemli bir fark yoktur.

3.2.5.2.2. Meslek ve Siyasal Bilgi

Tablo 89 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?

Meslek		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	47	5	0	0	52
	%	90,4%	9,6%	,0%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	40	50	8	1	99
	%	40,4%	50,5%	8,1%	1,0%	100,0%
Memur	Sayı	27	0	0	0	27
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	13	0	2	0	15
	%	86,7%	,0%	13,3%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	21	3	0	0	24
	%	87,5%	12,5%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	62	21	4	0	87
	%	71,3%	24,1%	4,6%	,0%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	47	5	0	0	52
	%	90,4%	9,6%	,0%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	16	0	0	0	16
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	18	3	0	0	21
	%	85,7%	14,3%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

“Cumhurbaşkanı’nın adı nedir?” sorusuna verilen cevapların doğruluk oranı, meslek statüsü ile doğru orantılıdır. Yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip mesleklere mensup [“memur” (%100), “eğitimci” (%100)] olanların tümü cumhurbaşkanı’nın adını bilmiştir. En düşük oran ise “ev hanımı” (%40,4) ile “işsiz”lere (%71,3) aittir.

Tablo 90 Başbakan’ın adı nedir?

Meslek		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
Çiftçi	Sayı	51	1	0	52
	%	98,1%	1,9%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	63	31	5	99
	%	63,6%	31,3%	5,1%	100,0%
Memur	Sayı	27	0	0	27
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	13	2	0	15
	%	86,7%	13,3%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	24	0	0	24
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	74	12	1	87
	%	85,1%	13,8%	1,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	50	2	0	52
	%	96,2%	3,8%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	16	0	0	16
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	21	0	0	21
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

Sosyo-ekonomik statüsü yüksek mesleklerde çalışanların diğerlerine göre siyasete olan ilgilerinin daha yüksek olduğu bir çok saha ve istatistik çalışmasında ortaya konulmuştur. Bu çalışmada da söz konusu kuramsal yargıyı destekleyecek sonuçlar çıkmıştır. Görüldüğü gibi, sosyo-ekonomik statüsü yüksek meslekler olan “memur” ve “eğitimci” sınıfına giren deneklerin tümü başbakanın adını bilmiştir. Buna karşın sosyo-ekonomik statüsü düşük olan “ev hanımı”, “işçi” ve “işsiz” gibi kategorilerin içinde yer alanların oranı daha düşüktür.

Tablo 91 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?

Meslek		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	50	2	0	0	52
	%	96,2%	3,8%	,0%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	78	15	3	3	99
	%	78,8%	15,2%	3,0%	3,0%	100,0%
Memur	Sayı	27	0	0	0	27
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	14	1	0	0	15
	%	93,3%	6,7%	,0%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	23	1	0	0	24
	%	95,8%	4,2%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	77	8	0	2	87
	%	88,5%	9,2%	,0%	2,3%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	51	0	1	0	52
	%	98,1%	,0%	1,9%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	16	0	0	0	16
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	20	0	1	0	21
	%	95,2%	,0%	4,8%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

“Memur” ve “eğitimci”lerin tümü belediye başkanının adını bilmiştir. “Serbest meslek” sahiplerinin %98,1'i, “çiftçi”lerin %96,2'si, “öğrencilerin %95,8'i, “işsiz”lerin %88,5'i ve “ev hanımı” olanların da %78,8'i belediye başkanının adını bilmiştir.

Tablo 92 Demokrasi nedir?

Meslek		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	2	0	0	34	4	12	0	52
	%	3,8%	,0%	,0%	65,4%	7,7%	23,1%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	2	1	3	25	5	51	12	99
	%	2,0%	1,0%	3,0%	25,3%	5,1%	51,5%	12,1%	100,0%
Memur	Sayı	0	0	0	22	4	0	1	27
	%	,0%	,0%	,0%	81,5%	14,8%	,0%	3,7%	100,0%
İşçi	Sayı	1	0	0	11	1	2	0	15
	%	6,7%	,0%	,0%	73,3%	6,7%	13,3%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	0	0	0	23	1	0	0	24
	%	,0%	,0%	,0%	95,8%	4,2%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	5	3	4	45	3	23	4	87
	%	5,7%	3,4%	4,6%	51,7%	3,4%	26,4%	4,6%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	2	0	1	32	5	10	2	52
	%	3,8%	,0%	1,9%	61,5%	9,6%	19,2%	3,8%	100,0%
Eğitimci	Sayı	0	0	0	15	0	1	0	16
	%	,0%	,0%	,0%	93,8%	,0%	6,3%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	0	0	16	1	2	2	21
	%	,0%	,0%	,0%	76,2%	4,8%	9,5%	9,5%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

Demokrasi tanımını en yüksek oranda bilenler “öğrenci”ler (%95,8), “eğitimci”ler (%93,8) ve “memur”lar (%81,5)’dir. En düşük düzeyde “ev hanımı” (%25,3) ve “işsiz”ler (%51,7) bilmiştir. Ayrıca “memur”ların %14,8’i demokrasiyi “diğeri” içindeki tanımlar ile tanımlamışlardır.

Tablo 93 Laiklik Nedir?

Meslek		Din ve devlet işlerinin ayrılması	Diğeri	Bilmiyor	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	18	6	25	3	52
	%	34,6%	11,5%	48,1%	5,8%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	6	1	73	19	99
	%	6,1%	1,0%	73,7%	19,2%	100,0%
Memur	Sayı	19	3	2	3	27
	%	70,4%	11,1%	7,4%	11,1%	100,0%
İşçi	Sayı	6	2	5	2	15
	%	40,0%	13,3%	33,3%	13,3%	100,0%
Öğrenci	Sayı	16	2	5	1	24
	%	66,7%	8,3%	20,8%	4,2%	100,0%
İşsiz	Sayı	18	9	46	14	87
	%	20,7%	10,3%	52,9%	16,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	19	6	20	7	52
	%	36,5%	11,5%	38,5%	13,5%	100,0%
Eğitimci	Sayı	14	2	0	0	16
	%	87,5%	12,5%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	9	1	10	1	21
	%	42,9%	4,8%	47,6%	4,8%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

“Laiklik nedir?” sorusuna doğru cevap veren deneklerin mesleklerine bakıldığında, yine en yüksek oranların “eğitimci” (%87,5) ve “memur”larda (%70,4) olduğu görülmektedir. Doğru cevap veren deneklerin en az yoğunlaştığı meslekler ise “ev hanımı” (%6,1), “işsiz” (%20,7), “serbest meslek” (%36,5) ve “işçi”ler (%40)’dir.

Buradan da görüldüğü gibi, kadınların yer aldığı “ev hanımı” statüsündekilerin ancak %6,1’i laikliği doğru bilmiştir.

3.2.5.2.3. Gelir ve Siyasal Bilgi

Tablo 94 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?

Gelir YTL		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	31	13	2	0	46
	%	67,4%	28,3%	4,3%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	29	4	0	0	33
	%	87,9%	12,1%	,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	35	9	1	0	45
	%	77,8%	20,0%	2,2%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	26	9	0	0	35
	%	74,3%	25,7%	,0%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	23	2	1	0	26
	%	88,5%	7,7%	3,8%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	20	0	0	0	20
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	17	2	1	0	20
	%	85,0%	10,0%	5,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	9	0	2	0	11
	%	81,8%	,0%	18,2%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	101	48	7	1	157
	%	64,3%	30,6%	4,5%	,6%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

Gelirinin olmadığını söyleyenlerin %64,3'ü, en düşük gelir grubunda yer alanların ise %67'si Cumhurbaşkanı'nın adını bilmiştir. Gelirin yükselmesi ile birlikte cumhurbaşkanının adını bilenlerin oranı da artmaktadır; yüksek gelir gruplarında cumhurbaşkanının adını bilenlerin oranı %90'lara varmaktadır.

Tablo 95 Başbakan'ın adı nedir?

Gelir YTL		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
100-200	Sayı	27	0	0	27
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	20	0	0	20
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	31	1	0	32
	%	96,9%	3,1%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	20	1	0	21
	%	95,2%	4,8%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	20	0	0	20
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	19	0	0	19
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	17	0	0	17
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%

Cevap yok	Sayı	9	2	0	11
	%	81,8%	18,2%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	176	44	6	226
	%	77,9%	19,5%	2,7%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

Gelir grupları arasındaki fark Başbakanın adını bilmede de kendini göstermektedir. Örneğin gelirin olmadığı söyleyenler ile “100-200” arasında gelire sahip olduklarını söyleyenlerin %80’i başbakanın adını bilmişken, geliri “201-300” arası olanların %93,9’u, “301-400” arası %88,9’u, “401-600” arası %91,4’u, 601-800” arası %96’u, “801-1000” arası %100’u ve “1001 ve yukarı” gelire sahip olanların da %95’i başbakanın adını bilmiştir. Ayrıca “100-200” arası gelire sahip olanların %8,7’si “diğeri” seçeneğini söylemişlerdir.

Tablo 96 Kızıltepe Belediye Başkanı’nın adı nedir?

Gelir YTL		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	40	4	1	1	46
	%	87,0%	8,7%	2,2%	2,2%	100,0%
201-300	Sayı	28	2	1	2	33
	%	84,8%	6,1%	3,0%	6,1%	100,0%
301-400	Sayı	42	1	1	1	45
	%	93,3%	2,2%	2,2%	2,2%	100,0%
401-600	Sayı	31	3	1	0	35
	%	88,6%	8,6%	2,9%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	26	0	0	0	26
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	20	0	0	0	20
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarı	Sayı	20	0	0	0	20
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	10	1	0	0	11
	%	90,9%	9,1%	,0%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	139	16	1	1	157
	%	88,5%	10,2%	,6%	,6%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

Gelirinin olmadığını söyleyenlerin %88,5’i, geliri “100-201” arası olanların %87’si, “201-300” arası olanların %84,8’i, “301-400” arası olanların %93,3’ü ve “401-600” arası gelire sahip olanların da %88,6’sı Kızıltepe Belediye Başkanı’nın ismini bilmişlerdir. “601-

800” arası ve daha yüksek gelir dilimleri içinde yer alan deneklerin tümü (%100) Belediye Başkanı’nın adını doğru söylemişlerdir.

Tablo 97 Demokrasi nedir?

Gelir YTL		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	3	0	1	22	2	13	5	46
	%	6,5%	,0%	2,2%	47,8%	4,3%	28,3%	10,9%	100,0%
201-300	Sayı	0	1	1	19	3	8	1	33
	%	,0%	3,0%	3,0%	57,6%	9,1%	24,2%	3,0%	100,0%
301-400	Sayı	3	0	0	23	1	14	4	45
	%	6,7%	,0%	,0%	51,1%	2,2%	31,1%	8,9%	100,0%
401-600	Sayı	1	0	0	20	4	9	1	35
	%	2,9%	,0%	,0%	57,1%	11,4%	25,7%	2,9%	100,0%
601-800	Sayı	0	0	0	22	1	3	0	26
	%	,0%	,0%	,0%	84,6%	3,8%	11,5%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	0	0	0	16	2	1	1	20
	%	,0%	,0%	,0%	80,0%	10,0%	5,0%	5,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	0	0	1	18	0	1	0	20
	%	,0%	,0%	5,0%	90,0%	,0%	5,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	0	0	9	1	1	0	11
	%	,0%	,0%	,0%	81,8%	9,1%	9,1%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	5	3	5	74	10	51	9	157
	%	3,2%	1,9%	3,2%	47,1%	6,4%	32,5%	5,7%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

Sosyo-ekonomik statünün belirleyici dört unsurundan biri olan gelir düzeyi ile bireylerin siyasal bilgi düzeyleri arasında - eğitim ve yüksek statülü mesleklerde olduğu gibi - ciddi bir ilişki görülmektedir. Yukarda cumhurbaşkanı, başbakan ve aşiretin kent olarak yoğun ilişki halinde bulunduğu “İlçe”nin belediye başkanının adını bilme ile gelir düzeyleri arasında görülen ilişki, demokrasinin ne olduğuna dair soruya verilen cevapta da kendini göstermektedir.

Geliri olmayanlar (%47,1) ile “100-200” gelir grubunda yer alanlar (%47,8) aynı düzeyde demokrasinin tanımını bilmişler. “201-300” ile “401-600” gelir grupları %50-60 oranları arasında demokrasinin ne olduğunu bilmişken, “601-800” ile “1001 ve yukarısı” arası gelir gruplarında yer alanlar ise %80-90 oranları arasında doğru cevap vermişlerdir. Ayrıca “cevap yok” gelir grubunda içinde yer alanların da %81,8’i doğru tanımlı bilmiştir.

Tablo 98 Laiklik Nedir?

Gelir YTL		Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması	Diğeri	Bilmiyor	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	10	6	22	8	46
	%	21,7%	13,0%	47,8%	17,4%	100,0%
201-300	Sayı	5	6	18	4	33
	%	15,2%	18,2%	54,5%	12,1%	100,0%
301-400	Sayı	13	4	22	6	45
	%	28,9%	8,9%	48,9%	13,3%	100,0%
401-600	Sayı	11	2	18	4	35
	%	31,4%	5,7%	51,4%	11,4%	100,0%
601-800	Sayı	17	1	5	3	26
	%	65,4%	3,8%	19,2%	11,5%	100,0%
801-1000	Sayı	12	3	3	2	20
	%	60,0%	15,0%	15,0%	10,0%	100,0%
1001 ve yukarı	Sayı	14	1	3	2	20
	%	70,0%	5,0%	15,0%	10,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	6	0	4	1	11
	%	54,5%	,0%	36,4%	9,1%	100,0%
Geliri yok	Sayı	37	9	91	20	157
	%	23,6%	5,7%	58,0%	12,7%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

Gelir ile siyasal kültür arasındaki ilişki bu tabloda da görülmektedir. Gelirin hem sosyal hem de siyasal kültür üzerindeki etkisi siyaset bilimi uzmanları tarafından kabul edilmektedir. Düşük gelir düzeylerinde %20-30'larda olan laiklik tanımını bilme oranı, daha yüksek gelir düzeylerinde %60-70'lere çıkmaktadır.

3.2.5.3. Yerleşme Birimi, İletişim, Grup-Örgüt Üyeliği ve Siyasal Bilgi

3.2.5.3.1. Yerleşim Birimi ve Siyasal Bilgi

Tablo 99 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?

Yerleşim Birimi		Biliyor	Bilmiyorum	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	8	6	0	0	14
	%	57,1%	42,9%	,0%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	16	2	0	1	19
	%	84,2%	10,5%	,0%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	72	24	3	0	99
	%	72,7%	24,2%	3,0%	,0%	100,0%
Köy B	Sayı	53	25	7	0	85
	%	62,4%	29,4%	8,2%	,0%	100,0%
Belde	Sayı	63	8	2	0	73
	%	86,3%	11,0%	2,7%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	79	22	2	0	103
	%	76,7%	21,4%	1,9%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

Yerleşim birimleri içinde cumhurbaşkanının adını en az bilenler “Mezra A” (%57,1) ile “Köy B”de (%62,4) oturanlardır. “Mezra B” (%84,2) dışarıda bırakıldığında, “İlçe” ve “Belde”de oturanların bilme oranı kırsal kesimde oturanlardan daha fazladır. Ancak “Belde”de oturanların cumhurbaşkanının adını bilme oranı (%86,3), “İlçe”de oturanlardan (%76,7) daha fazladır. Ayrıca “Köy B”de %8,2 oranında “diğeri” seçeneği çıkmıştır.

Tablo 100 Başbakan’ın adı nedir?

Yerleşim birimi		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	11	2	1	14
	%	78,6%	14,3%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	19	0	0	19
	%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	92	7	0	99
	%	92,9%	7,1%	,0%	100,0%
Köy B	Sayı	60	21	4	85
	%	70,6%	24,7%	4,7%	100,0%
Belde	Sayı	69	3	1	73
	%	94,5%	4,1%	1,4%	100,0%
İlçe	Sayı	88	15	0	103
	%	85,4%	14,6%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

En düşük oranlar “Köy B” (%70,6) ile “Mezra A” (%78,6)’ya aittir. “Mezra B” ise %100 oranında bilmiştir. En yüksek oranlar ise “Belde” (%94,5) ile “Köy A” (%92,9)’ya aittir. “İlçe”de oturanların ise %85,4’ü başbakanın adını bilmiştir. “İlçe”de oturanların daha düşük düzeyde başbakanın adını bilmiş olmaları, ankete katılan deneklerin yakın zamanda (beş-on yıl) “İlçe”ye yerleşmiş olmaları ile açıklanabilir. Yani kent kültürünü içselleştirmiş, şehrin kültürel ortamından yararlanabilmiş bir kitle değildir. Hatırlanacağı üzere, “İlçe”deki nüfus artışı hakkında bilgi verirken “İlçe”nin katlanarak artan nüfusla birlikte bir nüfus yığılması yaşadığını söylemiştik. Son on-on beş senedir ilçeye yerleşenler çoğunlukla - çalışmamızın konusunu teşkil eden - ilçeye bağlı köylerde oturanlardır.

Tablo 101 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adını biliyor musunuz?

Yerleşim birimi		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	10	2	2	0	14
	%	71,4%	14,3%	14,3%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	17	2	0	0	19
	%	89,5%	10,5%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	96	0	0	3	99
	%	97,0%	,0%	,0%	3,0%	100,0%
Köy B	Sayı	66	16	1	2	85
	%	77,6%	18,8%	1,2%	2,4%	100,0%
Belde	Sayı	69	4	0	0	73
	%	94,5%	5,5%	,0%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	98	3	2	0	103
	%	95,1%	2,9%	1,9%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

Kızıltepe belediye başkanının adını bilenlerin oran olarak en yüksek düzeyde seyrettiği yerleşim birimleri “İlçe”, “Belde” ve “İlçe”ye yakın olan “Köy A”dır. En düşük oranlar ise dış dünya ile ilişkileri kolaylaştıran gelir ve gelirin yarattığı eğitim gibi imkanlardan göreceli yoksun olan “Mezra A” (%71,4) ile “İlçe”ye nispeten uzak olan “Köy B” (%77,6)’dir.

Tablodan da görüldüğü gibi, bütün yerleşim birimlerinde Kızıltepe Belediye Başkanı’nın adını bilme oranı yüksektir; “Köy B” ile “Mezra A” dışında %90 ve yukarısidir. İlçe belediyesi, ilçenin dışında diğer yerleşim birimlerine belediye hizmetleri sunmamasına rağmen, ilçenin dışında oturanların soruya bu oranda doğru cevap vermesinin birkaç sebebi olabilir: Birincisi, aşiret düzenine dayanan ilişkilerin hakim olduğu bir yerde bir kadının belediye başkanı olması ve bunun dikkat çekiyor olması; ikincisi, belediye başkanının seçildiği partinin Kürt meselesi ile yakından ilgilenmesi ve 1990’lı yıllarda milletvekili olan kocasının faili meçhul bir cinayete kurban gitmesi, dikkatlerin üzerinde toplanmasına sebep oluyor olabilir. Bir diğer önemli nokta da şu ana kadar seçilen belediye başkanlarından farklı olarak çeşitli vesilelerle köyleri ziyaret ederek halk ile kaynaşmaya çalışmasıdır.

Tablo 102 Demokrasi Nedir?

Yerleşim birimi		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyor	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	0	0	4	2	7	1	14
	%	,0%	,0%	,0%	28,6%	14,3%	50,0%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	1	0	9	3	5	0	19
	%	5,3%	5,3%	,0%	47,4%	15,8%	26,3%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	2	3	4	66	1	15	8	99
	%	2,0%	3,0%	4,0%	66,7%	1,0%	15,2%	8,1%	100,0%
Köy B	Sayı	4	0	2	38	2	36	3	85
	%	4,7%	,0%	2,4%	44,7%	2,4%	42,4%	3,5%	100,0%
Belde	Sayı	4	0	0	49	3	14	3	73
	%	5,5%	,0%	,0%	67,1%	4,1%	19,2%	4,1%	100,0%
İlçe	Sayı	1	0	2	57	13	24	6	103
	%	1,0%	,0%	1,9%	55,3%	12,6%	23,3%	5,8%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

Yerleşim birimleri bir bütün olarak ele alındığında demokrasiyi “halkın kendi kendini yönetmesi” biçiminde doğru olarak cevaplayan deneklerin daha ziyade yoğunlaştığı yerleşim birimleri şehir özelliği taşıyan “İlçe” ve küçük bir kasaba olan “Belde”dir. Bunun yanında aynı yoğunluk “İlçe”ye çok yakın konumda bulunan “Köy A”da görülmektedir. “Mezra A” ile “Köy B” demokrasi tanımını en az bilen iki yerleşme birimidir. Ancak bütün yerleşme birimlerinin - “Mezra A” hariç - yaklaşık %50 ve yukarısının demokrasinin tanımını bilmeleri, çok yüksek bir siyasal bilgi düzeyini göstermektedir.

Demokrasiyi “eşitlik”, “özgürlük” gibi tek unsuru ile algılayanların yer aldığı “diğeri” değişkeninin yoğunlaştığı yerleşme birimleri, her iki mezra ile “İlçe”dir.

Tablo 103 Laiklik nedir?

Yerleşim birimi		Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	1	13	0	14
	%	,0%	7,1%	92,9%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	10	1	7	1	19
	%	52,6%	5,3%	36,8%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	38	8	38	15	99
	%	38,4%	8,1%	38,4%	15,2%	100,0%
Köy B	Sayı	11	9	53	12	85
	%	12,9%	10,6%	62,4%	14,1%	100,0%
Belde	Sayı	28	4	29	12	73
	%	38,4%	5,5%	39,7%	16,4%	100,0%
İlçe	Sayı	38	9	46	10	103
	%	36,9%	8,7%	44,7%	9,7%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

Yerleşim birimleri içinde - diğer bilgi sorularında olduğu gibi – laikliğin tanımını en düşük düzeyde bilenler “Mezra A” ile “Köy B” (%12,9)’dir. “Mezra A”da oturanların hiç

biri laikliğin tanımını bilmemiştir. En yüksek düzeyde bilenler ise %52,6’lık oran ile “Mezra B”’de oturanlardır. Bütün yerleşim birimlerinde deneklerin %5-10 arası “diğeri” demiştir.

3.2.5.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Siyasal Bilgi

3.2.5.3.2.1. Gazete Okuma ve Siyasal Bilgi

Tablo 104 Cumhurbaşkanı’nın adı nedir?

Gazete okuma sıklığı		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	70	1	0	0	71
	%	98,6%	1,4%	,0%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	70	8	2	0	80
	%	87,5%	10,0%	2,5%	,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	41	10	2	0	53
	%	77,4%	18,9%	3,8%	,0%	100,0%
Ayda bir	Sayı	23	2	3	0	28
	%	82,1%	7,1%	10,7%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	38	13	2	0	53
	%	71,7%	24,5%	3,8%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	22	46	4	1	73
	%	30,1%	63,0%	5,5%	1,4%	100,0%
Diğeri	Sayı	27	6	1	0	34
	%	79,4%	17,6%	2,9%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	86	14	1	392
	%	74,2%	21,9%	3,6%	,3%	100,0%

Soruyu en yüksek oranda bilenler (%98,6) “her gün” gazete okuduğunu söyleyen deneklerdir. En düşük oran ise %71,7 ile “okumuyorum” diyenlere aittir. Diğer değişkenlerde cumhurbaşkanının adını bilme oranları ise gazeteyi yüksek düzeyde okuma sıklığından düşük okuma sıklığına doğru düşmektedir. Ayrıca, “diğeri” seçeneğinde yer alanların %79,4’ü ve “cevap yok” seçeneğinde yer alanların %30,1’i doğru cevap vermiştir.

Tablo 105 Başbakan’ın adı nedir?

Gazete okuma sıklığı		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
Her gün	Sayı	70	1	0	71
	%	98,6%	1,4%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	78	2	0	80
	%	97,5%	2,5%	,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	47	5	1	53
	%	88,7%	9,4%	1,9%	100,0%
Ayda bir	Sayı	25	3	0	28
	%	89,3%	10,7%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	46	6	1	53
	%	86,8%	11,3%	1,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	42	28	3	73
	%	57,5%	38,4%	4,1%	100,0%
Diğeri	Sayı	30	3	1	34
	%	88,2%	8,8%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	338	48	6	392
	%	86,2%	12,2%	1,5%	100,0%

İnsanları dış dünya ile irtibata geçiren, onu toplumun geniş kesimleri ile buluşturan en önemli araçlardan biri gazetedir. Gazete sayesinde binlerce kilometre uzaktaki bir yerde geçen herhangi bir olay hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Gazete, insanları sadece günlük haberler hakkında bilgilendirmekle kalmamakta, aynı zamanda ülkede cereyan eden siyasi gelişmeler hakkında da insanları aydınlatmaktadır. Gazetede çıkan siyasi köşe yazıları insanlara yeni siyasal perspektifler kazandırmakta, onları etkilemekte ve yönlendirmektedir.

Hatırlanacağı gibi, tüm deneklerin ½'si gibi önemli bir oranı en azından “haftada bir” defa gazete okuduklarını söylemişlerdir. Deneklerin gazete okuma sıklıkları ile siyasal bilgi düzeyleri arasında bir paralellik görülmektedir. Her gün gazete okuyanlardan başlayarak hiç gazete okumayanlara doğru gidildiğinde başbakanın adını bilenlerin oranı istikrarlı bir biçimde düşmektedir. “Her gün” gazete okuyorum diyenler ile “okumuyorum” diyenler arasındaki fark %12’dir. “Cevap yok” diyenlerin çoğu da kadındır ve büyük bir ihtimalle gazete okumamanın bir eksiklik olduğunu düşündüklerinden okumadıklarını söylemeye utandıkları için cevap vermek istememişlerdir. Tablodan bakıldığında en düşük oranın bu seçenekte olduğu görülecektir.

“Diğeri” seçeneği içinde “birkaç haftada bir”, “ayda bir”, “birkaç ayda bir” ve “yılda birkaç defa” seçenekleri yer almaktadır. Ve bunların %88,2’si başbakanın adını bilmişlerdir.

Tablo 106 Kızıltepe Belediye Başkanı’nın adı nedir?

Gazete okuma sıklığı		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	71	0	0	0	71
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	76	4	0	0	80
	%	95,0%	5,0%	,0%	,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	50	2	1	0	53
	%	94,3%	3,8%	1,9%	,0%	100,0%
Ayda bir	Sayı	27	1	0	0	28
	%	96,4%	3,6%	,0%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	42	6	1	4	53
	%	79,2%	11,3%	1,9%	7,5%	100,0%
Cevap yok	Sayı	56	13	3	1	73
	%	76,7%	17,8%	4,1%	1,4%	100,0%
Diğeri	Sayı	33	1	0	0	34
	%	97,1%	2,9%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	355	27	5	5	392
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

“Her gün” gazete okuduğunu söyleyenlerin tümü soruya doğru cevap vermiştir. “Cevap yok” diyenlerin %76,7’si ve “okumuyorum” diyenlerin %79,2’si belediye başkanının adını bilmişken, geri kalan değişkenlerde bilme oranı %95-97 aralığındadır.

Tablo 107 Demokrasi Nedir?

Gazete Okuma		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	1	0	0	61	5	4	0	71
	%	1,4%	,0%	,0%	85,9%	7,0%	5,6%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	2	1	1	61	5	6	4	80
	%	2,5%	1,3%	1,3%	76,3%	6,3%	7,5%	5,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	2	2	0	36	1	9	3	53
	%	3,8%	3,8%	,0%	67,9%	1,9%	17,0%	5,7%	100,0%
Ayda bir	Sayı	4	0	4	9	1	10	0	28
	%	14,3%	,0%	14,3%	32,1%	3,6%	35,7%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	2	0	2	22	6	17	4	53
	%	3,8%	,0%	3,8%	41,5%	11,3%	32,1%	7,5%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	1	0	10	3	49	10	73
	%	,0%	1,4%	,0%	13,7%	4,1%	67,1%	13,7%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	0	1	23	3	6	0	34
	%	2,9%	,0%	2,9%	67,6%	8,8%	17,6%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	222	24	101	21	392
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,6%	6,1%	25,8%	5,4%	100,0%

Katılımcı siyasal kültürün siyasal rejimi demokrasidir. Demokrasi kültürünün gelişmesi demokratik değerlerin toplumun geniş kesimleri tarafından bilinmesi ve özümsemesini gerektirir. Demokrasi kültürünü geliştiren en önemli araçlardan bir tanesi de kitle iletişim araçlarıdır.

Modern dünyanın bu iki önemli olgusu arasındaki ilişkiye yani deneklerin gazete okuma sıklığı ile demokrasiyi bilme arasındaki ilişkiye baktığımızda, “her gün” gazete okuyorum (%85,9) diyenlerden “okumuyorum” (%41,5) diyenlere doğru “demokrasi nedir” sorusuna doğru cevap verenlerin oranında hızlı bir düşme görmekteyiz.

Tablo 108 Laiklik nedir?

Gazete okuma sıklığı		Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	50	3	12	6	71
	%	70,4%	4,2%	16,9%	8,5%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	39	11	19	11	80
	%	48,8%	13,8%	23,8%	13,8%	100,0%
Haftada bir	Sayı	14	4	30	5	53
	%	26,4%	7,5%	56,6%	9,4%	100,0%
Ayda bir	Sayı	5	0	18	5	28
	%	17,9%	,0%	64,3%	17,9%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	8	5	33	7	53
	%	15,1%	9,4%	62,3%	13,2%	100,0%
Cevap yok	Sayı	2	0	57	14	73
	%	2,7%	,0%	78,1%	19,2%	100,0%
Diğeri	Sayı	7	9	16	2	34
	%	20,6%	26,5%	47,1%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	185	50	392
	%	31,9%	8,2%	47,2%	12,8%	100,0%

Laikliğin tanımını bilme bağlamında gazete okuma sıklığı ile deneklerin siyasal bilgi düzeylerine bakıldığında, siyasa bilgi kaynaklarına sahip olma durumunun siyasal bilgi düzeyi üzerinde ne kadar etkili olduğunu görebiliyoruz. Aynı durumu yukarda değerlendirdiğimiz demokrasinin ne olduğu sorusuna verilen cevaplarda da görüyoruz. Tabloya baktığımızda “her gün” gazete okuyorum diyen deneklerin %70,4’ünün, “okumuyorum” diyenlerin ise ancak %15,1’inin laikliğin tanımını bildiğini görebiliyoruz.

Ancak bu bilgi düzeyini salt gazete okuma düzeyi ile değerlendirmek yanlış olabilir. Daha ziyade sosyo-ekonomik statüyü belirleyen, siyasal katılımı etkileyen unsurlar ile (eğitim, meslek, gelir, yerleşme birimi) birlikte değerlendirmek gerekir.

3.2.5.3.2. Televizyon Seyretme ve Siyasal İlgi

Tablo 109 Cumhurbaşkanı’nın adı nedir?

Televizyon seyretme sıklığı		Biliyor	Bilmiyorum	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	21	10	1	0	32
	%	65,6%	31,3%	3,1%	,0%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	119	34	7	1	161
	%	73,9%	21,1%	4,3%	,6%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	106	24	1	0	131
	%	80,9%	18,3%	,8%	,0%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	40	11	5	0	56
	%	71,4%	19,6%	8,9%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	8	0	0	13
	%	38,5%	61,5%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

Televizyon seyretme ile cumhurbaşkanının adını bilme arasındaki ilişkide, “diğeri” değişkeni (%38,5) dışında, “bir saatten az” diyenler cumhurbaşkanının adını %65,6 ile en az bilmişken, günde “üç-beş saat” televizyon seyrediyorum diyenler %80,9’luk oran ile en yüksek düzeyde bilmiştir.

Tablo 110 Başbakan’ın adı nedir?

Televizyon seyretme sıklığı		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
Bir saatten az	Sayı	25	5	2	32
	%	78,1%	15,6%	6,3%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	143	16	2	161
	%	88,8%	9,9%	1,2%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	120	11	0	131
	%	91,6%	8,4%	,0%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	46	8	2	56
	%	82,1%	14,3%	3,6%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	8	0	13
	%	38,5%	61,5%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

“Diğeri” değişkeni (%38,5) dışında, başbakanın adını %78,1’lik oranla “bir saatten az” diyenler en az bilmişken, %91,6’lik oran ile günde “üç-beş saat” televizyon seyrediyorum diyenler en yüksek düzeyde bilmiştir. Ayrıca “bir-iki saat” diyenlerin %88,8’i ve “beşten fazla” diyenlerin de %82,1’i cumhurbaşkanının adını bilmişlerdir.

Tablo 111 Kızıltepe Belediye Başkanı’nın adı nedir?

Televizyon seyretme sıklığı		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	32	0	0	0	32
		100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	145	9	4	3	161
		90,1%	5,6%	2,5%	1,9%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	118	10	1	2	131
		90,1%	7,6%	,8%	1,5%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	52	4	0	0	56
		92,9%	7,1%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	9	4	0	0	13
		69,2%	30,8%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
		90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

Kızıltepe belediye başkanının adını en yüksek düzeyde, %100’lük oranla, günde “bir saatten az” televizyon seyrediyorum diyenler bilmiştir. En az oran da “diğeri” seçeneği (%69,2) içinde yer alanlara aittir. Diğer seçeneklerde ise eşit düzeyde bilme oranları mevcuttur.

Hem cumhurbaşkanının hem başbakanın ve hem de Kızıltepe belediye başkanının adını bilme oranları ile televizyon seyretme sıklığı arasında düzenli bir ilişkinin olduğunu

söylemek zordur. Örneğin, söz konusu üç sorunun hiç birinde “beşten fazla” saat televizyon seyrettiğini söyleyen denekler, en yüksek oranı temsil etmemektedirler.

Tablo 112 Demokrasi nedir?

Televizyon seyretme sıklığı		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askeri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	1	0	0	22	1	5	3	32
	%	3,1%	,0%	,0%	68,8%	3,1%	15,6%	9,4%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	2	2	5	90	8	40	14	161
	%	1,2%	1,2%	3,1%	55,9%	5,0%	24,8%	8,7%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	6	1	0	82	10	29	3	131
	%	4,6%	,8%	,0%	62,6%	7,6%	22,1%	2,3%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	3	1	3	26	3	19	1	56
	%	5,4%	1,8%	5,4%	46,4%	5,4%	33,9%	1,8%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	0	0	3	2	8	0	13
	%	,0%	,0%	,0%	23,1%	15,4%	61,5%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

Demokrasiyi en yüksek oranda doğru tanımlayanların (%68,8), “bir saatten az” televizyon seyrettiğini söyleyenlere ait olduğunu görüyoruz. İlginçtir en düşük oran ise “diğeri” seçeneğinde yer alanlar (%23,1) dışında %46,4 ile “beşten fazla” saat televizyon seyrettiğini söyleyen deneklere aittir.

Tablo 113 Laiklik nedir?

Televizyon seyretme sıklığı		Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	11	0	15	6	32
	%	34,4%	,0%	46,9%	18,8%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	56	16	61	28	161
	%	34,8%	9,9%	37,9%	17,4%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	47	10	63	11	131
	%	35,9%	7,6%	48,1%	8,4%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	8	6	37	5	56
	%	14,3%	10,7%	66,1%	8,9%	100,0%
Diğeri	Sayı	3	0	10	0	13
	%	23,1%	,0%	76,9%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

Benzer bir durumu “Laiklik nedir?” sorusuna verilen cevaplarda da görüyoruz; “bir saatten az”, “bir-iki saat” ve “üç-beş saat” diyenler laikliği %34-35 oranında doğru tanımlarken, “beşten fazla” saat televizyon seyrediyorum diyenlerin ancak %14,3’ü doğru bilmiştir.

Görüldüğü gibi televizyon seyretme sıklığı ile siyasal bilgi arasında doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak bu siyasal bilgileri yüksek olanların televizyon gibi hem işitsel hem de görsel önemli bir iletişim aracından yoksun oldukları anlamına gelmez.

“Haberleşme Kanallarını Kullanma Biçimi” kısmında “kadın”ların %17,6’sının, “erkek”lerin de %11,7’sinin “beşten fazla” saat televizyon seyrediyorum dedikleri ve erkeklerin daha çok “bir-iki saat” ve “üç-beş saat” değişkenlerinde yoğunlaştıkları göz önünde bulundurulursa çıkan sonuçların ne anlam ifade ettikleri daha iyi anlaşılır. Burada aynı zamanda “beşten fazla” saat televizyon seyredenlerin kadın olmaları, kadınların eve hapsedildiği ve kamusal alana çıkmalarının sınırlı olduğu sonucunu da çıkarabilir.

3.2.5.3.3. Grup ve Örgüt Üyeliği ve Siyasal Bilgi

Tablo 114 Cumhurbaşkanı'nın adı nedir?

Grup-Örgüt üyeliği		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	44	3	0	0	47
	%	93,6%	6,4%	,0%	,0%	100,0%
Üye Değil	Sayı	241	78	13	1	333
	%	72,4%	23,4%	3,9%	,3%	100,0%
Cevap yok	Sayı	6	6	1	0	13
	%	46,2%	46,2%	7,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	291	87	14	1	393
	%	74,0%	22,1%	3,6%	,3%	100,0%

Siyasal bilgi konusunda, siyasal parti veya sendikaya üye olanlar ile olmayanlar arasındaki fark belirgindir. “Üye” olan deneklerden sadece 3 (%6,4) tanesi cumhurbaşkanının adını bilmediğini söylemiştir. Üye olmayanlarda bu oran %23,4’tür. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, “herhangi bir sivil toplum örgütüne üye misiniz?” sorusuna cevap vermek istemeyen kişilerin üye olduğu halde üye olduğunu söylemek istememiş olabileceğidir. Ancak, “herhangi bir sivil toplum örgütüne üye misiniz?” sorusuna “cevap yok” diyenlerin ancak %46,2’si cumhurbaşkanının adını bilebilmiştir. Bu oran da aslında bunların herhangi bir örgüte üye olmadıklarını göstermektedir. Ancak herhangi bir örgüte üye olup olmadıkları sorusuna neden cevap vermek istemedikleri de anlaşılmamaktadır. Ancak bunların bir kısmı soruları anlamakta zorlanan ve bunun için bir çok soruya cevap vermeyen yaşlılar olduğu düşünülebilir.

Tablo 115 Başbakan'ın adı nedir?

Grup-Örgüt üyeliği		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Toplam
Üye	Sayı	46	1	0	47
	%	97,9%	2,1%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	282	45	5	332
	%	84,9%	13,6%	1,5%	100,0%
Cevap yok	Sayı	11	2	1	14
	%	78,6%	14,3%	7,1%	100,0%
Toplam	Sayı	339	48	6	393
	%	86,3%	12,2%	1,5%	100,0%

Soruya verilen doğru cevaplar açısından “üye” (%97,9) olanlar ile “üye olmayanlar” (%84,9) arasındaki fark fazla değildir. Bunun sebebi, başbakanın ülkenin sorunlarından direkt sorumlu olan kişi olması ve televizyon gibi her evde var olan görsel iletişim aracında her gün görülmesinin sosyo-ekonomik statünün ve her hangi bir örgüte üye olmanın etkisini büyük ölçüde azaltmasıdır.

Tablo 116 Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adı nedir?

Grup-Örgüt üyeliği		Biliyor	Bilmiyor	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	47	0	0	0	47
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	296	27	5	4	332
	%	89,2%	8,1%	1,5%	1,2%	100,0%
Cevap yok	Sayı	13	0	0	1	14
	%	92,9%	,0%	,0%	7,1%	100,0%
Toplam	Sayı	356	27	5	5	393
	%	90,6%	6,9%	1,3%	1,3%	100,0%

“Üye” olanların %100 ve “üye olmayanlar”ın da %89,2’si ve “Cevap yok” değişkeninde yer alanların da %92,9’u Kızıltepe Belediye Başkanı’nın ismini bilmiştir.

Tablo 117 Demokrasi nedir?

Grup-Örgüt üyeliği		Bir kişinin yönetimi	Birkaç kişinin yönetimi	Askerleri yönetim	Halkın yönetimi	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	1	0	0	41	4	1	0	47
	%	2,1%	,0%	,0%	87,2%	8,5%	2,1%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	11	3	7	178	19	97	17	332
	%	3,3%	,9%	2,1%	53,6%	5,7%	29,2%	5,1%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	1	1	4	1	3	4	14
	%	,0%	7,1%	7,1%	28,6%	7,1%	21,4%	28,6%	100,0%
Toplam	Sayı	12	4	8	223	24	101	21	393
	%	3,1%	1,0%	2,0%	56,7%	6,1%	25,7%	5,3%	100,0%

“Üye” deneklerin %87,2’si, “Üye olmayanlar”ın %53,6’sı ve “cevap yok” değişkeni içinde yer alanların da %28,6’sı “demokrasi nedir?” sorusuna doğru cevap vermiştir.

Tablo 118 Laiklik Nedir?

Grup-Örgüt üyeliği		Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması	Diğeri	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	33	3	8	3	47
	%	70,2%	6,4%	17,0%	6,4%	100,0%
Üye değil	Sayı	90	29	173	40	332
	%	27,1%	8,7%	52,1%	12,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	2	0	5	7	14
	%	14,3%	,0%	35,7%	50,0%	100,0%
Toplam	Sayı	125	32	186	50	393
	%	31,8%	8,1%	47,3%	12,7%	100,0%

Laikliğin tanımı konusunda “üye” olanlar (%70,2) ile “üye olmayanlar” olanlar (%27,1) arasındaki fark çok nettir. Bu da sivil toplum örgütlerinin bireye kazandırdığı siyasal ve sosyal bilinci göstermesi çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. “Cevap yok” diyenlerden laikliği bilenlerini oranı ise %14,3’tür. Herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olup olmadığını açıklamaktan çekinerek “cevap yok” diyen deneklerin %50’si aynı zamanda “laiklik nedir?” sorusuna da cevap vermekten kaçınmıştır.

Genel Değerlendirme

Siyasal bilgiyi ölçmeye yönelik sorduğumuz sorular çerçevesinde deneklerin siyasal bilgi düzeylerinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. İnceleme konumuzun bir aşiret topluluğu olduğu göz önünde bulundurulursa, deneklerin siyasal bilgiye yönelik verdikleri cevapların önemi daha iyi anlaşılır.

Çalışmamızda, siyasal kültürü ve siyasal katılımı ölçmeye yönelik kullandığımız değişkenlerden (yaş, cinsiyet, eğitim, yerleşim birimi vd.) elde ettiğimiz cevapların niteliği, şimdiye kadar siyasal davranış üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Şimdiye kadar yapılan siyasal katılım ve siyasal davranış çalışmalarında, yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip kişilerin (eğitim, meslek, gelir,) daha düşük sosyo-ekonomik statüye sahip bireylere göre ve kentte oturanların kırsal kesimde oturanlara göre daha yüksek siyasal ilgi ve bilgi düzeyine sahip oldukları sonucu çıkmıştır. Bunun yanı sıra, iletişim imkanlarının bireylerin siyasal bilinci üzerinde olumlu etki yarattığı; kadınların erkeklerden daha az ilgili oldukları, genç ve yaşlıların orta yaşlılara göre

siyasete daha az ilgi gösterdikleri dolayısıyla daha az siyasal bilgiye sahip oldukları, siyasal parti, sendika gibi toplumsal örgütlere üye olanların üye olmayanlara göre siyasal konulardan daha çok haberdar oldukları sonuçlarına varılmıştır. Bizim çalışmamız benzer sonuçlar vermiştir. Bu konuda yanıldığımız nokta, televizyon seyretme yoğunluğu ve yerleşim birimlerinin (köy ve mezra) kente olan mesafesi ile bilgi arasında doğrusal bir ilişkinin olmamasıdır.

Bölgede eğitim oranının gün geçtikçe yükselmesi ve her geçen gün üniversite kazanan gençlerin katlanarak artması, kitle iletişim ve ulaşım teknolojisinde imkanların daha iyi noktaya geliyor olması, köyden kente hızlı göç ve tarım dışı sektörlerde çalışma imkanlarının giderek yaygınlaşması gibi modernleştirici dinamiklerin yardımı ile siyasal bilgi düzeyinin yükselmesi ve giderek daha modern bir siyasal kültüre yaklaşılması, aşiretin geleneksel kültüründe çok önemli değişimlerin olacağını göstermektedir.

3.2.6. SİYASAL DEĞER

Siyasal kültürün esas belirleyicilerinden biri siyasal değerdir. Siyasal değer birey ya da fertlerin siyasete dair bilinç düzeylerini gösterir. Eğitim düzeyi, sanayileşme, kitle iletişim araçlarına sahip olma, meslek, gelir, geleneksel değerler, din, modernleşme düzeyi, dış dünya ile olan ilişkilerin yoğunluğu ve siyasal sistemin işleyişi gibi olgu ve gelişmelerin tümü siyasal değeri belirlemede belli başlı faktörlerdir. Dolayısıyla, bir toplumun siyasal değerleri, yani toplum üyelerinin siyasal sisteme yönelik beklentileri, talepleri, sistemin işleyişi hakkında yargıları, devlet ile özdeşleşme düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmak, aynı zamanda o toplumun siyasal kültürü hakkında önemli bilgiye ulaşmak demektir.

Bu çerçevede, biz de, çalışmamıza konu teşkil eden aşiretin bazı siyasal değerlerini öğrenmeye yönelik sorulara anket çalışmamızda yer verdik. Bu bağlamda, şu soruları sorduk: “Hükümetten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?”, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini istiyor musunuz?”, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?”, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?”, “Sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?”, “En güvendiğiniz kurum hangisidir?”, “Politikacılara güveniyor musunuz?”, “Sizce, gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?”

3.2.6.1. Kişisel Olgular ve Siyasal Değer

3.2.6.1.1. Yaş ve Siyasal Değer

Tablo 119 Hükümet’ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Yaş	Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	İfade ve düşünce özgürlüğü	Eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı 3	3	14	9	6	3	6	2	46
%	6,5%	6,5%	30,4%	19,6%	13,0%	6,5%	13,0%	4,3%	100,0%
21-24	Sayı 5	3	15	7	3	1	3	4	41
%	12,2%	7,3%	36,6%	17,1%	7,3%	2,4%	7,3%	9,8%	100,0%
25-39	Sayı 22	41	67	11	10	11	15	4	181
%	12,2%	22,7%	37,0%	6,1%	5,5%	6,1%	8,3%	2,2%	100,0%
40-54	Sayı 8	17	36	4	7	6	6	2	86
%	9,3%	19,8%	41,9%	4,7%	8,1%	7,0%	7,0%	2,3%	100,0%
55+	Sayı 8	4	14	1	2	1	5	4	39
%	20,5%	10,3%	35,9%	2,6%	5,1%	2,6%	12,8%	10,3%	100,0%
Toplam	Sayı 46	68	146	32	28	22	35	16	393
%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

Deneklere sorduğumuz “hükümetten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?” sorusuna cevap teşkil eden seçenekler bizim tarafımızdan belirlenmiş, bu seçenekler dışında farklı cevap verenler ise “diğeri” kategorisinde toplanmıştır. Deneklerin %37,2’si “düşünce özgürlüğü” demiştir. Ancak deneklerin bir kısmı doğrudan “Kürt sorununun çözümü” demelerine rağmen biz bu istekleri “düşünce özgürlüğü” seçeneği içinde değerlendirmeyi daha uygun bulduk. Yine düşünce özgürlüğü bağlamında %7,1’i “din ve vicdan hürriyeti” demişken, “ekonomik” sorunların çözülmesini öncelikli olarak önemseyenlerin oranı %17,3’tür. Yine “çiftçilerin sorunları” diyenlerin oranı da %5,6 gibi temel geçim kaynakları çiftçilik olan bir aşiret topluluğu için düşük bir orandır.

Deneklerin %8,1’i “eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler”in öncelikli olarak çözülmesini istemişlerken, seçenekler içinde dikkat çeken nokta deneklerin %11,7 gibi ciddi bir oranının hükümetten öncelikli olarak istediğiniz nedir? manasındaki soruya “ülkenin birlik ve bütünlüğü”nün korunması demeleridir.

“Diğeri” seçeneği (%8,9) “emperyalist güçler ile işbirliği yapmaması”. “Mardin’e üniversite açılması”, “herkese hakkının verilmesi” ve “bütün şıklar” gibi istekleri içermektedir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, deneklerin “düşünce özgürlüğü”nden kasıtlarının - gözlemlerimize de dayanarak – daha ziyade “Kürt meselesinin çözümü” olduğunu düşünüyoruz.

Yaş değişkeni açısından verilen cevaplara bakıldığında, bütün yaş gruplarının seçenekler arasındaki dağılımında en yüksek oran “ifade ve düşünce özgürlüğü” önündeki engellerin kaldırılması seçeneğine aittir. Tüm yaş grupları içerisinde en yüksek oranda “ifade ve düşünce özgürlüğü” diyenler ise %41,9’luk oran ile “40-54” yaş grubudur. Daha sonra “25-39” ve “21-24” yaş dilimleri gelmektedir. En düşük oranlar ise “18-20” (%30,4) ve “55 ve yukarısı” (%35,9)’na aittir.

Ayrıca, yaş grupları açısından “ülkenin birlik ve bütünlüğü” diyenlerde en yüksek yoğunluk “55 ve yukarısı” (%20,5)’dir. “Ekonomi” diyenlerde “25-39” (%22,7), “eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler diyenlerde “18-20” (%19,6), “din ve vicdan hürriyeti” diyenlerde ise yine “18-20” (%13) yaş grupları içinde en yüksek yoğunluğa sahip görülmektedir.

Tablo 120 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Yaş		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	21	16	3	3	2	1	46
	%	45,7%	34,8%	6,5%	6,5%	4,3%	2,2%	100,0%
21-24	Sayı	17	14	1	5	2	2	41
	%	41,5%	34,1%	2,4%	12,2%	4,9%	4,9%	100,0%
25-39	Sayı	116	42	8	5	2	7	180
	%	64,4%	23,3%	4,4%	2,8%	1,1%	3,9%	100,0%
40-54	Sayı	48	23	4	3	1	5	84
	%	57,1%	27,4%	4,8%	3,6%	1,2%	6,0%	100,0%
55+	Sayı	22	9	1	4	0	2	38
	%	57,9%	23,7%	2,6%	10,5%	,0%	5,3%	100,0%
Toplam	Sayı	224	104	17	20	7	17	389
	%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

Deneklere sorulan sorulardan bir diğeri, son on yıldır Türkiye'nin siyasal gündeminin temel belirleyicilerinden biri haline gelen ve hiç gündemden düşmeyen Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi meselesi ile ilgili olarak aşiret fertlerinin ne düşündüklerini öğrenmeye yöneliktir. Çünkü Avrupa Birliği hem ekonomik, hem sosyal hem de siyasal boyutları olan ve bundan dolayı da bölgedeki Kürt meselesi ile de bağlantılandırılabilir önemli bir meseledir. Nitekim anket sonuçları da bu ilişkiyi bize göstermektedir.

389 deneğin cevap verdiği bu soruya, deneklerin %57,6'sı çok kararlı bir şekilde "kesinlikle istiyorum" demiştir. "Kesinlikle istiyorum" ve "istiyorum" diyenlerin oranı ise %84,3 gibi çok yüksek bir rakma denk gelmektedir. "İstemiyorum" ve "kesinlikle istemiyorum" diyenlerin oranı ise sadece %7 gibi düşük bir rakamdır. "cevap yok" (%4,4) diyenler daha ziyade okuma yazması olmayan ve "bu konulara aklımız yatmaz" diyen yaşlılardan oluşmaktadır.

Yaş değişkeni açısından, "kesinlikle istiyorum" diyenlerde en yüksek oran %64,4 ile "25-39" yaş kategorisine ait görülmektedir. Bütün yaş grupları %50'ye yakın ve %50'nin üzerinde büyük bir istekle "kesinlikle istiyorum" demiştir. "Kesinlikle istiyorum" ve "istiyorum" diyenler %87,7 ile "25-29" yaş grubunda en yüksek orana sahiptir. En düşük oran ise "21-24" (%75,6) yaşları arasında yer alanlara aittir.

Tablo 121 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Yaş		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşmek	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
18-20	Sayı	13	10	6	5	3	37
	%	35,1%	27,0%	16,2%	13,5%	8,1%	100,0%
21-24	Sayı	14	7	4	2	4	31
	%	45,2%	22,6%	12,9%	6,5%	12,9%	100,0%
25-39	Sayı	81	46	13	13	6	159
	%	50,9%	28,9%	8,2%	8,2%	3,8%	100,0%
40-54	Sayı	39	13	8	8	4	72
	%	54,2%	18,1%	11,1%	11,1%	5,6%	100,0%
55+	Sayı	12	12	2	1	4	31
	%	38,7%	38,7%	6,5%	3,2%	12,9%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinden yana olan 330 deneye, “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istiyorsunuz? B biçiminde bir soru yöneltilerek, bu isteklerin dayandığı sebepler öğrenilmeye çalışılmıştır. Deneklerin %48,2'si “ifade ve düşünce özgürlüğü”, %26,7'si “ekonomik” nedenlerle istediklerini beyan etmişlerdir. Yine ekonomik kaygı ile %8,8'i “işçi olarak Avrupa ülkelerine gitmek” amaçlı ve %10'u da “daha çok modernleşmek” için Avrupa Birliği'ni istediklerini söylemişlerdir. “ekonomi” ve “işçi olarak Avrupa ülkelerine gitmek” diyenler toplandığında, ekonomik sorunları ön plana çıkaranların oranı %35,5 olmaktadır.

Deneklerin ekonomik durumlarına bakıldığında daha ziyade ekonomik kaygı ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini istemek, doğal görünmektedir. Çünkü “Kişisel Bilgiler” başlığı altındaki kısımdan hatırlanacağı üzere, deneklerin yarıdan fazlası (%57,5) herhangi bir gelirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Bunun yanında gelirinin olduğunu söyleyenlerin de %20,1'i “301-400” arası ve daha düşük seviyede gelire sahip olduklarını söylemişlerdir.

Aynı şekilde, toprak mülkiyetindeki dağılım da çok dengesizdir. Yine aynı kısımdan hatırlanacağı üzere, ankete katılanların %54'ü arazilerinin olmadığını söylemiş, arazilerinin olduğunu söyleyenlerin %28'i de düşük miktarda (0-100) araziye sahip olduklarını beyan etmişlerdir. Orta düzeyde (201-500) toprağa sahip olduklarını söyleyenlerin oranı ise %7'dir. Ancak deneklerin %1'i büyük arazilere (1001 ve yukarısı) sahip olduklarını ifade etmişler.

Deneklerin bütün bu olumsuz ekonomik koşullara rağmen, daha çok ifade ve düşünce özgürlüğü için Avrupa Birliği'ne girmek istediklerini söylemeleri, bölgenin etnik

kimlik sorunu ve bu kimlik sorunundan kaynaklı son otuz yıldır devam eden çatışmalı ortam ile izah edilebilir. Bunun yanında başörtüsü meselesi de düşünce özgürlüğü yönündeki duyarlılığı artırmış olabilir. Çünkü görüştüğümüz “Köy A”daki deneklerin dini duyarlılığı yüksekti. Hatırlanacağı üzere bu köydeki denekler en çok “Zaman Gazetesi okuduklarını söylemişlerdi.

Yukarıda “hükümetten öncelikli olarak çözmesini istediğiniz mesele nedir?” sorusuna verilen cevaplarda, bütün yaş gruplarının “ifade ve düşünce özgürlüğü” içinde en yüksek orana sahip olduklarını gördük. Aynı şekilde “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?” sorusunda da bütün yaş kategorileri en yüksek yoğunluğa “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde sahip. Yaş kümeleri içinde orta üstü yaş olan “40-54”te en yüksek orana (%54,2) sahipken, en genç olan “18-20”de (%35,1) ve yaşlı olan “55 ve yukarısı” (%38,7) en düşük orana sahiptir. “Ekonomi”de ise en yüksek oran %38,7 ile “55 ve yukarısı”na aittir. “Daha çok modernleşmek” ve “işçi olarak Avrupa ülkelerine gitmek” “18-20”de en yüksek orana sahip görülmektedir.

Tablo 122 Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?

Yaş	Ahlakımız bozulur	Hristiyanlaşırız	Aşiret örf - adetleri zarar görür	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20 Sayı	2	1	1	2	0	6
%	33,3%	16,7%	16,7%	33,3%	,0%	100,0%
21-24 Sayı	0	4	0	2	0	6
%	,0%	66,7%	,0%	33,3%	,0%	100,0%
25-39 Sayı	1	3	0	2	1	7
%	14,3%	42,9%	,0%	28,6%	14,3%	100,0%
40-54 Sayı	0	3	1	0	1	5
%	,0%	60,0%	20,0%	,0%	20,0%	100,0%
55+ Sayı	3	1	0	0	0	4
%	75,0%	25,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam Sayı	6	12	2	6	2	28
%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

Toplam deneklerden sadece 28’i Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesine karşı olduğunu söylemiştir. Daha sonra cinsiyet kısmında görüleceği gibi bunlardan 16 tanesi “kadın”dır. Bu da 393 denek içinde cüzi bir rakamdır. Bunların %42,9’u “Hristiyanlaşırız” diye, %21’i “ahlakımız bozulur”, %7,1’i “aşiret örf-adetleri zarar görür” gerekçesi ile Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini istemediklerini söylemişlerdir.

“18-20” ve “55 ve yukarısı” “ahlakımız bozulur” seçeneğinde, geri kalanlar da “Hristiyanlaşırız” seçeneğinde yoğunlaşmış gözükmektedirler.

Tablo 123 Sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Yaş		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	6	10	16	7	7	46
	%	13,0%	21,7%	34,8%	15,2%	15,2%	100,0%
21-24	Sayı	4	4	17	14	2	41
	%	9,8%	9,8%	41,5%	34,1%	4,9%	100,0%
25-39	Sayı	12	34	101	22	12	181
	%	6,6%	18,8%	55,8%	12,2%	6,6%	100,0%
40-54	Sayı	4	5	60	13	4	86
	%	4,7%	5,8%	69,8%	15,1%	4,7%	100,0%
55+	Sayı	2	7	21	6	3	39
	%	5,1%	17,9%	53,8%	15,4%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

Demokratik bir toplum olmanın gereği, birden fazla partinin seçimlere katılabilmesidir. Ancak birden fazla partinin katıldığı, özgür seçimlerin yapıldığı bir ortamda halk iradesinden ve özgür olabilecek bir toplumdan bahsedebiliriz. Ancak böyle bir sistem, bu sistemi özümseyebilmiş bireyler sayesinde işleyebilir ve ayakta kalabilir.

Deneklerin söz konusu demokratik sisteme dair bilinç düzeylerini ve farkındalıklarını ölçmeye yönelik sorulan “sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?” sorusuna %54,7’si “ikiden çok” ve %15,3’ü de “iki” gibi demokratik sistemin içinde kabul edilen bir parti sistemini söylemişlerdir. İki oran birleştirildiğinde, deneklerin %70’inin demokratik bir sistemi tercih ettiklerini düşünebiliriz. Ancak “iki” parti diyenler bir bakıma başkanlık sistemini daha uygun görmüşlerdir. Ancak deneklerin %7,1 gibi önemsiz bir yüzdeliği “bir” parti olsun demiştir.

Söz konusu soruya yaş gruplarının tümünün en yüksek oranda yoğunlaştıkları seçenek “ikiden çok” seçeneğidir. Bunlar içinde en yüksek oran ise “40-54” yaş kategorileri içinde yer alanlara aittir. Söz konusu yaş grubunda yer alanların %69,8’i “ikiden çok” partinin seçime girmesini uygun görmüştür. Bunu %55,8 ile “25-39” yaş grubu izlemektedir. En düşük oran ise %34,8 ile “18-20” yaş grubuna aittir. Bu yaş grubuna ait değerler, seçenekler arasında dağılmıştır. Ayrıca bu yaş grubunda oranın düşük çıkması, yaş itibarıyla siyaset hakkındaki bilgilerinin az olmasına bağlanabilir. Tek parti (%13) ve “iki” parti (%21,7) olmasını tercih edenler içinde en yüksek oran “18-20” yaş grubuna aittir. Ayrıca “bilmiyorum” seçeneğinde en yüksek oran (%43,1) yine gençlerden oluşan “21-24” grubuna

denk gelmektedir. Bu sonuçlar, gençlerin siyasal sistemin niteliği hakkında çok da net olmadıklarını göstermektedir.

Tablo 124 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Yaş		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	8	1	1	8	4	3	16	5	46
	%	17,4%	2,2%	2,2%	17,4%	8,7%	6,5%	34,8%	10,9%	100,0%
21-24	Sayı	4	2	1	2	4	3	19	6	41
	%	9,8%	4,9%	2,4%	4,9%	9,8%	7,3%	46,3%	14,6%	100,0%
25-39	Sayı	19	9	6	20	13	14	74	26	181
	%	10,5%	5,0%	3,3%	11,0%	7,2%	7,7%	40,9%	14,4%	100,0%
40-54	Sayı	9	8	3	8	4	8	32	14	86
	%	10,5%	9,3%	3,5%	9,3%	4,7%	9,3%	37,2%	16,3%	100,0%
55+	Sayı	8	3	0	5	4	4	10	5	39
	%	20,5%	7,7%	,0%	12,8%	10,3%	10,3%	25,6%	12,8%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

Deneklerin siyasal değerlerini öğrenmeye yönelik olarak sorduğumuz “en güvendiğiniz kurum hangisidir?” sorusuna 393 denekten 56’sı yani tüm deneklerin %14,2’si cevap vermekten kaçınmıştır. Bölgenin hassas konumu göz önünde bulundurulduğunda, cevap vermekten kaçınmaları anlayışla karşılanabilir. Ancak her ne kadar ankete katılanların bir kısmı “cevap yok” demişlerse veya gerçek düşüncelerini ortaya koyacak cevaplar yerine “daha güvenli buldukları cevaplar”ı tercih etmişlerse de, görüşülen deneklerin önemli bir kısmı çekinmeden düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bunu verilen cevaplardan çıkarabiliyoruz.

“En güvendiğiniz kurum hangisidir?” sorusuna deneklerin %38,4’ü “devletin hiçbir kurumuna güvenmiyorum” demiştir. Bu meyanda verilen cevaplar, aslında bölgede devlete olan güvenin büyük ölçüde sarsıldığını göstermektedir. Yapılan bire bir görüşmelerde de, denekler devlete yönelik şikayetlerini dile getirmişlerdir. Hem bu anket çalışmasında elde edilen verilerden, hem de yapılan gözlemlerden yola çıkarak, aşiret üyelerinin devlete karşı aidiyet duygusunun zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Deneklerin güvindiklerini söyledikleri “hükümet” (%12,2) ve “parlamento” (%5,9) da yine şu an iktidarda olan partiye ve parti liderine olan güvenlerinin bir yansımasıdır. Yoksa “parlamento” diyenler bir kurum olarak parlamentoya güvindiklerini ima etmiyorlar kanısındayız. Çünkü şu an parlamentoda hakim olan parti, yörede en çok sevilen iki partiden biri olan AKP’dir. Ve aslında “parlamento”dan kasıtları büyük ölçüde AKP’dir.

Halkın, devletin temel kurumlarına olan güvenini “yargı”da görüyoruz. Deneklerin %7,4’ü yargı kurumlarına güvindiklerini söylemişlerdir. Yine devlet ile vatandaş arasındaki

kaynaşmayı gerçekleştirecek ve vatandaşın kendini devletin esaslı birer yurttaşı olarak görmesini sağlayacak temel kurumlardan biri olmayan “Diyanet İşleri Başkanlığı”na olan güven ise %10,9’dur. “Ordu”ya olan güven ise %2,8’dir. Halbuki TESEV’in yaptığı araştırmaya göre 1990 ile 1997 yılları arasında Türkiye’de en güvenilen kurum olarak ordu görülmektedir. Orduya güven 1990’da %91, 1997’de ise %94’tür⁴³. Aynı şekilde Birsan Örs’ün Kasım 2004- Mayıs 2005 tarihleri arasında hazırladığı “Türkiye’de Yaşayan Ermenilerin ’12 Eylül’ Algılaması” adlı çalışmasında, “sizce Türkiye’de en güvenilir kurum hangisidir?” sorusuna ankete katılan Ermenilerin %51,8’i “ordu” demiştir⁴⁴. Görüldüğü gibi bizim çalışmamızda ortaya çıkan oran ile söz konusu çalışmalarda çıkan oranlar arasında çok büyük farklar vardır.

“En güvendiğiniz kurum hangisidir?” Şeklinde sorduğumuz soruda tabloda yer alan seçenekler deneklere sunulmuştur. Ancak bunlardan biri yerine “diğeri” (%8,1) seçeneğini tercih ederek en güvendiği kurumu yazdırmak isteyenler olmuştur. Buna göre “diğeri” değişkeni içinde Sivil Toplum Örgütleri, İnsan Hakları Derneği, GÖÇDER gibi toplumsal muhalefet grupları ile Demokratik Toplum Partisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi parti ve uluslar arası yargı kurumlarını söyleyenler olmuştur. Ancak bu seçenekteki cevapların 1/3’ten fazlası İnsan Hakları Derneği’dir.

“Hükümet”, AKP iktidarını kast ettiklerini düşündüğümüz “parlamento” ve “cevap yok” diyenlerin de bir kısmını - çünkü bu şekilde cevap verenlerin bir kısmı soruyu anlayamayan yaşlı kadın ve erkeklerdir - “hiç biri” değişkeninin içinde kabul edersek, devletin hiç bir kurumuna güvenmediğini söyleyenlerin oranı daha da artacaktır.

“En güvendiğiniz kurum hangisidir?” şeklinde sorduğumuz soruya verilen cevaplar yaş grupları bağlamında değerlendirildiğinde, devletin hiçbir kurumuna güvenmiyorum diyenlerin yoğunlaştığı yaş gruplarının genç ve orta yaşlılar olduğunu görmekteyiz. Daha az yoğunluktaki yaş grupları ise hayatın içine daha yeni atılan “18-20” yaş grubu (%34,5) ile hayatla olan bağları nispeten azalmış olan “55 ve yukarısı” yaş öbeğine dahil olanlar (%25,6)’dır. “Hükümet” diyenlerin %17,4’ü “18-20” ve %20,5’i de “55 ve yukarısı” yaş gruplarına ait olup tüm yaş grupları içinde en yüksek oranı oluşturmaktadırlar. Yine “Diyanet işleri başkanlığı” diyenlerin yoğunlaştığı yaş grubu %17,4 ile “18-20”’dir.

⁴³ Yılmaz Esmer, **Devrim, Evrim, Statüko**, İstanbul, Tesev Yay., 1999, s.42.

⁴⁴ Birsan Örs, “Türkiye’de Yaşayan Ermenilerin ’12 Eylül’ Algılaması”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, İstanbul, İstanbul Üni. SBF Yay. No: 39, Mart 2006, s.9.

Tablo 125 Politikacılara güveniyor musunuz?

Yaş	Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyo- rum	Cevap yok	Toplam
18-20 Sayı	4	7	6	10	14	5	46
%	8,7%	15,2%	13,0%	21,7%	30,4%	10,9%	100,0%
21-24 Sayı	2	4	6	10	15	4	41
%	4,9%	9,8%	14,6%	24,4%	36,6%	9,8%	100,0%
25-39 Sayı	12	22	23	67	50	7	181
%	6,6%	12,2%	12,7%	37,0%	27,6%	3,9%	100,0%
40-54 Sayı	6	8	7	31	25	9	86
%	7,0%	9,3%	8,1%	36,0%	29,1%	10,5%	100,0%
55+ Sayı	1	9	2	15	10	2	39
%	2,6%	23,1%	5,1%	38,5%	25,6%	5,1%	100,0%
Toplam Sayı	25	50	44	133	114	27	393
%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

393 denekten sadece %6,4’ü “kesinlikle güveniyorum” demiş ve %12,7’si de “güveniyorum” demiştir. Buna göre siyasetçilere güvenenlerin oranı %19,1’dir. “Kesinlikle güvenmiyorum” diyenlerin oranı %29 iken, “güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” diyenlerin toplam oranı %62,8 olmaktadır.

“Güveniyorum” ve “kesinlikle güveniyorum” diyenler içinde en yüksek oran yaşlı (%25,7) ve en genç yaş (%23,9) gruplarına aittir. “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” diyenler bütün yaş gruplarında birbirine yakın oranlarda görülmektedir. Nispeten düşük olan “18-20” (%52,1) yaş grubudur.

Tablo 126 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Yaş	Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
18-20 Sayı	4	8	5	14	13	2	46
%	8,7%	17,4%	10,9%	30,4%	28,3%	4,3%	100,0%
21-24 Sayı	4	14	3	9	6	5	41
%	9,8%	34,1%	7,3%	22,0%	14,6%	12,2%	100,0%
25-39 Sayı	25	54	15	49	23	15	181
%	13,8%	29,8%	8,3%	27,1%	12,7%	8,3%	100,0%
40-54 Sayı	8	26	10	19	12	11	86
%	9,3%	30,2%	11,6%	22,1%	14,0%	12,8%	100,0%
55+ Sayı	4	4	4	13	9	5	39
%	10,3%	10,3%	10,3%	33,3%	23,1%	12,8%	100,0%
Toplam Sayı	45	106	37	104	63	38	393
%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

Siyasal katılımın olağan ve olağandışı olmak üzere iki türü vardır. Bir toplumun siyasi katılım biçimlerinden gösteri ve yürüyüş yapmak gibi olağandışı katılım yollarını, ülkede var olan sorunların çözümü için bir yol olarak benimsemesi durumu o toplumun ya

katılımcı kültürü özümsemiğini ya da devlet ile kendisi arasında bir problemin (talepleri iletilmede olağan yolların kısıtlı olması vb.)var olduğunu gösterir.

Çalışmanın denek-seçmenlerini oluşturan aşiret fertlerine “sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?” sorusu sorulmuş ve ankete katılanların %11,5’i “kesinlikle katkıda bulunur” gibi kesin bir yargıda bulunmuştur. “Katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenlerin oranı ise tüm deneklerin 1/3’den fazlasını (%38,5) oluşturmaktadır. Gösteri ve yürüyüşün sorunların çözümüne katkı sağlayacağına yönelik bu inanç - diğer sorulara verilen cevaplar ile birlikte düşünüldüğünde - çalışmaya konu teşkil eden grubun politikleşme düzeyi hakkında bazı bilgiler sunmaktadır.

“Katkıda bulunmaz” ve “kesinlikle katkıda bulunmaz” diyenlerin oranı tüm deneklerin %42,5’dir. Aynı zamanda deneklerin %9,7’si cevap vermekten kaçınanlardan oluşmaktadır.

Gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne “katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenler içinde en düşük oranlar yaşlı ve en genç yaş grubu içinde görülmektedir. En yüksek oranlar ise “21-24” (%44) ve “25-39” (%43,6) yaş grupları içinde görülmektedir.

3.2.6.1.2. Cinsiyet ve Siyasal Değer

Tablo 127 Hükümet’ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Cinsiyet		Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	İfade ve düşünce özgürlüğü	egitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	17	28	57	18	17	9	11	13	170
	%	10,0%	16,5%	33,5%	10,6%	10,0%	5,3%	6,5%	7,6%	100,0%
Erkek	Sayı	29	40	89	14	11	13	24	3	223
	%	13,0%	17,9%	39,9%	6,3%	4,9%	5,8%	10,8%	1,3%	100,0%
Toplam	Sayı	46	68	146	32	28	22	35	16	393
	%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

Hem “kadın”larda (33,5) hem de “erkek”lerde (%39,9) deneklerin yoğunlaştığı seçenek “ifade ve düşünce özgürlüğü”dür. “Ekonomik” meselelerin çözümü konusunda her iki cinsiyet eşit orandadır. “egitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler”in çözümü konusunda “kadın”lar (%10,6), “erkek”lerden (%6,3) daha duyarlı görülmektedir. Aynı zamanda kadın”ların (%10), “erkek”lerden (%4,9) daha dinsel muhafazakar bir eğilim taşıdıkları, “din ve vicdan hürriyeti” seçeneğine verdikleri cevaptan anlaşılmaktadır.

Tablo 128 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Cinsiyet		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	78	52	10	12	4	10	166
	%	47,0%	31,3%	6,0%	7,2%	2,4%	6,0%	100,0%
Erkek	Sayı	146	52	7	8	3	7	223
	%	65,5%	23,3%	3,1%	3,6%	1,3%	3,1%	100,0%
Toplam	Sayı	224	104	17	20	7	17	389
	%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini istiyor musunuz?” sorusuna “kadın”ların %78,3’ü “erkek”lerin de %88,8’i “istiyorum” ve “kesinlikle istiyorum” demiştir. “Erkek”ler “kadın”lardan daha fazla istekli oldukları gibi, daha büyük kararlılığı ifade eden “kesinlikle istiyorum” seçeneğinde de erkeklerin oranı (%65,5) kadınların oranından (%47) daha yüksektir. Ancak bu oranlar bile kadınların da Türkiye’nin Avrupa Birliğine girmesi konusunda ciddi bir istek içinde olduklarını göstermektedir.

Tablo 129 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Cinsiyet		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşmek	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
Kadın	Sayı	53	44	10	10	15	132
	%	40,2%	33,3%	7,6%	7,6%	11,4%	100,0%
Erkek	Sayı	106	44	23	19	6	198
	%	53,5%	22,2%	11,6%	9,6%	3,0%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Cinsiyet açısından hem kadınların (%40,2) hem de erkeklerin (%53,5) yoğunlaştığı seçenek “ifade ve düşünce özgürlüğü”dür. Aynı zamanda “kadın”ların %33,3’ü ve “erkek”lerin de %22,2’si “ekonomi” düzeleceği için Avrupa Birliği’ni istediklerini söylemişlerdir. Yine ekonomik kaygılarla, “erkek”lerin %9,6’sı ve “kadın”ların da %7,6’sı “İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitmek” için istediklerini beyan etmişlerdir. “Daha çok modernleşmek” için diyenlerin %11,6 “erkek”, %7,6 ise “kadın”dır.

Tablo 130 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?

Cinsiyet		Ahlakımız bozulur	Hristiyanlaşırız	Aşiret örf -adetleri zarar görür	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	4	6	0	4	2	16
	%	25,0%	37,5%	,0%	25,0%	12,5%	100,0%
Erkek	Sayı	2	6	2	2	0	12
	%	16,7%	50,0%	16,7%	16,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	6	12	2	6	2	28
	%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bütün deneklerden sadece 28 tanesi Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine karşı olduklarını söylemişlerdir. Bu 28 kişiden 16'sı "kadın"dır. "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine karşıyım" diyenlerden hem "erkek"ler (%50) hem de "kadın"lar (%37,5) en çok "Hıristiyanlaşırız" diye Avrupa Birliği'ne girilmesine karşı olduklarını söylemişlerdir. "Kadın"ların %25'i "ahlakımız bozulur", %25'i de "diğeri" seçeneğinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca "erkek"lerin %16,7'si "ahlakımız bozulur", %16,7'si "diğeri" ve %16,7'si de "aşiret örf-adetleri zarar görür" diye Avrupa Birliği'ne karşı olduklarını beyan etmişlerdir. Ancak "kadın"lardan hiç biri "aşiret örf-adetleri zarar görür" gerekçesi ile Avrupa Birliği'ne karşı olduklarını söylememiştir.

Tablo 131 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Cinsiyet		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	20	29	53	50	18	170
	%	11,8%	17,1%	31,2%	29,4%	10,6%	100,0%
Erkek	Sayı	8	31	162	12	10	223
	%	3,6%	13,9%	72,6%	5,4%	4,5%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

Soruya kadınların sadece %31,2'si "ikiden çok" demişken, "ikiden çok" parti seçime girmelidir diyen "erkek"lerin oranı (%72,6)'dır. Yani "kadın"ların iki katından fazladır. Ayrıca kadınların %17,1'i ve erkeklerin de %13,9'u "iki partili" siyasal sistemi benimsediklerini söylemişlerdir. Yine "erkek"lerin sadece %3,6'sı tek partili siyasal hayatı benimsiyorken, bu oran kadınlarda %11,8'dir. Yapılan bir çok çalışmada kadınların erkeklerden daha muhafazakar bir tutum takındıkları ortaya çıkmıştır⁴⁵. Cinsiyet açısından var olan tutum farklılığı bizim çalışmamızda da kendini göstermektedir. Ayrıca, kadınların önemli bir kısmı (%29,4) bu soruya "bilmiyorum" cevabını vermiştir. Erkekler içinde "bilmiyorum" diyenlerin oranı ise %5,4'tür.

Tablo 132 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Cinsiyet		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	26	4	3	28	10	17	52	30	170
	%	15,3%	2,4%	1,8%	16,5%	5,9%	10,0%	30,6%	17,6%	100,0%
Erkek	Sayı	22	19	8	15	19	15	99	26	223
	%	9,9%	8,5%	3,6%	6,7%	8,5%	6,7%	44,4%	11,7%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

⁴⁵ Bu konuda geniş bilgi için çalışmanın Birinci Bölümü'nde "Siyasal katılıma Etki Eden Faktörler" kısmındaki "cinsiyet" alt başlığına bakılabilir.

Cinsiyetler arası siyasal kültür farklılığı, diğer sorularda olduğu gibi, burada da kendini göstermektedir. Tablodan da görüldüğü gibi devletin hiçbir kurumuna güvenmiyorum diyen toplam deneğin (%38,4) %44,4’ü “erkek”tir, %30,6’sı da “Kadın”dır. “Hükümet” (%15,3), “Diyanet İşleri Başkanlığı” (%16,5), “yargı” (%10) ve “cevap yok” (%17,6) seçeneklerinde en yüksek oran “kadın”lara ait görülmektedir.

Tablo 133 Politikacılara güveniyor musunuz?

Cinsiyet		Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	9	23	19	63	40	16	170
	%	5,3%	13,5%	11,2%	37,1%	23,5%	9,4%	100,0%
Erkek	Sayı	16	27	25	70	74	11	223
	%	7,2%	12,1%	11,2%	31,4%	33,2%	4,9%	100,0%
Toplam	Sayı	25	50	44	133	114	27	393
	%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

Deneklerin devletin kurumlarına karşı olan güvensizlikleri bu soruya verilen cevaplarda da kendini göstermektedir. “Erkek”lerin %33,2’si politikacılara “kesinlikle güvenmiyorum” demişken, “kadın”ların %23,5’i bu yönde görüş beyan etmiştir. “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” birlikte düşünüldüğünde politikacılara güvensizliğini ifade eden “erkek”lerin oranı %64,6, “kadın”ların oranı da %60,6’dır. Politikacılara güvendiklerini ifade eden “erkek”lerin oranı %19,3, “kadın”ların ise %18,8’dir. Hem “kadın”ların hem de “erkek”lerin %11,2’si “kararsızım” demiştir.

Tablo 134 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Cinsiyet		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	11	35	13	53	41	17	170
	%	6,5%	20,6%	7,6%	31,2%	24,1%	10,0%	100,0%
Erkek	Sayı	34	71	24	51	22	21	223
	%	15,2%	31,8%	10,8%	22,9%	9,9%	9,4%	100,0%
Toplam	Sayı	45	106	37	104	63	38	393
	%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

“Gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu? sorusuna “erkek” deneklerin %15,2’si, “kadın” deneklerin de %6,5’i “kesinlikle katkıda bulunur” demiştir. Erkeklerin kadınlardan daha kararlı oldukları görülmektedir. “Katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenlerde “erkek”lerin oranı %47, “kadın”ların oranı ise

%27,1'dir. “Katkıda bulunmaz” ve “kesinlikle katkıda bulunmaz” diyenlerin oranı “kadın”larda %55,3, “erkek”lerde ise %32,8'dir.

3.2.6.2. Sosyo-Ekonomik Statü ve Siyasal Değer

3.2.6.2.1. Eğitim ve Siyasal Değer

Tablo 135 Hükümet’ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Eğitim durumu		Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	İfade ve düşünce özgürlüğü	eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	8	14	19	5	8	1	6	7	68
	%	11,8%	20,6%	27,9%	7,4%	11,8%	1,5%	8,8%	10,3%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	3	11	2	1	0	5	2	26
	%	7,7%	11,5%	42,3%	7,7%	3,8%	,0%	19,2%	7,7%	100,0%
İlkokul	Sayı	16	18	46	12	7	14	9	6	128
	%	12,5%	14,1%	35,9%	9,4%	5,5%	10,9%	7,0%	4,7%	100,0%
Ortaokul	Sayı	3	8	18	3	7	2	6	0	47
	%	6,4%	17,0%	38,3%	6,4%	14,9%	4,3%	12,8%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	11	10	30	9	4	3	5	0	72
	%	15,3%	13,9%	41,7%	12,5%	5,6%	4,2%	6,9%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	4	14	19	1	1	2	4	1	46
	%	8,7%	30,4%	41,3%	2,2%	2,2%	4,3%	8,7%	2,2%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	2	1	3	0	0	0	0	0	6
	%	33,3%	16,7%	50,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	46	68	146	32	28	22	35	16	393
	%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

Eğitim düzeyi yükseldikçe “ifade ve düşünce özgürlüğü” diyenlerin oranı da artmaktadır. Örneğin “okur-yazar değil” olanların %27,9’u düşünce özgürlüğüne vurgu yaparken, söz konusu seçeneğe vurgu yapan “lisans üstü” olanların oranı %50’dir. “Ülkenin birlik ve bütünlüğü” seçeneğinde en yüksek oran “lisans üstü” olanlardan (%33,3) sonra “lise” mezunlarına (%15,3) aittir. “Ekonomi” seçeneğinde “üniversite” (%30,4), “eğitim ve sosyal hizmetler” seçeneğinde “lise” (%12,5), “din ve vicdan hürriyeti” seçeneğinde “ortaokul” (%14,9), “çiftçilerin sorunları” seçeneğinde “ilkokul” (%10,9) ve “diğeri” seçeneğinde de “okur-yazar” (%19,2) en yüksek orana sahiptir.

Tablo 136 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Eğitim durumu		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	30	17	4	5	1	7	64
	%	46,9%	26,6%	6,3%	7,8%	1,6%	10,9%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	13	6	1	4	1	1	26
	%	50,0%	23,1%	3,8%	15,4%	3,8%	3,8%	100,0%
İlkokul	Sayı	77	34	6	5	2	4	128
	%	60,2%	26,6%	4,7%	3,9%	1,6%	3,1%	100,0%
Ortaokul	Sayı	28	9	3	3	2	2	47
	%	59,6%	19,1%	6,4%	6,4%	4,3%	4,3%	100,0%
Lise	Sayı	44	22	2	2	1	1	72
	%	61,1%	30,6%	2,8%	2,8%	1,4%	1,4%	100,0%
Üniversite	Sayı	26	16	1	1	0	2	46
	%	56,5%	34,8%	2,2%	2,2%	,0%	4,3%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	6	0	0	0	0	0	6
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	224	104	17	20	7	17	389
	%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

Bütün eğitim düzeyindeki denekler yüzde elliye yakın ve yüzde ellinin üzerinde “kesinlikle istiyorum” demiştir. “İstiyorum” ve “Kesinlikle istiyorum” diyenlerde “okur-yazar değil” olanların %73,5’ü Avrupa Birliği’nden yana iken, eğitim düzeyi yükseldikçe oran artmakta ve “lisans üstü” eğitim düzeyine gelindiğinde bu oran %100’e ulaşmaktadır. Ancak “okur-yazar değil” olanların büyük ölçüde cinsiyet değişkeni ile örtüştüğünü söylemek gerekmektedir. Çünkü “okur-yazar değil” olanların ekseriyeti “kadın”lardır.

Tablo 137 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Eğitim durumu		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşmek	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	12	25	1	4	6	48
	%	25,0%	52,1%	2,1%	8,3%	12,5%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	9	5	1	2	3	20
	%	45,0%	25,0%	5,0%	10,0%	15,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	49	29	13	15	5	111
	%	44,1%	26,1%	11,7%	13,5%	4,5%	100,0%
Ortaokul	Sayı	21	7	3	2	4	37
	%	56,8%	18,9%	8,1%	5,4%	10,8%	100,0%
Lise	Sayı	41	11	6	5	3	66
	%	62,1%	16,7%	9,1%	7,6%	4,5%	100,0%
Üniversite	Sayı	24	10	7	1	0	42
	%	57,1%	23,8%	16,7%	2,4%	,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	3	1	2	0	0	6
	%	50,0%	16,7%	33,3%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

“Okur-yazar değil” seçeneği dışında bütün seçeneklerde denekler “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde yoğunlaşmışlardır. “Daha çok modernleşmek” için diyen denekler en yüksek orana “lisans üstü” değişkeninde (%33,3) ulaşmıştır. “İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme” seçeneğinde en çok %13,5’lik oranla “ilkokul” mezunları yer almaktadır. “Ekonomi” ve “işçi olarak Avrupa ülkelerine gitme” seçeneklerinin seçeneklerinin ekonomik kaygıları ifade ettiğini düşünürsek, bu çerçevede eğitim düzeyi yükseldikçe deneklerin düşünce özgürlüğüne, eğitim düzeyi düştükçe de ekonomik sorunlara vurgu yaptıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 138 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istemiyorsunuz?

Eğitim durumu		Ahlakımız bozulur	Hristiyanlaşırız	Aşiret örf - adetleri zarar	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	3	2	0	1	1	7
	%	42,9%	28,6%	,0%	14,3%	14,3%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	1	2	1	0	1	5
	%	20,0%	40,0%	20,0%	,0%	20,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	1	3	0	2	0	6
	%	16,7%	50,0%	,0%	33,3%	,0%	100,0%
Ortaokul	Sayı	0	4	0	1	0	5
	%	,0%	80,0%	,0%	20,0%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	1	1	1	1	0	4
	%	25,0%	25,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	6	12	2	6	2	28
	%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

Bütün denekler içinde 46 kişi olan üniversite mezunu ya da üniversite öğrencisi olanlardan sadece 1 kişi Avrupa Birliği'ne karşı olduğunu söylemiştir. Diğer seçeneklerde denekler daha ziyade “Hristiyanlaşırız” seçeneğinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 139 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Eğitim durumu		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	3	11	22	23	9	68
	%	4,4%	16,2%	32,4%	33,8%	13,2%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	6	2	12	6	0	26
	%	23,1%	7,7%	46,2%	23,1%	,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	12	25	58	23	10	128
	%	9,4%	19,5%	45,3%	18,0%	7,8%	100,0%
Ortaokul	Sayı	1	7	33	3	3	47
	%	2,1%	14,9%	70,2%	6,4%	6,4%	100,0%
Lise	Sayı	6	12	47	3	4	72
	%	8,3%	16,7%	65,3%	4,2%	5,6%	100,0%
Üniversite	Sayı	0	3	37	4	2	46
	%	,0%	6,5%	80,4%	8,7%	4,3%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	0	0	6	0	0	6
	%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

Eğitim durumu ile “sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?” sorusuna verilen cevaplar arasında doğru bir orantı vardır. “ikiden çok” diyen deneklerin %32,4’ü “okur-yazar” değilim demıştır. Bu oran eğitim düzeyi yükseldikçe artmakta ve “lisans üstü” bağımsız değişkeninde %100’e ulaşmaktadır. Ancak sadece “iki” parti seçime girmelidir diyenler ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki bulunmamakta, oranlar eğitim düzeyini gösteren değişkenler arasında değişmektedir.

Tablo 140 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Eğitim durumu		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	8	1	2	13	2	8	19	15	68
	%	11,8%	1,5%	2,9%	19,1%	2,9%	11,8%	27,9%	22,1%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	3	0	3	1	3	9	5	26
	%	7,7%	11,5%	,0%	11,5%	3,8%	11,5%	34,6%	19,2%	100,0%
İlkokul	Sayı	18	8	4	22	8	12	40	16	128
	%	14,1%	6,3%	3,1%	17,2%	6,3%	9,4%	31,3%	12,5%	100,0%
Ortaokul	Sayı	5	5	3	3	6	4	19	2	47
	%	10,6%	10,6%	6,4%	6,4%	12,8%	8,5%	40,4%	4,3%	100,0%
Lise	Sayı	12	3	2	2	8	5	33	7	72
	%	16,7%	4,2%	2,8%	2,8%	11,1%	6,9%	45,8%	9,7%	100,0%
Üniversite	Sayı	2	3	0	0	3	0	28	10	46
	%	4,3%	6,5%	,0%	,0%	6,5%	,0%	60,9%	21,7%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	1	0	0	0	1	0	3	1	6
	%	16,7%	,0%	,0%	,0%	16,7%	,0%	50,0%	16,7%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

“Hiçbir” seçeneği dışında deneklerin önemli derecede yoğunlaştıkları bir seçenek (kurum) yoktur. Sadece “Diyanet İşleri Başkanlığı” seçeneğinde en yüksek oran (%19,1) “okur-yazar değil” olanlarda iken, eğitim düzeyi yükseldikçe oran azalmakta ve “üniversite” mezunu ya da öğrencilerine gelindiğinde %0 olmaktadır. Bunun tam tersi biçimde, “yargı” seçeneği “okur-yazar değil” değişkeninde en düşük orana (%2,9) sahipken, eğitim düzeyi yükseldikçe “yargı”ya güveniyorum diyenlerin oranı artmakta ve “lisans üstü” mezunu ya da öğrencilerinde en yüksek orana (16,7) ulaşmaktadır.

“Okur-yazar değil” grubundan eğitim düzeyi daha yüksek gruplara doğru “devletin hiçbir kurumuna güvenmiyorum” diyenlerin oranı düzenli olarak artmaktadır.

Tablo 141 Politikacılara güveniyor musunuz?

Eğitim durumu		Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	4	8	5	26	17	8	68
	%	5,9%	11,8%	7,4%	38,2%	25,0%	11,8%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	0	5	0	12	9	0	26
	%	,0%	19,2%	,0%	46,2%	34,6%	,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	9	20	14	40	38	7	128
	%	7,0%	15,6%	10,9%	31,3%	29,7%	5,5%	100,0%
Ortaokul	Sayı	5	6	5	11	20	0	47
	%	10,6%	12,8%	10,6%	23,4%	42,6%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	4	7	13	18	20	10	72
	%	5,6%	9,7%	18,1%	25,0%	27,8%	13,9%	100,0%
Üniversite	Sayı	2	4	7	22	9	2	46
	%	4,3%	8,7%	15,2%	47,8%	19,6%	4,3%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	1	0	0	4	1	0	6
	%	16,7%	,0%	,0%	66,7%	16,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	25	50	44	133	114	27	393
	%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

“Politikacılara güven” konusunda deneklerin verdikleri cevaplar ile eğitim durumları karşılaştırıldığında, eğitim durumunun diğer sorularda en düşük eğitimliden en yüksek eğitime doğru ortaya koyduğu düzenli durumun bu soruda görülmediği anlaşılmaktadır. Politikacılara “kesinlikle güvenmiyorum” diyenler içinde en yüksek oran (%42,6) “ortaokul” mezunlarına aittir. “Lisans üstü” olanlar ise en düşük orana (%16,7) sahiptir. “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” diyenler, en yüksek oranda “lisans üstü” (%83,4) ve “okur-yazar”larda (%80,8) yoğunlaşmaktadır.

Tablo 142 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Eğitim durumu		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	2	6	6	24	16	14	68
	%	2,9%	8,8%	8,8%	35,3%	23,5%	20,6%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	7	3	8	4	2	26
	%	7,7%	26,9%	11,5%	30,8%	15,4%	7,7%	100,0%
İlkokul	Sayı	8	43	13	34	20	10	128
	%	6,3%	33,6%	10,2%	26,6%	15,6%	7,8%	100,0%
Ortaokul	Sayı	11	10	6	12	7	1	47
	%	23,4%	21,3%	12,8%	25,5%	14,9%	2,1%	100,0%
Lise	Sayı	16	13	8	21	10	4	72
	%	22,2%	18,1%	11,1%	29,2%	13,9%	5,6%	100,0%
Üniversite	Sayı	4	26	1	5	4	6	46
	%	8,7%	56,5%	2,2%	10,9%	8,7%	13,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	2	1	0	0	2	1	6
	%	33,3%	16,7%	,0%	,0%	33,3%	16,7%	100,0%
Toplam	Sayı	45	106	37	104	63	38	393
	%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

Hem “kesinlikle katkıda bulunur” hem de “katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” ayrı ayrı düşünüldüğünde, okuma yazması olmayanlardan daha yüksek eğitim düzeyine doğru gösteri ve yürüyüş yapmanın sorunun çözümüne katkıda bulunacağına olan inanç artmaktadır. “Katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenler açısından bakıldığında, oranlar “okur-yazar değil” diyenlerde %11,7, “okur yazar”larda %34,6, “ilkokul”larda %39,9, “ortaokul”larda %44,7, “lise”lilerde %40,3, “üniversite”lilerde %65,2 ve “lisans üstü”lerde %50’dir. Görüldüğü gibi eğitim düzeyi ile “gösteri ve yürüyüş yapmanın sorunların çözümüne katkıda bulunacağı” yönündeki inanç arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bu tutumu izah edecek özel bir durum olarak bölgedeki etnik sorun düşünülebilir.

3.2.6.2.2. Meslek ve Siyasal Değer

Tablo 143 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Meslek		Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	Düşünce özgürlüğü	eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	11	9	15	2	2	6	7	0	52
	%	21,2%	17,3%	28,8%	3,8%	3,8%	11,5%	13,5%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	10	20	31	7	12	4	7	8	99
	%	10,1%	20,2%	31,3%	7,1%	12,1%	4,0%	7,1%	8,1%	100,0%
Memur	Sayı	5	2	17	1	0	1	0	1	27
	%	18,5%	7,4%	63,0%	3,7%	,0%	3,7%	,0%	3,7%	100,0%
İşçi	Sayı	1	5	6	1	0	0	2	0	15
	%	6,7%	33,3%	40,0%	6,7%	,0%	,0%	13,3%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	1	3	8	7	2	1	2	0	24
	%	4,2%	12,5%	33,3%	29,2%	8,3%	4,2%	8,3%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	10	10	31	10	7	6	7	6	87
	%	11,5%	11,5%	35,6%	11,5%	8,0%	6,9%	8,0%	6,9%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	3	7	26	4	3	3	5	1	52
	%	5,8%	13,5%	50,0%	7,7%	5,8%	5,8%	9,6%	1,9%	100,0%
Eğitimci	Sayı	1	8	4	0	0	0	3	0	16
	%	6,3%	50,0%	25,0%	,0%	,0%	,0%	18,8%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	4	4	8	0	2	1	2	0	21
	%	19,0%	19,0%	38,1%	,0%	9,5%	4,8%	9,5%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	46	68	146	32	28	22	35	16	393
	%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

Bütün mesleklerde oranlar “düşünce özgürlüğü” seçeneğinde yoğunlaşırken, sadece “eğitimci” olduğunu söyleyenler “ekonomi” seçeneğinde yoğunlaşmakta (%50)’dir. “Düşünce özgürlüğü”nde yoğunlaşan meslekler içerisinde en yüksek oranı %63 ile “memur”lar oluşturmaktadır. En düşüğü de %28,8 ile “çiftçi”lerdir.

İşsizlerin “ekonomi” seçeneği yerine, “çiftçi”lerin de “çiftçilerin sorunları” yerine “düşünce özgürlüğü” seçeneğinde yoğunlaşmaları, bölge insanının özgürlükler konusunda ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Kaldı ki çiftçilerin ekonomik koşulları hiç de iyi değildir. Herkes ağız birliği etmişçesine devletin “çiftçiliği öldürdüğünü” söylemektedirler. Bölgede yetişen buğday, arpa, mercimek, mısır ve pamuk gibi ürünlerin fiyatı, çiftçileri memnun etme düzeyinden çok uzaktır.

“Ülkenin birlik ve bütünlüğü” seçeneği “çiftçi”lerde (%21,2), “ekonomi” seçeneği “eğitimci”lerde (%50), “eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler” “öğrenci”lerde (%29,2), “din ve vicdan hürriyeti” “ev hanımı” olanlarda (%12,1), “çiftçilerin sorunları” da “çiftçi”lerde (%11,5) en yüksek orana sahiptir.

Tablo 144 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Meslek		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	31	15	2	2	0	2	52
	%	59,6%	28,8%	3,8%	3,8%	,0%	3,8%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	40	31	5	8	2	9	95
	%	42,1%	32,6%	5,3%	8,4%	2,1%	9,5%	100,0%
Memur	Sayı	17	8	0	0	0	2	27
	%	63,0%	29,6%	,0%	,0%	,0%	7,4%	100,0%
İşçi	Sayı	10	5	0	0	0	0	15
	%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	14	7	0	1	2	0	24
	%	58,3%	29,2%	,0%	4,2%	8,3%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	45	27	6	6	2	1	87
	%	51,7%	31,0%	6,9%	6,9%	2,3%	1,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	41	5	2	1	1	2	52
	%	78,8%	9,6%	3,8%	1,9%	1,9%	3,8%	100,0%
Eğitimci	Sayı	11	3	1	1	0	0	16
	%	68,8%	18,8%	6,3%	6,3%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	15	3	1	1	0	1	21
	%	71,4%	14,3%	4,8%	4,8%	,0%	4,8%	100,0%
Toplam	Sayı	224	104	17	20	7	17	389
	%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

“Kesinlikle istiyorum” diyenler içinde en yüksek oran %78,8 ile “serbest meslek” ve %71,4 ile “diğeri” değişkeni içinde yer almaktadır. “istiyorum” ve “kesinlikle istiyorum” diyenlerde “işçi” %100, “memur” da %92,6 ile en yüksek orana sahipken, “ev hanımı” %74,7 ile en düşük orana sahiptir.

Tablo 145 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Meslek		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşmek	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
Çiftçi	Sayı	21	14	5	4	2	46
	%	45,7%	30,4%	10,9%	8,7%	4,3%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	31	24	3	6	9	73
	%	42,5%	32,9%	4,1%	8,2%	12,3%	100,0%
Memur	Sayı	20	2	3	0	0	25
	%	80,0%	8,0%	12,0%	,0%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	7	3	3	2	0	15
	%	46,7%	20,0%	20,0%	13,3%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	10	6	3	2	0	21
	%	47,6%	28,6%	14,3%	9,5%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	26	22	9	8	7	72
	%	36,1%	30,6%	12,5%	11,1%	9,7%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	27	8	3	5	3	46
	%	58,7%	17,4%	6,5%	10,9%	6,5%	100,0%
Eğitimci	Sayı	7	6	1	0	0	14
	%	50,0%	42,9%	7,1%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	10	3	3	2	0	18
	%	55,6%	16,7%	16,7%	11,1%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Bütün meslek değişkenlerinde deneklerin en fazla yoğunlaştığı seçenek “ifade ve düşünce özgürlüğü”dür. “İfade ve düşünce özgürlüğü” içinde en yüksek yoğunluğa sahip değişken “memur” (%80) iken, en düşük yoğunluk ise “işsiz”lere (%36,1) ait görülmektedir. Ancak “işsiz” değişkeninde yer alanların yarısından fazlasının kadın olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca “işçi” ve “çiftçi”ler eşit düzeyde söz konusu değişkeni tercih etmişlerdir. Diğer meslek gruplarına göre “ekonomi”ye daha çok önem verenler “eğitimci” olduğunu söyleyenler (%42,9)’dir. “Ekonomi” ve “Avrupa ülkelerine işçi olarak gitme” seçenekleri birlikte düşünüldüğünde ekonomik kaygıları dile getirenler en yüksek yoğunlukta “eğitimci” (%42,9), “işsiz” (%41,7) ve “ev hanımı” (%41,1) meslek gruplarında toplanmaktadır.

Tüm meslek gruplarının bütün seçenekler içinde en yüksek yoğunlukta “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde toplanıyor olmaları - deneklerin ekonomik durumları göz önünde bulundurulduğunda - bölgede ekonomik sıkıntılardan daha çok önemsenen bir sorunun olduğunu göstermektedir.

Tablo 146 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?

Meslek		Ahlakımız bozulur	Hıristiyanlaşırız	Aşiret örf -adeti zarar görür	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	1	1	0	0	0	2
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	3	4	0	1	2	10
	%	30,0%	40,0%	,0%	10,0%	20,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	2	0	1	1	0	4
	%	50,0%	,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	0	5	0	3	0	8
	%	,0%	62,5%	,0%	37,5%	,0%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	0	2	0	0	0	2
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	0	1	0	0	1
	%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	6	12	2	6	2	28
	%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

En büyük kaygının “Hıristiyanlaşma” korkusu olduğu görülmektedir. Bu oranlar mesleklere göre şöyledir: “Serbest meslek” (%100), “işsiz” (%62,5), “çiftçi” (%50) ve “ev hanımı” (%40). Ayrıca “işçi”lerden ve “öğrenci”lerden Avrupa Birliği’ne karşı olan kimse yoktur.

Tablo 147 Sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Meslek		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	2	9	36	4	1	52
	%	3,8%	17,3%	69,2%	7,7%	1,9%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	9	17	28	31	14	99
	%	9,1%	17,2%	28,3%	31,3%	14,1%	100,0%
Memur	Sayı	0	1	25	0	1	27
	%	,0%	3,7%	92,6%	,0%	3,7%	100,0%
İşçi	Sayı	1	1	11	1	1	15
	%	6,7%	6,7%	73,3%	6,7%	6,7%	100,0%
Öğrenci	Sayı	3	4	13	1	3	24
	%	12,5%	16,7%	54,2%	4,2%	12,5%	100,0%
İşsiz	Sayı	12	15	37	19	4	87
	%	13,8%	17,2%	42,5%	21,8%	4,6%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	0	11	35	3	3	52
	%	,0%	21,2%	67,3%	5,8%	5,8%	100,0%
Eğitimci	Sayı	0	1	13	2	0	16
	%	,0%	6,3%	81,3%	12,5%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	1	17	1	1	21
	%	4,8%	4,8%	81,0%	4,8%	4,8%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

“Ev hanımı” dışında (en yüksek oran ile (%31,3) “bilmiyorum” demiştir.) bütün meslek grupları en yüksek yoğunlukta “İkiden çok” siyasal parti seçime girmelidir, seçeneğinde toplanmıştır. “İkiden çok” diyenlerin tümü [“ev hanımı” (%28,3) ve yine ½’den fazlası kadınlardan oluşan “işsiz”ler (%42,5) dışında] %60 ve yukarısında oranlara sahiptir. En yüksek oranlar ise “memur” (%92,6) ve “eğitimci”lere (%81,3) aittir.

Tablo 148 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Meslek		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	6	8	0	9	3	3	17	6	52
	%	11,5%	15,4%	,0%	17,3%	5,8%	5,8%	32,7%	11,5%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	16	3	1	13	4	12	29	21	99
	%	16,2%	3,0%	1,0%	13,1%	4,0%	12,1%	29,3%	21,2%	100,0%
Memur	Sayı	4	2	0	0	1	0	14	6	27
	%	14,8%	7,4%	,0%	,0%	3,7%	,0%	51,9%	22,2%	100,0%
İşçi	Sayı	1	2	1	1	0	0	8	2	15
	%	6,7%	13,3%	6,7%	6,7%	,0%	,0%	53,3%	13,3%	100,0%
Öğrenci	Sayı	5	1	0	1	3	2	10	2	24
	%	20,8%	4,2%	,0%	4,2%	12,5%	8,3%	41,7%	8,3%	100,0%
İşsiz	Sayı	8	3	6	16	5	9	31	9	87
	%	9,2%	3,4%	6,9%	18,4%	5,7%	10,3%	35,6%	10,3%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	2	1	3	3	6	6	26	5	52
	%	3,8%	1,9%	5,8%	5,8%	11,5%	11,5%	50,0%	9,6%	100,0%
Eğitimci	Sayı	1	0	0	0	2	0	10	3	16
	%	6,3%	,0%	,0%	,0%	12,5%	,0%	62,5%	18,8%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	3	0	0	5	0	6	2	21
	%	23,8%	14,3%	,0%	,0%	23,8%	,0%	28,6%	9,5%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

Cevapların meslek gruplarına dağılımına bakıldığında, bütün seçenekler içinde meslek gruplarının en çok yoğunlaştıkları seçeneğin devletin hiçbir kurumuna güvenmemeyi ifade eden “hiç biri” seçeneği olduğunu görmekteyiz. Bütün deneklerin %38,2’si “hiç biri” demiştir. Meslek gruplarından “hiç biri” seçeneği içinde en yüksek orana sahip olan meslek “eğitimci”ler (%62,5)dir. “Diğeri” (%28,6) ve “ev hanımı” (%29,3) dışında en düşük orana sahip olan meslek ise “çiftçi”ler (%32,7)’dir.

Geri kalan oranlar ise diğer seçenekler (hükümet, parlamento, ordu, yargı, diğeri, cevap yok) arasında dağılmaktadır.

Yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olan “memur”ların %22,2’si ve “eğitimci”lerin %18,8’inin soruya cevap vermemiş olması dikkat çekicidir. Bunların devlet kurumunda çalışmalarından dolayı bu soruya cevap vermekten kaçındıkları düşünülebilir.

Tablo 149 Politikacılara güveniyor musunuz?

Meslek		Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	0	9	6	23	11	3	52
	%	,0%	17,3%	11,5%	44,2%	21,2%	5,8%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	8	14	7	33	26	11	99
	%	8,1%	14,1%	7,1%	33,3%	26,3%	11,1%	100,0%
Memur	Sayı	0	2	2	16	5	2	27
	%	,0%	7,4%	7,4%	59,3%	18,5%	7,4%	100,0%
İşçi	Sayı	2	1	4	3	4	1	15
	%	13,3%	6,7%	26,7%	20,0%	26,7%	6,7%	100,0%
Öğrenci	Sayı	3	1	8	3	8	1	24
	%	12,5%	4,2%	33,3%	12,5%	33,3%	4,2%	100,0%
İşsiz	Sayı	2	11	12	31	27	4	87
	%	2,3%	12,6%	13,8%	35,6%	31,0%	4,6%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	7	5	2	12	24	2	52
	%	13,5%	9,6%	3,8%	23,1%	46,2%	3,8%	100,0%
Eğitimci	Sayı	1	1	3	6	4	1	16
	%	6,3%	6,3%	18,8%	37,5%	25,0%	6,3%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	6	0	6	5	2	21
	%	9,5%	28,6%	,0%	28,6%	23,8%	9,5%	100,0%
Toplam	Sayı	25	50	44	133	114	27	393
	%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

“Politikacılara güveniyor musunuz?”a “serbest meslek” mensupları en yüksek oranla (%46,2) “kesinlikle güvenmiyorum” demiştir. “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” birlikte ele alındığında politikacılara en yüksek oranda “memur” (%77,8) ve “serbest meslek” (%69,3) sahiplerinin güvenmedikleri görülür. En düşük oran olan “işçi”ler (%46,7) ve “öğrenciler” (%45,8) dışında, güvensizlik oranı bütün mesleklerde ½’nin üstündedir.

“Kararsızım” diyenler içinde ise en yüksek oranlara denk gelenler “öğrenci” (%33,3) ve “işçi”ler (%26,7)’dir.

Tablo 150 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Meslek		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	6	15	4	17	5	5	52
	%	11,5%	28,8%	7,7%	32,7%	9,6%	9,6%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	5	18	9	30	23	14	99
	%	5,1%	18,2%	9,1%	30,3%	23,2%	14,1%	100,0%
Memur	Sayı	3	15	1	4	1	3	27
	%	11,1%	55,6%	3,7%	14,8%	3,7%	11,1%	100,0%
İşçi	Sayı	1	5	2	4	1	2	15
	%	6,7%	33,3%	13,3%	26,7%	6,7%	13,3%	100,0%
Öğrenci	Sayı	3	4	0	6	11	0	24
	%	12,5%	16,7%	,0%	25,0%	45,8%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	9	19	11	28	14	6	87
	%	10,3%	21,8%	12,6%	32,2%	16,1%	6,9%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	10	16	8	8	3	7	52
	%	19,2%	30,8%	15,4%	15,4%	5,8%	13,5%	100,0%
Eğitimci	Sayı	4	8	0	0	3	1	16
	%	25,0%	50,0%	,0%	,0%	18,8%	6,3%	100,0%
Diğeri	Sayı	4	6	2	7	2	0	21
	%	19,0%	28,6%	9,5%	33,3%	9,5%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	45	106	37	104	63	38	393
	%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

“Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?” sorusuna “kesinlikle katkıda bulunur” biçiminde kesin yargıda bulunanların en yüksek oranla “eğitimci”ler (%25) olduğunu görmekteyiz.

“Katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenler içinde en yüksek oranlara sahip olanlar yine “eğitimci” (%75) ve “memur” (%66,7) gibi sosyo-ekonomik statüsü yüksek meslek mensuplarıdır. Bu da yapılan çalışmalardan çıkan yüksek sosyo-ekonomik statünün siyasal katılımı arttırdığına dair sonucu desteklemektedir. En düşük oranlar ise “ev hanımı”yım diyenler (%23,3) dışında “öğrenci” (%29,2) ve “işsiz”lere (%32,1) aittir.

3.2.6.2.3. Gelir ve Siyasal Değer

Tablo 151 Hükümet’ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Gelir YTL		Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	İfade ve düşünce özgürlüğü	eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	3	4	10	2	4	1	3	0	27
	%	11,1%	14,8%	37,0%	7,4%	14,8%	3,7%	11,1%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	5	5	6	1	1	1	1	0	20
	%	25,0%	25,0%	30,0%	5,0%	5,0%	5,0%	5,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	4	3	15	2	1	2	4	1	32
	%	12,5%	9,4%	46,9%	6,3%	3,1%	6,3%	12,5%	3,1%	100,0%
401-600	Sayı	0	4	10	3	2	0	2	0	21
	%	,0%	19,0%	47,6%	14,3%	9,5%	,0%	9,5%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	1	3	13	1	0	1	1	0	20
	%	5,0%	15,0%	65,0%	5,0%	,0%	5,0%	5,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	3	5	9	0	0	1	1	0	19
	%	15,8%	26,3%	47,4%	,0%	,0%	5,3%	5,3%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	1	5	8	1	0	1	0	1	17
	%	5,9%	29,4%	47,1%	5,9%	,0%	5,9%	,0%	5,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	2	4	0	0	0	2	0	11
	%	27,3%	18,2%	36,4%	,0%	,0%	,0%	18,2%	,0%	100,0%
Yok	Sayı	26	37	71	22	20	15	21	14	226
	%	11,5%	16,4%	31,4%	9,7%	8,8%	6,6%	9,3%	6,2%	100,0%
Toplam	Sayı	46	68	146	32	28	22	35	16	393
	%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

Deneklerin içinde yer aldığı gelir gruplarının tümünün, bütün seçenekler içinde en fazla “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yüksek gelir grubunda yer alanların, düşük gelir grubunda yer alanlara göre bu seçenek üzerinde daha fazla yoğunlaştıkları görülmektedirler. Ancak bu fark, çok da gelir düzeyinin artışı ile paralel giden bir artış değildir. Çünkü bütün gelir grupları içinde en yüksek orana sahip “601-800” gelir grubu dışarıda tutulursa, “301-400” ve yukarısı gelir dilimlerinin tümü yaklaşık %47’lik bir orana sahiptir.

“İfade ve düşünce özgürlüğü” seçeneği dışında en fazla yoğunlaşılan seçenek “ekonomi” seçeneğidir. Ayrıca “601-800” ve yukarısı gelir dilimlerinde hiç kimse “hükümetten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?” sorusuna “din ve vicdan hürriyeti” dememiştir.

“Çiftçi”lerin sorunları diyenler ise bütün gelir grubu değişkenlerinde önemsenmeyecek düzeydedirler. “Ülkenin birlik ve bütünlüğü” diyenler ise daha ziyade geliri olmayanlar yani “yok” değişkeni içinde bulunanlar ile “cevap yok” ve düşük gelir düzeyinde yer alanlarda toplanmıştır.

Tablo 152 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Gelir YTL		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	18	6	1	1	0	1	27
	%	66,7%	22,2%	3,7%	3,7%	,0%	3,7%	100,0%
201-300	Sayı	14	3	1	1	1	0	20
	%	70,0%	15,0%	5,0%	5,0%	5,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	23	5	1	1	0	2	32
	%	71,9%	15,6%	3,1%	3,1%	,0%	6,3%	100,0%
401-600	Sayı	16	2	1	0	1	1	21
	%	76,2%	9,5%	4,8%	,0%	4,8%	4,8%	100,0%
601-800	Sayı	12	8	0	0	0	0	20
	%	60,0%	40,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	14	3	1	1	0	0	19
	%	73,7%	15,8%	5,3%	5,3%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	11	4	0	0	0	2	17
	%	64,7%	23,5%	,0%	,0%	,0%	11,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	9	2	0	0	0	0	11
	%	81,8%	18,2%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	107	71	12	16	5	11	222
	%	48,2%	32,0%	5,4%	7,2%	2,3%	5,0%	100,0%
Toplam	Sayı	224	104	17	20	7	17	389
	%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

Bütün gelir düzeylerinde yüksek oranda Avrupa Birliği'ne girme isteği vardır. Denekler sadece ortalama %7 düzeyinde, “istemiyorum” ve “kesinlikle istemiyorum” demişlerdir. Az orandaki “kararsızım” ve “cevap yok” diyenler dışında kahir ekseriyet “istiyorum” ve “kesinlikle istiyorum” demiştir.

Tablo 153 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Gelir YTL		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşe ceğimiz için	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
100-200	Sayı	14	16	3	5	1	39
	%	35,9%	41,0%	7,7%	12,8%	2,6%	100,0%
201-300	Sayı	15	5	4	3	0	27
	%	55,6%	18,5%	14,8%	11,1%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	19	11	3	5	0	38
	%	50,0%	28,9%	7,9%	13,2%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	15	6	2	1	3	27
	%	55,6%	22,2%	7,4%	3,7%	11,1%	100,0%
601-800	Sayı	17	5	3	0	0	25
	%	68,0%	20,0%	12,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	15	1	1	0	1	18
	%	83,3%	5,6%	5,6%	,0%	5,6%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	7	4	5	1	0	17
	%	41,2%	23,5%	29,4%	5,9%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	5	3	0	1	2	11
	%	45,5%	27,3%	,0%	9,1%	18,2%	100,0%
Geliri yok	Sayı	52	37	12	13	14	128
	%	40,6%	28,9%	9,4%	10,2%	10,9%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Bütün gelir grupları - en düşük gelir grubu (100-200) hariç (bu gelir grubunda en yüksek oran “ekonomi” (%41) seçeneği içinde yer almaktadır) en yüksek oranla “ifade ve düşünce özgürlüğü” değişkeninde yoğunlaşmıştır. Ve bu yoğunlaşma düşük gelir grubundan daha yüksek gelir gruplarına doğru artmaktadır. Örneğin bu oran “100-200” diliminde %35,9 iken, “801-1000” diliminde yer alanların oranı %83,3’e çıkmaktadır. Sadece “1001 ve yukarı” gelir grubundakilerde oran (%41,2) düşmektedir.

Diğer seçeneklerde ise düşük gelir grubundakiler yüksek gelir grubundakilere göre daha çok ekonomik kaygıları yansıtan “ekonomi” ve “işçi olarak Avrupa ülkelerine gitme” seçeneklerinde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 154 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?

Gelir YTL		Ahlakımız bozulur	Hristiyanlaşırız	Aşiret örf - adetleri zarar görür	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	0	0	2	0	0	2
	%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	6	10	0	4	2	22
	%	27,3%	45,5%	,0%	18,2%	9,1%	100,0%
Toplam	Sayı	6	12	2	6	2	28
	%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

Tablodan da görüldüğü gibi toplam 28 denekten 22 denek, hiç geliri olmayan “yok” değişkeninde yer almaktadır. Avrupa Birliği'ne karşı olan, gelir grupları arasında “yok” değişkeninde yer alan 22 denekten %27,3’ü “ahlakımız bozulur”, %45,5’i “Hristiyanlaşırız”, %18,2’si “diğeri” ve %9,1’i de “cevap yok” demıştır.

Tablo 155 Sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Gelir YTL		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	3	10	13	0	1	27
	%	11,1%	37,0%	48,1%	,0%	3,7%	100,0%
201-300	Sayı	0	3	13	2	2	20
	%	,0%	15,0%	65,0%	10,0%	10,0%	100,0%
301-400	Sayı	0	5	23	3	1	32
	%	,0%	15,6%	71,9%	9,4%	3,1%	100,0%
401-600	Sayı	1	1	17	1	1	21
	%	4,8%	4,8%	81,0%	4,8%	4,8%	100,0%
601-800	Sayı	0	0	20	0	0	20
	%	,0%	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	0	1	16	2	0	19
	%	,0%	5,3%	84,2%	10,5%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	0	2	12	1	2	17
	%	,0%	11,8%	70,6%	5,9%	11,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	0	9	1	1	11
	%	,0%	,0%	81,8%	9,1%	9,1%	100,0%
Geliri yok	Sayı	24	38	92	52	20	226
	%	10,6%	16,8%	40,7%	23,0%	8,8%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

“Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?” sorusuna gelir gruplarına göre verilen cevaplara bakıldığında, bütün gelir gruplarının en yüksek oranda yoğunlaştıkları seçeneğin, “ikiden çok” seçeneği olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi yükseldikçe oran artmaktadır. “Tek” partiyi tercih edenlerin bütün denekler içindeki oranı ise %7,1 gibi küçük bir orandır. Kaldı ki “tek” partili siyasal sistemi savunan denek sayısı toplam 28 kişidir ve bunlardan 24’ü gelirinin olmadığını söyleyen “yok” değişkeni içinde yer alanlardır.

Bütün deneklerin %15,3’ü “iki” partili sistemi benimsemişlerdir. Geliri olmayan/”yok” ve “301-400” gelir grubuna kadar [“100-200” gelir grubu (%37) hariç] her gelir grubu ortalama %15 oranında “iki” partili sistemi savunmuştur. Yüksek gelir grubunda bu oran %4-5’e düşmektedir.

Tablo 156 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Gelir YTL		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	3	4	1	4	2	4	7	2	27
	%	11,1%	14,8%	3,7%	14,8%	7,4%	14,8%	25,9%	7,4%	100,0%
201-300	Sayı	2	1	3	3	1	0	8	2	20
	%	10,0%	5,0%	15,0%	15,0%	5,0%	,0%	40,0%	10,0%	100,0%
301-400	Sayı	2	5	0	0	3	5	14	3	32
	%	6,3%	15,6%	,0%	,0%	9,4%	15,6%	43,8%	9,4%	100,0%
401-600	Sayı	3	1	0	1	2	0	13	1	21
	%	14,3%	4,8%	,0%	4,8%	9,5%	,0%	61,9%	4,8%	100,0%
601-800	Sayı	4	1	0	0	2	0	9	4	20
	%	20,0%	5,0%	,0%	,0%	10,0%	,0%	45,0%	20,0%	100,0%
801-1000	Sayı	3	1	0	0	2	0	11	2	19
	%	15,8%	5,3%	,0%	,0%	10,5%	,0%	57,9%	10,5%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	1	1	0	0	3	1	7	4	17
	%	5,9%	5,9%	,0%	,0%	17,6%	5,9%	41,2%	23,5%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	0	0	0	0	0	9	1	11
	%	9,1%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	81,8%	9,1%	100,0%
Geliri yok	Sayı	29	9	7	35	14	22	73	37	226
	%	12,8%	4,0%	3,1%	15,5%	6,2%	9,7%	32,3%	16,4%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

Geliri olmayanlardan yüksek gelir grubuna doğru devletin hiçbir kurumuna güvenmeyenlerin oranı nispeten artmaktadır. En yüksek oran (%81,8) ise gelirini söylemek istemeyen “cevap yok” değişkeni içinde yer alan deneklere aittir. “Diyanet İşleri Başkanlığı” diyenler daha çok geliri olmayanlarda yoğunlaşmışken, “yargı” diyenler daha ziyade yüksek gelir grubunda yoğunlaşmış görülmektedir. Ancak, bu seçeneklerde yoğunlaşan oranlar fazla önemsenecek düzeyde değildir.

Tablo 157 Politikacılara güveniyor musunuz?

Gelir YTL		Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	3	4	2	8	8	2	27
	%	11,1%	14,8%	7,4%	29,6%	29,6%	7,4%	100,0%
201-300	Sayı	0	1	4	6	8	1	20
	%	,0%	5,0%	20,0%	30,0%	40,0%	5,0%	100,0%
301-400	Sayı	6	4	2	9	10	1	32
	%	18,8%	12,5%	6,3%	28,1%	31,3%	3,1%	100,0%
401-600	Sayı	3	2	1	3	10	2	21
	%	14,3%	9,5%	4,8%	14,3%	47,6%	9,5%	100,0%
601-800	Sayı	0	3	2	7	4	4	20
	%	,0%	15,0%	10,0%	35,0%	20,0%	20,0%	100,0%
801-1000	Sayı	0	3	3	9	4	0	19
	%	,0%	15,8%	15,8%	47,4%	21,1%	,0%	100,0%

1001 ve yukarısı	Sayı	2	3	1	8	3	0	17
	%	11,8%	17,6%	5,9%	47,1%	17,6%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	1	3	3	3	0	11
	%	9,1%	9,1%	27,3%	27,3%	27,3%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	10	29	26	80	64	17	226
	%	4,4%	12,8%	11,5%	35,4%	28,3%	7,5%	100,0%
Toplam	Sayı	25	50	44	133	114	27	393
	%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

“Politikacılara güvenmiyorum” diyenler içinde “kesinlikle güvenmiyorum” diyenler en yüksek oranla “401-600” (%47,6) ve “201-300” (%40) gelir grupları içinde yer almaktadırlar. Bütün deneklerin %62,8’i “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” demiştir. Gelir grupları olarak düşünüldüğünde “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” diyenler en yüksek oranda geliri “201-300” (%70) ve “801-1000” (%69,5) arası olanlardan oluşmaktadır. En düşük oran ise “cevap yok” diyenler (%54,6) dışında gelirinin “601-800” (%55), “100-200” (%59,2) ve “301-400” (%59,4) arası olduğunu söyleyenlerin verdikleri cevaplardan oluşmaktadır.

Tablo 158 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Gelir YTL		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	1	18	4	18	3	2	46
	%	2,2%	39,1%	8,7%	39,1%	6,5%	4,3%	100,0%
201-300	Sayı	4	9	3	10	3	4	33
	%	12,1%	27,3%	9,1%	30,3%	9,1%	12,1%	100,0%
301-400	Sayı	10	10	3	12	6	4	45
	%	22,2%	22,2%	6,7%	26,7%	13,3%	8,9%	100,0%
401-600	Sayı	7	8	3	10	4	3	35
	%	20,0%	22,9%	8,6%	28,6%	11,4%	8,6%	100,0%
601-800	Sayı	3	13	2	6	1	1	26
	%	11,5%	50,0%	7,7%	23,1%	3,8%	3,8%	100,0%
801-1000	Sayı	1	10	1	3	2	3	20
	%	5,0%	50,0%	5,0%	15,0%	10,0%	15,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	5	7	1	2	3	2	20
	%	25,0%	35,0%	5,0%	10,0%	15,0%	10,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	4	1	1	3	2	11
	%	,0%	36,4%	9,1%	9,1%	27,3%	18,2%	100,0%
Geliri yok	Sayı	14	27	19	42	38	17	157
	%	8,9%	17,2%	12,1%	26,8%	24,2%	10,8%	100,0%
Toplam	Sayı	45	106	37	104	63	38	393
	%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

Geliri olmayanların %26,1’sı “katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyerek en düşük oranı oluşturmuşlardır. Ancak bu gruba girenlerin çoğu kadın olup cinsiyet

bağımsız değişkeni ile örtüşmektedir. “100-600” arası gelir grupları içinde yer alanlar ortalama %40 civarında, “601-1001 ve yukarısı” arası gelir grupları içinde yer alanlar ise ortalama %55-60 civarında gösteri ve yürüyüş yapmanın sorunların çözümüne katkıda bulunacağını söylemişlerdir.

Tabloda da görüldüğü gibi sosyo-ekonomik statünün bir parçası ve toplumun geniş kesimleri ile iletişim kurmanın bir aracı olan gelir ile katılımcı demokratik sistemlerin devlete karşı meşru bir baskı unsuru olarak benimsediği gösteri ve yürüyüş yapma mekanizmasını kullanma arasında olumlu bir ilişki görülmektedir.

3.2.6.3.Yerleşim Birimi, İletişim, Grup-Örgüt Üyeliği ve Siyasal Değer

3.2.6.3.1. Yerleşim Birimi ve Siyasal Değer

Tablo 159 Hükümet’ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Yerleşim birimi		Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	İfade ve düşünce özgürlüğü	eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	4	4	1	3	1	1	0	14
	%	,0%	28,6%	28,6%	7,1%	21,4%	7,1%	7,1%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	3	6	3	1	1	2	3	0	19
	%	15,8%	31,6%	15,8%	5,3%	5,3%	10,5%	15,8%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	17	11	28	8	13	5	14	3	99
	%	17,2%	11,1%	28,3%	8,1%	13,1%	5,1%	14,1%	3,0%	100,0%
Köy B	Sayı	5	15	31	12	4	7	5	6	85
	%	5,9%	17,6%	36,5%	14,1%	4,7%	8,2%	5,9%	7,1%	100,0%
Belde	Sayı	12	9	39	4	1	3	3	2	73
	%	16,4%	12,3%	53,4%	5,5%	1,4%	4,1%	4,1%	2,7%	100,0%
İlçe	Sayı	9	23	41	6	6	4	9	5	103
	%	8,7%	22,3%	39,8%	5,8%	5,8%	3,9%	8,7%	4,9%	100,0%
Toplam	Sayı	46	68	146	32	28	22	35	16	393
	%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

“Mezra A” ve “Mezra B” dışında bütün yerleşim birimleri en yüksek oranla “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde yoğunlaşmışlardır. “Mezra A”da denekler %28,6’şarlık eşit oranlar ile “ifade ve düşünce özgürlüğü” ve “ekonomi” seçeneklerinde en yüksek oranlara sahipken, “Mezra B”de en yüksek oran “ekonomi” (%31,6) seçeneği diyenlerdir. “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde yoğunlaşan yerleşim birimleri içinde en yüksek oran “Belde”ye (%53,4) ve en düşük oran da “Mezra B”ye (%15,8) aittir. “İfade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinden sonra deneklerin yerleşim birimleri olarak yoğunlaştıkları seçenek daha ziyade “ekonomi”dir.

Tablo 160 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Yerleşim birimi		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	6	1	1	3	2	1	14
	%	42,9%	7,1%	7,1%	21,4%	14,3%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	7	8	1	3	0	0	19
	%	36,8%	42,1%	5,3%	15,8%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	62	27	2	1	2	5	99
	%	62,6%	27,3%	2,0%	1,0%	2,0%	5,1%	100,0%
Köy B	Sayı	47	24	3	4	0	3	81
	%	58,0%	29,6%	3,7%	4,9%	,0%	3,7%	100,0%
Belde	Sayı	41	20	8	3	1	0	73
	%	56,2%	27,4%	11,0%	4,1%	1,4%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	61	24	2	6	2	8	103
	%	59,2%	23,3%	1,9%	5,8%	1,9%	7,8%	100,0%
Toplam	Sayı	224	104	17	20	7	17	389
	%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

“Mezra B” dışında bütün yerleşim birimleri “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesi” konusunda çok yüksek oranda “kesinlikle istiyorum” demiştir. Her iki mezra dışında bütün yerleşim birimlerinde bu oran ½’den yüksektir. “İstiyorum” ve “kesinlikle istiyorum” diyenler içinde en düşük oranlara her iki mezra sahipken (“Mezra A” %50, “Mezra B” %79), en yüksek oranlar da her iki köye ait (“Köy A” %90, Köy B %87,6) görülmektedir.

Diğer yerleşim birimlerine göre Avrupa Birliği’ne karşı olan iki yerleşim birimi, her iki mezradır. “İstemiyorum” ve “kesinlikle istemiyorum” diyenler “Mezra A”da %35,7 ve “Mezra B”de %15,8’dir. Diğer yerleşim birimlerinde ise %5 civarlarındadır.

Tablo 161 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Yerleşim birimi		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşmek	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
Mezra A	Sayı	2	2	1	1	2	8
	%	25,0%	25,0%	12,5%	12,5%	25,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	3	8	1	3	0	15
	%	20,0%	53,3%	6,7%	20,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	35	34	10	5	5	89
	%	39,3%	38,2%	11,2%	5,6%	5,6%	100,0%
Köy B	Sayı	30	20	9	8	5	72
	%	41,7%	27,8%	12,5%	11,1%	6,9%	100,0%
Belde	Sayı	46	6	4	1	4	61
	%	75,4%	9,8%	6,6%	1,6%	6,6%	100,0%
İlçe	Sayı	43	18	8	11	5	85
	%	50,6%	21,2%	9,4%	12,9%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Her iki mezra dışında diğer yerleşim birimleri en yüksek oranda “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde yoğunlaşmış görülmektedir. “Mezra B” en yüksek oranla “ekonomi” seçeneğinde (%53,3) yoğunlaşmıştır. “Mezra A” ise “ifade ve düşünce özgürlüğü”, “ekonomi” ve “diğeri” seçenekleri içinde eşit dağılım göstermektedir. “İfade ve düşünce özgürlüğü” diyenler içinde en yüksek orana “Belde” sahiptir.

“İfade ve düşünce özgürlüğü” dışında bütün yerleşim birimlerinde yoğunlaşma “ekonomi” seçeneğinde görülmektedir. “ekonomi” ve “Avrupa ülkelerine işçi olarak gitme” ekonomik kaygı ifade eden değişkenler olarak kabul edildiğinde, bu iki seçeneğin toplamı bütün yerleşim birimlerinde, “Belde” hariç, önemli oranlara ulaşmaktadır.

Tablo 162 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istemiyorsunuz?

Yerleşim birimi		Ahlakımız bozulur	Hristiyanlaşırız	Aşiret örf ve adetleri zarar görür	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	1	1	2	1	1	6
	%	16,7%	16,7%	33,3%	16,7%	16,7%	100,0%
Mezra B	Sayı	2	1	0	0	0	3
	%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	1	2	0	0	0	3
	%	33,3%	66,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Köy B	Sayı	1	2	0	1	1	5
	%	20,0%	40,0%	,0%	20,0%	20,0%	100,0%
Belde	Sayı	1	1	0	2	0	4
	%	25,0%	25,0%	,0%	50,0%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	0	5	0	2	0	7
	%	,0%	71,4%	,0%	28,6%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	6	12	2	6	2	28
	%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine karşı olanlar bir ya da iki denek biçiminde seçeneklerin içine dağılmış görülmektedir. Karşı olan deneklerin tümüne yakını “ahlakımız bozulur” ya da “Hristiyanlaşırız” seçeneğini tercih etmiştir.

Tablo 163 Sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Yerleşim birimi		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	1	0	8	3	2	14
	%	7,1%	,0%	57,1%	21,4%	14,3%	100,0%
Mezra B	Sayı	2	0	15	2	0	19
	%	10,5%	,0%	78,9%	10,5%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	10	23	46	13	7	99
	%	10,1%	23,2%	46,5%	13,1%	7,1%	100,0%
Köy B	Sayı	8	13	31	20	13	85
	%	9,4%	15,3%	36,5%	23,5%	15,3%	100,0%
Belde	Sayı	1	13	45	9	5	73
	%	1,4%	17,8%	61,6%	12,3%	6,8%	100,0%
İlçe	Sayı	6	11	70	15	1	103
	%	5,8%	10,7%	68,0%	14,6%	1,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

Bütün yerleşim birimleri, “ikiden çok” seçeneğinde yoğunlaşmıştır. Bu da deneklerin yerleşim birimleri açısından yüksek oranda çok partili seçim sistemini benimsediklerini göstermektedir. En yüksek oranda “ikiden çok” parti seçime girmelidir diyenler “Mezra B” (%78,9) ve “İlçe”de (%68) oturmaktadırlar. Şehir/kır ayırımı olarak bakıldığında, şehirde ve “Belde”de oranların kırsal kesimdeki yerleşim birimlerinden (Mezra B hariç) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, kırsal kesimde oturanlar, şehre göre, daha yüksek oranda “bilmiyorum” seçeneğinde toplanmıştır.

Tablo 164 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Yerleşim birimi		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	2	0	2	0	0	2	7	1	14
	%	14,3%	,0%	14,3%	,0%	,0%	14,3%	50,0%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	1	0	6	0	0	9	2	19
	%	5,3%	5,3%	,0%	31,6%	,0%	,0%	47,4%	10,5%	100,0%
Köy A	Sayı	15	10	4	19	11	3	29	8	99
	%	15,2%	10,1%	4,0%	19,2%	11,1%	3,0%	29,3%	8,1%	100,0%
Köy B	Sayı	7	2	2	11	3	15	26	19	85
	%	8,2%	2,4%	2,4%	12,9%	3,5%	17,6%	30,6%	22,4%	100,0%
Belde	Sayı	12	7	0	4	7	5	30	8	73
	%	16,4%	9,6%	,0%	5,5%	9,6%	6,8%	41,1%	11,0%	100,0%
İlçe	Sayı	11	3	3	3	8	7	50	18	103
	%	10,7%	2,9%	2,9%	2,9%	7,8%	6,8%	48,5%	17,5%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

En yüksek oranda “Mezra A” (%50) ve “İlçe” (%48,5) en düşük oranda da “Köy A” (%29,3) ve “Köy B” (30,6) devletin hiçbir kurumuna güvenmediğini söylemiştir. “Hükümet” diyenlerde en yüksek oran “Belde”ye (%16,4) aittir. “Parlamento” diyenlerde “Köy A” (%10,1), “ordu” diyenlerde “Mezra A” (%14,3), “Diyanet İşleri Başkanlığı” diyenlerde “Mezra B” (%31,6), “yargı” diyenlerde “Köy A” (%11,1), “diğeri” diyenlerde “Köy B” (%17,6), “cevap yok” diyenlerde de “Köy B” (%22,4) en yüksek orana sahiptir.

Tablo 165 Politikacılara güveniyor musunuz?

Yerleşim birimi		Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	1	0	1	3	9	0	14
	%	7,1%	,0%	7,1%	21,4%	64,3%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	1	2	10	6	0	19
	%	,0%	5,3%	10,5%	52,6%	31,6%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	4	20	13	40	17	5	99
	%	4,0%	20,2%	13,1%	40,4%	17,2%	5,1%	100,0%
Köy B	Sayı	11	10	12	19	24	9	85
	%	12,9%	11,8%	14,1%	22,4%	28,2%	10,6%	100,0%
Belde	Sayı	2	12	11	21	21	6	73
	%	2,7%	16,4%	15,1%	28,8%	28,8%	8,2%	100,0%
İlçe	Sayı	7	7	5	40	37	7	103
	%	6,8%	6,8%	4,9%	38,8%	35,9%	6,8%	100,0%
Toplam	Sayı	25	50	44	133	114	27	393
	%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, “güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” birlikte ele alındığında, tüm deneklerin %62,8’i “politikacılara güven”mediğini söylemiştir. Yerleşim birimleri çerçevesinde deneklerin politikacılara güven oranlarına baktığımızda, en yüksek güvensizlik oranlarının en küçük yerleşim birimleri olan Mezra A” (%85,7) ve “Mezra B”de (%84,2) kendini gösterdiğini görmekteyiz. Ondan sonra “İlçe” (%74,7) gelmektedir. “Belde” ve her iki köyde oranlar %50-57 arasında değişmektedir.

Tablo 166 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Yerleşim birimi		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	3	2	4	2	3	14
	%	,0%	21,4%	14,3%	28,6%	14,3%	21,4%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	3	1	7	7	1	19
	%	,0%	15,8%	5,3%	36,8%	36,8%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	8	12	10	33	26	10	99
	%	8,1%	12,1%	10,1%	33,3%	26,3%	10,1%	100,0%
Köy B	Sayı	7	32	10	17	9	10	85
	%	8,2%	37,6%	11,8%	20,0%	10,6%	11,8%	100,0%
Belde	Sayı	15	24	5	20	6	3	73
	%	20,5%	32,9%	6,8%	27,4%	8,2%	4,1%	100,0%
İlçe	Sayı	15	32	9	23	13	11	103
	%	14,6%	31,1%	8,7%	22,3%	12,6%	10,7%	100,0%
Toplam	Sayı	45	106	37	104	63	38	393
	%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

“Kesinlikle katkıda bulunur” diyenler içinde en yüksek oran “Belde” (%20,5)’ye aittir. Her iki mezrada gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne “kesinlikle katkıda bulunur” diyen kimse olmamıştır. Bunu, biraz da, söylemeye çekinmelerine bağlıyoruz. Çünkü denekler bu soruya temkinli yaklaşmışlardır. Tüm deneklerin %20’sinin “kararsızım” ve “cevap yok” biçiminde cevaplar vermesi de, soruyu hassas bir konu olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. “Katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenler içinde en düşük oran “Mezra B’ye (%15,8), en yüksek oran ise “Belde”ye (%53,4) aittir.

3.2.6.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Siyasal Değer

3.2.6.3.2.1. Gazete Okuma ve Siyasal Değer

Tablo 167 Hükümet’ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Gazete okuma sıklığı		Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	İfade ve düşünce özgürlüğü	eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	10	18	33	2	1	1	6	0	71
	%	14,1%	25,4%	46,5%	2,8%	1,4%	1,4%	8,5%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	5	6	41	8	6	5	6	3	80
	%	6,3%	7,5%	51,3%	10,0%	7,5%	6,3%	7,5%	3,8%	100,0%
Haftada bir	Sayı	10	9	16	4	2	4	7	1	53
	%	18,9%	17,0%	30,2%	7,5%	3,8%	7,5%	13,2%	1,9%	100,0%
Ayda bir	Sayı	2	6	8	5	3	2	1	1	28
	%	7,1%	21,4%	28,6%	17,9%	10,7%	7,1%	3,6%	3,6%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	7	11	13	6	7	6	3	0	53
	%	13,2%	20,8%	24,5%	11,3%	13,2%	11,3%	5,7%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	9	14	19	6	8	1	8	8	73
	%	12,3%	19,2%	26,0%	8,2%	11,0%	1,4%	11,0%	11,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	3	4	15	1	1	3	4	3	34
	%	8,8%	11,8%	44,1%	2,9%	2,9%	8,8%	11,8%	8,8%	100,0%
Toplam	Sayı	46	68	145	32	28	22	35	16	392
	%	11,7%	17,3%	37,0%	8,2%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

“Hükümet’ten öncelikli beklentiniz nedir?” sorusunun daha önce yaş, eğitim, meslek gibi değişkenler ile ilişkisinde en yüksek oranlar “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneği çıktığı gibi, gazete okuma sıklığı değişkenlerinin tümünde de en yüksek oranda işaretlenen seçenek yine “ifade ve düşünce özgürlüğü”dür. Bir bütün olarak bakıldığında, gazete okuma sıklığı ile “ifade ve düşünce özgürlüğü” diyenler arasında doğrusal bir ilişki görülmektedir. Gazete okuma sıklığı arttıkça, “ifade ve düşünce özgürlüğü” diyenlerin oranı da artmaktadır. Düşünce özgürlüğü seçeneğinden sonra, deneklerin yoğunlaştığı konu “ekonomi”

seçeneğidir. Gazete okuma sıklığı azaldıkça “din ve vicdan hürriyeti” diyenlerin oranı da nispeten artmaktadır.

Tablo 168 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Gazete okuma sıklığı		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	50	15	1	1	1	3	71
	%	70,4%	21,1%	1,4%	1,4%	1,4%	4,2%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	49	22	4	3	1	1	80
	%	61,3%	27,5%	5,0%	3,8%	1,3%	1,3%	100,0%
Haftada bir	Sayı	28	14	3	4	3	1	53
	%	52,8%	26,4%	5,7%	7,5%	5,7%	1,9%	100,0%
Ayda bir	Sayı	14	11	0	1	1	1	28
	%	50,0%	39,3%	,0%	3,6%	3,6%	3,6%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	32	15	2	2	0	2	53
	%	60,4%	28,3%	3,8%	3,8%	,0%	3,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	32	17	4	7	1	8	69
	%	46,4%	24,6%	5,8%	10,1%	1,4%	11,6%	100,0%
Diğeri	Sayı	18	10	3	2	0	1	34
	%	52,9%	29,4%	8,8%	5,9%	,0%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	223	104	17	20	7	17	388
	%	57,5%	26,8%	4,4%	5,2%	1,8%	4,4%	100,0%

Bütün gazete okuma sıklıklarında deneklerin %50 ve yukarısı yüksek bir kararlılık ile “kesinlikle istiyorum” dedikleri görülür. “Okumuyorum” diyenler (%60,4) dışarıda tutulursa, gazete okuma sıklığı arttıkça deneklerin Avrupa Birliği'ne girme isteğinin de arttığı görülmektedir. Örneğin “her gün” gazete okuduğunu söyleyenlerin oranı %70,4, iken “ayda bir” diyenlerin oranı %50’dir. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini “istiyorum” ve “kesinlikle istiyorum” diyenler birlikte ele alındığında en yüksek düzeyde isteyenlerin “her gün” (%91,5) gazete okuyorum diyenler olduğunu, en düşük düzeyde de “haftada bir” (%79,2) diyenler olduğunu görmekteyiz.

Tablo 169 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Gazete okuma sıklığı		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşecek imiz için	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
Her gün	Sayı	41	11	7	3	3	65
	%	63,1%	16,9%	10,8%	4,6%	4,6%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	46	7	9	4	5	71
	%	64,8%	9,9%	12,7%	5,6%	7,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	15	12	6	5	4	42
	%	35,7%	28,6%	14,3%	11,9%	9,5%	100,0%
Ayda bir	Sayı	7	7	5	5	1	25
	%	28,0%	28,0%	20,0%	20,0%	4,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	18	17	6	5	1	47
	%	38,3%	36,2%	12,8%	10,6%	2,1%	100,0%
Cevap yok	Sayı	15	25	0	4	7	51
	%	29,4%	49,0%	,0%	7,8%	13,7%	100,0%
Diğeri	Sayı	16	9	0	3	0	28
	%	57,1%	32,1%	,0%	10,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	158	88	33	29	21	329
	%	48,0%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini isteme nedeni ile gelir grupları arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki , yine Avrupa Birliği'ne girmeyi isteme nedeni ile gazete okuma sıklığı arasında görülmektedir. Dolayısıyla, buradaki sonuçlar, gelir gibi gazete okuma sıklığının da siyasal modernleşme üzerindeki etkisini açıklayan düşünceleri desteklemektedir. Gazete okuma sıklığı ile “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneği arasında doğrusal bir ilişki vardır. Yani gazete okuma sıklığı arttığı oranda düşünce özgürlüğünü önemseyenlerin oranı da artmaktadır. Bununla birlikte, ekonomik talepleri yansıtan “ekonomi” ve “işçi olarak Avrupa ülkelerine gitme” seçenekleri ile gazete okuma sıklığı arasında ters bir orantı vardır. Yani gazete okuma sıklığı arttıkça “iş ve ekmek” diyenlerin oranı da azalmaktadır.

Tablo 170 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istemiyorsunuz?

Gazete okuma sıklığı		Ahlakımız bozulur	Hristiyanlaşırız	Aşiret örf ve adetleri zarar görür	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	0	0	0	2	0	2
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	2	2	0	1	0	5
	%	40,0%	40,0%	,0%	20,0%	,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	0	3	2	2	0	7
	%	,0%	42,9%	28,6%	28,6%	,0%	100,0%
Ayda bir	Sayı	0	2	0	0	0	2
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	4	3	0	0	2	9
	%	44,4%	33,3%	,0%	,0%	22,2%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	2	0	0	0	2
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	6	12	2	6	2	28
	%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine karşı olan 28 kişiden 12 denek “Hristiyanlaşırız”, 6 kişi “ahlakımız bozulur” 6 kişi “diğeri”, 2 kişi “aşiret örf ve adetleri zarar görür” ve 2 kişi de “cevap yok” demiştir. Gazete okuma sıklığına göre Avrupa Birliğine karşı olanlar seçenekler arasında dağılmış gözükmemektedir.

Tablo 171 Sizce Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Gazete okuma sıklığı		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	2	7	57	3	2	71
	%	2,8%	9,9%	80,3%	4,2%	2,8%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	5	10	49	9	7	80
	%	6,3%	12,5%	61,3%	11,3%	8,8%	100,0%
Haftada bir	Sayı	3	12	29	4	5	53
	%	5,7%	22,6%	54,7%	7,5%	9,4%	100,0%
Ayda bir	Sayı	3	7	9	7	2	28
	%	10,7%	25,0%	32,1%	25,0%	7,1%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	9	5	27	10	2	53
	%	17,0%	9,4%	50,9%	18,9%	3,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	4	10	23	26	10	73
	%	5,5%	13,7%	31,5%	35,6%	13,7%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	9	20	3	0	34
	%	5,9%	26,5%	58,8%	8,8%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	214	62	28	392
	%	7,1%	15,3%	54,6%	15,8%	7,1%	100,0%

“Okumuyorum” (%50,9) diyenler dışında, gazete okuma sıklığı ile “ikiden çok” siyasal partinin varlığını benimseme arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur. “Her gün” gazete okuduğunu söyleyenlerden %80,3’ü çok partili siyasal sistemden yana gözükmüşken, gazete okuma sıklığının azalması oranında çok partili siyasal sistemden yana olanların oranı da azalmakta, “ayda bir” diyenlere gelindiğinde oran %32,1’e düşmektedir. Bu da yüksek düzeyde gazete okuyanların demokratik ve çok sesli bir siyasal sistemi daha fazla benimsediklerini göstermektedir. Tek partili siyasal sistemden yana olanların oranı da gazete okuma sıklığının azalması oranında artmaktadır. Ancak tek partili sistemi benimseyenlerin, 393 denekten sadece 28 denek olduğunu unutmamak gerekir.

Tablo 172 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Gazete okuma sıklığı		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	6	5	1	1	7	2	37	12	71
	%	8,5%	7,0%	1,4%	1,4%	9,9%	2,8%	52,1%	16,9%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	10	5	2	7	10	4	35	7	80
	%	12,5%	6,3%	2,5%	8,8%	12,5%	5,0%	43,8%	8,8%	100,0%
Haftada bir	Sayı	12	7	3	2	1	7	15	6	53
	%	22,6%	13,2%	5,7%	3,8%	1,9%	13,2%	28,3%	11,3%	100,0%
Ayda bir	Sayı	3	0	0	9	2	5	4	5	28
	%	10,7%	,0%	,0%	32,1%	7,1%	17,9%	14,3%	17,9%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	4	4	2	5	3	2	29	4	53
	%	7,5%	7,5%	3,8%	9,4%	5,7%	3,8%	54,7%	7,5%	100,0%
Cevap yok	Sayı	8	1	3	14	1	10	20	16	73
	%	11,0%	1,4%	4,1%	19,2%	1,4%	13,7%	27,4%	21,9%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	1	0	4	5	2	11	6	34
	%	14,7%	2,9%	,0%	11,8%	14,7%	5,9%	32,4%	17,6%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	42	29	32	151	56	392
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,7%	7,4%	8,2%	38,5%	14,3%	100,0%

“En güvendiğiniz kurum hangisidir?” sorusuna verilen cevaplar ile gazete okuma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Yine “okumuyorum” (%54,7) diyenler dışarıda tutulursa, devletin hiçbir kurumuna güvenmediğini söyleyenler en yüksek oranla “her gün” (%52,1) gazete okuduğunu söyleyenler iken, en düşük oran “ayda bir” (%14,3) diyenlere denk gelmektedir. Görüştüğümüz bütün denekler içinde “hiç biri” diyenlerin oranı 38,5 olduğu hatırlanırsa, “haftada bir” (%28,3) ve daha düşük yoğunlukta gazete okuyanların genel ortalamanın altında olduğu görülür. Güvenilen kurumlar içinde değişkenlerin özellikle yoğunlaştığı herhangi bir seçenek, yani kurum bulunmamaktadır.

Tablo 173 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Gazete okuma sıklığı		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	12	28	3	12	10	6	71
		16,9%	39,4%	4,2%	16,9%	14,1%	8,5%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	13	22	8	20	11	6	80
		16,3%	27,5%	10,0%	25,0%	13,8%	7,5%	100,0%
Haftada bir	Sayı	6	14	7	15	9	2	53
		11,3%	26,4%	13,2%	28,3%	17,0%	3,8%	100,0%
Ayda bir	Sayı	3	8	5	7	3	2	28
		10,7%	28,6%	17,9%	25,0%	10,7%	7,1%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	3	15	5	15	11	4	53
		5,7%	28,3%	9,4%	28,3%	20,8%	7,5%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	9	6	25	15	15	73
		4,1%	12,3%	8,2%	34,2%	20,5%	20,5%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	9	3	10	4	3	34
		14,7%	26,5%	8,8%	29,4%	11,8%	8,8%	100,0%
Toplam	Sayı	45	105	37	104	63	38	392
		11,5%	26,8%	9,4%	26,5%	16,1%	9,7%	100,0%

“Kesinlikle katkıda bulunur” diyenlerin oranı gazete okuma sıklığı arttıkça artmaktadır. Yine “katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenler en yüksek orana “her gün” (%56,3) gazete okuduğunu söyleyenlerde ulaşmaktadır. Gazete okuma sıklığı azaldıkça gösteri ve yürüyüş yapmanın sorunları çözmeye yardımcı olacağına dair inanç da azalmaktadır. Nitekim, “okumuyorum” diyenlere gelindiğinde oran %34’e düşmektedir. Bu oran da genel ortalamanın (bütün deneklerin ortalaması %38,3’tür.) altındadır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki gazete okuyup okumadığına dair soruya “cevap yok” (%54,7) şeklinde cevap verenler dışında, hiçbir değişkende “katkıda bulunmaz” ve “kesinlikle katkıda bulunmaz” diyenlerin oranı %50’ye ulaşmamaktadır.

3.2.6.3.2. Televizyon Seyretme Sıklığı ve Siyasal Değer

Tablo 174 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Televizyon Seyretme sıklığı	Ülkenin birlik ve bütünlüğü	Ekonomi	İfade ve düşünce özgürlüğü	egitim ve sağık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı 4	10	13	1	2	1	0	1	32
%	12,5%	31,3%	40,6%	3,1%	6,3%	3,1%	,0%	3,1%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı 19	35	51	14	13	8	16	5	161
%	11,8%	21,7%	31,7%	8,7%	8,1%	5,0%	9,9%	3,1%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı 19	16	51	10	7	9	13	6	131
%	14,5%	12,2%	38,9%	7,6%	5,3%	6,9%	9,9%	4,6%	100,0%
Beşten fazla	Sayı 2	6	28	5	6	4	2	3	56
%	3,6%	10,7%	50,0%	8,9%	10,7%	7,1%	3,6%	5,4%	100,0%
Diğeri	Sayı 2	1	3	2	0	0	4	1	13
%	15,4%	7,7%	23,1%	15,4%	,0%	,0%	30,8%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı 46	68	146	32	28	22	35	16	393
%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

Görüşüğümüz kişilerin televizyon seyretme sıklıklarını gösteren değişkenlerin tümünde en yüksek oranda yoğunlaşma “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğinde görölmektedir. Değişkenler içinde en yüksek oranda “ifade ve düşünce özgürlüğü” diyenler “beşten fazla” (%50) saat televizyon seyrettiğini söyleyenlerdir. En düşük oran ise “diğeri” (%23,1) değişkeni dışında, “bir-iki saat” (%31,7) diyenlere aittir. “Bir saatten az” televizyon seyrettiğini söyleyenler göz önünde tutulmazsa, televizyon seyretme oranı arttıkça ifade ve düşünce özgürlüğüne yapılan vurgu da artmaktadır denilebilir. “Ekonomi” diyenler ise tam tersi bir durum arz etmektedir. Çünkü televizyon seyretme sıklığı arttıkça, “ekonomi”ye yapılan vurgu da azalmaktadır.

Tablo 175 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Televizyon seyretme sıklığı	Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı 16	11	0	1	0	4	32
%	50,0%	34,4%	,0%	3,1%	,0%	12,5%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı 92	43	11	6	1	7	160
%	57,5%	26,9%	6,9%	3,8%	,6%	4,4%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı 78	33	4	7	4	5	131
%	59,5%	25,2%	3,1%	5,3%	3,1%	3,8%	100,0%
Beşten fazla	Sayı 31	14	2	5	2	1	55
%	56,4%	25,5%	3,6%	9,1%	3,6%	1,8%	100,0%
Diğeri	Sayı 7	3	0	1	0	0	11
%	63,6%	27,3%	,0%	9,1%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı 224	104	17	20	7	17	389
%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

Tablodan da görüldüğü gibi, bütün değişkenlerde denekler %50 ve yukarısı oranında kesin bir kararlılıkla (“kesinlikle istiyorum”) Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesinden yanadırlar. “istiyorum” ve “kesinlikle istiyorum” diyenler bütün değişkenlerde eşit düzeyde görüş belirtmişlerdir. (en yüksek oran olan “diğeri” (%90,9) ile en düşük oran olan “beşten fazla” (%81,9) değişkeni hariç).

Tablo 176 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Televizyon seyretme sıklığı		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşecek	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme	Diğeri	Toplam
Bir saatten az	Sayı	13	9	0	3	3	28
	%	46,4%	32,1%	,0%	10,7%	10,7%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	62	44	16	5	9	136
	%	45,6%	32,4%	11,8%	3,7%	6,6%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	57	25	12	10	7	111
	%	51,4%	22,5%	10,8%	9,0%	6,3%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	23	9	5	8	0	45
	%	51,1%	20,0%	11,1%	17,8%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	4	1	0	3	2	10
	%	40,0%	10,0%	,0%	30,0%	20,0%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Daha önce incelediğimiz yaş, eğitim, meslek gibi olgulara ait değişkenlerde olduğu gibi televizyon seyretme sıklığını ifade eden değişkenlerde de Avrupa Birliği’ne girme sebebi olarak en yüksek oranda “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğini görmekteyiz. Ekonomik talepleri ifade eden “ekonomi” ile “İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme” seçeneklerinin toplamı bile hiçbir değişkende “ifade ve düşünce özgürlüğü” seçeneğini geçmemektedir.

Görüldüğü gibi “bir saatten az” (%46,4) diyenlerden “beşten fazla” (%51,1) diyenlere doğru oranlarda bir artış gözlenmektedir. “Ekonomi” seçeneğinde ise tam tersi bir oran vardır: “Bir saatten az” (%32,1), “beşten fazla” (%20).

Sizce 177 Türkiye'de kaç siyasi parti seçime girmelidir?

Televizyon seyretme sıklığı		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	5	5	18	1	3	32
	%	15,6%	15,6%	56,3%	3,1%	9,4%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	10	27	90	29	5	161
	%	6,2%	16,8%	55,9%	18,0%	3,1%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	8	16	79	14	14	131
	%	6,1%	12,2%	60,3%	10,7%	10,7%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	3	11	25	12	5	56
	%	5,4%	19,6%	44,6%	21,4%	8,9%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	1	3	6	1	13
	%	15,4%	7,7%	23,1%	46,2%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

“İkiden çok” siyasal parti seçime girmelidir, diyenlerde en yüksek oran (%60,3) günde ”üç-beş saat” televizyon seyrediyorum diyenlerde yoğunlaşmıştır. “Diğeri” (%23,1) değişkeni dışında en düşük oranla “ikiden çok” siyasal parti seçime girmelidir diyenler, “beşten fazla” saat televizyon seyrediyorum diyen deneklerde⁴⁶ (%44,6) toplanmıştır. Bu oran “ikiden çok” diyen toplam deneklerin ortalamasından (%54,7) düşüktür. “İki” parti diyenler, ortalama %15 ile bir birine yakın oranlarda değişkenler arasında dağılım göstermişlerdir.

Tablo 178 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Televizyon seyretme sıklığı		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	1	4	1	6	2	1	13	4	32
	%	3,1%	12,5%	3,1%	18,8%	6,3%	3,1%	40,6%	12,5%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	22	13	5	19	12	14	58	18	161
	%	13,7%	8,1%	3,1%	11,8%	7,5%	8,7%	36,0%	11,2%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	19	3	2	8	12	9	52	26	131
	%	14,5%	2,3%	1,5%	6,1%	9,2%	6,9%	39,7%	19,8%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	6	3	3	9	2	6	23	4	56
	%	10,7%	5,4%	5,4%	16,1%	3,6%	10,7%	41,1%	7,1%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	0	0	1	1	2	5	4	13
	%	,0%	,0%	,0%	7,7%	7,7%	15,4%	38,5%	30,8%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

Bütün değişkenler sabit kabul edildiğinde, devletin hiçbir kurumuna güvenmiyorum diyen %38,4'lük oranın televizyon seyretme sıklıkları içindeki dağılımına bakıldığında, en yüksek oranın “beşten fazla” (%41,1) ve “bir saatten az” (%40,6) değişkenleri içinde yer aldığını görmekteyiz. En düşük oran ise “bir-iki saat” (%36) değişkeni içinde yer almaktadır.

“Üç-beş saat” ve “bir-iki saat” televizyon seyrettiğini söyleyenler sırasıyla %14,5 ve %13,7 ile en yüksek düzeyde “hükümete”e güvendiklerini söylemişlerdir. “Bir saatten az” %12,5 ile “parlamento”, “bir saatten az” %18,8 ile “Diyanet İşleri Başkanlığı” ve “üç-beş saat” televizyon seyrettiğini söyleyenler %9,2 ile “yargıya” en yüksek düzeyde güvenen değişkenleri oluşturmaktadırlar. En yüksek düzeyde cevap vermeyenler ise “diğeri” (%30,8) ile “üç-beş saat” (%19,8) değişkeninde yer alan deneklerdir.

⁴⁶ Bütün deneklerden “kadın”ların %17,6’sı ve “erkek”lerin de %11,7’si “beşten fazla” saat televizyon seyrediyorum demıştır. Daha geniş bilgi için “Haberleşme Kanallarını Kullanma Biçimi” kısmına bakılabilir.

Tablo 179 Politikacılara güveniyor musunuz?

Televizyon seyretme sıklığı		Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	1	4	4	15	7	1	32
	%	3,1%	12,5%	12,5%	46,9%	21,9%	3,1%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	12	22	22	62	34	9	161
	%	7,5%	13,7%	13,7%	38,5%	21,1%	5,6%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	9	13	9	40	48	12	131
	%	6,9%	9,9%	6,9%	30,5%	36,6%	9,2%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	3	11	7	12	21	2	56
	%	5,4%	19,6%	12,5%	21,4%	37,5%	3,6%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	0	2	4	4	3	13
	%	,0%	,0%	15,4%	30,8%	30,8%	23,1%	100,0%
Toplam	Sayı	25	50	44	133	114	27	393
	%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

Televizyon seyretme sıklığı arttıkça deneklerin “Politikacılara olan güvensizliklerindeki” kararlılık yükselmektedir. Örneğin “bir saatten az” televizyon seyrediyorum diyenlerin %21,9’u “kesinlikle güvenmiyorum” demişken, oran gittikçe yükselmekte ve “beşten fazla” saat televizyon seyrediyorum diyenlere gelindiğinde %37,5’a çıkmaktadır. “Güvenmiyorum” diyenlerde ise tam tersi bir durum söz konusudur. “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum” diyenlerde en yüksek oran “bir saatten az” (%68,8) ve “üç-beş saat” (%67,1) diyenlere, en az oran da “beşten fazla” (%58,9) diyen deneklere aittir.

Tablo 180 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Televizyon seyretme sıklığı		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	6	8	3	10	3	2	32
	%	18,8%	25,0%	9,4%	31,3%	9,4%	6,3%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	16	40	15	39	33	18	161
	%	9,9%	24,8%	9,3%	24,2%	20,5%	11,2%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	18	38	10	36	18	11	131
	%	13,7%	29,0%	7,6%	27,5%	13,7%	8,4%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	4	18	7	15	6	6	56
	%	7,1%	32,1%	12,5%	26,8%	10,7%	10,7%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	2	2	4	3	1	13
	%	7,7%	15,4%	15,4%	30,8%	23,1%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	45	106	37	104	63	38	393
	%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

Elimizdeki veriler ışığında televizyon seyretme yoğunluğunun gösteri ve yürüyüş gibi olağan üstü siyasal katılma biçimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu

söyleyemeyiz. Ancak bu durum televizyon gibi önemli bir iletişim aracının çalışmaya konu teşkil eden kişilerin olağanüstü siyasal katılım yönündeki kararları üzerinde etkili olmadığı anlamına da gelmez. Çünkü her evde televizyon bulunmakta ve herkes belli oranda televizyon seyretmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, “bir saatten az” televizyon seyrettiğini söyleyen kişilerin sayısı toplam 393 denek içinde sadece 32 kişidir. Değişkenler içinde en yüksek düzeyde “katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” diyenler “bir saatten az” (%43,8) seyredenler iken, en düşük oran, “diğeri” (%23,1) dışında, “bir-iki” (%34,7) değişkeni içinde yer alanlardır. Aynı zamanda şunu da belirtmek gerekir ki, hiçbir değişkende - “diğeri” değişkeni (%53,9) hariç - “katkıda bulunmaz” ve “kesinlikle katkıda bulunmaz” diyenlerin oranı %45’in üzerinde değildir.

3.2.6.3.3. Grup ve Örgüt Üyeliği ve Siyasal Değer

Tablo 181 Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?

Grup-Örgüt üyeliği		Ülkenin bütünlüğü	Ekonomi	Düşünce özgürlüğü	eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler	Din ve vicdan hürriyeti	Çiftçilerin sorunları	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	10	6	27	3	1	0	0	0	47
	%	21,3%	12,8%	57,4%	6,4%	2,1%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	33	62	114	29	26	21	34	13	332
	%	9,9%	18,7%	34,3%	8,7%	7,8%	6,3%	10,2%	3,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	0	5	0	1	1	1	3	14
	%	21,4%	,0%	35,7%	,0%	7,1%	7,1%	7,1%	21,4%	100,0%
Toplam	Sayı	46	68	146	32	28	22	35	16	393
	%	11,7%	17,3%	37,2%	8,1%	7,1%	5,6%	8,9%	4,1%	100,0%

Sivil toplum örgütlerine üye olanları ifade eden “üye” değişkeninde yer alanlardan “hükümetten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?” sorusuna “düşünce özgürlüğü” diyenlerin oranı ½’den fazladır. Aynı zamanda “ülkenin bütünlüğü” diyenler, “üye değil” (%9,9) olanlara göre “üye” (%21,3) olanların oranı daha yüksektir.

“Üye değil” ve üye olup olmadıklarını söylemekten çekinen “cevap yok” diyenlerde de seçenekler içinde en yüksek oran “düşünce özgürlüğü” değişkenine (%34,3) aittir. Ancak oranlar “üye” olanlara göre daha düşüktür.

Ekonomik kaygıyı yansıtan “ekonomi” ve “çiftçilerin sorunları” seçenekleri beraber düşünüldüğünde bu kaygı “üye”lerde %12,8’dir ki tümü “ekonomi” seçeneğinde yer alan bir orandır, çünkü üye olanların hiç biri - hükümetten öncelikli talep olarak - çiftçilerin sorunlarına dair bir kaygı belirtmemişler. Bu kaygı ise üye olmayan deneklerde %25’tir.

Tablo 182 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

Grup- Örgüt üyeliği		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	30	12	2	0	1	2	47
	%	63,8%	25,5%	4,3%	,0%	2,1%	4,3%	100,0%
Üye değil	Sayı	186	90	15	19	6	12	328
	%	56,7%	27,4%	4,6%	5,8%	1,8%	3,7%	100,0%
Cevap yok	Sayı	8	2	0	1	0	3	14
	%	57,1%	14,3%	,0%	7,1%	,0%	21,4%	100,0%
Toplam	Sayı	224	104	17	20	7	17	389
	%	57,6%	26,7%	4,4%	5,1%	1,8%	4,4%	100,0%

“Üye”lerin %63,8, “üye değil” olanların %56,7’si ve “cevap yok” değişkeni içinde yer alanların da %57,1’i gibi önemli oranlar Avrupa Birliği’ne girilmesini “kesinlikle istiyorum” demiştir. “İstiyorum” ve “kesinlikle istiyorum” diyenlerin oranı “üye”lerde %89,3, “üye değil” olanlarda %84,1 ve “cevap yok” değişkeninde de daha düşük bir oranla %71,4’tür.

“Üye” olan 47 kişiden sadece 1 kişi Avrupa Birliği’ne karşı olduğunu söylemiştir. Bu da “üye” olanların sadece %2,1’dir. “Üye değil” olanların ise sadece %7,6’sı “istemiyorum” ve “kesinlikle istemiyorum” demiştir.

Tablo 183 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?

Grup-Örgüt üyeliği		İfade ve düşünce özgürlüğü	Ekonomi	Daha çok modernleşmek	İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitmek	Diğeri	Toplam
Üye	Sayı	32	4	5	0	1	42
	%	76,2%	9,5%	11,9%	,0%	2,4%	100,0%
Üye değil	Sayı	123	80	26	29	19	277
	%	44,4%	28,9%	9,4%	10,5%	6,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	4	4	2	0	1	11
	%	36,4%	36,4%	18,2%	,0%	9,1%	100,0%
Toplam	Sayı	159	88	33	29	21	330
	%	48,2%	26,7%	10,0%	8,8%	6,4%	100,0%

Hem “üye” olanlar (%76,2), hem de “üye olmayanlar” olanlar (%44,4) en yüksek yoğunlukta “ifade ve düşünce özgürlüğü” demişlerdir. Ancak “ifade ve düşünce özgürlüğü” diyen “üye” olanlar ile “üye olmayanlar” arasındaki fark çok fazladır. Üyelerin oranı nerdeyse üye olmayanların iki katı kadardır. “Cevap yok” değişkeninde yer alan denekler, %36,4’erlik eşit oranlar ile “ifade ve düşünce özgürlüğü” ve “ekonomi” demişlerdir. “Üye değil” %28,9 ve “üye” %9,5 ile “ekonomi” demişlerdir. Ayrıca üye olmayanların %10,5’i “işçi olarak Avrupa Ülkelerine gitme” demiştir. “Üye”lerin %11,9’u, “üye değil”lerin

%9,4'ü ve “cevap yok” diyenlerin de %18,2'si Avrupa Birliği'ne girme isteği olarak “daha çok modernleşmek” demişlerdir.

Tablo 184 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istemiyorsunuz?

Grup- Örgüt üyeliği		Ahlakımız bozulur	Hristiyanlaşırız	Aşiret örf ve adetleri zarar görür	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	5	12	2	6	1	26
	%	19,2%	46,2%	7,7%	23,1%	3,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
Toplam	Sayı	6	12	2	6	2	28
	%	21,4%	42,9%	7,1%	21,4%	7,1%	100,0%

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girilmesine karşı olduğunu söyleyen toplam 28 kişiden sadece birer kişi “üye” ve “cevap yok” değişkenine ait görülmektedir. 26 kişi ise “üye değil”im diyenlerden oluşmaktadır. “Üye” olan “ahlakımız bozulur” demiş, “cevap yok” değişkeninde yer alan denek ise, cevap vermek istememiştir. “Üye değil” olanlardan ise yarıya yakını (%46,2) “Hristiyanlaşırız”, %23'ü “diğeri”, %19,2'si “ahlakımız bozulur” ve %7,7 de “aşiret örf ve adetleri zarar görür” demiştir.

Tablo 185 Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

Grup- Örgüt üyeliği		Bir	İki	İkiden çok	Bilmiyorum	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	3	3	39	2	0	47
	%	6,4%	6,4%	83,0%	4,3%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	23	56	170	57	26	332
	%	6,9%	16,9%	51,2%	17,2%	7,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	2	1	6	3	2	14
	%	14,3%	7,1%	42,9%	21,4%	14,3%	100,0%
Toplam	Sayı	28	60	215	62	28	393
	%	7,1%	15,3%	54,7%	15,8%	7,1%	100,0%

Herhangi bir örgüte “üye” olanlar çok yüksek oranda “ikiden çok” (%83) partili sistemi yani parlamenter sistemi benimsemiş görülmüyorlar. “Üye değil” olanların ise 1/2'si “Türkiye’de kaç siyasal parti seçime girmelidir?” sorusuna “ikiden çok” demiştir. “Cevap yok” diyenlerin oranı ise %42,9'dur. Ayrıca “üye değil” olanların %16,9'u ve “üye” olan deneklerin de %6,4'ü “iki” partili siyasal sistemi daha uygun görmüşlerdir. “Cevap yok” deneklerinin %14,3'ü, “üye” olanların %6,4'ü ve “üye değil” olanların da %6,9'u tek partili siyasal sistemi yeterli görmektedir.

Tablo 186 En güvendiğiniz kurum hangisidir?

Grup-Örgüt üyeliği		Hükümet	Parlamento	Ordu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Yargı	Diğeri	Hiçbiri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	6	3	1	2	6	1	20	8	47
	%	12,8%	6,4%	2,1%	4,3%	12,8%	2,1%	42,6%	17,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	41	20	10	39	23	30	125	44	332
	%	12,3%	6,0%	3,0%	11,7%	6,9%	9,0%	37,7%	13,3%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	0	0	2	0	1	6	4	14
	%	7,1%	,0%	,0%	14,3%	,0%	7,1%	42,9%	28,6%	100,0%
Toplam	Sayı	48	23	11	43	29	32	151	56	393
	%	12,2%	5,9%	2,8%	10,9%	7,4%	8,1%	38,4%	14,2%	100,0%

Hem “üye” hem “üye değil” hem de “cevap yok” diyenlerin en yüksek oranda “devletin hiçbir kurumuna güvenmiyorum” seçeneğinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu seçeneğin dışında güvenilen kurumlar açısından, “üye” olanların daha çok “hükümet” (%12,8) ve “yargı” (%12,8) seçeneklerinde, “üye değil” olanların da yine “hükümet” (%12,3) ve “Diyanet İşleri Başkanlığı” (%11,7) seçeneklerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Tablo 187 Politikacılara güveniyor musunuz?

Grup-Örgüt üyeliği		Kesinlikle güveniyorum	Güveniyorum	Kararsızım	Güvenmiyorum	Kesinlikle güvenmiyorum	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	3	6	5	18	10	5	47
	%	6,4%	12,8%	10,6%	38,3%	21,3%	10,6%	100,0%
Üye değil	Sayı	21	43	38	108	102	20	332
	%	6,3%	13,0%	11,4%	32,5%	30,7%	6,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	1	1	7	2	2	14
	%	7,1%	7,1%	7,1%	50,0%	14,3%	14,3%	100,0%
Toplam	Sayı	25	50	44	133	114	27	393
	%	6,4%	12,7%	11,2%	33,8%	29,0%	6,9%	100,0%

Politikacılara güven konusunda, güvenmeyenler arasında “üye değil” olanlar daha yüksek bir kararlılığa sahip görülmektedirler. Örneğin “üye” olanlardan politikacılara güvenmiyorum diyenlerden %21,3’ü “kesinlikle güvenmiyorum” demişken bu oran “üye değil”lerde %30,7’dir. “Güvenmiyorum” ve “kesinlikle güvenmiyorum”un toplamında “üye”lerde %59,6, üye değil”lerde ise biraz daha yüksek bir oranla %63,2’dir. “Cevap yok”larda ise %64,3’tür.

Tablo 188 Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

Grup-Örgüt üyeliği		Kesinlikle katkıda bulunur	Katkıda bulunur	Kararsızım	Katkıda bulunmaz	Kesinlikle katkıda bulunmaz	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	9	19	6	9	3	1	47
	%	19,1%	40,4%	12,8%	19,1%	6,4%	2,1%	100,0%
Üye değil	Sayı	34	84	31	95	57	31	332
	%	10,2%	25,3%	9,3%	28,6%	17,2%	9,3%	100,0%
Cevap yok	Sayı	2	3	0	0	3	6	14
	%	14,3%	21,4%	,0%	,0%	21,4%	42,9%	100,0%
Toplam	Sayı	45	106	37	104	63	38	393
	%	11,5%	27,0%	9,4%	26,5%	16,0%	9,7%	100,0%

Her hangi bir sivil toplum örgütüne üye olanlar, siyasal ilgi ile siyasal bilgi kısımlarında olduğu gibi, bir sivil toplum örgütüne üye olmayanlara göre toplumsal sorunlara karşı daha duyarlı görülmektedirler. Bir siyasal parti, sendika veya derneğe üye olanların %59,5'i "gösteri ve yürüyüş yapmanın sorunların çözümüne" "katkıda bulunur" ve "kesinlikle katkıda bulunur" demişken, "üye değil" olanlarda bu oran %35,5'tir. Ancak geri kalanların aksi cevap verdiklerini düşünmemek gerekir. Çünkü üye olanların sadece %25,5'i, üye olmayanların da %45,8'i "katkıda bulunmaz" ve "kesinlikle katkıda bulunmaz" demiştir.

Genel Değerlendirme

Bir bütün olarak bakıldığında, görüştüğümüz deneklerin büyük çoğunluğunun siyasal kültür açısından modern, katılımcı kültüre açık olduklarını görmekteyiz. Ancak bu durum, aşiretin katılımcı bir siyasal kültür yarattığı anlamına gelmez.

Deneklerin önemli çoğunluğu Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinden yana olduklarını söylemişken, bunların önemli bir oranı bunu düşünce özgürlüğü için istediklerini ifade etmişlerdir. Dikkat çekici nokta, "hükümetten beklentilerinin ne olduğu"na dair soruda yine ifade ve düşünce özgürlüğü en yüksek oranda çıkmıştır. Her iki soruda da bir birine yakın oranda ifade ve düşünce özgürlüğüne vurgunun yapılması deneklerin cevaplarında samimi olduklarını göstermektedir. İkincisi de ekonomik yönden içinde bulundukları koşullar iyi olmamasına rağmen (rasyonel düşünüldüğünde talepleri ekonomik koşullarının düzeltilmesi yönünde olması gerekirken), ifade ve düşünce özgürlüğüne vurgunun yapılmış olması, deneklerin bu isteklerinin tümüyle topluluğun modernleşme süreci (orta sınıf, eğitim,

gelir, iletişim, kentleşme vb.) ile izah edilemeyeceğini bize göstermektedir. Bu durum, değişen Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal koşulları (serbest piyasa, eğitim, iletişim vd.) yani modernleşme süreci ile bağlantılı olmasına rağmen söz konusu talep, başka bir saik ile kanaatimize göre daha önce de ifade ettiğimiz gibi, son yirmi beş yıldır Türkiye'nin gündemlerinden birini oluşturan etnik sorun ile izah edilebilir.

Görüştüğümüz kişilerin verdikleri cevaplar ve yaptığımız gözlemler bu savımızı desteklemektedir. Bölge halkı, Kürt meselesinde önemli bir hassasiyete sahiptir. Örneğin "Hükümet'ten öncelikli talebiniz nedir?" diye sorduğumuzda bir çok kişi "Kürt sorununun çözümü" demiştir. Yine "en çok hangi partiyi beğeniyorsunuz?" sorusuna deneklerin %36'sı (Ek-1 Tablo 2), Kürt meselesinde en duyarlı davranan parti olarak bilinen "DTP"yi söylemiştir. Nitekim 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri'nde DTP'nin kendisinin devamı olarak kabul edildiği DEHAP, Mardin'de oyların %39,6'ını almıştı⁴⁷. Yine aynı şekilde "kesinlikle oy vermem dediğiniz parti hangisidir?" sorusuna da deneklerin %50,4'ü (Ek-1 Tablo 1) "aşırı milliyetçi" biçimde algıladıkları "MHP"yi zikretmişlerdir.

Denekler ayrıca, düşünce özgürlüğü ile uyumlu olacak şekilde, çok partili siyasal sistemi benimsediklerini ortaya koymuşlardır. Tek partili sistemden yana olan deneklerin oranı oldukça azdır. Siyasal bilgi konusunda demokrasi ve laikliğin tanımını önemli düzeyde bilmeleri de (Bkz. Siyasal Bilgi kısmı) siyasal sistemin niteliği ile ilgilendikleri ve bilgi düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Deneklerin devlete ve politikacılara olan güvenlerinde bir sorun olduğu görülmektedir. Görüştüğümüz insanların önemli bir kısmı, ne devletin herhangi bir kurumuna, ne de politikacılara güvenmektedirler. Bu durum, devlet ile vatandaş arasında ciddi bir kopukluğa işaret etmektedir. Bu kopukluk aynı zamanda kitleyi radikalleştirmektedir de. Çünkü görüştüğümüz deneklerin önemli bir kısmı "gösteri ve yürüyüş yapmak" gibi olağandışı katılım biçimlerinin sorunların çözümünde etkili olacağına inandıklarını söylemişlerdir. Deneklerin bu radikal tutumları da, diğer sorulara verdikleri cevaplar ile uyum teşkil etmektedir. Burada dikkat çeken bir nokta da "ordu"ya güvenin (%2,8) en alt dilimde yer almasıdır.

Değişkenler (yaş, cinsiyet, eğitim, meslek vd.) açısından deneklerin verdikleri cevaplara bakıldığında anlamlı ilişkilerin var olduğunu görmekteyiz. Genel hatları ile

⁴⁷ 3. 11. 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü.

bakıldığında modern katılımcı kültürle uyumlu cevap verenlerin yaş değişkeninde “orta yaş” grubunda, cinsiyet değişkeninde “erkek”lerde, eğitim”de daha eğitilmiş olanlarda, “meslek”te toplumun geniş kesimleri ile irtibat halinde olan ile yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip mesleklerde, “gelir”de daha yüksek gelir düzeyine sahip olanlarda, “yerleşim birimleri”nde şehirde ve “Belde”de oturanlarda, “iletişim”de daha sık “gazete” okuyanlarda, herhangi bir grup ya da örgüte üye olan ve olmayanlarda ise “üye” olanlarda yoğunlaştığını görmekteyiz. Değişkenler açısından elde ettiğimiz sonuçlar, şu ana kadar siyasal davranış üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile büyük ölçüde örtüşmektedir⁴⁸.

Ancak iletişim araçlarını kullanma konusunda, “televizyon” seyretme yoğunluğu ile yerleşim birimlerinin (köy, mezra) şehre yakınlık ve uzaklıklarının katılımcı kültürü benimsemeye pozitif bir etkiye sahip olmadıklarını görmekteyiz.

⁴⁸ Söz konusu sonuçlar için Birinci Bölüm’deki “Siyasal Katılıma Etki Eden Faktörler” kısmına bakılabilir.

3.2.7. SİYASAL KATILIM

Daha önce “Siyasal İlgî” kısmında da bahsettiğimiz gibi, bazı siyaset bilimciler siyasal katılımdan siyasal ilgi, bilgi, değer ve eylemi anlamaktadırlar. Bazıları ise, siyasal ilgi, bilgi ve değeri siyasal katılımın hazırlayıcı unsurları olarak görerek siyasal katılmayı sadece siyasal eylemlerden ibaret görmektedirler. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, biz ikinci görüşe katılmaktayız.

Buna göre, herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olmaktan olağandışı katılım biçimlerine kadar bütün eylemleri ve faaliyetleri siyasal katılım faaliyeti içinde kabul ettik. Bu çerçevede görüştüğümüz kişilere siyasal katılım ile ilgili olarak, oy kullanıp kullanmadıklarını, oy kullanmıyorlarsa bunun nedenini, beğendikleri parti için neler yaptıklarını (Aidat veriyor veya para bağışı yapıyor musunuz?, başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışıyor musunuz?, parti teşkilatına gidip geliyor musunuz?, partinin düzenlediği kahve ve salon toplantılarına katılıyor musunuz?, Açık hava mitinglerine, karşılama törenlerine katılıyor musunuz?, seçim döneminde oy toplamak için köyleri dolaşıyor musunuz?), herhangi bir parti ya da sivil toplum örgütüne (sendika, dernek) üye olup olmadıklarını; ve herhangi bir talep için gösteri ve yürüyüş gibi olağan dışı katılım yollarına başvurup vurmadıklarını sorduk.

Bu soruların dışında, başka bir katılım biçimi olan uyarılmış siyasal katılımı ilgilendiren sorular da ayrı bir başlık altında incelenecektir.

3.2.7.1. Kişisel Olgular ve Siyasal Katılım

3.2.7.1.1. Yaş ve Siyasal Katılım

Tablo 189 Oy kullanıyor musunuz?

Yaş		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	5	41	0	46
	%	10,9%	89,1%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	25	14	2	41
	%	61,0%	34,1%	4,9%	100,0%
25-39	Sayı	158	23	0	181
	%	87,3%	12,7%	,0%	100,0%
40-54	Sayı	77	9	0	86
	%	89,5%	10,5%	,0%	100,0%
55+	Sayı	38	1	0	39
	%	97,4%	2,6%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

Görüştüğümüz 393 denek, 2 kişi hariç, tümü oy kullanıp kullanmadıklarını beyan etmişlerdir. Buna göre, deneklerin %77,1'i seçimlerde oy kullandıklarını, %22,4'ü ise oy kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak oy kullanmadığını söyleyenlerin %63'ü 2002 genel seçiminde seçmen durumunda olmayanlardır. “Neden oy kullanmıyorsunuz?” sorusuna deneklerin sadece %18,3'ü (bütün denekler içinde 17 kişi) “siyaseti sevmediğim için” ve “politikacılara güvenmediğim için” demiştir.

Sonuç olarak, seçmen durumundaki deneklerin %90'dan fazlasının seçimde oy kullandığını söyleyebiliriz. 2002 Milletvekili Genel Seçimi'nde Türkiye geneli seçime katılım oranı %79,1 iken, Mardin genelinde %74,3'tür. Ancak Kızıltepe şehir merkezinde katılım oranı %72,9 iken, Kızıltepe'ye bağlı bucak ve köylerde oran %92,4'tür⁴⁹.

Daha önce Siyasal katılım bölümünde ifade edildiği gibi, Türkiye'de her zaman için kırsal kesimde oy verme oranı kentsel kesimden daha yüksek olmuştur. Bu durum, çevresel baskı, patronaj ilişkileri, dost ve ahabpların hatırı gibi sebeplere bağlanabilir. Ancak, çalışmaya konu teşkil eden aşiret için bir başka sebep olarak şu gösterilebilir: Daha önce de değindiğimiz gibi, aşiret/kabile liderleri ile kabileler içinde belli sayıdaki insan grubunu (malbat/sülale) temsil eden kişilerin neredeyse tümü seçim dönemlerinde seçimle yakından ilgilenmektedirler, çünkü toplu oy kullanarak çevreye ve hasımlarına güçlerini göstermek istemektedirler. Diğer bir ifadeyle, seçim dönemlerinde oy kullanmaya yönelik siyasal katılma yöresel çekişmelerin bir parçası haline gelmektedir.

Yaş gruplarına göre oy verme davranışına bakıldığında, 2002 genel seçiminde seçmen olmayan “18-20” yaş grubu ile “21-24” yaş grubu dışında, göreceli daha genç olanlardan daha yaşlı olanlara doğru oy verme oranı artmaktadır. Ancak yukarda da belirttiğimiz gibi, seçim döneminde seçmen durumunda olup da oy kullanmadığını söyleyenlerin önemli bir kısmı, kanaatimize göre, başkaları kendileri yerine oy kullandığı için “oy kullanmadım” demişlerdir.

⁴⁹ 3. 11. 2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü

Tablo 190 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Yaş		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Politikacılara güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	41	0	0	1	0	42
	%	97,6%	,0%	,0%	2,4%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	13	1	0	2	1	17
	%	76,5%	5,9%	,0%	11,8%	5,9%	100,0%
25-39	Sayı	5	4	6	4	4	23
	%	21,7%	17,4%	26,1%	17,4%	17,4%	100,0%
40-54	Sayı	0	3	3	3	1	10
	%	,0%	30,0%	30,0%	30,0%	10,0%	100,0%
55+	Sayı	0	0	0	1	0	1
	%	,0%	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

Oy kullanmadığını söyleyen deneklere “neden oy kullanmıyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Deneklerin %63,4’ü gibi büyük çoğunluk “şu ana kadar seçmen değildim” demişken, “başkası benim yerime kullanır” diyenlerin oranı %11,8’dir. Ayrıca %6,5’i de “cevap yok” diyerek soruya cevap vermek istememiştir. Deneklerden sadece %8,6’sı “siyaseti sevmediğim için” demiştir. Ayrıca %9,7’si de siyasal protesto mahiyetinde “politikacılara güvenmediğim için” oy kullanmıyorum demiştir.

Yaş grupları açısından verilen cevaplara bakıldığında, “18-20” yaş grubundakilerden bir kişi hariç tümü, “21-24” yaş grubunda yer alanların da %76,5’i “şu ana kadar seçmen değildim” demiştir. “25-39” yaş grubunda yer alanlardan bu yönde cevap verenlerin verdikleri cevap yanlıştır. Çünkü bu yaş grubunda yer alanların tümü son seçimde seçmen durumundaydı.

“Siyaseti sevmediğim için” ve “politikacılara güvenmediğim için” diyenler “25-39” ve “40-54” yaş grubunda yoğunlaşmışlardır.

Tablo 191 Düşüncesini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Yaş		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
18-20	Sayı	7	6	2	0	31	46
	%	15,2%	13,0%	4,3%	,0%	67,4%	100,0%
21-24	Sayı	2	4	1	2	32	41
	%	4,9%	9,8%	2,4%	4,9%	78,0%	100,0%
25-39	Sayı	17	30	10	10	114	181
	%	9,4%	16,6%	5,5%	5,5%	63,0%	100,0%
40-54	Sayı	13	12	4	5	52	86
	%	15,1%	14,0%	4,7%	5,8%	60,5%	100,0%
55+	Sayı	4	2	0	3	30	39
	%	10,3%	5,1%	,0%	7,7%	76,9%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

Bütün deneklerin %65,9'u gibi büyük bir oran beğendiği parti için "hiçbir şey yapmıyorum" demiştir. Düşüncesini beğendiği parti için siyasal bir faaliyetin içine giriyorum diyenlerin toplam oranı ["başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım" (%10,9) ve "bunlardan birden fazlasını yaparım" (%13,7)] %24,6'dır. "Bunlardan birden fazlasını yaparım" seçeneği içinde "aidat veriyor veya para bağışı yapıyorum", "başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışıyorum", "parti teşkilatına gidip geliyorum, partinin düzenlediği kahve ve salon toplantılarına katılıyorum", "açık hava mitinglerine, karşılama törenlerine katılıyorum, seçim döneminde oy toplamak için köyleri dolaşıyorum" faaliyetleri yer almaktadır.

Bu soruya deneklerin %5,1'i cevap vermek istememiştir. Ayrıca %4,3'ü de diğeri seçeneğinde yoğunlaşmıştır. "Diğeri" seçeneği içinde yer alanlar ise "açık hava mitinglerine katılmak istiyorum ancak ailem izin vermiyor" ve "seçim döneminde arkadaşlar ile siyaseti konuşuruz" türü cevaplar vermişlerdir.

Beğendiği parti için bir takım faaliyetlerde bulunduğunu söyleyenlerin oranı deneklerin sosyo-ekonomik koşulları ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda önemsenecek düzeydedir. Ancak yine tekrar edelim ki, bu siyasal katılım düzeyi, sadece söz konusu grubun modern kültürü içselleştirmesinin sonucu değildir. Bu nedenle, oy verme düzeyinde siyasal katılımın yüksek olmasında, toplu hareket etme geleneğinin de önemli bir etkisi vardır. geleneksel değerler (yerel siyasal kültür) ile modern toplumun değerlerinin (katılımcı siyasal kültür) iç içe geçtiği bir sosyal/siyasal kültür karışımı ile karşı karşıya olduğumuzu; sonuçları da bu çerçevede değerlendirmemiz gerektiğinin farkında olduğumuzu ifade etmeliyiz.

Yaş grupları açısından tabloya bakıldığında düşüncesini benimsediği siyasal parti için "Bunlardan birden fazlasını yaparım" diyenlerin daha çok "25-39" yaş (%16,6) ve "40-54" yaş (%14) ile çok genç diyebileceğimiz "18-20" (%13) yaş gruplarında yoğunlaştığı görülür. "Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım" ve "Bunlardan birden fazlasını yaparım" diyerek siyasal bir tutum sergileyen kişilerin ise daha çok "25-39" (%26) ve "40-54" (%29,1) yaş gruplarında yaşlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca "18-20" (%28,2) grubunda yer alanlar, en az bunlar kadar siyaset ile faal olarak ilgilendiklerini söylemişlerdir.

Tablo 192 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Grup ve Örgüt Üyeliğ	Sayı	Yüzde
Siyasal parti	16	4,1
Sendika	22	5,6
Dernek	8	2,0
Siyasal parti-Sendika	1	,3
Hiç biri	332	84,5
Cevap yok	14	3,6
Toplam	393	100,0

Görüştüğümüz deneklerin %12'si (47 kişi) herhangi bir siyasal parti, sendika veya derneğe üye olduklarını söylemişlerdir. Geleneksel bir toplumda bir aşirete mensup insanların bu oranda siyasal partilere ve sivil toplum örgütlerine üye olmaları çok anlamlıdır. Siyasal parti ve sivil toplum örgütlerine üyelik konusunda deneklerin gösterdiği ilgiyi yine bölgenin modernleşme dinamikleri ve özellikle bölgeye özgü etnik sorun ile bağlantılandırılabilir. Ayrıca deneklerin %84,5'i herhangi bir grup ya da örgüte üye olmadığını söylemişken, deneklerin %3,6'sı bu soruya cevap vermemiştir.

Üyelerin %5,6 (22 kişi)'sı "sendika"ya, %4,1(16 kişi)'i "siyasal parti"ye, %2 (8 kişi)'si "dernek" e ve %0,3 (1 kişi)'ü de "siyasal parti+sendika"ya üye olduklarını söylemişlerdir. Üyeliğin "siyasal parti" ile "sendika" seçeneklerinde yoğunlaşması da aşiret topluluğunun politik örgütlenmelere sosyal-kültürel örgütlenmelerde daha fazla eğilim gösterdiğini ifade etmektedir.

Tablo 193 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Yaş		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	2	44	0	46
	%	4,3%	95,7%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	1	38	2	41
	%	2,4%	92,7%	4,9%	100,0%
25-39	Sayı	26	150	5	181
	%	14,4%	82,9%	2,8%	100,0%
40-54	Sayı	15	67	4	86
	%	17,4%	77,9%	4,7%	100,0%
55+	Sayı	3	33	3	39
	%	7,7%	84,6%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	47	332	14	393
	%	12,0%	84,5%	3,6%	100,0%

Yaş grupları içinde "üye" deneklerin yoğunlaştığı grupların "25-39" (%14,4) ve "40-54" (%17,4) yaş grupları olduğunu tablodan görmekteyiz. Üyelik gençlerde ve yaşlılarda oldukça düşüktür.

Tablo 194 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Yaş		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	5	41	0	46
	%	10,9%	89,1%	,0%	100,0%
21-24	Sayı	6	34	1	41
	%	14,6%	82,9%	2,4%	100,0%
25-39	Sayı	35	144	2	181
	%	19,3%	79,6%	1,1%	100,0%
40-54	Sayı	9	75	2	86
	%	10,5%	87,2%	2,3%	100,0%
55+	Sayı	2	36	1	39
	%	5,1%	92,3%	2,6%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Görüştiğimiz deneklere, bir siyasal katılma biçimi olarak, bugüne kadar herhangi bir gösteriye katılıp katılmadıklarını sorduk. Deneklerin %14,5'i gibi önemli bir oran “evet” dediler yani herhangi bir gösteriye katıldıklarını söylediler. Ayrıca, bazı deneklerin bu soruya cevap vermede tereddüdü olmasaydı, bu oranın daha da yüksek çıkacağını düşünüyoruz. Daha önce siyasal değer kısmında gördüğümüz gibi, deneklere gösteri ve yürüyüş yapmanın sorunların çözümüne katkı sunup sunmayacağını sormuş ve bütün deneklerin %38,5'i gibi önemli bir oran “katkıda bulunur” ve “kesinlikle katkıda bulunur” demişti. Bu dikkate değer bir rakamdır. Ancak deneklerin önemli bir kısmının gösteriden kastlarının nevrüz bayramı etkinlikleri olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bütün Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde nevrüz bayramı kitlesel katılımlar ile kutlanmaktadır. Ancak, bu bayramın politik bir anlamı da vardır. Bu nedenle, gösteriye katılmaktan Nevruz bayramı da anlaşılrsa, verilen cevaplar anlamlı olarak değerlendirilebilir.

Bir aşiret üyesi olan deneklerin bu düzeyde olağanüstü siyasal katılım biçimine ilgi göstermesi, bizi, yine bölgenin önemli siyasal problemi olan etnik soruna götürmektedir. Daha önceki tablolarda karşımıza çıkan sonuçlar ve bu tablo genelde bölgenin, özelde de aşiretin, ne kadar politize bir kimlik kazandığını göstermektedir.

Tabloda da görüldüğü gibi, en yüksek yoğunlukta “evet” diyenler “25-39” (%19,3) yaş grubunda yer alırken, en düşük oranda yer alanlar ise “55 ve yukarısı” (%5,1) yaş grubu içinde bulunan deneklerdir.

3.2.7.1.2. Cinsiyet ve Siyasal Katılım

Tablo 195 Oy kullanıyor musunuz?

Cinsiyet		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	121	48	1	170
	%	71,2%	28,2%	,6%	100,0%
Erkek	Sayı	182	40	1	223
	%	81,6%	17,9%	,4%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

“Kadın” deneklerin %71,2’si ve “erkek” deneklerin de %81,6’sı oy kullandıklarını söylemişlerdir. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi, biz oy kullanma oranının daha yüksek olduğunu düşünüyoruz. Çünkü “hayır” diyenlerin yarısından fazlası seçmen olmadığını söylemiştir. Ayrıca geri kalanların bir kısmının da - özellikle kadınlar - başkaları kendi yerlerine oy kullandığı için “hayır” dediklerini düşünüyoruz.

Ayrıca, tabloda görüldüğünün aksine, uyarılmış biçimde oy kullanma ile birlikte, kadınların oy verme oranının erkeklerinkinden daha yüksek olduğunu düşünüyoruz.

Tablo 196 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Cinsiyet		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Politikacılara güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	31	1	5	9	6	52
	%	59,6%	1,9%	9,6%	17,3%	11,5%	100,0%
Erkek	Sayı	28	7	4	2	0	41
	%	68,3%	17,1%	9,8%	4,9%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

“Erkek”lerin %68’i “kadın”ların da %60’ı gibi önemli bir kısmı, “şu ana kadar seçmen olmadığım için oy kullanmadım” demiştir. Aynı zamanda, oy kullanmadığını söyleyen kadınların (52 kişi) %17,5’i “başkası benim yerime kullanır” demişken, bu oran erkeklerde (41 kişi) %5’tir. Siyasal ilgisizlik ya da protesto amacıyla oy kullanmadığını söyleyenlerin oranı ise (“siyaseti sevmediğim için” ve “politikacılara güvenmediğim için”) “erkek”lerde %27, “kadın”larda ise %11,5’tir. Bu da göstermektedir ki kadın ve erkeklerde oy kullanma oranı %90’ın üzerindedir. Çünkü, oy kullanmayan kadın sayısı (52’nin %11,5’i) 6, erkek sayısı (41’in %27’si) ise yaklaşık 14’tür.

Siyasal protesto mahiyetinde “politikacılara güvenmediğim için” oy kullanmıyorum diyenlerin oranı “erkek” ve “kadın”larda sırasıyla %9,8 ve %9,6’dır.

Tablo 197 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Cinsiyet		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
Kadın	Sayı	15	11	2	12	130	170
	%	8,8%	6,5%	1,2%	7,1%	76,5%	100,0%
Erkek	Sayı	28	43	15	8	129	223
	%	12,6%	19,3%	6,7%	3,6%	57,8%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

Bu soru bağlamında erkeklerin kadınlardan daha katılımcı olduklarını görmekteyiz. “Erkek”lerin %12,6’sı, “kadın”ların da %8,8’i “başkalarını bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışıyorum” demiştir. Ayrıca daha katılımcı olan kesimi temsil eden “Bunlardan birden fazlasını yaparım” diyenler içinde “erkek” ve “kadın”ların oranı sırasıyla %19,3 ve 6,5’tir. Adı geçen iki seçenek yani “başkalarını bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışıyorum” ve “Bunlardan birden fazlasını yaparım” içinde “erkek”ler (%32) yine “kadın”lardan (%15,3) daha katılımcı gözükmektedir. Ancak bu oranlar bile, erkek egemen ve kadınların çok sınırlı haklara sahip olduğu bir toplulukta önemsenecek düzeydedir.

Tablo 198 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Cinsiyet		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	6	155	9	170
	%	3,5%	91,2%	5,3%	100,0%
Erkek	Sayı	41	177	5	223
	%	18,4%	79,4%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	47	332	14	393
	%	12,0%	84,5%	3,6%	100,0%

“Erkek”lerin (41 kişi) (%18,4) “kadın”lara (6 kişi) (%3,5) göre daha fazla parti ve sivil toplum örgütlerine üye olduğunu, daha çok kamusal hayatın içinde olduğunu, daha fazla siyasal konular ile ilgilendiğini görmekteyiz.

Tablo 199 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Cinsiyet		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	15	154	1	170
	%	8,8%	90,6%	,6%	100,0%
Erkek	Sayı	42	176	5	223
	%	18,8%	78,9%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Olağandışı siyasal katılımın bir biçimi olan herhangi bir gösteriye katılma konusunda da, beklendiği gibi, “erkek”lerin (42 kişi) (%18,8) “kadın”lara (15 kişi) (%8,8) göre daha katılımcı oldukları görülmektedir.

3.2.7.2. Sosyo-Ekonomik Statü ve Siyasal Katılım

3.2.7.2.1. Eğitim ve Siyasal Katılım

Tablo 200 Oy kullanıyor musunuz?

Eğitim durumu		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	59	9	0	68
	%	86,8%	13,2%	,0%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	21	5	0	26
	%	80,8%	19,2%	,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	102	25	1	128
	%	79,7%	19,5%	,8%	100,0%
Ortaokul	Sayı	33	14	0	47
	%	70,2%	29,8%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	49	22	1	72
	%	68,1%	30,6%	1,4%	100,0%
Üniversite	Sayı	34	12	0	46
	%	73,9%	26,1%	,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	5	1	0	6
	%	83,3%	16,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

Oy kullananların eğitim durumlarına bakıldığında, oy kullanma oranının “okur-yazar değil” (%86,8) ile “lisans üstü” (%83,3) olanlarda en çok yoğunlaştığını, bunun yanında en düşük yoğunluğun da “lise” (%68,1) ve “orta okul” (%70,2) mezunlarında olduğunu görmekteyiz.

Tablo 201 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Eğitim durumu		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediği m için	Politikacılara güvenmediği m için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	1	0	7	2	10
	%	,0%	10,0%	,0%	70,0%	20,0%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	0	1	1	1	5
	%	40,0%	,0%	20,0%	20,0%	20,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	20	1	2	2	3	28
	%	71,4%	3,6%	7,1%	7,1%	10,7%	100,0%
Ortaokul	Sayı	11	2	0	1	0	14
	%	78,6%	14,3%	,0%	7,1%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	23	0	0	0	0	23
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	2	4	6	0	0	12
	%	16,7%	33,3%	50,0%	,0%	,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

“Siyaseti sevmediği için” oy kullanmama ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu çerçevede “okur-yazar”, “lise” ve “lisans üstü” değişkeni içinde yer alanlardan hiç kimse “Siyaseti sevmediğim için” oy kullanmıyorum dememiştir. Söz konusu seçeneği işaretleyenler içinde en yüksek oran ise “üniversite” değişkenine (%33,3) aittir.

Siyasal protesto babında “politikacılara güvenmediğim için” oy kullanmıyorum diyenler sadece “üniversite” (%50), “okur-yazar” (%20) ve “ilkokul” mezunları (%7,1)’dır.

Tablodan da görüldüğü gibi, “başkası benim yerime kullanır” diyenlerin tümü “orta okul” (%7,1) ve daha düşük eğitim düzeyinde yer alanlarda toplanmıştır. “okur-yazar değil” (%70) olanlarda oran en yüksek düzeydedir. Bu da eğitim düzeyi ile özerk oy kullanma arasında direkt bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 202 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Eğitim durumu		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	7	0	0	7	54	68
	%	10,3%	,0%	,0%	10,3%	79,4%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	1	0	4	19	26
	%	7,7%	3,8%	,0%	15,4%	73,1%	100,0%
İlkokul	Sayı	15	11	6	4	92	128
	%	11,7%	8,6%	4,7%	3,1%	71,9%	100,0%
Ortaokul	Sayı	7	15	3	0	22	47
	%	14,9%	31,9%	6,4%	,0%	46,8%	100,0%
Lise	Sayı	7	20	3	1	41	72
	%	9,7%	27,8%	4,2%	1,4%	56,9%	100,0%
Üniversite	Sayı	5	5	4	4	28	46
	%	10,9%	10,9%	8,7%	8,7%	60,9%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	0	2	1	0	3	6
	%	,0%	33,3%	16,7%	,0%	50,0%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

Siyasal faaliyet olarak sadece “başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım” seçeneği ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak “bunlardan birden fazlasını yaparım” seçeneği ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Tablodan görüldüğü gibi, eğitim düzeyi yükseldikçe “bunlardan birden fazlasını yaparım” diyenlerin oranı da artmaktadır. En düşük oran “okur-yazar”larda (%3,8) iken, en yüksek oran “lisans üstü” (%33,3) olanlarda görülmektedir. Ancak düşük eğitim durumu ile cinsiyet değişkeninin büyük ölçüde ilişkili olduğunu unutmamak gerekir.

Tablo 203 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Eğitim durumu		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	62	6	68
	%	,0%	91,2%	8,8%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	0	25	1	26
	%	,0%	96,2%	3,8%	100,0%
İlkokul	Sayı	7	118	3	128
	%	5,5%	92,2%	2,3%	100,0%
Ortaokul	Sayı	6	40	1	47
	%	12,8%	85,1%	2,1%	100,0%
Lise	Sayı	17	54	1	72
	%	23,6%	75,0%	1,4%	100,0%
Üniversite	Sayı	16	28	2	46
	%	34,8%	60,9%	4,3%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	1	5	0	6
	%	16,7%	83,3%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	47	332	14	393
	%	12,0%	84,5%	3,6%	100,0%

“Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?” sorusuna “ilkokul mezunlarının %5,5’i, “ortaokul” mezunlarının %12,8’i, “lise” mezunlarının %23,6’sı, “üniversite” mezunu ya da öğrencilerinin %34,8’i ve “lisans üstü” olanların da %16,7’si “evet” demiştir. Dolayısıyla, eğitim düzeyi yükseldikçe üyelik oranı da artmaktadır.

Tablo 204 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Eğitim durumu		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	0	67	1	68
	%	,0%	98,5%	1,5%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	23	1	26
	%	7,7%	88,5%	3,8%	100,0%
İlkokul	Sayı	12	113	3	128
	%	9,4%	88,3%	2,3%	100,0%
Ortaokul	Sayı	13	34	0	47
	%	27,7%	72,3%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	16	55	1	72
	%	22,2%	76,4%	1,4%	100,0%
Üniversite	Sayı	12	34	0	46
	%	26,1%	73,9%	,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	2	4	0	6
	%	33,3%	66,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Eğitim durumu ile herhangi bir kuruluşa üyelik benzeri bir ilişki, herhangi bir gösteriye katılma ile eğitim arasında da görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, “şu ana kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?” sorusuna olumlu cevaplarda, en düşük eğitim düzeyine sahip olanlardan en yüksek eğitim düzeyine sahip olanlara doğru doğrusal bir artış gözlenmektedir. Buna göre, en düşük oran “okur-yazar”larda (%7,7) iken, en yüksek oran “lisans üstü” (%33,3) öğrencileri ya da mezunlarında toplanmaktadır.

3.2.7.2.2. Meslek ve Siyasal Katılım

Tablo 205 Oy kullanıyor musunuz?

Meslek		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	49	3	0	52
	%	94,2%	5,8%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	83	15	1	99
	%	83,8%	15,2%	1,0%	100,0%
Memur	Sayı	23	4	0	27
	%	85,2%	14,8%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	13	2	0	15
	%	86,7%	13,3%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	7	17	0	24
	%	29,2%	70,8%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	51	35	1	87
	%	58,6%	40,2%	1,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	48	4	0	52
	%	92,3%	7,7%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	10	6	0	16
	%	62,5%	37,5%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	19	2	0	21
	%	90,5%	9,5%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

Meslek değişkenleri içerisinde en yüksek düzeyde oy kullandığını söyleyenler “çiftçi”ler (%94,2) ve “serbest meslek”te (%92,3) çalıştığını söyleyen deneklerdir. En düşük oranda ise, son genel seçimde çoğu seçmen olmayan “öğrenci”ler (%29,2) ile “işsiz”ler (%58,6) bulunmaktadır. Söz konusu meslek gruplarının hiç birine girmeyen muhtelif meslek sahiplerinin oluşturduğu “diğeri” değişkeninde yer alanların %90,5’i, “işçi”lerin %86,7’si, “memur”ların %85,2’si, “ev hanımı” olanların %83,8’i ve “eğitimci”lerin de %62,5’i oy kullandıklarını söylemişlerdir.

Tablo 206 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Meslek		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Politikacılara güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	2	1	0	0	0	3
	%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	5	1	2	5	4	17
	%	29,4%	5,9%	11,8%	29,4%	23,5%	100,0%
Memur	Sayı	0	1	3	0	0	4
	%	,0%	25,0%	75,0%	,0%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	18	0	0	0	0	18
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	28	1	0	6	2	37
	%	75,7%	2,7%	,0%	16,2%	5,4%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	2	1	1	0	0	4
	%	50,0%	25,0%	25,0%	,0%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	1	2	3	0	0	6
	%	16,7%	33,3%	50,0%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	1	0	0	0	2
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

Oy kullanmadığını söyleyen 93 denekten sadece 8 denek, siyasete ilgi duymadığı için, yani “siyaseti sevmediğim için” oy kullanmıyorum demiştir. Ve meslek grupları içine birer denek olarak (“eğitimci”de 2 denek) dağılmış görülmektedirler. En yüksek oran “çiftçi” ve “eğitimci”lere aittir.

“Politikacılara güvenmediğim için” oy kullanmıyorum diyenler en yüksek oranda yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olan “memur”lar (%75) ile “eğitimci”ler (%50)’dir. “Başkası benim yerime oyumu kullanır” diyenler “ev hanımları (%29,4) ile yine çoğunluğunu kadınların oluşturduğu “işsiz” (%16,2) kategorisindekilidir.

Tablo 207 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Meslek		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
Çiftçi	Sayı	5	8	3	3	33	52
	%	9,6%	15,4%	5,8%	5,8%	63,5%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	10	7	0	9	73	99
	%	10,1%	7,1%	,0%	9,1%	73,7%	100,0%
Memur	Sayı	4	3	3	1	16	27
	%	14,8%	11,1%	11,1%	3,7%	59,3%	100,0%
İşçi	Sayı	3	5	0	0	7	15
	%	20,0%	33,3%	,0%	,0%	46,7%	100,0%
Öğrenci	Sayı	3	6	1	0	14	24
	%	12,5%	25,0%	4,2%	,0%	58,3%	100,0%
İşsiz	Sayı	9	6	2	3	67	87
	%	10,3%	6,9%	2,3%	3,4%	77,0%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	6	11	6	1	28	52
	%	11,5%	21,2%	11,5%	1,9%	53,8%	100,0%
Eğitimci	Sayı	0	2	2	2	10	16
	%	,0%	12,5%	12,5%	12,5%	62,5%	100,0%
Diğeri	Sayı	3	6	0	1	11	21
	%	14,3%	28,6%	,0%	4,8%	52,4%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

Demekler, meslek grupları arasında birbirlerine yakın oranlar ile, ortalama %11 civarında dağılım göstermektedirler. Sadece “işçiler” %20’lik orana sahiptirler. Ayrıca “eğitimci”ler değişkeninden kimse bu seçeneği işaretlememiştir.

“Bunlardan birden fazlasını yaparım” diyenler en yüksek oranda “işçi”lerde (%33,3) yoğunlaşmış görülmektedir. En düşük oranda yoğunlaşma ise “ev hanımı”(7) ve “işsiz”lerden (7) sonra, “eğitimci” (12,5) ve “memur” (11,1) olduğunu söyleyenlere ait görülmektedir.

Tablo 208 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Meslek		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	3	46	3	52
	%	5,8%	88,5%	5,8%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	4	87	8	99
	%	4,0%	87,9%	8,1%	100,0%
Memur	Sayı	17	9	1	27
	%	63,0%	33,3%	3,7%	100,0%
İşçi	Sayı	6	9	0	15
	%	40,0%	60,0%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	1	22	1	24
	%	4,2%	91,7%	4,2%	100,0%
İşsiz	Sayı	2	84	1	87
	%	2,3%	96,6%	1,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	4	48	0	52
	%	7,7%	92,3%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	3	13	0	16
	%	18,8%	81,3%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	7	14	0	21
	%	33,3%	66,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	47	332	14	393
	%	12,0%	84,5%	3,6%	100,0%

“Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye olanlar”ın meslekler yönünden dağılımlarına bakıldığında en yüksek oranla “memur”ların (%63) önde geldiğini görmekteyiz. Memurlardan sonra gelen meslekler ise “işçi” (%40) ve “diğeri” (%33,3) değişkeninde yer alanlardır. Burada dikkat çeken nokta “eğitimci”lerin (16 kişi) düşük oranda (%18,8) “üye” olarak görülmeleridir. Ancak “eğitimci”ler için görünen oranın gerçeği yansıttığını pek düşünmüyoruz. Çünkü İlçe’de eğitimcilik yapan öğretmenlerin büyük ekseriyeti Eğitim-sen’e üyedir, ancak sendikalı olduklarını söylemekten çekindiklerini düşünüyoruz. Diğer meslek gruplarındaki oranlar ise şöyledir: “Serbest meslek” %7,7, “çiftçi” %5,8, “öğrenci” %4,2, “ev hanımı” %4, “işsiz” %2,3’tür.

Tablo 209 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Meslek		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	6	45	1	52
	%	11,5%	86,5%	1,9%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	9	89	1	99
	%	9,1%	89,9%	1,0%	100,0%
Memur	Sayı	6	21	0	27
	%	22,2%	77,8%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	2	13	0	15
	%	13,3%	86,7%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	3	21	0	24
	%	12,5%	87,5%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	9	77	1	87
	%	10,3%	88,5%	1,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	12	38	2	52
	%	23,1%	73,1%	3,8%	100,0%
Eğitimci	Sayı	4	12	0	16
	%	25,0%	75,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	6	14	1	21
	%	28,6%	66,7%	4,8%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip mesleklerde herhangi bir gösteriye katılma oranı, diğer mesleklere göre daha yüksek görülmektedir. “Diğeri” meslek grubunda yer alanlar dışında, “eğitimci”, “serbest meslek” ve “memur”lar en yüksek oranlara sahiptirler. En düşük oranlar ise “ev hanımı” (%9,1), “işsiz” (%10,3) ve “çiftçi”lere (%11,5) aittir. Burada dikkat çeken noktalardan biri, %10 civarında ev hanımlarının da gösteriye ya da gösterilere katıldıklarını söylemiş olmalarıdır. Ancak daha önce de söylediğimiz gibi deneklerin bir kısmının gösteriden anladıkları şeyin 21 Mart’ta bölgede kutlanan Nevruz Bayramı olduğunu düşünmekteyiz.

3.2.7.2.3. Gelir ve Siyasal Katılım

Tablo 210 Oy kullanıyor musunuz?

Gelir YTL		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	22	5	0	27
	%	81,5%	18,5%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	17	3	0	20
	%	85,0%	15,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	28	4	0	32
	%	87,5%	12,5%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	20	1	0	21
	%	95,2%	4,8%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	17	3	0	20
	%	85,0%	15,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	15	4	0	19
	%	78,9%	21,1%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	13	4	0	17
	%	76,5%	23,5%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	9	1	1	11
	%	81,8%	9,1%	9,1%	100,0%
Geliri yok	Sayı	162	63	1	226
	%	71,7%	27,9%	,4%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

Oy kullanma ile gelir durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, yörede oy kullanma oranı çok yüksektir. Çünkü iradi oy kullanmanın yanında uyarılmış oy kullanma da çok yaygındır.

Tablo 211 Neden oy kullanmıyorsunuz

Gelir YTL		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Politikacılara güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	3	2	0	0	0	5
	%	60,0%	40,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	3	0	0	0	0	3
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	3	0	1	0	0	4
	%	75,0%	,0%	25,0%	,0%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	0	2	1	0	0	3
	%	,0%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	1	1	2	0	0	4
	%	25,0%	25,0%	50,0%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	1	0	3	0	0	4
	%	25,0%	,0%	75,0%	,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	46	3	2	11	6	68
	%	67,6%	4,4%	2,9%	16,2%	8,8%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

Oy kullanmadığını söyleyen 93 denekten “601-800” gelir dilimi içinde yer alanlar (3 kişi) en yüksek düzeyde (66,7) “siyaseti sevmediğimi için” oy kullanmıyorum demiştir. “Politikacılara güvenmediğim için” oy kullanmıyorum diyenlerin oran olarak en yüksek rakamı ifade edenler “1001 ve yukarısı” (%75) ve “801-1000” (%50) arası gelir grubunda yer alanlardır. Ancak oy kullanmadığını söyleyen 93 kişiden 68 kişi gelirin olmadığı söyleyenlerdir. Kaldı ki bunların çok önemli bir kısmı kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 212 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Gelir YTL		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
100-200	Sayı	6	3	5	1	31	46
	%	13,0%	6,5%	10,9%	2,2%	67,4%	100,0%
201-300	Sayı	6	2	1	0	24	33
	%	18,2%	6,1%	3,0%	,0%	72,7%	100,0%
301-400	Sayı	4	11	1	2	27	45
	%	8,9%	24,4%	2,2%	4,4%	60,0%	100,0%
401-600	Sayı	3	10	2	2	18	35
	%	8,6%	28,6%	5,7%	5,7%	51,4%	100,0%
601-800	Sayı	5	3	4	0	14	26
	%	19,2%	11,5%	15,4%	,0%	53,8%	100,0%
801-1000	Sayı	2	4	1	3	10	20
	%	10,0%	20,0%	5,0%	15,0%	50,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	3	5	1	1	10	20
	%	15,0%	25,0%	5,0%	5,0%	50,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	2	0	1	8	11
	%	,0%	18,2%	,0%	9,1%	72,7%	100,0%
Geliri yok	Sayı	14	14	2	10	117	157
	%	8,9%	8,9%	1,3%	6,4%	74,5%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

“Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım” diyenler bütün gelir grupları arasında düzensiz bir dağılım göstermektedir. Ancak “bunlardan birden fazlasını yaparım” diyenlerin oranı gelirim “yok” (%8,9) diyenler ile “100-200” (%6,5) ve “201-300” (%6,1) gelir gruplarında yer alanlarda düşük bir yoğunlukta bulunurken, “301-400” gelir grubunda yer alanlar ile daha yüksek gelir grubunda yer alanlarda ortalama %20 oranlarında seyretmektedir.

Tablo 213 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Gelir YTL		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	2	24	1	27
	%	7,4%	88,9%	3,7%	100,0%
201-300	Sayı	0	18	2	20
	%	,0%	90,0%	10,0%	100,0%
301-400	Sayı	3	28	1	32
	%	9,4%	87,5%	3,1%	100,0%
401-600	Sayı	8	13	0	21
	%	38,1%	61,9%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	9	11	0	20
	%	45,0%	55,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	9	9	1	19
	%	47,4%	47,4%	5,3%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	6	11	0	17
	%	35,3%	64,7%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	10	0	11
	%	9,1%	90,9%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	9	208	9	226
	%	4,0%	92,0%	4,0%	100,0%
Toplam	Sayı	47	332	14	393
	%	12,0%	84,5%	3,6%	100,0%

Belli bir gelir düzeyine kadar denekler, düşük oranlarda “herhangi bir parti ya da sendika ve derneğe üye” olduklarını söylemişken, belli bir gelir düzeyinden sonra üye olanların oranı yükselmektedir. Buna göre gelirim “yok” diyenlerin (9 kişi) %4’ü, “100-200” arası gelire sahip olanların %7,4’ü, gelirini belirtmek istemeyen “cevap yok”ların %9,1’i, “301-400” geliri olduğunu söyleyenlerin %9,4’ü “üye” olduklarını söylemişlerdir. Bundan sonra daha yüksek gelir düzeyine sahip olanlar çok daha yüksek düzeyde “üye” olduklarını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede “401-600” %38,1, “601-800” %45, “801-1000” %47,4 ve “1001 ve yukarısı” da %35,3 oranında “üye” olduklarını söylemişlerdir.

Tablo 214 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Gelir YTL		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	4	23	0	27
	%	14,8%	85,2%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	3	15	2	20
	%	15,0%	75,0%	10,0%	100,0%
301-400	Sayı	6	26	0	32
	%	18,8%	81,3%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	7	13	1	21
	%	33,3%	61,9%	4,8%	100,0%
601-800	Sayı	1	19	0	20
	%	5,0%	95,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	7	11	1	19
	%	36,8%	57,9%	5,3%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	3	14	0	17
	%	17,6%	82,4%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	10	0	11
	%	9,1%	90,9%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	25	199	2	226
	%	11,1%	88,1%	,9%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Genel olarak gelir grupları bir birlerine yakın düzeyde “evet” oranlarına sahiptirler. Sadece “401-600” (%33,3) ve “801-1000” (%36,8) gelir dilimleri içinde yer alan denekler, daha yüksek oranda bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldığını söylemişlerdir.

3.2.7.3. Yerleşme Birimi, İletişim, Grup - Örgüt Üyeliği ve Siyasal Katılım

3.2.7.3.1. Yerleşim Birimi ve Siyasal Katılım

Tablo 215 Oy kullanıyor musunuz?

Yerleşim birimi		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	5	8	1	14
	%	35,7%	57,1%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	12	7	0	19
	%	63,2%	36,8%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	71	28	0	99
	%	71,7%	28,3%	,0%	100,0%
Köy B	Sayı	64	21	0	85
	%	75,3%	24,7%	,0%	100,0%
Belde	Sayı	62	11	0	73
	%	84,9%	15,1%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	89	13	1	103
	%	86,4%	12,6%	1,0%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

Yerleşme birimlerinde “oy kullanma” oranları sırasıyla “Mezra A” %35,7, “Mezra B” % 63,2, “Köy A” %71,7, “Köy B” %75,3, “Belde” %84,9, “İlçe” %86,4’tür.

Tablo 216 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Yerleşim birimi		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Politikacılara güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	4	1	0	3	0	8
	%	50,0%	12,5%	,0%	37,5%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	3	0	3	1	7
	%	,0%	42,9%	,0%	42,9%	14,3%	100,0%
Köy A	Sayı	25	1	2	1	1	30
	%	83,3%	3,3%	6,7%	3,3%	3,3%	100,0%
Köy B	Sayı	18	0	1	2	2	23
	%	78,3%	,0%	4,3%	8,7%	8,7%	100,0%
Belde	Sayı	8	1	1	1	0	11
	%	72,7%	9,1%	9,1%	9,1%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	4	2	5	1	2	14
	%	28,6%	14,3%	35,7%	7,1%	14,3%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

Görüldüğü gibi “başkası benim yerime oyumu kullanır” diyenler en yüksek oranda “Mezra B” (%42,9) ve “Mezra A” (%37,5)’da yoğunlaşmıştır. Siyasal protesto amacıyla oy kullanmadığını, en yüksek düzeyde, “İlçe”de (5 kişi) (%35,7) oturanlar söylemişlerdir. Her iki mezrada oturanlardan hiç kimse bu manada bir cevap vermemiştir.

Tablo 217 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Yerleşim birimi		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
Mezra A	Sayı	2	0	0	1	11	14
	%	14,3%	,0%	,0%	7,1%	78,6%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	0	1	5	13	19
	%	,0%	,0%	5,3%	26,3%	68,4%	100,0%
Köy A	Sayı	16	11	1	4	67	99
	%	16,2%	11,1%	1,0%	4,0%	67,7%	100,0%
Köy B	Sayı	5	7	6	2	65	85
	%	5,9%	8,2%	7,1%	2,4%	76,5%	100,0%
Belde	Sayı	7	19	3	5	39	73
	%	9,6%	26,0%	4,1%	6,8%	53,4%	100,0%
İlçe	Sayı	13	17	6	3	64	103
	%	12,6%	16,5%	5,8%	2,9%	62,1%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

“Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım” diyenler, yerleşim birimleri arasında düzensiz bir durum göstermektedirler. Bu seçeneği “Köy

A” (%16,2)’da oturanlar en yüksek düzeyde işaretlemişken, en düşük oranda işaretleyenler “Köy B” (%5,9)’de oturanlardır. “Mezra B”de oturanlardan ise hiç kimse işaretlememiştir. “Bunlardan birden fazlasını yaparım” diyenlerden mevrada oturanlardan kimse yoktur. En düşük oran iki köyde oturanlara aittir, en yüksek oran da “Belde” (%26) ve “İlçe” (%16,5)’de oturanlara aittir.

Tablo 218 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Yerleşim birimi		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	14	0	14
	%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	17	1	19
	%	5,3%	89,5%	5,3%	100,0%
Köy A	Sayı	7	85	7	99
	%	7,1%	85,9%	7,1%	100,0%
Köy B	Sayı	1	82	2	85
	%	1,2%	96,5%	2,4%	100,0%
Belde	Sayı	23	49	1	73
	%	31,5%	67,1%	1,4%	100,0%
İlçe	Sayı	15	85	3	103
	%	14,6%	82,5%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	47	332	14	393
	%	12,0%	84,5%	3,6%	100,0%

Herhangi bir parti, sendika veya derneğe “üye” olduklarını söyleyenlerden birer kişi “Mezra B” (%5,3) ile “Köy B”de (%1,2) oturduklarını ifade etmişken, yedisi (%7,1) “Köy A”da ikamet etmektedirler. Geri kalan üyelerin tümü “İlçe” ve “Belde”de oturmaktadırlar. Belde’de oturanların %31,5’i (23 kişi), İlçe’de oturanların da %14,6’sı (15 kişi) üye olduklarını söylemişlerdir. Belde’de oranın yüksek çıkması, görüşülen kişilerin “üye” olanlara denk gelmesi biçiminde düşünülebilir. Ancak, Belde’de oturanların “sol” kimliklerinin güçlü olduğunu ve politik bir duruşlarının olduklarını gözlemlediğimizi söylemek gerekir.

Tablo 219 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Yerleşim birimi		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	0	14	0	14
	%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	19	0	19
	%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	6	91	2	99
	%	6,1%	91,9%	2,0%	100,0%
Köy B	Sayı	11	72	2	85
	%	12,9%	84,7%	2,4%	100,0%
Belde	Sayı	19	53	1	73
	%	26,0%	72,6%	1,4%	100,0%
İlçe	Sayı	21	81	1	103
	%	20,4%	78,6%	1,0%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Her iki mezrada hiç kimse “bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldığını” söylememiştir. Mezradakiler söylemekten çekinmiş olabilirler. Diğer yerleşim birimleri içindeki oranlar ise, en yüksekten en düşüğe doğru şöyledir: “Belde” %26, “İlçe” %20,4, “Köy B” %12,9, “Köy A” %6,1’dir.

3.2.7.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Siyasal Katılım

3.2.7.3.2.1. Gazete Okuma ve Siyasal Katılım

Tablo 220 Oy kullanıyor musunuz?

Gazete okuma sıklığı		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	59	12	0	71
	%	83,1%	16,9%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	56	23	1	80
	%	70,0%	28,8%	1,3%	100,0%
Haftada bir	Sayı	41	12	0	53
	%	77,4%	22,6%	,0%	100,0%
Ayda bir	Sayı	18	10	0	28
	%	64,3%	35,7%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	37	16	0	53
	%	69,8%	30,2%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	65	8	0	73
	%	89,0%	11,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	26	7	1	34
	%	76,5%	20,6%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	302	88	2	392
	%	77,0%	22,4%	,5%	100,0%

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi değişik nedenlerden dolayı seçimde “oy kullanma” açısından otonom ve uyarılmış (mobilize) katılım oranı çok yüksektir. Onun için de oy verme oranının değişkenler arasında pek fark ettiğini söyleyemeyiz. Oy kullanmıyorum diyenler iki sebepten demişlerdir: birincisi son seçimde seçmen yaşında olmamaları, ikincisi de söz konusu kişilerin oylarını başkalarının kullanması.

Tablo 221 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Gazete okuma sıklığı		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Politikacılara güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	5	1	5	0	1	12
	%	41,7%	8,3%	41,7%	,0%	8,3%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	21	3	0	1	0	25
	%	84,0%	12,0%	,0%	4,0%	,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	11	1	1	0	0	13
	%	84,6%	7,7%	7,7%	,0%	,0%	100,0%
Ayda bir	Sayı	9	1	0	0	0	10
	%	90,0%	10,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	7	2	1	3	3	16
	%	43,8%	12,5%	6,3%	18,8%	18,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	0	1	6	1	9
	%	11,1%	,0%	11,1%	66,7%	11,1%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	0	1	1	1	8
	%	62,5%	,0%	12,5%	12,5%	12,5%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

Siyasal protesto amacıyla oy kullanmayanlar içinde en yüksek oranı “her gün” gazete okuduğunu söyleyen denekler oluşturmaktadır. “her gün” gazete okuyorum diyen deneklerin %41,7’si “politikacılara güvenmediğim için” oy kullanmıyorum demıştır. “Başkası benim yerime kullanır” seçeneği gazete “okumuyorum” diyenler ile gazete okuyup okumadıklarını beyan etmek istemeyen “cevap yok” değişkeninde yüksek yoğunlukta gözükmektedir.

Tablo 222 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Gazete okuma sıklığı		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
Her gün	Sayı	7	21	5	2	36	71
	%	9,9%	29,6%	7,0%	2,8%	50,7%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	10	19	3	2	46	80
	%	12,5%	23,8%	3,8%	2,5%	57,5%	100,0%
Haftada bir	Sayı	9	6	4	3	31	53
	%	17,0%	11,3%	7,5%	5,7%	58,5%	100,0%
Ayda bir	Sayı	0	3	2	2	21	28
	%	,0%	10,7%	7,1%	7,1%	75,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	7	1	1	2	42	53
	%	13,2%	1,9%	1,9%	3,8%	79,2%	100,0%
Cevap yok	Sayı	5	0	1	9	58	73
	%	6,8%	,0%	1,4%	12,3%	79,5%	100,0%
Diğeri	Sayı	5	4	1	0	24	34
	%	14,7%	11,8%	2,9%	,0%	70,6%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	258	392
	%	11,0%	13,8%	4,3%	5,1%	65,8%	100,0%

“Aidat veriyor veya para bağışı yapıyorum”, “başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışıyorum”, “parti teşkilatına gidip geliyorum”, “partinin düzenlediği kahve ve salon toplantılarına katılıyorum”, “Açık hava mitinglerine, karşılama törenlerine katılıyorum”, “seçim döneminde oy toplamak için köyleri dolaşıyorum” faaliyetlerini içeren “Bunlardan birden fazlasını yaparım” seçeneği ile, gazete okuma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Yani “her gün” (%29,6) gazete okuyorum diyenlerde “bunlardan birden fazlasını yaparım” diyenlerin oranı en yüksek yoğunlukta iken, gazete okuma sıklığının azalması nispetinde söz konusu seçeneği işaretleyenlerin oranı da düşmekte ve gazete “okumuyorum” (%1,9) diyenlere gelindiğinde de oran en düşük orana varmaktadır.

Tablo 223 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Gazete okuma sıklığı		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	26	45	0	71
	%	36,6%	63,4%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	10	67	3	80
	%	12,5%	83,8%	3,8%	100,0%
Haftada bir	Sayı	2	49	2	53
	%	3,8%	92,5%	3,8%	100,0%
Ayda bir	Sayı	0	28	0	28
	%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	6	46	1	53
	%	11,3%	86,8%	1,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	65	7	73
	%	1,4%	89,0%	9,6%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	31	1	34
	%	5,9%	91,2%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	47	331	14	392
	%	12,0%	84,4%	3,6%	100,0%

Gazete okuma sıklığı ile “herhangi bir siyasal parti, sendika veya derneğe üyelik” ilişkisi şöyledir: “Her gün” %36,6, “birkaç günde bir” %12,5, “haftada bir” %3,8, “okumuyorum” %11,3, “cevap yok” %1,4. Görüldüğü gibi gazeteyi sıklıkla okuyanlar ile “üye”lik arasında doğrusal bir ilişki vardır. Sadece dikkat çeken nokta, gazete okumadığını söyleyenlerden %11,3’ünün “üye” olduklarını söylemesidir.

Tablo 224 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Gazete okuma sıklığı		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	24	47	0	71
	%	33,8%	66,2%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	16	62	2	80
	%	20,0%	77,5%	2,5%	100,0%
Haftada bir	Sayı	6	45	2	53
	%	11,3%	84,9%	3,8%	100,0%
Ayda bir	Sayı	6	22	0	28
	%	21,4%	78,6%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	1	52	0	53
	%	1,9%	98,1%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	72	1	73
	%	,0%	98,6%	1,4%	100,0%
Diğeri	Sayı	4	29	1	34
	%	11,8%	85,3%	2,9%	100,0%
Toplam	Sayı	57	329	6	392
	%	14,5%	83,9%	1,5%	100,0%

“Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?”, “herhangi bir siyasal parti, sendika veya derneğe üye misiniz?” sorularına verilen cevaplar ile gazete okuma sıklığı arasındaki ilişkiye benzer bir ilişkiyi yine deneklerin gazete okuma sıklıkları ile “herhangi bir gösteriye katıldınız mı?” sorusu arasında da görüyoruz. Tablodan da görüldüğü gibi, gazete okuma sıklığı arttıkça, “gösteriye katıldım” diyenlerin oranı da artmaktadır.

3.2.7.3.2. Televizyon Seyretme ve Siyasal Katılım

Tablo 225 Oy kullanıyor musunuz?

Televizyon seyretme sıklığı		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	28	4	0	32
	%	87,5%	12,5%	,0%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	131	30	0	161
	%	81,4%	18,6%	,0%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	97	33	1	131
	%	74,0%	25,2%	,8%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	38	17	1	56
	%	67,9%	30,4%	1,8%	100,0%
Diğeri	Sayı	9	4	0	13
	%	69,2%	30,8%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

“Oy kullanıyor musunuz?” sorusu ile televizyon seyretme sıklığı arasındaki ilişkide, “bir saatten az” televizyon seyrediyorum diyenlerin %87,5’i, “bir-iki saat” diyenlerin

%81,4'ü, “üç-beş saat” diyenlerin %74'ü, “beşten fazla” diyenlerin %67,9'u ve “diğeri” içinde yer alan deneklerin de %69,2'si oy kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 226 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Televizyon seyretme sıklığı		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Politikacılara güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	3	0	0	1	0	4
	%	75,0%	,0%	,0%	25,0%	,0%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	21	3	5	2	0	31
	%	67,7%	9,7%	16,1%	6,5%	,0%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	24	2	4	1	3	34
	%	70,6%	5,9%	11,8%	2,9%	8,8%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	9	3	0	5	3	20
	%	45,0%	15,0%	,0%	25,0%	15,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	0	0	2	0	4
	%	50,0%	,0%	,0%	50,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

Siyasete ilgisizlik bağlamında “siyaseti sevmediğim için” oy kullanmıyorum diyenler daha çok “beşten fazla” saat televizyon seyrediyorum diyen deneklere aittir. Siyasal protesto amacıyla oy kullanmadığını söyleyen denekler ise sadece “bir-iki saat” (%16,1) ile “üç-beş saat” (%11,8) diyen deneklerde yoğunlaşmıştır. “Başkası benim yerime kullanır” diyen denekler ise, en yüksek yoğunluğa, en az ile en çok televizyon seyreden deneklerde toplanmıştır.

Tablo 227 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Televizyon seyretme sıklığı		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
Bir saatten az	Sayı	5	5	1	2	19	32
	%	15,6%	15,6%	3,1%	6,3%	59,4%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	22	19	7	10	103	161
	%	13,7%	11,8%	4,3%	6,2%	64,0%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	10	22	5	7	87	131
	%	7,6%	16,8%	3,8%	5,3%	66,4%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	5	7	4	1	39	56
	%	8,9%	12,5%	7,1%	1,8%	69,6%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	1	0	0	11	13
	%	7,7%	7,7%	,0%	,0%	84,6%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

Bütün deneklerin %10,9'u "başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım" demiştir. Değişkenler açısından bakıldığında ise en yüksek yoğunluğun daha az televizyon seyrettiğini söyleyenlere ait olduğunu görmekteyiz. Buna göre, "bir saatten az" %15,6, "bir-iki saat" %13,7, ve diğer değişkenler de %7-8 oranlarına sahiptir. "Bunlardan birden fazlasını yaparım" diyenlerin değişkenler arasındaki dağılımı ise en yüksekten en düşüğe doğru şöyledir: "Üç-beş saat" %16,8, "bir saatten az" %15,6, "beşten fazla" %12,5, "bir-iki saat" %11,8, "diğeri" %7,7'dir.

Tablo 228 Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?

Televizyon seyretme sıklığı		Üye	Üye değil	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	3	27	2	32
	%	9,4%	84,4%	6,3%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	20	134	7	161
	%	12,4%	83,2%	4,3%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	18	109	4	131
	%	13,7%	83,2%	3,1%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	5	50	1	56
	%	8,9%	89,3%	1,8%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	12	0	13
	%	7,7%	92,3%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	47	332	14	393
	%	12,0%	84,5%	3,6%	100,0%

"Herhangi bir siyasal parti, sendika veya derneğe üye olanlar"ın televizyon seyretme sıklığının en yüksek düzeyde "bir-iki saat" (%12,4) ve "üç-beş saat" (%13,7) değişkenlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. En düşük oranlar ise, "bir saatten az" (%9,4) ve "beşten fazla" (%8,9) değişkenlerine aittir.

Tablo 229 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Televizyon seyretme sıklığı		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	5	27	0	32
	%	15,6%	84,4%	,0%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	12	148	1	161
	%	7,5%	91,9%	,6%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	28	101	2	131
	%	21,4%	77,1%	1,5%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	11	43	2	56
	%	19,6%	76,8%	3,6%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	11	1	13
	%	7,7%	84,6%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Gösteriye katıldığını söyleyen denekler en yüksek oranda “üç-beş saat” (%21,4) ve “beşten fazla” (%19,6) saat televizyon seyrediyorum diyen deneklerdir. En düşük oranlar ise, “bir-iki saat” (%7,5) diyenler ile “diğeri” (%7,7) değişkeni içinde yer alan deneklerin verdikleri cevaplardır.

3.2.7.3.3. Grup ve Örgüt Üyeliği ve Siyasal Katılım

Herhangi bir örgüte üyeliğin, bireyin siyasal etkinlik duygusunu arttırması beklenir. Diğer bir ifadeyle, örgüt üyeliği bireyin eylemleri ile siyasal sistemin çıktılarını etkileyebileceği inancını oluşturması ve güçlendirmesini sağlayabilir. Dolayısı ile, siyasal sisteme yönelik taleplerin bir grup veya örgüt aracılığı ile aktarılması, katılımcı siyasal kültürü geliştiren bir katılım biçimidir.

Tablo 230 Oy kullanıyor musunuz?

Grup-Örgüt üyeliği		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	44	3	0	47
	%	93,6%	6,4%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	246	85	1	332
	%	74,1%	25,6%	,3%	100,0%
Cevap yok	Sayı	13	0	1	14
	%	92,9%	,0%	7,1%	100,0%
Toplam	Sayı	303	88	2	393
	%	77,1%	22,4%	,5%	100,0%

“Üye”lerin %93,6’sı, “cevap yok” diyenlerin %92,9’u ve “üye değil” olan deneklerin de %74,1’i son seçimde oy kullandıklarını söylemişlerdir.

Tablo 231 Neden oy kullanmıyorsunuz?

Grup-Örgüt üyeliği		Şu ana kadar seçmen değildim	Siyaseti sevmediğim için	Siyasetçilere güvenmediğim için	Başkası benim yerime kullanır	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	1	0	2	0	0	3
	%	33,3%	,0%	66,7%	,0%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	58	8	7	11	5	89
	%	65,2%	9,0%	7,9%	12,4%	5,6%	100,0%
Cevap yok	Sayı	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
Toplam	Sayı	59	8	9	11	6	93
	%	63,4%	8,6%	9,7%	11,8%	6,5%	100,0%

Oy kullanmadığını söyleyen deneklere “Neden oy kullanmıyorsunuz?” diye sorulmuş ve buna göre oy kullanmayan “üye”lerin (1 kişi) %33,3’ü, “üye değil”lerin %65,2’si “şu ana kadar seçmen değildim” demişken, “üye değil” olanların (8 kişi) %9’u

“siyaseti sevmediğim için” demiştir. Aynı zamanda “üye” deneklerin (2 kişi) %66,7’si “politikacılara güvenmediğim için” demiştir. Bu şekilde cevap veren “üye değil” olanların (7 kişi) oranı ise %7,9’dur. “Üye” deneklerden hiç kimse “başkası benim yerime kullanır” dememiştir. Bu yönde cevap veren “üye değil” olanların (11 kişi) oranı ise %12,4’tür.

Tablo 232 Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz?

Grup-Örgüt üyeliği		Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım	Bunlardan birden fazlasını yaparım	Diğeri	Cevap yok	Hiç biri	Toplam
Üye	Sayı	5	17	4	1	20	47
	%	10,6%	36,2%	8,5%	2,1%	42,6%	100,0%
Üye değil	Sayı	36	36	13	15	232	332
	%	10,8%	10,8%	3,9%	4,5%	69,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	2	1	0	4	7	14
	%	14,3%	7,1%	,0%	28,6%	50,0%	100,0%
Toplam	Sayı	43	54	17	20	259	393
	%	10,9%	13,7%	4,3%	5,1%	65,9%	100,0%

Hem üye olanlar hem de üye olmayanlar eşit oranda (%10,6) “başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım” demiştir. Ancak “bunlardan birden fazlasını yaparım” diyenler açısından üye olanlar ile üye olmayanlar arasında çok fark görülmektedir. Bu arada, üye olup olmadıklarına cevap vermekten imtina eden, “cevap yok” diyen deneklerin %14,3’ü “başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım”, %7,1’i de “bunlardan birden fazlasını yaparım” demiştir.

Tablo 233 Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

Grup-Örgüt üyeliği		Evet	Hayır	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	17	30	0	47
	%	36,2%	63,8%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	39	289	4	332
	%	11,7%	87,0%	1,2%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	11	2	14
	%	7,1%	78,6%	14,3%	100,0%
Toplam	Sayı	57	330	6	393
	%	14,5%	84,0%	1,5%	100,0%

Herhangi bir gösteriye katılma açısından “üye” olan ile “üye olmayan”lar arasındaki farka bakıldığında, olağandışı katılım konusunda “üye” olan deneklerin ciddi anlamda aktif ve katılımcı oldukları göze çarpmaktadır. Her şeyden önce “üye” olan deneklerin %36,2’si gibi çok önemli bir oran bu güne kadar herhangi bir gösteriye katıldıklarını söylemişlerdir. Aynı zamanda “üye”lerin bazılarının “evet” demeye çekindikleri yönündeki tahminimiz

doğru ise oranın daha yüksek olması beklenebilir. “Üye değil” olanların oranı ise %11,7’dir. “Cevap yok” diyenlerin de %7,1’i gösteriye katıldıklarını söylemişlerdir. Görüldüğü gibi “üye”lerin katılım oranı üye olmayanlardan ve cevap vermeyenlerden birkaç kat fazladır

Genel Değerlendirme

Daha önce de iddia ettiğimiz gibi, dar anlamda siyasal katılım olan oy verme davranışı açısından siyasal katılımı etkileyen kaynaklar/faktörler arasında bir fark gözükmemektedir. Çünkü otonom oy verme dışında uyarılmış oy verme davranışı da - özellikle kırsal kesimde- çok yaygındır. Anket sonuçlarından da bu çıkmaktadır. Kaldı ki, Birinci Bölüm’de “Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler” kısmında ifade ettiğimiz gibi, Türkiye’nin kırsal kesiminde oy verme oranı, kentsel oy verme oranından daha yüksek çıkmaktadır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri’nde - yukarda belirttiğimiz sebepten dolayı - kırsal kesimde oy verme oranı, Türkiye’nin diğer kırsal bölgelerinden daha da yüksek çıkmaktadır. Bu açıdan deneklerin yüksek (ortalama %90) oy verme davranışı, katılımcı kültür ile izah edilebilecek bir durum değildir; daha çok yörenin geleneksel ilişkileri ile izah edilebilecek bir durumdur.

Ancak deneklerin oy verme dışında, herhangi bir siyasal parti, sendika veya derneğe üye olma, aidat veriyor olma veya para bağışı yapma, başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışma, parti teşkilatına gidip gelme, partinin düzenlediği kahve ve salon toplantılarına, açık hava mitinglerine, karşılama törenlerine katılma, seçim döneminde oy toplamak için köyleri dolaşma benzeri olağan katılma ile gösteri ve yürüyüşe katılma benzeri olağan dışı katılım oranlarına bakıldığında, çalışmaya konu teşkil eden deneklerin bir aşiret topluluğundan beklenmeyecek düzeyde siyasal katılım faaliyetleri içinde yer aldıkları görülür. Bize göre – diğer sebepler yanında – bunun en önemli nedeni, Türkiye’nin önünde etnik bir sorun olarak duran Kürt sorunudur. Etnik sorunların zaman zaman kitleleri modernleştirici ve politikleştirici bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir.

Siyasal katılıma yönelik sorduğumuz sorulara deneklerin verdikleri cevaplara katılımı etkileyen kaynaklar açısından bakıldığında, anlamlı ilişkilerin var olduğu görülür. Buna göre;

Oy verme davranışı dışında, orta ve orta üstü yaştakilerin, genç ve yaşlılara göre, erkeklerin de kadınlara göre daha katılımcı olduklarını görmekteyiz. Bunun yanında daha

eğitimli olanların, daha az eğitimli olanlara göre, statüsü daha yüksek mesleklere mensup olanların, daha düşük statüde çalışanlara göre, yüksek gelirliilerin daha az geliri olanlara göre ve kent (“İlçe”) ile “Belde”de oturanların, kırsal kesimde oturanlara göre daha katılımcı olduklarını görmekteyiz.

İletişim kanallarından gazete okuma ile söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Daha sık gazete okuyanların daha az sıklıkta gazete okuyanlara göre daha çok katılımcı oldukları görülmektedir. Ancak aynı doğrusal ilişki, televizyon seyretme yoğunluğu ile katılım düzey ve biçimi arasında görülmemektedir.

Bütün değişkenler içinde deneklerin siyasal davranışını en çok etkileyen değişkenlerden birinin, herhangi bir siyasal parti, sendika ya da dernek gibi örgütlere ye olanlar olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada ye olanların, ye olmayanlara göre çok daha katılımcı oldukları sonucuna varılmıştır.

3.2.8. UYARILMIŞ SİYASAL KATILIM

Siyasal katılımın oy verme biçiminde etkili olan uyarılmış (mobilize) katılım, “hükümet kararlarını etkilemek üzere aktörün kendisi dışında birileri tarafından tasarlanmış faaliyetler”⁵⁰ dir. Daha çok siyasal kaynak ve güdülere sahip olmayanların maruz kaldığı uyarılma faaliyeti, partiler için çok önemli bir oy potansiyeli oluşturmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde geleneksel liderler (toprak sahibi ağalar, eşraf, dini liderler) tarafından sosyo-ekonomik statüleri düşük (siyasal kaynaklardan yoksun) seçmen gruplarının uyarıldıkları sık görülmektedir. Uyarılmış katılımın saikleri, fiili zorlamadan, nüfuz sahibi kişilere (ağa, dini önder) duyulan bağlılık ve saygıya ve ayrıca çıkar ilişkilerini esas alan patronaj ilişkiler kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde şekiller alabilmektedir⁵¹.

Çalışmamızda uyarılmış katılımı kişisel bağlar ve zorlama, patronaj ilişkiler ve duygusal bağlar bağlamında hazırladığımız sorular çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

Bu amaçla, deneklere, “Oyunuzu kim kullanır?”, “Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?”, “Eşiniz, hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (Erkeklere soruldu)” “Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (Kadınlara soruldu)” “Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa bu sorunu hal edeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiğiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?” soruları sorulmuştur.

3.2.8.1. Kişisel Olgular ve Uyarılmış Siyasal Katılım

3.8.1.1. Yaş ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 234 Oyunuzu kim kullanır?

Yaş		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	3	7	34	0	2	46
	%	6,5%	15,2%	73,9%	,0%	4,3%	100,0%
21-24	Sayı	18	14	8	0	1	41
	%	43,9%	34,1%	19,5%	,0%	2,4%	100,0%
25-39	Sayı	126	41	2	7	4	180
	%	70,0%	22,8%	1,1%	3,9%	2,2%	100,0%
40-54	Sayı	63	16	0	4	3	86
	%	73,3%	18,6%	,0%	4,7%	3,5%	100,0%
55+	Sayı	33	5	0	1	0	39
	%	84,6%	12,8%	,0%	2,6%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

⁵⁰ Huntington, Nelson, **a.g.e.**, p.7.

⁵¹ Özbudun, **a.g.e.**, s.3.

“Oyunuzu kim kullanır” sorusuna cevap veren toplam deneklerin verdikleri cevaplara bakıldığında, 392 denekten %21,2 gibi çok önemli bir oranın oyunu “ailemden biri kullanır” dediği görülür. Yani 392 denekten 83’ü, oyunun başkası tarafından kullanıldığını söylemiştir. Ayrıca “diğeri” seçeneğinde yer alanlar (%3,1) da kendi oyunu kullanmayan kişilerden oluşmaktadır. Oyunuzu kim kullanır sorusuna bunlar genellikle “muhtar” ya da “kimin kullandığını bilmiyorum” demiştir. Bunun dışında 10 denek, yani toplam deneklerin %2,6’sı, söz konusu soruya “cevap yok” diyerek soruya cevap vermek istememiştir. Cevap vermek istemeyişlerinden, bu oranın içinde yer alan deneklerin oylarının da başkaları tarafından kullanıldığı sonucu çıkarılabilir. Bütün bunlar bir araya getirildiğinde oy başkası tarafından kullanılanların oranının %27 olduğunu söyleyebiliriz. Oran bundan daha yüksek de olabilir. Biz, deneklerin bize verdikleri cevaplardan bu orana ulaşmaktayız. Daha önce ikinci bölümde bir örnek olayda ifade ettiğimiz gibi,⁵² bazı köylerde köy sahibi, köyün bütün oylarını tek başına kullanabilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak yörenin ileri gelenlerinden Şerif Karahan “Köyde ihtilaf yoksa bir kişi gider bütün oyları kullanır. İhtilaf varsa her grubun lideri kendisi ya da bir adamı bütün oyları kullanır. Bazen taraflar herkesin kendi oyunu kullanmasını ister, o zaman normal kurallara göre oy kullanılır”, demektedir ve yine kanaat önderlerinden Mehmet Saruhan da söylenenleri teyit edecek şekilde “eğer köylüler anlaşırsa her grubun oylarını bir kişi gider kullanır”, demektedir⁵³. Ancak, bu durumun köylerde oturanlar için geçerliği olduğunu söylemek gerekir. İlde, yerleşim birimleri açısından soruya verilen cevaplara bakıldığında, durum daha iyi anlaşılacaktır.

Yaş grupları açısından, en yüksek düzeyde “ailemden biri kullanır” diyenler “21-24” (%34,1) yaş grubunda yer alanlar iken, en düşük oranda yer alanlar ise “55 ve yukarısı” (%12,8) yaş grubudur. “Ailemden biri kullanır” ile “diğeri” seçenekleri birlikte düşünüldüğünde, yaş küçüldükçe oyları başkaları tarafından kullanılanların oranı da artmaktadır.

⁵² Köy sahibi ile oy kullanmaya gittik. Sandık başkanına kullanacağı oyların toplamını, bütün oyları DYP’ye vereceğini oyları sandığa atmaya gerek olmadığını söyledi. Bunun üzerine bütün pusulaları mühürleyip sandığa koymaya gerek görmeden, torbaya koyarak torbayı mühürledik. Sandık başkanı da toplam sayıyı listelere geçirdi. Yaklaşık 200 oy vardı. Köyün bütün oylarıydı. Bütün işlemler yaklaşık bir saatte bitti. (Bir aşiret mensubu).

⁵³ Konuyla ilgili olarak, Harran Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Muş’lu ve Bingöl’lü iki meslektaşımız kendi memleketlerinde de aynı durumun söz konusu olduğunu söylediler.

Dikkat edilirse, “18-20” yaş grubunda yer alan 10 denek oy kullandıklarını/oylarının kullanıldığını söylemişlerdir. Oysaki yaş durumları göz önünde bulundurulduğunda, 3 Kasım 2002’de yapılan genel seçimde bu kişilerin oy kullanmış olmaları mümkün gözükmemektedir. Biz, bu deneklerin seçimden, en son yapılan 28 Mart 2004 yerel seçimlerini anladıklarını düşünüyoruz.

Tablo 235 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Yaş		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırız	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	14	9	17	3	0	2	1	46
	%	30,4%	19,6%	37,0%	6,5%	,0%	4,3%	2,2%	100,0%
21-24	Sayı	10	10	15	1	1	2	2	41
	%	24,4%	24,4%	36,6%	2,4%	2,4%	4,9%	4,9%	100,0%
25-39	Sayı	52	49	32	10	8	7	23	181
	%	28,7%	27,1%	17,7%	5,5%	4,4%	3,9%	12,7%	100,0%
40-54	Sayı	30	20	12	3	3	11	7	86
	%	34,9%	23,3%	14,0%	3,5%	3,5%	12,8%	8,1%	100,0%
55+	Sayı	10	15	3	4	0	2	5	39
	%	25,6%	38,5%	7,7%	10,3%	,0%	5,1%	12,8%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

Deneklerin %29,5’i “kendi başıma karar veririm” demişken, %26,2’si “ailece ortaklaşa karar alırız” demiştir. Burada deneklerin aileden, çekirdek ve geniş ailenin yanında sülale düzeyindeki akrabalık ilişkilerini de anladıklarını unutmamak gerekir. Deneklerin %20,1’i gibi önemli bir oranı “aile büyüğünün kararına uyarım” demişken, %5,3’ü de “sülale büyüğünün kararına uyarım” demiştir. Deneklerin %6,1’i “diğeri” seçeneği içinde yer almaktadır. “Diğeri” seçeneğinde soruya çoğunlukla “kocam karar verir”, “aşiret ağasının kararına uyarım”, “kabile lideri karar verir” ya da “muhtar karar verir” diyenler yer almaktadır. Ayrıca, deneklerin %10’a yakını soruya cevap vermek istememiştir. “Aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” birlikte düşünüldüğünde, kendi iradesi dışında oy kullanacağını söyleyenlerin oranı %31,5’i bulmaktadır. Ancak dikkat edildiği gibi aşiret ve kabile liderlerinin oy vermede pek bir fonksiyonları yoktur. Ayrıca, siyasal protesto amacıyla ya da siyasete ilgisizlik sebebi ile “oy kullanmam” diyenlerin oranı (%3,1) çok düşüktür.

Daha önceki sonuçlar ile oyları başkası tarafından kullanılanlar ve oy kullanırken başkasının kararına göre hareket edenlerin durumuna bakıldığında, modernleştirici unsurlar

(eğitim, iletişim, ticari hayat vb.) ve Kürt sorunu çerçevesinde gelişen bir siyasi bilinç ile aşiretin geleneksel değerlerinin çelişkili bir şekilde iç içe geçtiğini görmekteyiz.

Yaş grupları olarak bakıldığında; “kendi başıma karar veririm” diyenlerin yaş grupları arasında dağılımında dikkate değer bir ilişki bulunmaktadır. En yüksek orana “40-54” (%34,9) yaş grubu sahip iken, en düşük orana sahip yaş grubu ise “21-24” (%24,4)’dür. “Ailece ortaklaşa karar alırız” diyenlerin oranı en küçük yaş grubundan en büyük yaş grubuna doğru artmaktadır. Uyarılmış katılma içinde değerlendirilebilecek “aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” seçenekleri birlikte ele alındığında, başkaları tarafından yönlendirilen, uyarılan deneklerin en yüksek yaş grubunda en düşük orana (%28,2) sahipken, en düşük yaş grubunda da en yüksek orana (%47,8) sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, geleneksel toplumda saygı ve itaati belirleyen olgulardan biri olan yaş olgusunun aşiret kültüründe hala bu fonksiyonunu koruduğunu gösteren bir durum olarak düşünülebilir.

Tablo 236 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Yaş		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
21-24	Sayı	1	0	0	0	2	3
	%	33,3%	,0%	,0%	,0%	66,7%	100,0%
25-39	Sayı	27	37	3	4	4	75
	%	36,0%	49,3%	4,0%	5,3%	5,3%	100,0%
40-54	Sayı	25	22	4	0	1	52
	%	48,1%	42,3%	7,7%	,0%	1,9%	100,0%
55+	Sayı	16	4	3	1	2	26
	%	61,5%	15,4%	11,5%	3,8%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

“Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır?” sorusu evli erkeklerle yöneltilmiştir. Evli 157 erkeğin %43,9 gibi önemli bir oranı “ben ona söylerim” demiştir. Erkeklerin ifadesine göre, evli kadınların yarıya yakını hangi partiye oy vereceğine kendisi karar vermektedir. Deneklerin %40,1’i “kendisi karar verir” demiştir. “Beraber karar alırız” diyenlerin oranı ise sadece %6,4’tür. “Diğeri” seçeneğinde yer alan %3,2’lik oranda yer alanların çoğu “babam karar verir” ya da “muhtar bilir” demişlerdir. Cevap vermek istemeyen deneklerin oranı %6,4’tür. Kanaatimize göre, bu kişilerin herhangi bir endişeyi gerektirecek bir soru olmamasına rağmen eşinin hangi partiye nasıl oy vereceği sorusuna

“cevap yok” diyerek cevap vermekten çekinmesinin sebebi, eşlerinin yerine karar vermeleri ancak bunu söylemek istemeleridir. “Ben ona söylerim”, “diğeri ve “cevap yok” birlikte ele alındığında, “eşimin hangi partiye oy vereceğine ben karar veririm” diyen erkeklerin oranı %53,5 olmaktadır. Ancak, erkeklerin bir kısmının bu soruya samimi cevap vermediklerini, bu nedenle oranın daha yüksek olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla erkeklerin bu soruya verdikleri cevaplarda çok da samimi davrandıklarını düşünmüyoruz.

Yaş grupları açısından bakıldığında, “ben ona söylerim” diyenlerin oranı yaş büyüdükçe artmaktadır. “Kendisi karar verir” diyenlerin oranı ise, tam tersi, yaş büyüdükçe azalmaktadır, yaş küçüldükçe de artmaktadır.

Tablo 237 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Yaş		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar veririz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	0	2	0	0	3	5
	%	,0%	40,0%	,0%	,0%	60,0%	100,0%
21-24	Sayı	2	7	0	0	1	10
	%	20,0%	70,0%	,0%	,0%	10,0%	100,0%
25-39	Sayı	18	28	2	0	2	50
	%	36,0%	56,0%	4,0%	,0%	4,0%	100,0%
40-54	Sayı	6	23	2	0	1	32
	%	18,8%	71,9%	6,3%	,0%	3,1%	100,0%
55+	Sayı	2	6	2	1	2	13
	%	15,4%	46,2%	15,4%	7,7%	15,4%	100,0%
Toplam	Sayı	28	66	6	1	9	110
	%	25,5%	60,0%	5,5%	,9%	8,2%	100,0%

Kadınların oy verme davranışını öğrenmeye yönelik olarak erkeklere sorulan “eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır?” sorusunun yanında, kadınlara da “hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusu sorulmuştur. Kadınların verdikleri cevaplar erkeklerin kadınların oy vermesi durumu ile ilgili soruya verdikleri cevapları teyit ettiği gibi, oran daha da yüksek çıkmıştır. Tablodan da görüldüğü gibi, evli olan 110 kadının %60’ı gibi çok yüksek bir oran “hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna “kocam karar verir” demiştir. Bu da göstermektedir ki, tüm evli kadın deneklerin yarısından fazlası, hangi partiye oy vereceğine kendisi karar vermiyor.

“Cevap yok” diyen %8,2’lik oranın da, erkeklerde olduğu gibi, bir endişeyi gerektirecek bir soru olmamasına rağmen, cevap vermekten çekinmesinin sebebinin, bu kişilerin eşleri onların yerine karar verdiği için bunu söylemekten kaçındıklarını

düşünüyoruz. “cevap yok” diyenleri de, kocalarının istediği doğrultuda oy verenler olarak kabul edersek, kendi iradeleri ile oy kullanmayan kadınların oranı %70’e yaklaşmaktadır.

Demokratik bir tutumu yansıtan “kendim karar veririm” ile “birlikte karar veririm” diyenlerin toplam oranı ancak %31’dir.

“Kendim karar veririm” diyenlerin oranı yaş büyüdükçe azalmakta, yaş küçüldükçe de artmaktadır. “Kocam karar verir” diyenler ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 238 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Yaş		Köyün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
18-20	Sayı	14	19	1	0	1	35
	%	40,0%	54,3%	2,9%	,0%	2,9%	100,0%
21-24	Sayı	15	9	0	1	1	26
	%	57,7%	34,6%	,0%	3,8%	3,8%	100,0%
25-39	Sayı	43	42	3	3	4	95
	%	45,3%	44,2%	3,2%	3,2%	4,2%	100,0%
40-54	Sayı	23	14	0	3	0	40
	%	57,5%	35,0%	,0%	7,5%	,0%	100,0%
55+	Sayı	10	11	0	0	0	21
	%	47,6%	52,4%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Bu soru sadece köy ve mezralarda oturan deneklere sorulmuştur. Köy ve mezralarda ikamet eden 217 denegin %48,4’ü “köyümüzün sorununu çözecek partiye” oyunu veririm demiş, %43,8’i de “beğendiğim partiye” oyunu veririm demiştir. Verilen cevaplardan, kırsal kesimde oturan deneklerde patronaj ilişki eğilimi güçlü olmakla birlikte, “beğendiğim partiye” oyunu veririm diyenlerin de önemli oranda olduğunu söyleyebiliriz. Buradaki sonuçlar, aslında, kırsal kesimdeki patronaj ilişkisinin tahmin edilenden daha düşük olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, “beğendiğim partiye oy veririm” diyenlerin oranı ile siyasal değerler kısmında “hükümet’ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz mesele nedir?” (%37,2) ve “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini en çok neden istiyorsunuz?” (%48,2) sorusuna “ifade ve düşünce özgürlüğü” diyen deneklerin oranı örtüşmektedir.

Yaş grupları ile “köyün sorununu halledecek partiye” oyunu veririm diyenler arasında dikkate değer bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak, “beğendiğim partiye oy veririm” diyenler en küçük (%54,3) ile en büyük (%52,4) yaş grubunda en yüksek oranlara sahiptir.

3.2.8.1.2.Cinsiyet ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 239 Oyunuzu kim kullanır?

Cinsiyet		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	75	63	23	5	3	169
	%	44,4%	37,3%	13,6%	3,0%	1,8%	100,0%
Erkek	Sayı	168	20	21	7	7	223
	%	75,3%	9,0%	9,4%	3,1%	3,1%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

“Erkek” deneklerin %75,3’ü “oyumu kendim kullanırım” demişken, “kadın”ların ancak %44,4’ü “oyumu kendim kullanırım” demiştir. “Ailemden biri kullanır” ve “diğeri” diyen “kadın”ların oranı tüm kadın deneklerde %40’dır. Görüştüğümüz insanlar da, sohbet esnasında kadınların oy kullanmadığını bize ifade ettiler. Örneğin Mehmet Saruhan kendisi ile yaptığımız görüşmede “Zaten kadınlar oy kullanmıyorlar. Onların yerine ailelerinden biri kullanır. Kaldı ki kadının siyasal tercih hakkı yok. Kocasını hangi partiye ver dese, eşi o partiye verir.” demiştir. Kadının oy kullanmasına izin verilmemesinin sebebi, kişilerin “mahrem olmayan insanların” eş ve kızlarını görmelerini istememeleridir. Onlara göre, kadın evinde oturur. En fazla belirli zamanlarda komşu ve aile dostlarını ziyaret edebilir. Kadının özellikle de köylerde fiziki hareket alanı, bununla sınırlıdır.

223 erkek denek içinde oyunun başkası tarafından kullanıldığını söyleyen (“diğeri” ile birlikte) “Erkek”lerin oranı ise %12’dir. Bu da demek oluyor ki, sadece kadınların değil aynı zamanda erkeklerin de bir kısmı oylarını otonom olarak kullanmamaktadırlar.

Tablo 240 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız

Cinsiyet		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırız	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	30	52	47	5	5	16	15	170
	%	17,6%	30,6%	27,6%	2,9%	2,9%	9,4%	8,8%	100,0%
Erkek	Sayı	86	51	32	16	7	8	23	223
	%	38,6%	22,9%	14,3%	7,2%	3,1%	3,6%	10,3%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

“Erkek”lerin %61,5’i ve “kadın”ların da %48,2’si “kendi başıma karar veririm” veya “ailece ortaklaşa karar alırız” demiştir. Ancak “kendi başıma karar veririm” diyen “erkek”lerin (%38,6) oranı bu şekilde cevap veren “kadın”ların (%17,6) iki katı kadardır.

“Aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” diyenler “kadın”larda %40 iken bu oran “erkek”lerde %22,6’dır.

Tablo 241 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Cinsiyet		Köyümüzün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
Kadın	Sayı	59	32	2	3	3	99
	%	59,6%	32,3%	2,0%	3,0%	3,0%	100,0%
Erkek	Sayı	46	63	2	4	3	118
	%	39,0%	53,4%	1,7%	3,4%	2,5%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Buradan anlaşıldığı kadarıyla kadınlar köy ya da mezralarının alt yapı sorunlarına (%59,6) daha çok önem vermekte, erkekler ise oy verecekleri partinin ideolojisine (%53,4) daha fazla önem vermektedirler.

Ancak unutulmamalıdır ki, bu soruya cevap verenler, deneklerin tümü değildir. Bu soru, sadece köy ve mezrada oturanlara sorulmuştur.

3.2.8.2. Sosyo-Ekonomik Statü ve Uyarılmış Siyasal Katılım

3.2.8.2.1.Eğitim ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 242 Oyunuzu kim kullanır?

Eğitim durumu		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	28	36	0	3	1	68
	%	41,2%	52,9%	,0%	4,4%	1,5%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	18	5	2	1	0	26
	%	69,2%	19,2%	7,7%	3,8%	,0%	100,0%
İlkokul mezunu	Sayı	80	33	13	0	2	128
	%	62,5%	25,8%	10,2%	,0%	1,6%	100,0%
Ortaokul mezunu	Sayı	35	2	8	2	0	47
	%	74,5%	4,3%	17,0%	4,3%	,0%	100,0%
Lise mezunu	Sayı	44	4	19	1	3	71
	%	62,0%	5,6%	26,8%	1,4%	4,2%	100,0%
Üniversite	Sayı	34	3	2	4	3	46
	%	73,9%	6,5%	4,3%	8,7%	6,5%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	4	0	0	1	1	6
	%	66,7%	,0%	,0%	16,7%	16,7%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

“Oyumu kendim kullanırım” diyenler, eğitim durumlarına göre, “okur yazar değil” (%41,2) olanlar dışında, birbirlerine yakın oranlara sahip görülmektedirler. Ancak, oyunu başkasının kullandığını söyleyenlerde, eğitim değişkenleri arasındaki fark bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, “ailemden biri kullanır” ve “diğeri” diyenler daha çok düşük eğitim düzeyinde yoğunlaşmıştır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, oyunun başkası tarafından kullanıldığını söyleyenlerin oranında ciddi bir düşme gözlenmektedir. Ancak üniversite mezunu ya da üniversite öğrencisi olanların %15,2 gibi önemli bir oranının “ailemden biri kullanır” ve “diğeri” seçeneğinde yer alması dikkat çekicidir.

Tablo 243 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Eğitim durumu		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırız	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	3	23	14	4	1	15	8	68
	%	4,4%	33,8%	20,6%	5,9%	1,5%	22,1%	11,8%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	8	4	5	1	1	3	4	26
	%	30,8%	15,4%	19,2%	3,8%	3,8%	11,5%	15,4%	100,0%
İlkokul	Sayı	30	37	41	7	2	2	9	128
	%	23,4%	28,9%	32,0%	5,5%	1,6%	1,6%	7,0%	100,0%
Ortaokul mezunu	Sayı	19	13	4	3	2	1	5	47
	%	40,4%	27,7%	8,5%	6,4%	4,3%	2,1%	10,6%	100,0%
Lise	Sayı	29	17	12	3	0	2	9	72
	%	40,3%	23,6%	16,7%	4,2%	,0%	2,8%	12,5%	100,0%
Üniversite	Sayı	23	8	2	3	6	1	3	46
	%	50,0%	17,4%	4,3%	6,5%	13,0%	2,2%	6,5%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	4	1	1	0	0	0	0	6
	%	66,7%	16,7%	16,7%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

Tabloda “yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna “kendi başıma karar veririm” diyenlerin oranı, düşük eğitim düzeyinden yüksek eğitim düzeyine doğru düzenli bir şekilde artmaktadır. Örneğin “okur-yazar” olanlarda oran %30,8 iken, “lisans üstü” olanlarda oran %66,7’dir. Ancak ilginçtir ki, nisbeten daha hoşgörülü ve demokratik bir kararı ifade eden “ailece ortaklaşa karar alırız” diyenlerin oranı, yoğunluk olarak en yüksek düzeyde “okur-yazar olmayan”larda (%33,8) görülmektedir. Buna göre, eğitim düzeyi yükseldikçe “ailece ortaklaşa karar alırız” diyenlerin oranı düşmektedir. Ancak, kendi iradesi ile oy kullanmamayı ifade eden “aile

büyüğünün kararına uyarım”, sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” birlikte ele alındığında, bu seçeneklerde en yüksek oran düşük eğitim düzeyine sahip kişilerde yoğunluk kazanmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe oran düşmektedir.

Tablo 244 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Eğitim durumu		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırsız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	8	0	0	1	2	11
	%	72,7%	,0%	,0%	9,1%	18,2%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	6	3	1	0	0	10
	%	60,0%	30,0%	10,0%	,0%	,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	34	15	3	3	1	56
	%	60,7%	26,8%	5,4%	5,4%	1,8%	100,0%
Ortaokul	Sayı	8	11	2	0	3	24
	%	33,3%	45,8%	8,3%	,0%	12,5%	100,0%
Lise	Sayı	9	12	2	0	3	26
	%	34,6%	46,2%	7,7%	,0%	11,5%	100,0%
Üniversite	Sayı	4	17	2	1	1	25
	%	16,0%	68,0%	8,0%	4,0%	4,0%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	0	5	0	0	0	5
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

Evli erkeklere sorulan “eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır?” sorusuna, en düşük eğitim düzeyinden (%72) en yüksek eğitim düzeyine - “lisans üstü” (%0-sıfır) - doğru “ben ona söylerim” diye cevap verenlerin oranında tedrici bir azalma görülmektedir. “Kendisi karar verir” diyenlerin oranı ise tam tersi bir durum arz etmektedir. Yani en yüksek eğitim düzeyinde oran en yüksek düzeyde (%100) iken en düşük eğitim düzeyinde oran en düşük düzeye (%0-sıfır) gelmektedir.

Tablo 245 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Eğitim durumu		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar veririz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	6	37	2	1	5	51
	%	11,8%	72,5%	3,9%	2,0%	9,8%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	8	1	0	1	12
	%	16,7%	66,7%	8,3%	,0%	8,3%	100,0%
İlkokul	Sayı	6	17	3	0	3	29
	%	20,7%	58,6%	10,3%	,0%	10,3%	100,0%
Ortaokul	Sayı	4	2	0	0	0	6
	%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Lise	Sayı	5	2	0	0	0	7
	%	71,4%	28,6%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üniversite	Sayı	5	0	0	0	0	5
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	66	6	1	9	110
	%	25,5%	60,0%	5,5%	,9%	8,2%	100,0%

Evli kadınlara “hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” biçiminde sorulan soruya, kadınların eğitim durumlarına göre verdikleri cevaplara bakıldığı zaman, erkeklerde olduğu gibi, eğitim düzeyi yükseldikçe kendi iradesi ile hareket ettiğini söyleyen kadınların oranında artış gözlenmektedir. Buna göre, “kendim karar veririm” diyen kadınlarda en düşük oran “okur-yazar değil” (%11,8) olanlarda iken eğitim düzeyi yükseldikçe oran artmakta ve “üniversite” (5 kişi) (%100)’lilere gelindiğinde oran en yüksek düzeyine ulaşmaktadır. Kadınlarda “lisans üstü” değişkeninde yer alan kimse yoktur.

“Kocam karar verir” diyenlerin durumu tam tersi bir durum sergilemektedir: “Okur-yazar değil” (%72,5) olanlar en yüksek düzeyde iken, eğitim düzeyi yükseldikçe oran düzenli bir biçimde düşmekte ve “üniversite” (%0) değişkenine gelindiğinde oran en düşük düzeye varmaktadır.

Tablo 246 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Eğitim durumu		Köyümüzün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
Okur-yazar değil	Sayı	32	15	0	3	0	50
	%	64,0%	30,0%	,0%	6,0%	,0%	100,0%
Okur-yazar	Sayı	2	6	0	0	2	10
	%	20,0%	60,0%	,0%	,0%	20,0%	100,0%
İlkokul	Sayı	47	32	2	2	1	84
	%	56,0%	38,1%	2,4%	2,4%	1,2%	100,0%
Ortaokul	Sayı	8	13	1	1	1	24
	%	33,3%	54,2%	4,2%	4,2%	4,2%	100,0%
Lise	Sayı	13	17	1	0	1	32
	%	40,6%	53,1%	3,1%	,0%	3,1%	100,0%
Üniversite	Sayı	3	11	0	1	1	16
	%	18,8%	68,8%	,0%	6,3%	6,3%	100,0%
Lisans üstü	Sayı	0	1	0	0	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Soruya verilen cevaplara bakıldığında, düşük eğitim düzeyine sahip kişilerin patronaj ilişkisine daha yakın durduğunu görmekteyiz. Buna göre, “Köyümüzün sorununu halledecek partiye” diyenlerin oranı “okur-yazar değil” olanlarda en yüksek düzeyde iken, oran “lisans üstü” olanlara gelindiğinde “sıfır” (%0)’lanmaktadır. “Beğendiğim partiye veririm” diyenlerde ise tersi bir durum gözlenmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, “beğendiğim partiye oy veririm” diyenlerde en yüksek oran “lisans üstü”lerde (%100), en düşük oran ise “okur-yazar değil”im (%30) diyen deneklerde toplanmaktadır.

3.2.8.2.2. Meslek ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 247 Oyunuzu kim kullanır?

Meslek		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	45	3	1	1	2	52
	%	86,5%	5,8%	1,9%	1,9%	3,8%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	52	38	5	3	1	99
	%	52,5%	38,4%	5,1%	3,0%	1,0%	100,0%
Memur	Sayı	21	2	0	2	2	27
	%	77,8%	7,4%	,0%	7,4%	7,4%	100,0%
İşçi	Sayı	13	2	0	0	0	15
	%	86,7%	13,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	5	2	17	0	0	24
	%	20,8%	8,3%	70,8%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	37	26	18	3	3	87
	%	42,5%	29,9%	20,7%	3,4%	3,4%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	42	7	1	1	1	52
	%	80,8%	13,5%	1,9%	1,9%	1,9%	100,0%
Eğitimci	Sayı	11	1	0	2	1	15
	%	73,3%	6,7%	,0%	13,3%	6,7%	100,0%
Diğeri	Sayı	17	2	2	0	0	21
	%	81,0%	9,5%	9,5%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

Yüksek sosyo-ekonomik statülü mesleklerde çalışanlarda oyumu “ailemden biri kullanır” diyenlerin oranı çok düşükken, düşük sosyo-ekonomik statüdeki mesleklerde yer alanlarda bu oranı ise yüksektir. En yüksek düzeyde “ailemden biri kullanır” diyenler “ev hanımı” ve yine çoğunluğu kadınlardan oluşan “işsiz”lerde yoğunlaşmışken, ilginç olan şey bu iki gruptan sonra en yüksek düzeyde “memur” (%14,8) ve “eğitimci”lerin (%20) gelmesidir.

Tablo 248 Yarım bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Meslek		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırız	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	18	17	7	2	1	0	7	52
	%	34,6%	32,7%	13,5%	3,8%	1,9%	,0%	13,5%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	12	32	21	3	3	15	13	99
	%	12,1%	32,3%	21,2%	3,0%	3,0%	15,2%	13,1%	100,0%
Memur	Sayı	13	4	2	1	2	1	4	27
	%	48,1%	14,8%	7,4%	3,7%	7,4%	3,7%	14,8%	100,0%
İşçi	Sayı	7	4	1	1	0	0	2	15
	%	46,7%	26,7%	6,7%	6,7%	,0%	,0%	13,3%	100,0%
Öğrenci	Sayı	8	6	8	1	0	1	0	24
	%	33,3%	25,0%	33,3%	4,2%	,0%	4,2%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	19	25	28	5	3	3	4	87
	%	21,8%	28,7%	32,2%	5,7%	3,4%	3,4%	4,6%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	22	10	10	3	0	2	5	52
	%	42,3%	19,2%	19,2%	5,8%	,0%	3,8%	9,6%	100,0%
Eğitimci	Sayı	11	0	0	2	3	0	0	16
	%	68,8%	,0%	,0%	12,5%	18,8%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	6	5	2	3	0	2	3	21
	%	28,6%	23,8%	9,5%	14,3%	,0%	9,5%	14,3%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

Oy verecekleri partiyi başkalarının yönlendirmesi ile belirleyeceklerini söyleyen “aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” seçeneklerini işaretleyen deneklerin mensubu olduğu meslekler içinde en yüksek yoğunluğa sahip meslekler, ekonomik açıdan ailesine bağımlı olan “öğrenci”ler (%41,7) ile yine ekonomik özgürlüğü olmayan “işsiz”ler (%41,3)’dir. En düşük orana sahip olanlar ise “eğitimci” (%12,5), “işçi” (%13,4) ve “memur”lar (%14,8)’dir. Ayrıca “cevap yok” diyenlerin de kendi başına karar veremeyecek kişiler olabileceklerini düşünebiliriz.

Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz üniversite mezunu, ilçede bürokratik bir kurumun müdürü olan bir arkadaş “gerçeği söylemek gerekir, ailemiz hangi partiye oyumuzu vermemizi isterse, biz o partiye oyumuzu veririz”, dedi. Bu ve şahit olduğumuz başka durumlar, ailenin ve sülalenin etkisinin siyasal katılımı etkileyen kaynaklara sahip olup olmayı aşan bir durum arz ettiğini göstermektedir.

Tablo 249 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Meslek		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	27	6	4	1	3	41
	%	65,9%	14,6%	9,8%	2,4%	7,3%	100,0%
Memur	Sayı	3	17	1	1	0	22
	%	13,6%	77,3%	4,5%	4,5%	,0%	100,0%
İşçi	Sayı	2	8	1	0	0	11
	%	18,2%	72,7%	9,1%	,0%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	0	0	0	0	1	1
	%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	6	2	2	0	5	15
	%	40,0%	13,3%	13,3%	,0%	33,3%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	22	18	1	3	0	44
	%	50,0%	40,9%	2,3%	6,8%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	0	4	0	0	1	5
	%	,0%	80,0%	,0%	,0%	20,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	9	8	1	0	0	18
	%	50,0%	44,4%	5,6%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

Evli erkeklere sorulan bu soruya, eşinin oy vereceği partiyi kendisinin, babasının veya sülale büyüğünün belirlediğini söyleyenler, yani “ben ona söylerim” ve “diğeri” seçeneklerinde en yüksek oranda yoğunlaşanlar “çiftçi”ler (%68,3) ile “serbest meslek” (%56,8) mensuplarıdır. En düşük oranda bu yönde cevap verenler ise “eğitimci” (%0-sıfır), “serbest meslek” (%18,1) ve “işçi”ler (%18,2)’dir.

Tablo 250 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Meslek		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar veririz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	0	3	0	0	0	3
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	23	62	6	0	8	99
	%	23,2%	62,6%	6,1%	,0%	8,1%	100,0%
Memur	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	0	1	0	1	1	3
	%	,0%	33,3%	,0%	33,3%	33,3%	100,0%
Eğitimci	Sayı	4	0	0	0	0	4
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	66	6	1	9	110
	%	25,5%	60,0%	5,5%	,9%	8,2%	100,0%

Evli kadınlara sorulan bu soruya verilen cevaplar ile meslekler arasındaki ilişki konusunda çok söylenecek bir şey görülüyor. Çünkü belli bir mesleğe sahip evli kadınların toplamı, 1’i “memur” ve 4’ü de “eğitimci” olmak üzere 5 kişidir. “Çiftçi” olduğunu söyleyen (3 kişi) kadınlar ise “ev hanımı” statüsündedir. Çünkü kocalarının mesleğini söylemişlerdir. Ancak, anket esnasında meslek olarak kendilerini “çiftçi” olarak gösterdikleri için meslek sahibiymiş gibi gözükmektedirler. Buna göre, “memur” ve “eğitimci”lerin tümü yani %100’ü “kendim karar veririm” demiştir. “Ev hanımlarının %62,6’sı ise “kocam karar verir” demiştir.

Tablo 251 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Meslek		Köyümüzün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
Çiftçi	Sayı	11	24	1	2	0	38
	%	28,9%	63,2%	2,6%	5,3%	,0%	100,0%
Ev hanımı	Sayı	37	11	0	1	1	50
	%	74,0%	22,0%	,0%	2,0%	2,0%	100,0%
Memur	Sayı	0	2	0	0	1	3
	%	,0%	66,7%	,0%	,0%	33,3%	100,0%
İşçi	Sayı	2	3	0	0	0	5
	%	40,0%	60,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Öğrenci	Sayı	11	9	0	0	0	20
	%	55,0%	45,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
İşsiz	Sayı	29	27	3	3	4	66
	%	43,9%	40,9%	4,5%	4,5%	6,1%	100,0%
Serbest meslek	Sayı	12	11	0	0	0	23
	%	52,2%	47,8%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Eğitimci	Sayı	0	5	0	0	0	5
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	3	3	0	1	0	7
	%	42,9%	42,9%	,0%	14,3%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Sadece köy ve mezrada oturanlara sorulan bu soruya “köyümüzün sorununu halledeceğine inandığım partiye” oyumu veririm diyenler içinde en yüksek oranda yoğunlaşma “ev hanımı” (%74), “öğrenci” (%55) ve “serbest meslek” (%52,2)lerde görülmektedir. En az ise, bu seçeneği hiç işaretlemeyen “memur” ve “eğitimci”lere aittir. Meslek değişkenleri içinde “eğitimci” (%100) ve “memur”lar (%66,7) “Beğendiğim partiye oy veririm” diyenler içinde en yüksek orana sahiptirler.

3.2.8.2.3. Gelir ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 252 Oyunuzu kim kullanır?

Gelir YTL		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	22	3	2	0	0	27
	%	81,5%	11,1%	7,4%	,0%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	16	3	1	0	0	20
	%	80,0%	15,0%	5,0%	,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	25	5	2	0	0	32
	%	78,1%	15,6%	6,3%	,0%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	17	1	2	0	1	21
	%	81,0%	4,8%	9,5%	,0%	4,8%	100,0%
601-800	Sayı	16	1	0	2	1	20
	%	80,0%	5,0%	,0%	10,0%	5,0%	100,0%
801-1000	Sayı	15	1	0	2	0	18
	&	83,3%	5,6%	,0%	11,1%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	12	1	1	1	2	17
	%	70,6%	5,9%	5,9%	5,9%	11,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	9	1	1	0	0	11
	%	81,8%	9,1%	9,1%	,0%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	111	67	35	7	6	226
	%	49,1%	29,6%	15,5%	3,1%	2,7%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

Gelir ile oyu başkaları tarafından kullanılanlar arasında bir ilişki görülmemektedir. Sadece gelirim “yok” diyenlerde “ailemden biri kullanır” diyenlerin oranı (%32,7) diğer gelir gruplarına göre daha yüksek görülmektedir. Bunun sebebi de gelirim “yok” diyen 226 deneğin büyük çoğunluğunun kadın olmasıdır. Yani söz konusu değişken cinsiyet değişkeni ile ilişkilidir.

Tablo 253 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Gelir YTL		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırız	Aile büyüğünü n kararına uyarım	Sülale büyüğünü n kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	9	10	1	2	0	1	4	27
	%	33,3%	37,0%	3,7%	7,4%	,0%	3,7%	14,8%	100,0%
201-300	Sayı	6	2	6	1	0	2	3	20
	%	30,0%	10,0%	30,0%	5,0%	,0%	10,0%	15,0%	100,0%
301-400	Sayı	12	8	7	1	0	1	3	32
	%	37,5%	25,0%	21,9%	3,1%	,0%	3,1%	9,4%	100,0%
401-600	Sayı	12	5	1	1	0	0	2	21
	%	57,1%	23,8%	4,8%	4,8%	,0%	,0%	9,5%	100,0%
601-800	Sayı	8	8	0	0	2	1	1	20
	%	40,0%	40,0%	,0%	,0%	10,0%	5,0%	5,0%	100,0%
801-1000	Sayı	10	2	1	1	1	1	3	19
	%	52,6%	10,5%	5,3%	5,3%	5,3%	5,3%	15,8%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	10	2	2	0	2	0	1	17

	%	58,8%	11,8%	11,8%	,0%	11,8%	,0%	5,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	0	1	5	0	1	1	11
	%	27,3%	,0%	9,1%	45,5%	,0%	9,1%	9,1%	100,0%
Geliri yok	Sayı	46	66	60	10	7	17	20	226
	%	20,4%	29,2%	26,5%	4,4%	3,1%	7,5%	8,8%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

Başkasının kendisinin yerine karar vereceğini söyleyenlerin oranı, düşük gelir dilimlerinde yer alanlarda daha yüksek görülmektedir. Buna göre, “aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” birlikte ele alındığında, başkasının kendisinin yerine hangi partiye oy vereceğini söyleyenler içinde gelirim “yok” diyenlerde oran %38,4’tür. Bu oran en düşük gelir grubundan en yüksek gelir grubuna göre şöyledir: “100-200” %14,8, “201-300” %45, “301-400” %28,1, 401-600” %9,6, “601-800” %5, “801-1000” %15,9, “1001 ve yukarısı” %11,8.

Tablo 254 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Gelir YTL		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırsız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	9	10	0	0	0	19
	%	47,4%	52,6%	,0%	,0%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	10	6	0	1	1	18
	%	55,6%	33,3%	,0%	5,6%	5,6%	100,0%
301-400	Sayı	15	6	1	2	0	24
	%	62,5%	25,0%	4,2%	8,3%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	6	7	1	0	0	14
	%	42,9%	50,0%	7,1%	,0%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	4	10	0	1	0	15
	%	26,7%	66,7%	,0%	6,7%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	2	8	2	0	0	12
	%	16,7%	66,7%	16,7%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	2	9	1	0	0	12
	%	16,7%	75,0%	8,3%	,0%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	2	0	0	2	7
	%	42,9%	28,6%	,0%	,0%	28,6%	100,0%
Geliri yok	Sayı	18	5	5	1	7	36
	%	50,0%	13,9%	13,9%	2,8%	19,4%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

Düşük gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine doğru “ben ona söylerim” diyen erkeklerin oranı gittikçe düşmektedir. Buna göre “ben ona söylerim” diyenlerin oranı gelirim “yok” diyenler ile “401-600” gelir dilimine kadar yüksek iken, “601-800” ve daha yüksek

gelir diliminde yer alanların oranı daha düşük bir seviyede seyretmektedir. “kendisi karar verir” diyenlerde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Yani düşük gelir düzeyinde “kendisi karar verir” diyen deneklerin oranı, yüksek gelir düzeyinde yer alan deneklerin oranından daha düşüktür.

Tablo 255 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Gelir YTL		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar verimiz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	1	1	1	0	0	3
	%	33,3%	33,3%	33,3%	,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	0	2	0	0	0	2
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	2	0	0	0	0	2
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarı	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	22	63	5	1	9	100
	%	22,0%	63,0%	5,0%	1,0%	9,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	66	6	1	9	110
	%	25,5%	60,0%	5,5%	,9%	8,2%	100,0%

Kadınlara yöneltilen “Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusu ile kadınların gelir düzeyine bakıldığında, sadece 10 kadının belli bir gelire sahip olduğunu görmekteyiz. “100-200” arası gelire sahip olduğunu söyleyen 3 kadından bir tanesi “kendim karar veririm”, bir tanesi “kocam karar verir” ve bir tanesi de “birlikte karar verimiz” demiştir. “301-400” gelire sahip olduğunu söyleyen her iki kadın, “801-1000” geliri olduğunu söyleyen iki kadın ile “1001 ve yukarı” gelire sahip olduğunu söyleyen bir kadın “kendim karar veririm” demişlerdir.

Tablo 256 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Gelir YTL		Köyümüzün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
100-200	Sayı	8	14	0	1	0	23
	%	34,8%	60,9%	,0%	4,3%	,0%	100,0%
201-300	Sayı	9	5	0	0	0	14
	%	64,3%	35,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
301-400	Sayı	8	3	0	1	0	12
	%	66,7%	25,0%	,0%	8,3%	,0%	100,0%
401-600	Sayı	1	3	0	0	0	4
	%	25,0%	75,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
601-800	Sayı	0	4	0	0	0	4
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
801-1000	Sayı	1	1	0	0	0	2
	%	50,0%	50,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
1001 ve yukarısı	Sayı	0	2	0	0	1	3
	%	,0%	66,7%	,0%	,0%	33,3%	100,0%
Cevap yok	Sayı	1	7	0	0	0	8
	%	12,5%	87,5%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Geliri yok	Sayı	77	56	4	5	5	147
	%	52,4%	38,1%	2,7%	3,4%	3,4%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Tablodan da görüldüğü gibi, göreceli yüksek gelir grubunda yer alanların oranı “beğendiğim partiye oyumu veririm” seçeneğinde yüksek, “köyümüzün sorununu halledecek partiye” seçeneğinde düşük iken, göreceli düşük gelir grubunda yer alanların verdikleri cevaplar ise tersi bir durum arz etmektedir.

3.2.8.3. Yerleşim Birimi, İletişim, Grup-Örgüt Üyeliği ve Uyarılmış Siyasal Katılım

3.2.8.3.1. Yerleşim Birimi ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 257 Oyunuzu kim kullanır?

Yerleşme birimi		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	4	6	2	2	0	14
	%	28,6%	42,9%	14,3%	14,3%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	9	8	0	0	2	19
	%	47,4%	42,1%	,0%	,0%	10,5%	100,0%
Köy A	Sayı	63	13	18	2	3	99
	%	63,6%	13,1%	18,2%	2,0%	3,0%	100,0%
Köy B	Sayı	24	41	15	2	3	85
	%	28,2%	48,2%	17,6%	2,4%	3,5%	100,0%
Belde	Sayı	61	4	4	2	1	72
	%	84,7%	5,6%	5,6%	2,8%	1,4%	100,0%
İlçe	Sayı	82	11	5	4	1	103
	%	79,6%	10,7%	4,9%	3,9%	1,0%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

Oyumu “kendim kullanırım” diyenlerin oranı “İlçe” ve “Belde”de kırsal kesimdeki yerleşim birimlerinde oturanlardan çok daha yüksektir. Kırsal kesimde, “İlçe”ye yakın olan “Köy A” (%63,6) dışında, diğer yerleşim birimlerinde oran %50’nin altındadır. “Ailemden biri kullanır” diyenlerin oranı ise köy ve mezralarda “Köy A” hariç, %50’ye yakın iken, “İlçe” ve “Belde”de sırayla %10,7 ve %5,6’dır.

Buradan da anlaşılmaktadır ki, oyları başkaları tarafından kullanılanların çoğu büyük ölçüde köy ve mezralarda oturmaktadır.

Tablo 258 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Yerleşim birimi		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırım	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	2	1	4	0	2	5	0	14
	%	14,3%	7,1%	28,6%	,0%	14,3%	35,7%	,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	2	3	7	4	0	2	19
	%	5,3%	10,5%	15,8%	36,8%	21,1%	,0%	10,5%	100,0%
Köy A	Sayı	29	31	16	3	1	3	16	99
	%	29,3%	31,3%	16,2%	3,0%	1,0%	3,0%	16,2%	100,0%
Köy B	Sayı	10	22	33	5	2	9	4	85
	%	11,8%	25,9%	38,8%	5,9%	2,4%	10,6%	4,7%	100,0%
Belde	Sayı	27	22	9	3	1	3	8	73
	%	37,0%	30,1%	12,3%	4,1%	1,4%	4,1%	11,0%	100,0%
İlçe	Sayı	47	25	14	3	2	4	8	103
	%	45,6%	24,3%	13,6%	2,9%	1,9%	3,9%	7,8%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

Bu soruya verilen cevaplara bakıldığında, yine kendi iradesi ile hareket etme bağlamında, kırsal kesim ile şehir merkezleri arasındaki fark net bir şekilde görülmektedir. “Kendi başıma karar veririm” ve “ailece ortaklaşa karar alırım” diyenlerin “İlçe” ve “Belde”deki oranları sırayla %70 ve %67 iken, köy ve mezralarda oran, “Köy A” (%60,6) hariç, %15,8 ile %38 arasındadır. Uyarılmış katılımı ifade eden “aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” diyenlerin oranı köy ve mezralarda, “Köy A” hariç (%22,2), %52-64 arası iken, “İlçe” ve “Belde” de %20,5’tur.

Buradan da anlaşılmaktadır ki, deneklerin önemli bir kısmı - özellikle de köy ve mezralarda oturanlar - ya kendi bireysel haklarının farkında olmadıkları için ya da bir takım baskı ve aşiret temelli ilişkilerden dolayı başkalarının yönlendirmesi ve talimatı ile oy verecekleri siyasal partiyi belirlemektedirler. Örneğin, her ne kadar “Mezra A”da oturanların bir kısmı oy vereceğim zaman “kendim başıma karar veririm” ya da “ailece ortaklaşa karar

alırız” demişlerse de, bildiğimiz kadarıyla, mezranın bağlı olduğu köyün sahibi (aynı zamanda köy muhtarı) onların hangi partiye oy vereceklerini belirlemektedir. Nitekim, bu mezrada oturanların %35,7’si muhtar karar verir cevabını da içeren “diğeri” seçeneğini işaretlemişlerdir. Ayrıca “oy kullanmam” diyenlerin oranı en yüksek düzeyde “Mezra B” ile “Mezra A”da görülmektedir.

Tablo 259 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Yerleşim birimi		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	3	1	0	0	4	8
	%	37,5%	12,5%	,0%	,0%	50,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	6	0	0	0	0	6
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	12	6	5	0	4	27
	%	44,4%	22,2%	18,5%	,0%	14,8%	100,0%
Köy B	Sayı	21	7	1	2	1	32
	%	65,6%	21,9%	3,1%	6,3%	3,1%	100,0%
Belde	Sayı	9	20	3	0	0	32
	%	28,1%	62,5%	9,4%	,0%	,0%	100,0%
İlçe	Sayı	18	29	1	3	1	52
	%	34,6%	55,8%	1,9%	5,8%	1,9%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

Köy ve mezralarda oturan erkekler, yukarıdaki iki soruda olduğu gibi, ilçe ve beldede oturanlara göre daha yüksek oranda, eşinin hangi partiye oy vereceğine “ben ona söylerim” ya da babam veya muhtar bilir diyenlerin yer aldığı “diğeri” seçeneğini işaretlemişlerdir. Ayrıca “cevap yok” diyenleri de bu gruba eklemek mümkündür.

Tablo 260 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Yerleşim birimi		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar veririz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	1	3	0	0	1	5
	%	20,0%	60,0%	,0%	,0%	20,0%	100,0%
Mezra B	Sayı	0	4	0	0	0	4
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	2	15	1	0	0	18
	%	11,1%	83,3%	5,6%	,0%	,0%	100,0%
Köy B	Sayı	2	22	0	1	4	29
	%	6,9%	75,9%	,0%	3,4%	13,8%	100,0%
Belde	Sayı	12	8	2	0	1	23
	%	52,2%	34,8%	8,7%	,0%	4,3%	100,0%
İlçe	Sayı	11	14	3	0	3	31
	%	35,5%	45,2%	9,7%	,0%	9,7%	100,0%
Toplam	Sayı	28	66	6	1	9	110
	%	25,5%	60,0%	5,5%	,9%	8,2%	100,0%

Burada da aynı şekilde kadınlar, erkeklerin yukarda verdikleri cevapları bir bakıma teyit etmektedirler. Ancak, kadınlar erklere göre daha yüksek oranda hangi partiye oy vereceklerine kocalarının karar verdiğini söylemişlerdir. Biz kadınların verdikleri cevapları daha inandırıcı buluyoruz. Bazı erkeklerin eşlerinin yerine karar verdiklerini söylemeye utandıkları için “kendisi karar verir” ya da “beraber karar alırız” dediklerini düşünüyoruz. Ancak, kadınlara sorulan “hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna görüldüğü gibi, tüm kadınların %60’ı “kocam karar verir” demiştir.

Yerleşim birimleri açısından oranların dağılımına bakıldığında “kocam karar verir” diyenler yine en yüksek düzeyde köy ve mezralarda (%60 ve üzeri oranlarda yoğunlaştığını görmekteyiz. “İlçe” (%45,2) ve “Belde” (%34,8) ise daha düşük oranlarda kalmaktadır.

Tablo 261 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Yerleşim birimi		Köyümüzün sorununu çözecek partiye	Beğendiğim partiye	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
Mezra A	Sayı	7	3	0	3	1	14
	%	50,0%	21,4%	,0%	21,4%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	7	10	0	2	0	19
	%	36,8%	52,6%	,0%	10,5%	,0%	100,0%
Köy A	Sayı	28	64	3	1	3	99
	%	28,3%	64,6%	3,0%	1,0%	3,0%	100,0%
Köy B	Sayı	63	18	1	1	2	85
	%	74,1%	21,2%	1,2%	1,2%	2,4%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Yerleşim birimleri içinde “İlçe”ye daha yakın olan “Mezra A” ile, İlçe’ye daha uzak olan “Köy B”nin ekonomik olarak diğer yerleşim birimlerinde oturanlardan daha az imkanlara sahip olduklarını ifade etmiştik. Şu ana kadar yerleşim birimlerini siyasal ilgi, bilgi ve değer yönünden değerlendirdiğimizde, yerleşim birimlerinde oturanların tutum ve davranışlarını belirleyen temel kaynağın, şehir merkezine uzaklık-yakınlık faktöründen ziyade, içinde bulundukları ekonomik koşullar olduğu sonucuna varabiliyoruz. Nitekim, patronaj ilişkilerine olan eğilimin, “Köy B” (%74) ile “Mezra A” (%50)’da daha güçlü olduğunu görmekteyiz. “Köy A”da %28,3 ve “Mezra B”de ise %36,8’dir.

Tablodan da görüldüğü gibi, hem “Köy A” (%28,3), hem de “Mezra B”de (%36,8) patronaj eğilimi düşüktür. Hatırlanacağı üzere, “Mezra B”de görüşülen deneklerin %36,8’i üniversite mezunu olduğunu söylemişlerdi (Bkz.Tablo 15). Bu yerleşim biriminde görüşülen deneklerin sosyo-ekonomik statülerinin yüksekliği, patronaj ilişki eğilimini azaltmış olabilir.

Bunun yanında, bu iki yerleşim biriminin ekonomik koşulları diğer mezra ve yerleşim birimlerinin ekonomik koşullarından daha iyi görülmektedir.

Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, “Mezra A”da oturanların %21,4’ü ve “Mezra B”de oturanların da %10,5’i, daha çok “ben bu işlerden anlamıyorum”, “siz benden daha iyi bilirsiniz” biçiminde cevap veren kadınların oluşturduğu “fikrim yok” seçeneğinde yoğunlaşmıştır.

3.2.8.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Uyarılmış Siyasal Katılım

3.2.8.3.2.1. Gazete Okuma ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 262 Oyunuzu kim kullanır?

Gazete okuma sıklığı		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	61	2	3	4	1	71
	%	85,9%	2,8%	4,2%	5,6%	1,4%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	48	9	18	2	2	79
	%	60,8%	11,4%	22,8%	2,5%	2,5%	100,0%
Haftada bir	Sayı	35	8	7	1	2	53
	%	66,0%	15,1%	13,2%	1,9%	3,8%	100,0%
Ayda bir	Sayı	11	9	7	0	1	28
	%	39,3%	32,1%	25,0%	,0%	3,6%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	31	15	4	1	2	53
	%	58,5%	28,3%	7,5%	1,9%	3,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	31	36	1	3	2	73
	%	42,5%	49,3%	1,4%	4,1%	2,7%	100,0%
Diğeri	Sayı	25	4	4	1	0	34
	%	73,5%	11,8%	11,8%	2,9%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	242	83	44	12	10	391
	%	61,9%	21,2%	11,3%	3,1%	2,6%	100,0%

Gazete okuma sıklığı ile “oyunuzu kim kullanır?” sorusu arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. En yüksek yoğunlukta “her gün” gazete okuyorum diyenlerden “okumuyorum” diyenlere doğru oyumu “ailemden biri kullanır” ile “diğeri” seçeneklerinde yoğunlaşma artmaktadır. Buna göre en düşük oran “her gün” (%8,4) gazete okuyorum diyenlere aitken, en yüksek oran “okumuyorum” (%30,2) diyen deneklere aittir. Ancak bütün değişkenler içinde en yüksek oran gazete okuyup okumadıklarını söylemek istemeyen “cevap yok” (%53,4) değişkeni içinde yer alan deneklere ait görülmektedir.

Tablo 263 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Gazete okuma sıklığı		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırsınız	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	39	13	6	4	2	1	6	71
	%	54,9%	18,3%	8,5%	5,6%	2,8%	1,4%	8,5%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	29	20	13	4	2	2	10	80
	%	36,3%	25,0%	16,3%	5,0%	2,5%	2,5%	12,5%	100,0%
Haftada bir	Sayı	16	14	9	3	1	3	7	53
	%	30,2%	26,4%	17,0%	5,7%	1,9%	5,7%	13,2%	100,0%
Ayda bir	Sayı	5	9	7	2	1	0	4	28
	%	17,9%	32,1%	25,0%	7,1%	3,6%	,0%	14,3%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	9	15	19	3	3	3	1	53
	%	17,0%	28,3%	35,8%	5,7%	5,7%	5,7%	1,9%	100,0%
Cevap yok	Sayı	6	23	16	4	2	14	8	73
	%	8,2%	31,5%	21,9%	5,5%	2,7%	19,2%	11,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	12	8	9	1	1	1	2	34
	%	35,3%	23,5%	26,5%	2,9%	2,9%	2,9%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	116	102	79	21	12	24	38	392
	%	29,6%	26,0%	20,2%	5,4%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

“Her gün” gazete okuyorum diyenlerin sadece %15,5’i “aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” cevabını vermiştir. “Birkaç günde bir” gazete okuyorum diyenlerin %23,8’i, “haftada bir” diyenlerin %28,4’ü, “ayda bir” diyenlerin %32,7’si, “diğeri” diyenlerin %32,3’ü, “okumuyorum” diyenlerin %47,2’si, “cevap yok” diyenlerin de %46,6’sı söz konusu seçenekleri işaretlemişlerdir.

Tablo 264 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Gazete okuma sıklığı		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırsınız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	11	29	2	1	1	44
	%	25,0%	65,9%	4,5%	2,3%	2,3%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	13	11	1	0	1	26
	%	50,0%	42,3%	3,8%	,0%	3,8%	100,0%
Haftada bir	Sayı	12	8	5	3	4	32
	%	37,5%	25,0%	15,6%	9,4%	12,5%	100,0%
Ayda bir	Sayı	4	3	0	0	0	7
	%	57,1%	42,9%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	11	8	1	0	1	21
	%	52,4%	38,1%	4,8%	,0%	4,8%	100,0%
Cevap yok	Sayı	10	0	0	1	2	13
	%	76,9%	,0%	,0%	7,7%	15,4%	100,0%
Diğeri	Sayı	8	4	1	0	1	14
	%	57,1%	28,6%	7,1%	,0%	7,1%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

Bu soruya “ben ona söylerim” ve “diğeri” şeklindeki cevaplar en düşük yoğunlukta “her gün” (%27,3) gazete okuduğunu söyleyen deneklere aittir, ancak bundan sonraki gazete okuma yoğunluklarındaki oranlar arasında önemsenecek düzeyde farklar yoktur. Sadece “gazete okuyor musunuz?” sorusuna “cevap yok” (%84,6) diyenlerde oran yüksektir.

Tablo 265 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Gazete okuma sıklığı		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar verimiz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	6	2	0	0	0	8
	%	75,0%	25,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	7	2	1	0	0	10
	%	70,0%	20,0%	10,0%	,0%	,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	2	3	1	0	0	6
	%	33,3%	50,0%	16,7%	,0%	,0%	100,0%
Ayda bir	Sayı	1	3	1	0	1	6
	%	16,7%	50,0%	16,7%	,0%	16,7%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	3	13	1	0	3	20
	%	15,0%	65,0%	5,0%	,0%	15,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	5	39	2	1	4	51
	%	9,8%	76,5%	3,9%	2,0%	7,8%	100,0%
Diğeri	Sayı	3	4	0	0	1	8
	%	37,5%	50,0%	,0%	,0%	12,5%	100,0%
Toplam	Sayı	27	66	6	1	9	109
	%	24,8%	60,6%	5,5%	,9%	8,3%	100,0%

Kadınlara sorulan “hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusu ile kadınların gazete okuma yoğunluğu arasında çok ciddi ilişki görülmektedir. “Her gün” gazete okurum diyen kadınlardan “kendim karar veririm” ile “birlikte karar verimiz” diyenlerin oranı %75 iken, gazete okuma yoğunluğunun azalması oranında oran da düşmekte ve gazete “okumuyorum” diyenlere gelindiğinde oran %20’ye düşmektedir. Bunun yanında, “kocam karar verir” diyenler tersi bir durum göstermektedirler.

Tablo 266 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Gazete okuma sıklığı		Köyümüzün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
Her gün	Sayı	3	11	1	0	0	15
	%	20,0%	73,3%	6,7%	,0%	,0%	100,0%
Birkaç günde bir	Sayı	17	28	1	1	0	47
	%	36,2%	59,6%	2,1%	2,1%	,0%	100,0%
Haftada bir	Sayı	20	13	1	0	1	35
	%	57,1%	37,1%	2,9%	,0%	2,9%	100,0%
Ayda bir	Sayı	8	7	0	1	2	18
	%	44,4%	38,9%	,0%	5,6%	11,1%	100,0%
Okumuyorum	Sayı	18	11	1	2	0	32
	%	56,3%	34,4%	3,1%	6,3%	,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	31	18	0	2	2	53
	%	58,5%	34,0%	,0%	3,8%	3,8%	100,0%
Diğeri	Sayı	8	7	0	1	1	17
	%	47,1%	41,2%	,0%	5,9%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Tabloya bakıldığında, sadece köy ve mezrada oturanlara sorulan “köyünüzün sorununu halledeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini benimsediğiniz partiye mi oy verirsiniz?” sorusuna verilen cevaplar ile gazete okuma yoğunluğu arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı görülecektir: “Her gün” (%20) gazete okuduğunu söyleyenlerden gazete “okumuyorum” (%56) diyenlere doğru “köyümüzün sorununu halledecek partiye” seçeneğini işaretleyenlerin oranı artmaktadır. Bunun yanında “her gün” (%73,3) gazete okuduğunu söyleyenlerden gazete “okumuyorum” (%34,4) diyenlere doğru “beğendiğim partiye oy veririm” seçeneğini işaretleyenlerin oranı azalmaktadır.

3.2.8.3.2.2. Televizyon Seyretme ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 267 Oyunuzu kim kullanır?

Televizyon seyretme sıklığı		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	23	5	3	1	0	32
	%	71,9%	15,6%	9,4%	3,1%	,0%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	106	33	13	5	3	160
	%	66,3%	20,6%	8,1%	3,1%	1,9%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	82	20	19	4	6	131
	%	62,6%	15,3%	14,5%	3,1%	4,6%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	28	19	7	2	0	56
	%	50,0%	33,9%	12,5%	3,6%	,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	4	6	2	0	1	13
	%	30,8%	46,2%	15,4%	,0%	7,7%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

Görüldüğü gibi, en az yoğunlukta televizyon seyredenler (%18,7) en düşük yoğunlukta oyumu “ailemden biri kullanır” ve “diğeri” demişken, en yüksek yoğunlukta bu meyanda cevap verenler ise en yüksek yoğunlukta televizyon seyrettiğini söyleyen “beşten fazla” (%37,5) değişkenidir. Buradan, daha az televizyon seyredenlerin belli bir işte çalışan ve uzun süre televizyon seyretme fırsatı bulamayan kişiler oldukları düşünülebilir. Bunun yanında, “beşten fazla” saat televizyon seyrettiğini söyleyenlerin de işi olmayan ya da toprak üzerinden geçimini sağlayan, eve daha fazla kapanmış kişiler oldukları düşünülebilir.

Tablo 268 Yarı bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Televizyon seyretme sıklığı		Kendi başına karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırız	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	13	6	4	2	0	3	4	32
	%	40,6%	18,8%	12,5%	6,3%	,0%	9,4%	12,5%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	46	45	31	9	3	10	17	161
	%	28,6%	28,0%	19,3%	5,6%	1,9%	6,2%	10,6%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	40	32	29	8	5	6	11	131
	%	30,5%	24,4%	22,1%	6,1%	3,8%	4,6%	8,4%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	15	18	13	2	4	1	3	56
	%	26,8%	32,1%	23,2%	3,6%	7,1%	1,8%	5,4%	100,0%
Diğeri	Sayı	2	2	2	0	0	4	3	13
	%	15,4%	15,4%	15,4%	,0%	,0%	30,8%	23,1%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

Kendi iradeleri ile hangi partiye oy vereceğine karar vermeyeceklerini, başkalarının yönlendirmesi ile oylarının rengini belirleyeceklerini söyleyen deneklerin, “aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” seçeneklerine bakıldığında, deneklerin “bir saatten az” değişkeninde %28,2, “bir-iki saat” değişkeninde %31,1, “üç-beş saat” değişkeninde %33,5, “beşten fazla” değişkeninde %28,6 ve “fırsat buldukça”, “ara sıra” “seyretmiyorum” ve “televizyonum yok” cevaplarını içeren “diğeri” değişkeninde de %46,2 oranında yoğunlaştığı görülmektedir.

Görüldüğü gibi, başkalarının yönlendirmesi ile oy kullanacaklarını söyleyenlerin oranı “bir saatten az” ve “beşten fazla” televizyon seyrettiğini söyleyen deneklerde en düşük oranlara sahiptir.

Tablo 269 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Televizyon seyretme sıklığı		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	2	6	2	0	1	11
	%	18,2%	54,5%	18,2%	,0%	9,1%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	32	27	5	3	1	68
	%	47,1%	39,7%	7,4%	4,4%	1,5%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	25	21	2	2	5	55
	%	45,5%	38,2%	3,6%	3,6%	9,1%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	10	8	0	0	2	20
	%	50,0%	40,0%	,0%	,0%	10,0%	100,0%
Diğeri	Sayı	0	1	1	0	1	3
	%	,0%	33,3%	33,3%	,0%	33,3%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

Evli erkeklerin televizyon seyretme yoğunluğu ile eşlerinin parti tercihinin karışmama arasında çok yakın bir ilişki görülmemektedir. Çünkü “bir saatten az” (%18,2) televizyon seyrettiğini söyleyen denekler dışında diğer değişkenlerdeki denekler yakın oranlarda cevaplar vermişlerdir. Buna göre “ben ona söylerim” ve “diğeri” seçeneklerini deneklerin, %51,5’i “bir-iki saat”, %49,1’i “üç-beş saat” ve %50’si “beşten fazla” değişkenini işaretlemişlerdir.

Tablo 270 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Televizyon seyretme sıklığı		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar veririz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	1	8	0	0	0	9
	%	11,1%	88,9%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	14	25	2	1	3	45
	%	31,1%	55,6%	4,4%	2,2%	6,7%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	6	18	3	0	4	31
	%	19,4%	58,1%	9,7%	,0%	12,9%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	6	8	1	0	2	17
	%	35,3%	47,1%	5,9%	,0%	11,8%	100,0%
Diğeri	Sayı	1	7	0	0	0	8
	%	12,5%	87,5%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	66	6	1	9	110
	%	25,5%	60,0%	5,5%	,9%	8,2%	100,0%

Kadın deneklerin “hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna televizyon seyretme sıklığına göre verdikleri cevaplara bakıldığında, “kocam karar verir” seçeneğini işaretleyenlerin %89’unun “bir saatten az”, %57,8’inin “bir-iki saat”, %55,6’sının “üç-beş saat” ve %47,1’inin de “beşten fazla” televizyon seyrettiğini

söyledikleri görülür. Bütün kadın denekler içinde “kocam karar verir” seçeneğinde yoğunlaşma oranı ise %60’dır.

Tablo 271 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Televizyon Seyretme sıklığı		Köyümüzün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
Bir saatten az	Sayı	5	9	0	0	1	15
	%	33,3%	60,0%	,0%	,0%	6,7%	100,0%
Bir-iki saat	Sayı	34	52	2	2	1	91
	%	37,4%	57,1%	2,2%	2,2%	1,1%	100,0%
Üç-beş saat	Sayı	36	24	2	2	3	67
	%	53,7%	35,8%	3,0%	3,0%	4,5%	100,0%
Beşten fazla	Sayı	22	8	0	3	1	34
	%	64,7%	23,5%	,0%	8,8%	2,9%	100,0%
Diğeri	Sayı	8	2	0	0	0	10
	%	80,0%	20,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Tablodan da görülmektedir ki, en az televizyon seyretme yoğunluğundan en çok seyretme yoğunluğuna doğru “köyümüzün sorununu halledecek partiye” diyenlerin oranı artarken (%33,3-%64,7), “beğendiğim partiye oy veririm” diyenlerin oranı azalmaktadır (%60-%23,5).

3.2.8.3.3. Grup ve Örgüt Üyeliği ve Uyarılmış Siyasal Katılım

Tablo 272 Oyunuzu kim kullanır?

Grup-Örgüt üyeliği		Kendim kullanırım	Ailemden biri kullanır	Şimdiye kadar seçmen değildim	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	43	1	2	1	0	47
	%	91,5%	2,1%	4,3%	2,1%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	192	77	42	11	9	331
	%	58,0%	23,3%	12,7%	3,3%	2,7%	100,0%
Cevap yok	Sayı	8	5	0	0	1	14
	%	57,1%	35,7%	,0%	,0%	7,1%	100,0%
Toplam	Sayı	243	83	44	12	10	392
	%	62,0%	21,2%	11,2%	3,1%	2,6%	100,0%

“Üye” olan 47 denekten 2 tanesi yani %4,2’si “ailemden biri kullanır” ve “diğeri” seçeneklerini işaretlemişlerdir. “Üye değil” olanlarda ise oran %26,6’dır. Ayrıca üye olup olmadığı sorusuna cevap vermeyen “cevap yok” değişkenindeki denekler de ise oran %35,7’dır.

Tablo 273 Yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?

Grup-Örgüt üyeliği		Kendi başıma karar veririm	Ailece ortaklaşa karar alırız	Aile büyüğünün kararına uyarım	Sülale büyüğünün kararına uyarım	Oy kullanmam	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	23	13	3	2	1	1	4	47
	%	48,9%	27,7%	6,4%	4,3%	2,1%	2,1%	8,5%	100,0%
Üye değil	Sayı	90	88	73	19	11	23	28	332
	%	27,1%	26,5%	22,0%	5,7%	3,3%	6,9%	8,4%	100,0%
Cevap yok	Sayı	3	2	3	0	0	0	6	14
	%	21,4%	14,3%	21,4%	,0%	,0%	,0%	42,9%	100,0%
Toplam	Sayı	116	103	79	21	12	24	38	393
	%	29,5%	26,2%	20,1%	5,3%	3,1%	6,1%	9,7%	100,0%

Yine, aynı şekilde, “yarın bir seçim olursa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna uyarılmış katılımı ifade eden “aile büyüğünün kararına uyarım”, “sülale büyüğünün kararına uyarım” ve “diğeri” seçeneklerinde “üye” olanların yoğunlaşma oranı %12,8 iken, “üye değil” olanların oranı %34,6 gibi “üye” olanların üç katı kadardır.

Tablo 274 Eşiniz hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (evli erkekler)

Grup-Örgüte üyeliği		Ben ona söylerim	Kendisi karar verir	Beraber karar alırız	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	8	20	5	0	0	33
	%	24,2%	60,6%	15,2%	,0%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	59	43	5	5	9	121
	%	48,8%	35,5%	4,1%	4,1%	7,4%	100,0%
Cevap yok	Sayı	2	0	0	0	1	3
	%	66,7%	,0%	,0%	,0%	33,3%	100,0%
Toplam	Sayı	69	63	10	5	10	157
	%	43,9%	40,1%	6,4%	3,2%	6,4%	100,0%

Erkeklerden “üye” olanların %24,2’si “ben ona söylerim” demiştir. “Üye değil” olanlardan ise bu yönde cevap veren deneklerin oranı %48,8’dir. “Cevap yok” (%66,7) diyenlerde oran daha yüksek görülmektedir.

Tablo 275 Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (evli kadınlar)

Grup-Örgüt üyeliği		Kendim karar veririm	Kocam karar verir	Birlikte karar veriz	Diğeri	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	4	1	0	0	0	5
	%	80,0%	20,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	22	59	6	1	9	97
	%	22,7%	60,8%	6,2%	1,0%	9,3%	100,0%
Cevap yok	Sayı	2	6	0	0	0	8
	%	25,0%	75,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	28	66	6	1	9	110
	%	25,5%	60,0%	5,5%	,9%	8,2%	100,0%

“Üye” olan toplam 5 kadından sadece 1 tanesi (%20) “kocam karar verir” demişken, “üye değil” deneklerin %60,8 bu yönde cevap vermiştir. Üyelik sorusuna cevap vermek istemeyen “cevap yok” değişkeninde yer alan kadın deneklerin ise %75’i “kocam karar verir” demiştir.

Tablo 276 Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu halledeceğine inandığınız partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

Grup-Örgüt üyeliği		Köyümüzün sorununu halledecek partiye	Beğendiğim partiye oy veririm	Kararsızım	Fikrim yok	Cevap yok	Toplam
Üye	Sayı	3	6	0	0	0	9
	%	33,3%	66,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Üye değil	Sayı	97	85	3	7	6	198
	%	49,0%	42,9%	1,5%	3,5%	3,0%	100,0%
Cevap yok	Sayı	5	4	1	0	0	10
	%	50,0%	40,0%	10,0%	,0%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	105	95	4	7	6	217
	%	48,4%	43,8%	1,8%	3,2%	2,8%	100,0%

Sadece köy ve mezralarda oturanlara sorulan bu soruya verilen cevaplara bakıldığında köy ve mezralarda oturan “Üye”lerin, üye olmayanlara göre patronaj ilişkisi biçimini daha az benimsedikleri görülmektedir.

Genel Değerlendirme

Deneklerin verdikleri cevaplardan, uyarılmış katılım biçiminden daha geri bir oy verme biçimi ile karşılaştık. Buna göre 392 deneğin %24’ü seçimlerde “oyumu benim yerime başkası kullanır” demiştir. Bu, bütün deneklerin ¼’üne denk gelmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında bu oranın büyük ölçüde kadınlara denk geldiğini görmekteyiz. Çünkü kadınların %40’ı “başkası benim yerime oyumu kullanır” demişken, bu oran erkeklerde %12’dir.

Nitekim, kanaat önderlerinin oy verme biçimi ile ilgili bize verdikleri bilgileri daha önce aktarmıştık (Bkz.Ek-2). Kanaat önderlerinin bize aktardıkları bilgiler ile ankette oy verme biçimleri ile ilgili ulaştığımız sonuçlar örtüşmektedir.

Oyun başkası tarafından kullanılmasının yanı sıra, uyarılmış katılımın da yüksek oranda seyrettiğini görmekteyiz. Deneklerin ½’den fazlası birilerinin yönlendirmesi sonucu oy vereceği partiyi belirlemektedirler. Yine bunların büyük bir kısmı kadınlardır. Kadınların %60’ı “hangi partiye oy vereceğime kocam karar verir” demiştir.

Anket uygulaması sırasında görüştüğümüz üniversite mezunu ve ilçede bürokratik bir kurumun müdürü olan bir arkadaş “gerçeği söylemek gerekir, ailemiz hangi partiye

oyumuzu vermemizi istese, biz o partiye oyumuzu veririz” dedi. Demek oluyor ki sadece kadınlar değil yerine göre eğitilmiş erkekler de aileleri veya sülale büyükleri tarafından manipüle edilebilmektedirler. Ancak “yarın bir seçim olursa oyunuzu hangi partiye vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna “aşiret ağası veya kabile liderinin dediklerine uyarım” diyenlerin oranı %6’lık oranı temsil eden ve başka cevapların da içinde yer aldığı “diğeri” seçenği içinde yer almaktadır. Demek oluyor ki ağa ve kabile liderlerinin oy verme üzerinde direkt bir etkileri yoktur. Asıl belirleyici olan aile ve sülaledir. Aşiret ağası ya da kabile liderleri aşiret veya kabileden oy toplarken (her zaman böyle olmuyor), sülale liderlerini ikna etmek suretiyle aşiretin ya da kabilenin oylarını alabilmektedirler.

Uyarılmış katılımın bir başka biçimi olan patronaj ilişkisi güçlüdür. Buna göre deneklerin %50’si “köyümüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa bu sorunu halledecek partiye oyumu veririm” demiştir. Devletin ekonomiye ve yerel toplumsal aktörlere müdahalesinin yetersiz olduğu dönemlerde, patronaj ilişkisi mülkiyet ilişkilerini kontrol eden aşiret liderlerinin kendi imkanlarını köylü/akrabalarına sunduğu ve bunun karşılığında köylülerin oylarına talip olduğu bir ortamda gerçekleşirdi. Ağanın bundan elde ettiği şey maddi bir kazanç olmaktan ziyade siyasal paritler nezdinde elde ettiği itibar ve saygıydı.

Ancak hem geleneksel yapıda ortaya çıkan çözülme, hem de devletin nüfuzunun Bölge’de artması ve kırsal kesimi pazar piyasası ile bütünleştiren kapitalist ilişkilerin gelişmesi, ilişkilerin biçimini değiştirdi. Burada da köylüler üzerinde etkili olan kişi ya da kişiler partilerden köylüler adına bazı taleplerde (köyün alt yapısı ile ilgili bir ihtiyacın giderilmesi gibi) bulunmakta, köylüler de bu talepler çerçevesinde oylarını söz konusu parti(ye)lere vermektedirler. Köylülerin yollarını asfaltladığı ya da köylülerine yeni bir trafo getirdiği için herhangi bir partiye oy verdiklerine çok rastlanmaktadır. Bu tür çıkara dayalı patronaj ilişkiler, pazar ekonomisine geçişin yaşandığı ve orta düzeyde sosyo-ekonomik gelişmenin gerçekleştiği kent ortamlarına özgü ilişkilerdir. Çalışmamıza katılan seçmenlerin patronaj ilişkisi yönündeki bu güçlü beyanları aşiret fertlerinin toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkarlar geliştirdiklerini ve bir şekilde merkezi otoritenin almış olduğu kararlar ile kendi yaşamları arasında bir bağ kurduklarını göstermektedir.

Uyarılmış katılımın hem duygusal bağlar ve sosyal baskılara dayanan biçimi, hem de patronaj ilişkisi biçiminin güçlü olması çelişki gibi gözükabilir. Ancak, deneklerin bu sorulara cevap verirken bir tek seçimdeki tutumlarını değil, şu ana kadar oy kullandıkları bütün seçimleri göz önünde bulundurdıklarını düşünmekteyiz.

Siyasal katılımı etkileyen faktörler açısından deneklerin verdikleri cevaplara bakıldığında, siyasal kaynaklara sahip olanların ya da yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olanların, göreceli daha yoksun olanlara göre daha iradi hareket ettiklerini ve kendi dünya görüşlerine göre davranmaya daha çok önem verdiklerini görmekteyiz.

Deneklerin anket sorularına verdikleri bütün cevaplar göz önünde bulundurulduğunda, aşirette iki tür davranış biçiminin göze çarptığı görülmektedir. Buna göre bir tarafta modern siyasal katılımın bazı tutum ve davranış kalıpları güçlü bir şekilde görülürken, diğer tarafta da geleneksel aşiret kültürünün katı tutumu ile demokratik olmayan siyasal değer ve davranışların hala yaygın olduğunu görmekteyiz.

Sonuçta, anket sonuçlarından çıkan demokratik siyasal sistemin değerleri ile örtüşen tutum ve davranışların, üretim ilişkilerinde meydana gelen köklü dönüşüm sonucunda ortaya çıkan doğal modernleşme sürecinin bir sonucu olan açık toplum olma gayretinin siyasal sisteme bir yansıması olmadığını, söz konusu davranış ve tutumların modernleştirmede köklü dönüşümler sağlamada yetersiz kalan ideolojik üst yapı kurumları olan eğitim, etnik bilinç, iletişim teknolojisi ile zayıf da olsa tarım dışı sektörlerde oluşan sermaye birikiminin bir sonucu olduğunu düşünmekteyiz.

SONUÇ

Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Koşullar

Bu çalışmada, bir aşiret topluluğunun (Kikan) siyasal sistemle ilgili ilgi, bilgi, tutum değer ve davranışlarını öğrenerek, aşiretin hangi siyasal kültüre (geleneksel kültür, tebea kültürü ve katılımcı kültür) ne kadar yakın ya da uzak olduğunu öğrenmeye çalıştık. Siyasal kültürün, toplumun modernleşme düzeyini gösterdiği - çünkü, toplum sahip olduğu sosyal kültürün niteliğine uygun bir siyasal kültür üretir - bir ön kabul olarak kabul edilirse, bu çalışma sayesinde siyasal kültüre dayanarak, aşiretin sahip olduğu sosyal kültürü (geleneksel, modern) de öğrenme şansına sahip olduk. İkincisi; modern toplumun bir ürünü olan demokrasi ve demokrasinin vazgeçilmez aygıtı olan siyasal katılım ile geleneksel toplumun bir ürünü olan, benzer davranış, tutum ve inanışlar sergileyen, cemaat kültürünün bir parçası olan aşiretin bir araya geldiği noktada ortaya çıkan sosyal-siyasal durumu görme olanağımız oldu.

Aşiretin temel geçim kaynağı, toprağa dayanan tarımsal faaliyetlerdir. Ancak toprak dağılımındaki büyük dengesizlik, büyük toprak parçalarının belli bir azınlığın elinde toplanmasına sebep olmuştur. Çiftçilikten sonra gelen en temel geçim kaynağı ise Irak ve Türkiye arasında gerçekleştirilen mazot taşıma işidir. Mazot taşımacılığı başta bölge ve özelde de Aşiret için en önemli geçim kaynaklarından biri durumundadır.

Temel geçim kaynağı çiftçilik olunca, toprak mülkiyetindeki düzensiz dağılım, düzensiz bir gelir dağılımını da ortaya çıkarmıştır. Toprak mülkiyeti, tüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi, sınırlı sayıda ailenin elinde toplanmıştır. Çalışmamızda, ankete katılan deneklerin %54'ü arazilerinin olmadığını söylemişken, %46'sı arazi sahibi olduklarını söylemişlerdir. %46'lık oranın yarıdan fazlası yani %28'i bir aileyi geçindiremeyecek düzeyde-düşük miktarda (0-100 dönüm), %7'si orta düzeyde (201-500 dönüm) araziye sahip olduklarını söylemişken, ancak %1,1'i "1001 ve yukarısı" dönüm araziye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin "Mezra A"da oturanlardan hiç birinin toprağı yoktur, "Köy B"de oturanlardan arazilerinin olduğunu söyleyenlerin (%42,3) ise, neredeyse tümü "0-100" dönüm arası araziye sahiptirler. Halbuki "Mezra A"nın 5 bin dönüm arazisi vardır. Arazi sahipleri Kızıltepe'de ikamet etmektedirler. Köyde (Köy B) ise sadece elli hane var ve köyün tapulu, işlenebilir arazisinin miktarı yaklaşık 11 bin dönümdür.

Arazinin büyük çoğunluğu birkaç ailenin elinde toplanmış ve bu ailelerin önemli bir kısmı da Kızıltepe'ye yerleşmişlerdir.

Toprak dağılımındaki dengesizliğin yanında, deneklerin meslek ve gelir durumlarının da iyi olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü deneklerin %57,5'i herhangi bir gelirlerinin olmadığını söylemişlerdir. Geliri olan deneklerin oranı ise %39,6'dır. Ayrıca işsizlik oranı %22 gibi yüksek bir orandır. "İşsiz" olduğunu söyleyenlerin sadece %30'u arazilerinin olduğunu söylemişlerdir. Ancak, "işsiz" olduğunu söyleyenlerden, yarısının yani %16,1'inin "0-50" dönüm ve %9,2'sinin de 51-100" arası dönüm gibi, bölge koşulları içerisinde bir aileyi geçindiremeyecek miktarda araziye sahip oldukları düşünüldüğünde, söz konusu toprağın geçim kaynağı olarak fazla bir önem taşımadığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Ancak, iş imkanları açısından şehirlerin daha cazip hale gelmesi, nüfus artışının da baskısıyla, köylüyü topraktan koparmış toprak dışı alanlara yöneltmiştir. Bu bakımdan "İlçe", sahip olduğu sınırlı imkanlara rağmen, bir çok aşiretli için bir istihdam merkezi haline gelmiştir. Nitekim deneklerin %33'ü gibi önemli bir oran (memur, eğitimci, serbest meslek, işçi, diğeri) kaldı ki bunların büyük bir kısmı "İlçe" ve "belde"de oturmaktadır, tarım dışı sektörlerde çalıştığını söylemişlerdir. Ancak şunu unutmamak gerekir; meslek değişkeni içinde yer alan seçeneklerin tümünün (çiftçi, ev hanımı, işçi, işsiz, memur, eğitimci, serbest meslek, öğrenci, diğeri) %46'sı belli miktarlarda araziye sahip olduklarını söylemişlerdir.

Eğitimcilik ve memurluk gibi yüksek statülü mesleklerde çalıştığını söyleyenlerin oranı %11 gibi önemsenecek bir orandır. "Memur"ların %60'ı ve "eğitimci"lerin %44'ü aynı zamanda arazilerinin de olduğunu söylemişlerdir. "Serbest meslek" (tüm deneklerin %13,2'si) çalışanlarının ise %33'ü toprak sahibi olduklarını söylemişlerdir. Görüldüğü gibi meslek ile toprak sahipliği önemli oranda örtüşmektedir. Bu da, belli bir kaynaktan elde edilen gelirin geniş anlamda tabana yayılmadığını, maddi durumu iyi olan ile kötü olan arasındaki farkın derin olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, bir kısmının toprakla olan ilişkileri devam etmekle birlikte, tarım dışı sektörlerde çalışanların bu düzeydeki yüksek oranı, aşiret fertlerinin dış dünyaya açıldıklarını ve toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkarlar geliştirdiklerini dolayısıyla, merkezi otoritenin almış olduğu kararlardan etkilendiklerini göstermektedir. Bunun yanında, anket çalışmamızda, aşirette çekirdek ailenin (%62) geniş aileden (%38) fazla olması, topraktan kopuşun bir sonucu olarak düşünülebilir.

Daha önce söylediğimiz gibi, bütün deneklerin ancak %39,6'sı herhangi bir gelire sahip olduklarını söylemişlerdir. %39,6'lık oranın %20,1'lik dilimi "100-400", %13,4'lük dilimi "301-600", %5,1'lik dilimi "601-800" ve %9,1'lik dilimi de "801 ve yukarı" YTL arası gelire sahip olduklarını söyleyerek, gelir düzeylerinin çok da iyi olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla deneklerin ekonomik koşulları iyi değildir. Belli bir azınlık yüksek refah seviyesine sahipken, geri kalan nüfus, kötü ekonomik koşullarda yaşamaktadır. Ayrıca toprak mülkiyetindeki çarpık dağılımın da etkisi ile zengin ile fakir arasındaki fark büyümüştür.

Ankete katılanların %9,1'inin "801 ve yukarı" YTL gelire sahip olduklarını söylemeleri, yaptığımız görüşmeler ve yaptığımız gözlemlerden edindiğimiz bilgi ve izlenimler, bölgede bir orta sınıfın oluştuğunu ancak bu orta sınıfın çok da güçlü olmadığını göstermektedir. Bölgede zayıf da olsa toplumun geniş kesimleri ve pazar piyasası ile bütünleşmeye çalışan bir orta sınıfın varlığı, yöredeki ekonomik faaliyetlere bakıldığında daha iyi anlaşılır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi 200 işyeri kapasiteli Kızıltepe Küçük Sanayi Sitesi faaliyete geçmiş durumdadır. Ayrıca Kızıltepe'de Ticaret ve Sanayi Odası bulunup 1.314 üyesi vardır. 1996 yılında da Kızıltepe Ticaret Borsası kuruldu. Borsada hububat, pamuk, un, mercimek, patates alım-satım işlemleri yapılmaktadır. 2000 yılı sonu itibarıyla kayıtlı üye sayısı 84 kişidir. Borsada 2000 yılında 24.829.164.316 TL'lik işlem hacmi gerçekleşmiştir. Bunun yanında Mardin'deki Organize Sanayi Bölgesi ve Serbest bölge bünyesinde faaliyet gösteren işletmeler, yöre ekonomisinin bütünüyle tarıma dayanmadığını, tarım dışı sektörlerin de belli faaliyetler içinde yer aldıklarını göstermektedir. Ayrıca hatırlanacağı üzere aşirete mensup altı ailenin fabrika (çırçır, un, bisküvi gibi küçük ölçekli fabrikalar) sahibi olduğunu tespit etmiştik. Ayrıca birkaç sene önce GÜNSİAD (Güneydoğu Anadolu Sanayici ve İş Adamları Derneği)'ın başkanı, aynı zamanda fabrika sahibi olan, çalışmamıza konu teşkil eden aşirete mensup biri idi.

Göçebelik ve yarı göçebelik dönemlerinde, ev kadınları geçimlik ekonominin temel ürünleri olan peynir, yoğurt ve yağ gibi ürünlerin üreticisi ve göçebelerin temel korunağı olan kıl çadırın ustası durumunda idi. Kadının üretim ilişkileri içindeki bu rolü aşiret içinde ona bir statü oluştuyordu. Ancak Aşiret'in yerleşik hayata geçmesi, üretimin hayvancılıktan tarımsal üretime geçmesi ve tarımsal üretimin modern tarım teknikleri ile yapılmaya başlanması, kadının iktisadi fonksiyonunu çok sınırlamıştır. Kadın sadece yemek yapan, çocuk doğuran ve ev temizleyen bir konuma düşmüştür. Çalışmamızda, tüm

kadınların toplam sayısı olan 170 kişi içinde sadece 10 kadının meslek sahibi ve geri kalanının ev kadını statüsünde olduğu düşünüldüğünde, kadının sosyal-ekonomik hayat içindeki yeri daha iyi anlaşılır. Ayrıca nüfusun yarısı kadın olduğu göz önünde bulundurulursa, sadece tüketici konumundaki nüfusun yoğunluğu daha iyi düşünülebilir.

Daha önce de söylediğimiz gibi dar gelirli aileler için en önemli geçim kaynaklarından biri, Türkiye ile Irak arasında gerçekleştirilen mazot ticaretidir. Bu nedenle, daha önceki yıllardan bilinmektedir ki, siyasi nedenlerden dolayı sınır kapısından mazot taşıma işinin askıya alındığı dönemlerde, genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve özelde de mazot taşıma işinden en çok yararlanan yerlerden biri olan Aşiret'in mukim olduğu yöre, ekonomik kriz içine girmektedir.

Kısacası, güçlü bir ticaret ağı ve sanayiye dayalı üretim ilişkileri olmadığından ekonomik olarak bölge fazla gelişmemiştir. Bununla birlikte topraktan bağımsız belli bir iş sektörü oluşmuştur. Ayrıca toprak dağılımındaki dengesizlik ve sulu tarıma geçilmesi, toprak sahiplerinin topraktan elde ettikleri sermayeyi ticari sermayeye dönüştürmesi zengin ile fakir arasındaki farkı derinleştirmiştir. Aşiret mensuplarının bir kısmı geçimlik ekonomi ile hayatlarını idame ettirmeye çalışırken, bir kısmı da ekonomik hayatın yarattığı tüm konfora sahip bir hayat sürmektedirler. Bu çarpıklık yapılan binalardan, kullanılan arabalardan da çıplak bir göz ile görülebilmektedir.

Meslek ve gelir durumu ile karşılaştırıldığında, deneklerin eğitim konusunda daha iyi bir durumda oldukları söylenebilir. Bölge insanı son yıllarda eğitime çok büyük önem vermektedir. Okur-yazarlık açısından bakıldığında genel olarak durumun fazla kötü olmadığı görülmektedir. Çünkü deneklerin %83'ü "okur-yazar" durumunda olduğunu söylemiştir. Ancak cinsiyet açısından bakıldığında erkekler ile kadınlar arasında, erkeklerin lehine karşılaştırılamayacak düzeyde bir farkın olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte yaptığımız gözlemlerden ve ankette çıkan sonuçlardan görebildiğimiz kadar, özellikle son yıllarda kızlar da okula gönderilmektedir. Bu çerçevede yeni kuşak için okur-yazarlık açısından sıkıntının aşılabilecek olduğu düşünülebilir. Ancak kızlar ilköğretimden sonra lise ve üniversite gibi yüksek düzeydeki eğitim olanaklarından pek yararlandırılmamaktadırlar. Bunda en önemli engelin bölgeye özgü dini algılama biçimi ile aşiret kültürünün kadına bakış açısının etkili olduğunu düşünmekteyiz. Bununla birlikte maddi imkanların el vermemesinin de "erkek okuyabildiği kadar okusun, kız sadece ilköğretime gitse de yeterli olur" anlayışının oluşmasında bir etken olduğunu düşünmekteyiz.

Görüştiğimiz kişiler içinde üniversiteyi bitiren ya da her hangi bir üniversitede okuyan öğrencilerin oranı tüm denekler içinde %12'ye (Görüştiğimiz 170 kadın içinde sadece 7 kadın bu oranın içinde yer almaktadır) yakındır. Bu oran ilk etapta çok yüksek gözükebilir. Ancak 2000 Genel Nüfus sayımına göre nüfusu 113 bin olan, ancak şu anda bu rakamın 150 bini aştığı söylenen Kızıltepe'de üniversiteye hazırlık amaçlı faaliyet gösteren 13 dershanenin varlığı göz önünde bulundurulursa eğitimin bölge insanı için ne kadar büyük bir önem arz ettiği daha iyi anlaşılır. Kaldı ki bugün ilçede kamu hizmeti veren kurumlarda çalışanların ekseriyetini yörenin insanları oluşturmaktadır. Aynı şekilde eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin büyük çoğunluğu yine bölgenin yerli insanlarıdır. Bu da göstermektedir ki eğitim konusunda yöre büyük bir değişimi yaşamaktadır. On-on beş sene öncesine kadar bir iki üniversite öğrencisinin olduğu köylerde bugün 30-40 üniversite mezunu/öğrencisi bulunmaktadır. Ayrıca, özellikle "İlçe"ye yakın bazı köylerde 100'e yakın üniversite öğrencisi/mezununun olduğunu biliyoruz

Hem yaptığımız gözlemler, hem yerleşim birimlerinin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri ile ilgili elde ettiğimiz veriler ve hem de ankette sorduğumuz sorulara verilen cevaplardan çıkardığımız sonuçları bir araya getirdiğimizde, sosyo-ekonomik açıdan "İlçe" ile "Belde"nin, köylerden; ilçeye daha yakın olan "Köy A" ile ilçeye daha uzak olan "Mezra B"nin, ilçeye daha uzak olan "Köy B" ile ilçeye daha yakın olan "Mezra A"dan daha iyi koşullara sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kısacası yerleşim birimleri içinde ekonomik durumu daha kötü olan yerler "Köy B" ile "Mezra A"dır. Kırsal kesimde her ne kadar temel geçim kaynağı toprağa dayanan üretim ise de topraktan bağımsız, tarım dışı sektörlerde çalışan insanlar vardır. Bu konuda "Belde"nin durumu köy ve mezralardan daha iyidir. Ancak doğal olarak "İlçe"nin durumu bütün yerleşim birimlerinden daha iyi görülmektedir.

Yerleşim birimleri ile ilgili şunu da söylemekte fayda görüyoruz. "Mezra A" hariç, bütün yerleşim birimlerinde "çekirdek aile" "geniş aile"den daha fazladır. Ayrıca "İlçe"nin son yıllarda aldığı ve almaya devam ettiği aşırı göç ile bir nüfus yığılması yaşadığını, bir bakıma köyleştiğini görmekteyiz. Anket sorularına verdikleri cevaplardan da bunu görebilmekteyiz.

Hem sosyal, hem de siyasal toplumsallaştırmanın önemli araçlarından biri olan; bireyi toplumun geniş kesimleri ile buluşturan; ticari ve sanayiye dayanan kapitalist ekonomik ilişkilerin önemli araçlarından biri olan kitle iletişim ve ulaştırma araçları

konusunda (hem aşiretin yerleşik olduğu ovanın üzerinde bulunduğu kara, demiryolu ve hava ulaşımı; hem köyde oturanların ilçe ile ulaşımını gerçekleştiren özel-ticari araçlar; hem de gazete okuma, televizyona sahip olma, ev ve cep telefonlarını kullanma imkanları açısından olsun) aşiret çok önemli imkanlara sahiptir. İletişim kanallarını kullanma açısından sorduğumuz sorulara verdikleri cevaplardan da bu durum anlaşılmaktadır. Örneğin, doğal olarak “İlçe” ve “Belde”de oran daha yüksek olmakla birlikte, köy ve mezralarda (“Mezra A” hariç) oturanların neredeyse ½’si en azından “birkaç günde bir” gazete okuduklarını söylemişlerdir.

Ayrıca dini duyarlılığı ağır basan “Zaman” gazetesinin önemli oranda okunduğunu (İçinde “Zaman” geçen %21,8) ve bunların büyük çoğunluğunun “Köy A”da oturduklarını (%68) görmekteyiz. Dolayısıyla, söz konusu köy, gözlemlerimizden de görebildiğimiz kadar, dini duyarlılığı ağır basan bir köydür. Aynı şekilde Kürt meselesine duyarlılığı ile bilinen “Özgür Gündem” gazetesinin (İçinde “Özgür Gündem” geçen %12) de ciddiye alınacak bir okuyucu kitlesi vardır.

Önemli bir aydınlanma ve bilgilenme aracı olan gazete okuma konusunda kadınların erkekler kadar imkanlara sahip olmadıklarını görmekteyiz. Aynı şeyi cep telefonu kullanma, büyük şehirlere gitme yani bulunduğu coğrafyanın dışına çıkma ve en yakın şehir merkezi olan Kızıltepe’ye gitme konusunda da görmekteyiz. Sadece televizyon seyretme konusunda, kadınların erkeklere göre daha çok seyretme yoğunluğuna sahip oldukları tespit edilmiştir. Ancak, bu da kadının eve hapsedilmesinin bir sonucu olarak düşünülmelidir. İş-güç sahibi olmayan ve ev dışında hareket alanı çok sınırlı olan kadınların erkeklere göre daha çok televizyon seyretmeleri doğaldır. Ayrıca, daha sonra da göreceğimiz gibi daha yüksek yoğunlukta televizyon seyretmek siyasal sistemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerleri aynı yoğunlukta etkilememektedir. Bu da, kadınların kendi kültürel birikimlerine uygun programlar seyrettiklerini göstermektedir.

Modern toplumun en önemli unsurlarından rasyonelleşme olgusunun toplumun dokularına yerleşmesinde önemli bir işleve sahip olan eğitim konusunda, aşiret fertlerinin yargılarının olumlu olduğunu görmekteyiz. Buna göre, hem kadınlar, hem de erkekler kızların ve erkeklerin en üst seviyeye kadar okumalarını istemektedirler. Ancak kızlar bağlamında bu oran, hayatın pratikleri ile bir çelişki arz etmektedir. Aşiretliler, her ne kadar kızların da üniversiteye kadar okumaları gerektiğini söylüyorlarsa da, bu düşüncelerini pratiğe geçirmemektedirler. Aşiret kültürü ile geleneksel dini anlayış bunun önündeki en

büyük engeldir. Bundan dolayı da, bu düşünceyi sadece prensipte benimsediklerini söyleyebiliriz. Düşük bir oran, maddi imkanların elvermemesi yüzünden kızları üniversiteye göndermezken, çoğunluk kızların “kötü yola” düşebilecekleri gerekçesi ile ilköğretime gitmelerini yeterli görmektedir. Ancak bu anlayışta çok belirgin olmazsa da bir kırılmanın yaşandığı görülmektedir. Çünkü artık bugün köyde oturup, üniversiteye giden kızlara rastlamak mümkündür. Zaman içinde, üniversite okuyan kızların sayısının artması beklenmektedir.

Namaz kılma, dini hassasiyeti ortaya koyan en önemli göstergelerden biridir. Bir toplum ya da toplulukta düzenli olarak beş vakit namaz kılınıyorsa bu durum, o toplum ya da topluluğun din konusunda önemli bir hassasiyet içinde olduğunu gösterir. Çalışmaya konu teşkil eden aşiretin din konusunda önemli bir duyarlılığa sahip olduğunu biliyorduk. Bildiklerimiz anket sonuçları ile teyit edilmektedir. Ankete katılan deneklerin %75’inin “her gün” düzenli olarak, %10’a yakınının ara sıra namaz kıldığını ve sadece %10’unun namaz kılmadığını söylemiş olmaları, aşiretin dini değerler ile ne kadar iç içe yaşadığını göstermesi açısından çarpıcıdır.

Kadınların erkeklere göre, köy ve mezrada oturanların ilçe ve belde de oturanlara göre ve yaşlıların da gençlere göre daha sık namaz kıldıklarını görmekteyiz. Eğitim düzeyinin artması da namaz kılma oranını düşürmektedir. Çünkü üniversite eğitimi, kişileri seküler dünyanın değerleri ile buluşturmaktadır. Bütün bunlardan yola çıkarak, aşiret fertleri kendi içine kapalı bir topluluk olmaktan çıktıkça ve geniş toplum kesimleri ile bütünleştikçe dini hassasiyetlerinde bir azalma olmaktadır, diyebiliriz. Bu durum kişileri hem geleneksel dini değerlerden, hem de aşiret değerlerinden uzaklaştırmaktadır.

Dinden kaynaklı muhafazakarlık anlayışı, bir noktada aşiret kültüründen kaynaklı muhafazakarlık ile örtüşür. Örneğin İslam, dayanışma kültürünü esas alan “ümme kardeşliği” söylemi etrafında sosyal ilişkileri belirler. Aşiret kültüründe de aşiretin varlığı dayanışmaya bağlıdır. Bu bağlamda deneklerin %75’i aşiretin örf- adetlerinin en azından “bir kısmını” beğendiklerini söylemişlerdir. Beğenilen örf-adetler ise daha çok “dayanışma” içinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda dayanışmanın bütün aşiret fertleri için çok büyük önem arz ettiğini görmekteyiz. Dayanışma hem geleneksel toplumun, hem de dini hayatın önemli bir değeri olduğu düşünüldüğünde, aşiretin din ve gelenek duyarlılığı daha iyi anlaşılır. Ancak aşiretin dini duyarlılığı ve aşiret örf ve adetlerine olan kısmi bağlılığı onun modern dünyanın değerlerine yabancı kaldığı biçiminde düşünülmemelidir. Daha sonra da

değineceğimiz gibi aşirette hem geleneksel/yerel toplumun; hem de modern dünyanın değerleri iç içe geçmiştir. Sosyal hayatın içinde, geleneksel değerler daha başat bir rol oynasalar da, süreç modern değerlere doğru bir evrilmenin yaşandığını göstermektedir.

Bir aşiret topluluğunun aidiyet biçimi, yani aşiret fertlerinin kendini ait hissettiği kimlik, onların modern dünya ile olan ilişkilerini anlama konusunda önemli bir ipucu oluşturmaktadır. Görüştüğümüz kişilerden kendilerini aşiretli olarak tanımlayanların çok az olduğunu, aşiretlilerin kimlik olarak “Müslüman-Kürt” (%85) kimliğini benimsediklerini görmekteyiz. Kaldı ki deneklerin %17’si kendilerini “Kikan”lı yani aşiretli olarak tanımlarken, %18’i “Türkiyeli” olarak tanımlamışlardır. Bu da göstermektedir ki “Türkiyeli”lik kimliği aşiretliler arasında aşiret kimliğinden daha çok benimsenmektedir. Aşiretlilerin “Türkiyeli”lik kavramını bilmeleri ve kendilerini onunla tanımlamaları, özellikle medya ve basında kimlik siyaseti etrafında yapılan tartışmaları ve bu konu ile ilgili gündemi takip ettiklerini göstermektedir.

Bütün bunlardan yola çıkarak, Kikan aşiretinin ekonomik, sosyal ve kültürel durumu ile ilgili şunlar söylenebilir:

- Aşiretin temel geçim kaynağı toprağa dayanan tarımsal ürünlerdir,
- Toprak mülkiyeti sınırlı sayıda ailenin kontrolündedir,
- İnsanların yarıdan fazlasının hem toprağı, hem de geliri yoktur. Çoğunluğun elindeki toprak bir aileyi geçindirebilecek büyüklükte değildir. Aynı şekilde geliri olanların da yarısı, sahip oldukları gelir ile bir aileyi geçindirmeleri zordur.
- Topraktan bağımsız mesleklerde çalışanlara (kırdan ve kentte) bakıldığında, mesleki farklılaşmanın yaşandığı bir sürecin yaşandığını gösterir. Bundan yola çıkarak zayıf da olsa bir orta sınıfın oluşmaya başladığını söyleyebiliriz.
- Toprak mülkiyeti sahipliği ile toprak dışı mesleklerde çalışanların önemli oranda çakışması, gelirin tabana yayılmadığını, zengin ile fakir arasında, gelir dağılımında büyük bir farkın olduğunu göstermektedir.
- Kadın, nerdeyse tümüyle ekonomik hayatın dışındadır,
- Kırdan kente (Kızıltepe) büyük bir göç yaşanmaktadır. Bu göç bir nüfus yığılmasına sebep olmaktadır. Onun için göçün önemli bir kısmı Batı Anadolu’ya kaymaktadır,
- Yüksek düzeyde okullaşma yaşanmaktadır,
- İletişim ve ulaştırma imkanları konusunda olanaklar kötü değildir,

- Aşiret kimliği yerini etnik kimliğe bırakmaktadır,
- Geleneksel toplumdan modern topluma doğru bir süreç yaşanmaktadır.

Oy Verme Davranışı

Çalışmamızda, dar anlamda siyasal katılım olan oy verme davranışı ile siyasal katılımı etkileyen kaynaklar/faktörler (yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü, vb) arasında ciddi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Çünkü çalışmanın yapıldığı bölgede özerk oy vermenin yanında uyarılmış oy verme davranışı da - özellikle köylerde - çok yaygındır. Dolayısıyla oy verme oranı çok yüksektir.

Oy verme oranının yüksek olması genel olarak şu sebeplere bağlanabilir:

Birincisi, deneklerin oy vermeye zorlayan sosyal baskılar ve duygusal bağlar ile karşı karşıya olmalarıdır.

İkincisi de deneklerin çıkarlarının hükümetlerin almış olduğu kararlardan etkilenmesi ve önemli bir kısmının alınan siyasal kararlar ile kendi yaşamları (hem maddi, hem de siyasi) arasında bağ kurabilmeleridir.

Sosyal baskı ve duygusal bağlardan dolayı daha önce Birinci Bölüm’de “Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler” kısmında ifade ettiğimiz gibi, Türkiye’nin kırsal kesiminde oy verme oranı, kentlere göre daha yüksek çıkmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yukarda belirttiğimiz sebeplerden dolayı kırsal kesimdeki oy verme oranı daha da yüksektir. 2002 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları’na göre çalışma sahamızı oluşturan Kızıltepe’nin köy ve bucaklarında oy kullanma oranı %92,4’tür. Oysaki Mardin il merkezinde bu oran %74,3; Kızıltepe ilçe merkezinde %72,9’dur. Türkiye geneli oran ise %79,1’dir⁵⁴. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi 20 Ekim 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçlarına göre ise, aynı köy ve bucaklarda oran %96,5 gibi çok yüksek bir rakamdır⁵⁵. Bu açıdan deneklerin ortalama %90 ve üzeri oy verme davranışı, katılımcı kültür ile izah edilebilecek bir durum değildir. Daha çok yörenin geleneksel iktidar ve sosyal ilişkileri ile izah edilebilecek bir durumdur.

Kıran aşiretinde, uyarılmış oy verme davranışının hem patronaj ilişkisi, hem duygusal bağlar, hem de kişisel bağlar ve zorlama şeklindeki biçimlerine rastlanmaktadır.

Siyasetle ilgilenen aşiret ileri gelenleri yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetleri ihtiyacı olan köylerin bu kamusal ihtiyaçlarını gidermek, ya da etraflarına kümelenmiş

⁵⁴ 3.11.2002 **Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü

⁵⁵ 20.10.1991 **Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü

kişilerin çocuklarını işe yerleştirmek veya ihale ya da kredi almak için seçmenleri bir güç olarak kullanmaktadırlar.

Anket sonuçlarından, bu ilişkinin kırsal kesimde güçlü bir şekilde devam ettiğini görmekteyiz. Sadece köy ve mezralarda oturanlara sorduğumuz “köyünüzün bir sorunu varsa, oyunuzu bu sorunu hal edecek partiye mi yoksa düşüncelerini beğendiğiniz partiye mi verirsiniz?” sorusuna, deneklerin %48’inin “köyümüzün sorununu hal edecek partiye oyumu veririm” demeleri, kırsal kesimde patronaj ilişkilerin güçlü olduğunu göstermektedir. Devletin ekonomiye ve toplumsal güç dengelerine müdahalesinin yetersiz olduğu dönemlerde, patronaj ilişki ağının kendi imkanlarını köylü/akrabalarına sunduğu ve bunun karşılığında köylülerin oylarına talip olduğu bir zeminde gerçekleşirdi. Ağa da doğrusu bundan sadece siyasal partiler nezdinde itibar ve saygı görürdü, belli bir maddi çıkar elde etmeyi düşünmezdi.

Ancak, hem geleneksel liderlerin meşruiyetinin erozyona uğramaya başlaması, hem de bölgede devletin ekonomik sahada ve sosyal alanda nüfuzunun artması ve kırsal kesimi pazar piyasası ile bütünleştiren kapitalist ilişkilerin gelişmesi, ilişkilerin biçimini değiştirdi. Burada da ağa, kabile ve sülale liderleri kısacası köylüler üzerinde etkili olan kişi ya da kişiler partilerden köylüler adına bazı taleplerde (köyün alt yapısı ile ilgili bir ihtiyacın giderilmesi gibi) bulunmakta, köylüler de bu talepler çerçevesinde oylarını söz konusu parti(ye)lere vermektedirler. Yollarını asfaltladığı ya da köylerine yeni bir trafo getirdiği için Köylülerin herhangi bir partiye oy verdiklerine çok rastlanmaktadır. Bu tür çıkara dayalı patronaj ilişkiler, pazar ekonomisine geçişin yaşandığı ve orta düzeyde sosyo-ekonomik gelişmenin gerçekleştiği kentsel ilişkilerdir. Çalışmamıza katılan seçmenlerin patronaj ilişki yönündeki bu güçlü beyanları aşiret fertlerinin toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkarlar geliştirdiklerini ve bir şekilde merkezi otoritenin almış olduğu kararlar ile kendi yaşamları arasında bir bağ kurduklarını göstermektedir.

Ancak köylüler ile aşiret, kabile ve sülale liderleri arasındaki ilişki bütünüyle çıkar ilişkilerine dayanmamaktadır. Köylülerin bir kısmı, duygusal bağlar ve akrabalık ilişkileri sebebiyle lider gördükleri kişinin oy vermelerini istediği partiye oy vermektedirler. Akrabalar bu şekilde akrabalık dayanışmasını çevrelerindeki insanlara göstermiş, ayrıca liderlerini onore etmiş olurlar. Örneğin görüştüğümüz insanlara sorduğumuz “Kabile liderinin istediği partiye ya da adaya oyunuzu veriyorsanız, bunun sebebi nedir?” sorusuna deneklerin %17,6’sı “çevremizdeki insanlara karşı, onu küçük düşürmemek için” (Ek-1

Tablo 3) demişlerdir. Dolayısıyla bu kesimler için oy verme davranışı, siyasal bir davranış olmaktan ziyade sosyal dayanışmaya dönük bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır.

Aşiret ağasının aşiret üzerinde hiçbir etkisinin kalmadığını, kabile liderlerinin ise kabile üzerinde kısmen etkili olduğunu hem tezin kuramsal kısmında gözlem ve görüşmelerimize dayanarak söylemiştik, hem de anket sonuçlarından da aynı sonucun çıktığını görmekteyiz. Örneğin deneklere sorduğumuz “hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?” sorusuna “ailece karar veririz” (aşirette aile hem aynı evi paylaşanlar hem de sülale anlaşılır) ve “sülale büyüğüne uyarım” diyenlerin oranı toplam %25 iken, “aşiret ağasının kararına uyarım”, “kabile liderinin kararına uyarım” seçenekleri ile birlikte “muhtarın kararına uyarım”, kocam karar verir” gibi cevapların da yer aldığı “diğeri” seçeneğinin oranı sadece %6’dır. Bunun önemli bir diğer göstergesi de, Kızıltepe’nin köylerinde ikamet eden aşiretin oturduğu köylerde, her seçim döneminde, oyların değişik partiler arasında dağılması, oyların blok halinde tek partiye gitmemesidir. Örneğin Aşiret Ağası’nın köyünde 160 seçmen bulunmaktadır. Bu köyde, 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri’nde, 107 oy Saadet Partisi’ne, 33 oy DYP’ye, 10 Oy DEHAP’a ve 3 oy da CHP’ye gitmiştir. Saadet Partisi’ni destekleyen ağa, kendi köyünde dahi tüm oyları uyaramamıştır.

Aynı şekilde kabile liderleri de eski güçlerini kaybetmişlerdir. Yeni süreçte yeni bir lider tipi ortaya çıktı. Bunlar daha çok aynı soydan gelen akrabalara liderlik eden sülale liderleridir. Dayanışmanın ve sosyal baskıların çok yoğun olduğu aşiret düzenine bağlı köy ve mezralarda insanların aşiret ya da kabile biçiminde değil de, sülale ve yerine göre ailece hareket ediyor olmaları aşiret yapılanmasının çözülmesini ve siyasal özerkleşme yönünde gelişen süreci göstermesi açısından önemlidir.

Bu da göstermektedir ki ağa ve kabile liderleri, aşiretliler üzerinde doğrudan etkili olamamaktadırlar. Özellikle kabile liderleri kendi kabilelerine mensup kişilerin oylarına talip olurken, sülale (bavık) büyüklerini ikna etmeye çalışmaktadırlar. Yani hiyerarşik bir yol izlenmektedir. Bu şekilde, sülale büyüklerinin kanalı ile kabilenin oylarını istedikleri partiye yönlendirmektedirler. Dolayısıyla, aşiret ağası ile kabile liderleri (“makul”ler) artık aşiret ya da kabilenin değil, ellerinde bulundurdıkları büyük topraklar üzerinden yarattıkları sermayenin ağasıdırlar. Köylülerin mülkiyet ilişkileri çelişkisinin farkına varmaları, ağaların eskiden köylülere olan ihtiyaçlarından dolayı ürünlerinden bir kısmını dağıttıkları köylülere artık bu tür yardımları yapmaktan vazgeçmeleri ve de aşiret kimliğinin eski önemini

kaybetmesi, büyük toprak sahiplerinin aşiret ve kabileler üzerinde otoritelerini kaybetmelerinde önemli birkaç sebeptir.

Aşiret kültüründe seçmenlerin önemli bir kesiminin de kişisel bağlar ve zorlamaya dayanan oy verme davranışı içinde olduklarını görmekteyiz. Bunların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların çok azı kendi iradeleri ile tercihte bulunmakta ya da kocaları ile birlikte ortak bir karar alabilmektedirler. Geri kalan büyük çoğunluk ise kocaları ya da aile/sülale büyüğünün kararı doğrultusunda hareket etmektedirler. Ancak burada uyarılmış oy verme davranışından daha geri bir uygulama ile karşılaşmaktadır. Hem gözlemlerimizden, hem bize ifade edilenlerden, hem de ankette çıkan sonuçlardan görmekteyiz ki, aşiret fertlerinin bir kısmının oylarını başkaları kullanmaktadır. Bu uygulama, daha çok kırsal kesimde görülmektedir. Buna göre bir kişi sandık başına giderek kendi ailesinin ya da duruma göre bütün köyün oylarını kullanabilmektedir. Yaptığımız görüşmelerde bunlar bize açık açık ifade edildi. Nitekim ankete katılan toplam deneğin %24'ü “oyumu benim yerime başkası kullanır” demiştir. Bu oran erkeklerde %12 iken, kadınlar söz konusu olduğunda oran %40'a çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki, kadınların neredeyse yarısı oyunu dahi kullanamamakta, onların yerine başkaları kullanmaktadır.

İnsanların oylarını kullan(a)mamaları, birey olma düşüncesinin yerleşmemiş olması ikincisi, belki de yine bununla bağlantılı olarak vatandaşlık duygusunun gelişmemiş olması biçiminde düşünülebilir. Özellikle de, kadınların yerine aileden birinin oy kullanmasının sebebi ise yöresel kültürün “namus” anlayışı ile izah edilebilir. İnsanlar eşlerinin ya da kızlarının saatlerce kalabalık bir ortamda erkeklerle yan yana oy kullanmak için beklemlerini istememektedirler ya da bunun “oy vermeye değmeyeceğini” düşünmektedirler. Halbuki kızlar en güzel elbiselerini giyinip düğünlere giderek kalabalığın içinde halay çekerler ve aileleri de bunu yadırgamazlar. Buradan, aşiretin, oy verme davranışını sahip oldukları kültürün dışında, yabancı oldukları, bir nevi zorunlu bir formaliteyi yerine getirmek olarak algıladıklarını söyleyebiliriz. Erkeklerin kendi oylarını kullanmakta isteksiz davranmalarında, oyunun hangi partiye gideceği ailesi tarafından belirlenmesi ve bu durumun kişileri siyasete yabancılaştırması şeklinde de yorumlanabilir.

Sonuç olarak duygusal bağlar ile kabile ve sülale liderlerinin (aşiret ağası değil) istekleri doğrultusunda kişilerin şu sebeplerden dolayı hareket ettikleri düşünülebilir:

Birincisi, hala akrabalık ilişkileri güçlü olduğu için arada duygusal bir bağ vardır. Kabile ya da sülale liderlerinin istediği partiye oy vererek onları onore etmek isterler,

İkincisi hala aşiret ilişkileri (kabileler düzeyinde) varlığını devam ettirdiği için insanlar dış tehdit karşısında grup dayanışmasından kopmak istemezler,

Üçüncüsü, lider konumunda olan insanlar merkezi hükümetin taşra teşkilatı ile iyi ilişkiler halindedirler. Dolayısı ile köylülerin bürokrasiye bir işleri düştüğünde adı geçen liderler yardım ederek köylülerin işlerini kolaylaştırmaktadırlar.

Ancak aşiretin tümü bu şekilde davranmamaktadır. Özellikle ilçe ve belde oturanlar şehir hayatının göreceli özgürleştirici atmosferinde kendi iradeleri ile hareket edebilmektedirler. Bunun yanında yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olanlar da aşiret ilişkilerinin dışında gerçek anlamda siyasal bir duruş sergileyebilmektedirler. Bütün bunların yanında önemli bir kesimin, etnik sorundan dolayı politik bir kimlik kazanarak aşiret ilişkileri dışında siyasal bir refleksle hareket ettiği görülmektedir. Bunlar belli bir siyasal partiyi desteklemekte ve bu partinin dışında başka partiye yönelmemektedirler. Bu kesim aynı zamanda seçim dönemleri dışında da siyasetle ilgilenmektedir.

Örneğin deneklerin %11'i "başkalarını da beğendiğim partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışırım" demiştir. Bunun yanında deneklerin %13,7'lik oranının, "*aidat veriyor olma veya para bağışı yapma*", "*başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışma*", "*parti teşkilatına gidip gelme*", "*partinin düzenlediği kahve ve salon toplantılarına, açık hava mitinglerine, karşılama törenlerine katılma*", "*seçim döneminde oy toplamak için köyleri dolaşma*" türü faaliyetlerin birden fazlasını yapıyorum dedikleri göz önünde bulundurulduğunda, bir kesimin, önemsenecek düzeyde aktif şekilde siyasetle ilgilendikleri görülür.

Şunu da belirtmekte yarar vardır: Aşiret liderleri ile aşiret fertlerinin siyasete ilgileri farklı güdülere dayanmaktadır. Liderler, kendi yerel iktidarlarını ve çıkarlarını korumak amacı ile siyaset ile ilgilenirken, aşiret fertleri daha ziyade merkezi hükümetin almış olduğu kararlar ile yaşamları arasında kurdukları bağ sebebi ile siyasete ilgi duymaktadırlar.

Oy kullanmıyorum diyen 93 deneğin %10'u "siyasetçilere güvenmediğim için oy kullanmıyorum" diyerek bilinçli bir siyasal duruş sergilediklerini göstermektedirler. Bu da aşiret içinde az da olsa belli bir oranda siyasal protestonun varlığını kanıtlar.

Bütün bunlardan yola çıkarak denekleri oy vermeye sevk eden dürtülerin kişisel ve duygusal bağlılık, dayanışma, saygınlık isteği, çıkar ve siyasal inançlar olduğu görülmektedir. Ancak kişileri oy vermeye iten sebeplerden biri kabul edilen vatandaşlık duygusunun aşiret bireylerinin oy verme davranışları üzerinde pek etkili olduğu söylenemez.

Katılımı Etkileyen Kaynaklar-Yan varsayımlar

Yaş değişkeni açısından, siyasal ilgi “çok genç” (18-20) ve “genç”lerde (21-24)) düşük “orta” (25-39) ve “orta üstü” yaşlarda (40-54) yüksek, “yaşlı”larda (55+) ise düşük düzeydedir. Siyasal bilgi konusunda başbakanın adını bilme gibi yüzeysel bilgiler konusunda yaş grupları arasında pek fark gözükmez iken, laiklik ve demokrasi gibi daha derin siyasal bilgiler konusunda “çok genç” olanlar daha bilgili gözüküyorken, yaş büyüdükçe, bilgi düzeyi azalmakta ve “yaşlı”larda en düşük noktaya varmaktadır. Siyasal değer konusunda “genç” ve “yaşlı”lara göre, “orta” ve “orta üstü” yaş grubundakiler demokratik değerlere daha yakın durmaktadırlar. Aynı zamanda daha politik bir duruşları vardır. Siyasal katılım konusunda en katılımcı grup, yine “orta” ve “orta üstü” yaş grubundakilerdir. Ayrıca gösteri ve yürüyüş gibi olağanüstü katılım konusunda en az katılımcı olanlar “orta üstü” yaş grubundakiler ile “yaşlı”lardır. Uyarılmış siyasal katılım konusunda ise en çok manipüle edilen ve uyarılan kesimlerin gençler olduğu görülmektedir. Yörenin geleneksel kültüründe yaş faktörü göz önünde bulundurulduğunda, yaşlıların karar verici olarak gözükmeleri beklenen bir durumdur.

Siyasal katılım kaynakları açısından en büyük fark, **Cinsiyetler** arasındaki yani kadın-erkek arasındaki farktır. Buna göre, kadınlar erkeklere göre siyasete daha az ilgili, siyasal konular hakkında daha az bilgili, değerler konusunda daha tutucu ve muhafazakar, katılım konusunda daha az katılımcı ve daha çok uyarılan kesim olarak görülmektedirler. Bu arada şunu da söylemek gerekir ki, çalışmamızda eğitim, gelir, meslek, iletişim araçları gibi siyasal katılım kaynaklarından yoksunluk, cinsiyet değişkeni ile, yani kadınlar ile büyük ölçüde çakışmaktadır.

Bölgede eğitim, kentleşme, iletişim imkanları açısından önemli gelişmeler göze çarpmaktadır. Ancak bu imkanlardan sadece bir kesim yani erkekler yararlanabilmektedirler. Kadınlar bu imkanlardan büyük ölçüde mahrumdurlar. Örneğin kızlar sadece ilköğretime gönderilirken, erkekler üniversiteye kadar okuyabilmektedirler. Yine dış dünyaya açılmanın bir unsuru olan iletişim imkanlarından erkekler daha çok faydalanmaktadırlar. Neredeyse “erkek”lerin tümünün cep telefonu vardır (%79,4). Ancak, “kadın”lar bu imkandan da çok sınırlı biçimde (%26,5) yararlanabilmektedirler. Aynı zamanda “erkek”ler “her gün” ya da “birkaç günde bir” şehre gidebiliyorken, kadınlar sınırlı düzeyde ve ancak erkeklerin kontrolünde gidebilmektedirler. “İlçe” ve “Belde”de oturan kadınlar için de hareket alanı,

komşu ile bakkala gitmek ile sınırlıdır. Dolayısıyla siyasal katılımın kaynaklarına sahip olma açısından cinsiyetler arasındaki fark gittikçe açılmaktadır.

Bize göre bunun en önemli sebebi, bölgede değişimi gerçekleştiren temel dinamiklerin daha ziyade eğitim gibi, ideolojik üst yapı sorunları ile teknik olarak iletişim araçları olmasıdır. Çünkü, üretim ilişkilerini düzenleyen ticaret ve sanayi gibi, alt yapı koşulları toplumun tüm kesimlerini kapsayacak toplumsal dönüşümü gerçekleştirebilecek kadar güçlü değildir. Bölge, hala toprağa dayanan üretim ilişkilerinin hakim olduğu bir ekonomik ilişkiler ağı içinde yer almaktadır. Dolayısı ile, değişimi gerçekleştiren dinamiklerin (küçük orta sınıf, eğitim, iletişim) yarattığı modern değerler, geleneksel değerler ile iç içe sarmal bir yapı arz etmektedir. Eğer Batı Avrupa’da olduğu gibi tarıma dayalı üretim ilişkilerinden sanayiye dayanan üretim ilişkilerine geçilebilseydi, değişim erkek kadar kadını da kapsayacaktı. Çünkü, o zaman kadının da üretim ilişkileri içinde bir rolü olacaktı. Dolayısı ile kadın hak talep edecek ekonomik bilince ve güce sahip olacaktı. Ancak bölge söz konusu dinamiklerden yoksun olduğundan, geleneksel değerler bazı noktalarda değişimin önünde durabilmektedir. Bu direnmeden de en çok kadınlar zarar görmektedir. Örneğin eğitim konusunda erkeklerin öne en üst eğitim kurumlarında okumak üzere sonuna kadar açıkken, kızlar sadece ilköğretime gönderilmektedirler. Çünkü kızların “kötü yol” a düşebilecekleri kaygısı ile ailenin kontrolünden çıkması istenmemektedir. Ayrıca aşiret kültürüne göre kadın erkeğin “namusu”dur ve erkeğin önemli görevlerinden biri, “namusunu” “kötü göz”lerden korumaktır. Özellikle eğitim konusunda kadınlar ile erkekler arasında ortaya çıkan bu fark, kültürel donanım ve dünyayı algılama biçimi açısından iki cinsiyet arasındaki farkı derinleştirmektedir. Bundan dolayı da otuz-kırk sene önce iki cinsiyet arasındaki fark bu kadar derinliğe sahip değildi, diye düşünmekteyiz.

Deneklerden, daha eğitilmiş olanlar daha az eğitilmiş olanlara göre siyasete daha çok ilgi göstermektedirler ve daha çok bilgilidirler. Demokratik toplumun değerlerini daha çok benimsemiş ve daha çok politik davrandıkları, daha katılımcı oldukları ve daha az uyarıldıkları görülmektedir. Bunun yanında, devletin kurumlarına daha az güvenmektedirler, olağandışı katılım yollarının sorun çözmeye yardımcı olacağı konusunda daha inançlıdır. Yani etkinlik duyguları güçlüdür.

Eğitim ile ilgili söylenecek çarpıcı bir diğer nokta da şudur: Deneklerin eğitim düzeyleri yükseldikçe düşünce özgürlüğüne, eğitim düzeyleri düştükçe de ekonomik sorunlara vurgu yaptıkları görülmektedir.

Eğitimcilik ve memurluk gibi yüksek statülü **mesleklerde** çalışanlar, düşük statülü mesleklerde çalışanlara göre siyasete daha çok ilgilidirler; daha çok siyasal bilgiye sahiptirler. Yine siyasal değerler açısından diğer mesleklere göre hem daha fazla demokratik değerleri benimsiyorlar, hem siyasal haklar konusunda daha duyarlılar; hem de daha politik bir duruşları vardır. Örneğin bu kesimde yer alanlar çok partili siyasal sisteme daha çok taraftardır, etkinlik duyguları güçlüdür, daha fazla gösteri ve yürüyüş gibi olağandışı katılım yollarının sorunların çözümüne katkı sunacağına inanmaktadırlar, hak ve özgürlükler açısından daha çok ifade ve düşünce özgürlüğü talep etmektedirler. Siyasal katılım konusunda siyasal protesto mahiyetinde oy kullanmayanlar yine yüksek statülü mesleklerde yoğunlaşmaktadırlar. Fakat, oy verme davranışı dışındaki katılım biçim ve düzeylerinde, memur ve eğitimci gibi yüksek statülü mesleklerde çalışanlar ile diğer mesleklerde çalışanlar arasında çok belirgin bir fark görülmemektedir. Uyarılmış katılım konusunda en az uyarılan kesim olarak yüksek statülü meslekler gelirken, burada dikkati çeken bir konu, memur ve eğitimcilerin de bölgeye özgü olan “oyunu başkasının kullanması” uygulamasının dışında olmamalarıdır. Çünkü memurların %14,8'i ve eğitimcilerin de %20'si “oyumu benim yerime başkası kullanır” demiştir. Bu durum, aşirete dayanan geleneksel değerlerin bireyleri manipüle edici gücünü göstermesi açısından çarpıcıdır.

Sosyo-ekonomik statünün bir parçası olan **gelir** ile siyasal katılım ve siyasal kültür arasındaki ilişkiye bakıldığında, burada da, anlamlı bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Buna göre, gelir arttıkça siyasal ilgi ve bilgi de artmaktadır. Aynı şekilde gelir arttıkça demokratik değerlere olan bağlılık, bunun yanında ifade ve düşünce özgürlüğüne olan vurgu artmaktadır. Ayrıca, devlete olan güven azalmakta, olağandışı katılım yollarının sorun çözücü gücüne olan inanç artmaktadır. Gelir arttıkça siyasal faaliyetlere katılma oranı da artmaktadır. Bunun yanında bütün gelir grupları, neredeyse eşit düzeyde oylarının başkası tarafından kullanıldığını söylemişlerdir.

Gelir düzeyi arttıkça eşlerini oy verme konusunda uyaran erkeklerin oranı azaldığı gibi, yüksek gelir düzeyine sahip kadınlar, oy vermede kendi iradeleri ile hareket ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca gelir düzeyi arttıkça patronaj ilişkinin seçmenler üzerindeki etkisi de azalmaktadır.

Yerleşim birimleri içinde en yüksek siyasal ilgi “Belde”de gözükürken, ardından “İlçe” gelmekte, ilçeden sonra ise göreceli ekonomik koşulları daha iyi ve ilçeye daha yakın olan “Köy A” ile ilçeye daha uzak olan “Mezra B” gelmektedir. En az ilgi ise ekonomik

koşulları kötü olan, düşük gelir düzeyine sahip ve ilçeye daha uzak olan “Köy B” ile ilçeye daha yakın olan “Mezra A”da görülmektedir. Siyasal bilgi konusunda en düşük bilgiye sahip olanlar yine “Köy B” ile “Mezra A”da oturanlardır. Diğer yerleşim birimleri birbirlerine yakın düzeyde bilgiye sahiptirler. Demokratik değerlerin farkında olanlar ve siyasal konularda en yüksek düzeyde duyarlılığa sahip olanlar, sırasıyla “Belde” ile “İlçe”de oturanlardır. Devlete aidiyet konusunda yerleşim birimleri arasında pek bir fark görülmemektedir. Siyasal katılım (oy verme davranışı dışında) konusunda yerleşim birimleri arasındaki fark daha derindir. En düşük oranda siyasal katılımda bulunanlar mezralarda oturanlar iken, en yüksek oran “Belde” ve sonra da “İlçe”de ikamet edenlerdir. Uyarılmış siyasal katılım konusunda en yüksek düzeyde uyarılma iki mezra ile “Köy B”de gerçekleşmektedir. En az uyarılmanın olduğu yerleşim birimi olarak da “Belde” gözükmektedir. Sadece köy ve mezralarda oturanlara sorduğumuz ve patronaj ilişkii öğrenmeye çalıştığımız soruya verilen cevaplara bakıldığında, patronaj ilişkinin en güçlü olduğu yerler olarak ekonomik durumu kötü olan “Mezra A” ile “Köy B” görülmektedir.

Çıkan sonuçlardan da görüldüğü gibi köy ve mezraların siyasal ilgi, bilgi ve tutumlarını belirleyen esas faktör, bu yerleşim birimlerinin şehir merkezine olan uzaklık ve yakınlıkları (iletişim olanakları) yani mekansal konumları değil, dış dünyaya açılmanın yanında, ekonomik koşullarının iyi ve kötü oluşu ve bu manada toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkar ilişkiler geliştirmiş olup olmadıkları ile ilgilidir. Çünkü ekonomik koşulları daha iyi olan “Köy A” ile “Mezra B”, maddi koşulları daha kötü olan “Köy B” ile “Mezra A”ya göre daha gelişmiş bir siyasal kültüre sahip görülmektedirler.

Yerleşim birimleri bağlamında bizim burada ulaştığımız sonuç Özer Ozankaya’nın siyasal kültürlerini öğrenmeye yönelik olarak iki grup köy üzerine 1969 yılında yaptığı “Köyde Toplumsal yapı ve Siyasal Kültür” adlı doçentlik tezi çalışmasında ulaştığı, köylünün içinde bulunduğu maddi yaşam koşulları onu toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkar ilişkileri çerçevesinde buluşturmuyorsa kitle haberleşme araçları siyasal bir bilinç geliştirmede fazla etkili olmaz, tezini destekler niteliktedir⁵⁶.

İkincisi, kuramsal verilere göre, belde gibi kente nazaran daha içe kapanık, pazar piyasası ve dış dünya ile daha az ilişki geliştirmiş olan yerleşim birimine oranla, kentte oturanların siyasal ilgi bilgi ve tutumlarının daha gelişmiş olması beklenir. Oysaki, bizim

⁵⁶ Özer Ozankaya, **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, s.219-228.

çalışmamız özelinde, şehir özelliği gösteren “İlçe”ye oranla “Belde” görece daha gelişmiş bir siyasal kültüre sahip görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi “İlçe” son yıllarda kırsal kesimden aşırı göç almaktadır. Ancak “İlçe”nin ekonomik koşulları bu nüfusu kentlileştirecek kapasiteden yoksundur. Dolayısıyla “İlçe” göçle gelen kırsal kesimin kültürünü, kent kültürüne dönüştürememektedir. Bundan dolayı da göçle gelen nüfus bir nüfus yığılmasına sebep olmakta, bir nevi “İlçe”yi de köyleştirmektedir. Halbuki “Belde” göç almamakta, onun için de zaman içinde geliştirdiği kasabaya özgü kültürü korumaktadır.

Çalışmamızda inceleme konusu yaptığımız siyasal katılımın kaynaklarından biri olan **gazete okuma** sıklığı ile siyasal tutum ve davranışlar arasında çok açık şekilde, doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Çalışmamızda gazete okuma sıklığı arttıkça siyasal ilgi ve bilgi artmakta, demokratik değerlere, olağandışı katılım yollarının sorun çözücü etkisine olan inanç ile siyasal etkinlik duygusu güçlenmekte; ifade ve düşünce özgürlüğüne olan vurgu artmakta ve devletin kurumlarına olan inanç azalmaktadır. Gazete okuma yoğunluğu arttıkça, aynı paralellikte siyasal katılım (olağan ve olağandışı) da artış gözükmemektedir. Aynı zamanda bu kesim daha az uyarılmaktadırlar.

Gazete okuma sıklığı ile siyasal tutum ve davranışlar arasında görülen doğrusal ilişkinin bir benzeri, **televizyon seyretme** yoğunluğu ile siyasal ilgi, bilgi, tutum ve davranışlar arasında beklenirken, çıkan sonuçlar durumun böyle olmadığını göstermektedir. Buna göre siyasal ilgi, bilgi konusunda en iyi durumda olanlar “beş saatten az” televizyon seyredenlerdir. Daha az ilgili ve bilgili olanlar ise “beş saatten fazla” televizyon seyrettiğini söyleyenlerdir. Aynı şekilde, siyasal ve demokratik haklar, siyasal etkinlik duygusu ve devletin kurumlarına güveni içeren siyasal değerler ile televizyon seyretme yoğunluğu arasında belirgin bir ilişkiye rastlanmamıştır. Yine en az katılımcı ve en çok uyarılanların “beş saatten fazla” televizyon seyrettiğini söyleyenler olduğu görülmektedir. “Beş saatten fazla televizyon seyrederim” diyenlerin yarıdan fazlasının, günün neredeyse tümünü evde geçiren, kamusal hayatın dışında kalan ev kadınları oldukları düşünülürse, yüksek düzeyde televizyon seyredenlerin siyasal ilgi, bilgi tutum ve davranışlarının düşüklüğü daha iyi anlaşılır. Burada çıkan sonuçtan şöyle bir önermeye ulaşılabilir: Eğer kişi toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkar ilişkileri geliştirmemişse, belli bir eğitim seviyesi ile gelir ve mesleğe sahip değilse yani belli bir sosyo-ekonomik statüye sahip değilse, televizyon gibi önemli bir iletişim aracı tek başına yeterli düzeyde bir siyasal ilgi, bilgi tutum ve davranış geliştiremez. Toplum ile ortak çıkar ilişkileri geliştirmemiş, merkezi otoritenin almış olduğu kararlar ile

kendi yaşantısı arasında bir illiyet bağı kuramamış, şehre yakın bir yerleşim biriminin sahip olduğu ulaştırma imkanlarının siyasal bir ilgi ve tutum geliştirmedeği gibi.

Siyasal tutum ve davranışları en yüksek düzeyde etkileyen katılım kaynaklarından biri olarak herhangi bir siyasal parti, sendika veya dernek gibi sivil toplum örgütlerine üyelik görülmektedir. Onun için, en büyük farklardan biri **toplumsal Örgütlere** üye olanlar ile olmayanlar arasında kendini göstermektedir. Buna göre üye olanlar olmayanlara göre çok daha yüksek düzeyde bir siyasal ilgi bilgi, tutum, değer ve davranış içinde görülmektedirler. Ancak dikkat çeken bir nokta; üye olduklarını söyleyen deneklerden iki kişi, ki tüm üyelerin %4,2'si yapıyor, “oyumu benim yerime başkası kullanır” demesidir.

Etnik ve dini kimliğin siyasal tutum ve davranışlar üzerindeki etkisine bakıldığında, dini kimlikten kaynaklı siyasal bir ilgi, bilgi, tutum ve davranışın olmadığı, dini kimliğin siyasal katılımı gerçekleştirmede bir olgu olarak işlev görmediği görülür. Oysaki etnik kimlik, dini kimlik gibi siyasal tutum ve davranışlar üzerinde işlevsiz değildir. Daha önce de bir çok defa ifade ettiğimiz gibi çalışmamıza konu teşkil eden aşiret bir Kürt aşiretidir. Deneklerin %93'ü günlük yaşamlarında “Kürtçe” konuştuklarını söylemişlerdir. Ayrıca kimlik aidiyeti olarak da kendilerini “Kürt” biçiminde ifade etmektedirler. Kürt kimliği etrafında son yirmi beş senedir bölgede cereyan eden şiddet olayları yaşanmaktadır. Bu olaylar, toplumu derinden etkilemekte ve bu etki aynı zamanda siyasal tutum ve davranışlarda da kendini göstermektedir.

Sosyo-ekonomik alanda meydana gelen değişmeler, kırdan kente göç ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler kökleri çok eskilere dayayan etnik kimliğe yönelik talepleri daha da güçlü kılmış olduğu gözükmektedir. Kaldı ki bize göre yörede siyasal bilinci bir aşiret topluluğundan beklenmeyecek düzeyde yüksek tutan asıl sebep, bölgedeki etnik sorun ve bu sorunla birlikte ortaya çıkan “demokratik hak ve özgürlükler” çerçevesinde dile getirilen taleplerdir. Gözlemlerimizden de tespit ettiklerimiz bu yöndedir.

Aşiret fertlerinin ekonomik koşullarının iyi olmadığını yukarda ifade ettik. Çok sayıda işsiz vardır, kadınlar sadece tüketici konumundadır. Çalışanların önemli bir kısmı da düşük ücretle çalışmaktadır. Toprak dağılımı da çok dengesizdir, başka bir ifade ile büyük topraklar çok küçük bir azınlığın elinde toplanmıştır. Bütün bu ekonomik koşulların elverişsizliğine rağmen deneklerin %37 oranında hükümetten öncelikli beklentilerinin ve %48 oranında Avrupa Birliği'ne girmeyi en çok neden istediklerine yönelik olarak “ifade ve düşünce özgürlüğü” demelerinin, %36'sının Kürt meselesinde en duyarlı parti olarak bilinen

DTP'ye oy vereceklerini söylemelerinin, %50 oranında kesinlikle oy vermem dedikleri partinin, yöre halkının aşırı Türk milliyetçisi biçiminde algıladığı MHP olmasının, %38'inin “devletin hiçbir kurumuna güvenmiyorum”, %38'inin gösteri ve yürüyüş gibi olağandışı katılım yollarının “sorunların çözümüne katkı sağlayacağına inanıyorum” demesinin ve “şu ana kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?” sorusuna %14'ünün “evet” demesinin, direkt etnik kimliğin ortaya çıkardığı siyasal bilinç ve duygu ortaklığı olduğunu düşünmekteyiz.

Genel Sonuç

Görüştüğümüz 393 deneğin siyasal sistem ile ilgili görüş, davranış ve değerlere yönelik verdikleri cevapların önemsenecek değerde olduğunu düşünmekteyiz. Hem ilgi, hem de bilgi düzeylerinin yüksek oluşu, siyasal olay ve gelişmeleri takip ettiklerini göstermektedir.

Aynı zamanda siyasal değerler konusunda verdikleri cevaplar, deneklerin demokratik siyasal değerlere önem verdiklerini, sadece oy vermekle sınırlı kalmadıklarını, geniş anlamda siyasal katılım yollarını önemsediklerini göstermektedir.

Bunun yanında devlet kurumlarına olan güven eksikliği dikkat çeken bir başka konu olmaktadır. Devletin kurumlarına olan güven azlığı grubu radikalleştirmektedir. Gösteri ve yürüyüşe katılma ile gösteri ve yürüyüşün sorunların çözümüne katkı sunacağına dair güçlü olan inanç bu radikalleşmeyi göstermektedir.

Aşiret içinde siyasete aktif katılım gerçekleştiren bir kesim vardır. Oy vermekten gösteri ve yürüyüşe katılmaya (%14,5) kadar her türlü olağan ve olağanüstü katılım düzey ve biçimlerine rastlanmaktadır. Ayrıca bir siyasal parti, sendika veya derneğe üyelik (%12) de önemsenecek düzeydedir.

Siyasal katılımın bu düzeyi ve biçimleri ilk etapta söz konusu grupta çok güçlü bir katılımcı siyasal kültürün varolabileceği izlenimi vermektedir. Halbuki aynı grupta çok yüksek düzeyde, seçmenlerin seçim dönemlerinde uyarıldıklarını görmekteyiz. Sadece seçmenlerin uyarılması ile kalınmamakta, uyarılmış katılımdan daha geri bir durumu ifade eden ve kişinin iradesini tümünden ortadan kaldıran, kişiyi siyasete bütünüyle yabancılaştıran bir uygulamaya rastlanmaktadır. O da, bazı kişilerin yerine başka kişinin ya da kişilerin oy kullanmasıdır. Hatırlanacağı gibi bütün deneklerin %24'ü “oyumu benim yerime başkası kullanır” demişti. Kaldı ki bu normalde yasalara aykırı bir durumdur, suç teşkil etmektedir. Görüşmelerimizden edindiğimiz bilgi ve izlenimlere bakılırsa, gerçekte oran daha da

yüksektir. Bu yasadışı uygulama, kişilerin devlet ile olan vatandaşlık bağlarının ne kadar zayıf olduğunu göstermesi açısından da çarpıcıdır.

Siyasete ilgileri bakımından denekleri dört kategoriye ayırabiliriz:

- 1) Çıkarlarının (maddi) hükümetin aldığı kararlardan etkilendiğine inanan ve bu çıkarlarını korumaya yönelik bilinçle hareket eden kişiler,
- 2) Etnik meselenin ortaya çıkardığı problemler ile ilgilenen kişiler,
- 3) Akrabalık ve aşiret temelli/kabilesele ilişkilerden doğan kişisel bağlar-zorlama ve duygusal bağlar-saygınlık isteği etrafında gelişen ilişkilerin bir parçası olan kişiler,
- 4) Ayrıca oy verme işlevinin kendileri için hiçbir anlam ifade etmeyen, oy verme işlevinin farkında olmayan, oylarını bile kullanmayan kişiler.

Birinci gruptakiler maddi çıkar temelli hareket eden, ikinci gruptakiler siyasal amaçlı tutum geliştiren, üçüncü gruptakiler sosyal amaçlı tutum sergileyen, dördüncü gruptakiler ise hiçbir amacı olmayan, siyasete yabancı kişilerden oluşmaktadır.

Görüldüğü gibi Aşiret, siyasal ilgi, bilgi, değer ve katılım konusunda belli bir bilinç ve tutuma sahiptir. Bu tutumu yaratan iki temel sebep görülmektedir.

- 1) Eğitim, gelir, meslek gibi sosyo-ekonomik ve kültürel alanda ortaya çıkan değişim ile iletişim teknolojisi, şehirleşme gibi modernleştirici unsurların ortaya çıkardığı sosyal ve siyasal modernleşme eğilimleri,
- 2) Etnik sorunun yarattığı talepler.

Her kültür kendisi ile uyumlu belli bir siyasal yapıya denk gelir. Örneğin geleneksel değerlerin hakim olduğu kültür, merkeziyetçi olmayan, yöresel güç odaklarının söz sahibi olduğu ve kişilerin belli güçlere bağımlı yaşadıkları bir siyasal yapı ile birleşir. Modern topluma ait katılımcı kültür ise açık toplum ilkelerinin temel alındığı demokratik bir yapıyla örtüşür. Dolayısıyla siyasal kültür ile siyasal yapı arasında uyum olduğu ölçüde sistem sağlıklı işler ve siyasal kültür ile siyasal yapı arasında uyumsuzluk olduğu ölçüde de çarpıklıklar baş gösterecektir. Çalışmamız özelinde de, modern toplumun bir ürünü olan ve katılımı esas alan demokratik sistem ile geleneksel toplumun bir kurumu olan aşiret sistemine dayanan yerel kültürün karşılaştığı noktada yukarıdaki çarpıklığı ortaya çıkaran bir durumla karşılaşmaktadır.

Aşiret düzeninde her ne kadar yerel siyasal kültür hakimse de nüfus artışı ve hareketliliği bunun yarattığı şehirleşme; küçük ölçekli üretim birimlerinin pazar piyasası ile

bütünleşmesi; bir orta sınıfın belirmesi; sanayiye yönelik küçük de olsa işletmelerin varlığı; eğitimde meydana gelen büyük gelişmeler; ulaşım ve iletişim imkanlarının artması ve iletişim teknolojisinin Mc Luhan'ın deyimiyle dünyayı küresel bir köy haline getirmesi; özellikle etnik sorunun ortaya çıkardığı etnik bilinç, yöredeki aşiret düzeninin geleneksel değerlerini alt-üst etmiştir⁵⁷. Yeni şartlar ve koşullar ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda kişilerin taleplerini arttırmış ve bu alanlarda insanları siyasal sistemin girdi ve çıktılarına karşı daha aktif hale getirmiştir. Yeni koşullar etnik sorundan doğan taleplerle birleşerek, kitleleri siyasal hayatın içine çekmek suretiyle, sınırlı da olsa bir siyasal katılım olayı yaratmıştır.

Başka bir ifade ile, bir taraftan siyasal ilgileri az olan, siyasal bir beklentileri olmayan, ulusal çaptaki kurumların aldığı kararlar ile kendi yaşamları arasında bağlar kuramayan; köy, kabile ve soy bağları ile birbirlerine bağlı; siyasal bağlantıları yerel güçler (ağa, şeyh gibi) ile oluşturdukları bağlar olan kişilerin sahip olduğu siyasal kültür olarak tanımlanan **yerel siyasal kültür** bütün yönleri ile kendini göstermekte; diğer yandan da hem politika hem de yönetimin işleyişi hakkında bilgi sahibi olan, politik sistemin aldığı kararları değerlendirebilen ve siyasal sistemi kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebileceklerine inanan kişilerin sahip olduğu **katılımcı siyasal kültürün** özelliklerine uygun ilgi, bilgi, tutum ve davranışlar içinde görünen ve önemsenmesi gereken bir kesim bulunmaktadır. Dolayısı ile, yerel siyasal kültür ile katılımcı siyasal kültürün özelliklerini yansıtan davranışlar bütününi oluşturan, modernleşmenin geçiş sürecinin özelliklerini gösteren, ve aynı zamanda bir çok çarpıklığı içinde barındıran ne bütünüyle geleneksel ve ne de katılımcı olan bir siyasal kültür biçimi mevcuttur.

Bir saha çalışması olan çalışmamızda, siyasal katılımı etkileyen ve siyasal katılım kaynakları (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir ve diğerleri) olan **yan varsayımlar** ile ilgili ileri sürdüğümüz hipotezler büyük ölçüde doğrulanmıştır. Sadece yerleşim birimlerinin (köy-mezra) kentle olan mekansal konumu ve televizyon seyretme yoğunluğu ile siyasal tutum ve davranışlar konusunda, ileri sürdüğümüz önerme ile çıkan sonuçlar birbirini tutmamaktadır.

Bunun yanında **Ana varsayım** için ileri sürdüğümüz, deneklerin oy verme davranışının yüksek bir orana tekabül ettiği, bu bakımdan da katılımı etkileyen değişkenler

⁵⁷ Aşiret temelli düzen, belirtilen sebeplerden dolayı, her ne kadar büyük bir çözülmenin içinde ise de, çözülmenin önündeki (batı feodalitesinden farklı olarak) en önemli engellerden biri, ağa ya da kabile liderleri (makul) ile köylüler arasındaki ilişkinin toprağa dayanan ekonomik bir ilişki olmayıp, aynı zamanda kan bağına dayalı bir akrabalık ilişkisi olmasıdır.

arasında (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir vb.) oy verme davranışı yönünden bir farkın görülmediği; yine siyasal eylemin hazırlayıcı unsurları olan siyasal ilgi, bilgi ve değerler açısından güçlü kabul edilebilecek bir siyasal bilincin var olduğu; bunun yanında oy verme dışında siyasete aktif biçimde katılım açısından siyasal katılım yönündeki reflekslerin çok güçlü olmamakla birlikte bir aşiret topluluğuna göre de önemsenecek düzeyde olduğu yönündeki varsayımlarımız büyük ölçüde saha çalışmamızın anket sonuçları tarafından da doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abadan, Nermin: **1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No: 202-184, 1966.
- Abdulgani Efendi: **Mardin Tarihi**, Yayına Haz. Burhan Zengin, (y.y.), GAP Bölge Kalkındırma İdaresi Başkanlığı, 1998.
- Aklan, Türker: **Siyasal Toplumsallaşma**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1979.
- Akşit, Bahattin: “Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980)”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar**, Der. Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Ankara, Yurt Yayınları, 1988.
- Alkan, Türker; Ergil, Doğu: **Siyaset Psikolojisi: Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1980.
- Almond, Gabriel A.; Powell, G. Bingham: “Political Culture and Political Socialization”, by Gabriel A. Almond, G. Bingham Powell, **Comparative Politics Today (A World View)**, New York, Harper Collins Publishers Inc, 1996.
- Almond, Gabriel; Verba, Sidney: **The Civic Culture**, New Jersey, Princeton University, Press, 1963.
- Altunışık, Remzi, vd.: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Adapazarı, Sakarya Kitabevi, 2005.
- Altuntek, N. Serpil: **Van Yöresi’nde Akraba Evliliği**, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay. No: 190, 1993.
- Arfa, Hasan: **Kürtlerin Kısa Bir Tarihi**, İstanbul, 1998.
- Arkonaç, Sibel A.: **Sosyal Psikoloji**, İstanbul, Alfa Yay., 2001.
- Ateş, Toktamış: **Demokrasi (Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler)**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1995.
- Aydın, Suavi vd.: **Mardin (Aşiret-Cemaat-Devlet)**, İstanbul, Tarih vakfı yay., 2000.
- Aydın, Suavi: **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993.
- Aytar, Osman: **Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna**, İstanbul, Medya Güneşi Yay., 1992.

- Barth, Fredrik: **Kürdistan'da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri**, İstanbul, Avesta Yay., 2001.
- Baş, Türker: **Anket**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.
- Baykal, Deniz: **Siyasal Katılma**, Ankara, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları No:302, 1970.
- Baysal, Kubilay: **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üni. Yay. No: 3236, 1984.
- Beşikçi, İsmail: **Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri**, Ankara, Yurt Yay. 1992.
- Beşikçi, İsmail: **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, Ankara, e yay., 1970.
- Beşikçi, İsmail: **Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar** (Göçebe Alikan Aşireti), Ankara, Yurt Yayınları, 1992.
- Beysanoğlu, Şevket: **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar**, Ankara, Diyarbakır Büyükşehir Yay., Cilt:2, 1996.
- Bilgin, Nuri: **Kimlik Sorunu**, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan: **Köy Sosyolojisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1988.
- Bishop, Hillman M.; Hendel, Samuel: **American Democracy**, New York, Appleton-Century-Crofts, 1965.
- Bloch, Marc: **Feodal Toplum**, Ankara, Savaş Yayınları, 1983.
- Bruinessen, Martin Van: **Ağa, Şeyh, Devlet**, İstanbul, 2003.
- Bruinessen, Martin Van: **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim Yay., 1995.
- Campbell, Angus: "The passive citizen", ed by William J. Crotty, Donald M. Freeman, Douglas S. Gatlin, **Political Parties and Political Behavior**, Boston, Allyn and Bacon, Inc., 1966.
- Campbell, Angus; Gurin, Gerald; Miller, Warren E.: **The Voter Decides**, New York, Peterson and Company, 1954, 88-145. Aktaran, Deniz Baykal, **Siyasal Katılma**, Ankara, Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları No:302, 1970.
- Carr, Robert K. vd.: **American Democracy**, Illinois, The Dryden Press, 1974.
- Catt, Helena: **Democracy in Practice**, New York, Routledge, 1999.
- Cemil, Oktay: **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, İstanbul, Alfa yay., 2005.

- Çam Esat: **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 1995.
- Çukurçayır, M. Akif: **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2002.
- Dahl, Robert: **Modern Political Analysis**, New Jersey, Prentice, 1976.
- Daver, Bülent: **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993.
- Dawson, Richard E.; Prewitt, Kenneth; Dawson, Karen S.: **Political Socialization**, Toronto, Little, Brown and Company, 1977.
- Deutsch, Karl W.: “Social Mobilization and Political Development”, Ed. by Jason L. Finkle, Richard W. Gable, **Political Development and Social Change**, John Wiley and Sons New York, 1966.
- Dolapönü, Hana: **Tarihte Mardin**, İstanbul, (y.y.), 1972.
- Dönmezer, Sulhi: **Sosyoloji**, Ankara, Savaş Yay., 1984.
- Durkheim, Emile: **Toplumsal İşbölümü**, Çev. Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yayınevi, 2006.
- Duverger, Maurice: **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Varlık Yay., 2002.
- Duverger, Maurice: **Siyasal Rejimler**, Çev. Teoman Tunçdoğan, (y.y.), İletişim Yay., (t.y.).
- Easton, David; Hess, Robert D.: “The Child’s Political World”, by Donald M. Freeman, William J. Crotty, Douglass Gatlin, **Political Parties and Political Behavior**, Boston, Allyn and Bacon, 1966.
- Eisenstadt, S.N., **Modernization: Protest and Change**, Englewood, Prentice-Hall, Inc, 1966.
- Erder, Nejat: **Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri**, Ankara, TÜSES - Veri Araştırma A.Ş., 1996.
- Eroğul, Cem: **Devlet Nedir?**, Ankara, İmge Yayınları, 1999.
- Eröz, Mehmet: **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, İstanbul Üni. İktisat Fakültesi No: 385, 1977.
- Esmer, Yılmaz: **Devrim, Evrim, Statüko**, İstanbul, Tesev Yay., 1999.
- Freund, J., “Préface”: **La Notion de Politique**, Flammarion, Paris, 1988, Akt: Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, İstanbul, Bağlam Yay., 2003.

- Freyer, Hans: **Sosyolojiye Giriş**, Çev. Nermin Abadan, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963.
- Gellner, Ernest: **Anthropology and politics**, Blackwell, Oxford, 1995. Aktaran: Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, İstanbul, Bağlam Yay., 2003.
- Giddens, Anthony: **Sosyoloji**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000.
- Giddens, Anthony: **Toplumun Kuruluşu**, Çev. Hüseyin Özel, Ankara, Bilim ve Sanat Yay. 1999.
- Gökalp, Ziya: **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Haz. Şevket Beysanoğlu, İstanbul, Sosyal Yay., 1992.
- Gökçe, Birsen: **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Ankara, Savaş Yayınevi, 1999.
- Göyünç, Nejat: **XVI. Yüzyıl'da Mardin Sancağı**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1458, 1969.
- Gözübüyük, Şeref: **Hukuka Giriş ve Hukuk'un Temel Kavramları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998.
- Gülmen, Yüksel: **Türk Seçmen Davranışı: 1960-1970**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi No: 2531, İktisat Fakültesi No: 430, 1979.
- Güran, Sevgi: **Makroekonomik Analize Giriş**, Der Yay., İstanbul, 1989.
- Hammer, Joseph Von: **Osmanlı Tarihi**, Çev. Mehmet Ata, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Cilt:1-2, 1991.
- Haviland, William A.: **Kültürel Antropoloji**, Çev. Hüsamettin İnanç, Seda Çiftçi, İstanbul, Kaknüs, 2002.
- Hay, W.R.: **Kürdistan'da İki Yıl 1918-1920**, İstanbul, Avesta, 2005.
- Hess, Robert D., Judith V. Torney: **The Development of Political Attitudes in Children**, Chicago, Aldine Publishing Company, 1967.
- Huntington, Samuel P.; Nelson, Joan M.: **No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries**, Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press, 1976.
- Huntington, Samuel: **Political Order in Changing Societies**, New Haven and London, Yale University Press, 1968.

- Huntington, Samuel; Dominguez, Jorga: **Siyasal Gelişme**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara, (y.y.), 1975.
- Inkeles, Alex: “Participant Citizenship in Six Developing Counties”, Ed. by Lewis Boynton, Bowman, G.R., **Political Behavior and Public Opinion: A Comparative Analyses**, New Jersey, Prentice-Hall, 1974.
- Jeanniere, Abel: “Modernite Nedir?”, **Modernite Versus Postmodernite**, Der. Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.
- Kalaycıoğlu, Ersin: **Çağdaş Siyasal Bilim**, İstanbul, Beta Yayınları, 1984.
- Kalaycıoğlu, Ersin: **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, İstanbul, İstanbul Üniv. Yayın No: 3160, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayın No: 10, 1983.
- Kapani, Munci: **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, Ankara Üniv. Hukuk Fak. Yay. No:453, 1981.
- Kase, Max; Marsh, Alan: “Political Action: A Teoretical Perspective”, Ed. by Samuel H. Barnes, Max Kaase, **Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies**, California, Sage Publications, 1979.
- Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990.
- Kepenek, Yakup: **Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Savaş Yayınları, 1984.
- Kıray, Mübeccel: “Modernleşmenin Temel Süreçleri”, **Bilanço 1923-1998: “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış” Uluslar arası Kongresi**, İstanbul, TÜBA-Türk Sosyal Bilimler Demeği-Tarih Vakfı, Cilt: 2, 1999.
- Kıray, Mübeccel: **Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, İstanbul, Bağlam, 2000.
- Kışlalı, A. Taner: **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995.
- Kışlalı, A. Taner: **Siyaset Bilimi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1992.
- Kili, Suna: **Çayırhan: Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal değişme ve Siyasal Davranış**, İstanbul, Boğaziçi Üni. Yayınları No:148, 1978.
- Knutson, Jeanne N.: “Personality in The Study of Politics”, ed by Jeanne N. Knutson, **Handbook of Political Psychology**, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1973.
- Kodaman, Bayram: **Sultan II.Abdulhamit Devri Doğu Anadolu Politikası**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987.
- Kottak, Conrad Phillip: **Antropoloji**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2002.

- Köker, Levent: **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yay. 2003.
- Kreyenbroek-Spert: **Kürtler**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Cep Kitapları, 1992.
- Kulin, Ayşe, **Adı: Aylin**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.
- Kurmuş, Orhan vd.: **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler**, Tesev Yay., İstanbul, 2006.
- Kutlay, Naci: **21.Yüzyıla Girerken Kürtler**, İstanbul, Peri Yay., 2002.
- Küçük, Mehmet: “Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi”, **Modernite Versus Postmodernite**, Der. Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.
- Lane, Robert E.: **Political Life**, New York, The Free Press, 1965, p.331. Akt. Deniz Baykal, **Siyasal Katılma**, Ankara, Ankara Ün. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları No:302, 1970.
- Leach, Edmun R.: **Rewanduz Kürtleri** (Toplumsal ve İktisadi Örgütlenme), Çev.Sinan Birwan, Hişyar Özsoy, Serap Ruken Şengül, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2001.
- Lemarchand, Rene: “Comparative Political Clientelism: Structure, Process and Optic”, Ed by S. N. Eisenstadt, Rene Lemarchand, **Political Clientelism, Patronage and development**, London, SAGE Publications, 1981.
- Lerner, Daniel: **The Passing of Traditional Society**, London, The Free Pres of Glencoe Collier-Macmillan Limited, 1958.
- Levy, Marion J.: **Modernization and the Structure of Societies**, New Jersey, Princeton University Pres, 1966.
- Lipset, S. Martin, **Siyasal İnsan**, Çev. Mete Tunçay, Ankara, Teori Yayınları, 1986.
- Lively, Jack: **Democracy**, New York, St. Martin’s Press, 1975.
- Macridis, Roy C.: **Contemporary Political Ideologies**, Cambridge, Winthrop Publishers, Inc., 1980.
- Malinowski, Bronislaw: **İkel Tolumlarda Cinsellik ve Baskı**, Çev. H. Portakal, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1989.
- Malinowski, Bronislaw: **İnsan ve Kültür**, Çev. M. Fatih Gümüş, Ankara, V Yayınları, 1990.

- Marsh, Alan; Kase, Max: “Background of Political Action”, Ed. by Samuel H. Barnes, Max Kaase, **Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies**, California, Sage Publications, 1979.
- McDowel, David: **Kürtler**, İstanbul, Avesta yay., 2000.
- Milbrath, Lester W.: **Political Participation: How and Why do People Get Involved in Politics?**, Chicago, Rand McNally and Company, 1965.
- Munci, Kapani: **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.
- Nikitin, Bazil: **Kürtler**, İstanbul, Cilt:1-2, Deng Yay., 1994.
- Novack, George: **Kızılderili Soykırımı**, Çev. Mehmet Beyazıt, Ankara, Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı, 2003.
- Ozankaya, Özer: **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ankara, Ankara Üni. SBF Yay., 1971.
- Ozankaya, Özer: **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 209-191, 1966.
- Önen, Mesut: **Hukuk’un Temel Kavramları**, İstanbul, Der Yay., 1991.
- Örnek, S. Veyis: **Türk Halk Bilimi**, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1977.
- Örs, Birsen: **Siyasal Gelişme ve Modernleşme Kuramları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Masa Üstü Yayıncılık, No: 26, 1997.
- Özbudun, Ergun: “Political Participation in Rural Turkey”, Ed. by Engin D. Akarlı, Gabriel Ben-Dor, **Political Participation in Turkey**, İstanbul, Department of Social Sciences B.U., 1975.
- Özbudun, Ergun: “Turkey: The Politics of Political Clientelism”, Ed by S. N. Eisenstadt, Rene Lemarchand, **Political Clientelism, Patronage and development**, London, SAGE Publications, 1981.
- Özbudun, Ergun: **Siyasal Partiler**, Ankara Üni. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 440, (t.y).
- Özbudun, Ergun: **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara, Ank. Üniv. Huk. Fakültesi Yayınları No: 363, 1975.
- Özçelik, İsmail: **Milli Mücadele’de Güney Cephesi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1992.
- Özer, Ahmet: **Doğu Anadolu’da Aşiret Düzeni**, İstanbul, Boyut Yayınevi, 1990.

- Özer, Ahmet: **Modernleşme ve Güneydoğu**, Ankara, İmge Kitabevi, 1998.
- Punch, Keith F.: **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005.
- Ramazanoğlu, Caroline: **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**, Çev. Mefkure Bayatlı, İstanbul, Pencere Yay., 1998.
- Rose, Richard; Mossawir, Harve: “Voting and Elections: A Functional Analysis”, Ed. by Lewis Bowman, G.R. Boynton, **Political Behavior and Public Opinion: A Comparative Analyses**, New Jersey, Prentice-Hall, 1974.
- Sarıbay, Ali Yaşar: **Politik Sosyoloji**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- Sartori, Giovanni: **Demokrasi Teorisine Geri dönüş**, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Turhan, Mehmet: Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.
- Sencer, Muzaffer: **Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, İstanbul, May Yayınları, 1974.
- Seyidoğlu, Halil: **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, İstanbul, Güzem Yay., 1995.
- Sitembölükbaşı, Şaban: **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler (Isparta Örnekolay Araştırması 1995-1999)**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Stokes, Donald E.; Campbell, Angus; Miller, Warren E.: “Components of Electoral Decisions”, Ed. by Lewis Bowman, G.R. Boynton, **Political Behavior and Public Opinion: A Comparative Analyses**, New Jersey, Prentice-Hall, 1974.
- Şenel, Alaeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.
- Şerefhan, **Şerefname**, İstanbul, (y.y) 1998.
- Tanilli, Server: **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.
- Tazegül, Murat: **Modernleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul, Babil Yay., 2005.
- Tecer, Meral: **Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Todaie, 2003.
- Tekarslan, Erdal, vd.: **Sosyal Psikoloji**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989.
- Tekeli, Şirin: **Kadın ve Siyasal-Toplumsal Hayat**, İstanbul, Birim Yay., (t.y.).
- Thompson, Paul: **Geçmişin Sesi**, Çev. Şehnaz Layıkel, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

- Tunaya, Tarık Zafer: **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul, Araştırma-Eğitim-Ekin Yayınları, 1982.
- Turan İtler: **Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar**, İstanbul, Türkiye Denizciler Sendikası, 1986.
- Turan, İtler: **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul, Der Yayınları, 1986.
- Ünsal, Artun: **Anadolu'da Kan Davası**, İstanbul, YKY, 2003.
- Verba, Sidney; Nie, Norman H.: **Participation in America: Political democracy and Social Equality**, New York, Harper and Row, Publisher, 1972.
- Vergin, Nur: **Siyasetin Sosyolojisi** (Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar), İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003.
- Weber, Max: **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, İstanbul, İletişim Yay., 2002.
- Weber, Max: **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev. Özer Ozankaya, Ankara, İmge Kitabevi, 1995.
- Weiner, Myron: "Political Participation: Crisis of the political Process", **Crises and Sequences in Political Development**, Ed. By. Leonard Binder, Sidney Verba, James • S. Coleman, v.d., New Jersey, Princeton University Press, 1971.
- Yahyagil, Mehmet Y.: "Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri", **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul, İstanbul Üni. Yay. No: 4073, 1998.
- Yalçın-Heckmann, Lale: **Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri**, İstanbul, İletişim Yay., 2002.
- Yılmaz Aytekin: **Çağdaş Siyasal Akımlar**, Ankara, Vadi Yayınları, 2003.
- Yılmazçelik, İbrahim: **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- **Yurt Ansiklopedisi**, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, Cilt: 8, 1983.
- Yücekök, Ahmet: **Siyasal Davranış ve Siyaset Sosyolojisi** (1980-1981 Öğretim Yılı Notları), Ankara, (t.y.).
- Yücekök, Ahmet: **Siyaset'in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara, Ank. Üni. SBF No:565, 1987.

- Zeldin, Theodore: **İnsanlığın Mahrem tarihi**, Çev. Elif Özsayar, İstanbul, Ayrıntı yay., 2000.
- 998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-i Bekr ve Arab ve Zü'l-Kadiriyye Defteri, **Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı** Yayın No: 39, Ankara, 1998.

Tezler

- Alacahan, Osman: **Siyasal Parti Seçmenlerinin Nitelikleri ve Siyasal Katılmaları**, (yayınlanmamış doktora tezi), Sivas, Cumhuriyet Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Ökten, Şevket: **Türkiye'nin Gelişme/Kalkınma Çabalarının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: GAP Projesi** (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara, Hacettepe Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Vergin, Nur: **Kentleşme ve Siyasal Yaşam** (yayınlanmamış doçentlik tezi), 1977.

Makaleler

- Abadan, Nermin: “Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler Nisan 1964”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, No:2, Haziran 1965, ss.495-516.
- Abadan, Nermin: “Türk Üniversite Öğrencileri ile Genç İşçilerin Siyasal Eğilimleri”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, No:1, Mart, 1971, ss.66-88.
- Abadan, Nermin; Yücekök, Ahmet: “1961 – 1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna Göre Oy Verme Davranışları”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXI, No:4, 1966, ss. 105-119.
- Baştuğ, Sharon: “Asya Bozkırlarındaki Altaylı Göçebelerde Kabile, Federasyon ve Devlet”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:69, Bahar 1996, ss.151-177.
- Bulutay, Tuncer, Nuri Yıldırım: “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi sebeplerin Önemi Üzerinde Bir Deneme”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgileri Fakültesi Dergisi**, Cilt:23, No:4, Aralık 1968, ss.7-21.
- Bulutay, Tuncer: “Türk Toplumsal Hayatında İktisadi ve Siyasal gelişmeler”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXV, No: 3, Eylül, 1970, ss.79-101.
- Çaha, Ömer; Toprak, Metin; Dalmış, İbrahim: “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, **Yeni Türkiye**, Sayı:9, Yıl:2, Mayıs-Haziran1996, ss.205-247.

- Erdoğan, Murat: “‘Olağandışı Oy Verme Davranışı’ ve Mobilize Katılım: Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesinde Toplu Oy Veren Köyler Üzerine Bir Araştırma”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi dergisi**, Sayı:1-2, Cilt:47, Ocak-Haziran 1992, ss.277-310.
- Erkan, Rüstem; Bozgöz, Faruk: “Kabile-Aşiret, Asabiyet ve Savaş”, **Doğu Batı**, Sayı:24, Yıl:6, (Ağustos, Eylül, Ekim) 2003.
- ESKİCUMALI, Ahmet: “Eğitim ve Toplumsal Değişim: Türkiye’nin değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946”, **Boğaziçi Üni. Eğitim Dergisi**, Cilt: 19(2), 2003, ss.1-29.
- Güneş-Ayata, Ayşe: “Kasabada Politika ve Politikacı”, **Toplum ve Bilim**, 50 YAZ, 1990.
- Kaboğlu, İbrahim: “Nasıl Bir Çağdaş Anayasa ve Anayasa Yargısı”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 40, 1998.
- Kalaycıoğlu, Ersin: “Elections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities in the 1990s”, **Comparative Political Studies**, Volume:27, Number:3, October 1994.
- Kalaycıoğlu, Ersin: “Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış”, **İstanbul Üni. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı:37, 1979, ss.161-194.
- Kalaycıoğlu, Ersin; Sarıbay, Ali Yaşar: “İlkokul Çocuklarının Parti Tutmasını Belirleyen Etkenler”, **Toplum ve Ekonomi**, Sayı:1, Mart 1991.
- Nuhurat, Cenap: “Türkiye Köylerinde Olağandışı Oy Verme”, **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXVI, No:1, Mart 1971, ss.219-244.
- Onur, Nimet: “Küresel Kültürlerin Yerel Dönüşümünde televizyon: Üç Köyde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, **Gazi Üni. İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:11, Sonbahar, 2001, ss.1-27.
- Ökten, Şevket: “GAP Bölgesi’nin Sosyo-Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri”, **Aile ve Toplum**, Ankara, Cilt:3, Sayı:9, Yıl: 8, Ocak-Şubat-Mart 2006, ss.23-34.
- Örs, Birsen: “Siyasal Temsil ve Demokrasi”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 374, Aralık 1997.
- Örs, Birsen: “Türkiye’de Yaşayan Ermenilerin ’12 Eylül’ Algılaması”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, İstanbul, İstanbul Üni. SBF Yay. No: 39, Mart 2006, ss.1-17.
- Özer, İnan: “Kentleşme ve Siyasal Katılma”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:12,1994, ss.119-134.
- Özer, İnan: “Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, Temmuz, 1996, ss. 71-98.

- Powell, John Duncan: “Peasant Society and Clientelist Politics”, **The American Political Science Review**, Vol. 64, No: 2, Jun., 1970, pp.411-425.
- Şimşek, Sefa: “ ‘Şeref’ Kavramı Temelinde Doğu’da ve Batı’da Bireye Bakış: Kan Davası ve Düello Gelenekleri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:76, (Bahar 1998), ss.160-186.
- Tekeli, Şirin: “Türkiye’de İşçilerin Siyasal Tercihlerinde Ortaya Çıkan Gelişmelere İlişkin Bazı Gözlemler”, **İstanbul Üni. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı:37, 1979, ss.51-70.
- Turan, İtler: “Türkiye’de Demokrasi Kültürü”, **Yeni Türkiye**, Sayı:29, Eylül-Ekim 1999, ss.142-151.
- Yazan, Ümit Meriç: “Türkiye’de Kadın ve Sosyo - Ekonomik Analizi”, **Sosyoloji Dergisi**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi, Sayı: 4, Cilt: 12, 1993-1995.
- Yücekök, Ahmet: “Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış” **Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:24, No:4, 1969, ss.175-199.

Elektronik Kaynaklar

- Narlı, Nülifer: **İlksel Bağlar, Hemşehrilik, Gettolaşma**, <http://www.bianet.org>., 24.05. 2002.
- <http://www.minidev.com/tazehaber/haberdetay>, 20.02.2005.
- <http://www.Chp.org.tr/index.php?>, 28. 05. 2007.
- <http://www.mardin.gov.tr>.<http://www.masbas.com/firserbestbolge.htm>,<http://www.masbas.com/firmalar.htm>,<http://www.masbas.com/serbestbolge.htm> 15. 02. 2005.
- <http://www.jstor.org/Fri> 05. 05. 2003.

İstatistiki Kaynaklar

- **20. 10. 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü
- **24.12.995 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü.
- **18.04.999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü.
- **3.11.2002 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü.
- **1997 Köy Envanteri**, (Mardin), Devlet İstatistik Enstitüsü.
- **Genel Nüfus Sayımı** (1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

EKLER

EK-1

EK TABLolar

Tablo 1 Kesinlikle oy vermem dediğiniz parti hangisidir?

	Sayı	Yüzdelik
CHP	71	18,1
MHP	198	50,4
Hiç oy vermem diyeceğim parti yok	64	16,3
Hiçbiri	5	1,3
Diğeri	44	11,2
Cevap yok	11	2,8
Toplam	393	100,0

Tablo 2 En çok hangi partiyi beğeniyorsunuz?

	Sayı	Yüzdelik
AKP	128	32,6
DTP	142	36,1
Hiçbiri	57	14,5
Diğeri	30	7,6
Cevap yok	36	9,2
Toplam	393	100,0

Tablo 3 Kabile liderinizin istediği parti ya da adaya oyunuzu veriyorsanız, bunun sebebi nedir?

	Sayı	Yüzdelik
Çevremizdeki insanlara karşı Onu küçük düşürmemek için	69	17,6
Kabile lideri ile aramın bozulmasını istemediğim için	27	6,9
Kabile liderinin istediği parti ya da adaya oyumu vermiyorum	123	31,3
Şimdiye kadar seçmen değildim	45	11,5
Diğeri	63	16,0
Cevap yok	66	16,8
Toplam	393	100,0

Tablo 4 Toprak Reformu'nun olmasını isteme Açısından Yerleşim Birimlerinin Durumu

Yerleşim birimi		Kesinlikle istiyorum	İstiyorum	Kararsızım	İstemiyorum	Kesinlikle istemiyorum	Cevap yok	Bilmiyorum	Toplam
Mezra A	Sayı	6	6	0	1	0	0	1	14
	%	42,9%	42,9%	,0%	7,1%	,0%	,0%	7,1%	100,0%
Mezra B	Sayı	1	6	2	2	0	0	8	19
	%	5,3%	31,6%	10,5%	10,5%	,0%	,0%	42,1%	100,0%
Köy A	Sayı	25	25	7	2	4	2	34	99
	%	25,3%	25,3%	7,1%	2,0%	4,0%	2,0%	34,3%	100,0%
Köy B	Sayı	32	20	4	2	2	1	24	85
	%	37,6%	23,5%	4,7%	2,4%	2,4%	1,2%	28,2%	100,0%
Belde	Sayı	33	17	2	1	2	1	17	73
	%	45,2%	23,3%	2,7%	1,4%	2,7%	1,4%	23,3%	100,0%
İlçe	Sayı	49	18	3	5	3	2	23	103
	%	47,6%	17,5%	2,9%	4,9%	2,9%	1,9%	22,3%	100,0%
Toplam	Sayı	146	92	18	13	11	6	107	393
	%	37,2%	23,4%	4,6%	3,3%	2,8%	1,5%	27,2%	100,0%

EK-2

MÜLAKATLAR

Mehmet Şah Saruhan (Aşiret ileri gelenlerinden)

“Eski aşiret sistemi şu anda yok artık. Eskiden aşirete bağlı kabileler birlikte hareket ediyorlardı. O dayanışma bugün artık yok. Yani aşiret toplu olarak aynı partiye oy vermiyor. Her kabile hatta hatta her sülale istediği partiye oy vermektedir. Ancak kabile liderleri seçimde kendileri ile birlikte hareket etmeyen köylülere/akrabalarına küsmektedirler. Bizim burada böyledir. Bununla birlikte kabilenin içinde bir husumet yoksa kabile birlikte hareket edebilir. Seçimde birlikte hareket edilmesinin nedeni, kabilenin yekvücut olduğunu çevreye göstermek, liderin şahsında kabilenin itibarını yükseltmektir.

Genelde büyük aileler (sülale/bavık) birlikte hareket ederler. Bir de kabilenin içinde gruplaşma varsa, gruplar birbirlerine karşı birlikte hareket ederler. Gruplaşmanın olduğu kabilede her grup ayrı bir partiye oy verir. Yani bir birine hasım iki grup aynı partiye oy vermez.

Dost ve ahbabların hatırı için oy kullanıldığı olur. Bunun yanında köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa ya da bir akrabanızı işe yerleştirmek istiyorsanız bu sorunu halledeceğini vaat eden partiye oy verilebilir. Onun için oylar her seçimde aynı partiye gitmez. Seçimden seçime değişir.

Son zamanlarda bizim burada başka bir şey çıktı ortaya. Artık para ile oy satan insanlar var. Yirmi otuz sene önce böyle bir şey çok ayıplanırdı. Kimlerin hangi kişi ya da partiye oy sattığını buradaki herkes biliyor. Bu gizli yapılan bir iş değil.

Bizim burada siyaset güç ve para ile yapılmaktadır. Örneğin on beş sene öncesine kadar aşiret ya da kabile sahibi olmayan insanlar belediye başkanı adayı

olamazlardı. Hatta hatta aşiret/kabile sahibi olmak bile yetmiyordu, aynı zamanda aşiret/kabilenin bölgenin güçlü bir aşiret/kabilesi olması gerekiyordu.

Kabilelerin siyasete olan ilgisi daha ziyade seçim dönemindedir. Milletvekilliği, belediye başkanlığı veya encümenlik için girişimlerde bulunurlar. Ayrıca sağ görüşlü bir kişiye, sol bir parti bu kişiye milletvekili adaylığını teklif ederse kabul eder.

Seçimlerde, eğer köylüler anlaşırsa her grubun oylarını bir kişi gider kullanır. Zaten kadınlar oy kullanmıyorlar. Onların yerine ailelerinden biri kullanır. Kadının siyasal tercih hakkı yok, kocası hangi partiye ver dese, eşi o partiye verir.

Kabile liderleri devleti temsil eden güçlerle yakın ilişkiler kurarlar. Ancak devlet vatandaşla ilişki kuramıyor. Devlet halktan çok kopuk. Köylülerde kendileri ile aşiret liderleri arasında bir problem çıkarsa devletin liderlerin yanında yer alacağına dair çok güçlü bir inanç var. Biz onların içindeyiz, ne düşündüklerini biliyoruz.

Siyasetçiler aşiret yapısının devam etmesinden memnundur. Çünkü bir çok insanla muhatap olacaklarına, Ahmet Efendi'nin yanına giderler, o bütün köyün ya da kabilenin oylarını onlara verir”.

28.04.2006

Şerif Karahan (Sım'ela kabilesi lideri)

“Biz sürekli sağ partilere oyumuzu veririz. MSP'ye bir ara (5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimi) verdik, sebebi aşiret ağasının (Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu) aday olmasıydı. Oy verirken iki noktaya dikkat ederiz. Birincisi partinin sağ olması, ikincisi adayın kendisi önemli. Ancak sol partilere vermeyiz. Bizim ailede herkes aynı partiye oy verir.

Seçimlerde, aşiret birlikte hareket etmiyor. Kabile mensupları da yerine göre birlikte hareket ediyorlar. Sülalelerin de sürekli birlikte hareket ettikleri söylenemez. Herkes kendi evinin ağası olmuş, aşiret davası öldü artık. Ancak sülale ya da kabile lideri ile birlikte hareket edilmediği zaman küsmeler olur.

Para karşılığı oy satanlar var. Yol, su ve elektrik hizmetini yerine getirmeyi vaat eden kişilere oy verilir. Kadro ve işe yerleştirme için parti değiştirilir. Desteklediğimiz parti iktidara gelirse yol su gibi bir ihtiyacımız varsa onu hal eder.

Sürekli sağa veya sola oy veren kişi ya da kabileler vardır. Ancak akrabaları ya da dostları aday olduğu takdirde onun hatırı için o kişi ister sağdan ister soldan aday olmuş olsun oylarını bu kişiye verirler.

Adayın dindar olmasına dikkat edilmez. Herhangi bir kabileden biri aday olursa, o kabilede ciddi bir husumet yoksa, büyük bir ihtimalle bütün kabile birlikte hareket eder.

Düşman kabileler aynı partiye oy vermezler.

Partili olanlar seçim dönemi dışında da parti teşkilatına gidip gelirler. Mitinglere katılırız, toplantılara katılabiliriz. Desteklediğimiz partinin adayı için - kendi arabamızla - köy ve ilçeleri dolaşırız, tabi ki durumu iyi olanlar bunu yapar.

DEHAP'lı olmayan insanlar, kadının aday olmasını doğru bulmazlar. Aşiret kültürü, erkek varken kadının aday olmasını doğru bulmaz. Ben de kadının aday olmasını doğru bulmuyorum.

Köyde ihtilaf yoksa, bir kişi gider bütün oyları kullanır, varsa her grubun lideri kendisi ya da bir adamı bütün oyları kullanır. Bazen taraflar herkesin kendi oyunu kullanmasını isterler, o zaman normal kurallara göre oy kullanılır.

Aşiret değerlerini iyi buluyorum. Eskiden herkes köy odasında toplanırdı. Ahlaksızlık olmazdı. Biri hata yaptığında kabile lideri onu cezalandırır, asayişi sağlardı. Ancak şimdi o eski düzen ve disiplin kalmadı. Herkes kendi başına hareket ediyor. Seçimlerde oy verme konusunda da aynı şekilde, eski birlik ve beraberlik yok”.

27.04.2006

Bir grup köylü ile yapılan mülakat

“1970’li yıllarda (5 Haziran 1977 Genel seçimleri) Kikan aşiret ağası Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu MSP’den milletvekili adayı oldu. O zaman aşiretin çoğu ona oy verdi. Ondan sonra aşiret toplu halde bir parti ya da adaya oy vermedi. Her kabile kendi başına hareket etmeye başladı. Zaten aşiret diye bir şey de kalmadı.

Eskiden aynı kabileye mensup kimseler genelde birlikte hareket ederlerdi. Yani kabile lideri hangi partiye oy verilmesi gerektiğini söyleseydi herkes o partiye verirdi. Ama son yirmi yıldır her şey değişti. Artık insanlar istedikleri partiye oy veriyorlar. Ancak bazı kabilelerde hala ağalık anlayışı devam ettiği için kabile lideri ile birlikte hareket edilmedi mi, kabile makulü o kişi ya da kişiler ile konuşmuyor. Bu yüzden kabileler arasında partileşmeler de oluyor. Şimdi bir çok köyde bir iki grup var. Bunlar arasındaki mahalli çekişmeler seçimlere de yansıyor. Her grup aynı partiye oy verir, ancak farklı gruplar farklı partileri desteklerler. Ancak şunu da söylemek gerekir ki köylerde var olan bu ilişkilere ilçede oturan aşiret mensuplarında fazla görülüyor. Onlar köyde oturanlara göre daha bağımsız hareket ediyorlar.

Her ne kadar kabile mensupları seçimlerde birlikte hareket etmiyorlarsa da kabile içindeki sülale veya büyük aileler birlikte oy kullanırlar. Ancak ayrı oy kullandıkları da oluyor. Ayrı oy kullanmalardan dolayı sülalenin içinde küsmeler olur. (Bu arada biri konuşmaya dahil olarak, “son seçimde kendileri ile aynı partiye oy vermediğim için akrabalarım benimle konuşmuyor” dedi.)...

Son yıllarda para ile oy satan hem kişiler, hem de kabileler var. Zengin adaylar böyle yollara başvuruyorlar. Bildiğimiz böyle bir kişi var, hem de şu anda mecliste milletvekili, bir çok oy satın aldı. Adamın parası çok...

Bazı kabileler genelde sağ partileri, bazıları da genelde sol partileri desteklerler. Bu otuz kırk senedir böyledir.

Kürt meselesinden dolayı DEHAP gibi partilere çok ilgi arttı. Ancak bu partinin sol kimliğine oy verilmiyor, Kürt meselesine duyarlı olduğu için insanlar bu partiye oy veriyorlar. Çünkü beş vakit namazını kılan insanlar da bu partiye oy veriyor.

Kadınların hangi partiye oy vereceklerini kocaları onlara söyler. Bazı köylerde erkekler, kadınların adına oy kullanırlar. Yani kadın sandığın başına da

gitmez. Birisi ya da birileri gider kadınların oylarını kullanır. Zaten kadınların bir kısmının okuma yazması yok, hangi partiye oy vereceklerini nereden bilecekler ki.

Bazı seçimlerde muhtarlık için ya da belediye başkanlığı için kavgalar olur. onun için hem köylerdeki muhtarlık seçiminde, hem de belediye başkanlığı seçiminde adayların kendilerini koruyacak adamlarının olması gerekir. Çünkü kaba kuvvet devreye girebiliyor. Güçlü olanlar sandıklardaki oylarla oynayabiliyor. Seçim dönemlerinde çıkan kavgalarda hayatını kaybeden insanlar oldu. 1970’li yıllarda, bir seçimde köyün birinde, sandık başında kavga çıktı. Hepsi de akraba idi. Beş insan öldü. Kardeş kardeşi vurdu.

Zamanında iki kabile birbirine girdi. Yıllarca bu kan davası devam etti. Her iki taraftan toplam on beş - yirmi insan hayatını kaybetti. Yakın bir zamanda barıştılar. Bu kavganın da temelinde siyasi çekişmeler vardı. Her iki taraf da Kızıltepe belediye başkanlığını, iktidardaki partinin ilçe başkanlığını elinde tutmak istiyordu. Bu çekişme yöresel başka çekişmelerle birleşince kan davasına dönüştü. Anlayacağınız burada siyasetin içine aktif atılmak da bir güç gerektiriyor. Şimdiye kadar Kızıltepe belediye başkanlığını yapmış insanların ailelerine bakın, hepsi de yörenin güçlü aileleri.

İnsanlar devlete güvenmiyor. Biz köylüler devletin bir kurumuna gitsek, bize mi çok ilgi gösterirler yoksa ağalara mı? Köylüler ne zaman ağalar ile bir çekişme içine girerlerse, devletin katında hep ağalar haklı çıkıyor. Biz bunları çok gördük”.

22.04.2006

ЕК-3

YERLEŞİM BİRİMLERİNİN ALT YAPI KOŞULLARI

İLÇE (KIZILTEPE*)

Tarihte “berri” yani ova olarak geçen, Aşağı Mardin veya kendi adı ile de anılan ovanın düzlüklerinde kurulmuş olan Kızıltepe, Orta Çağlarda ve özellikle Artukoğulları döneminde Dıyarbakır-Musul ile Urfa-Musul yolu üzerinde büyük bir ticaret merkeziydi. Bu dönemde Duneysir ismini taşımaktaydı. İlçe 1518’de 90, 1526’da 106, 1540’da 183, 1564’te 176 hane olup, halkı Müslümandı. Mahsullerini buğday, arpa, mercimek ve bostan oluşturmaktaydı. Ayrıca iki değirmeni vardı⁵⁸.

Kızıltepe Ovası’ndan, biri kara yolu biri de demir yolu olmak üzere iki uluslararası yol geçmektedir. Bu yollar Türkiye’nin Suriye ve Irak ile olan bağlantısını sağlar. Mardin’i Urfa ve Gaziantep üzerinden Adana’ya bağlayan Karayolu (E-24), Viranşehir’den gelip Kızıltepe’nin içinden geçip, Nusaybin, Cizre ve Silopi istikametine yönelerek, Habur Sınır Kapısı’ndan Irak topraklarına girer. Bu

*Coğrafi ilgilerin çoğu **Yurt Ansiklopedisi (Mardin)**’nden alınmıştır. <http://www.mardin.gov.tr>. Mardin’deki sanayi tesisleri ile ilgili bilgilerin büyük çoğunluğu <http://www.masbas.com/firserbestbolge.htm>, <http://www.masbas.com/firmalar.htm>, <http://www.masbas.com/serbestbolge.htm> alınmıştır, 15. 02. 2005.

⁵⁸ Nejat Göyünç, **XVI. Yüzyıl’da Mardin Sancağı**, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1458, 1969, s.6.

yol, Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki TIR taşımacılığının yapıldığı ana eksendir. Bu yol üzerinden yapılan mazot taşımacılığı son yirmi yıldır yöredeki insanlar için, Gaziantep'ten Silopi'ye kadar yol güzergahında bulunan tüm yerleşim birimlerinin temel geçim kaynaklarından biri olmuştur. 1990 yılı öncesinde Irak'tan getirilen mazot, benzin ve floil İskenderun limanına götürülürdü. Şimdi ise daha çok Mersin'den mallar (her türlü gıda, inşaat, elektronik eşyaları) Silopi'deki Habur sınır kapısından Irak'a taşınmakta, Irak'tan da mazot getirilip benzinliklere satılmaktadır.

Ayrıca Mardin ile Kızıltepe arasında, Kızıltepe'ye yaklaşık 8-10 km uzaklıkta, Mardin Havaalanı bulunmaktadır. Havayolu 5-6 sene önce faaliyete girdi.

Kızıltepe'nin nüfusu çok hızlı bir biçimde artmaktadır. 1940 yılında şehir merkezinin nüfusu 1 658 iken, 1950'de 2 439, 1960'ta 6 379, 1970'te 16 376, 1980'de 30 445, 1990'da 60 134 iken 2000 nüfus sayımında 113 143 olmuştur⁵⁹. Görüldüğü gibi Kızıltepe'nin merkez nüfusu her on yolda bir, katlanarak artmıştır.

1980 nüfus sayımında köy nüfusu Kızıltepe nüfusuna oranla daha fazladır. Bu sayımda Köylerin toplam nüfusu 40 535 iken, Kızıltepe'nin 30 445'dir. 1990 sayımında Kızıltepe nüfusu az farkla öne geçiyor. Bu sayımda köylerin nüfusu 57 780 olmuş, Kızıltepe'nin ise 60 134'e çıkmıştır. 2000 yılında ise Kızıltepe nüfusu 113 143'e çıkarken, köylerin nüfusu 68 382'de kalmıştır. Şehir nüfusundaki bu büyük artışın sebebi, özellikle 90'lı yıllardaki çatışmalı ortamda köylerdeki nüfusun şehre göç etmesi ve ayrıca iş bulmak amacıyla köyden kente gerçekleşen normal göçtür.

Kızıltepe'de sanayinin gelişmiş olduğu söylenemez. Ancak küçük ölçekli sanayi işletmeleri bulunmaktadır. Kızıltepe'deki Oli bisküvilerinin sahibi Kikan Halacan'a bağlı Emereka kabilesinden Bedreddin Karaboğa'dır. Karaboğa aynı zamanda bir dönem Güneydoğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Derneği (GÜNSİAD)'nin başkanlığını yaptı. Bunun yanında aşirete mensup altı aileye ait fabrikalar tespit edilmiştir⁶⁰.

İlçede eğitim oranı yüksektir. Eskiden sadece ilçedekiler eğitim imkanlarından faydalanıyorken, iletişim imkanlarının el vermesi ve eğitime verilen önemin artması ile birlikte artık köylerden de çok sayıda kişi liseyi okumak üzere ilçeye gelmektedirler. Kızıltepe'de üniversite sınavlarına hazırlık amacıyla faaliyet yapan 13 tane dersane vardır.

Ayrıca Kızıltepe ile Mardin arasında Kızıltepe'ye on kilometre uzakta Mardin Organize Sanayi Bölgesi ve Organize Sanayi Bölgesi'nin içinde de Mardin Serbest Bölgesi vardır. 200 işyeri kapasiteli Kızıltepe Küçük Sanayi Sitesi de faaliyete geçmiş durumda. Ayrıca Kızıltepe'de Ticaret ve Sanayi Odası bulunup 1.314 üyesi vardır. 1996 yılında da Kızıltepe Ticaret Borsası kuruldu. Borsada hububat, pamuk, un, mercimek, patates alım-satım işlemleri yapılmaktadır. 2000 yılı sonu itibarıyla kayıtlı üye sayısı 84 kişidir. 2000 yılında 24.829.164.316 TL'lik işlem hacmi gerçekleşmiştir.

⁵⁹ Genel Nüfus Sayımı (1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

⁶⁰ Şehmus Duyan: Un, Bulgur ve Tuğla fabrikası, Bedrettin Karaboğa: Yem, un ve Oli (bisküvi, makarna ve gofret) fabrikaları, ayrıca Diyarbakırda çorap fabrikası vardır, Zeki Ayhan: Çırçır fabrikası, Vejdi Kahraman: Çırçır fabrikası, Süleyman Akdağ: Çırçır ve Mısır Kurutma fabrikaları, Abdulvahap Demirkaya: Mısır Kurutma fabrikası.

BELDE (ŞENYURT)

Şenyurt, Suriye sınırına sıfır kilometrede, ovada kurulmuş bir beldedir. Türkiye-Suriye sınırı çizilirken yarısı Suriye’de kalmış. Suriye’de kalan kısmı ile birlikte Dırbesiye olarak bilinir. Bu belde Suriye’de kalan kısmı ile birlikte 1518’de 19, 1526’da 21, 1540’da 38 hane (ev) idi. Mahsulleri buğday ve arpaydı⁶¹.

Türkiye-Suriye sınırı boyunca uzanan tarihi Bağdat Demiryolu, Adana’dan Gaziantep’e ve oradan da Urfa’nın ilçesi olan Ceylanpınar’a vardıktan sonra Şenyurt üzerinden Nusaybin’e, oradan da Suriye ve Irak’a ulaşır. Şenyurt’ta demiryolunun bir kolu kuzeye doğru, Kızıltepe Ovası’ndan geçerek Mardin’e varır.

Şenyurt’ta bulunan tren istasyonunda yolcu ve mal taşımacılığı yapılmaktadır. Ancak yolcu taşımacılığı eskiye göre önemini kaybetmiştir.

Kızıltepe ve köylerde sürekli bir nüfus artışı gözlemlenirken Şenyurt bir bucak olmasına rağmen, nüfusu son yıllarda artmak yerine düşmüştür. 1970’te nüfusu 2 596 iken, 1980’de 2 992’e, 1990’da 3 385’e yükselmiş, ancak 2000’de 1 950’ye düşmüştür⁶².

Şenyurt’ta belediye’nin dışında, bir gümrük kapısı, Devlet Demiryolları İstasyonu, Türkiye Toprak Mahsulleri Ofisi, PTT, iki kahve, fırın, on iki dükkan (ancak bunlardan üç-dördü faaliyettedir), ilköğretim ve lise, Askeri bölük, tabur, jandarma karakolu bulunmaktadır. 1975’lere kadar faaliyette olan gümrük kapısı bu tarihten sonra kapandı ve bir daha da açılmadı. Tüm toprakları işlenen beldenin yaklaşık 10 bin dönüm arazisi vardır. Ancak arazinin büyük bölümü bir ailenin kontrolündedir. Beldede Buğday, arpa, mercimek, pamuk ve mısır üretimi yapılmaktadır.

KÖY -A

Kızıltepe’ye uzaklığı 5 km olup, ovada kurulmuş ve evleri kerpiçten ve briketten olan, toplu bir köydür. Kızıltepe’nin kenar mahallelerine olan uzaklığı yaklaşık 2 km’dir. Şehir merkezine uzaklığı ise yaklaşık 5 km’dir. Ekonomik yönden gelişmiştir. Kerpiç ve tuğladan yapıma evlerin yanında maddi durumu iyi olan ailelere ait iki katlı yedi sekiz apartman vardır. Köyde 65 aile var ve bunların tümü akrabadır. Ara sıra kavgalar oluyorsa da köylüler birbirlerinin işlerinde yardımlaşır. 1970’te köyün nüfusu 441, 1980’de 475, 1990’da 856 iken 2000 Genel Nüfus Sayımı’na göre 387 erkek ve 470 kadın olmak üzere köyde 857 kişi oturmaktadır. Köyden geçici olarak göç eden sekiz aile var. Köyde hem cami, hem de imam vardır.

Bütün evlerde telefon, televizyon ve buzdolabı var. Ayrıca bazı evlerde çamaşır makinesi bulunmaktadır.

Temel geçim kaynağı tarım olup, bunun yanında ticaretle uğraşan çok sayıda insan vardır. Ekilip biçilen başlıca ürünler buğday, arpa, mercimek, pamuk ve mısırdır. Ayrıca sebzeçilik yapılır. Köyde faal olan bir briket atölyesi var. 100’e yakın küçükbaş ile 20’ye yakın büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Köylüler devletten tarım kredisi almaktadır. Köylülerden ticaretle uğraşanlar var. Köyde bir bakkal ile bir tezi vardır. Ayrıca ulaşım aracı olarak da 5 kamyon ve 16 otomobil vardır.

Köyün başlıca anlaşmazlık konuları toprak, su ve kanalizasyondur.

⁶¹ Göyünç, a.g.e., s.62.

⁶² Genel Nüfus Sayımı (1970, 1980, 1990, 2000), Devlet İstatistik Enstitüsü.

Köydeki ilköğretimde çevre köylerden gelen öğrenciler ile birlikte yarısı kız yarısı da erkek olmak üzere 261 kişi eğitim almaktadır. Bunlardan 36'sı erkek ve 39'u kız olmak üzere 75'i söz konusu köye aittir. Önemli sayıda üniversite mezunu ve üniversitede okuyan kişi vardır. Aldığımız bilgilere göre köyün kadınları okuma yazmayı öğrenmek için gönüllü olarak köydeki okulda bir süreliğine okuma-yazma kursuna gitmişler.

Aynı zamanda öğretmenlik mesleğini yapan kişiler olduğu gibi bürokraside çalışan memur statüsünde insanlar da vardır. Köye her gün gazete geliyor. En çok Zaman gazetesi okunmaktadır. Köylülerin dini hassasiyetleri güçlüdür.

KÖY -B

Kızıltepe'ye uzaklığı 25 km'dir. Yolu asfalttır. Ovalık bir alanda kurulmuş olmakla birlikte arazilerinin bir kısmı taşlıktır. Evleri taş ve briketten yapılma, toplu bir köydür. Tümü akraba olan köyde 48 hane vardır. 1970'te köyün nüfusu 197, 1980'de 265, 1990'da 247 iken 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı'na göre 156'sı erkek, 181'i kadın olmak üzere 337'dir. Köyde elektrik var. Her evde telefon, televizyon ve buzdolabı vardır. Bazı evlerde çamaşır makinesi bulunmaktadır. Köyde yeterli su olmasına rağmen, ağaç sayısı çok azdır. Yöredeki diğer köylerde olduğu gibi bu Köyde de cami ve imam vardır.

Geçim kaynağı hayvancılık ve tarımdır. Köyün 11 bin dönüm arazisi vardır. Bunun yaklaşık 600 dönümü mera durumundadır. Sulu arazi 5 bin dönümdür. Büyük toprak sahipleri ve arazisi sulu olanlar başka köylerde ve Kızıltepe'de oturmaktalar. Köyde oturanların çoğunun elinde çok az miktarda (30-50 dönüm) arazi olup, susuzdur. Buğday, arpa, mercimek, pamuk ve mısır ekilir. 200'e yakın koyun ile 40-50 büyük baş hayvan vardır.

Köyde 6 traktör, 2 otomobil var. Sabah-akşam Kızıltepe'ye sefer yapan dolmuş vardır. Irak'tan mazot getirme işinde çalışan köye ait 5 tır ve 8 kamyon vardır. Ayrıca mazot taşıma işinde çalışan yaklaşık 30 şoför var. Görüldüğü gibi Irak üzerinden yapılan mazot taşımacılığı ve bu münasebetle Irak'tan getirilen diğer ticari mallar, köy için önemli bir geçim kaynağıdır. Köyün gençleri mevsimlik işçi olarak batı Anadolu illerine gitmektedirler. Köylüler arasında yardımlaşma var. Bir bütün olarak bakıldığında köyün maddi durumu iyi değildir.

İlkokula giden yaklaşık 65 öğrenci var. Üniversite mezunu bir kişi vardır. Çalışma yaptığımız günlerde Kızıltepe'de ev kiralayıp üniversite sınavına hazırlanmak üzere dershaneye giden 7 kişi vardı.

MEZRA -A

Kızıltepe'ye uzaklığı 7 km olup Kızıltepe'ye giden asfalt yola uzaklığı yaklaşık 1 km'dir. Bir ova yerleşim birimidir. Evler kerpiç ve briketten yapılma, toplu bir yerleşim birimidir. Toplam yedi evden oluşan mezrada yaklaşık otuz kişi yaşamaktadır.

Altyapı hizmetleri olarak elektrik vardır. Her evde televizyon ve buzdolabı bulunmaktadır. Temel iletişim aracı olarak her evde telefon olduğu gibi, ayrıca, üç evde çamaşır makinesi bulunmaktadır.

Mezra'ya ait 5 bin dönüm arazi vardır. Arazi sahipleri çok zengin olup, ilçede oturmaktadırlar. Mezrada oturanların toprağı yok, toprak sahibi ailenin ekinlerine kimse zarar vermesin diye, gözkulak olmaktadır. Mezra'da oturanların bize ifade

ettiklerine göre arazi sahipleri maddi manada kendilerine hiçbir katkıda bulunmamaktadırlar.

Kızıltepe’de memur olarak çalışan bir kişi vardır, ancak Mezra sakinleri daha ziyade ticaret ile uğraşarak geçimlerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Irak’tan mazot taşıma işini yapan iki şoför bulunmaktadır. Bunun yanında Mezrada oturanlara ait üç tır vardır. Bu tırlar da yine mazot taşımacılığı yapmaktadır. otomobil, traktör ve kamyon olmadığı gibi sakinlerin maddi durumları da iyi değildir.

Okur yazar oranı yaklaşık %50 olup, 14 kişi komşu köye okula gitmektedir. Okula gidenlerden üç tanesi kızdır. Ayrıca lise mezunu birkaç kişi vardır. Mezrada oturanların bütün ilişkileri diğer köy ve mezralarda olduğu gibi Kızıltepe ile.

MEZRA -B

Kızıltepe’ye uzaklığı 13 km’dir. Bir ova yerleşim birimidir. Mezrada evler toplu olup, kerpiç ya da betondan yapılmaz. Elektrik var, telefon, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi her evde bulunmaktadır. Ayrıca köylülerin ortak kullandığı bir çeşme bulunmaktadır.

Okul yok, ama komşu köydeki ilköğretimde 13 kişi, lisede ise 3 kişi okumaktadır. Lise öğrencileri 7-8 km mesafedeki beldeye gitmektedirler. Okuma yazma oranı yaklaşık %85 oranındadır.

Mezra’da sekiz aile yaşamaktadır. Toplam nüfus 81’dir. Geçici olarak göç eden üç aile vardır. Dışardan mezraya göç yok. Geçici olarak (mevsimlik işçi) mezrada iş için dört aile bulunmaktadır. Mezrada herkes birinci ve ikinci dereceden akrabadır. Etkin olan aile bir tanedir. Aileler, her konuda yardımlaşmaktadırlar. İki geniş aile vardır. Birden fazla kadın ile evli yoktur. Kadınlar sadece ev işlerinde çalışırlar.

Mezra’da cami olmadığı gibi hacı da yoktur. Ancak insanların oldukça muhafazakar oldukları görülmektedir.

Mezra’nın 1200 dönüm arazisi vardır. Ticaret ve hayvancılık ile uğraşan kimse bulunmamaktadır. Sakinlerin hepsi çiftçidir. Toprak verimlidir ve mezrada taşlık arazi yoktur, arazinin tümü ekilebilir durumdadır. Topraksız aile bulunmamaktadır. Buğday, arpa, mercimek, pamuk ve mısır ekilmektedir. Arazinin 600 dönümü, yani yarısı suludur. Arazinin tümü tapulu. Aile başına her yıl yaklaşık 5-6 milyar kredi alınıyor. Toprakları işlemek için bir traktör var. Altı tane büyük baş hayvan var. Ancak hayvanlar ticari amaçlı olmaktan ziyade günlük ev ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Bu mezradan olup da, dışarıda çalışan bir işçi, iki memur, beş öğretmen vardır. Ayrıca üniversite mezunu on köy sakini vardır.

Başlıca anlaşmazlık meselesi topraktır. Komşu köydeki akrabaları ile yirmi yıla yakın süredir devam eden kan davası vardır. Kan davasının temel sebebi çekememezlik ve yöresel çekişmelerdir.

Zaman geçirmek amacı ile müzik dinlenir, top oynanır. Her gün gazete köye gelir. Radikal, Hürriyet ve Sabah okunan başlıca gazetelerdir. Kitap okunur. Daha ziyade dini kitaplar okunur.

Her iki köy ile diğer mezrada olduğu gibi bütün ilişkileri ilçe ile. İki özel otomobil bulunmaktadır. Son bir yıla kadar mezra ile ilçe arasında sabah akşam dolmuş seferleri yapılmaktaydı, ancak artık yapılmamaktadır.

Suriye’de akrabaları vardır ve ilişkileri devam etmektedir. Karşılıklı olarak sık sık birbirlerini ziyaret ederler.

EK-4

FOTOĞRAFLAR

1920'li yıllarda, Kikan Aşireti liderleri toplu görülüyor.

Kikan Aşireti ağası Hacı Abdulkadir Timurağaoğlu (ortadaki).

Şüküra Kabilesi lideri Ferhan Kılıç (karşıda solda) bir grup aşiretli ile sohbet ederken.

Sim'ela Kabilesi lideri Şerif Karahan Kızıltepe'deki yazıhanesinde.

Bir grup aşiretli kadın.

Bir aşiret köyünden görünüm.

Bir aşiret köyünden görünüm.

Bir aşiret mezarından (üç haneli) görünüm.

EK-5

ANKET SORULARI

S1. Cinsiyetiniz

- ☐ Kadın ☐ Erkek

S2. Doğum tarihiniz

S3. Medeni durumunuz

- ☐ Evli ☐ Bekar ☐ Boşanmış ☐ Dul

S4. Yerleşme biriminiz

- ☐ Mezra ☐ Köy ☐ Belde ☐ İlçe

S5. Kaç senedir belde veya ilçede oturuyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Sadece belde veya ilçede oturanlar cevaplayacak)

- ☐ 0-1 ☐ 2-3 ☐ 4-5 ☐ 6 ve yukarısı

S6. Öğrenim durumunuz

- ☐ Okuma yazma bilmiyor ☐ İlkokul mezunu ☐ Okur-yazar
☐ Ortaokul mezunu ☐ Lise mezunu ☐ Üniversite mezunu veya üniversite öğrencisi
☐ Lisans üstü mezunu

S7. Mesleğiniz

- ☐ Çiftçi ☐ Ev hanımı ☐ Memur ☐ İşçi
☐ Öğrenci ☐ Emekli ☐ İşsiz ☐ Hayvancılık
☐ Diğer (belirtiniz)

S8. Kaç dönüm araziniz var?

- ☐ 0-50 ☐ 51-100 ☐ 101-200
☐ 201-300 ☐ 301-400 ☐ 401-500
☐ 501-700 ☐ 701-1000 ☐ 1001-2000
☐ 10. 2001 ve yukarısı ☐ Yok

S9. Arazinizin ne kadarı suludur? (ANKETÖR DİKKAT! Sadece arazisi olan cevaplayacak)

- ☐ Tümü ☐ Yarısı ☐ Üçte bir ☐ Dörtte bir ☐ Beşte bir
☐ Sulu değil

S10. Ortalama aylık geliriniz (TL) (ANKETÖR DİKKAT! Toprağın dışında elde edilen gelir)

- ☐ 100-200 milyon ☐ 201-300 milyon ☐ 301-400 milyon ☐ 401-600 milyon
☐ 601-800 ☐ 801-1000 ☐ 1001 ve yukarısı ☐ Bilmiyorum

S11. Aileniz geniş (anne-baba ve evli çocuklar) mi, yoksa çekirdek aile (anne-baba ve evlenmemiş çocuklar) mı?

- ☐ Geniş
☐ Çekirdek
☐ Diğer (belirtiniz).....

S12. Hangi sıklıkla gazete okursunuz?

- ☐ Her gün ☐ Birkaç günde bir ☐ Haftada bir ☐ Birkaç haftada bir
☐ Ayda bir ☐ Birkaç ayda bir ☐ Yılda birkaç defa ☐ Hiç okumaya fırsat bulamıyorum ☐ Cevapsız

S13. Kaç gazete okursunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Gazete okuyanlara sorulacak)

- ☐ Tek gazete ☐ İki gazete ☐ Üç gazete ☐ Dört veya daha fazla ☐ Hiç biri
☐ Cevap yok

S14. Hangi gazeteyi okursunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Gazete okuyanlara sorulacak)

- ☐ Posta ☐ Zaman ☐ Hürriyet ☐ Sabah ☐ Milliyet ☐ Vatan
☐ Diğer (belirtiniz) ☐ Hangisi olursa ☐ Cevap yok

S15. Günde ortalama kaç saat televizyon seyredersiniz?

- ☐ Bir saatten az ☐ Bir-iki saat ☐ Üç-beş saat ☐ Beş'ten fazla
☐ Hiç seyretmeye fırsat bulamıyorum ☐ Televizyonum yok
☐ Diğer (belirtiniz)

S16. En çok ne tür televizyon programlarını seyredersiniz?

- ☐

S17. Cep telefonunuz var mı?

- ☐ Evet ☐ Hayır

S18. Kızıltepe'ye hangi sıklıkla gidersiniz?

- ☐ Her gün ☐ Birkaç günde bir ☐ Haftada bir ☐ Birkaç haftada bir
☐ Ayda bir ☐ Birkaç ayda bir ☐ Yılda bir-iki ☐ Hiç gitmeye fırsat bulamıyorum
☐ Cevapsız

S19. Şimdiye kadar büyük şehre (Örneğin: Ankara, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul) kaç defa gittiniz?

- ☐ Bir defa ☐ İki defa ☐ Üç defa ☐ Dört defa
☐ Beş defa ☐ Beşten fazla ☐ Hiç gitmedim

S20. Çocukların eğitimi konusunda ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Kız ve erkek çocukları okuyabildiği kadar okumalıdır
☐ Sadece erkek çocuklar okumalıdır
☐ Kız çocukların sadece ilköğretim okumaları yeterlidir
☐ Her ikisinin (kız-erkek) de okuması uygun değildir

- ☐ Diğeri
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S21. Hangi sıklıkta namaz kılıyorsunuz?

- ☐ Her gün kılıyorum
- ☐ Bir kaç günde bir kılıyorum
- ☐ Ay içinde birkaç defa
- ☐ Yıl içinde bazen kılıyorum
- ☐ Sadece cumalara gidiyorum
- ☐ Sadece bayramlara gidiyorum
- ☐ Kılmıyorum
- ☐ Cevap yok

S22. Aşiretler'in örf ve adetlerini beğeniyor musunuz?

- ☐ Evet, hepsini beğeniyorum
- ☐ Bir kısmını beğeniyorum, bir kısmını beğenmiyorum
- ☐ Hiç birini beğenmiyorum
- ☐ Bilmiyorum, fikrim yok
- ☐ Diğer (belirtiniz)

S23. Hangilerini beğeniyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Yukarıdaki 22.soruda ikinci şıkkı işaretleyenler cevaplayacak)

- ☐

S24. Hangilerini beğenmiyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Yukarıdaki 22.soruda ikinci şıkkı işaretleyenler cevaplayacak)

- ☐

S25. Basın yayın yolu ile (radyo, televizyon, gazete) siyasi tartışma programlarını hangi sıklıkla takip edersiniz?

- ☐ Sürekli takip ediyorum
- ☐ Genellikle takip ediyorum
- ☐ Nadiren takip ediyorum
- ☐ Hiç takip etmiyorum

S26. Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konuları konuşursunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Öncelik sırasına göre [1. ve 2.] iki şık işaretleyebilirler)

- ☐ Ülke meselelerini (insan hakları, demokrasi, devlet yönetimi gibi)
- ☐ Kendi yöremizde olup bitenleri (kan davaları, kimler kavga etmiş, niye kavga etmişler, kimler kimlerin kızını alacak, kimlerin kimlerle arası bozuk, niçin? gibi konuları)
- ☐ Parasal ve ticari konuları
- ☐ Dini konuları
- ☐ Diğeri (belirtiniz).....
- ☐ Cevap yok

S27. Siyasal konuları kimlerle konuşursunuz?

- ☐ Aile içinde
- ☐ Akrabalarla
- ☐ Arkadaş-komşu
- ☐ Pek konuşmam
- ☐ Diğer (belirtiniz).....
- ☐ Cevap yok

S28. Cumhurbaşkanı'nın adını biliyor musunuz?

- Adı Soyadı.....
- ☐ Bilmiyorum
 - ☐ Cevap yok

S29. Başbakan'ın ismini biliyor musunuz?

- Adı Soyadı.....
- ☐ Bilmiyorum
 - ☐ Cevap yok

S30. Kızıltepe Belediye Başkanı'nın adını biliyor musunuz?

- ☐ Adı Soyadı:.....
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Cevap yok

S31.Kızıltepe Belediye Başkan'ı hangi partiye mensuptur?

- ☐ Parti adı
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Cevap yok

S32.Demokrasi Nedir?

- ☐ Bir kişinin, istediği şekilde ülkeyi yönetmesidir
- ☐ Birkaç kişinin, kendi keyiflerine göre ülkeyi yönetmesidir
- ☐ Askerlerin, bir ülkeyi yönetmesidir
- ☐ Halkın, kendi kendini yönetmesidir
- ☐ Diğer (belirtiniz).....
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S33. Laiklik Nedir?

- ☐
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S34. Sizce, Türkiye'de siyasi partiler dışında ezilenlerin haklarını savunan kimseler, çevreler, kuruluşlar var mı?

- ☐ Var Kimler?.....
- ☐ Yok
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S35. Seçimlerde oyunuzu genelde hangi tarafa (sağ, sol, dindar, milliyetçi gibi) verirsiniz?

- ☐ Her seçimde sağ partilere oyumu veririm
- ☐ Her seçimde sol partilere oyumu veririm
- ☐ Her seçimde dindar partilere oyumu veririm
- ☐ Milliyetçi partilere
- ☐ Seçimden seçime değişir
- ☐ Şimdiye kadar seçmen değildim
- ☐ Oy kullanmıyorum
- ☐ Diğer (belirtiniz)
- ☐ Cevap yok

S36. Toprak Reformu'nun olmasını istiyor musunuz?

- ☐ Kesinlikle istiyorum
- ☐ İstiyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ İstemiyorum
- ☐ Kesinlikle istemiyorum
- ☐ Cevap yok

S37. Toprak Reformu Nedir?

- ☐
- ☐ Bilmiyorum

S38. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini istiyor musunuz?

- ☐ Kesinlikle istiyorum
- ☐ İstiyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ İstemiyorum
- ☐ Kesinlikle istemiyorum
- ☐ Cevap yok

S39. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istiyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Avrupa Birliği'ne girmeyi olumlu görenlere sorulacak)

- ☐ İfade ve düşünce özgürlüğü için
- ☐ Ekonomi düzeleceği için
- ☐ Daha çok modernleşeceğimiz için
- ☐ İşçi olarak Avrupa ülkelerine gitme imkanı için
- ☐ Diğer (belirtiniz).....
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Cevap yok

S40. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini, en çok neden istemiyorsunuz?
(ANKETÖR DİKKAT! Avrupa Birliği'ne girmeyi olumlu görmeyenlere sorulacak)

- ☐ Türkiye bölünecek diye
- ☐ Ahlakımız bozulur diye
- ☐ Hristiyanlaşırız diye
- ☐ Aşiret örf ve adetleri zarar görür diye
- ☐ Diğeri (belirtiniz)
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Cevap yok

S41. Sizce Türkiye'de kaç siyasal parti seçime girmelidir?

- ☐ Bir
- ☐ İki
- ☐ İki'den çok
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Cevap yok

S42. En çok hangi partiyi beğeniyorsunuz?

- ☐ AKP
- ☐ CHP
- ☐ DYP
- ☐ DTP
- ☐ MHP
- ☐ SP
- (Saadet Partisi)
- ☐ Diğeri
- ☐ Hiç biri
- ☐ Cevap yok

S43. En çok beğendiğiniz partiyi niçin beğeniyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Bir önceki soruya olumlu cevap verenler cevaplayacak)

- ☐ Parti programını beğendiğim için
- ☐ Ülkeyi iyi yönettiği için
- ☐ Ekonomiyi düzelttiği için
- ☐ İnsan haklarını ve özgürlükleri savunduğu için
- ☐ Dürüst olduğu için
- ☐ Çiftçilerin sorunlarına duyarlı olduğu için
- ☐ Diğeri (belirtiniz).....
- ☐ Cevap yok

S44. Oy verme konusunda ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Herkes eşit oy hakkına sahip olmalı
- ☐ Eğitimli insanlar iki, eğitimli olmayanlar ise bir oy hakkına sahip olmalıdır
- ☐ Erkekler iki, kadınlar ise bir oy hakkına sahip olmalıdır
- ☐ Erkekler bir, kadınlar ise hiç oy hakkına sahip olmamalıdır
- ☐ Diğeri (belirtiniz)
- ☐ Cevap yok

S45. Politikacılara (politikacılar) güveniyor musunuz?

- ☐ Kesinlikle güveniyorum
- ☐ Güveniyorum
- ☐ Kararsızım
- ☐ Güvenmiyorum
- ☐ Kesinlikle güvenmiyorum
- ☐ Cevap yok

S46. Hükümet'ten öncelikli olarak çözmesini beklediğiniz meseleler nelerdir? (ANKETÖR DİKKAT! Öncelik sırasına göre [1. ve 2.] iki şık işaretleyebilirler)

- ☐ Ülkenin birlik ve bütünlüğünün korunması
- ☐ Ekonomik meselelerin çözümü
- ☐ Düşünce özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması ve demokratikleşme
- ☐ Yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi
- ☐ Eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerdeki sorunların çözülmesi
- ☐ Din ve vicdan hürriyeti konularındaki sorunların çözülmesi
- ☐ Çiftçilerin sorunları ile daha fazla ilgilenmesi
- ☐ Diğer (belirtiniz).....
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S47. Oy kullanıyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

S48. Neden Oy Kullanmıyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Yukarıdaki soruya “hayır” diyenler cevaplayacak)

- ☐ Şu ana kadar seçmen değildim
- ☐ Siyaseti sevmediğim için
- ☐ Politikacılara güvenmediğim için
- ☐ Diğer (belirtiniz).....
- ☐ Cevap yok

S49. Hangi amaçla oy kullanırsınız ya da kullanacaksınız? (ANKETÖR DİKKAT! İlk defa oy kullanacaklar da cevaplayacak)

- ☐ Ülkenin çıkarını düşünerek oy kullanırım
- ☐ Mensubu olduğum milletin çıkarını düşünerek oy kullanırım
- ☐ Kikan Aşireti'nin çıkarını düşünerek oy kullanırım
- ☐ Mensubu olduğum kabilenin çıkarını düşünerek oy kullanırım
- ☐ Ailemin çıkarı için oy kullanıyorum
- ☐ Kişisel çıkarım için oy kullanırım
- ☐ İlkelerine inandığım partiye oyumu veririm
- ☐ Şimdiye kadar oy kullanmadım
- ☐ Diğer (belirtiniz).....
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Cevap yok

S50. Aşağıdakilerden hangilerine üyesiniz?

	Evet	Hayır
1. Siyasal parti	☐	☐
2. Sendika	☐	☐
3. Dernek	☐	☐
☐ Hiç biri		
☐ Cevap yok		

S51. Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak, sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?

- ☐ Kesinlikle katkıda bulunur
☐ Katkıda bulunur
☐ Kararsızım
☐ Katkıda bulunmaz
☐ Kesinlikle katkıda bulunmaz
☐ Cevap yok

S52. Sürekli aynı partiye mi oy verirsiniz?

- ☐ Evet, sürekli aynı partiye oy veririm
☐ Genelde aynı partiye oy veririm
☐ Hayır, sürekli aynı partiye oy vermem
☐ Şimdiye kadar bir defa oy kullandım
☐ Şimdiye kadar seçmen değildim
☐ Şimdiye kadar oy kullanmadım
☐ Diğer (belirtiniz)
☐ Cevap yok

S53. Niçin Parti değiştiriyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Sadece parti değiştirenlere sorulacak)

- ☐

S54. Son Seçim’de (3 Kasım 2002 Genel Seçimi) hangi partiye oy verdiniz?

- ☐ AKP ☐ ANAP ☐ CHP ☐ DYP
☐ DEHAP ☐ MHP ☐ Bağımsız
☐ Diğer (belirtiniz)..... ☐ Seçmen değildi
☐ Oy kullanmadı
☐ Geçersiz oy verdi ☐ Hatırlamıyor ☐ Cevap yok

S55. Bir önceki Seçim’de (18 Nisan 1999 Genel Seçimi) hangi partiye oy verdiniz?

- ☐ ANAP ☐ CHP ☐ DSP ☐ DYP
☐ HADEP ☐ MHP ☐ FP (Fazilet Partisi) ☐ Diğer
(belirtiniz) ☐ Seçmen değildi ☐ Oy kullanmadı
☐ Geçersiz oy verdi ☐ Hatırlamıyor
☐ Cevap yok

S56. Son Seçim’de (3Kasım 2002 Genel Seçimi) oy verdiğiniz parti seçime katılmasaydı, hangi partiye oy verirdiniz?

- ☐ AKP ☐ ANAP ☐ CHP ☐ DYP ☐ DEHAP
☐ MHP ☐ SP (Saadet Partisi) ☐ Diğer (belirtiniz).....
☐ Seçmen değildi ☐ Cevap yok

S57. Düşüncelerini benimsediğiniz parti için neler yapıyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Seçenekleri tek tek sorunuz)

	Evet	Hayır
1. Aidat veriyor veya para bağışı yapıyor musunuz?	☐	☐
2. Başkalarını da bu partiye oy vermesi için ikna etmeye çalışıyor musunuz?	☐	☐
4. Parti teşkilatına gidip geliyor musunuz?	☐	☐
5. Partinin düzenlediği kahvehane ve salon toplantılarına katılıyor musunuz?	☐	☐
6. Açık hava mitinglerine, karşılama törenlerine katılıyor musunuz?	☐	☐
7. Seçim döneminde oy toplamak için köyleri dolaşıyor musunuz?	☐	☐
8. Bunların dışında yaptıklarınız var mı?		
(varsa yazınız).....		
☐ Hiç biri		
☐ Yanıt vermek istemedi		

S58. Ailenizde (anne, baba ve çocuklar) herkes aynı partiye mi oy verir?

- ☐ Evet, herkes aynı partiye oy verir
☐ Her zaman olmazsa da genelde aynı partiye oy verir
☐ Ara sıra aynı partiye oy verir
☐ Hayır, herkes istediği partiye oy verir
☐ Fikrim yok
☐ Cevap yok

S59. Aynı siyasal partiye oy vermeye kim karar verir? (ANKETÖR DİKKAT! Yukarıdaki soruya olumlu cevap verenler cevaplayacaktır.)

- ☐ Sadece baba ☐ Sadece anne ☐ Anne baba birlikte
☐ Kendim ☐ Bütün aile birlikte ☐ Sülale ☐ Kabile ☐ Aşiret
☐ Diğer (belirtiniz)

S60. Sizin sülale (bavık) aynı partiye mi oy verir?

- ☐ Evet, herkes aynı partiye oy verir
☐ Genelde, aynı partiye oy verir
☐ Ara sıra aynı partiye oy verir
☐ Hayır, farklı partiye oy verir
☐ Fikrim yok
☐ Cevap yok

S61. Sizin kabile aynı partiye mi oy verir?

- ☐ Evet, herkes aynı partiye oy verir
☐ Genelde, aynı partiye oy verir
☐ Ara sıra aynı partiye oy verir
☐ Hayır, farklı partiye oy verir
☐ Fikrim yok
☐ Cevap yok

S62. Kikan aşireti aynı partiye mi oy verir?

- ☐ Evet, herkes aynı partiye oy verir
☐ Genelde, aynı partiye oy verir
☐ Ara sıra aynı partiye oy verir

- ☐ Hayır, farklı partiye oy verir
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S63. Köyünüzün yol, su, elektrik gibi bir sorunu varsa, bu sorunu hal edeceğine inandığınız partiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiğiniz partiye mi oyunuzu verirsiniz?

- ☐ Köyümüzün sorununu (yol, su, elektrik ya da köyün başka bir sorunu) hal edeceğine inandığım partiye oyumu veririm
- ☐ Beğendiğim partiye oyumu veririm
- ☐ Kararsızım
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S64. Kabilenizden bir kişi milletvekili adayı olursa oyunuzu bu kişiye mi, yoksa düşüncelerini beğendiğiniz partinin adayına mı verirsiniz?

- ☐ Kabilemden aday olan kişiye oyumu veririm
- ☐ Beğendiğim partinin adayına oyumu veririm
- ☐ Kararsızım
- ☐ Fikrim yok
- ☐ Cevap yok

S65. Oy verdiğiniz partinin adayının dindar olup olmamasına dikkat eder misiniz?

- ☐ Kesinlikle dikkat ediyorum
- ☐ Dikkat ediyorum
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Dikkat etmiyorum
- ☐ Kesinlikle dikkat etmiyorum
- ☐ Cevap yok

S66. Düşman olduğunuz kişilerin oy verdiği partiye siz de oy verir misiniz?

- ☐ Kesinlikle evet
- ☐ Evet
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Hayır
- ☐ Kesinlikle hayır
- ☐ Cevap yok

S67. Kabilenizden bir KADIN'IN milletvekili adayı olmasını doğru bulur musunuz?

- ☐ Kesinlikle evet
- ☐ Evet
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Hayır
- ☐ Kesinlikle hayır
- ☐ Cevap yok

S68. Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (ANKETÖR DİKKAT! İlk defa oy kullanacaklara da sorulacak)

- ☐ Kendi başıma karar veririm
☐ Ailece ortaklaşa karar alırız
☐ Aile büyüğünün kararına uyarım
☐ Sülale büyüğünün kararına uyarım
☐ Kabile liderinin kararına uyarım
☐ Kikan Aşiret ağasının kararına uyarım
☐ Diğer (belirtiniz).....
☐ Oy kullanmam
☐ Cevap yok

S69. Eşiniz, hangi partiye oy vereceğini nasıl kararlaştırır? (ANKETÖR DİKKAT! Evli erkeklere sorulacak)

- ☐ Ben ona söylerim ☐ Kendisi karar verir
☐ Diğer (belirtiniz)..... ☐ Cevap yok

S70. Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız? (ANKETÖR DİKKAT! Evli kadınlara sorulacak)

- ☐ Kendim karar veririm ☐ Kocam karar verir
☐ Diğer (belirtiniz) ☐ Cevap yok

S71. Parti tercihinizi sürekli değiştirir misiniz?

- ☐ Sürekli değiştiririm
☐ Genelde değiştiririm
☐ Nadiren değiştiririm
☐ Değiştirmem
☐ Şimdiye kadar bir defa oy kullandım
☐ Başkaları benim yerime karar verir
☐ Şimdiye kadar seçmen değildim
☐ Oy kullanmam
☐ Diğer (belirtiniz).....
☐ Cevap yok

S72. Oyunuzu kim kullanır?

- ☐ Kendim kullanırım
☐ Ailemden biri kullanır
☐ Diğer (belirtiniz).....
☐ Cevap yok

S73. Kesinlikle oy vermem dediğiniz parti hangisidir?

- ☐ AKP ☐ CHP ☐ DYP ☐ DTP ☐ MHP
☐ SP (Saadet Partisi) ☐ Diğer (belirtiniz).....
☐ Hiç oy vermem diyeceğim parti yok

S74. Genel olarak Seçimler’de oy verdiğiniz partiyi tercih sebebiniz nedir?
(ANKETÖR DİKKAT! Öncelik sırasına göre [1 ve 2] iki şık işaretleyebilirler)

- ☐ Parti ideolojisi
- ☐ Parti programını beğenme
- ☐ Partinin liderini beğenme
- ☐ Adayın ahababımız olması
- ☐ Köyümüz ya da ailemiz için yaptığı vaatlerden dolayı adaya oyumu veririm
- ☐ Sülale liderimizin isteği üzerine tercihim belirlenir
- ☐ Kabile liderimizin isteği üzerine tercihim belirlenir
- ☐ Kikan Aşiret liderinin isteği üzerine tercihim belirlenir
- ☐ Köy sahibinin isteği üzerine tercihim belirlenir
- ☐ Şimdiye kadar seçmen değildim
- ☐ Oy kullanmam
- ☐ Diğer (belirtiniz)
- ☐ Cevap yok

S75. Kabile liderinizin istediği parti ya da adaya oyunuzu veriyorsanız, bunun sebebi nedir?

- ☐ Kabile lideri, ekonomik olarak bana destek sağladığı için
- ☐ Çevremizdeki insanlara karşı Onu küçük düşürmemek için
- ☐ Kabile lideri ile aramızın bozulmasını istemediğim için
- ☐ Kabile liderinin istediği parti ya da adaya oyumu vermiyorum
- ☐ Diğer
- ☐ Şimdiye kadar seçmen değildim
- ☐ Oy kullanmam
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Cevap yok

S76. Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

S77. Sizce devletin bütün kararları doğru ve uyulması gerek kararlar mıdır?

- ☐ Kesinlikle katılıyorum
- ☐ Katılıyorum
- ☐ Bilmiyorum
- ☐ Katılmıyorum
- ☐ Kesinlikle katılmıyorum
- ☐ Cevap yok

S78. En güvendiğiniz kurum hangisidir?

- ☐ Hükümet
- ☐ Parlamento (Meclis)
- ☐ Ordu
- ☐ Diyanet işleri başkanlığı
- ☐ Yargı (Mahkeme)
- ☐ Diğer (belirtiniz).....
- ☐ Hiç biri
- ☐ Cevap yok

S79. Günlük konuştuğunuz dil hangisidir?

- ☐ Türkçe ☐ Kürtçe ☐ Arapça ☐ Diğer
(belirtiniz) ☐ Cevap yok

**S80. Kendinizi ne hissediyorsunuz? (ANKETÖR DİKKAT! Birden çok sık
işaretlenebilir)**

- ☐ Arap ☐ Mensubu olduğum kabile ☐ Kiki (Çırkan-Halacan)
☐ Kürt ☐ Türk ☐ Türkiyeli ☐ Müslüman
☐ Şafii ☐ Hanefi ☐ Diğer (belirtiniz) ☐ Cevap yok

ÖZGEÇMİŞ

1971’de Mardin’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Mardin’de tamamladı. 1995’te İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü’nden mezun olduktan sonra, Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü’nde yüksek lisansı bitirdikten sonra, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı’nda doktora başladı. Doktora çalışması devam etmektedir.